

**JÁSZ-KÚN KERÜLETEK
S
KÜLSŐ SZOLNOK VÁRMEGY
LEIRÁSA**

IFJ. PALUGYAY IMRE
CS. KIR. TANÁCSOS, S MAGYAR TUDÓS TÁRSASÁGI
LEVELEZŐ TAG

PEST
HECKENAST GUSZTÁV SAJÁTJA.
1854.

ELŐSZÓ.

Harmadik kötetét mutatom be „**Magyarország legujabb leirása**” czim alatt, mintegy két év előtt, megindított vállalatomnak.

Hazánknak tényleg már eszközlésbe vett végleges szervezése lehetőmné juttatá a következő köteteknek ezutánni minél gyorsabb megjelenését eszközölnöm; melyeknek anyagául Esztergam, Békés-Csanád, Csongrád, Fehér, Pest-Pilis, Pest-Solt, Heves, Borsod, Tolna, Baranya, Gömör, Nyitra, Bihar, Wespriém, Zala, Somogy, Tolna sat. vármegyéknek már kész leirása szolgálánd; - hazánk többi megyéi-é - pedig feldolgozás alatt van; - s igen kevés csak a még be nem érkezett.

Sükerült-e eddig közrebocsátott leirásaimmal megfelelni - mint lelkemből óhajtam - feladatomnak? nem tartozhat hozzám megítélni; *Cicero*-nak eme szavai „Patriam, cum possis, non illustrare, scelus est” valának ösztönzőim vállalatom megindításánál; - s habár munkámat sokban hiányosnak önként elismerem, „s a szépirodalomnak sem feleltem meg”-miként visszalépett aláíróim egyike szememre veté; - nyugodt öntudattal érzem: hogy mindent tevék, mit tehetnem legjobb akarat s helyzetszerű körülmények engedének; a józan ítéset nem felelendi ugyancsak *Cicero*-nak eme figyelmeztetését: miszerint: „acquam est meminisse et me qui disseram, hominem esse, et qui judicetis - nihil ultra requiratis.”

E kötetünk végén megkezdjük t. cz. aláíróinknak, jelesen a Buda-Pest kormány kerületbeliekének névsorát, - a többiekét a következő kötetben adandjuk.

Pozsony, julius hó 26-kán 1854.

JÁSZ-KÚN KERÜLETEK.

- - - a dús alföld síkjait,
Hol a messze Hortobágy határt hasít,
A Tiszának és a Zagyva nyílt közét
Új teleplők foglalják el szerteszét.

Barna képű, szálas, izmos kúnfiák,
A kiket, mert mind ijászok voltak,
Az utókor „Jász-kúnok”-nak nevezett,
S kik maiglan lakják e sík téreket.

Garay
összes költeményei. Pest 1854
869 lapon.

I. Elneveztetése a' Jász-Kúnoknak. - „Jász-kún” szavak származtatása.

Hazánknak közepe táján, a Duna-Tisza folyók között, Istentől mindennel áldott róna tájon, egymással bár össze nem függő, három nagyobb, tömegben fekszenek a Jászság- kis és nagy Kunságból álló, oklevélszerű kitéttel úgynevezett „**Jász-Kún kerületek.**”

Elneveztetésük felől kell mindenk előtt röviden szólanunk. Jelesen

A „**jász**” nevezet sajátlag jó nyilast jelent s az „**ij**” (Bogen, arcus) és „**ász**” (tudniillik ki tud valamivel bánni) szavak összetételéből, vagy is az „**ijas**” (pharatriarius) szóból származik. A szlávok pedig a szláv „**Jazyk**” (nyelv) szótól akarják eredtetni.¹⁾

Előkorai okleveleinkben² a jászok majd **Jazyges** majd **Jassones** majd **Philistei** kitéttel felváltva említettnek. - A „**Jazyges**” „**Jazyx**” nevezet eredetét **Kaprinay**³ 1086-dik év utáni időből, **Timon**⁴ pedig Corvin Mátyás királynak korából származtatja. **Kaprinay** a „**Jazyx**” és „**Jassones**” nevezet elrontott deák fordításnak mondja az „**ijas**” szóból; s ugyan csak **Kaprinay** azt is állítja: miszerint a jászok ezen deák szótól „**Balista**”, mi faltörő eszközt jelent (minthogy azon eszközzel a várak ostromlására is alkalmaztattak), az oklevelekben elsőbbsen „**Balisteus**”-oknak aztán „**Phalisteus**”-oknak végre „**Philisteus**”-oknak irattak, s így ragadt rájuk a „**Philisteus**” név. Ugyan ezt erősíti **Katona**⁵ is.

A „**Kún**” nevezetet illetőleg pedig **Horváth Péter**⁶ ként már a magyaroknak Európába kijövetelük előtt Bulchunak - vagy mint **Kéza** nevezi, Werbulchu-nak nagy atyja „**Kún**”-nak nevezetett. „Septirius quidem exercitus (a beköltözött ős magyaroké) - mond **Kéza**⁷ - Werbulchu est dictus. Hic in Zala circa lacum Bolotum descendisse perhibetur: Pro eo enim Werbulchu est vocatus, quia **Cún** avus ejus in proelio Crimildino per Teutonicos fuisset interfectus.” - A „**Cumanus**” nevezetről pedig **Plinius**⁸ emlékezik eme szavaiban: „portae Caesicae magno errore multis Caspiae dictae, ingens naturae opus, montibus interruptis repertae, ubi fores abditae, ferratis trabibus subtermedias amne diri odoris fluente, citraque in rupe Castello, quod vocatur Cumania, communito, ad arcendas transitu gentes innumeras,” - itten „**Cuma**” várostól eredett volna a „**Cumanus**” kitétel Azonban **Müller**⁹ és **Büsching**¹⁰ a Kaukasz hegy tövéből eredő **Cuma** vagy **Coma** folyó nevétől származtatja azt.¹¹

II. Történeti adatok.

A Kúnok - miként a biboros író irataiból nem alaptalanul következtethetni: Azsiából első ízben beköltözött ős apáink frigyszövetségesei valának. Szerinte a **kabarok** (Chazaroknak azaz kúnoknak egy nemzetsége)

¹ L. Korabinsky „geographisch-historisches und Producten-Lexicon von Ungarn.” Pressburg 1786. 253. l.

² Így például Zsigmond király okleveleiben Philisteusoknak irattak; ugyan így Corvin Mátyás, Ulászló, III. Ferdinand királyainkéban; azután Jazyges Philistei - végre Jazyges név alatt; ugyanígy említettnek számos tárvényeinkben is.

³ L. Hung. Diplom. Part. II. 312. és 313. l.

⁴ L. Imago antiq Hung.: L. 1. c. XIII.

⁵ L. Historia Ducum 196. l.

⁶ L. Értekezés a kúnoknak és jászoknak eredetükről, azoknak régi és mostani állapotjukról. Pest, 1823 15. l.

⁷ L. Krónikája 69. lap.

⁸ L. VI. c. XI.

⁹ L. Sammlung Russischer Geschichte. IV. köt. 21. l.

¹⁰ L. Neue Erdbeschreibung I. köt. 972. l.

¹¹ L. többet még ezekről Horváth Istvánunknak a „kúnokról” írt munkájában.

a **turkusokkal** (így nevezte a magyarokat) közös polgári társaságba szövetkeztek. „Cabari a Chazarorum gente descendunt, factaque inter eos secessione, ortoque bello civili, prior pars vicit, quique victi, pars occisi sunt, parsque fugientes ad Turcas (ungaros) in Pacinacitarum terram se contulerunt, ibique sedes posuerunt, contractaque mutuo amicitia, Cabari appellati sunt, unde et Chazarorum lingvam ipsos Turcas docuerunt, habentque etiam hodie eandem dialectum; alia item Turcarum lingva utuntur.”¹² Béla királyunk névtelen jegyzője pedig elbeszéli: hogy a magyarokkal bejött kúnkapitányok milyen kiterjedésű földeket kaptanak legyen Árpádtól?¹³ Azonban a mai jászkúnok azon jászok- s kúnoknak maradékai, kik később (Cumaniából, vagy a mai Moldva - Bessarábiából stb) részint önként, részint más nemzetségektől nyomtatva jöttek be az országba, s itt királyainktól örök időkre sajátul nagy térföldeket nyertek. - De lássuk ezeket részletesebben.

- I. Geiza királyunknak (1077) halála után országunk nagyjai Salamont, korábról tapasztalt könnyelmű változékonysága miatt, mellőzve, az erényei- s vitézségeiért közkedvességű Lászlót emelték a királyi székre. Ki is a kormányt átvette bár, de gyöngéd lelkiismereténél fogva megkoronáztatni nem akart, mielőtt Salamont a koronáról önkénytes lemondásra bírná; az e részben hosszabba nyúlt egyezkedéseket is végre megúnván eltökölte a koronát Salamonnak visszaadni, ha különben őt békére nem bírhatja; de midőn ezt a Salamon változékonnyal lelkületétől főlő országrendek ellenzenék, Salamon látva a rendeknek magától idegenségét, a főpapok közbenjárására, elállott az ország követelésétől s végre 1081-ben a béke ollylag kötött meg: hogy az ország egészen a László kormánya alatt maradjon, Salamon pedig királyi czim mellett rangjához illő tartást nyerjen; - László kormányának negyedik évében megkoronáztatott; de Salamont, bujtogatásai, s élete elleni cselek szövése miatt, kénytelen lön - míg jobbulása jeleit adná - Visegrádon becsukadni, honnét a papság közbenjárására 1083-ban, midőn István királyunk s Imre fia a szentek közzé irattak¹⁴, szabadságba tétetvén, nyugtalan indulatától Németországba üzeték. Innen hosszú bolyongás után Moldvába Kutesk kún fejedelemehez szökött, s őt azon ígérettel, hogy ha országát visszaszerezni segíti, Erdélyt nekie adja és leányát nőül veszi, László királyunk ellen fegyvert ragadni ingerlé. Kutesk kúnjaival 1086-ban országunkba ütött, s azt pusztítva Munkácsig haladt; de Ungvárnál igen megverettetvén, hada maradványaival az országból, Salamont átkozva, kifutott. **És ez vala sajátlag a mai Kúnoknak hazánkba első bejötté.**¹⁵

Ugyan e korban halt el Zwoinimir, horvát fejedelem; özvegye Ilona, László királyunk testvére, a király választás körüli pártzajongásokat csilapítani elégtelen, Lászlót hívta segedelemre. Ki is 1089-ben hadát a Dráván átvezetvén az ellentállott lázangókat legyőzte s azután a belföldet egész a Kulpa folyamig elfoglalta. Már a tengeremléki városok ostromára készült, midőn hírül vette, hogy a Kúnok ismét országunkba ütöttek s azt tüzzel vassal pusztítják. Miért Álmos herceget hadának részével Horvát országban hagyva, maga gyorsan a rabló kalandorokra vezette vissza seregét. Ezek, miután Erdélyt, Zabolch s Bihar megyéket pusztították, foglyokkal s gazdag martalékkal terhelten már visszaindulának, midőn a magyar hadtól a Temes folyam mellett utólértettek. László gyorsaságtól remélve szerencsét, rövid pihenés után a királyi vérszínű zászlót maga megragadta s a sokkal számosabb ellent, mielőtt harcra készülhetett, megrohanta s legyőzte. A kúnhad, miután Kapulus vezér népe színével elesett, megadta magát. Mondják: hogy a kalandorok közül csak egy szabadult volna meg, társainak vesztét honosinak hírül vivő. A foglyoknak csak szolgaság s a kereszténység felvétele közt adatott választás, mire azok az utóbbihoz állván, a **Tisza és Zagyva között** a mai **Jászságban** letelepítettek.¹⁶ **És ezektől származnak a mai Jászok.**

1122-ik évben, mások szerint három évvel később, ismét néhány ezer kún család vándorlott be Tatár vezérükkel hazánkba s a mai **kis-Kúnságba** telepedett. E kúnokkal társalgásba tölté II. István királyunk idejét, s ezek nejeivel olly annyira buja életbe merült, hogy fajtalan kicsapongásai szemlátomást felemesztvén testének erejét, s egészségét, mind inkább sulyosodó nyavalyája utóbb őt folyton az ágyhoz kötötte. A kedvezések, mellyeket a honfiak mellőztével a kúnokra halmozott, s a kegyetlenség, mellyet a velők surlódásba jött honfiakon elkövetett, elégületlenséget s évkönyveinkben felrótt lázangó mozgalmakat okozának hazánkban, s felgyógyulásához minden legkisebb reményt is nélkülöző beteg ágyában azzal vigasztalá az általa olly igen kegyelt s a magyarok fékeresztette bosszúját panaszló kúnokat: hogy ha felgyógyuland, minden megölt kúnért tíz magyart áldozand fel. De isszonyú ígérte nem

¹² Cap XXXIX.

¹³ Cap VIII.

¹⁴ L. II. kötetünk 101-104. lap.

¹⁵ L. Bonfin Rer. Hung. Dec. II. Lib. IV. 253. l. - Chron. Bud. 165. l.

¹⁶ L. Horváth Mihály „a magyarok története” I. k. 72-78. l.

teljesíthet, mert e kedély ingerülés által nyavalyáját mind inkább súlyosítván, meghalt 1131-dik évben.¹⁷

Csak hamar e mondottak után, az Európába nyomult mongoloktól megveretett s hazájából kiszorított Kuthen kún királynak, maga s népének hazánkba befogadását kérő követsége érkezett, a hatalmas főrendek elleni küzdelmében szilárd jelleménél egyéb támaszát alig bíró szerencsétlen IV. Béla királyunkhoz; ki is a kúnokban az elégtelen főrendek ellen királyi székének és tekintélyének erős támaszt, a mongolok ellen pedig, ha, mitől méltán lehetett tartani, hazánkat is meglátogatnák, nevezetes segedelmet remélve, szívesen befogad a hontalan, mintegy 40000 családnyi népet, azon feltétel alatt: hogy a keresztény vallásra térend, s mint **Roger** mondja: „lingvam facerent sibi notam”, a nemzet nyelvét megtanulja; - s hogy a beédesgetett új néptörzs szeretetét mind inkább biztosítsa magának, „kún király” címet vett fel címéhez, s 1248-ik év óta a kúnok czimerét saját czimerébe vette fel; e **kún czimer** egy koronázott s ragadozásra kész oroszlányt ábrázol kék téren, mellynek felső részén egy csillag, alól pedig növekedő hold látható;¹⁸ s királyaink koronáztatása alkalmával e kún czimer is, a többi királyi czimerekkel együtt királyaink előtt vitetni szokott. - Azonban mit Béla hazánk javára válandónak hitt, csak hamar veszedelmének lön siettetője. A Duna s Tisza folyók közötti térekre telepített miveletlen nép megszokott rablásait hazánkban is üzvén, maga ellen ingerlé a már polgáriabb erkölcsű őseinket. Királyunk e bajon segitendő honnagyjaink- s a kúnnagyokkal tartott gyűlésben azt határozza: hogy a különben honosaink minden jogaiban osztozandó kúnok a vármegyékben magyar lakosok közt felosztassanak, s minél előbb megkereszteltessenek. Kuthennek maga királyunk lön kereszt atyja. De ez intézkedés nagy ingerültséget okozott az e szétszórásukban vesztőket látott kúnokban; más részről pedig honosaink gyűlölsége is, midőn a kúnokkal, még azután is számos, összeütközéseikben, a királyt inkább a jövevényeknek, mint magoknak kedvezni tapasztalnák; nőttön nőtt királyunk s a kúnok ellen. E közben a Kuthent hazájától megfosztó vész hazánk felé is mind inkább közeledék. A mongolok Ázsiát seregeikkel elárasztván Európát tüzték ki vad kalandjaik színhelyeül s 1240-dik év vége fele már a szomszéd Kiew, Halics, Wladimir s más szláv népü tartományok is martalékjaikká lőnek. A király körülményei mind inkább súlyosodtak, nemességünk csak hanyagon vagy épen nem is készült a felkelésre, inkább hívó a kúnok gyanúsítására azt híresztelőknék: hogy a kúnok a tatárokkal frigybeállván csak országunk kikémlése végett előzték meg azokat, velök, mihelyt bejönek, egyesülendők. S olly nagy lön e hiedelem szülte kúnok elleni ingerültség, hogy a király kénytelen volt honnagyjaink sürgetésére Kuthent s a kúnok néhány főbbeit szoros őrizet alá tételni, míg utóbb a kisebb csapatokban száguldó tatárok közül elfogottak egyike épen azon kúnok közülinek találtatott, kik hazájok feldulása után a tatárokkal egyesültek, s most azoknak előhadában szolgálának. Ez s annak hire: hogy Váczt is a kún előhad gyűjtotta fel, olly ingerültséget növesztett a kúnok ellen honosaink között; hogy némelyek a királynak nyilván mondák: menne most annyira kegyelt kúnjaival a tatárok ellen; míg mások Kuthent, a királynak minden ellenkezése daczára, megtámadták s egész családjával együtt felkonczolták. E szerencsétlen ellözmények által lön előidézve a gyász emlékü tatár csata, mellynek sajátlagos esetelése feladatunkon kívül esvén -IV. s a kúnokkal társalgásaiért utóbb **kúnnak** is nevezett László király korára térünk át, mint a ki néhány főrangú kúnok által, kikkel anyja után rokonságban vala, elcsábíttatván, országunk gondjait mellőzve, egészen a kúnok társaságában tölté idejét, kún öltözet- s erkölcsöket vön fel, s udvarából a hatalmaskodásaik miatt megúnt hazánkbelieket elűzvén, a főtisztviségeket s a kincstár kezelését kúnokra bizta, végre még erényes nejét is megvetette s kaczer kún nőekkel a bujaság fertelmeibe merült; melly viselete mondhatlan zavart okozott országunk s az egyház ügyeiben; a régi vallásukhoz még mindig konokul ragaszkodott kúnok a keresztény papokat elűzték, feleiket, kik a kereszténységet már felvették, régi vallásukra visszatérni kényszeríték, a papság s világiak jószágain is számtalan erőszakot tévének. III. Miklós pápa országunk ezen állapota felől értesítettvén 1279-ben Fülöp formianói püspököt küldé országunkba e zavarok csillapítására s a vallás veszélyeinek elhárítására. Királyunk eleinte a pápai követ minden kívánságába megegyezett; a kúnok s ezek nejeiveli társalgást megszüntette, nejét visszavette, a kúnok megtérítését s állandó lakokba szorítását, az elfoglalt egyházi javak kiadatását, mikre a tanácsba hívott kúnnagyok is hajlandóknak nyilatkoztak, esküvel ígérte. A nem sokára tartott országgyűlésen különösen a kúnok egyházi s polgári állapota szabályoztatott, s közöttök a mieinknél divatozott polgári szerkezet alapított meg; a mindjárt egész terjedelmében közlendő okirat főbb pontjait említve ugyan is a kúnok szinte urak - nemesek - katonák - és népre osztattak, a nyert birtokot a nemzetségek magok oszták fel magok között; ők is mint nemes eldődeink nem a várgrófok, hanem a nádor hatósága alá vetettek; kisebb pereikben a nemzetségek által külön választott bíráik ítéleteitől fügtek, épen úgy mint nemeseink a vármegyéktől s

¹⁷ L. Horváth Mihály i. m. 95-98. l.

¹⁸ L. Korabinsky i. m. 254. l.

szolgabíráktól; ha valamely gyilkos a király udvarába menekült, többé ítélet alá nem vétethetett, hanem száműzeték mind addig, míg az ellenféltől bocsánatot nem nyert.

A felhívott okirat szó szerinti szövege következő:

„LADISLAUS Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, omnibus Christi fidelibus praesentem paginam inspecturis, Salutem a Salutis Largitore. Ad Universorum notitiam, tam praesentium, quam futurorum volumus pervenire, quod cum Venerabilis Pater Philippus Dei Gratia Firmanus Episcopus, Apostolicae Sedis Legatus ad Nos, et ad Regnum nostrum, specialiter ab eadem sede sancta, a Christi scilicet Vicario, fuisset destinatus, ipsius salubri svasione et sancta inductione concurrente placuit Dominis Comanorum, scilicet Alpár et Uzur, et Caeteris Dominis de Comanis, et Universitati eorumdem, ut ipsi relictis Idolorum cultura, et omnibus ac singulis Paganorum Ritibus prorsus dimissis, ad Catholicac seu orthodoxae fidei unionem convertantur, ac Sacri Baptismatis universi et singuli cujuscunque aetatis et sexus (qui nondum sunt baptisati) recipiant Sacramentum, et servent omnia Ecclesiae Sacramenta, et quaecunque alia docet, tenet, ac praedicat Ecclesia Romana Sacro Sancta. Et quia fides sine opere mortua sicut legitur reputatur, Nos ut assumptae fidei perfectio apud ipsos et in ipsis sumat initium et principale jaciatur fundamentum, cum ad hoc eosdem Dominus Legatus quodammodo coarctaret, recepimus, et prius de Septem Generationibus eorumdem Comanorum prout sunt Septem Obsides, quos nos ad tempus faciemus obtineri, quos quidem Dominos de Comanis, et Nobiles Comanorum ac totam gentem eorumdem in Regno nostro existentem nos solenni, et publica Congregatione in regno nostro facta et diligenti deliberatione cum Baronibus et Nobilibus Regni nostri habitas descendere fecimus modo et locis infrascriptis: videlicet ubi modo descendunt, et recedunt a Tabernaculis suis et Domibus filitinis, et habitabunt ac morabuntur in villis, more Christianorum, in aedificiis et Domibus solo fixis; praeter abrasionem Barbarum, et abbreviationem capillorum, et habitum vestium eorumdem, super quibus eosdem praeter ipsorum voluntatem praedictus Venerabilis Pater Dominus Legatus ad nostram devotam instantiam; lenitate Paternae pietatis condescendentem invictos coegit, sed in aliis se moribus Christianorum confortabunt. Et quod in regno et terris nostris ab omnibus insolentiis, et insidiis faciendis ac interfectione Christianorum, et eorum sanguine effundendo manus suas penitus retrahent et ut antea nullo unquam tempore fatient, nec fieri permittent hujusmodi per suos famulos et subjectos. Et ut praemissa per eosdem observentur, ordinabit Dominus Legatus inquisitores aliquos fide dignos, qui per singulas Generationes eorumdem et Generationum gradus quacunque Linea sibi unice attinentes et per universos subditos eorum inquirent et querant, super praemissis omnibus et singulis, veritatem, quam nobis et eidem Domino Legato imo et Ecclesiae referre et exponere teneantur, ut ille qui in aliquo praemissorum transgressor inventus fuerit, poenam Ecclesiasticam, quam meretur, ab Ecclesia recipiat, et nihilominus per nos temporalis vindictae obtineat ultionem. Et quia copiosa multitudo Comanorum copiosum terre spatium capiebat statuimus, ut hi, qui cum generatione sua inter Danubium, et Titiam, aut juxta flumina Kris, vel inter flumina Morus et Kriz, aut ex utraque parte fluminis ejusdem vel inter flumina Themus et Morus sut circa eadem descenderunt, et non alias sed super eisdem fluminibus seu Locis sive terris, super quibus primitus quamlibet generationem, cum suis tabernaculis Dominus Bela Rex, Avus Noster, Illustrissimus Rex Hungariae inclytae recordationis descendere fecerat, ibi et nunc descendunt et resideant modo praemisso tanquam Nobiles Regni nostri conferendo et dando eis ibi terras Castrorum Udvarcicorum Reginalium, et alias terras Conditionariorum nostrorum, aut hominum nobilium, sine haerede decedentium, quamlibet illarum cum pertinentiis, et utilitatibus suis, Sylvis videlicet, Foenetis, et piscaturis, quas eorumdem descensus incluserit, quae nostrae Collationi de jure dignoscuntur pertinere, remanentibus juribus et possessionibus Monasteriorum et Ecclesiarum omnium semper salvis. Dedimus insuper et contulimus eisdem vacuas terras nobilium Jobbagonum Castri tales, quae a tempore Tartarorum vacuae persisterunt, et fructuosis utilitatibus carent, videlicet piscaturis et Silvis lucrativis, ita tamen, quod iisdem Nobilibus et Jobbagonibus Castrorum, nos pro talibus vacuis terris ipsorum, aut justum pretium persolvemus, aut Concambium aequivalens conferemus, quas omnes iidem Domini et Nobiles de Comanis, de modo et quolibet generatione ipsimet inter se dividunt, pro modo et qualitate cujuslibet, sine statu. Tales vero terras vacuas nobilium et Jobbagonum Castrorum, quae fructuosis vigent utilitatibus, et abundant, piscaturis videlicet, et Syviss indensis, quemad modum est praemissum, et etiam terras tales, super quibus iidem nobiles et Jobbagiones castri, dominalia, aut populos seu villam habent, sive in aliis minoris utilitatis existant, easdem tales terras ipsi quidem Nobiles et Jobbagiones castri, quorum fuerint, libere et pacifice inter eosdem Comanos possidebunt, quod et praedicti Domini de Comanis, et generaliter omnes nobiles Comanorum consenserunt, ut ad praesens inter ipsos et eosdem Nobiles mutua Compaternitas, et Cognationis affinitas in futurum contrahatur, et major inter illos dilectio et amicitia propagetur. Verum ut iidem nobiles et Comani aequali praerogativa libertatis gratulentur: Praecisse expressimus; quod Domini et Nobiles Comanorum Universi et Singuli ad nostrum exercitum, ad quem nos personaliter accesserimus, venire teneantur, sicut caeteri nobiles Regales Servientes, et si qui ex iisdem negligentes exstiterint, eandem ultionem, idemque iudicium patientur, quam vel quod incurrunt alii Nobiles Regni nostri, qui non veniendo exstiterint negligentes. Caeterum cum super Articulo restitutionis Captivorum Christianorum, quem Dominus Legatus praecipuum et maximum prae caeteris reputabat, ad Nostram et venerabilium Episcoporum, et Caeterorum Praelatorum, ac Baronum nostrorum instantiam idem Dominus Legatus paternaliter condescendit hoc modo: quod captivis, quos in Regno et Terris nostris Christianos quocunque modo retinebant, praecise et absolute reddere, nec retinere tenebuntur, alios vero extraneos captivos suos in extraneis Regnis captos ut suos retinebunt. Ad hoc, quia praedictae septem Generationes Comanorum in locis diversis, et in pluribus Processibus, utpote: Domini Archi Episcopi Colocensis et Venerabilium Patrum Dominorum Varadiensis, Agriensis, Csanadiensis, et Vaciensis Episcoporum residebunt, et descendunt, Volumus eodem Domino Legato annuente, ut unus-quisque eorumdem Venerabilium Patrum accedat ad Generationem, in sua dioecesi descendentem, cum uno Domino Barone nostro et duobus servientibus, de Regni nobilibus fidedignis, et idem nondum baptisatis, sacri Baptismatis inponat sacramentum, et tam super

captivis, qui in regno, et terris nostris fuerunt captivati, remittendis, quam etiam super vacuis terris nobilium praetaxatis, quas modo praemisso eorumdem Comanorum descensus incluserit, videant et inquirant omnimodam veritatem, et demum nobis fideliter debeant remandare, ut nos iisdem Nobilibus regni nostri, quorum terrae fuerint, sciamus in pretio vel in Concambio respondere. Nec hoc praetermittimus, quod iidem Domini de Comanis, et Nobiles et Universitas Comanorum iudicio Palatini regni Nostri, qui fuerit pro tempore constitutus, subjacebunt; sicut tempore Belae regis, avi nostri, fuerat institutum; qui quoslibet cum incolis regni nostri, in omnibus regni articulis iudicabit, assidente ei iudice seu principe, qui in generatione qualibet fuerit institutus, prout a tempore avi nostri exstiterat observatum, hoc duntaxat excepto, quod si lis inter duos nobiles Comanorum super effusione sanguinis, vel aliquo casu incident, ex tum eundem solus Iudex illius generationis, qui de parte Rei exstiterit, iudicabit, nihilque eorumdem Dominorum nobilium Comanorum litibus percipere poterit Palatinus, et si alter huiusmodi Dominorum inter se litigantium sententiam Iudicis suae generationis refutaret, ad nostram praesentiam evocando, extunc eosdem duos nos personaliter, assidente Nobis similiter Iudice generationis suae, iudicabimus iustitia mediante; hoc specialiter declarato, quod si in alterum talium Dominorum Nobilium Comanorum effusio sanguinis immineret, et idem praetimens mortem ad nos confugeret, possit incidenter ex tunc huiusmodi effusionem sanguinis per hoc, quod ad nos pertinet, evadere. Sed nihilominus dedebit exulari, et sic manendo extra regnum tamquam exul requiret gratiam redeundi ab iis, contra quos, excesserat, si poterit obtinere. Sed interim donec obtinebit, non in Regno, sed extra regnum manebit; si vero persona excedentis talis fuerit, pro qua intercessores de Dominis et huiusmodi nobilibus Comanorum statim, quam ad nos confugerit, accesserit veniam super exsolutione excedentis postulantes, ex tunc talis excedens ab huiusmodi exilio erit absolutus, sed de rebus et Bonis suis ei, in quem excessit, ut praemisimus, satisfaciet. Porro assumimus et assumimus quod neminem de servis eorumdem Dominorum et Nobilium de Comanis, si ad nos venerit recipiemus, nec Barones nec Nobiles Regni Nostri eosdem recipere poterunt vel tenere, imo eosdem servos cum universis rebus suis, apud quoscumque inventi fuerint, restituere tenebuntur Villas etiam quas a quibusdam ex eis, quae noatrae collationi de jure spectant, abstulerant, eisdem, a quibus abstuleramus restitui faciemus. Ceterum quoniam praedicti Domini de Comanis, et Nobiles Comanorum, ac eadem cum Nobilibus regni perfruantur libertate, statuimus; ut, sicut a tempore Sanctorum regum progenitorum nostrorum supra regni Nobiles, et eorum populos nec per nos, nec per regei Barones descensus fieri debuit vilentus, ita et supra eosdem Dominos nobiles de Comanis, ac eorumdem populos, nec per nos et Dominam Reginam charissimam Consortem Nostram, et Nostros Barones descensus violentus fieri non possit, nec debeat ullo modo. In super etiam terras et possessiones, quas hactenus ex collatione progenitorum nostrorum et nostra cum privilegiis eorumdem, et nostro vel aliquibus aliis evidentibus Inatruementis, iuste et pacifice possidere dignoscuntur, easdem possidere valeant et habere. Ut igitur series huiusmodi ordinationis per nos factae robur obtineat perpetuae firmitatis, praesentes concessimus Litteras duplici Sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri magistri Nicolai, Aulae Nostrae Vice-Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini M.CC.LXXIX. quarto Idus Augusti, regni autem nostri anno septimo.”

S hogy valóban IV. László királyunk eme oklevelében említett nemesi s minden egyéb szabadságaik a jászkúnoknak szokásba is mentek, s megerősítettek; bizonyítja I. Károly királyunknak mindjárt közlendő oklevele, melly által 1323-dik évben, az abban megnevezett jászsági lakosokat Kewerge hatalma, birodalma s ítélete alól kivette, azokat a többi fegyverkezni s hadakozni tartozott jászokhoz hasonlóká tette; sőt hogy magoknak kapitányt is választhassanak, s azt egyedül csak bemutatni, bejelenteni tartozzanak királyainknak, megengedte; melly „kapitány” nevezetet tisztjeik máig is fenntartják.

Emez oklevél következő tartalmú:

„CAROLUS Dei Gratia Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Gallitiae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex, Princeps Salernitanus, et Honoris ac Pontis Sancti Angeli Dominus, omnibus Christi fidelibus tam praesentibus, quam futuris praesentem paginam inspecturis Salutem in omnium Salvatore. Solet Excellentia Regia subditorum onera sublevare, ut ex hoc sic animus famulantium augeatur; proinde ad universorum notitiam tenore praesentium volumus pervenire, quod accedentes ad nostram praesentiam *Larsan* filius *Zoran*, *Joachan* filius *Furdach*, *Jacobus* filius *Keskene*, *Chareth* filius *Arbulthan*, *Demetrius* filius *Subul*, *Stephanus* filius *Beegsan*, *Paulus* filius *Mokzun*, *Andreas* filius *Chalean Zackaran*, et *Georgius* filius ejusdem, *Demetrius* filius *Keyan*, *Stephanus* filius *Kurman Hurz*, *Arpan*, *Andreas Zuakan*, *Zaduch* filius *Chalchen*, *Georgius* filius *Magyar* et *Petrus* filius *Chamaz*, Jassones fideles nostri, suo et fratrum, cognatorum, Proximorum et Sociorum suorum nomine, de Generatione ipsorum, humiliter nos petentes, cum instantia supplicarunt, ut ipsos eximendo a potestate, Dominio et Jurisdictione filiorum *Kewerge* et aliorum quorumlibet in Statum et Caetum Jassonum specialiter Regiae Majestati exercituare debentium, transferre de benignitate Regiae dignemur. Nos siquidem qui ex debito suscepti regiminis justas fidelium nostrorum preces audire, et exaudire teneamur, auditis petitionibus eorumdem Jazygum, revocatisque in memoriam fidelium servitiorum ipsorum meritis quae iidem Jazones et tota Generatio eorum, in diversis expeditionibus nostris, locis et temporibus admodum opportunis, cum morte quamplurimorum fratrum et proximorum suorum, et effusione sanguinum eorum, supremae fidelitatis affectu exhibuerunt et etiam impenderunt; volentes eorumdem servitiis meritoriis Regiae Gratiae occurrere favore; ipsos praenominatos Jazones, et eorum fratres, cognatos proximos et socios, nec non haeredes et posteritates suas, et eorum cujuslibet universas, eximendo, et retrahendo a potestate, dominio et jurisdictione praedictorum filiorum *Kewerge*, per quos ipsos Jazones nimium oppressos et humiliatos videbamus, in statum, numerum et Caetum Jazonum, Regiae Majestati specialiter exercituare debentium, transferendos duximus, et etiam aggregandos, volentes ut iidem Jazones, et tota generatio ipsorum nec non eorumdem haeredes ab omni potestate, Dominio, et

Jurisdictione aliorum Jazygum quorumlibet, perpetuo exempti, eo semper gaudeant privilegio Libertatis, quo caeteri Jazones nobis exercituare debentes gaudent perenniter et fruuntur; item concessimus eisdem, quod Capitaneum seu Judicem, quemcunque voluerint, Regiae tamen Majestati fidelem, eligendi liberam habeant facultatem, quem postmodum nostrae Celsitudini praesentabunt. In cujus rei memoriam, firmitatemque perpetuam, praesentes concessimus Litteras, novi autentici, et dupplicis sigilli munimine roboratas. Datum per manus Diacreti viri, magistri Ladislai, Praepositi Albensis, et Aulae Nostrae vice Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini 1323. 8-a Idus Martii, Regni autem nostri similiter 23-tio venerabilibus in Christo Patribus etc. Desumptum ex Archivo Universitatis I. I. Districtuum Jazygum, et Cumanorum. Per Juratum eorumdem Districtuum Ordinarium Notarium Franciscum Pinthér m. p.”

Sorban következett királyaink számos kiváltságokkal látták el a jász-kúnokat; nevezetesen I. Lajos 1343 – Zsigmond 1423 - országunk rendei a Rákos mezőn 1446 - V. László 1447 - I. Mátyás 1469, 1473 s 1478 - Ulászló 1490, 1491, 1492, 1503, 1505 s 1512-dik években - de ugyan ezen Ulászló király alatt kezdett sorsuk hanyatlani is; alatta hozatott meg a törvény, az 1514-ki VII. Decr. XXIII.¹⁹ cikke azt rendelő: hogy a kúnok és philisteusok mint más lakosok és parasztok adózzanak, tizedet s egyebet fizetni tartozzanak. Hasonló megszorítás érte őket 1638-ik évben, mikor is a LXVII. t. cz. által arra köteleztettek: miszerint Szathmár-Németi szabad mező város lakosaival egyenlően a vármegyékre mindennemű adókat fizessenek, ingyen szolgáltatásokat tegyenek, s a közikbe szökötteket kiadni tartozzanak. - Ugy látszik azonban, hogy e felhívott két rendbeli t. cz. teljesedésbe nem igen ment, mert az 1514-ki XXIII. cikk hozatala után is a jászkúnok egyre a nádor kormányja alatt maradtak, s így az ország paraszt lakosaitól megkülönböztettek, s maga az akkori nádor Perényi Imre a törvénycikkeket mint kúnok bírása irta alá; továbbá a jászkúnok birtokai a magyar korona jószágaiént tekintetvén királyi administratio alá vétettek, azoktól csak bizonyos évi censust, mint előbb szokásban volt, a király pénztárába fizetni tartozván.

Ulászló utáni királyaink, nevezetesen a philisteusokat János király 1535-ben I. Ferdinand 1553-ban, II. Ferdinánd 1622- s 1625-ben; - a nagy kúnokat János király 1527, 1539-ben, I Ferdinánd 1563, Rudolf 1583, - II. Ferdinánd 1629-ben a kis kúnokat hasonlóan régi szabadságaikba visszahelyeztették s minthogy a kis kúnok kiváltságlevelei Eger várának a török általi elfoglalása, s ezeknek az egész vidékeni rablópusztításai miatt elvesztek, azokat II. Ferdinand 1631- ben ujjal megújítja.

E közben II. Mátyás királyunk Posonyban 1608-ik évbeni megkoronáztatása alkalmával emlék pénzeket veretett, melyen a 7-ik lapon leírt kún-czimer, s a magyar királyok használta egyéb czimerek világosan láthatók.²⁰ - Thurzó Szaniszló nádor pedig 1622-ik évben kelt következő védlevelével megújítja a kis kúnok korábbi szabadságait.

„Comes STANISLAUS THURZÓ de Bethlenfalva regni Hungariae Palatinus, et Judex Cumanorum, terrae Scepuziensis ac Comitatus ejusdem perpetuus Comes, nec non Sacratissimi Principis et Domini Domini Ferdinandi secundi, Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris semper Augusti ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Regis, Archi Ducis Austriae, Ducis Burgundiae et Intimus Consiliarius, et per Hungariam Locumtenens universis et singulis cujuscunque Status, Gradus, Dignitatis, Honoris, Conditionis et Praeeminentiae Homimibus, praesentes nostras visuris, lecturis, aut legi auditoris, Salutem et Gratiam nostram, quibus vero interest, favorem. „Adjuk értékre, hogy az egész kiskunságbeliek alázatosan megtalálván minket, eljöttek mihozzánk, mivel hogy ez ideig bizonytalan helyen való lakásokat, bujdosásokat tellyességgel elunván, és különb külömbféle sok nyomorúságokat elunván, elakarván már tőlök távoztatni, Misére, Lajosra, Kotserra, Karára, Pálkára, Kisszállásra, Ferencszállásra, Fülöpszállásra, Szabadszállásra, Szent Miklósa, Törtelyre, Böszörrre, Laczházára, Kerekegyházára, Kis Balásra, Jakabszállásra és Matkára, mint ő nékiek régi és ezelőtti lakóhelyekre a kiskunságban honnan ők és az régi elejek származott, most is megújjobban vissza akarnak jönni Ő Felsége kegyelmes engedelmeiből, és magunk mint Főispányok akarattából s jó tettzéséből, magok saját elejeknek lakóhelyeket felakarván venni, megszállani igyekeznek; kiknek, minthogy ennek előtte régi Elejek mindenkor szép szabadságban, nemességben, jó dicséretes egyéb szép rendtartásban, igazságban, szokásban, és egyébbbféle Immunitásban éltenek és voltak; kiknek azért mi is, ezeneknek a felül megirt helyekben lakozandó személyeknek, mind fejenként, mint igaz kunoknak, és azok után való következő maradékoknak is, és régi elejőktől maradtott igazságokat, nemességeket, és egyébbbféle szabadságokat tellyességgel helybenhagyván, megengedtük: hogy valakik a kunság közzé lakóul ujjonnan ismét oda jönnek, és ez uton jönni igyekeznek, kiki szabadon és bizvart a mi engedelmeinkből oda szállhasson, és oltalmunk s gondviselésünk alatt lévén, és ezután megmaradván az országnak javáért is jövendőben napról napra ott épithessenek fel: azért mi is a felül meg irt rendbelieket igen serio intyük, sőt Nádorispánságunknak tisztí szerint, a kiknek illik, hagyuk és parancsoljuk, hogy a megnevezett kiskunságbelieket, contra tenorem praesentium, ennek utánna senki régi szabadságokban nemességekben és egyébbbféle szokásokban semmiféleképpen meg ne háborgassa, és háborgatni akármiféle módon ne engedje, sem pedig vám és egyéb adónak megadására ne kényszerítse, mivel régi elejek is nemes és szabadszemélyek voltak, és e félével nem tartoztak; e félével meg ne bántsák őket is, vagy valami módon

¹⁹ „Philistaei et Cumani, ac caeteri Jobagiones Regiae Majestatis, ubilibet residentes, - - tam ad censuum et munerum, nonarumque solutionem; quam etiam servitorum ehibitionem, inatar aliorum Colonorum et rudticorum sint obligati.”

²⁰ L. Korabinsky i. m. 254. l.

uttyokban és oda menetekben ne háborgassák. Se személyekben és marhájokban meg ne károsítsák, sem pedig rájuk szállani ne merjenek; kiben ha különben cselekesznek, mi is érette megbüntettjük, kiben azért különben ne cselekedjenek; ez levelünket megolvassván visszaadni nékiek parancsoljuk. Datum in arce nostra Scepusiensi Die 16-a mensis augusti Anno Domini 1622. Comes Stanislaus Thurzó.” (L. S.) Desumptum ex Archivo Cumanicalis possessionis Szent-Miklós per Juratum I. I. Districtuum Jazygum et Cumanorum Ord. Notarium Franciscum Pinthér m. p.”

Az 1647:XXVI. s XXVII. t. cz. a vármegyének beszolgáltatni kötelezett taxa- s harminczadra nézve a kúnok- s philisteusokat nem tartá parasztoknak; sőt az 1655:XLIV. t. cz. kivéve azt: hogy a közikbe szökötteket a Palatinus vagy kapitánya által kiadatni kellett; többnyire régi szokásaikban meghagyattak s megerősítettek.

III. Ferdinánd 1646-ki december 5-kén megerősítvén II. Ferdinánd királynak 1625-ben kiadott kiváltságlevelét, a jászkokat régi szabadságaikban, vagy is hogy a vármegyék hatósága alól kivételve saját kapitánjaik bírósága alatt legyenek, vámokon réveken semmiféle adót se személyeiktől, se javaiktól és portékáiktól fizetni ne köteleztessenek; megerősítette.

A török iga alatt, melly Eger várának 1596-ik évbni elfoglalása után lön leginkább érezhetőbbé; a jászkúnok azon felül, hogy az országon királyának a szokott censust megfizették, a török által is adó alá vetettek. Közigazgatási tekintetben pedig a kiskúnság Pest, - a jászság s nagykúnság Heves vármegye hatósága alá tartozott. S a nádori szék megürültével a királyi kincstár nevezett ki nékiek kapitányt, a mint legutóljára gr. Wesselényi nádor halála után b. Andrassy Miklóst nevezte ki kapitányul. - 1677-ben a pártütő Tököly Imre táborá sarczolásait teljesíteni kénytelenítetvén mindazáltal a királyi kincstárba is be szolgáltatatta a szokott évi adót. - Az 1681-be nádorrá választott galantai gr. Eszterházy Pál, a hivatalától felmentett b. Andrassy helyébe jászkún kapitányul b. Eszterházy Zsigmondot, majd e helyett b. Révay Eleket, ennek ismét halála után gr. Eszterházy Pétert, alkapitányul pedig Pest vármegyei alispán Sötér Ferenczet nevezte ki. - E vész s zavar teljes időszakban egyébiránt a jászkún birtokból nem egy pusztá elidegenített s a szomszéd vármegyék területéhez foglaltatott; sőt Halas városa is Solt vármegyéhez kapcsolódott; ugyan így Kecskemét városa is több pusztákkal a Kis-Kúnságtól, Váshely, Szarvas hasonlóan több pusztákkal a Nagy-Kúnságtól, Ujszász és Szarvas a Jászságtól örök időkre elszakasztottak.

Hazánknak a török igától felszabadításához közösen járult Jász-Kúnok sorsuknak jobbra fordultát szinte reménylették; s valóban I. Leopold király - miután 1668-ki július 17-kén, 1673-ki szeptember 7-kén az egész jászkún nemzetet, 1668 és 1682-ikben a nagy-Kúnokat korábbi szabadságaikba visszahelyezé: 1696-ki november 5-kén az összes jászkúnokat ismét, s 1697-ki február 1-ső napján a Halas székhez tartozott kis-Kúnokat régi szabadságaik- s kiváltságaikban újból megerősítette. - De még is

Bekövetkezék az 1702-dik év! s a közös hazán soká dühöngött vihar által megszagott magyar alkotmány vésszes időszaka alatt a jászkún nemzet valóságos áldozattá lön! - minden szabadságaitól megfosztva, s jobbágyi sorsra lealacsonyítva, „az ország közös szükségének fedezésére” I. Leopold király alatt a kerületek, akkori nádor h. Eszterházy Pálnak minden ellenvetése daczára, a német vitéz rendnek 500,000 forintért örökösén eladtak s Neograd vármegyében kebeleztet Fülek városában - hol ekkoron Pest vármegyének közgyűlései is tartattak; - ünnepélyes beigtatás által birtokukba bocsátattak. Ekkor kezdődött az eddig mindenkor szabad jászkún népnek - mit maga a hiteles 1745-ik évi jász-kún jegyzőkönyv hirdet - negyven esztendősin szolgasága. - A birtokoló német rend bizonyos évi censust követelve, a főkapitányi tisztség administratorává 1703-ban Török Andrást nevezte ki, s mindenik kerületet saját kapitánya hivataloskölése alatt meghagyá.

A Rákoczy háború megszűntével Szathmár mellett 1711-ik évi majus 11-kén kötött béke ötödik czikke folytán az ország rendei magokat III. Károly királyunknál a jász-kúnok érdekében közbevetették; az ügy országos választmányra bízott, melly 1712-ki szeptember 20. s 22-kén Bécsben összeülve a jász-kún kerületek eladását úgy az ország törvényeivel, s a nádor méltóságával össze nem egyeztethetőnek, - mint magok a jász-kúnok kiváltságaival ellenkezőnek találta; minek azon eredménye lön: hogy a vitéz német rend késznek nyilatkozik lemondani pénzen vásárolt örökös jogáról, ha lefizetett 500,000 forint tökepénze visszafizettetik. Nemes vele ez ajánlat! de vajmi nehéz volt azt az akkori pénzsűkében teljesíteni! - Miközben a német vitéz rend a most már csak zálogbirtokául tekintett kerületek főkapitányi Administratorává 1713-ba Kiss Mátyást, 1714-ik évben pedig Orczy Istvánt nevezte ki, - III. Károly királyunk - e legnemesebb szívű fejedeleme, kinek magyar hazánk olly sokat köszönhet! - az 1715. évben Posonban összegyűlt rendek által alkotott XXXIV. t. cikkben, a jász-kúnokat minden korábbi szabadságaik- s kiváltságaikba - az 1655:XLIV. t. cz. értelmében - visszahelyezetteknek nyilvánítván, nagylelkűleg magára vállalá a tökepénz felének letételét, s annak másik felét az ország által óhajtott lefizettetni. „Tametsi Cumani et Philistaei - így szól a felhívott 1715:XXXIV. t. cz. - Superioribus temporibus, Inclyto Ordini Teutonico, pro certa pecuniae summa, ad publicas

necessitates anticipata (exemplo in aliis quoque coronalibus Bonis antehac non inusitato) venditi fuissent: Quia tamen praelibatus Ordo ad efficacem SS. et OO. in oppositum factam repraesentationem, et Commissionis Regiae eatenus delegatae interpositionem, *praevio* emptionis perennalis juri, se promptum cedere, et renunciare declaravit, dummodo de pecuniariae summae per Eundem depositae rehabilitatione assecuraretur: §. 1. Ob hoc, nonnisi inscriptitio, seu pignoratitio jure, ac titulo, usque ad integram per Eundem anticipatae summae, ex ineundo cum Cameris regiis computu eruendae depositionem, et restitutionem; in eorundem Cumanorum totali possessione et fructuum perceptione relinquitur et stabilitur: §. 2. Cujus quidem inscriptionalis ac pignoratitiae summae refusio, adeoque et Bonorum Coronalium pro communi regni Commodo et emolumento abalienatorum reluitio, quamvis ex sensu et paritate articuli 22 anni 1608 ante Coronationem solis regni Statibus incumbere videatur; ad humillimam nihilominus eorundem instantiam sua Majestas Sacratissima, ratam ejusdem summae medietatem, in Fiscum et Aerarium suum Regium, clementer assumit, et in alterius medietatis per SS. et OO. deponendae concursus, illem etiam pecuniae quotam, quam vigore articuli 10 modernae Diaetae, pro Bonis Neoquisticis, in recornitionem tam sumptuosae eorundem recuperationis praestare deberent, iisdem ex speciali sua Gratia applicandam benigne concedit; residua, quae desiderabitur, summa, per ipsos Status ex communibus regni mediis, supplenda. §. 3. Quibus Summis, et mediis pecuniariis ab utrinque congestis, et antelato Ordini Teutonico in liberationem et redemptionem Cumanorum, quantocyus, et proxime, in termino, ex mutua cum praefato Ordine Conventione praefigendo (non tamen ultra triennium prorogando) exolutis, et restitutis; iidem Cumani et Jazyges, vigore positivarum regni legum, usu etiam reali firmatarum, Judicatu Palatinali cum sui Immunitatibus, et Privilegiis, juxta sensum etiam articuli 44 anni 1655 reapplicabuntur, et pro reapplicatis ex nunc pro tunc ipso facto declarantur.”

Azonban a nagy királynak évkönyveinkből jól ismert diadalmas győzelmei sokkal nagyobb áldozatokba kerültek, mintsem hogy a most előadott törvényben czélozott magasztos szándokot akár ő maga, akár a nemzet teljesíthette volna! s így ismét pangásba jutott a jász-kún kérdés! a kerületek tovább is a német rendnek - ha bár zálog - birtokában maradtak! de az akkori főkapitányi Administrator Orczi István dicséretére kell felemlíteni: miszerint ez a jász-kúnok szabadságait elfojtani nem igyekezett, sőt inkább valahányszor a körülmények szükségelék: Jász-Berényben közgyűléseket tartott, ezekre a kerületek kapitányait s a helységek küldötteit meghíván.

Tizenhat év folyt le ekkint midőn 1731-ik évben a kerületek sorsán javítani törekedett Pálffy Miklós nádor közbenvetésére, a német vitéz rend a pesti rokkantak kórháza alapítvány pénzeiből kielégített, és a kerületek ezen intézetnek biztosításul az annyiszor említett öszveg lefizetéseig zálogkép átadattak; - igazgatásuk egy e végre kinevezett királyi udvari Commissiora bízott, Orczi István Administrator báróságra emeltetvén még két éven át vitte hivatalát; - utána 1733-ba a királyi Commissio által Podratzky György neveztetett. - Ez új Administrator kiméletlenül kezdett a jászkúnokkal bánni, a 25 ezer forintból állott censust közel 45 ezerre emelte; a birtokoló kórház tisztségével s Morvai Mihály alkaptánynyal oda törekedvén: hogy a jász-kúnokat jobbagyi helyzetbe juttathassa.

Nem javult tehát az új birtokoló alatt a jászkún nép sorsa, sőt inkább súlyosodott. Sok küzdésbe, fáradságba került azon káros törekvéseket legyőzni, melyeket a zálogos igazgatás elnyomatásukra intézett; - a keserű panaszok a trón zsámolyához jutottak, és az országos rendek igazság szeretetét is felhívták, s az 1741:IX. t. cz. által legalább azt eredményezék: miszerint a nádor régi tisztebe - tehát a jász-kúnok bírāja hivatába is - visszahelyeztetett, egyszersmind ez oda utasítván: hogy a nádor még azon országgyűlése alatt jász-kún főkapitányt nevezzen. Azonban az országgyűlése közben jött háború s nemesi közfelkelés rendezése miatt korább oszolt el, mintsem a nádor a főkapitányt kinevezhette volna, - de a következő 1742-ik évben a királyi helytartó-tanács sürgetésére, hová a vármegyéktől panaszos felterjesztések érkeztek, Almássy Jánost kinevezte, kihirdetését azonban királyi parancs folytán függőben hagyván.

1743-dik évben Podratzky György Administrator, Matzák István ügyész, Terbots István nagy- és Földváry Mihály kiskúnsági kapitányok ellen sürűen beadott panaszok megvizsgálására királyi Biztosság küldetett ki, s a hivatalától elmozdított Administrator helyébe Gosztonyi István neveztetett.

1744-ik évben adta be a királyi Biztosság jelentését az akkori nádor gr. Pálffy Jánosnak, ki is azt Posenban tartott külön tanácskozányban felolvastatta és Mária Theresia királyné elibe felterjesztette, a jelen volt országos Kk és Rkkel kérvén a királyi Felség engedelmét: hogy a jász-kúnok a pesti rokkantak háza uralma alól magokat kiválthassák.

És csak ugyan ütött a szabadulás órája! mert miután a jászkúnok a zálogos 500 ezer forint tőkének és a köz épületekben tett javítások árának lefizetését, úgy ezer lovas katonának kiállítását akkép: hogy mint más nemesi felkelők tractáltatni fognak, megígérték s egyszersmind kijelentették: hogy jövőben is,

valahányszor csak köz nemesi felkelés rendeltetni fog, ahoz tehetségük szerint lovas katonákat adni fognak; - a nagy Királyné az országos Kk és Rk javallatához képest, önmagok általi kiváltását a jász-kún kerületeknek, az említett évben megengedte; s egyszersmind őket alkotmányos állásukba, s szabadalmaikba kegyelmesen visszahelyeztette.

Járult pedig a váltságához, és ennek más terheihez:

a Jászság	232,750	fttal,
a Nagy-kúnság	155,000	”
a Kis-kúnság	193,150	”
Összesen	580,900	”

Ezen 1745-ki majus 6. napján kelt s azon évi junius 12. napján Jász-Berényben egész ünnepélyességgel kihirdetett adomány levélnek következők főbb pontjai: 1) a nádoron, ennek kapitánján és a nép kebeléből választott bírákon kívül senki a jász-kúnok ellen intézett perekben ne ítélhessen, kivéve az egyházi, határvillongási s az 1635:19-ik t. cikkben megnevezett pereket, avagy ha a per olly javak iránt foly, mellyeket némelyek a kerületeken kívül bírnak, vagy ha valaki a kerületeken kívül criminalis vétket követett el, s a büntett helyén elfogattatnék. - 2) Vámot személyeik s portékáik után sehol sem fizetnek, de harminczadot tartoznak megadni. - 3) más- vagy saját adósságaikért le nem tartoztathatnak. - 4) A r. katholika községek egyház védjoggal bírnak. - 5) Mind a jogok gyakorlásában, mint a terhek viselésében mindenik lakos egyenlő részt veszen kivétel nélkül. - 6) A kerülethez tartozó határok, puszták szabad használatra nékiek örökösen oda engedtetnek, de mint el nem idegeníthetők.

Maga az *adomány levél* szószerinti szövege következő:

„Nos MARIA THERESIA Divina Favente Clementia Regina Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariae; Archidux Austriae; Dux Burgundiae, superioris, et inferioris Silesiae, Mediolani, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Mantuae, Parmae, Placentiae, Limburgi, Luxemburgi, Geldriae, Virthembergae; Princeps Sveviae; Marchio Sacri Romani Imperii, Burgoviae, Moraviae, superioris, et inferioris Lusatiae; Comes Habsburgi, Flandriae, Tyrolis, Ferretis, Kyburgi, Goriti, Gradiscae, et Arthesiae; Landgrafia Alsatie; Comes Namurci, Domina Marchiae Slavonicae, Portus Naonis, Salinarum, et Mechliniae, Nupta Dux Lotharingiae, ac Barri; Magna Dux Hetruariae etc. „Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis: Quod Fideles Nostri, Prudentes, et Circumspecti, Andreas Horváth, Joannes Nánássy, et Stephanus Varró, qua Regio Coronalium Districtuum Nostrorum Jazigum et Utriusque, Majoris videlicet et Minoris Cumaniae, in iisdemque sitorum universorum Locorum Deputati, et coram Personalis Praesentiae Nostrae Regiae in Judiciis Locumtenente, et actuali Intimo Consiliario, Fideli nostro, Nobis sincere dilecto, Spectabili, ac Magnifico Comite Antonio Grassalkovich de Gyarak, sub die vigesima octava praeteriti Mensis Februarii, legitime constituti Plenipotentiarii, suis, ac reliquorum universorum Jazigum, et Cumanorum, seu Philisteorum, Nominibus, et in Personis, exhibuerunt, et praesentarunt, Nobis varias antiquas, et vetustas Literas Privilegiales, diversorum olim Hungariae Regum, gloriosae memoriae Praedecessorum Nostrorum, de, et super certis Eorundem Immunitatibus, Libertatibus, et Praerogativis sonantes, demisse in eo supplicantes, quatenus benigne consideratis tum Antenatorum, et in iisdem Districtibus olim etiam existentium Praedecessorum suorum, pro diversitate Occasionum, et Circumstantiarum, persaepe cum Sangvinis etiam profusione, Divis olim Regibus Hungariae, et Sacrae Regni Coronae praestitis fidelibus, atque utilibus Obsequiis, tumque etiam propriis Ipsorum Servitiis, et Meritis, diversis Occasionibus pro Rege, ac Regno, communique Salute, ac jam Majestati quoque Nostrae fideliter aequae, ac utiliter: Signanter vero, dum occasione postremae Tartarorum in Regnum nostrum Hungariae Irruptionis, et Partium Trans Tybiscanarum inundationis, et hostilis Devastationis, praeterito Bello Turcico interventae, moderni praefatorum Districtuum Incolae, et Inhabitatores notabili Numero, arreptis Motu proprio Armis, praefatos Tartaros, Partium illarum Incolas in diram Captivitatem abigentes, Loca incinerantes, Ferroque, et Igne in praenotatas Partes hostiliter grassantes, fideliter persecuti, ereptis plurimis e manu Eorundem Captivis, cum ingenti Publici bono, e Regno profligari juverunt, dein vero in suppressendis Pacem, et Tranquillitatem publicam turbare volentibus nefariis, et seditiosis Peroianis Asseclis; In expediendis item adversus Molimina Regis Borussiae in Silesitica Castra Nostra, Armis, et aliis omnibus Militaribus Requisitis bene provisus quadringentis Equitibus; Phalangis item Legionis Hallerianae in Comitatu Békessiensis adversus Officiales eidem praefectos tumultuantis oppressione praestitis, et in futurum quoque pro Viribus suis pari fidelitate, et alacritate praestandis Servitiis, praexhibita avita Ipsorum Regia Privilegia, in quantum Legibus Regni non adversarentur, extractive clementer confirmare, Possessiones, et Praedia universa, ad Districtus ab antiquo spectantia, pro usu Inhabitatorum eorundem Districtuum clementer concedere; Super Exercitio autem Juris Gladii benignam Concessionem iisdem Privilegiis per expressum inseri facere dignemur. Unde Nos attentis, et consideratis cum nonnullorum Fidelium Nostrorum demissa Commendatione, tum et antelatorum Jazigum, et Utriusque Cumaniae Incolarum, et Inhabitatorum, humillima Supplicatione, Nostrae propterea facta Majestati, tum vel maxime ex eo, quod dicti Tres Districtus, et eorum Incolae pro moderna etiam gravissima Belli Necessitate Nostra, propriis suis Sumptibus, et Expensis, Mille Equites, Armis, et aliis Requisitis Militaribus bene instructos, pro Servitio Nostro Se daturos, et statuturos, et in futurum quoque, in Casibus Generalium, vel Particularium Regni Insurrectionum, Se juxta Vires, et

Possibilitatem suam insurrecturos; Ac praeterea Semet pro Sui Redemptione Domui Invalidorum Militum Nostrorum Pestiensis, velut eosdem Tres Districtus hactenus possidenti, Quingenta millia, ac pro Meliorationum Sumptibus et Expensis aliis quindecim millia Florenorum Rhenensium Semet deposituros; Ac praeter et ultra publicam Regni Contributionem, Ipsis a proportionem obvenientem, in sortem Salarii Palatinalis, quod nunc ex Aerario Nostro Regio solvitur, annue adhuc termille Aureos Ducatos, duodecim mille sexcentos Florenos Rhenenses facientes, ad Aerarium Nostrum Regium Camerale de Tempore in Tempus rite Semet persoluturos appromiserint, imo Scripto etiam, medio supranominatorum suorum Plenipotentiariorum, sub die vigesima Mensis Aprilis, et Anni currensis Semet ita, ut Corpus Eorundem Districtuum, etiam pro illis Locis, qui ad praedeductas Conditiones accedere nollent, stare debeat, firmiter, et in Solidum obligaverint, et obstrinxerint, Instantia antelatorum Andreae Horváth, Joannis Nánássy, et Stephani Varró, suo et reliquorum universorum Jazigum, et Cumanorum Nominibus, modo, uti supra facta, clementer admissa, et exaudita, praeexhibitas avitas Literas Eorundem Districtuum Privilegiales, in quantum Legibus Regni non adversantur, et pro moderno Ipsorum Statu, et Usu ipsis deservire possunt, in subinsertis Punctis, benigne confirmandas; Ac insuper ex speciali, et nova Regia Gratia, et Munificentia Nostra, iisdem praefatorum Trium Districtuum Incolis, et Inhabitoribus etiam Jus Gladii, seorsive in quolibet Districtu, modo abinfra denotato, libere exercendum, clementer superaddendum, et concedendum esse duximus. Quorum itaque Confirmationis Punctorum Privilegialium Series, et Tenor in hunc modum sequitur. Et quidem

- Primo: Ut ipsos praefatorum Trium Districtuum Incolas, et Inhabitantes in Causis praecise contra Ipsos motis, nullus omnino Judicum, vel Justitiariorum Regni, Ecclesiasticorum videlicet, et Saeculariorum, praeterquam Regni Palatinus, qua Judex Cumanorum, et illius Capitaneus, ac etiam Capitanei, et Judices Ipsorum, in medio Ipsorum constituti, ad cujusvis Inatantiam, et in quibuscunque Causis, exceptis duntaxat ad Forum Ecclesiasticum de Jure spectantibus; et praeterea Metalibus, in Articulo decimo nono Anni millesimi sexcentissimi trigesimi quinti declaratis; Vel respectu Rerum, ac Bonorum extra Districtus, per ipsos, vel Ipsorum aliquem possessorum; Vel etiam Delictorum extra Districtus commissorum, si in Loco Delicti comprehensi fuerint, movendis, judicare, vel Judicatu suo adstare, compellere possit, aut valeat.
- Secundo: Idem Jaziges, et Cumani, intra ambitum Regni, de Eorum Personis, et Mercibus, ac quibusvis Rebus Secum habitis, ad nullam penitus tributariam Teloniorum vel Naulorum Solutionem compellantur, vel adstringantur, Regias tamen Tricesimas, ab omnibus Eductis, et Inductis solvere obligentur.
- Tertio: Ut a nullo Judicum, et Justitiariorum Regni, pro Debitis, sive propriis, sive alienis, vel aliis etiam quibusvis Praetensionibus, in Personis, vel Rebus suis arestantur, detineantur; vel Judicatu Ipsorum, in quantum extra Districtus possessionati non essent, stare cogantur, verum Eosdem, ut supra, coram suis Capitaneis, et Judicibus convenire teneantur.
- Quarto: Ut supremum, seu Palatinalem Capitaneum, ipsemet Regni Palatinus constituat, sub Illius autem Praesidio ipsi Incolae, et Inhabitantes suos Capitaneos, Assessores, et alios necessarios Officiales Districtuales; Judices vero, et reliquos Locorum Servitores, soli Incolae, et Inhabitantes Locorum e medio Sui, vel aliunde etiam, si inter ipsos apti, et idonei pro hoc, aut illo Officio non reperirentur, libere eligere valeant. Et quia
- Quinto: Ex particulari sane Gratia, et Benignitate Nostra, dictis Districtuum Incolis, principaliter etiam id elementer concessissemus: Ut Semet a Domo Invalidorum Militum Nostrorum Pestiensis, depositis modo praevis deponendis, redimere possint; Igitur facta eadem redemptione, persolutisque in futurum etiam iis, quae ad rationem Quanti Nostri Contributionalis, ac praeterea in sortem Palatinalis Salarii Aerario Nostro Regio Camerali annue (uti praemisum est) praestare tenebuntur, liberam Territoriorum, et Praediorum suorum, ad eosdem tres Districtus de Jure, et ab antiquo spectantium, signanter vero: Oppida Jász-Berény, Kardszagujszállás, et Halass: Possessiones item Árokszállás, Apáthi, Fénsszarú, Fölső seu Gál Szent György, Dósa, Jakohalma, Mihályteleke, Alsó Sz. György, Ladány, Kisér, Madaras, Kúnhegyes, Kisujszállás, Türkevi, Kún-Szent-Márton, Philippszállás, Szabadszállás, Kún-Szent-Miklós, Laczkháza, Dorosma, Félegyháza, et Mayssa. Praedia praeterea: Boldogháza, Ágó, Négyszállás, Szent András, Asszonyszállás, Magyaraka, Bóltsa, Ködszállás, Orgonda, Szent Miklós, Kápolnás, Fabiánka, Kolbász, Kiss, et Tóo-Turgony, Marjalaka, Kis-Kaba, Mórítz, Pohamara, Csorba, Mesterszállás, Bodoglar, Tajó, Kis-Balás, Böször, Bábon, Kátó, Csókás, Lajos, Misse, Kocsér, Kara, Szent László, Mórítzgáttya, Szank, Orgovány, Kisszállás, Galambos, Ferenczszállás, Jakabszállás, Bene, Csólyos, Ágasegyháza, Pálka, Kömpöcz, Matkó, Kerekegyháza, Átokháza, cum eo pertinente Diverticulo Seregélyes, Pálos, Üllés, Zsana, seu Kókút, Mérges, Kígyós, Fejértó, Füzes, Balota, et Jakabháza, in quantum sive per Ipsos, sive vero ad rationem dictae Domus Invalidorum Militum Nostrorum hactenus realiter possessa fuerunt, utendi, et fruendi, non tamen abalienandi habeant potestatem. Porro
- Sexto: Praefatis Jazigum, et Cumanorum Districtibus, eorundemque Locis etiam id liberum erit, ut quosvis liberae migrationis, et conditionis, adeoque nulli Domino Terrestri obligatos Advenas undecunque advenientes in medium sui recipere, et eosdem ad praestanda in medium Ipsorum publica, et Communia Onera, ad instar reliquorum Incolarum suorum adstringere, receptos tamen et per Dominos Terrestres repetitos colonos, observatis tamen de Jure observandis, edoctisque ad mentem Legum edocendis, sub Poenis legalibus, Repetentibus restituere teneantur. Et sic
- Septimo: Universi praefatorum Districtuum Jazigum, et Cumanorum Incolae, et Inhabitantes, quoad praemissa Communia eorundem Districtuum Privilegia, et Beneficia parisi conditionis sint, aequalibusque gaudeant Immunitatibus, et Praerogativis. Demum

Octavo: Locorum Communitatibus Romano-Catholicis, in iisdem Districtibus sitis, Jus etiam Patronatus eo modo benigne concedimus: Ut in casu cujuscumque Parochiae Ipsorum Vacantiae, aptum, et idoneum, bonaeque vitae, ac Morum Presbyterum, ordinario Episcopo suo Dioecesano, vel ejusdem in Spiritualibus Vicario, pro Plebano Ipsorum praesentandi facultatem habeant, praesentatum tamen, et Canonice introductum, debita reverentia, et honore prosequi, Proventusque Ejusdem consuetos Eidem administrare, et coeteras Patronis Ecclesiarum incumbentes Obligationes rite adimplere debeant; Ultra haec autem omnia

Nono: Ex speciali nova Gratia, et Munificentia Nostra, praerecensitis Libertatibus, et Praerogativis, etiam hoc superaddimus, et benigne concedimus: ut omnes tres saepofactorum Jazigum, et Cumanorum Districtus, in medio Ipsorum Jus quoque Gladii, sub Praesidio tamen, et directione Palatinalis Capitanei, adhibitisque Districtualibus Ipsorum Capitaneis, et Assessoribus, convocatisque etiam aliis e medio Ipsorum, vel aliunde etiam (si opus fuerit) Jurisperitis, et Justitiis amantibus Viris, pro Juris, et Justitiae exigentia, ad instar Magistratum Comitatus, et aliorum ad id Privilegiatorum, libere exercere possint, atque valeant; Salva nihilominus tam in Criminalibus, quam Civilibus Eorundem Causis, in quantum de Lege Regni appellabiles sunt, ad Palatinum Regni, pro tempore constitutum, velut legalem, et privilegialem Cumanorum Judicem; Officio vero Palatinali vacante, ad Regium Locumtenentem, eo autem non existente, ad Curiam Nostram Regiam, intra, vel extra Dominium Appellata: Huius tamen, et aliorum Juridicorum, Politicorum, Provincialium item, et Domesticorum ulterioris eorundem trium Districtuum regulationis intuitu, interea, ac donec aliter circa regulandum eorundem Statum, Conditionem, et Obligationem, in futura generali Regni Dieta dispositum fuerit, Regni Palatino benigne commitemus, ut Is eatenus auditis etiam ipsis Districtibus, Projectum elaboret, et cum opinione sua Majestati Nostrae pro benigna Nostra ratificatione, ac suprema Resolutione quantocyus submittat.

Finaliter demum etiam id pro superabundanti Nostra in crebrofatos Jaziges, et Cumanos benigna Regia Gratia, atque Clementia, clementer admittimus: Ut iidem Tres Districtus, eorundemque Incolae, et Inhabitantes, cum praerecensitis, vel in futurum etiam concedendis Immunitatibus, Libertatibus, et Privilegiis Ipsorum, Judicati, et Jurisdictioni Palatinali, applicentur; in Provincialibus vero etiam a Regio Locumtenentia Consilio Nostro dependant.

Haec proinde toties repetitorum Jazigum, et utriusque Cumaniae Districtuum Puncta Privilegialia, partim ex avitis (uti praemissum est) Eorundem Regiis Privilegiis extracta, in parte vero etiam per Nos ex speciali nova Gratia, et Munificentia Nostra superaddita, et concessa, sub praemissarum Obligationum, et Praestationum Conditione, sine qua non, quoad omnes Eorundem continentias, Clausulas, et Articulos acceptamus, roboramus, concedimus, et approbamus, ac pro memoratorum Trium Districtuum Incolis, et Inhabitatoribus, modernis, et futuris perpetuo valitura declaramus, damus et confirmamus, Salvo Jure alieno. Datum per manus Fidelis Nostri, Nobis sincere dilecti, Spectabilis, ac Magnifici Comitatus Ludovici de Batthyán, perpetui in Németh-Ujvár, Comitatus Castriferrei Supremi, ac perpetui Comitatus, Aurei Velleris Equitis, Pincernarum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistri, Consilarii item Nostri actualis Intimi, nec non per antelatum Regnum Nostrum Hungariae, Aulae Nostrae Cancellarii, in archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae, die sexta mensis Maji Anno Domini millesimo septingentesimo quadragésimo quinto. Regnorum Nostrorum: Hungariae, Bohemiae, et reliquorum Anno quinto. Reverendissimis, Illustri, ac Venerabilibus in Christo Patribus, Dominis: Fratre Emerico e Comitibus Eszterházy de Galantha Principe, Metropolitanae Strigoniensis, Gabriele Hermann e Comitibus Patáchich de Zajesda, Colocensis, et Bachiensis Ecclesiarum Canonice Unitarum Archi-Episcopis: Petro Bakich Bosnensis, Georgio Branyugh Zagrabienensis, Joanne Antonio de Benzoni Segniensis, et Modrusiensis, seu Corbavien. Ladislao Szörényi Sirmiensi, Michaeli Carolo e Comitibus ab Althann Vaciensis, Comite Nicolao Csáky de Keresztszegh Varadien. Fratre Nicolao Stanislavich Csanadiensi, Comite Sigismundo Berényi, de Karants Berény, Quinque Ecclesiensis, Comite Emerico Eszterházy de Galantha Nitriensi, Barone Francisco Xaverio Klobusitzky de Zettény Transilvaniensi, Comite Francisco Zichy de Vásonykő Jaurinensi, Comite Francisco Barkóczy de Szala Agriensi, Martino Biró Veszprimiensi, Comite Francisco Antonio Engl de Vagrein Belgrad: et Samandriensi, Alexandro Mariássy Electo Tininiensi, Comite Paulo Forgáts, de Ghymes El. Rosonen. Paulo Spáczay El. Arbensis, Joanne Kiss E. Ansarien. Georgio Foglár El. Serbiensi, Paulo Bartakovich El. Almisien. Petro Guilielmo Castellein El. Traguriensi, Stephano Nozdrovitzky El. Catarien. et Jacobo Fábry Electo Dulcinensi Ecclesiarum Episcopis, Ecclesias Dei feliciter gubernantibus Nec non Spectabilibus, ac Magnificis: Comite Joanne Pálffy ab Erdőd, dicti Regni Nostri Hungariae Palatino, Judice Cumanorum, Aurei Velleris Equite, et Locumtenente Nostro Regio; Comite Josepho Eszterházy de Galantha Judice Curiae Nostrae Regiae; Comite Carolo de Batthyán, perpetuo in Németh-Ujvár, antelatorum Regnorum Nostrorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Bano; Comite Leopoldo de Nádasd, perpetuo Terrae Fogaras, Tavernicorum; praedicto Comite Ludovico de Batthyán, perpetuo in Németh-Ujvár, Pincernarum; Comite Josepho Illésházy de Eadem, perpetuo in Trenchin Dapiferorum; Comite Francisco Eszterházy de praedicta Galantha, Agazonum; Comite Nicolao Pálffy ab Erdőd Curiae; altero Comite Carolo Pálffy a modo dicta Erdőd Jánitorum; Illustri S. R. I. Principe, Paulo Antonio Eszterházy de praedicta Galantha, perpetuo in Fraknó Cubiculariorum Nostrorum Regalium per Hungariam Magistris; Ac praelibato Comite Joanne Pálffy a praerepetita Erdőd Comite Psoniensi, caeterisque quam plurimis saepe fati Regni Nostri Hungariae Comitatus tenentibus, et Honores: MARIA THERESIA mpr. Comes Ludovicus de Batthyán mpr. Franciscus Koller mpr.

Anno 1745. die 24-ta Mensis Maji in Castello Nostro Királyfalva, praesentia, Suae Majestatis Sacratissimae Dominae Dominae Nostrae Clementissimae ab intus nominatis Districtibus benigne elargita Privilegia exhibita sunt Nobis, et praesentata; ac per nos debito homagialis fidelitatis cultu humillime acceptata. Comes Joannes Pálffy mpr.”

Ugyancsak Mária Theresia királynénk 1751-ki october 5 én a kerületek szabályozását s egyes lakosok viszonyait 24. cikkben tartalmazó következő *jellevelet* adott ki a jáász-kúnok részére:

„Nos MARIA THERESIA Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis; quod, postquam nos in anno adhuc 1745, tum ad demissam nonnullorum fidelium nostrorum Commendationem, tumque etiam ex speciali Gratia et Clementia NostrsaRegia erga fideles Nostros Regio Coronalium Districtuum Nostrorum Jazygum et utriusque Cumaniae incolas et inhabitatores habita, antiqua et vetusta eorundem Incolarum et Inhabitorum Privilegia partim clementer confirmaverimus, partim vero novis Gratiis et Concessionibus benigne auxerimus, et occasione illa certam Regulationem in Juridicis, Politicis, Provincialibus item et Domesticis, ad puncta, seu Articulos vigintitres redactam, iisdem Incolis et Inhabitoribus praefatorum Districtuum pro observatione modo provisorio benigne resolverimus, sub dato Viennae Austriae die 22. mensis Novembris Anni 1745, sub Authentica clementer extradederimus, quia tamen eadem Regulatio (uti praemissum est) modo provisorio: et usque futuram eorum, jam vero praeteritam Begni Diaetam instituta habebatur; circa quam Fideles Status et Ordines Regni Nostri Hungariae in eadem recenter praeterita Anno nunc currenti 1751. Posonii celebrata Diaeta congregati nonnullas Observationes suas, in Articulo quoque 25. ejusdem Diaetae memoratas posuissent, et easdem benignae Approbationi et Ratificationi Nostrae Regiae humillime submisissent, quibus per Nos benigne revisis et mutatis saltem paucis, ad majorem Claritatem et meliorem inducendum Ordinem deservientibus, in reliquo easdem Observationes benigne approbavimus et ratificavimus, modernaeque huic Regulationi noviter in Ordinem reductae clementer inseruimus, hancque novam Regulationem ex vigintiquatuor Articulis, seu Punctis consistentem imposterum semper rite, ac debite observandam iisdem Districtibus medio Comitum Palatini Regni Hungariae eorundem Districtuum Jazygum et Cumanorum Comitum et Judicis authentice clementer extradandam duximus tenoribus Sequentibus, utpote:

Articulus I. Districtibus Jazygum et Cumanorum in Publicis et Provincialibus Consilio Nostro Regio Locumtenenti, in Juridicis autem post Palatinum Judicatum et Jurisdictioni Supremi, ac Districtualium Capitaneorum, Locique Judicatum juxta Leges Patrias, benignissimae Regiae Privilegia Sua subjectis existentibus, Jurisdictiones hae taliter distribuuntur, ut videlicet dictum Consilium Nostrum Regium in Publicis et Provincialibus, cum Supremo eorundem Capitaneo necessarias correspondentias exerceat, eidemque intimanda intimet, idem vero in Districtibus effectuada effectuet, effectuarique curet, et necessarias Informationes eidem Consilio submittat; in Juridicis autem intuitu quorumvis Actuum Personalium Civilium per alicujus Locum Personam patratum, debitorumque contra unius Locum unum vel plures Incolas praetensorem, Successionis item et Divisionis, ac cujusvis Revindicationis Bonorum intra Territorium unius Locum existentium, primae Instantiae Judex sit Judex ejus Locum, cum suis Juratis.

Articulus II. Ubi vero Bona, seu Successioni, seu Divisioni, vel qualicunque Revindicationi, aut etiam exequendo Debito ultra Ter Mille Florenos se non extendenti obnoxia, in pluribus ejusdem Districtus Locis situarentur, vel ubi plures ad aliquem Actum Personalem concurrerent, iidemque in pluribus ejusdem Districtus Locis residerent, vel vero, si Processus contra aliquem Locum instituendus esset, ibi Judicatus ad Districtualium Capitaneum pertinebit.

Articulus III. Si vero immediate praecedenti intellectu sumpta Bona, vel etiam Persona in pluribus essent Districtibus, eorum Causa ad Supremum Capitaneum spectabit.

Articulus IV. In Causis repetendorum Colonorum Judex erit Supremus Capitaneus, pro in Causam attracto sumetur Locum Judex et Senatus ubi subditus repetendus degit, probatisque de Lege probandis in Casu renitentiae Locum Judex, et Senatus convincentur, Sententiamque suam Supremus Capitaneus, cum Brachio etiam Districtuali, si necesse fuerit, exequetur, nisi Sententia appellata fuerit. Quo in Casu qaemadmodum in Comitibus a Vice Comitibus in Causis Repetitionis Colonorum procedentibus ad Sedem Comitatus judicariam, ita etiam a Supremo Capitaneo ad Palatinum Appellatio admittatur, Admonitiones autem de repetendis fugitivis in medio ipsorum Subditis Capitanei Districtuales ad simplicem Requisitionem Dominorum Terrestrialium repetentium sub poena contra alienos Subditos detinentes sancita conformiter ad Articulum 101:1715 peragere et Testimoniales extradare teneantur.

Articulus V. Ubi inter duo, vel plura seu ejusdem, vel plurium Districtuum Loca intuitu Territorialium Limitum Controversia fuerit, ejus Decisio Supremo Palatinali Capitaneo competet.

Articulus VI. Cum tres sint futuri Districtuales Capitanei, unus videlicet Jazygum, alter Majoris et tertius Minoris Cumaniae, primus ille tanquam majorem Districtum sub se complectens, Duos, reliqui Duo vero singulus unum Assessorem habebunt, ideoque Districtus ejusmodi Assessores e medio sui quantocyus eligent, qui procedenti Districtuali Capitaneo adjuncti erunt, liceat nihilominus Capitaneo Districtuali plures etiam Assessores, quos idoneos judicaverit, disinteressatos tamen sine Expensarum Multiplicatione convocare et adhibere.

Articulus VII. A Districtualibus Capitaneis omnes Causae de Lege Appellatae intra vel extra Dominium recipientes ad Supremum Capitaneum appellabuntur, qui cum in Appellatarum, tum vero aliarum coram se motarum Causarum Revisionibus, adhibiti Districtualibus Capitaneis, eorundemque Assessoribus, unius vel alterius absentia non obstante procedet, illo tamen Districtuali Capitaneo, cujus Causa revidebitur, sub Revisione illa exesse debente, a Judicibus vero Locorum prima Appellata erit ad Districtualium, illincque ad Supremum Capitaneum, inde vero ad Palatinum.

Articulus VIII. Prouti Causae usque vel ultra Sedem Judicariam Comitatum intra vel extra Dominium, et cum qualibus Oneribus sunt Appellabiles, eae coram Supremo Palatinali Capitaneo quoque ita considerabuntur, illincque in Praesentiam Palatini, eo non existente, ad Curiam Nostram Regiam ita appellabuntur; Palatino tamen creato,

Causas nunc dicto modo aliorum appellatas, et ibidem nondum revisas et terminatas; is omnino assumet et revidebit.

Articulus IX. Siquidem jus Gladii quoque Districtibus Jazygum et Cumanorum clementer contulissemus, illud sub Praesidio et Directione Supremi Capitanei praesentibus Districtualibus Capitaneis et eorum Assessoribus, unius tamen, vel alterius absentia non obstante, convocatisque in quantum necesse fuerit, e medio Districtuum, vel aliunde etiam Jurisperitis Viris, adeoque in Conformitate Puncti noni Privilegalis exercebitur, salva in quantum per Leges Regni admittetur, ad Palatinum Regni Appellatione.

Articulus X. Constitutione Supremi Capitanei penes Palatinalem Autoritatem permanente, Notarius Districtuum, Generalisque Perceptor et Fiscalis in Generali Districtuum; Districtuales vero Capitanei et Assessores, ac Commissarii, in particulari cujuslibet Districtus Congregatione e medio ipsorum, utrobique tamen sub Praesidio Supremi Palatinalis Capitanei, ex Candidatis per Comitem Palatinum, qua Comitem et Judicem eorundem modo infra declarando proponendis eligentur, eorundemque officium per triennium durabit: Circa quam Candidationem id observabitur, ut iidem Districtus Jazygum et Cumanorum in Generali, aut respective, uti praemissum est, Particulari Congregatione sua sub Praesidio Palatinalis Capitanei praevis hoc fine servanda, pro Casu occurrentium ejusmodi Vacantiarum subjecta benemerita, et qualitatibus requisitis provisa eidem Comiti Palatino, qua Comiti et Judici Cumanorum projectent, qui Comes ex projectatis et aliis, qui sibi aptiores videbuntur, candidet, et Candidatos eidem Capitaneo ad affectum subsequendae praenotatae Electionis intimet, Judices vero Locorum Juratos Perceptores, et alios Officiales, vel Servos quilibet Locus intra se eligere et constituere potest, pro magis arduorum Negotiorum pertractatione, praeter Districtuales Capitaneos, et eorum Assessores, quatuor Assessores per modum Comitatus, cum Supremo Capitaneo consessuri, ex Senioribus et magis meritis, duo ex Jazygibus, duo vero ex Cumanalibus Districtibus eligentur.

Articulus XI. Cum Archiva sint principale cujuslibet bene ordinatae Reipublicae, et Communitatis Requisitum, Universale Districtuum Archivum erit in Oppido Jász-Berény, in quo Districtuum Privilegia, praesentesque Articuli, aliaque Acta publica conservabuntur, ad hoc Archivum etiam Districtualium Capitaneorum Acta post singulum Triennium erunt reportanda, si vero seu Districtus, seu in particulari quaequam Loca Privilegiorum, vel aliorum Actorum Paria pro se ex Archivo habere voluerint, illa ipsis sub Sigillo ipsorum Districtuali extradari valebunt, imo debebunt. Ita et Extraneis quoque Literalium Instrumentorum, et signanter Actorum Processualium, Jura ipsorum respicientium Paria, intra Annum quidem erga simplicem Requisitionem, post Annum vero erga Mandatum Requisitionem Palatinale sub poena per Leges Regni constituta extradantur.

Articulus XII. Ubi intuitu Proprietatis Terrae eosdem Jazyges et Cumanos quispiam Regnicolarum Jure convenire vellet, evocabit ad Curiam Regiam Districtus illius Capitaneum, qui terram ejusmodi Actionalem possidebit, et per illum totam Districtus illius Communitatem, si vero Terra controversa possidebitur per omnes tres Districtus, communiter evocandi venient Trium Districtuum Capitanei, ac per eosdem Communitas Jazygum et Cumanorum majorum et minorum, Causam autem modo praevis suscitandam Fiscus Regius, qua Legalis Universorum Bonorum Coronalium Defensor, illorum tamen Expensis et periculo aget.

Articulus XIII. Bonus Ordo svadet, ut Venditiones Domuum, aliorumque Fundorum fiant coram Magistratu cujuslibet Loci, per eundemque improtocolentur et Instrumentum de super extradetur, Debita vero Incolarum per Magistratum Loci, ipsorum vero Locorum in Generali Congregatione praenotabuntur.

Articulus XIV. Et quia Principalis Districtuum Conservatio, ab aequa et proportionata annuorum tam Contributionalium et eadem concomitantium, quam etiam Domesticorum ipsos Districtus in communi et particulari concernentium onerum repartitione, et accurata persolutione dependeret, ideo Supremus Palatinalis Capitaneus cum Concursu Districtualium Capitaneorum et Notarii inter ipsos, eorundemque Loca hactenus observatam Proportionem revidebit, et ubi inaequalitatem deprehenderit, eandem emendabit, consequenter in id incumbet, ut tam Contributionalia et eorundem Accessoria, quam etiam domestica Onera, uti sunt Ter mille aurei, 12600 ft. Rhen. facientes, vi Privilegiorum suorum in sortem Salarii Palatinalis, directe eidem Comiti Palatino, annue solvendi, Salaria praeterea Officialium et Servitorum, alique pro Publico ipsorum necessarii Sumptus et Expensae, in quantum haec domestica ex alio Fundo domestico, seu non Contributionali, nunc, vel in futurum in parte, vel in toto exsolvi nequint, inter Locorum Incolas juste, et proportionate distribuuntur et repartiantur, Contributionalis autem Cassa domestica non confundatur, ac in reliquo etiam Articulus 63 Anni 1723 rite, ac debite observetur.

Articulus XV. Idem Supremus Palatinalis Capitaneus cum interventu Districtualium Capitaneorum, Notarii et internum etiam Locorum Statum investigabit, quam videlicet Summam, et juxta qualem Normam singula Loca repartiri soleant, quomodo eam exigant: quales Expensas, qualia et contra Beneficia habeant? quomodo eadem administrent? quales rationes de Perceptis et Erogatis dare soleant: ubi aliquem defectum vel excessum adverterit, eum emendabit, in negligentes vero vel excedentes cum superfluarum, Expensarum solutione debite animadvertet.

Articulus XVI. Haud parum Districtus Jazygum et Cumanorum felicitatem suam promovebunt, si pro 500,000 florenorum ad Domum Invalidorum Militum Pestensem pertinentium Exsolutione, aliisque Accessoriis mutuatas Summas Pecuniarias quantocyus complanare, et semet taliter exonerare studuerint; ideo Supremus Capitaneus in Generali Congregatione ipsorum hunc in finem indicenda, non solum praedictam Summam, et accessoria juste repartietur, sed et in id summopere incumbet, ut singulus Districtus, vel Locus quottam sibi adrepartitam, pro Terminis designando et quo necesse fuerit, certo certius administret et exsolvat, interea autem temporis Supremus Capitaneus ipsorum genuinam debitorum per Districtus et eorundem Loca hactenus contractorum, et nondum exsolutorum specificationem Majestati Nostrae medio Comitum Palatini proxime submittet, et illis dein exsolutis,

iisdem Districtus et illorum Loca in futurum nulla amplius passiva Debita, absque praescitu et obtento superinde Consensu Nostro Regio contrahere audeant.

Articulus XVII. A Iudicibus, seu Perceptoribus Locorum eorundem Districtuales Capitanei, a Generali vero Perceptore Supremus Capitaneus cum Districtualibus, et Notario singulis Annis Rationes de perceptis et Erogatis exigent, idemque Supremus Capitaneus etiam Locorum Rationes per Districtualem (uti praemissum est) Capitaneum censuratas sibi referri faciet, easdemque superrevidebit, cum Restantiariis in Conformitate Legum procedet, Restantiasque irremissibiliter exiget, Rationes vero a Generali Perceptore, modo praevio exactas et censuratas Consilio Nostro Regio Locumtenentialem pro superrevisione quot Annis submittet.

Articulus XVIII. Supremus Palatinalis Capitaneus cum sibi adjungi solitis elaborabit et Fundum et modum domesticae Districtuum Oeconomiae, opusque suum Comiti Palatino submittet, per Eundem Majestati Nostrae referendum.

Articulus XIX. Cum Districtus Jazygum et Cumanorum colectivo Nomine sumpti nullum Sigillum haberent, pro iisdem Districtibus simul sumptis ubi idcirco peculiariter recurrent et institerint, Sigillum in medio ipsorum Authentiam habiturum, benigne impertiemur, sub quo Acta per tres Districtus conclusa, Processusque per Supremum Capitaneum terminati, Procuratoriae item, et Plenipotentiae per Cumanos et Jazyges coram eodem celebratae expedientur, idemque Sigillum prae manibus Supremi Capitanei conservabitur.

Articulus XX. Ubi omnes tres Districtus, vel etiam singulorum Locorum Iudices in Jus conveniendi venirent, ibi quoque Iudicem aget Supremus ipsorum Capitaneus, cum Assessoribus per Palatinum denominandis, ac ubi Districtuales Capitanei, vel Locorum Iudices convicti fuerint, Executionem in Bonis communibus Districtuum, vel in Bonis Locorum, aut etiam Privatorum, necessitate ita exigente, etiam cum brachio peraget, imo ipsa etiam Loca, quoad utile Dominium, per Triumphantem Partem usuanda, taliter in Executionem sumere licebit, oppositio, siquidem in Causis intra Districtus movendis, ad Normam Liberarum et Regiarum Civitatum locum non habebit.

Articulus XXI. Qui Articularibus his Dispositionibus se opposuerint, vel etiam Supremo ipsorum, aut Districtualibus Capitaneis, Locorumque Iudicibus, in rebus Officii ipsorum obediens non fuerint, corrigantur; illi vero, qui semet plane contra eosdem erigere praesumpserint, incaptiventur, et facto ipsis Legali Processu, pro qualitate Delicti puniantur.

Articulus XXII. Criminales Causae tam apud Jazyges, quam et Cumanos revidebuntur et ad compendiandas Expensas, quemadmodum hactenus, ita in posterum etiam unus tantum Fiscalis servetur, qui in Gremio eorundem Districtuum resideat, et Causas Fiscales promoveat, ac ubi necessitas exigerit, ipsique Districtus eatenus institerint, Palatinalis quoque Vice-Capitaneus denominetur. Incumbet praeterea singulis Districtibus, velut Jure Gladii gaudentibus, in medio ipsorum, pro Custodia Malefactorum bonos et necessarios Carceres quantocyus erigere, et cuncta etiam alia pro exercitio Juris Gladii necessaria Instrumenta et requisita, ita, ut in nulla re defectus sit, procurare.

Articulus XXIII. Ut autem praemissa omnia tanto melius observentur, incumbet Supremo toties factorum Districtuum Capitaneo, velut inter alia sibi modo praevio incumbentia, una etiam Publicorum et Provincialium Curam in iisdem Districtibus habituro, et in illis cum Consilio Nostro Regio Locumtenentialem necessarias Correspondentias exercituro, ut in alterutro dictorum Districtuum resideat, Sacra et profana, pro augenda Gloria et honore Dei, Incrementoque Sacrae Religionis Romano-Catholicae, dictorumque Districtuum et eorundem Inhabitatorum communi Bono et Commundo, Justitiaeque indefessa administratione diligenter curet, et Officio suo debite satisfacere studeat, Praeterea Capitanei Palatinales, et reliqui Districtuales Officiales, cum vicinis Regni Comitatus correspondant, accurate omni Tempore in cunctis occurrentibus Casibus, qui circa Militiam promovendam et accomodandam occurrerent, vel aliter etiam qualitercunque ad vicinos quoque Comitatus pertinebunt.

Articulus XXIV. Omnes Causas Jazygum et Cumanorum personales, seu illae Communitatum, seu singulari Incolarum Nobilitari Praerogativa destitutorum nomine promovendae fuerint, ita, et alias, in quibus Actoratum ex Lege, aut Contractu admissum non haberent, coram quocunque Iudice Palatinalis Capitaneus Nomine, Actoratque suo ex Officio promoveat.

Idcirco universis et singulis saepofactorum Regio-coronali Districtuum Nostrorum Jazygum et Cumanorum Incolis et Inhabitatoribus, eorundemque pro tempore constitutis Supremo et Districtualibus Capitaneis, Locorumque Iudicibus et reliquis Officialibus benigne hisce comittimus, ac mandamus, quatenus hanc benignam Regulationem, habita condigna (uti praemissum est) ad observationes Statuum et Ordinum Haereditarii Regni nostri Hungariae, sub novissima Regni Diaeta Nobis demisse propositas Reflexiones noviter concinnatam, et in praespecificatos vigintiquatuor articulos redactam in omnibus suis Punctis et Clausulis rite et debite observare, per eosque, quorum interest observari facere debeant, ac teneantur. Datum in Archi-Ducali Civitate nostra Vienna Austriae, Die quinta Mensis Octobris Anno Domini 1751."

E királyi jellel országgyűlésileg is jóváhagyott; jelesen az 1751:XXV. t. cz. által.

1754-ki március 28-án ugyancsak Mária Theresia királynénk 3000 aranynak egyszer mindenkorra lefizetése mellett a diaetalis taksáktól mentette fel.

1761-ki február 27-én kelt k. rendeletével pedig a Jász-kúnység mindazon lakosait, kik hiteles útlevelemmel utaznak, a réveken vámokon minden fizetéstől szabadoknak kijelentette.

Ezen virágzó állapotokra azonban ismét „gyötrő fekete napok” következének. József császár rendszere a hármaskerületeket sem hagyta bántatlan; - 1787-ik évtől 1790-dik évig Pest vármegyéhez kapcsolatva önállóságukat veszítették kezdtek rettegni. Eltöröltetvén ugyan is ekkor a kerületi közgyűlés s a nádori főkapitányi hivatal, a kerületek ügyeinek vezetése egy jáász-kúnok kapitányi ranggal bíró egyénre bízott, ehhez intéztettek Pest vármegyének a kerületekre vonatkozó rendeletei; a legfőbb kormány a Pest vármegyei főispánt vagy Pest kerületi biztost illette. A kapitányi hivatal mellett két jegyző és egy ügyész foglalkozott az egyes kerületekben meghagyott korábbi illetőségekhez küldetni kellett rendeletek fogalmazásával. De a kapitányi hivatal köre is csak a közigazgatási ügyekre terjedett; a rabok Pest vármegye bírósága alá küldettek, s a községeknek első bírósága is megszüntetvén a Jáász-Berényben állított polgári bíróság ítélte az ügyeket, a felvitel az eperjesi kerületi- s innen a királyi táblához történhetett. Csak a pénztári hivatalok hagytak meg azzal még is: hogy a hadi s házi pénztárak egyítettek. Végre az 1790-ik év március 30-áról 10831 szám alatt kelt királyi helytartótanácsi Intézmény ismét visszajuttatá őket annyiszor veszélyezett korábbi állapotukba, s az ugyan azon évben tartott országgyűlésen a fejedelem s haza kölcsönösen ápoló kegye a XXV. cikkben újra és örök időkre megerősíté a jáász-kúnok törvényes jogait, - szabadalmaik- s kiváltságaikban: „Ut - - - districtus Jazygum et Cumanorum - - - in suis legalibus juribus et privilegiis, libertatibus et immunitatibus a Divis Hungariae Regibus concessis et confirmatis in perpetuum conserventur,” ezek a fölhevitt törvény szavai; s ezenfelül a XXIX. t. cz. a törvényhozás részeseivé tette őket, akként: hogy az országgyűléseire két követet küldhessenek, kiknek ott a képviselői táblánál székük és szavazatuk legyen; - „multiplicibus - így szól a most felhevitt t. cz. - belli praesertim necessitate per Districtus Jazygum et Cumanorum - - Privilegiis alioquin vetustis donatorum cum omni alacritate praestitis in conservationem regni servitiis, in meritis considerationem sumptis, benigne consentiente sua Majestate SS. et OO. decreverunt: Districtibus Jazygum et Cumanorum - - - concedendum, ut binos ad Dietam nuncios Districtus Jazygum et Cumanorum - - - ablegare possint, Sessionem, votumque habituros.”

Az 1832²¹-ik évi XXII. t. cz. által pedig törvényhatósági önállóságot a törvény eme szavaival nyertek: „a Jáász- és kúnkerületek a hazai igazgató székekkel, és a többi törvényhatóságokkal folytatandó levelezéseiket és közléseiket a kerületek neve aláírásával, és boldogult Mária Theresia királyné által 1746-dik esztendőben kegyesen adott hiteles pecsétjek alatt fogják gyakorolni; úgy viszont a hazai igazgató székek és a többi törvényhatóságok intézményeiket és levelezéseiket közvetlen a kerületeknek címje alatt, magokhoz a kerületekhez fogják utasítani.”

Az 1840-ik évi XXVIII. t. cz. által végre az ország nemeseivel és sz. királyi városok polgáraival egyenlőleg a vásári taksáktól mentességet nyertek. Az azon évi XXX. t. cz. pedig a Jáász-kún kerületek községeibe behozandó összesítés és arányosság körüli eljárást, az 1832. XII. t. cz. kiterjesztésével szabályozza.

Koronás fejedelemünk - s országgyűléseinknek a fejedelem, haza, s magyar nemzetiség iránt mindig hív jáász-kún nemzet irányában tanúsított eme ápoló kegyében osztozott a magyar nemzet évkönyveiben örökre feledhetlen nagy nádor József főherceg is; - ezer meg ezer tényekben élnek a jáász-kúnok érdekében, félszázados hivatalozkodása²¹ közben tett boldogító intézkedései; mint a historia hagyományát említjük fel ezek hosszú sorából a kerületek törvényszékeit, s törvénykezési rendszerét tárgyzólag 1799-ki január 8-án kelt következő levelét s azzal jóvá hagyott jáász-kún statumokat.

„Nobili, et Egregio Domino JOSEPHO STEÖSZEL De RAPIN, Sacrae, Caesareae, et Regio Apostolicae Majestatis Consiliario, nec non Districtuum Jazygum et Cumanorum Supremo Palatinali Capitano Ex Officio Jáász-Berény.

Nobilis et Egregie Domine! Ad tollendas, quae in Causarum coram gremialibus Districtuum Jazygum et Cumanorum Judiciis promotarum Processibus, non raro emergerunt, et non sine graviori Administrationis Justitiae remora ultro citroque disputatae fuerunt, multifariae Quaestiones, utve in posterum tam Causantes, quam ipsi Judices semet in ejusmodi Casibus debite dirigere valeant, Benigne mihi visum est adjacentia Statuta pro Judiciis attactorum

²¹ Magas hivatalozkodásának mindjárt első éveiben - 1797-ben - személyes látogatására méltatá a jáász-kúnokat; minek emlékére a hálás jáász-kúnok Jáász-Berényben az úgynevezett nádorkertben márvány oszlopot emelének, s annak déli oldalára a következő emlék iratot véseték:

Josepho. Austro.
Francisci II. Aug. Fratri.
Regni. Hung. Palatino.
Quod Provinciam. Hanc.
Idib. Novemb. MDCCXCVII.
Inviserit. Ac. Eximia Ubique
Benignit. Suae. Vestigia
Reliquerit.
Jazyges. Et. Cumani.
Optimo. Judici. Et Comiti.
Grati Posnere
MDCCXCVII.

Districtuum elaborata, et in 13 Punctis consistentia, praescribere, cademque pro norma in futurum exacte observanda, sancire.

Penes transmissionem proinde memoratorum Statutorum Praetitulatae D. Vestrae committendum duxi, ut illa in affutura Districtuum Generali Congregatione publicare, ac subinde Districtualibus Capitaneis, omnium item Gremialium Locorum Magistratibus et per hos ipsis quoque Communitatibus, pro requisita sui directione suo modo nota reddidi facere, utve eadem statuta rite, et ad ammusim observentur, invigilare noverit. Cui in reliquo jugem Incolumitatem precor, et maneo. - Praetitulatae D. Vestrae Viennae 8-va Januarii 1799. Benevolus JOSEPHUS PALATINUS."

„*Statutum I.* De Brevitate Allegandi. §.-1. Pro celeriori Justitiae administratione consequenda statuitur, ut causantibus, qui Procuratorum opera uti voluerint, assistentia eorum admittatur quidem, hi attamen quam fieri potest brevissime allegare, Exceptiones, quarum tribus uti poterunt; sub uno eodemque Termino statim per duas Replicas absolvere, in merito autem tribus Replicis inducenda inducere sint obstricti: Quadruplicis sub poena confixionis allegationum, expensarumque refusionis vetitis permanentibus. In Causis porro Pauperiorum, Partium pro et contra responsa Notarii Locorum excipere, et fideliter, clare et succincte chartae apponere debeant, ac ita Judices superinde deliberare teneantur, Sententia per Notarium Responsis Partium subnectenda.

§. 2. Caeterum pro more his in Districtibus hactenus vigente, in ipsis etiam Juristitorum temporibus (messe excepta) Causae suum cursum habere, ac Sententiae in iisdem pronunciari, executionique mandari valeant.

Statutum II. De Actibus Personalibus. §. 1. De coercendis iis, qui Publicis edictis, Magistratusque Ordinationibus contravenire, aut semet contra easdem erigere adtentarent; provisione in Articulo 21. Benignae Regulationis Regiae expressa existente, de iis, qui Magistratuum auctoritatem calumniosis Verbis, aut scriptis laedere non reformidarent; statuitur: Ut siquis Districtualium Incolarum ex vindictae Cupidine, vel alia de Causa Personam Magistratalem, Loci Judicem, Notarium vel Senatorem in Officii sui exercitio constitutum Contumeliis afficere, aut etiam inconvenientibus dictis, vituperiisque excipere, vel dehonestatoriis scriptis lacessere, sugillare Facta eorum, vel in eosdem animosior esse praesumeret, talis ob hancce in Persona Magistratualis, ipsi superioritati illatam injuriam ad Instantiam Fisci Magistratualis per Supremum Capitaneum instantanee in integro suo homagio Florenis quippe Rh. 50 vincatur, mulcteturque, aut habito ad laesi personam Respectu appropinquanda Corporali poena, ut nempe Supremo Capitaneo visum fuerit, castigetur.

§. 2. Dehonestationes porro Privatorum coram Loci Senatu, aut si dehonestantes in pluribus ejusdem Districtus Locis degerent, coram Districtuali Capitaneo erga Actionem dehonestati vindicentur. Poena hujusmodi dehonestationis ad medium homagium restricta.

§. 3. Quodsi autem praemissae dehonestationes distincto licet loco, et tempore reiterarentur, quemadmodum ejusmodi dehonestationes unica Actione vindicari valebunt: ita, ut poenae praeattactae a proportionem reiteratorum Actuum infligantur, ultro statuitur, eo addito, ut si convictus aere solvendo non esset, moderata corporis afflictiva poena publice subeunda plectatur. Pecuniariis hisce mulctis in sensu Legis, in duabus tertiis Judici, in una vero tertialitate Actori, expensis vero, et fatigii compensatione per Judicem conscientiose Limitandis, et ita exequendis, soli actori cessuris.

§. 4. Circa demum sinistras Instantiarum expositiones, disponitur, ut si ejusmodi sinistrae expositiones honorem alicujus Personae Magistratualis, vel Senatus tangerent, poena hujus statuti §. 1., si autem privati alicujus Nomen, vel honor per andem proscinderetur juxta §. 2, praesentis Statuti, hoc modo illata Injuria vindicetur. In Casibus vero apud suam Majestatem Sacratissimam, vel supremum Jazygum, et Cumanorum Magistratum factarum sinistrarum delationum, poena Talionis paritate Articulorum 9. - 1567. 63. 1723. Locum habeat.

Statutum III. De temere Litigantibus. Ad praecavendas temerarias Litigationes hisque aliorum divexationes antevertendas in futurum hujusmodi temere Litigantes, qui nimirum in omnibus foris succubuerunt, praeter vivi seu medii Homagii sui mulctam, refusioni quoque inaniter causatarum Expensarum, et fatigiorum secundum Limitationem Judicis, occasione executionis faciendam suberunt; si vero ob paupertatem idcirco satisfacere nequirent, ordinatur, ut tales moderatae afflictivae Corporis poenae, aut praestando contra Parti servitio per exequentem Judicem determinandae, et limitando subjiciantur; hoc subnexo: ut qui motam Litem intra unius anni spatium prosequi sine sufficienti causa negligeret; talis ab Actione sua eo ipso cadat, nonnisi refusus expensis, via Novi resuscitanda.

§. 2. Et quia Experientia Teste, saepissime Processus, erga Procuratorum Principales suos spe consequendae illegalis eorumdem praetensionis excitantium, finemque in illum semet obtrudentium instigationes, et persvasiones suscitarentur, alias Principalibus de movenda Lite, alteroque inquietando ne cogitaturis quidem. - Hinc ordinatur, ut in his Districtibus non alii Advocatorum ad allegandum admittantur, quam qui a moderatione, aequanimitate, pacato genio noti, commendatique sunt; Qui itaque in praemissis culpabiles reperti fuerint, iis, et talibus silentium imponatur, quin circumstantiis ampliorem poenam exigentibus, superius temere litigantibus dictata poena, ex eorum in Districtibus reperibilibus Bonis executione mediante desumatur.

Statutum IV. De Successione. §. 1. Relicta Acquisitoribus de suis Acquisitis disponendi Libertate; si quempiam eorumdem sine Testamento decedere contingeret; vidua non existente, Mobilis ejusdem substantia omnis inter Filios, et Filias aequaliter dividenda erit; Bona autem immobilia filios concernent, ita tamen, ut hi sorores suas ex summa acquisitionali quoad ratam illarum excontentare teneantur. Quodsi autem Bona hujusmodi immobilia non

pecuniis, ast fidelibus servitiis comparata fuissent, aut vero ex legato obvenissent, illa aestimentur, et ex summa aestimationali sua Portio filiabus extrahetur.

- §. 2. Si porro sexus Masculinus deficeret, sexus Foeminei homines erga supportationem communium, et inhaerentium onerum, et quidem, si in uno gradu constituentur, per capita, si in distinctis, per stirpes in Bonis immobilibus succedent; et licet ultimus deficiens Masculus in praepjudicium Sexus foeminei, quoad Avitica immobilia simpliciter disponendi Activitatem non habeat, ad vires nihilominus summae illius, qua sexus Foemineus ex ipsis Bonis per masculos olim exsolutus erat, libera disponendi facultate gaudebit.
- §. 3. Quamvis demum Filiis Filias ex bonis immobilibus exsolvendi facultas competat, haec nihilominus non competit, dum unus acquiritorum Fratrum filios, alter Filias post se relinqueret, Filiae enim casu in hocce pro praefectis censendae veniunt, consequenter uti Bona paterna retinebunt, ita nonnisi filii earundem ad successionem vocabuntur, his jam sorores suas exsolvendi facultate competente.

Statutum V. De Jure Viduali. §. 1. Vidua autem post fata Mariti remanente, haec, si Maritus Acquisitor, secus non disposuit, in Bonis Maritalibus, titulo duntaxat intertentionis, non vero proprietatis, manebit; ita, ut hac mortua, aut ad alia vota transeunte; immobilia Bona illico ad filios devolvantur. Quod tamen summam Acquisitionalem adinet, et mobilia, de his, quoad ratam suam, unam nempe aequalem cum Filiis, et Filialibus portionem Vidua Coaquisitrix libere disponere possit, quin si Maritus in semine prorsus defecisset, neque de Bonis suis disposuisset, tali in casu, nullis scilicet superexstantibus, quos successio respiceret, haeredibus, tam mobilia, quam immobilia Bona in supervivente vidua jure proprietario, adeoque cum libera disponendi facultate condescendant. Locorum Magistratibus omnem vigilantiam adhibere debentibus, ne inpraepjudicium successorum per viduas maritalia Bona dilapidentur, ac si dilapidarentur, ut imponendo sequestro, dilapidatio isthaec praecaveatur.

- §. 2. Aliae vero Viduae, quae non sunt Coaquisitrices, quemadmodum si vota mutent, nonnisi Dotem suam, resque paraphernales, ac allaturam, (si Bonis Maritalibus investita est) et ex mobilibus durante conjugio per Maritum comparatis, unam ratam ab haeredibus praetendere possunt, ita testari cupientes de praemissis duntaxat disponere valeant; quae quidem Dos, res paraphernales, et allatura Viduae tam privilegiatae sunt, ut ante Debita Maritalia, super quibus Obligatoriales per Viduam subscriptae non sunt, excindi debeant.
- §. 3. Quantum vero Dotem Viduarum attinet, legalis a possessorio immobilium juxta valorem redemptionis, et respective emptitiae summae aestimandorum metienda statuitur, ac si ex aviticis major Dos uxori inscriberetur, ad superfluitatem haeredes non teneantur; scripta porro Dos, moderata tamen ex acquisitis obligari possit.

Statutum VI. De Emptione et Venditione. §. 1. Ad exigentiam B. Regulationis Regiae Articuli 13. omnes de fundis immobilibus perennales Fassionis coram loci Senatu celebrari debent, et in Librum Fundalem, aut Protocollum ad id specialiter conficiendum inseri, extra faciem autem Senatus factae Fassionis, pro temporaneis habeantur, excepto casu extremae necessitatis, tum enim etiam inter privatos parietes peronaliter factae Fassionis vim suam obtinebunt. Quas quidem Fassionis coram Senatu celebrandas Notarius improtocolando, una tam praesentiam vendentis, ut etiam ementis, vel eorundem Plenipotentiarum, per huncque plenipotentie suae qualiter factam Legitimationem, Senatorumque occasione celebratae Fassionis praesentium Nomina inscribere debet, Testimoniales super Venditione stylo solito conficiendas, sub Sigillo Loci, et sua subscriptione Partibus petentibus extradaturus. Quodsi autem in hujusmodi Fassionum improtocolatione perennalitatibus mentio omitteretur; ac successive nefors talis Fassio ad Pignus reducenda praetenderetur, nisi praetendens hypothecariam fuisse ipsis fassionalibus Litteris, aut si hae exceptae non fuissent, Senatorum tum viventium, vel iis demortuis, aliorum testimonio contrarium evincat, perennaliter facta fuisse Fassio ejusmodi censeatur.

- §. 2. Ad antevertendas autem ex neglecta praemonitione, aut praepjudicio moveri queunt Lites, statuitur: ut facta coram Senatu Loci Fassio, consanguineis et aliis, quos de Jure praemptio respicit, per Notarium et unum ex Juratis notificetur, praemissa hac notificatione schauda ad tabulam publicatoriam Senatorialibus Domibus affixam venditionem indicans, exponatur, ut si qui alii etiam, plures quam praemoniti sunt, Jus praemptionis vendicarent, semet insinuare possint, quae insinuatio, et super praemptione declaratio intra quindenam a Die affixionis schaudulae coram Senatu cum effectiva conditionum Fassionis implemento fieri debeat, nam evoluta quindenam, et interea nemine semet insinuante, aut insinuante quidem, sed conditionibus Litterarum Fassionalium, seu Venditionis non satisfaciente quocunque tandem illo, reale empti Boni Dominium per Loci Senatum Fassionario tradendum erit; Traditione hacce eam vim obtentura, ut Venditione nullo unquam tempore peramplius retractari valeat.
- §. 3. Dum porro inter Condivisionales, Jure praemptionis Quaestio oriretur, per Loci Senatum ille ad praemendum admittatur, quem successio proximius concerneret.
- §. 4. Et quia duplex esset hos Districtus Incolentium Conditio, et eminentior quidem eorum, qui occasione ea, dum Districtus hi Anno 1745 penes Clementissimum Regium assensum e Dominio Domus emeritorum Militum Pestiensis erga Summae 500 mille flor. depositionem, stationemque mille Equitum semet redemissent, inque exsolutionem hujus Summae, et accessoriorum concurrerunt, ac tum terras facultatibus suis congruas pro se, et successoribus suis parato aere compararunt, et sic principaliter Benigne confirmata etiam Privilegia eos respicerent, nomineque Redemptorum Civium Districtualium venirent; alii autem Irredempti essent, et hi iterum duplicis Classis, unius, qui nimirum occasione redemptionis Terras quaspiam apprehendissent, et pro statione etiam 1000 Equitum concurrissent, sed quia in obtingentis summae depuratione semet morosos praebuissent, virtute ordinationis ejus Temporis Palatini apprehensas per se Terras (siquidem appropportionatum illis redemptionale praetium effective non deposuissent) amiserunt, alteri, inhaerens onus deponenti, in perpetuam haereditatem transcriptas et

assignatas. Alterius Classis irredempti sunt illi, qui nec tempore Redemptionis, nec ex post quidquam pro se redemerunt, aut subinde his in Districtibus Inquilinatum assumpserunt, et hi proprio Nomine Inquilini dicuntur. Dum igitur Venditio pro Parte irredempti fieret, id observandum ordinatur, ut si Redemptus Bonum tale emere vellet prae Irredempto, et hinc etiam prae Inquilino, seu simplici Irredempto praeemendi facultas competat: si porro plures Redempti concurrerent, non subversante vicinitatis, aut alia ratione, quae praelationem uni ex ipsis tribueret, aut Redemptis, qui praeemere vellent non repertis, Irredempti primae Classis plures in praemptionem semet ingererent, quisnam ex ipsis praeemere possit? In arbitrio Loci Senatus ad digniores, et magis meritas personas reflexionem habituri, situm erit.

Statutum VII. De Emigrantibus. §. 1. Fine praevertendae promiscuae et illimitatae emigrationis Districtibus hisce nimium damnosae, et praejudiciosae, ipsi etiam Publico; statuitur, ut hospitibus emigrare in posterum ex hisce Districtibus nonnisi obtento Districtuum, per supremum Magistratum rati habendo, indultu integrum sit, et licitum. Qui porro venditis, vel relictis suis haereditatibus emigrassent hactenus, et nunc ad invalidationem ejusmodi Fassionum, aut revindicationem derelictorum Jurium suorum procedere vellent, tum ideo, quod Venditio emigrationis causa facta (ex natura sua semper pro perennali habenda) amplius invalidationi non subsit, ac nefors Praescriptio etiam interessisset, cum vero, quod qui ipsimet fundum suum deserunt, eo ipso Juri suo sponte renunciare censeantur, ac instar profugi Coloni considerari debeant, tales ab actione sua simpliciter removeantur: Excepto casu successionis, quae etiam extra Districtum degentibus salva erit, modo omnia illa onera, quae alii in Districtu habitantes parium Facultatum supportare, debent, rite ferant et dependant. Pro fundorum autem Desertoribus et Emigrantibus illi solum habendi sunt, qui fundos suos, nemine cogente, ad evitanda solum privilegialia onera, tempore Calamitatum vel desolatos relinquunt, vel Jura sua per venditionem qualemcunque in alios transferunt; nam illi, qui propriae utilitatis, aut questus gratia, extra Districtus commorantur quidem, interea autem omnia se, a proportionem facultatum suarum concernentia privilegialia onera, et praestationes constanter supportant, terrasque per substitutos excoli facere non desinunt, pro emigrantibus censi eousque nequeunt, donec debito huic ad amussim satisfacere non desierint.

§. 2. Illi porro, qui Servitii, sive Militaris, sive alterius Publici causa absunt, aut ex uno Districtu in alium transeunt, aut etiam in Extra-Districtualibus Locis mercenarios, vel Officiales agunt, ibidemque adhuc incolatum non fixerunt, quemadmodum per id pro emigrantibus non censentur, ita, si Casus emergat Divisionis cum Fratribus Domi remanentibus instituendae, Divisio isthaec ex praescripto Articuli 47:1723. ineunda erit; post divisionem attamen initam, si ex Districtibus ultro abesse et alibi incolatum assumendo suam nihilominus portionem providere vellent, praeve facultatem idcirco modo praemisso pro ratione circumstantiarum regulandam impetrare debebunt.

Statutum VIII. De Testamentis. §. 1. Ut et in condendis Testamentis uniformitas observetur, et ob non cognitatas Testamentorum solennitates diversis Quaestionibus et Litibus occasio praecludatur, pro futuro ordinatur: Quatenus, si Senatus pro excipiendo aliquo Testamento requiratur, duo Senatores exmittantur, secus tres, probae vitae, et integrae Fidei Incolae (quorum unus scripturae gnarus sit) pro Testimonio praesentes, sint, et hi scriptum Testamentum intra quindecim Dies Senatui referre teneantur.

§. 2. In nuncupativo autem Testamento totidem Testes etiam suffuciant, et aequae Senatui Testatoris voluntas referatur intra quindenam, per Notarium illico improtocollanda, sed tamen cum hac distinctione, quod si Testator occasione hujusmodi relationis adhuc in vivis agat, omnino absque Juramento, secus, si ante relationem mortuus est, pro avertendis fraudibus Testamenti nuncupativi Relatio sub Juramento fiat; pro conficiendis demum Codicillis duo probae conditionis Testes sufficiant.

§. 3. In Casu porro, dum testari cupiens, pro majori actus solemnitate sive Testamentum, sive Codicillum coram personis Magistratualibus conficere vellet, id quidem coram duabus personis Magistratualibus vigorose perfici possit, cum nihilominus personae Magistratuales Senatui Locorum Relationem facere non tenerentur; ideo scriptum solum super qualiter coram se condito Testamento testimonium sub magistratuali fidedignitate partibus interessatis dum, et quando dare, Testamentum autem, vel Codicillum occasione Congregationis pro securiori Custodia Archivo universali referre tenebuntur.

§. 4. Quod si autem quempiam ab intestato deficere contingeret, nullis quippe, quos relicta deficientis substantia concernere deberet, Successoribus existentibus, Bona ejusmodi deficientis in loci illius, in quo habitavit, Senatus et Communitatis, velut virtute Privilegiorum, in concreto Dominum Terrestrem repraesentantis, dispositionem in posterum etiam devolventur, caducitasque talis inter proventus Loci referri, et pro usibus communibus applicari debet.

Statutum IX. De Inquisitionibus. §. 1. Districtualibus Capitaneis penes solas eisdem exhibendas Actiones procedendi Activitate admissa, concomitans est, ut actus etiam Judiciarios, utpote Inquisitiones, Executiones, Admonitiones, Oculatas, et alia Officii sui munia, si etiam absque commissione, aut exmissione, dummodo semper cum adjuncto Juratore peragant, Actus hi eorum ob defectum Ex-, aut Commissionis pro vitiosis haud censeantur, de omnibus nihilominus Actis suis ad exigentiam Articuli 25:1729. Districtus Relationem facere teneantur.

Inquisitiones porro Collaterales, semper coram Judice Causae authenticentur, non authenticatae, nisi Partes consentiant, probatoriae non sint.

§. 2. In Causis vero Pauperiorum ad avertendas eorum majores expensas pro Parte utriusque Partis una eademque fidelia communis Inquisitio fiat, ac Testes ultra etiam Deutri puncta, de iis omnibus, quae ad Causae meritum dilucidandum, veritatemque rescindendam pertinere videbuntur, examinari debeant, statuitur.

Statutum X. De Praescriptione. §. 1. Quamvis juxta superius Statutum VI. deinceps Fassionibus omnibus post factam traditionem invalidationi haud obnoxiiis futuris rarus omnino Praescriptionis Casus intervenire possit, ubi tamen Praescriptio allegaretur, pro termino ejus, quoad Vineas, hortos et aedificia, velut continuam Culturam, et Conservationem requirentia, unius anni et diei spatium constituitur. In revindicatioe nihilominus terrarum tres anni computentur; Praescriptione aequae his in Districtibus per Juridica sustentativa remedia interrumpi queunte.

§. 2. Quantum Praescriptionem Appellatarum concernit, statuitur: ut pro exaudienda Sententia, per procedentem Judicem, Partes semper advocentur, et hae, si appellare voluerint, illa statim die Appellatam (quae etiam ab exceptione Actoratus admittenda erit) interponant, nam secus Appellatae beneficio frustrarentur. Occasione vero revisionis Processuum suorum appellatorum, causantes, si adsunt, aequae idem facere teneantur, absentibus autem Sententia per Capitaneum Districtualem, aut Jurassorem notitiae dari procuretur, qui a Die sibi factae hujusmodi notificationis, sub poena praeclusi intra quindenam num appellare velint, semet declarare, coram Loci Senatu debeant, si intermitterent, Causa eo facto in rem judicatam, transeat, Executioque, si haec decreta est, peragi debet: Causa vero nonnisi beneficio novi extra Dominium resuscitari possit.

§. 3. In Casibus porro, si quis semel initam divisionem sibi praejudiciosam advertens, novam praetenderet, aut priorem rectificari cuperet, intra triennium ab inita divisione computandum idcirco agere tenebitur; nam evoluto triennio ductu Articuli 36:1729. nullis sustentativis remediis suffragantibus, Actioni tali praescriptum erit; cujus quidem Articuli 36. dispositioni in puncto novarum divisionum, aut rectificandarum exasse semet, et Judices horum Districtuum conformare debebunt.

§. 4. Quoad praescriptionem in debitis articulo 27:1729, et quoad Austzugalium debitorum probam, requisitaque articulo 53:1723. accurate observando.

Statutum XI. De Liquidis Debitis. §. 1. Intuitu qualiter, quove in Loco instituendarum debitorum Intabulationum in B. Regulationis Regiae articulo 13. ordinatione jam praeexistente, in reliquo statuitur: ut intabulatio, si etiam alteri Creditori Debitoris Bona jam executione mediante assignata fuissent, ante motum processum facta prioritatem Juris tribuat, dum vero plures Creditores in uno Crediti processu concurrerent, neque Fundus omnibus exasse contentandis sufficeret, nulla intercedente Intabulatione; ab aetate crediti prioritatem Juris metienda veniet, Casu vero in illo, ubi Intabulatio aequae nulla praecessisset, unus tamen Creditorum licet posterior, auctore Judice, aut secus etiam suam excontentationem obtinisset, non obstante crediti sui posteriori aetate, Bona, et res Debitoris ultro etiam retinere valeat, salvo processu superinscriptionis, quoad immobilia Bona intra annum et diem intendendo prae caeteris Creditoribus permanente.

§. 2. Quod valorem, et extrinsecam solennitatem Intabulationis attinet, omnino sub nullitate Actus requiritur; ut Obligatoriales occasione Intabulationis in specie producantur, et per extensum Protocollo inserantur, secus, si obligatorialium defectum debitoris praesens confessio suppleat, tum enim recognitio isthaec ipsi obligatorialium productioni aequiparabitur.

§. 3. Caeterum ad probandum debitum sola Intabulatio in Forro Contradictorio non sufficit, cum constet, debita saepius exsolvi, quin Intabulationi haec exolutio subjungatur: Ideoque ipsae in Originali Obligatoriales producendae erunt, aut secus debitum probandum veniet. - Ad praecavendas nihilominus ex hinc oriri queunt praetensiones, ordinatur: ut si debitum intabulatum fuit, in eodem protocollo post factam exsoluti debiti Legitimationem hoc ipsum semper denotetur.

Statutum XII. De Actibus Potentiariis. §. 1. In Casibus gravis Verberationis, vulnerationis, incaptivationis, violentae Domus alterius cum tumultu invasionis, ac Boni immobilis occupationis Reus, per Fiscum Magistratualem in praesentiam supremi Capitanei evocetur, ac Facti circumstantiis, et gravitati commensuranda poena puniatur.

§. 2. In actibus vero minoribus violentialibus, si iidem per unius Loci Incolas patrentur, ejusdem Loci Senatus, in Casu autem, quo per plures ejusdem Districtus Locorum inhabitatores comitterentur, dictamine articulo 1 et 2 Benignae Regulationis Regiae, Districtus illius Capitaneus Judicem aget, quarum minorum violentiarum mulcta pro praxi in his Districtibus usitata, medio, seu vivo homagio florenis quippe 25, ex parte autem singulorum assumptorum florenis 12 praeter expensarum et damnorum, conscientiose per Judicem limitandorum, refusionem compensabitur.

§. 3. Dum porro quispiam Actus minoris potentiae vel per ipsam Communitatem, vel nomine et jussu ejusdem perpetrarentur, talis Communitas poena articuli 23:1613 aliarumque de violentiis editarum Regni Legum ita subjacebit, ut si hujusmodi violentias perperam et absque fundamento, consequenter nequitiam in defensionem et manutentionem Jurium illatas fuisse eveniat, poenaltate ipsemet Judex et Senatores ex propria Bursa Cassae Loci refundere teneantur.

§. 4. Qui autem Metas publicas territoriorum in pacifico usu existentes, falcatione, subarratione, illicita pascuatione excederet, vel eas plane destrueret, facto tali metales differentias inducere vellet, actore Fisco Magistratuali, tanquam tranquillitatis internae perturbator, et alieni Invasor per supremum Capineum in poenis violentialibus, aut pro ratione circumstantiarum aggravantium etiam graviori poena vincatur; qui vero metas easdem, ac etiam Limites privati alterius Possessorii non penitus destrueret quidem, ast sensim sensim laederet, et hoc modo suum possessorium extendere intenderet, deposita per Injuriatum coram Loci, ubi talis excedens degit, Judicibus quaerimonia, in birsagio florenis 12, ad Casum reiterationis duplicando, una cum refusione expensarum convincendus erit.

§. 5. Caeterum quemadmodum praemissae poenae birsagiales in una medietate Judici, in alia Actori cessurae sunt; ita in causis contra pauperem per privatum institutis pecuniariam poenam, immoderatam corporis afflictivam a Judice determinandam commutandi optio penes succumbentem stabit; eo isthic subnexo, quodsi quempiam indebitam Actionem habuisse adinveniretur, poena indebitae praemissis Poenis et modalitate expiatur.

Statutum XIII. De Juramento. §. 1. In Causis, quae Juramento terminandae veniunt, ut per Judices Locorum, ac ipsosmet etiam Capitaneos Districtuales ferenda Sententia ante Juramenti depositionem semper ad Sedem supremi Capitanei, sive appellentur, sive non, praevis fine eo, an nimirum Casus sit Articuli 27:1729. cognoscendi, sub nullitate totius procedurae transmittatur, hisce statutur.”

Ugyan ezen nagy nádorunk erősíté meg a hármass kerületek közgyűlésének az egyes községek gazdálkodására vonatkozólag 11. cikkben megállapított statutumát.

1845-ik évi majus 20-kán ünneplék meg a jász-kúnok váltságuk százados öröm ünnepét, az ezt magas jelenlétével diszesítő JÓSEF főherczegnek, a magyar nemzet évkönyveiben örökre feledhetlen nagy nádornak mint jász-kúnok grófjának s birájának e minőségbeni félszázados ünnepével egyesítve. A legnagyobb szerűbben megtartott öröm ünnep részleteinek leírása²² feladatunkon kívül esvén csak azt említjük fel: miként az arra, Jósef főherczeg fia kíséretében, leérkezett nagy főherczeg, - kit a nemzetiségnek országgyűlésen kivivott diadala után is, a magyar nyelven előadástól a törvényhozás felmentett, legelőször ez alkalommal szólott közhelyen édes anyanyelvünkön. Az ez alkalomra vert arany emlék pénz egyik lapján a nagy nádor jól talált mellképe eme körirattal: „József császári királyi örökös főherczeg, magyar ország nádorispánya, Jászok kúnok grófja s birája”, a másik lapon: „a Jászkún hármass kerület váltsága százados ünnepén félszázados grófja s birája Hálás tiszteletére 1845.” látható - s az ez ünnepélyre készített s kinyomtatva a népnek is kiosztott *hymnuszt* – mint a fejedelem iránti kegyelettel párosított honszeretet magasztos szövegét juttatjuk olvasóink elé:

Isten! áldd meg nemzetünket,
Isten! áldd meg a királyt;
Béke közt tarts meg bennünket;
Távoztasd a bel-viszályt:
Szeretet fűzzön egymáshoz;
Hűség kössön a hazához.
Szent hit láncza Egyházunkhoz,
Hódolat királyunkhoz.

Nagy Isten! add: hogy Apáink
Százados birtokában,
Áldhassanak unokáink
Sok száz év lefolytában;
Öseinknek szabadságát,
Jogainknak igazságát
Hirdesse törvény szent szava,
Védje a király s haza.

És ki hosszas ötven évbe
Szeliden kormányozott;
Kit övéinek körébe
Százados ünnep hozott;
Ki atyáskodva ügyel ránk:
József, nádorunk s főbiránk
Éltén lengjen áldás s béke,
Légyen áldott emléke!!

Nádori főkapitányok valának e kerületben a megváltás időszaka után: Almácss János 1741-1763, - Almácss Pál (az előbbi fia) 1766-1779, - Almácss Ignác (Pál fia) 1779-1785, - Boros Sándor 1786-1798, - Steöszel Jósef 1798-1815, - Somogyi Antal 1815, - s ezután Szluha Antal 1848-ig; mikor is a magyar ministerium Szentkirályi Móriczot nevezte ki; - jelenlegi cs. kir. főkapitány Jankovich György.

A forradalom utáni korszakból csak azt említjük fel: miszerint a magas kormánynak ismételve nyilvánult megkülönböztetéseiben részesült jász-kún nemzet - ha bár közigazgatás tekintetben az ország egyéb hatóságaival köz rendszer alá helyeztetett is, - ősi határterületeit - itt ott alább maga helyén előadandó beszegelt helyek nyeresével, jövő időkre is épen megnyeré; - ugyan így a „főkapitány” s a kerületi hivatalnokoknak „kerületi kapitány” neveztetését szinte megtartván.

²² L. erről „a szabad Jász-kún kerületek váltságának első százados öröm ünnepe.” Pest, 1845. 118. l.

III. Polgári szerkezet. Hajdani szabadságaik; belkormányzás, s tisztviselők.

A fentebb előadott számos kir. kiváltság levelekben tartalmazott szabadságaik a jász-kúnoknak következőkben pontosulának: 1) az ország vármegyéitől teljesen különített törvényhatósággal bírtak; - 2) az országbeli egyéb akár világi akár egyházi bíróság alá nem tartoztak, hanem csak az ország nádora, s tulajdon kapitánjaik vagy grófjaik valának ítélő bíráikül. - E kapitánjaikat Ulászló III. végzem: XLVII. s az 1485:XI. tanúsítása szerint szabadon választathaták; - 3) az egész országban nemeseknek tartattak, s együtt véve „közön-ség” (Universitas) kitétel alatt említettek; a király részére sem köteleztetvén egyébre, mint a nemesekkel együtt a király mellett hadakozni; azonban 4) Zsigmond király alatt e felül ugynevezett pharetralis (zablapénzt) censust a király pénztárába beszolgáltatni köteleztetvén, ezt magok szedték be s szolgáltatták a királyi kincstárba, Corvin Mátyás királytól 1469 és 1473 - ugy Ulászló királytól 1492 és 1503-ik évben nyert kiváltság leveleknél fogva a kamara nyereség s minden egyéb adófizetéstől mentesek; - 5) Béla, I. Ferdinánd királyok kiváltságlevele s Ulászló király III. végz. XLVIII. czikke nyomán saját személyükben s saját nevök alatt akárki ellen pert indíthattak; - 6) tizedet vagy kilenczedet nem fizettek; - 7) Zsigmond király által 1407 - s az ország rendei által 1446-ik évben kiadott kiváltságlevelek s számos nádori oltalmi levelek szerint javaiktól a harminczadokon s réveken nem fizettek; - 8) Ulászló királynak 1512-ik évi majus 22-kén kelt kiváltságánál fogva egyház védői joggal bírtak; - 9) II. Ferdinánd királynak 1625-ik évben kiadott oklevele alapján a bormérés szabad használatában voltak; - 10) Ulászló királynak VII végz. 3. czikke szerint földes uri hatóság alá soha sem tartoztak. - Miként erősítették meg e szabadságaik Mária Theresia királynénknak több rendbeli kiváltságlevelei által? a 20-24. lapokon már előadottak tanusítják.

A belkormányzást illetőleg már Róbert Károly királyunk idejében a jász-kúnok kapitányai által igazgattak; mi onnan kitetszik: hogy a kúnokkal rokon jászoknál 1323-ik évben „8-a idus Martii” azt rendelé: miként kapitányt vagy bírót magok közül választthassanak nála teendő bejelentés mellett, - I. Lajos, Zsigmond, Albert s II. Lajos királyaink uralkodása alatt pedig, s ugy a XIV., XV., XVI. századokban, az erdélyi Székelyek példájára hatósági „szék”-ekre (sedes jurisdictionales) valának felosztva. Eleinte négy illetén székeik olvastatnak kiváltságleveleikben, u. m. a *Missei, Kecskeméti, Kolbászi és halasi*; - és mindenik székhöz több szállások (descensus) tartoztak. Corvin Mátyás és Ulászló királyaink alatt már *Berény* is székhöz íratott. Volt pedig mindenik székhöz saját külön kapitánya, kitől a székhöz tartozott szállások kapitánjai függöttek. A székek kapitánjai a szállások kapitánjaitól különböztetés végett, az oklevelekben gróf, bíró (comes) névvel is említetnek. - A székek grófjai, kapitánjai összeülvén törvényszéket tartani szoktak. - A *Halasi szék* iránt marczi vájdának fia, János, Somogy és Zala vármegyéknek s a királyi kúnoknak grófja, kaskantyú szállási Szili Benedek kúnknak, s az említett székhöz tartozott kúnok kérésére 1456-ik évben, Boldogságos Szűz Mária Menyemenetele napján kiadott levelében azt rendelé: hogy a kúnok magok közül hites kapitányt válasszszanak, egyet t. i. a földmivelő kúnok, másikat pedig azoknak kapitánjai; - ezekhez ugyancsak a földmivelő kúnok magok közül nevezzenek 12 táblabíró, kikkel a választott két kapitány a kúnok minden ügyeit végezhesse, akként: hogy előbb minden ügyet a helység kapitánjai vegyenek fel, s elítéljenek; és ha valaki ezek ítéletén meg nem nyugodna, ekkor a fellebezés az említett 2 választott kapitány s 12 táblabírók székére engedtesse meg. - Ezen két kapitány s 12 táblabíró tartozott mind a király- mind a kúngróf jövedelmét elintézni, beszédni, s illető helyre beszolgáltatni, - végre a kúnok közigazgatási ügyeit elintézni. - Ugyan e rendelést Mátyás király is 1469-ki Sz. Margit szűz ünnepét követő napon megerősíté.

A *Kecskeméti szék* igazgatása II. Ulászló király alatt különös grófra volt bízva, a kitől függöttek a kapitányok - mit a nevezett királynak 1491-ki Sz. Mátyás apostol ünnepe utáni napon kelt kiváltságlevele tanusít; - azonban hogy az ide tartozott kúnok is, mint a Mizsei székhöz tartozottak, majd grófok majd kapitánjaik által kormányoztattak; mutatja II. Ferdinánd királynak 1631-ki Sz. Mihály hava 20-kán kelt kiváltságlevele, melyből kitetszik: miszerint a kiskúnok szinte azon kiváltságokkal éltek, minők a jászoknak s a Kolbász székhöz tartozott nagykúnoknak Mátyás, Ulászló, János, és I. Ferdinánd királyaink által engedtetek; és így ezeknél mint amazoknál, megszüntetvén a királyi bírák vagy grófok, - a kapitányok kormányzása és bírósága vissza állíttatott.

A *Kolbász szék*hez tartozott nagykúnoknak hasonlóan IV. László királyunk ideje után kapitányok valának igazgatóikül; később nálok is királyi grófok, vagy bírák rendeltettek, míg utóbb a kapitányok bíráskodása ismét visszaállíttatott; - Corvin Mátyás királyunknak 1461-ik évben Szűz Mária látogatása ünnepén kiadott oklevele ugyan is megengedi a kúnoknak: hogy magok választthassanak tisztviselőket és bírákat; s többé a grófok- vagy királyi bíráknak köztök mint tisztviselőknak helye ne legyen; hanem csak azok, kiket magok választanak, legyenek minden ügyeikben törvényes tiszteik és bíráik; - ugyan így az 1467-ki Sarlós Boldog asszony napján (jul. 2.) kelt kiváltságlevelében

megerősítvén az előbbi, világosabban kiteszi: hogy az országbeli egyéb bíróságok alól kivételnek, és csak saját kapitánjaiknak bírósága alatt, mint régentén voltak, hagyattak, ezektől a fellebezés a királyi Curiára történvén. - János király alatt - a mint ennek 1536-ik évben kelt kiváltságlevele mutatja - mind grófjuk mind kapitánjaik valának s ezek által igazgattattak Rudolf király idejéig, a ki 1583-ik pünköszt hava 11-kén megerősítvén Mátyás királynak fentebb érintett 1467-ki kiváltságlevelét, az ország minden más biráinak ítélete alól feloldozván a kúnokat, egyedül saját kapitánjaik bírósága alá visszahelyezte.

A *Berényi székhez* tartozott jász-kúnok szinte mint a nagy- s kiskúnsági kúnok eleinte kapitánjaik által kormányoztattak, időközben ezek között is gróf vagy királyi bíró volt a fő, míg végre a nádor- és kapitánjaiknak bírósága alá visszatételtek.

Mindezek mellett megjegyzendő: miszerint IV. László királyunk idejétől fogva az ország nádora lévén a kúnok főbirája, az rendelt közzéjök kapitányokat; - s e rendszer csak Zsigmond király alatt jött változás alá; - a nádori főbirósághoz, úgy a kún grófok s kapitányok hivatalához bizonyos jövedelem volt kapcsolva; így Holló Mátyás királyunk a nádort rendelvén a kúnok grófjaul évi fizetése iránt ekként intézkedett: „Habet Palatinus ex officio judicare totam Cumaniam, et est semper Comes, et Judex Cumanorum, a quibus pro hujusmodi officio et labore debet habere quoad annum 3000 aureorum.” - Ez idő óta a nádorok a kúnok ügyeit fellebezés útján végezték; - nádor nem léte esetében pedig a királyi Curiára fellebeztettek. - I. Leopold királyunk ideje óta a nádorok czimébe a jászok is befoglaltattak eképen: „Comes et Judex Jazygum et Cumanorum”, s ez a legutóbbi időig megtartott. S ugyan csak I. Leopold király idejétől kezdve a nádori szék üresülte esetében a királyi helytartókra bízott a jászkúnok főbirósága is. Ez óta tehát

A jászkún kerületek belső ügyeinek kormányzása egészen a nádort mint főbirájukat s grófjukat illeté, fenmaradván a királyi helytartótanácsnak az ország szerkezetével összefüggött törvényes hatósága.

S a nádor főkormányzása alatt állott *tisztviselők* háromfélék valának t. i. *közönségesek* azaz: az összes 3 kerületé; ezek a közpénztárból - vagy *kerületiek* azaz: az egyes kerületeké; s ezek az illető kerület pénztárból fizetettek; vagy végre *közsébeliek* azaz: az egyes községeké. A nádori fő- s alkapitányt törvény alapján; - úgy a nádori táblabírákat s számvevőt szokásból a nádor nevezé ki életfogytiglan; - a többi köz- s kerületi tisztviselők minden 3-ik évben tisztújítás alá estek akként: hogy minden egyes község minden tiszti helyre szavazatát a közgyűlésnek beadván, e szavazatok a nádor elé terjesztettek, ki osztán a kijelélést megtevé a választást közgyűlés elébe bocsátá. - A községekben bíró, másodbíró, s többi tisztviselők, egy a főkapitány által e végre kinevezett egyén elnöksége alatt minden évben mindenszentek napján a birtokos lakosok által választattak. A tanácsnokok hivatalaikban halálukig megmaradtak. - A községi adó szedőt, árvák atyját, s községi szolgálakat maga a tanács nevezte ki. A köz- s kerületi tisztviselők rendszeres fizetéseiken felül birtokaiktól adót nem fizettek.

A *közönséges tisztikar* következőleg volt rendszeresítve:

a) *Tisztikar*: A nádori főkapitány 1200 - nádori alkapitány 800 - főjegyző 600 - első aljegyző 300 - másod aljegyző 250 - főügyész 300 - első alügyész 250 - másod alügyész 200 - hadi pénztárnok 500 - házi pénztárnok 350 - aladószedő 250 - számvevő 350 - levéltárnok 200 - irnokkiadó 130 - 3 irnok (egy 120 fval) 360 - összesen 6040 forint.

b) *Szegődöttek*: főorvos 150 - várnagy 40 - 5 pandur (egy 80 fval) 400 - 4 lovas hajdú (egy 60 fval) 240 - 2 pénztár őrhajdú (egy 60 fval) 120 - 2 kéményseprő (egy 14 és egy 12 fval) 26 - összesen 976 ft.

A közönséges tisztikar évi illetősége	6040 ft.
S szegődöttek évi bére	976 ft.
összesen	7016 ft.

A kerületi tiszti személyzet következő volt:

A Jászsági kerületben: a) *tisztikar*: kerületi kapitány 400 - két nádori ülnök (350 fval) 700 - 3 esküdt (egy 200 fval) 600 - 3 biztos (egy 180 fval) 540 - összesen 2240 forint.

b) *Szegődöttek*: orvos 300 - sebész 200 - bába 100 - mérnök 200 - várnagy 60 - erdő s selyem felügyelő 60 - bátor biztos 150 - 5 pandúr (egy 60 fval) 300 - kerületi kapitány katonája 60 - tömlőcz őr 70 - 5 hajdú (egy 60 fval) 300 - kéményseprő 4 - összesen 1804 ft.

A Jász kerületi tisztikar évi illetősége	2240 ft.
--	----------

S szegődöttek évi bére	1804 ft.
összesen	4044 ft.

B) Nagy-Kunságban: a) *tisztikar*: kerületi kapitány 400 - nádori ülnök 350 - esküdt 200 - 2 biztos (egy 180 ftval) 360 - összesen 1310 ft.

b) *Szegődöttek*: orvos 300 - sebész 200 - mérnök 200 - várnagy 80 - bába 100 - erdő és selyem felügyelő 60 - út s hidakra felügyelő 60 - bátor biztos 120 - 6 pandúr (egy 60 ftval) 360 - kerületi kapitány katonája 60 - tömlöczőr 70 - hat hajdú (egy 60 ftval) 360 - kéményseprő 40 - összesen 2010 ft.

A Nagy-Kunság tisztikara évi illetősége	1310 ft.
S szegődöttek évi bére	2010 ft.
összesen	3320 ft.

C) Kis-Kunságban: a) *tisztikar*: kerületi kapitány 400 - 2 nádori ülnök (egy 350 ftval) 700 - alügyész 200 - 2 esküdt (egy 200 ftval) 400 - 2 biztos (egy 180 ftval) 360 - összesen 2060 ft.

b) *Szegődöttek*: orvos 300 - sebész 200 - bába 100 - mérnök 200 - várnagy 80 - 2 út s hidakra felügyelő 80 - erdő s selyem felügyelő 60 - 2 bátor biztos (egy 120 ftval) 240 - 10 pandúr (egy 60 ftval) 600 - tömlöczőr 70 - 2 hajdú (egy 60 ftval) 120 - kerületi kapitány katonája 60 - kéményseprő 12 - összesen 2122 ft.

A Kis-Kunság tisztikara évi illetősége	2060 ft.
Szegődöttek évi bére	2122 ft.
összesen	4182 ft.

Együtt:

a) A közönséges	tisztikar s szegődöttek évi illetősége	7016 ft.
b) A Jászsági		4044 ft.
c) Nagy-Kúnsági		3320 ft.
d) Kis-Kúnsági		4182 ft.
	tett	18562 ft.

Egyébiránt az egész közigazgatási gépely a Jász-Berényben tartatni szokott közgyűlések által tartatott mozgásban. Elnöke ezeknek a nádori főkapitány vagy ennek távollétében az alkapitány volt. Korábban a főkapitány maga levelezett a kerületek nevében mind a náddal, mind a kir. helytartótanáccsal, úgy a törvényhatóságokkal is; de az 1836:XXII. t. cz. következtén a jász-kúnkerületek a kormányzésekkel, s törvényhatóságokkal levelezéseiket a kerületek neve aláírása s pecsége alatt gyakorolták; úgy viszont a hazai kormányzések s törvényhatóságok intézvényeik- s levelezéseiket közvetlen a kerületek czime alatt, magokhoz a kerületekhez utasíták. A közgyűlés végzése a kerületi s községi tisztviselőknek adattak ki végrehajtás végett, minélfogva mind a kerületi tisztviselők, mind a községek pontos jegyzőkönyvet tartoztak vezetni, az egész tisztikaral felügyelet a nádori főkapitányt illetvén. E közgyűlésen tartattak a tisztújítások, választattak országgyűlési követek, s adattak utasítások. Üléseik nyilvánosak valának ugyan, de szavazattal csak a 25 község küldöttei s a köz- és kerületi tisztviselők bírtak. - Minden egyes községben volt egy törvényszék, a község lakosai - vagy a határbeli földek iránti perekben legelső bíró; a felvitel innen a kerületi kapitányi - majd a hármaskerületi törvényszékre végre a nádor eleibe történt. Fenyítő ügyekben az egyes kerületi kapitányi törvényszék volt az első bíróság, s innen a per nem a hármaskerületi, hanem a legfőbb nádori székre vitetett fel.

E kiváltságos polgári szervezetük a bekövetkezett új szervezet következtében megszűnt, s jelenleg úgy közigazgatási, mint törvénykezési tekintetben a hármaskerület is a megyékkel egyenlővé tétetett; a kapitányi név azonban tisztviselők számára fentartott. A közigazgatási tisztikar a cs. kir. főkapitány kormánya alatt járási cs. kir. kapitányokból, s a szükséges segédszemélyzetből áll.

IV. Kerületi székház.

Székháza - és pedig mind a 3 kerület köz törvényhatósági székháza Jász-Berényben volt, itt tartattak a közgyűlések, törvényszékek, tisztújítások s követválasztások.

Épült ez 1782-ik évben Almásy Ignác nádori főkapitány alatt; a piarcz - vagy is napnyugot fele szolgáló közép ablakok felé eme szavak vésettek kőbe:

REGNANTE.
IMP. CAESARE. IOSEPHO. II. PIO. FELICE.
AUG. HUNG. BOH. GALL. ET. LODOM. REGE.
APOST. P. P.
AEDES. HAE.
PERTRACTANDIS. PUBLICIS. IAZYG. ET.
CUMAN. NEGOTIIS. AC. IURI. DICUNDO.
DESTINATAE.
CURA.
IGNAT. ALMÁSY. CONS. REGII. ET. SUPR.
LOCUMT. CAPIT. EX. FUNDAM.
RESTAURATAE. ET AUCTAE.
ANNO. R. S. M.DCC.LXXXII.

Ezenkívül mindenik kerületnek volt különös törvényhatósági háza, nevezetesen a jászságnak Jász-Berényben, a kiskúnságnak Félegyházán (hajdan Halason és Mízsén); a nagykúnságnak Kúnszent-Mártonban (hajdan Kolbászszeiken most Kúnhegyeshez tartozó pusztán).

V. Pecsét. Czimer.

A jászkúnokat annyi kegyeivel elárasztó nagy királyné Mária Theresia 1746-ik évi martius 19-kén kelt kiváltságlevele által a Hármaskerületeknek együtt új pecsétet adományozott, melybe a kerületeknek régi czimerei ekként vannak egybe foglalva: az alsó részen három: Körös, Tisza, Duna folyóvizeknek, melyek között terülnek el a jász-kún birtokok, jelei alatt a *Jászok* czimere: „egy lovas vitéz, jobb kezében kürtöt, bal kezében paizsot tartó; - a pecsét felső része balfelén a *Nagykúnok* czimere: egy fennálló oroszlány, melynek feje felett a hold és hatszögű csillag látható; - végre a jobbfelén a *Kiskúnok* czimere: egy fennálló s jobb kezében kivont kardot tartó vitéz; - egyszersmind annak emlékére: hogy a váltság alkalmával legelső grófjuk s birájuk a jász-kúnoknak gr. Pálffy János volt, a gróf czimere is a jász-kún pecsét felső rész közep táján szemlélhető, a mint ez az jelen könyv 1-ső lapján látható.

VI. Fekvése.

Fekszik a Jászság a ferrói délvonaltól számítva az éjszaki hosszúság 37°20'-38'' s a keleti szélesség 47°20'-47°40'; vagy is a bécsi délvonaltól 3°-4° között; a budai délvonaltól pedig mintegy 50°-re a Duna s Tisza folyók között; és pedig nagyobb része a kelet-délfelé folyó Zagyva bal - kisebb része ugyanezen folyamnak jobb partján.

A Kis-Kúnság az éjszaki hosszúság 48°50', 47°40', 47°40'-46°; - s a keleti szélesség 36°30'-3°40'.

A Nagy-Kúnság az északi hosszúság 3°5'-3°50'; - s a keleti szélesség 48°-47° alatt.

VII. Határ-szomszédai:

A *Jászság* szomszédja észak-keletfele Heves - Szolnok, nyugodt-délfele Pest vármegye.

A *Kis-Kúnság* két nagyobb s két kisebb darabból állván, a legnagyobb résznek keletfele szomszédja Csongrád - délfele szinte Csongrád s Bács - nyugodt- s északfele Pest vármegye. - A másik nagyobb rész az elsőől északfele esik Pest vármegyétől körülvé. Egy kis darab N. Körös mellett Pest és Heves vármegyéktől környeztetik. Végre Laczháza, 2 darabban a Duna közelében fekszik Pest felől délre.

A *Nagy-Kúnság* szomszédai kelet-délfele Bihar, és Zabolch - egyebütt Heves vármegye.

VIII. Éghajlati viszonyok. Évi időszak, időjárat s légköri tünetmények.

- A Jász-kúnság területe tökéletesen lapos, sík, semmi hegy vagy más nevezetes erdőségek által nem védett *térseget* képezvén önként következik: miként az itteni *climának* lágynak, melegnek sőt olykor tropicusnak kelletik lennie, de a melly egyszersmind a legnagyobb változékonyság bélyegét hordozza magával. Így a nyári hónapokban, az ázsiai homokos rónákban uralkodó meleghez közelít (Reamur Therm. Jász-Berényben 1850-ik évi Augustus 23-kán + 39° mutatott). Ellenben télen a hideg néha északnak meresztő hidegével vetélkedik; sőt a nappali hőség gyakran váratlan ugrásokat téven az északát meglepő hideggé változtatja; más részről pedig s főleg martiusban legdühöngőbb orkánok emelkednek.
- A levegő nehézségére nézve a hármaskerületnek valamennyi részeiből gyűjtött tapasztalatok nyomán a légmérő állása általában 27°9' és 28°11' között változik; az előbbi állásnál a higany borult, felhős, essős napokat szél s viharral váltva; - az utóbbinál ellenben tiszta, szép napokat, különös meleg- vagy hideggel mutatott. - Azonban a levegőnek uralkodó hygrometrikus jelleme általában a szárazság; kétségtelenül ez szerepel általában az évnek legnagyobb részén át. Többnyire
- A terület nyílt nagy rónaságát az év minden részében különféle *szelek* lengik át; legszámosabbak az északnyugodti és dél-keleti, - északi és déli szelek; ritkábbak a keleti és észak-keleti szelek; s mi által sem korlátozott szabad fuvások lévén, hogy nem ritkán zivatarrá is emelkednek, épen nem csodálható, főleg ha a tartós hőség által a felsőbb légrétegekben összegyűlt villányosság magát *égi viharban* önti ki. A villányossággal megtelt felhők többnyire erdős tájakon üritik ki magokat, ezek által némileg vissza is tartatva. Ez oknál fogva a Jászságban, nevezetesen Jász-Berény körül az égi viharok évenként gyakoriak. 1850-dik évben 5 - 1851-ben pedig 12 illetően égi vihar fordult elő rettentő dörgéssel, vilámmal, forgó széllal, s mindent lezúzó jégesővel. A kis-Kúnság száraz, lapályos, s homokos földjein keresztül vonuló terhes fellegek pedig leggyakrabban Halas város erdős tájékán ereszkednek le.
- Mint hogy azonban a szeles napoknak legnagyobb száma legtöbbször martius, junius, julius és october hónapokra esik; a szeleknek jótékony hatását az e vidéken akkoriban uralkodni szokott betegségek legyőzésére, nevezetesen az epe és váltó lázakban, tagadni alig lehet; s midőn egy részről ugyan azon szelek, az aratás idején a munkásokat jó kúta hiányában állott viznek ivására ismételve készítő nyommasztó hőséget mérsékelik, más részről a lanyha folyóknak, vagy mélyen fekvő lapályokban létező tavak és mocsárok képződő miasmáit is ki irtják s mozgásba hozzák. - Az északi s északnyugodti szelek ezenfelül a Mátra és egri hegyekből vilányos levegőt juttatnak a Kúnságba, a dél-nyugodti szelek az egészséges tájékokról szinte jótékony léget származtatván. - A déli szelek nyáron gyakran esőt hoznak, de a makacs epekórokat elősegítik; - a délkeleti szél, melly a Kúnság mocsáros tájait érinti, epés lázakat idéz elő, mocsár lázakat s nagyon gyakran még másod endemiává bélyegzett scorbutot is. - Az észak-keleti szél Ázsia hideg vidéke felől jövőn hurutot és közhvényt hoz, míg a nyugodti szelek olykor jótékony esővel öntözik meg a kis-Kúnságnak homokos földü száraz lapályait.
- Az *égi időszakot* illetőleg merített tapasztalatok nyomán a *tavasznak* kezdetét e tájon csak ritkán várhatni martius hó közepe előtt, néha kivételesen már február hó vége táján is tűnnek fel melegebb napok; - hideg napok s északak még aprilisban is léteznek, a kábitó aequinocialis szelek és zivatatok, mint a télnek utolsó postái, úgy az éji köd s derek nem gyéren a szőlőhegyeken s gyümölcsfákban kárt okoznak. - Három hó múltával kezdődik a *nyár*, többnyire junius hó közepén, és a nagy rónaságon mindent tikkasztó, itt ott égdörgés, eső s szelek által mérzsékelt melege s szárazsága által uralkodik augustus hó végeig, mikor 2 1/2 havi tartóság után a hűsebb s kellemetesebb *ősz* áll be, melly azonban gyakran esős, és szeles, szelid szép napfényes napjaival (september, octoberben) legfeljebb december hó közepeig, az inkább délnek fekvő Kúnságban pedig gyakran egész karácsonig terjeszkedik; mikor a már gyakrabban ismétlődő éjjeli fagygyal és derekkel a *tél* köszönt be, legtöbbször havas esővel is; s néhány - általában december utoljára, midőn is a légmérő - 8°-10° és még lentebb sülyed - közben eső hideg napok kivételével, rendesen mérsékeltlen múlik el; többnyire száraz oly annyira: hogy a vetések szükségelt téli takarékaikat is alig kapják meg. Itt ott feltűnő hó zivatar is mutatja elő magát, nem egyszer egész martius hónapig terjeszkedő, kivételesen aprilisig is; mikor észak- és keleti szelek a puszták vetéseit gyökerestől kitépik, és a kis-Kúnságnak vándor homok dombjait 20-30 ölnyivel tova szállítják. Ezeknél fogva 4-4 1/2 hónapot lehet rendesen téli időszakul számítani.
- Ide igtatjuk a Jászság főorvosának az *időjárat s légköri tünetmények* körül 1852-ik évben szerzett tapasztalatait. „A lefolyt évi időjárat, a legnagyobb részt uralgott szárazság által jellemeztetik. A *tél* általában enyhe, lágú volt, felette csekély hóval, melly a tavaszinak mondható napfénytől csak mindig azonnal elolvadozott. *Január* hó végével állott be néhány fagyos nap, mellyek után majd nem egész *február* havában ismét enyhe változaták egymást. Csak a hó végével köszöntött be a zordon télies időjárat,

melly a *martiusival* kezdet fogva a többszeri havazások és csipős észak-keleti szelek egész a hó végeig eltartottak; - a *tavaszi* ismételt de csekély hó eséssel és hideg napokkal lépett fel, uralkodni kezdtek a keleti szelek, mellyek a földet módfelett kiszáritották; egész *april* havában csak két napon és ekkor is csak csekély eső esvén. Az *aprilis* 17-ki éjji fagyos dér a gyümölcsfák bimbóit nagy részt megrontotta. A *májusi* nagy szélvészek s a folytonosan uralgó kelet-északi szelek a szárazságot mindinkább növelték mit a beálló hőség is (május 18-30° R.) hathatósan kegyelt; míg végre május 23-kán észak-nyugodtról érkezett, bő esővel járó vihar megáztatta a szomjuhozó földet, mit ismételt a május 30-kán szinte égháborúval kapcsolt nagy záporosó - *Junius* hava dühöngő szélvészekkel bővelkedett, melylyek az egész hó folytán uralgó szárazságot fentartották. A *nyár* rekkenő hőséggel s viharokkal jellemzé magát. *Julius* hava nagy melegséggel, többször ismételt égi háborúkkal, viharokkal és zápor esőkkel folyt le. *Julius* 19-re éjjel lecsapott a villám Jász-Berényben és Jákóhalmán, de nem gyújtott és senkit sem sértett meg. Hasonlókép *augustus* hó elején is folytonos esőzések, dél-nyugodtról felkelő viharok s menydörgések egymást váltogatták. A viharos nyári napok után majd a kellemes *september* tiszta meleg napokkal örvendeztette meg bennünket; de szinte folyvást dél-nyugodti szelekkel bővelkedett; a számos felhős napok esőt még sem hoztak s újra a tavaszi szárazság útjé fel uralmát. Az *ősz* hirnöke, az *october* majd bőséges esőket hozott, egyszer ködöt láttunk, 20-ki reggelre megfagyott. Végén újra egymást érő négy nap és éjjel szakadatlan esőzéssel öntözté meg a maggal bevetett mezőket. Egész *november* hava egy két esős napot kivéve, szép tiszta s fél tiszta, derült, enyhe napokkal járt; még szebb, tisztább napokat hozott, az országszerte dicsért, *tavaszi jellemű különös december* hava is; mellyben csak 14-én láttunk csekély, olvadozó havat; és miután 19-én a légsúlymérő 28'-ról rögtön 28'7''-re felszökött, fagyott meg éjjel 20-kán keményen (- 2° R.); e mellett azonban a napok s éjjelek tiszták, derültek maradtak egész az év végeig; és a végső estén *sötét köd homálya* zárta be az idők epocháját; mintegy képe az ős-chaosznak, mellyből Isten szavára a nagy világ alkotmány kibontakozott."

„Az évi időjáratnak ezen általános vázlata tisztábban szemeink előtt álland, ha különösen a *Légekőri tüneteményeket* s változásokat egyenkint tekintetbe vesszük: Észleltem ugyanis:

„*Esős* napot mindössze 52; (legtöbb volt *august* és *october* havában; - legkevesebb *január*, *april* és *junius* hóban; - egyetlen egyszer sem esett eső egész *mártiusban*). - *Szeles* napot 84-t; (legtöbbször fújt szél *május* és *junius* havában; - legkevesebbszer fújt *aprilisban* (5); - egyetlen egyszer sem fújt szél *január* és *december* havában). - Tekintve a *szelek irányát*, túluralgó volt a nyugodt-éjszaki, a nyugodt-déli; gyéribben fújt az éjszak-keleti és keleti szél; még ritkábban az éjszaki és déli szél. A *nyugodt-éjszaki* és nyugodt-déli szelek fürgeteget és esőt; vagy ha ezt nem, tehát még is feltornyosuló fellegeket hoztak; az *éjszak-keleti szél* sűrű hó esést idézett elő, másszor a látkört kitisztítá s a légmérsékletet rögtön hivatássá változtatta. - *Havas* nap 12; - (legtöbb volt *mártiusban* (4); - legkevesebb *januárban* (2) és *decemberben* (1). - A mindenkor leesett *hó mennyisége* csekély volt s az enyhe napokkal ismét hamar elenyészett; úgy hogy a mezők egész télen át csak néhány napig voltak hóburokkal fedve. - *Borult és felhős* nap 213; (legtöbb felhős nap volt *juniusban*, *september*- és *octoberben*; - legkevesebb *februárban*). - A többi hónapokban szinte minden második, harmadik napon kisebb, nagyobb, de el nem maradó, fellegeket lehetett észlelni. - *Egész tiszta* derült nap 64; (legtöbb volt *junius*, *august*, *november* és *decemberben*; - legkevesebb volt *september* és *octoberben*). - E mellett *fél-tiszta*, déltájban már felleget, de majd a felkelő szelek által ismét kiderülő állhatatlan napok számosan váltakoztak. - Nevezeteseb *Légekőri tünetemények* voltak: Roppant erős szélvész 16; (legtöbb volt *májusban* (6) és *septemberben* (4); - kevesebb *juniusban* és *octoberben* (3). - *Égi háború*, zivatarral, záporosóval 16; - (legtöbb volt *juniusba* (7), *septemberben* (4); - legkevesebb *májusban*, *octoberben* (1); - kevesebb *augustusban* (3). - Egyébb *Légekőri tünetemények* a lefolyt 1852. évben nem észleltettek. Azonban megkívántam itt említeni a régmúlt 1851. évi *január* 18. estveli fél 9 órakor, az éjszakkéleti látkör szélén Dósa felől Jász-Berény felé terjedő, fölöttébb fényesen világító, s mintegy óra hosszáig tartó *éjszaki fényt*. - Hasonlókép az 1851 *junius* 28-án Buda-Pesten teljes tisztaságában észlelt, azonban a délutáni fellegek miatt Jász-Berényben csak tökéletlenül láthatott *nap fogatkozást*.

„Az 1851 *július* 1 estve az ország több pontjain észlelt nevezetes *földrengést* Jász-Berény városában *senki sem* észlelte.

„A *Légsúly-* és *Hévmérő* állását az egész éven által tekintve: a légsúlymérő *legmagasabban* állott = 28'9'' - *martius* 5-én szép tiszta nappal; - legalantabb állott = 27'7'' - *november* 24-én egész nap tartó esőzéssel; - *közép állása* volt - 28'2''.

„A *Hévmérő legmagasabban* állott = +38° R. *július* 8-án és 18-án rekkenő s fojtóhőséggel; - *legalantabb* állott = -3° R. *január* 29-én reggel, fagyos tiszta idővel; - évi *közép állása* volt = +17° -18° R.

„Ezen időjárat s *Légekőri észleletim*hez még csak a következő tapasztalásimat kívántam ragasztani; miszerint:

- „1. vidékemen akkor, mikor a Légsúlymérőben a higanyoszlop magasan állott, mindenkor szép tiszta idő uralkodott;”
- „2. ha a higany oszlop több napok folytán alant állott, közönségesen vagy égiháború vagy erős szélvész érkezett;”
- „3. ha a higany a legsúlymérőben rögtön felszökkent, akkor kiderült az idő s többnyire meg is fagyott.”
- „4. ha a higanyoszlop rögtön több vonallal alásüllyedt, akkor nagy hó vagy erős szélvész következett be.”
- „5. a holdujjulásával legtöbbször szép napok állottak be; s hogy a közmondás „tertia, quarta qualis etc.” egész éven által valosulva láttatott.”

IX. Határ terület. Szomszédai. Területi felosztás.

Határ területe a hármas kerületeknek - mint már a fentebbi történeti adatok között is megérinténk - a közös hazán soká pusztítva dühöngött vihar által megszaggatott magyar alkotmány véstes időszakára alatt hol nagyobb, hol kisebb volt. Így a kerületek birtokai felől 1557-ik évben szerkesztett összeírásban *Halas* város a kis-Kún-helységek sorában nem jön elő; miből azt lehet következtetni: hogy Buda várának 1542-dik évben a török általi elfoglalása után csak hamar a kis-Kúnságtól elszakasztott, és Solt vármegyéhez kapcsoltatott a székéhez tartozott helységekkel együtt. - Egyébiránt ezen

1557-ki összeírás szerint akkoron a *Jászsághoz* számítottak: Jász-Berén (jász város) Aghó, Dósa, Árokszállás, Mihálytelke, Jákohalma, Négyszállás, Alsó- és Felső szent György, Kis-ér, Apáthi, Boldogháza, Ladány, és Fényszaru. - A *Nagy-Kúnsághoz* jelesen a Kolbász-székhez Tsorba, Moritz, Kis-Ujszállás, Tormás-Turgony, Tóth-Turgony, Kolbász, Bolcsa, Magyarszállás, Kardczag-Ujszállás, Asszonyszállás, Orgonda, Sz. Miklós, Ködszállás, Fabian-Sebestény, Madaras, Kápolnás, Mária-Laka, Szent-Márton, Bábotzka, Etsed, Mesterszállás, Pohamara, Kaba, Kabád, Turkevi, és Hegyes. - A *Kis-Kúnsághoz*: Tatár Szent-Miklós, Ferenczsállása, Kisszállás, Palka, Kara, Törtel, Lajos, Mizse, és Kotsér, melyek a Kecskeméti székhez tartoztak.

Tíz évvel utóbb vagy is az 1567-ki összeírásban csak a következő helységek neveztetnek: a *Jászságban*: Jász város, Magyar város vagy Jász-Berény, Aghó, Jász-Apáthi, Dószállás, Mihálytelek, Jász-Ladány, Kis-ér, Bódogszállás. - A *Nagy-Kúnságban* a Kolbász székhez: Tsorba, Moricz, Kis-Ujszállás, Tóth-Turgony, Magyar-Szállás, Kardczag-Ujszállás, Asszonyszállás, Orgonda, Szent-Miklós, Ködszállás, Fabian-Sebestény, Kápolnás, és Mária-Laka. - A *Kis-Kúnságban*: Fülöpszállás, Szabadszállás, Lajos, Mizse, Kerekegyháza, Ferenczsállása, Tatár-Sz.-Miklós, Bankháza, Kotsér, Kara, Palka, Kis-Szállás, Laczháza és Törtel.

Az 1570 és 1587-dik évi összeírások szerint az imént előszámlált helységek kivül a *Jászságban* már Jákohalma is, ugy Alsó és Felső Szent-György; - a *Nagy-Kúnságban*: Pohamara, Kis-Turgon, Bolcha, Madaras és Turkevi. - A *Kis-Kúnságban*: Bankházát kivéve, a többiek fenálló helységeknek iratnak, jelesen a Nagy-Kúnságiak a Kolbász székhez, a Kis-Kúnságiak a kecskeméti székhez tartozóknak jelentetnek.

A törököknek hazánkbeli kiűzetése után, 1687-ik évben a nagy- és kis-Kún helységek, kivéve Karczagot, Fülöp- és Szabadszállást, Kún-Sz.-Miklóst és Laczházát, ugy szinte Halast és Kecskemétet, a többiek pusztulásra jutottak; - ugy látszik: Kecskemét ez időben szűnt meg Kúnszék lenni.

1689-ik évben az ország nádora, h. Eszterházy Pál a kerületeket régi területeikbe visszajuttatni igyekezvén, korábbi birtokaik iránt vizsgálatokat rendelt; s e célból

1692-ik évi december 9-kén Pest vármegyéhez intézett királyi parancs folytán Halas városa a Kúnok portáihoz vissza tétetett, sőt a kis-Kúnok törvényszéke újra ott felállított; Kúnhegyes, Madaras, Kis-Ujszállás és Turkevi felújítottak, azonban Kecskemét tovább is Pest vármegyébe kebelezve hagyott.

1698 és 1699-ik években I. Leopold király újra összeíratta a hármas kerületek birtokait, mire a németvitéz rendneki eladás következett.

Ezen utóbbi összeírásnak a korábbiakkal egybevetéséből, ugy a Jász-Kúnok kiváltságlevelének tartalmából kitűnik: hogy a *Jászságtól* Ujszász, és Szarvas; - a *Nagy-Kúnságtól* Kakat, Bábotzka, Ecsed, Homokszállás, Szarvas, Vásárhely több pusztáival; - A *Kis-Kúnságtól* Kecskeméten és pusztáin kivül Kötön, vagy Kethenszállás, Köntsög vagy Kenthegszállás, Tázlár, Harka, Bugatz, Akasztó, Izsák, Mindszent, Marcháza, Othasillis-szállás, Mama-homoka, Bócsa, Adats, Barats, Sz. Imre, Kaskantyú, Szőcsi, Kis-Körös, Csengőd, Alsó és Felső Csengele, Mihályteleke, és többek is elestek, és Pest, Heves, Békés és Csongrád vármegyéhez kapcsolva maradtak.

A legújabb időkig a *Jászság* kelet-északi szomszédja Heves vármegye volt külső Szolnokkal együtt, nyugodt-délfelé Pest vármegye. - A *Kis-Kúnság*ot keletről Csongrád, délfelől szinte Csongrád és Bács - nyugodt és észak felől Pest vármegye környezé. - A *Nagy-Kúnság* szomszédai kelet-délfelé Bihar és Zabolch, - egybeült Bihar vármegye.

A váltság idejekor a jász-kún rónaságok, a török háborúknak dulásaik miatt, többnyire terméketlen, parlagon heverő pusztaságok voltak. Számláltak ugyan akkor is, mint utóbb, a jász-Kún kerületek kebelökben 25 megnépesített helyet - de váltság idejekor a hármass kerületekben csak 3 mezőváros, u. m.: Jász-Berény, Karczag és Halas tengődött

1801-ben	a Jászságban	3	város	-	8	falu
	a Kis-Kúnságban	3	”	-	5	”
	a Nagy-Kúnságban	1	”	-	5	”
	összesen:	7	város	-	18	falu

1839-ik évben már:

a Jászságban	5	mezőváros	-	6	falu	-	6	puszta
a Kis-Kúnságban	7	”	-	1	”	-	33	”
a Nagy-Kúnságban	6	”	-	-	”	-	16	”
összesen:	18	mezőváros	-	7	falu	-	55	puszta

Földterülete pedig jelesen	a Jászságnak	17 ³ / ₅		m.
	a Kis-Kúnságnak	47 ⁴ / ₅	”	”
	a Nagy-Kúnságnak	20 ¹ / ₄	”	”
	összesen:	85 ⁴⁶⁵ / _{...}		m.

földet foglalván el, e tekintetben hazánk 52 vármegyéi között a 20-ik sor helyet foglalák el a hármass kerületek.

A legújabb időben volt a

Jászságban	7	mezőváros	-	4	falusi közs.	-	6	puszta
K.-Kúnságban	8	”	-	-	”	-	33	”
N.-Kúnságban	6	”	-	-	”	-	16	”
összesen:	21	mezőváros	-	4	falusi közs.	-	55	puszta

S miután a kerületeknek jelenlegi, alább előadandó politikai felosztása, azoknak egyes kerületenkinti alkrészeit nem mutatja fel, a történet érdekében feladatunknak hiszük névszerint félemlíteni: mely községek tartoztak egész a legújabb időkig a Jászság- s melyek a Kis- s Nagy-Kúnsághoz? nevezetesen tehát

a *Jászsághoz* tartozott városok: Jász-Berény, Jász-Apáthi, Árokszállás, Jász-Ladány, Kis-Ér, Jász-Fény-szarú, Alsó Szent-György. *Faluk*: Felső Szent-György, Dósa, Jákóhalma, Mihálytelek. *Puszták*: Boldogháza, Borsóhalma, Négyszállás, Ágó, Szent András, Heves-Ivány;

a *Kis-Kúnsághoz* tartozott városok: Halas, Félegyháza, Kún-Szent-Miklós, Laczháza, Szabadszállás, Fülöpszállás, Majsa, Dorosma. - *Puszták*: Fejértó, Füzes-Balota, Zsana, Tajó, Boldoglár, Mérgecs, Átokháza, Ülész, Kigyós, Ágas egyháza, Pálos, Csólyos, Szent László, Szank, Moriczgátja, Ferenczsállása, Galambos, Kisszállás, Fejértó, Palka (ma Páka), Jakabszállás, Orgovány, Mizse, Lajos, Bene, Kerekegyháza, Kis-Balás, Böször, Kátó, Csókás, Jakabháza, Kara, Kocsér;

a *Nagy-Kúnsághoz* tartozott városok: Kardszag vagy Kardszag Újszállás, Madaras, Kúnhegyes, Kis Újszállás, Turkeve, Kún Szent Márton. - *Puszták*: Asszonyszállás, Magyaraka, Bolcsa, Ködszállás, Orgond Sz. Miklós, Kis és Tót Turgony, Mária-Laka, Csorba, Kis-Kaba, Móricz, Pohamara, Fábiánka, Kápolnás, Kolbász, Mesterszállás.

A Jász-Kúnság *területe* a forradalmi korszak előtt nevezetesen a Jászság 17 ⁵/₂₀ - Kis-Kúnság 47 ⁶/₂₀ - Nagy-Kúnság 20 ²/₂₀ - összesen 85 ¹³/₂₀ mértföld volt; - s közigazgatási tekintetben 3 kerületre vala *felosztva*, melyek 1) a Jászság - 2) Kis- s 3) Nagy-Kúnság valának; mindenikhez a saját területbeli községek s puszták tartoztak.

1850-ik évben öt járásra osztatott fel; jelesen a Jászság két - Nagy-Kúnság egy - s a Kis-Kúnság szinte két járásra; ekként: I. *Jász-Berényi*, melyhez tartoztak Jász-Berény, Árokszállás, Fénsszarú, Dósa, Felső Sz. György községek s Szent András pusztá; összesen 10 mértföld 5,302,500 ölnyi földterületen. -

II. *Jász-Apáti* járás községei valának: Jász-Apáti, Kis-Ér, Ladány, Alsó Sz. György, Jákóhalma, s Mihálytelek; - és Heves Iván, Kocsér, és a két (Alsó Sz. Györgyi és Fénsszarú) Kara puszták; összesen 9 m. 10,057,500 ö. - III. *Nagy-Kún karczagi* járás községei: Karczag, Madaras, Kúnhegyes, Kis Újszállás, Túrkevi, s Kún Sz. Márton; - puszták: Csorba és Mesterszállás; összesen 19 m. 15,425,000 ö. - IV. *Kis-Kún Félegyházi* járáshoz soroltattak: Halas, Félegyháza, Dorosma, Majsa községek; - s Pálos, Sz. László, Páka, s Mérges puszták; összesen 25 mértföld 15,288,750 ö. - V. *Kis Kún Sz. Miklósi* járáshoz tartoztak: Kún Szent Miklós, Szabadszállás, Fülöpszállás, s Laczháza községek; - Orgovány, Lajos-Mizse, Kerekegyháza (Árokszállási - Kún-Miklósi – s Fülöpszállási), Bencz, Szánk, Moriczgátja, Jakabszállás, Kis-Balázs, s Bábonypuszták; összesen 19 m. 10,661,250 ö. - Ekkor a jász-kúnság összes határterülete 85 mértföld 8,735,000 ö. volt.

1851-1853-ik év közben már 7 közigazgatási járásra osztatott fel; melyek valának: I. *Jász-Berényi*: Jász-Berény, Árokszállás, Fénsszarú s Felső Sz. György. - II. *Jász-Apáti*: Jász-Apáti, Kis-Ér, Alsó Sz. György, Ladány, Jákóhalma, Mihálytelek. - III. *Nagy-Kún Karczagi*: Karczag, Madaras, Kúnhegyes. - IV. *Kún Sz. Mártoni*: Kún Sz. Márton, Túrkeve, Kis Újszállás. - V. *Félegyházi*: Félegyháza, Majsa. - VI. *Halasi*: Halas, Dorosma. - VII. *Kún Sz. Miklósi*: Kún Szent Miklós, Szabadszállás, Fülöpszállás, s Laczháza.

Jelenlegi politikai felosztását minden egyes város, falu, pusztá határterülete, s azoknak ugy a kerületi székhelytől mint a járások főhelyeitől távolsága kitételével a következő rovatos kimutatás mutatja elő:

Járás neve	Az egyes járásokhoz tartozó községek s puszták	Város? község? vagy pusztá?	Határterület geogr. mfd.	Távolság geogr. mértföld	
				a kerületek székhelyétől	a járás főhelyétől
I. Jász-Berényi	Árokszállás	mváros	1 ²⁴ / ₂₂	2 ² / ₄	2 ² / ₄
	Fénsszarú	„	1 ¹² / _{..}	3	3
	Jász-Berény	„	5 ⁴ / _{..}	székhely	
	Dósa	falu	²⁵ / _{..}	2	2
	Felső Sz.-György	„	¹⁸ / _{..}	1 ² / ₄	1 ² / ₄
	Jákóhalma	„	²² / _{..}	1	1
	Monostor	„	¹⁶ / _{..}	1 ² / ₄	1 ² / ₄
	Tarna Eörs	„	¹⁸ / _{..}	3	3
	Kerekudvar	puszta	⁶ / _{..}	1 ² / ₄	1 ² / ₄
	összesen	3 mváros 5 falu 1 pusztá	11 ¹⁷ / ₃₂	-	-
II. Jász-Apáti	Alsó Sz.-György ²³	mváros	²⁶ / _{..}	3	2
	Apáti	„	1 ¹² / _{..}	2 ² / ₄	főhely
	Kis-Ér	„	1 ²² / _{..}	3 ² / ₄	1
	Ladány ²⁴	„	1 ¹⁸ / _{..}	4	2 ² / ₄
	Alattyán	falu	¹⁹ / _{..}	2	1 ² / ₄
	János hida	„	¹⁰ / _{..}	2 ² / ₄	2
	Mihálytelek	„	²⁶ / _{..}	1	1 ² / ₄
	Heves-Ivány	puszta	¹⁹ / _{..}	3 ² / ₄	1
	Kara	„	³¹ / _{..}	8	7
	Kócsér	„	1 ²² / _{..}	3 ² / ₄	1
	Mizse és Tótkér	„	¹³ / _{..}	1	1 ³ / ₄
	Szent-András	„	²⁴ / _{..}	3 ² / ₄	1
	összesen	4 mváros 3 falu 5 pusztá	10 ³⁰ / ₃₂	-	-
Karczag		mváros	6 ⁴ / _{..}	16 ² / ₄	főhely

²³ Alsó Sz.-György városa 1853-dik évben Kisszállás pusztáját a Földváry családdal térképünkön Kara pusztá mellett látható *Jenő* pusztáért elcserélte. A Szolnok megyétől átkeblezés, melyhez Jenő tartozott, most van tárgyalás alatt.

²⁴ Hasonlóképp térképünkön Kis-Ér és Ladány között látszó. *Kürti* pusztának Heves megyétől átkeblezése iránt most van a tárgyalás folyamatban.

	Kis-Újszállás	„	$3 \frac{4}{..}$	14	$2 \frac{2}{4}$
	Kúnhegyes	„	$2 \frac{16}{..}$	$14 \frac{2}{4}$	3
	Kún-Sz.-Márton	„	$1 \frac{15}{..}$	12	10
	Madaras	„	$2 \frac{14}{..}$	$16 \frac{2}{..}$	2
	Túrkeve	„	$2 \frac{2}{..}$	14	4
	Csorba	puszta	$1 \frac{21}{..}$	12	$4 \frac{2}{4}$
	Hegyesbor	„	$\frac{15}{..}$	16	$\frac{2}{4}$
	Mesterszállás	„	$\frac{20}{..}$	11	8
	összesen	6 mváros 3 puszta	$20 \frac{15}{32}$	-	-
IV. Kis-Kún-Félegyháza	Dorosma	mváros	$3 \frac{3}{..}$	$21 \frac{2}{4}$	8
	Félegyháza	„	$4 \frac{2}{..}$	$13 \frac{2}{4}$	főhely
	Péteri	falu	$\frac{25}{..}$	$15 \frac{2}{4}$	2
	Csolyos	puszta	$\frac{18}{..}$	17	$3 \frac{2}{4}$
	Jakabszállás	„	$1 \frac{28}{..}$	12	$1 \frac{2}{4}$
	Kisszállás	„	$1 \frac{8}{..}$	$14 \frac{2}{4}$	1
	Kömpöcz	„	$\frac{17}{..}$	$16 \frac{2}{4}$	3
	Orgovány	„	$1 \frac{22}{..}$	$13 \frac{2}{..}$	4
	Páka	„	$1 \frac{7}{..}$	12	$1 \frac{2}{4}$
	Pálos	„	$\frac{18}{..}$	$17 \frac{2}{4}$	4
	Szent-László	„	$1 \frac{1}{..}$	16	$2 \frac{2}{4}$
	Összesen	2 mváros 1 falu 8 puszta	$16 \frac{21}{32}$	-	-
V. Kis-Kún-Halas	Halas	mváros	$9 \frac{25}{..}$	18	főhely
	Maisa	„	$3 \frac{28}{..}$	17	3
	Mérgecs	puszta	$\frac{15}{..}$	$19 \frac{2}{4}$	$2 \frac{2}{4}$
	Móriczgátja	„	$\frac{19}{..}$	$14 \frac{2}{2}$	4
	Szánk	„	$\frac{24}{..}$	15	3
	összesen	2 mváros 3 puszta	$15 \frac{15}{32}$	-	-
VI. Kis-Kún-Sz.-Miklós	Fülöpszállás	mváros	$1 \frac{9}{..}$	14	$3 \frac{2}{4}$
	Kún-Sz.-Miklós	„	$2 \frac{19}{..}$	11	főhely
	Laczháza	„	$\frac{22}{..}$	$16 \frac{2}{4}$	3
	Szabadszállás	„	$1 \frac{21}{..}$	$13 \frac{2}{4}$	$2 \frac{2}{4}$
	Bábony	puszta	$\frac{25}{32}$	10	1
	Bene	„	$1 \frac{9}{..}$	9	$4 \frac{2}{4}$
	Kerekegyháza	„	$1 \frac{28}{..}$	11	4
	Kis-Balázs	„	$1 \frac{10}{..}$	11	3
	Lajos-Mizse	„	$2 \frac{11}{..}$	10	5
	Összesen	4 mváros 5 puszta	$13 \frac{26}{32}$	-	-

Vagy is együtt:

		mv.	falu	puszta	terület	Távolság a székhelytől
I.	Jász-Berényi járás	3	5	1	$11 \frac{17}{..}$	székh.
II.	Jász-Apáti járás	4	3	5	$10 \frac{30}{..}$	$23 \frac{4}{..}$
III.	Nagy-Kún-Karczagi járás	6	-	3	$20 \frac{15}{..}$	14
IV.	Kis-Kún-Félegyházi járás	2	1	7	$16 \frac{21}{..}$	$13 \frac{2}{4}$
V.	Kis-Kún-Halasi járás	2	-	3	$15 \frac{15}{..}$	18
VI.	Kis-Kún Sz.-Miklósi járás	4	-	5	$13 \frac{26}{..}$	11
	összesen	21	9	24	$88 \frac{28}{32}$	-

Közigazgatási felosztását a jász-kúnságnak ekként alapítván meg az új szervezés; ugyan ez

a törvénykezési felosztásra nézve akként intézkedett: miszerint

Jász-Berényben a járási kapitány tisztán közigazgatási ügyekkel foglalkozand; a törvénykezési ügyeket a megyei törvényszék létszámához tartozandó egyik ülnök (praetor) vezetendi, és pedig *ez* lesz a Jász-Berényi s Jász-Apáthi járásokra nézve in criminalibus elő vizsgálati bíró (Voruntersuchungsrichter).

A Nagy-Kún Karczagi járásban a közigazgatási kapitány kezelendi az egész járásra nézve a közigazgatási s törvénykezési ügyeket; s egyszersmind elő-vizsgálati bíró is ő leend.

A Kún Sz. Miklósi, Halasi s Félégyházi járások területére nézve az elővizsgálati bíró teendőivel a Félégyházi járáskapitány bizatik meg.

A Jász-Berényi kapitányon kívül a többi járáskapitányok mind közigazgatási, egyszersmind törvénykezések is leendnek.

Adó tekintetben pedig az új szervezés által akként lön intézkedve: hogy hol a közigazgatási járási főhelyek léteznek, ugyanott az adóhivatalok is.

X. Föld-alkrészek.

Mind három, u. m.: jász- kis- s nagy-kúnság róna területében hegyek nem léteznek, ha csak az itt ott emelkedő homok dombokat azokul nem tekintjük. Azonban a *Jászföldnek* regényes vidékét képező északi táján a Mátra hegyláncz egyenetlen gerinczei magasztos félkörben emelkednek fel a látkör szegélyén; az aljában elszórt faluk, Gyöngyös városa, s szőlőiben álló borházak tiszta időben kellemes perspectivát nyújtanak a természetbarátnak; - keletfele szinte a Mátra ereszein akadoz meg a tévedező tekintet; - délfele azonban végtelen rónába vesz el és simul át a támpontot nem mutató táj, - nyugodt felől is a Hajta nevű határpatakon túl egész a Pest vármegyebeli Bicskei, Sági meredek halmokig és ezeknek vágányáig merő homokos rónába olvadoz át a Jászföld területe, mellynek talapja egyébként részint fekete agyag – részint homokkal vegyes agyagból áll. Árokszállás és Dosa határa majd egészen agyag talajjal bir. Jász-Berény és Felső Sz. György határában, valamint Fényszarúéban is a kopár rőphomok tűnik fel tulnyomólag, hasonlóképpen tetemes puszták és terméketlen homok butykák léteznek Tápio-Szele és Nagy-Káta fele is, mellyeket mind össze véve közel 3-4 mértföldre számíthatni. Ezen homok dombok s talaj emelkedések a hellyel közel szemlélhető újabb korú nyárfaerdőkkel - mellyek a rőphomok lerögzésére nagyon czélszerűen tenyésztetnek - tűnnek egyedül fel a sik felületen mint meg annyi Oázok az elláthatlan látkör színén. - Jász- Apáthi körül a fekete agyagos talaj túl uralg, s bő termékenysége miatt fogva a Kis-Éri, Jász-Ladányi, Alsó Szent Györgyi szántóföldek legnagyobb részt ebből állanak. Hellyel közel csekély területen sárga agyagos föld is fordul elő; a minthogy az egész tájon a föld felső rétegei alatt, mintegy három lábnyi mélységre, mindenütt vagy sárga agyagra vagy meszes homokra akad a vizsgáló ásója. Itt ott kisebb pontokon szíkes földnem is tűnedez elő, melly több vízállásokra ad alkalmat, s mindenütt terméketlen. A Jász-Berényi járásban a szíkes földet csak elvétve csekély helyeken találhatni.

Nagy-Kúnságban a föld néhány kisebb szíksós sivatagokat kivéve állandóan termékeny és fekete agyagból áll, a többi föld rétegeit homogén agyag képezi; s ha bár nyílt fekvése miatt a szeleknek s szárazságnak ki van téve; mindazáltal rendes időjárás mellett mindennemű gabonát, különösen szép tiszta búzát gazdagon terem.

Kis-Kúnságban a föld részint fekete, vagy szíksóval vegyített deres agyagos, részint iszapos és agyag föld; többnyire mind e mellett harmad része tiszta, vagy szíksós homokos. - A Kis-Kúnság déli és nyugodti része agyagos, északi s keleti része pedig állandóan homokos. E homok egyébiránt igen finom és rőpülő, melly a szabad szelek által könnyített vándorlásában nyugodt-keleti tájakon szőlő s fa ültetések által némileg akadályoztatik. Imitt amott finom kavicsos homok is találtatik; mi több a Zsanai pusztán mészégető kö is látható.

XI. Folyóvizek. Tavak. Lápok. Erek. Mocsárok. Kutak.

A *Jászság* határain két *folyam*, u. m. a *Zagyva* és *Tarna* folyik keresztül. - A Tarna, Eörs felől Dózsa község határában lép a jászok földére; - a Zagyva Fényszarúnál ömlik át Heves vármegyéből ide; - a Tarna közel Parádhhoz a Mátra hegyláncz keleti - a Zagyva a Mátra nyugoti oldalából s alyjából csörgedezvén elő majd hatalmas, itt ott nevezetes szélességű vizekké alakúlnak. - Mindkettő számtalan apró kanyargásokat képez és partjaiban akadályra találván, gyakran feldagadoz, s ritka év az, mellyben ki ne áradnának. A két folyam, miután a Tarna *Sírok* vizével, továbbá *Tarnocza*, *Bene*, *Mérges*, *Gyöngyös*, *Rhéde*, s *Ágó* patakokkal nagyobbodott, Mihálytelek határában összeakad és egyesülve Jánoshida előtt nagy szélességre terül, Alsó Sz.-György alatt és Rékás (Szolnok

vármegyében) mellett elfolyván Szolnoknál a Tisza árjaiba elenyézik. - Mindkét folyó jó ízű halakkal és rákokkal kedveskedik, de melegebb nyarakon sok helyt egészen kiszárad.

E két folyam, a Zagyva röst-, a Tarna sebes-rohamú folyásuk miatt, gyakran *elárasztja* a jászföldet. E víz-áradások részint tavasszal, részint nyár közben ismételtetnek; és pedig némely években olly annyira elterjedve: hogy a Dósa, Jákóhalma, Mihálytelke és Jász-Berény közötti egész – mintegy 2-3 mértföldnyi földterület teljesen vízzel borítottatik, mellynek magassága nem egyszer 2-3 lábat is elér; illy nevezetes kettős *vízáradást* említenek az élők 1845-ik évről; az első ápril hó elején, a másik június hónapban állott elő; mikor is a víz magassága ember emléket haladó magasságot ért; - nem csekély volt az 1851-ik évi áradás is; melly november hónapban következék be, de szerencsére négy nap alatt egészen eltűnt. - Már miután a mondottak szerint ezen áradások tavasszal s hő nyárban szoktak bekövetkezni: épen ez által a boglyákba gyűjtött szénában, s részint lábon álló gabonának megdöntése s beiszapolása-, részint a learatottak elpusztítása által a gazdaságban nevezetes károkat szoktak előidézni. - Azonban nem egyedül e két folyamtól szokott szenvedni a jászföld, hanem még a *Tisza* árjai által is csak nem évenként meglátogatatik a Kis-Éri és Jász-Ladányi határ. És ha bár a Tiszának, például Kis-Ér határában 6000 holdnyi területnél többet is elborító áradásai közönségesen csak tavasszal következnek be: némely években még - így 1851-ik évben - háromszor is ismételtetnek; mit azonban csodálni épen nem lehet; miután az itt lefolyó Tiszának - mérnöki számítás nyomán - 100 öllre alig egy hüvelnyi esése van; ide járul még a vidéknek sík földterülete, mi miatt az árvíz természetes medrébe csak nehezen térhet vissza, és innen a folytonosan megmaradozó posvány vizek. Hőnyár közben elhagyja ugyan a víz a határ magasabb pontjait, de az alantabb részeken a mocsárok s posványoságok folytonosan megmaradnak, s úgy az ember- mint állat életre károsan ható mephistikus kipárolgásokat nagy mértékben fejlesztenek ki. - Csak nem ez áll a Jász-Ladányi határterületről is, mellynek szinte körülbelől 4000 holdját a Tisza árja évenként látogatja.

E folyamokon s áradásokból fenmaradó vizenen kívül léteznek a jászföld sík mezőin számos *lápok és erek*, mellyek gyakran egész éven át megtartják vizeiket, s poshadozó kipárolgásaikkal az éltető levegőt megrongálják. De az egészségre legkárosabban hatókká lesznek e vizek főleg az által: hogy bennök a nyers kender ásztattatni szokott; mellynek rohadása július hónaptól octoberig az egész levegőt, sajátlagos büze által, dögletetessé teszi, s váltó lázak keletkezését idézi elő. - Remélni lehet, miként egyfelől a Tiszának munkába vett szabályozása; más felől a Tarna és Zagyva kanyargásainak néhány pontokon átmetése által a folyamok évenkénti áradásai elfognak távolíttatni; egy úttal pedig tetemes földterület fog munkás kezek szorgalma által mivelhetővé, hasznathajtvá, és egészségessé át alakíttatni; melly jelenleg zsombikos, kaka és gyikény füveket termő hasznavehetlen földet képez, s marhajárásokra is csak szükségből fordítható, száraz évben széna terméssel sem jutalmazó.

A jászföldet még két nevezetes árok: a *Csörsz-árka* és *Kis-Árok* hasítgatják keresztül, mellyek hihetőleg az avarok sánczolásai valának; az első Borsod vármegyében kebeleztet Ároktő helységnél kezdődve Heves vármegyén át Füzes-Abony, Dormánd, Erdő-telek, Kál, Atány, Bód, Zsadány s Árokszállás határain keresztül Heves vármegyei Csány helységig vonul el, hol mint a néprege hiszi, magyar ösvezér Kund fia, Csörsz Chánnak, sirja létezik. A másik - *Kis-Árok* - szinte Heves megyebeli Akolhat pusztá és Kis-Körü helység határában eredve, a Heves-Iványi pusztá, Jász-Apáti, Dósa, Jász-Berény s Fényszarú községek határain keresztül Vácznál a Dunához ér.²⁵

A Nagy-Kúnságban nevezetesebb folyók a *Berettyó*, *Körös*, és *Hortobágy*, mellyeknek kiöntései gyakran a legnagyobb károkat okozzák. Berettyó vize Karczag és Kis Újszállás tájékán (körülbelől 15000 holdnyi térségen) a legegésztelenebb posványoságot okozza, minthogy sehol nincsen kifolyása. A Körös kiömlései szinte állandó vizeket s mocsárokat okoznak. - A Hortobágy, melly merő hó s esséből gyűjtött álló víz, s jelenleg a Dobi töltés építése óta, a Tiszabai kifolyása gátolva van - a posványok növekedését szinte igen ápolja. - A Tiszának *Mirhó* nevű szakadéka 1786-ik évben roppant munkával betöltetett.

A fent említett árokokhoz hasonló *Ördög-Árka* a Nagy-Kúnság kis részén keresztül menvén, nyomai a Kis-Kúnságban, s Pest vármegyében egész Bács vármegyei Bajáig láthatni.

A Kis-Kúnságnak ugyan tulajdonképi folyó vize nincsen; mind a mellett Laczháza vidékével a *Duna* érintkezvén, ennek kiáradása egész Kún Sz.-Miklósig kiterjed, mint szinte délfele a *Tiszának Máty* nevű ere egész Dorosmáig elhat. - Léteznek egyébiránt a Kis-Kúnság területében számos egyes tavak, mellyek között a *halasi*, *sostó*, *fehértó*, *pirtó* Halas város vidékén; - ugyancsak a *fehértó* a Kisszállási pusztán, és *Fertó* Mizse pusztán a legnevezetesebbek. Ezen tavak legmelegebb nyarakban sem száradnak ki, s a közegességi állapotra igen ártalmas befolyást gyakorolnak. - Ezen vizeken kívül

²⁵ L. Timon: Imago antiquae Ungariae Lib. II. Cap. 13.

mindenik város területében mocsárok s posványságok léteznek; találtak továbbá a nagy kiterjedésű pusztákon több mocsáros vizek, melyek a lakhelyektől távol, meleg nyarakon át a sertések számára szükséges felélesztésül, s a nem ritkán száj és köröm betegségekben sinlődő szarvas marháknak sikeres gyógyítására szolgálnak.

Kutak. A Jász-Kúnság valamennyi községeiben találtak emberek, úgy állatok használatára több, kevésbé alkalmas italt szolgáltató kutak, melyek azonban a közszükség igényeinek nem épen teljesen megfelelők. Bennök a víz kivétel nélkül az ugynevezett horizontal viz, és részint a szomszéd folyamatokból merítettik, részint talán némelyike a közel Mátra hegy forrásaiból fakadoz.

A *jászföld* városaiban közönségesen s legfeljebb 3 használható köz kút találtak, száma ezeknek itt ott magánosok udvaraiban létező kutakéval szaporúl. A többi kutak vize rozsz, föld izletű, édeses, az olly igen kívánatos frissességét is nélkülöz; - s miután e kutak legtöbbike 2 $\frac{1}{2}$ - legfeljebb 4 öl mélységű, több, például a Kis-Ériek, a Tisza árvize által zavaros s iszapossá lesz, s a legnagyobb nyárban sem iható. Átalán a Tarna s Zagyva folyók közelében lakozók e folyókból meritik italukat, ezt - bár nyárban az egészségre mulhatlanul ártalmas - minden egyébb kútviznek elébe huzván. Artezi kutaknak furása, legalább a nagyobb községekben valóban Joltevőség leende magok a lakosok irányában.

A *Nagy-Kúnság* e tekintetben sokkal jobb állapotban létezik; mert mindenik községnek emelkedettebb pontján találtak, elegendő tiszta és egészséges vizet az év minden szakában szolgáltató, kutak; miért is artezi kutak furása itt épen nem szükségeltetik. - Ellenben

A *Kis-Kúnság* városai elegendő ivó kutakkal el nem látvák, úgy annyira: hogy melegebb nyarakban alig van 2, 3 egyegy községben, s nem ritkán ezek is a legelhanyagoltabb állapotban. A közkutak javítása, úgy artezi kutak furása e vidék legnagyobb szükségéhez tartozik, melly utóbbiak sükere felől maga a föld minősége sem enged legkisebb kétséget. - Egyébiránt a viznek csövek által különben szokott terjesztése e vidéken nem eszközölhető.

Még nagyobb szűke mutatkozik egészséges kutaknak a vidék pusztáin s közlegelőin, mert hol kutak léteznek is, ezek vize meleg nyarakban zavaros és iszapos, s folytonos meritetés, részint pedig a tisztítás mulasztása által véggép elfogy; s ekkor a földmivelő a tanyán, a pásztor a pusztán 3-4 lábnyi mély gödröt ás, melly neki kut gyanánt szolgál, s a szomjjal küzdő marha is felkeresi e nedves helyeket s árkokat, a naptól melegített utálatos vizet magába szívni kénytelenítettén. - Kárhuzatos egyébbkint - főleg a Kis-Kúnsági földmivelő népségnek, a marha pásztorok által mindinkább élesztett ama balhiedelme: miszerint a marha a kut vizet nem szereti, s azt csak akkor iszsa: ha esős vagy széksavas vizet nem talál.

Ércz viz forrás az egész jász-kún földön nem található.

XII. Földtermékek. Ásvány-, növény- s állatok országából.

A minden hegytől ment, agyagos, homokos róna *Jász-föld* az *ásványországból* nem nyújt egyébb terményt, mint az itt ott csekély területen és szinte csekély mennyiségben, a földszinén felvirágzó - másutt meg néhány kisebb tavakban (például Fényszarú, Felső Sz.-György közelében) létező s a nép által mosásra használt *szikót*. - A *növény országából* első helyet foglalnak el a kalászos, lisztes magú növények, jelesen a búza, rozs, árpa; - kevésbé a zab; - szinte bőven természetik a *kukuricza* is; - a *burgonyát* ellenben a jásznép nem igen rég óta, s nem is mindenik községben termesztik, bár ez jól tenyészik a homokos, száraz talajban, kevésbé már a fekete agyagos földben, hol is igen könnyen rothadozásba indul. Átalán a nép ritkán is szorúl, gabona hiánya miatt, pusztá burgonya táplálékra. De ez itt termő burgonya nem is valami izletes, lisztes fajú; a hegyes vidékeken népcsapásként elharapodzó burgonya betegségről mind eddig mentve maradt; rothadozásba is leginkább csak akkor siet, midőn esős őszi napokban ásatván ki, előleges szárítás nélkül vermekben halomra hányatik. - Hüvelyes vetemények közül *bab* leginkább; - lencse, borsó nem természetik; *sáfrán*, *paprika* itt ott szenvedélyből, lóhere len vettetik, mák szinte nagyon kevés. - Különös szenvedélylyel viseltetnek a jászok a *szőlőtőke* mívelése iránt, többnyire mindenik község határában találkozhatni kevésbé, többé terjedelmes szőlő kertekkel. E szőlők mindenütt homokos talajba ültetvék, mellyben a tökéek igen jól tenyésznek; s bár az ültetvények fajai fölötté számos változatokat tüntetnek fel, még sem tapasztalhatni: hogy valamellyik község kiválólag, nemesebb bor előállítását tűzné ki célul; mi által boraiknak valami említésre méltó becsét sem tulajdoníthatni, tartósságuk is nagyon gyenge fokon áll, mihez azon körülmény is járul: hogy czélszerű pinczékkal sem birnak; gazdasági hasznuk azonban ezen ültetvényeknek még abban is áll, hogy általuk a röphomok talaj lerögzöttetik s az egyébkint sivatag vidék - az ott szinte szépen tenyésző gyümölcsfák által is - kellemes zöldellő s egyszersmind az egészségre is kedvező befolyásuá alakíttatik át. - A szőlőskertekben termelt *Gyümölcs* épen nem

nemesített faju; cseresznye, szilva, őszi és sárga barack, dió leginkább található, de egyikük sem kitünő; almák néhány magánosok kertjeiben szépen diszlők. Hogy a nemesebb pomológia e vidéken még indító vagy előbbremozdító lökést nem kapott, szinte úgy csudálhatni, mint sajnálhatni; mindhogy mind az égallj s rendes időjárat, mind a talaj minősége bármennyi nemű s faju gyümölcs termelésére alkalmas volna. - A fontosabb és jövedelmezőbb növények sorában méltó helyet foglal el a Jászságban a *dohány termesztése*; mely iparág körül legkitünőbb munkálkodnak a Jász-Kis-éri és Dósai; kevésbé a Jász-Berényi tanyai lakosok. A Kiséri határban nagy területen, valamint az ugyancsak Kis-éri lakosok által hasznóbérelt Sülyi és Kürthi pusztán nagy tagokban buján zöldellő dohányültetvények átvarázsolják a nézőt a Cúbai vagy Havannai telepítvényekbe. Az évenként termelt dohány mennyisége változó, legtöbbet nyújt Kis-ér városa, melynek évi termelése tíz ezer mázsát meghalad; már keveset ad Dósa (mintegy 2 ezer mázsát) s még keveset Jász-Berény (közel 1 ezer mázsát). E dohány fajták a gyártásban igen kedveltek s jó áron fizetettek; miokból is az elsőbb említett városi lakosok legnagyobb részt jó módon vannak, s anyagi jólét születte körülményeiknél fogva szellemileg is a Jászságban kitünők. - Ezen kívül még a minden emberi szorgalom és hozzájárulás nélkül, a mezőken mindenütt majd nem bőven termő, éppen az emberek betegségei ellen olly sokszor használt gyógynövény a közönséges *Székfű* (fl. Chamomill vulg.) méltán említendő, melyet legkülönösebben Jász-Berény városában több ezzel foglalkozó szegényebb nők, gyermekek évenként nagy mennyiségben szednek; s több kereskedők, gyógyszerészek, egyes polgárok kereskedésbe bocsátják. Az évenként szárított székfű mennyiségét mintegy 300 mázsára tehetni. Szikes talajon, gabona földek szélein terem ez leginkább; az 1851. év gazdag aratást eredményezett. Egyébiránt szedésének tisztasága, vele való kellő bánás, szárításához megkívántató padlások terjedelmes és szellős alkotása képezvén jóságának főtényezőit: magából értetődik, hogy nem minden székfű, mely innét kereskedésbe megy, jeles; - a legtisztább, legszebben szárított minden esetre a gyógyszerészek kezeiből kerül ki. - Majd nem hasonló bőségben terem és szedik a *pipacsvirág* (fl. papaveris rhæados) melytől a gabona földek kellemes piroszöld szőnyeghez hasonlítanak. - Találhatnak még részint vadon termő részint kertekben növelt más gyógynövények és virágok is e kerületben, melyek azonban már kereskedelmi cikkek nem igen válnak, minthogy egyebütt is elég bőségben feltalálhatók. Említendő többi közt: az Althea off. fl. Cyani, Sambuc, Calendul, off. Calcatripp, Cicut, Hyosc., Malv., Melilot., Verbasc., Millefol., Mazzubii peregrin, Tarax, Urtic., Meliss, Serpyll., Centaur. min., Cardui bened., Onon spin., Chelid maj. sat. sat. - és a fűvésze nézve igen érdekes mocsárnövények serege. - Gazdászati haszonra a Zagyva és Tarna mentében bőséges *nád* terem, mely a házak fűtésére fordítatik s az épületeknek úgy díszes, miként tartós tetőt nyújt. - Továbbá a homokbutykák lerögzése végett bölcs kiszámítással ültetett *nyárfák erdők* (pagonyok) az építészethez s apróbb házi szükségletekre kellő fát szolgáltatnak; tüzelésre már nem elégségesek és erre nem is fordítanak; miokból a vagyonosb nép osztály drága pénzen vesz tüzfát a szomszédos Pest vagy Heves vármegyéből; a köznép pedig konyha s téli fűtésre marha-trágya s szalmából gyurt, szárított tőzeget éget, melynek kellemetlen szaga és fölöttébb sok hamuja, szemetje azt valóban czéleránytalanná s alkalmatlanná bélyegzi; nem is tekintve azon nagy direct pazarlást, miszerint a szántóföldektől elvont trágya inkább elégtetetik. Az épületekhez szükséges nagyobb szálfákat azonban e pagonyok nem képesek szolgáltatni; melyeket tehát nagy fáradsággal s költséggel Szolnokból szoktak a Jász-községekbe vontatni. E homokos talajban igen jól tenyészne e Szederjfa (eperfa) is, melynek ültetése egészen el van hanyagolva, bár keménységénél fogva különféle eszközökhöz czélszerűleg használtathatik; másfelől a megindításra váró Selyemtenyésztés - az éghajlat is alkalmas levén reá - nem csak több ezer szegény embernek nyújtana kenyérkeresetet; s egy nem megvetendő jövedelmi forrást nyitna meg a népnek; hanem erkölcsi szempontból is, sokkal üdvösebb volna, ha a nehezebb munkát kerülő nők, a helyett hogy Pestről dajkálásba lelencz gyermekeket hoznak ki, kik kezeik közt csak elnyomórodnak s halál martalékivá lesznek, inkább selyembogár tenyésztéssel foglalkoznának; mind maguknak, mind az összes államnak nagyobb és szebb hasznára válandván.

Az állattárságból a hasznos házi állatokon kívül - melyek közt a szarvas marha, juh, sertés tenyésztés első helyen áll s legnagyobb terjedelemben s bőségben a Jász-pusztákon üzetik; legnyomorultabb fokon pedig a lótenyésztés pang s a tengő számos ménese lovak majd mindenütt évenként kiujjoló rühben sinlődnék - feltűnnek a róna mezőkön egész nyáron által csoportosan tanyázó, deli termetű tűzokok és darvak seregei, melyek gyakran a kalászos vetésekben nagy pusztításokat visznek véghez; - a vizenyős erekben és nádasokban el vannak szaporodva a vízi madarak fajtái, gólyák, gémelek, bibicsek, vadkacsák és ludak, szárcsák stb.; - a Zagyva és Tarna halai között leginkább a nagy pontyok tűnnek ki a többi halak közül; a Zagyva partos oldalai a rákások türelmét bőven jutalmazták. A Zagyva nádasiban és mocsáiraiban számos békák, csekélyebb Coluber natrix-okon kívül még csíkok, legfőképp pedig nagy mennyiségű nadályok (hirudo medic.) találhatók, s az utóbbiak, jelesül a Felső Sz.-Györgyi szegényebb lakosok s nehezebb munkatehetetlen asszonyoknak, jövedelmező foglalkozást nyújtanak. E nadályok a reájuk már leskelődő zsidók által a fővárosba szállítatnak, s a

legközelebbi gyógyszerészek alig juthatnak belőlük néhány darabhoz. - Körösbogarak (Lytta vesic.) több helyütt találkozó körösfákról évenként szinte szedtetnek. Cserebogarak (meloe proscaral) némely években pusztító ellenségként rongálják meg a kertek reményeit. - A *méhtenyésztés* néhány községekben egyesek által üzetik, de csak középszerű eredménnyel. *Selyembogarakkal* az egész kerületben egy községben sem foglalkoznak bár eperes kertek itt ott léteznek.

A két *Kúnság*ot illetőleg az *ásványok* országából szinte mit sem említhetünk fel egyebet: mint a kis-Kúnság számos tavai kiszáradt helyein nagy mennyiségben gyűjtött *szikót*, s azon *daráskövet* vagy mint itt nevezik *terméskövet*, melly némely tavak partjain egy két ásó nyom után, egész rétegekben találhatik. E kő lyukacsos, sárgás, kemény, néha csiga hajakkal kevert, épületek alapközeibe, sőt téglák közzé a falakba is, haszonnal rakatik, s belőle mész is égethető. Ásattatnak Majsa mellett a Sziktó partján, Ferenczszállásán, Jakabszállásán szinte a tavak mellékén. - *Növények* országából a Nagy-Kúnságban igen szép s nagymennyiségű tiszta buza terem, melly aczélosságaért, sikerességeért a debreczeni sütőnők által nagyon kerestetik; - A kis-Kúnságban azonban kevés buza terem, mert itt főleg, *roz*s termesztetik, s tavaszi gabonából *zab* és *kukuricza*. - *Árpa* a Nagy-Kúnságban több terem mint *zab*. - A *kása* kedves eledele lévén a köznépnek, köles bőven vettetik. - *Kerti vetemény* s *zöldség* elég; s nagy jó ízű *spárgák* a mezőkön vadon teremnek. Gyümölcsből sárga és görög *dinye* nagy bőséggel, s kivált a Kis-Ujszállási és Karczagi görög dinye a magyarországi leghiresebb dinyékkal vetekedik. - *Szőllőskert* kisebb nagyobb mértékben majd mindenik kún községi határban miveltetik; jóság tekintetben a halasi- s karczagiak dicsértetnek. - *Állatok* országából a *szarvasmarhatartás* főleg a kis-Kúnságban nagyban üzetik. A messze terülő homok s szíkes pusztákon ezenként legelnek a legszebb fajú magyar ökrök és tehenek, s vannak gazdák, kik tavasszal 2-300 darab ökröt a vásárokon összeszedvén, azokat a nyári legelőkön meghizlalják, s őszszel vagy helyben, vagy a híres Székes-Fehérvári vásáron jó nyereséggel eladják; - hasonlólag nagy terjedésben üzetik a *júhtenyésztés* is. *Sertés* annyi termesztetik, hogy a tetemes belső fogyasztáson kívül eladásra is jut. - A *lőtenyésztés* nem annyira számra, mint minőségre nézve sok kívánni valót hagy hátra; „mert idő előtt befogott, apró elcsigázott lovakat, ha csak egy párt is, majd mindenik földes gazda tart; de magas erős; s hadi szolgálatra alkalmas lovat ritkaság látni, mit *Fényeskint*²⁶ a nemes szívű katonának termett kúnoknak, kiknek őseik, mint híres könnyű lovagok s ellenség előtt rettentő bajnokok valának ismeretese, - megbocsátani egyátallában nem lehet.” S innen lehet következtetni csak: hogy a jász-kún kerületekben lőtenyésztés nemesítésére czélzó közintézet nem létezik. Birtak ugyan a kerületek pákai közpusztájukon egy ménes intézetet, mellyre 1836-ik évtől kezdve 1848-ig kitűnő gond fordított. Ez időszak alatt a pákai lovak nemesítése olly szépen haladt elő: hogy utóbbi időkben onnan több ló 4-500 pfton is adatott el. Mindemellett is 1848-ik évben belátván a kerületek közgyűlése: miként ezen ménes fentartása évenként a pusztának csak nem egész jövedelmét felemészítő költséggel jár, azt, eladni rendelte. S épen ezen ménesből több jász-kún község vett nemesebb fajú ménlovakat, mellyek jelenleg is használatnak. Általában mindenik község bir, tehetségéhez képest, olcsóbb vagy drágább csődörökkel, mellyek a község közös ménesébe járnak. Magán birtokosoknak nincs a kerületekben figyelmet érdemlő ménese, a legvagyonosabbak is csak 30-40 közönséges lovat birnak. - Ugyanigy van az *eperes kertekkel* is, említést érdemlő csupán Fülöpszállásán létezik, ebben mintegy 10,000 darab eperfa tenyésztetik. - *Selyembogár* az egész kerületben sehol, következőleg *selyem termelése* sincs s nem is volt; ennek azonban akadályaul nem is annyira mint mellőzése okául az tekinthető: hogy a jász-kún lakosság inkább a hivatásának megfelelőbb s jövedelmezőbb mezei gazdálkodással szeret foglalkozni.

Számmennyiségét illetőleg a Jász-kúnság területében találtató barmoknak, tájékozásul szolgálhatnak e részben az 1850-ik évi országos összeírás következő adatai: *lovak*: 3500 egy-, 2441 két-, 891 három éves csikó; 458 mén-, 17163 kancza-, 17074 herélt; összesen 41527 ló. - *öszvér* és *számár*: 1130; - *ökör*, *bivaly* s *bika*: 24,209; *tehen*: 29,479; - *juh*: 291,631.

1851-ik évben országszerte uralkodott *marhavész* pusztítása felől a következő *hivatalos* adatokat mutatjuk fel: 22 községben dühöngött a marhavész, és pedig a marhavész kiütésekor összesen létezett 59076 darab közül 13780 betegedett meg; e közül 8893 kigyógyított, 4732 elesett, 25 kivégeztetett; - s e szerint összesen elveszett 4757, beteg maradt 130 s épen maradt 54319.

XIII. Házak. Lakosztályok. Átkelő katonaság szállásolása.

A jász-kúnsági városok s faluk főképp két tekintetben különböznek a hazánk vármegyéiben kebelezett mezővárosok- s faluktól; u. m. a lakházak keresett kitűnő tisztasága - és a nőknek sajátyszerű ékes s drága öltözete s viselete által. - A köznép lakta házak szilárd vályogból építvék, mellyek mindenik

²⁶ L. Magyarországnak sat. mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben. 5-ik köt. Pest, 1839. 132. l.

községnek határában fellelhető erre alkalmas földagyagból készítettnek. E házak úgy külsőleg mint belsőkép feltűnő tisztaságban tartatnak, s évenként több ünnepies alkalmakkal újra meg újra bemeszeltetnek, utczára szolgáló 1 magasságot haladó egy vagy két ablakaik elégségesek a kellő világosság bevezetésére, s a romlott légnek friss levegővel felcserélésére, mi azonban téli időben csak a nagyobb házakban történik. Kémény minden házon látható. A télen módfelett fűtött meleg szobák levegőjének a hideg kül léggel felcserélése a csúszos, hurutos, és köszvényes bántalmak gerjesztő okául tekintendő. Beltágosságuk mérsékelt számú családnak megfelelő; de az itt mai napig fenálló patriarchális család szervezetnél fogva, hol az öregek a tölök leszármazó egész ágazat minden csemetéit, míg csak a hely szűke engedi, legközelebbi körükben egybegyűjtve tartogatják, sokhelyütt a lakok annyira túltömvék: hogy - leginkább télen - a bennök megromlott levegő egészségtelenné válik. Erkölcsei tekintetből is káros kifolyását e szervezetnek alig tagadhatnók.

Az 1850-ki országos összeírás alkalmával volt a jász-kún kerületekben, s jelesen:

a Jászságban	12424	ház	-	15529	lakosztály
a Kis-Kúnságban	11382	”	-	17407	”
a Nagy-Kúnságban	10390	”	-	12812	”
összesen	34196	ház	-	45748	lakosztály

Ebből *katona szállásul* összeírva lön:

	Tiszti szoba	kamra	legényre	istálló lóra	fészer	raktár
Jász-Berény	87	73	3244	1708	5	1
Árokszállás	22	5	1672	646	260	1
Fényszarú	13	5	681	299	10	-
Felső Sz.-György	6	2	305	96	53	-
Apáti	21	5	675	401	6	2
Alsó Sz.-György	27	9	1001	585	120	-
Jákóhalma	2	2	255	165	1	-
Karczag	52	-	2440	1008	490	1
Kis-Újszállás	73	-	1695	485	-	-
Túrkeve	39	-	1283	751	99	-
Madaras	7	-	1085	407	-	-
Kúnhegyes	10	-	901	225	-	-
Kún Sz.-Márton	77	-	896	416	-	-
Félegyháza	24	22	1365	785	2	-
Halas	16	-	1940	428	3	-
Majsa	22	-	896	330	-	-
Dorosma	3	-	809	105	23	1
Kún Sz.-Miklós	21	-	624	314	10	-
Szabadszállás	26	-	650	325	12	-
Laczháza	20	-	400	215	7	-
Fülöpszállás	8	1	168	57	3	1
Péteri	3	-	133	70	-	-

XIV. Népeség.

Váltság idejekor a *népesedés* mennyire gyéren állhatott a hármaskerületekben? láthatni onnan: miszerint a nem sokkal utóbb II. József császár alatt eszközölt országos összeírás csak 91720 lakost tulajdonít a hármaskerületnek; 1801-ben volt már, jelesen a

Jászságban	42557	lélek
Nagy-Kúnságban	31840	”
Kis-Kúnságban	38148	”
összesen	112545	lélek

Az 1802-ki t. cz. következtében létrejött összeírás már összesen 114143 jász-kún lakost emleget, ide nem számítva a nemességet, mely 1785-ben 2133 fi egyénből állott.

1839-ki népessége felől következő számadatokat mutathatunk fel:

	R. Cath.	Evang.	Reform.	G. n. e.	héb.	összesen
Jászságban	54692	32	4749	65	-	59538
Nagy-Kúnságban	7363	11	42434	150	-	49958
Kis-Kúnságban	33732	219	26902	55	102	61010
összesen	95787	262	74085	270	102	170506

1845-ik évben pedig volt a

Jászságban	60951	fő
Nagy-Kúnságban	48761	”
Kis-Kúnságban	60569	”
összesen	170281	fő

Az 1850-ik évben eszközölt országos Összeírás szerint volt a

			Jászságban.	K.-kunságban.	Nagy- kunságban.	Összesen.
nem szerint		fi	29354	33570	25947	88871
		nő	31121	33628	26092	90859
Nyelv szerint		magyar	59651	55991	51285	176811
		német	1	94	15	110
		szerb	23	-	1	24
		olasz	-	-	1	1
		héber	26	678	6	710
		czigány	774	266	698	2040
		tót	-	-	22	22
		román	-	-	12	12
Vallás szerint ²⁷		Rkathol.	55321	41743	9189	106253
		gör. egy.	1	10	6	17
		evangel.	27	168	31	226
		helvét	5019	24590	42729	72338
		héber	26	678	6	710
		gör. n. e.	81	27	78	186
állapot szerint	nőtl.	fi	16100	18891	14249	49240
		nő	15434	17077	12449	44960
	ház.	fi	12459	13956	10964	37379
		nő	12643	14030	11015	37688
	özv.	fi	795	723	734	2252
		nő	3044	2539	2628	8211
a finembeliek közül		17 éves	426	594	374	1394
		18 ''	506	767	384	1457
		19 ''	286	377	319	982
		20 ''	425	464	374	1263
		21 ''	214	346	329	889
		22 ''	337	490	412	1239
		23 ''	358	374	378	1110
		24''	382	384	358	1124
		25 ''	541	531	472	1544
		26 ''	394	433	460	1294
Ebből						
távol van		fi	937	549	558	2044
		nő	639	195	181	1015
Idegenek	vidéki	fi	668	701	284	1653
		nő	274	361	97	732
	más kor. országbeli	fi	11	7	-	18
		nő	4	1	1	6
	külföldi	fi	-	3	-	3
		nő	-	-	-	-
Valódi létszám		fi	29096	33732	25673	88501
		nő	30760	33813	26009	90582
		Együtt	59856	67545	51682	179083

A kerületeknek a 57-59 lapon látható jelenlegi kerületi felosztását tekintve pedig, az 1850-ik évben eszközölt országos összeírás számeredménye következő:

²⁷ A börtön lajstrom meglehetősen egyarányban tünteti fel a jáász-kúnokat sötét lapjain.

			Jász-Berényi	Jász-Apáti	Karczagi	Félegyházi	Halasi	Kún-Sz.-Miklósi	Mind össze
			Járásban						
nem szerint	fi		17907	14552	25947	15588	10043	9596	93633
	nő		19190	15073	26112	15574	9906	9178	95033
nyelv szerint	magyar		36633	29108	51395	30752	19358	17412	188658
	német		-	1	15	22	67	5	110
	tót		-	-	22	-	-	-	22
	szerb		13	10	-	-	-	-	23
	román		-	-	12	-	-	-	12
	olasz		-	-	-	-	-	1	1
	czigány		339	508	698	243	201	124	2113
	zsidó		112	68	6	145	328	223	877
vallás szerint	r. kathol.		9851	25404	9189	30434	10486	5318	90682
	görög e.		-	1	6	10	-	-	17
	gör. n. e.		56	25	78	-	-	27	186
	evang.		15	15	31	16	78	74	249
	helvét		916	4103	42729	557	9062	14972	71339
	zsidó		112	68	6	145	323	223	877
állapot szerint	nőtlen	fi	9851	7976	14249	9044	5652	4812	51584
		nő	9549	7420	14449	8319	5829	3273	48839
	házas	fi	8535	6199	10964	6263	4139	3065	39165
		nő	7645	6282	11035	6303	4159	2988	38412
	özvegy	fi	519	359	734	172	252	219	2255
		nő	1998	1381	2628	938	718	917	8580
A férfiak közül	17 éves		280	162	374	285	178	146	1425
	18 "		317	202	384	294	173	126	1496
	19 "		152	145	319	184	105	98	1003
	20 "		276	161	374	142	141	102	1196
	21 "		149	77	339	159	108	91	823
	22 "		202	147	412	229	156	119	1265
	23 "		219	147	378	165	101	118	1128
	24 "		248	148	358	163	109	137	1163
	25 "		363	192	502	230	178	146	1611
	26 "		150	150	460	183	128	140	1211
Ebből távol van	fi		317	651	658	144	183	225	2178
	nő		131	538	181	64	54	78	1046
Idegenek	vidéki	fi	408	314	284	329	134	273	1742
		nő	116	218	95	144	51	228	1052
	más korona országbeli	fi	8	5	-	3	1	4	21
		nő	2	3	1	1	-	1	8
	külföldi	fi	-	-	-	2	-	1	3
		nő	1	-	-	-	-	-	1
Valódi létszám	fi		18006	14218	25673	15777	9996	9049	92719
	nő		19178	14780	26009	15655	9903	9277	94802
Együtt összesen			37184	28998	51682	31432	19899	18326	187521

XV. Szaporúság s halandóság.

A szaporúság és halandóság minőségét felmutató számadataink különböző korbeliek. Így a jászkerületi főorvos felvétele szerint

1852-ik évben a *jászság* összesen 59740 egyént számított, kik közül 54236 r. katolikus, 5157 helvét, 23 evangélikus, 64 görög n. e., 260 héber.

E népszámból a 18 mértföldnyi jászföldterületet vévén, egy mértföldre 3318 lélek esik.

Laktak ezek 7 várost, 4 falut, s 8 pusztát, 12674 házban, - tehát esik egy mértföldre 704 $\frac{1}{4}$ ház, vagyis egy házra 4 $\frac{4}{12}$ lakos

Tekintve az 1851-ik évben születtek és holtak arányát, következő számadatok merülnek fel:

Született összesen 1705 fi, 1642 leány, összesen 3347. E szerint született 100:5 $\frac{3}{5}$ ember, vagyis minden 17 $\frac{2}{3}$ ember után 1, vagy is naponként 9 $\frac{5}{36}$ ember.

Meghalt összesen 1283 fi, 1226 leány, összesen 2599.

E szerint tehát meghalt 100:4 $\frac{1}{6}$ ember, vagyis minden 23 $\frac{20}{25}$ ember után 1, vagyis naponként 6 $\frac{30}{36}$.

A *házasodottak* özves száma azon évben 713 párt tett.

Az özves Jásznépesség *szaporodása* és gyarapulása 1852-dik évben 1056 emberre rugott; a születtek közti 50 iker, 1 hármancz a nép szaporaságát tanúsítja; a *hármancz* Ladány városában született.

A népesedésnek e kedvező aránya a climai s több társadalmi hatmányok mellett az 1852-ki évi száraz, s az egészségre jótékony hatású időjárat által hathatosan elősegítettett, mind annak daczára, hogy több községekben uralgott járványok alatt 65 gyermek, továbbá még az élet első évében 996 csecsemő mult ki e világból; némelly községekben azonban, mint Apáthin, Jákóhalmán, Felső Szent-Györgyön, Kiséren, Miháltelkén, Dosán az év hozsát olly kedvező vala a nép egészségi állapotja, miszerint még az egyébként honos betegségek is háttérbe vonultak, s a községi orvosok nyilatkozata szerint, igen kevés számu beteg folyamodott hozzájuk.

Hogy a Jásznép közt itt ott *magas vénségre* vergődő egyének is találkoznak, kitetszik a 80 éven fölül elhalt 19 egyénből, többen megérik a 70'ik évüket, úgy hogy a 70-80 közt kimult egyének száma 1852-dik évben 95-re rugott.

Hahogy a születtek számából az első év előtt elholtakét levonjuk, kitünik, miszerint 1852-dik évben a *védhimlőoltás* kitünő szorgalommal kezeltetett, és a nem csak életük első évében megmaradt 2351 csecsemő; hanem még a mult őszi s téli hónapokban szaporodott 190 gyermek is özvesen 2541 lett beoltva védhimlőanyaggal. - *Öngyilkosság*, valamint *Csecsemőgyilkosság* az egész 1852-ik évben egy községben sem történt; mi a nép erkölcsi jellemének elegendő tanúsága lehet.

Lássunk egy két régibb szám adatokat is; így

A Nagy-kúnságban a *születtek* s *halálazottak*, úgy a *házasultak* száma 1849 s 1852-dik években ekként állott; és pedig a helvét hitvallású Tiszántuli egyházkerület statisztikai állapotának azon évekről kimutatása szerint:

Község neve	Év	Születtek			Halottak			Uj házások
		fi	leány	összesen	férfi	nő	összesen	
Karczag	1849	226	180	406	361	304	665	95
	1851	190	221	411	152	158	310	154
Madaras	1849	123	105	228	260	176	436	72
	1851	125	106	231	94	83	177	111
Kúnhegyes	1849	119	100	219	163	137	300	36
	1851	134	132	266	68	119	187	90
Kis-Ujszállás	1849	179	184	363	406	317	723	93
	1851	184	189	373	163	159	322	189
Túrkeve	1849	200	198	398	270	239	509	64
	1851	164	191	355	122	128	250	132

Vége a Kúnságban a *születteknek* a *halottakhoz* arányát, úgy a születtek közöli *kettős*-öknek, s *házasságra* kelt párok számát néhai *Peterka* József kis-kún kerületi főorvos terjedelmesebb munkálatából²⁸ kivonatilag a következő rovatok mutatják fel:

²⁸ I. Tudományos Gyűjtemény 1818-ki év folyamata. 66-84l.

Község neve	Év	Szülöttek			kettős	Halottak			új házaspár
		fi	leány	összesen		fi	nő	összesen	
Laczháza	1805	80	48	128	-	36	35	71	25
	1810	57	59	116	2	65	54	119	48
	1815	86	55	141	3	68	67	135	22
Kún-Sz.-Miklós	1805	89	74	163	2	67	51	118	47
	1810	77	91	168	4	69	77	146	48
	1815	123	87	210	1	64	71	135	39
Szabadszállás	1805	83	73	156	2	66	62	128	41
	1810	81	70	151	3	55	68	123	49
	1815	94	96	190	5	42	50	92	41
Fülöpszállás	1805	44	59	103	1	34	20	54	23
	1810	58	55	113	1	35	28	63	27
	1815	48	48	96	2	19	24	43	52
Félegyháza	1805	337	232	569	6	232	231	463	99
	1810	320	317	637	16	215	212	427	153
	1815	346	325	671	9	283	294	577	118
Halas	1805	217	209	426	4	155	131	286	92
	1810	230	203	433	3	160	116	276	88
	1815	201	205	406	2	92	87	179	64
Majsa	1805	106	108	214	4	71	72	143	45
	1810	102	102	204	7	74	82	156	31
	1815	109	134	243	2	54	89	143	114
Dorosma	1805	161	151	312	2	118	128	246	54
	1810	143	159	302	5	159	141	300	54
	1815	177	172	346	5	75	61	136	62

Ugyan ezen kis-kunsági községekben a *szülöttek*, *halottak* s *házasultaknak* 1805-dik évtől 1817-dig évig bezárólag, vagy is 13 év alatt összes száma ekként állott:

Község neve	Szülöttek			kettős	Halottak			új házaspár
	fi	nő	össz.		fi	nő	összes.	
Laczháza	994	877	1871	27	796	760	1556	313
Kún-Sz.-Miklós	1322	1240	2562	63	1052	1016	2068	618
Szabadszállás	1193	1130	2323	40	955	910	1865	399
Fülöpszállás	705	706	1411	23	510	431	941	358
Félegyháza	4673	4331	9004	146	3060	2978	6038	591
Halas	3051	2787	5838	62	2253	1967	4220	737
Majsa	1505	1488	2993	46	966	981	1947	210
Dorosma	2276	2216	4492	65	1558	1513	3071	135
	15719	14775	30494	472	11150	10556	21706	3052

De hogy a meghalálozottaknak *életkor* szerinti különbözőségét is feltüntethessük; ide igatjuk még a következő kimutatást szinte a *Kis-kunságból*.

Község neve	Év	Meghaltak					
		Össze- sen	1 éves	10 évig	10-20 év	21-70 között	70-100 között
Laczháza	1805	71	31	8	2	24	6
	1810	119	40	27	7	40	5
	1815	135	60	42	9	16	8
	1805-től 1817-ig	1556	627	398	85	360	86
Kún-Sz.-Miklós	1805	118	35	16	3	58	6
	1810	146	42	37	9	51	7
	1815	135	47	45	5	34	4
	1805-től 1817-ig	2068	689	573	93	616	97
Szabadszállás	1805	128	35	36	5	44	8
	1810	123	30	47	8	31	7
	1815	92	41	11	7	27	6
	1805-től 1817-ig	1865	554	634	106	363	108
Fülöpszállás	1805	54	15	12	3	18	6
	1810	63	16	11	4	22	10
	1815	43	15	6	2	17	3
	1805-től 1817-ig	941	277	281	78	245	60
Félegyháza	1805	463	241	118	17	62	25
	1810	427	178	92	23	114	20
	1815	577	294	154	21	83	25
	1805-től 1817-ig	6038	2828	1611	258	1049	292
Halas	1805	286	110	60	13	79	24
	1810	276	181	42	12	28	13
	1815	179	72	31	6	48	22
	1805-től 1817-ig	4220	1740	1122	184	966	208
Maysa	1805	143	70	34	28	11	-
	1810	156	63	51	29	12	1
	1815	143	53	47	5	27	11
	1805-től 1817-ig	1947	872	612	237	205	21
Dorosma	1805	246	79	110	25	21	11
	1810	300	84	143	15	42	16
	1815	136	57	25	5	38	11
	1805-től 1817-ig	3071	1211	1041	201	479	139

XVI. Népeség osztályzata.

A jász-kún kerületek lakosai két osztályra különítettek; ugyan is azok s maradékaik, kik az 1745-ik évbeni váltás alkalmával, a váltási özveg s egyéb akkori áldozatok kiállításához tényleg járultak, és tehetségeikhez képest magok s maradékaik számára készpénzen földeket szereztek, „*redemptus*”-oknak - neveztettek; ellenben a többi lakosok „*irredemptus*”-oknak; ez utóbbiak ismét kétfélék valónak; *a)* kik a váltáshoz bizonyos földeket felfogtak és az 1000 lovas kiállításához is járultak, de mivel a reájok kivetett váltási pénz özveg lefizetésében késedelmeskedtek: az akkori Nádor rendelete folytán a felfogott földeket, mivel azoknak váltászszerü árát le nem fizették, elvesztették; mellyek aztán másoknak az ár letétele mellett átadattak; - *b)* kik sem a megváltás alkalmával, sem azután magoknak földet nem szereztek, vagy pedig csak zsellérekül jöttek lakni a kerületekbe, s ezért „*zsellér*”-eknek (inquillinus) hivattak.

Ez osztályzati különböztetés életkérdés vala a jász-kún lakosokra nézve; mert minden birtok szerzésnél a redemptusnak az irredemptus felett elsőbbsége volt, mint szinte az utóbbinak az inquilinus felett.

Nemesek is laktak a jász-kún kerületekben; az 1785-ki országos összeírás szerint 2133 férfi nemes találtatott, kik azonban a kerületek többi lakosaitól miben sem különbözének; azokkal egyenlőn viseltek minden terhet, személyes pereikben is jász-kún bíróság ítélkezett; - s ez vala nevezetes különbség a jász-kún kerületek s sz. kir. városok között.

XVII. Test alkat s katona kötelezettség.

Test-alkatára nézve a jász-kún közép termetű, karcsú, többnyire gyenge izmú, gesztenye színű hajú, barna arcú; - a jásznál izmosabb erősebb, sugarabb, s magasabb a kún faj; - magában a *jászságban* szállasabbak termetre az Árokszállási férfiak; izmosságra ugyanezek, az Apáthiak, Ladányiak s Kis-Ériek túlhaladják a többi; alak s arcz s épségre az Árokszállási, Ladányi, Jákóhalmi nők kitűnnek; kifejlődésben hátrább maradt, s arcz kifejezésre nem oly szabályos a Felső Sz. Györgyi, Fényszarui, Dósai, Mihálytelki nép. Hogy a népfajok erőteljességét, egészséges, ép test alkotását, kellemesb arcz kifejezését, az éghajlati s helyi viszonyok mellett a gazdasági jobb lét s házi körülmények diszló állapota hathatósan kegyeli, elvitázhatlan. - Harcias test alkotása a jász-kúnoknak történeti hírré vált katonai vitézségük tényezője; s már hajdan számos háborukban, különösen pedig 1246-ki június 15-kén a II. babenbergi Friderik osztrák herceggel, s 1278-ki augusztus 26-kán egy részről Habsburgi Rudolf német s IV. László magyar király, más részről Ottokár cseh király közt a morva mezőn vívott véres ütközetekben jelesen megkülönböztették magokat; az elsőben II. Frideriket egy jász nyilával ejtve el, a másodikban pedig, melyben a hős Ottokár szinte életét veszté, az ellenséges sereget öldöklő nyilak záporával borítván el - így a dicsőséges habsburgi ház megalapításában a jász-kúnok is nevezetes részt vettek.

A jász-kúnok már Mária Theresia királyné alatt állítottak egy huzár ezredet, előbb 400, később 1000 lovast állítván ki saját költségükön. - 1800-ik évben az úgynevezett „nádor” - 12-ik számú huszár eredet örök időkre, melynek közvitézei a jász-kúnokból szedettek, s az ezred örökös tulajdonosa mindig a nádor - mint a jász-kúnok törvényes grófja s bírója szokott lenni. - Az 1840-ki ujoncz állításkor 719 katonát állított.

1853-ik évben állított a hármaskerület 482 ujonczot; és pedig ebből a Kis-Kúnság 180-at a Ferencz József nevet viselő 1 számú huszár ezredbe; - a Nagy-Kúnság 140-et a Károly bajor herceg 3-ik sz. huszár ezredhez; - a Jászság pedig 162-öt a Hessenkasseli választó fejedelem 8., és gr. Haller 12-ik sz. huszárezredhez egyenként 81-et.

XVIII. Vallás.

Vallás tekintetben - miként a népességi rovat mutatja - a jász-kún lakosság római katolikus- s reformátusokra oszlik. A *római katolikusok* számosabbak (106253) s a Jászság- s Nagy-Kúnságban az egri érsek - s a Kis-Kúnságban a váci püspök egyház megyei kormánya alá tartoznak. Plébánia van 20. szerzetes ház 1. címzetes apát- s prépostság 2.

A *reformátusok* (evangel. 226., helvét 72338, összesen 72864 lélek) a kis-Kúnságban a Duna melléki, - s a Nagy-Kúnságban a tiszán túli Superintendenciához tartoznak. Anya ekleziájuk 12.

A *Görög nem egyesültek* (összesen 186) az aradi püspök lelki kormánya alá tartoznak, egyetlen egy Parochiájuk Karcagon van.

A községi pénztárakból, papok, tanítók, egyháziak, egyházfiak fizetésére vagy díjazására összesen 896 kila tiszta buza, 5516 $\frac{4}{8}$ kila késszeres, 2346 $\frac{4}{8}$ kila árpa, 3 $\frac{6}{8}$ kila kása; - 7151 font hús, 2029 font fadgyú, 5629 font só; - 509 $\frac{4}{8}$ öl tüzi fa, 1103 öl szalma, 3711 mázsa széna, 232 iczcze vaj, 12400 kéve nád, 25 kila mész, 23 pár csizma, 8 akó bor, 2 darab sertés; s 58039 frt. 39 kr. v. cz. készpénzben adatik ki évenként az illetők egyéb rendszeres javadalmain felül.

XIX. Népnyelv.

Népességi rovatunk (a 73-76 l.) meg nem czáfolható számadatokban mutatja fel: miként a jász-kún népség a magyarság leghűbb személyesítője; jelesen 179,083 lélek összes népességből 176811 magyar; - s tiszta magyar nyelven beszéllésük is őket méltán a magyarság színeül tünteti fel. - Vannak azonban kik legalább kételkednek abban: hogy a jász-kúnok minden időben magyar nyelvvél éltek volna.

Azonban azon felül: hogy számos legtanultabb íróink, úgy a mai mint a régi korban²⁹ a jász-kúnokat mindig magyar nyelvvel élő nemzetnek tartották; csak *Roger*,³⁰ a IV. Béla királyunk alatt beköltözött kúnokkal egykorú íróra hivatkozunk, mint ki a kúnoknak nevezett királyunkkal beszélgetéseit felemlítvén tolmácsról nem emlékezik, holott a tatárokkal beszélgetés felemlítésénél ilyenről világosan emlékezik. S *Fényeskint* „nem is hihető, hogy egy külön törvényekkel, szabadságokkal felruházott, külön tömegben lakó nép csak idő folytában magyarosodott volna el; mert erre hazánkban példa nincsen; de van az ellenkezőre, mint látjuk a szászoknál és szepesi németeknél, kik nyelvüket, szokásaikat idegen nyelvű nemzetek közt, századokon keresztül a mai időkig fentartották. Végre egy különös kún nyelvnek legkisebb nyoma, vagy maradványa sem jutott hozzánk, mi különben meg nem történhet, ha ez valóban létezett volna.”

XX. Nép-ruházat.

Nép-ruházata a jász-kúnok topographi s égalji viszonyaihoz alkalmazott, s általán igen egyenlő. A férfiak fő ruházati czikke a *bunda* (suba); mintegy szükséges kelléke ez e népnek. Bizton elmondhatni róla, mit Cicero hajdan a tudományok s művészetekről mondott: miszerint szüntelen velük „peregrinantur, et rusticantur;” Abban jelennek meg ünnepnapon a szentegyház boltozata alatt; úgy a téli hideg, tavaszi apró csipős szelek, mint a nyári hőség s rögtön változó éjjeli hidegek, - őszi esők, ködök ellen egyaránt jótékony hatását tapasztalja e nagy róna föld népe; elromlás vagy halál választja meg őket egymástól. De megvannak e súlyos és meleg öltönynek káros hatásai is; a gyakori légmérséklet iránt érzéketlenné teszi a testet, és meghűlésekre alkalmat szolgáltatván előmozdítja a hurutos, csúzos, közvényes bántalmak fejlődését annál inkább, minthogy alatta nem is hordoz magán e nép vászonnemű ruházatnál egyebet. Némi kivételt tesz ebben a kis- és nagy-kún nép; melly többször s főképp ünnepies alkalmakkal diszes setétkék posztó ruhával cseréli azt fel. Ugyan így sajátzerű, de csak ünnepélyes alkalmakkor (lakomák, menyegzőknél) öltött ruházatjuk a jászoknak, a szinte sötétkék posztóból, sárga prémmel szélesen szegett, kék zsinorokkal díszített úgynevezett *rókás-mente*; valóban olly czélszerű s ünnepélyességet mutató öltöny, mellyet a nem egyszer zsiros bunda helyett legalább a szentenyházakban méltán viselhetnének. - A nők ruházata szerfelett vékony kelmékből áll; rövid derekú újassiak alig fedezik be a mellet, és hátat; az egész altest vidékét pusztán hagyván; mi meghűtésekre, nemi functiók zavaraira, havi tisztulás és gyermekágy rendetlenségeire, hasmenésekre, dugulásokra nyújt alkalmi okot. De ki nevezetesebb napolyon a nép tömegét tekinti, első pillanatra feltűnend előtte a jász nők sehol fel nem lelhető ékes viselete. Fejüket arany vagy ezüst csipkékből mesterkéz által összeillesztett gömböldet tetejű főkötő fedi, mellyet fehér átlátszó finom csipkézet borít s tüntet át, karcsú derekukhoz fekete vagy zöld habos selyem újas simul a mellen kivágva, a kebelből selyemkendők halmaza emelkedik; 4-6 csinos ezüst gomb kapcsolván azt egybe; alóla fekete selyem kötény fodrai hullámanak le; s bokáig érő finom kelméből készült szoknyák fedezik a többi testet, lábukon fényes fekete, vagy piros kordován tündöklők; kezükben hófehér zsebkendő lebeg. - Ezen öltözet azonban csak fiatal nőknél szemlélhető, az idősek vagy tiszta fehér vagy fekete atlasz kendővel szorítják le fejüket. - Hogy ez öltözet tetemes költségbe kerül s a vagyonszak anyagi jóllétének nyilvános hírnöke, szükségtelen emlegetni. S ezen ünnepi öltözzel nagy Contrastot képez a mindennapi. A férfiak fején hozdozott, felfele kanyarított keskeny karimájú kalapok nem óvják a szemeket sem a szürke fehér homok talajról visszavert napsugarak izgatós vakító hatásától, sem a szelek pórterhelte huzamától, sem a távolban szemet kápráztató delibáb egyébként sajátos nagyszerű játékától. Innét a gyakori hurutos és csúzos szemlobbók, melylyek olly makacsul lépnek fel a rónán, miszerint a száraz hártya elhomályosodását, fekélyeit, a szem kamráiba történő nyirkos kiizzadmányokat, továbbá a hályogot fájdalom! igen sok esetben észlelhetni.

XXI. Táplálkozás.

A nép foglalkozása magában hirdeti *táplálkozása* minőségét is. Első rangú eledele lisztfélékből áll, azután következik a marha- juh- sertés hús, s szalona, - mihez kellő fűszereit, jelesül a paprikát, el nem hagyja. E tápanyagok rendszeres vegyülete kétségtelenül legalkalmasabb a test fentartására, oktan használásuk azonban szintűgy betegség szülőjévé válik. A nehéz és nem mindenkor jól sült kenyér gyakori evése, a túlnyomólag lisztből készített felettebb zsiros, sajátos tészta ételek egyenlőn terhelik a gyomrot és lehangolják az emésztő erőket. S habár általán véve e nép jól s elég bőven táplálkozik, maga idejében megtartja dús lakomáit, s köz inséget vagy szükségét élelem dolgában igen gyérén tapasztal: a marha hús ritkán, sokkal többször kerül napi rendre füstölt sertés-, és a mig olcsobb, juhús; legkedvesebb falatja pedig a töle, ha csak telik, el sem maradható szalonna, melly a

²⁹ Például: Pray, Kaprinay, Timom Otrokocsi, Bonfin sat.

³⁰ L. miserabile carmen.

hő nyári mezei munkák alkalmával is, midőn már megromlott s avassá lett, főtápszer gyanánt szolgál, mihez aztán ha az árnyékatlan rónán uralgó hőséget; és a romlott poshadt vizek ivását és gyakran az elhullott állatok husának felhasználását is veszük, nem lehet csudálni, ha az emésztés leütközik. E sorvász állapot fejlődik, csipős és bő epe elválasztás jön létre, s előidéztetnek az alföldi magyar sajátságos betegségei: a *csömör*, a csorvás epelázak, a túlnyomólag uralgó változó típusú félbenhagyó lázak, epés hányások, hasmenések, szórványos epemirigy (cholerine) kilisek, pokolvar sat. - Étkeinek legczélszerűbb fűszere, betegségei ellen igazán észszerűleg választott óvószer, minden házi orvosságainak ingredientiaja, a már felemlített paprika. - Hogy e nép még e mellett tejjel, sajttal, burgonyával, kukuriczával, káposztával, babbal, lencsével, kölessel, uborkával, sült tökkel, dinyével sat. s éppen nem nemesített gyümölcscsel is, táplálkozik; felemlíteni legyen elég. - *Itala* a csekély számú kutak mellett leginkább a folyamok vizei; borral, míg az évi termelés tart, elég bőven élnek, - de ennek szomjuságot mérséklő savanyát aratás idején már kevesen élvezhetik, s ekkor a vér és ideg rendszert rongáló pálinkának hűsítő csöppeihez kénytelenek reggelinkint folyamodni, minek egyébiránt itt ama kicsapongó, testet erkölcsöt egyaránt rongáló élvezete, mint az a tót népfajok között divatozik, nem szokásos. *Sörrel* csak kevesen, kivételként oltják szomjukat.

Az *edények*, melyekben étkeiket főzik, a Mátra vidékéről származó gyenge töredékeny cserep edények, melyek azonban, kevés kivétellel, jó mázzal borítvák; néhány jobb modú házaknál takarékos tűzhelyeken s öntött vasedényekben főznek.

XXII. Ipar-kereskedés.

A 66-71 lapokon előadottak szerint a jász-kún nép leginkább gabona termesztés- s marhatenyésztéssel foglalkozik. *Iparos* néposztály mindenik községben, legszámosabban Jász-Berényben találhatók; kik a csizmadia, takács és szűcs mesterséget őseiktől öröklött, haladást a tökély fele nem ismerő, modorban üzik; nagy részük sokszor munkátlanul trespé s nyáron át szőlőműveléssel foglalkozik. - *Kereskedést* nem igen találni a jász-kúnoknál, kivéve néhány ló és marha kupeczet, és Pestre járó tyukaszt, a boltok nagyobb részt görögök és zsidók kezei között vannak. Reményleni lehet azonban: miként a közlekedési utak munkába vett javítása, úgy a közel eső vaspályák hathatósan segítendik elő a társadalmi lét magasabb fokára juttató ipart és kereskedést. Ezek által más népfajokkal is érintkezésbe jutván, tágulandnak az ismeretek s a magasabb vallás boldogító hatályával s segélyével mindegyre tökéletesebb társadalmi viszonyok üdvébe fog helyeztetni ezen eddig sokképen elhanyagolt nemzedék, mely önkényt élénk karokkal ragadandja meg az alkalmat termékeinek nagyobb piacokhoz kiállításához; s már is bizonyos: hogy néhány év óta a Jász-Berényi hetivásárok ez előtt nem tapasztalt élénkséget s forgalmat tüntetnek fel.

A *gyár-ipart* illetőleg egyetlen egy 4 ló erejű pálinkafőző gözkatlant említhetünk fel, mely Jász-Berényben létezik, Pray Leopold András sajátja, 1845-ik évben Kecskeméten Burian László által 1600 pfért készítve, évenként 100 ft. javítási költséget, - s működéséhez 15 öl kemény és 20 öl puha fát szükségel.

A kereskedést és ipart üzök *számát* illetőleg a Budapest kerületi ipar kamarának 1852-ik évi jelentése következő adatokat nyújt: *Kereskedők* vaskereskedő 4, különfélekkel kereskedő 37, fűszerész 2, rőfös 22, zsibáros 14; összesen 79. - *Iparüzött mesterek*: sütő 3, könyvkötő 5, csizmadia 965, festő 3, kádár 6, üveges 5, arany-ezüst mives 2, vésnök 989, kalapos 22, fésűs 1, szűcs 711, köpöny szabó 7, varga 20, kőmives 17, késcsináló 1, molnár 123, szijgyártó 50, timár 27, kötélgyártó 20, selyemfestő 2, szappanos 1, kőfaragó 1, kovács 85, szabó 222, cipész 131, gombkötő 6, betüöntő 4, asztalos 142, fazekas 7, kocsigyártó 164, takács 704, irhász 22, ács 7, összesen 3486.

XXIII. Intézetek, egyletek, alapítványok.

A Jász-kún kerületek összes területében *közüintézet* csupán egy létezik, s ez: a *kerületi rabdolgoztató intézet*. Az ennek építése körüli munkálatok 1837-ik évben kerületi közgyűlési határozat s nádori jóváhagyás következtében kezdetvén meg, az építkezés s felszerelés 1839-ik évi augusztus havában fejeztetett be. - A 11707 pftra tervezett költségvetést a valóságos 15560 pftra rugott kiadás tetemesen meghaladta; mi leginkább az épület nagyobbitása s felszerelése miatt keletkezett. Ezen összves költség a kerületek felkelő-seregi pénztára által fedeztetett. - Magában foglal az intézet két nagy dolgozó termet, két raktárt, egy kápolnát, egy konyhát, és kilencz börtön-szobát. Dolgozó termeiben 60 rab munkálhat egyszerre, rendelkezik azonkívül egy száraz malommal. E dolgozó ház rendes munkául a csapó mesterség határozatván több évig, egy évenként 600 vftal díjazott csapómester s 2 vftal díjazott csapó legény vezetése mellett pakrócz és szűrposztó gyártatott. Ezen iparág azonban részint a szállítási - részint a pesti raktár tartási s egyéb vásárookra járáskelési kiadások s eladási bizonytalanság

miatt az intézet pénztárának nem csak nem jövedelmezvén, hanem tetemes veszteséget okozván - 1842-ik évben az ő budai katonai ruha bizottmányával halina posztó szállításra szerződés kötött; mely cik hat éven át olly jó sikerrel is gyártatott, hogy utóbbi években már némi nyereséget lehetett felmutatni; - 1848-ik évi szeptembertől fogva 1849-ik évi augusztusig ismét pakróczok készítettek, melyek ugyan szép nyereséget eredményezének a megfogyott pénztárra; azonban a Kossuthféle bankjegyek megsemmítése azt még inkább megapasztotta. - Szellemi hatását illetőleg, a dologház olly jótékonyan hatott a hatósági elítéltekre, hogy alig fordult pár eset elő, melyben az egyszer dologházra ítélt rab ismét oda került volna vissza, míg a rendes fogságra ítélt rabok közt a visszakerülés igen gyakori volt. Az intézet felügyelőségét felállításától kezdve, Várnagy Sismis Mihály vitte, ki szorgalma - s buzgóságáért Ő cs. k. apost. Felsője által 1845-ik évben arany érdempénzzel jutalmaztatott. Felügyelése mellett a gyártmányok olly tökéletességre vitettek, hogy 1844-ik évben az intézet dicsérő oklevéllel ajándékozott meg az iparegylet által. - Az intézet pénztárát pedig mindig a jászkerületben lakó tiszti ügyész kezelte; - az intézet minden ügyei végre, hajdan a nádori alkapitány - jelenleg a hármaskerületi cs. kir. főkapitány elnöksége mellett egy e célra alakított választmány által vezéreltetnek. Az anyagok megszerzésére s általában forgalomra a felkelő-seregi pénztárból 37864 ft. s 15 kr. v. cz. kölcsönöztetett, mely öszvegből 1843-ik évig 6812 ft. 30 kr. v. cz. fizettetett vissza, s így a forgalmi tőke 31051 vft. 45 kr. szálott, s a veszteségek következtében 17715 ft. v. cz. olvadt le. Ennyi volt az intézeti pénztár rendelkezése alatt, de ezen öszvegből is a Kossuthféle jegyek megsemmítése után 9735 ft. v. cz. beadatván, a pénztár valóságos állása 1850-ik évi május hónapban 798 ft. v. cz. volt. Illy összeállítás szerint az intézet évenkénti vesztesége 533 ft. 28 kr. pp. ment; azonban az utolsó három évben e károsodás nem csak megszűnt, de sőt haszonra is lehetett volna számolni, ha a szerencsétlen forradalom be nem következik.

1850-ki június havától 1851-ki május 31-ig kiadásainak, bevételeinek, tiszta nyeresége-, vagy veszteségének kimutatása következő volt; jelesen

- A) *Kiadás*: 1850-ki június és augusztus hónapokban 42 mázsa 99 font gyapjuért fizettetett 1720 ft. 33 kr.; 1851-ki január hónapban 38 mázsa 55 font gyapjuért 38 ft. 55 kr.; összesen 81 mázsa 54 font gyapjuért 3458 ft. 41 kr. pp. - Lelkészeknek, s dologház felügyelőnek évi díja fejenként 40 pftal 120 ft.; munkát vezető mesternek, segédével együtt 340 ft.; anyagok, bolt- s kézművesi árjegyzékek 100 ft. a fentebbi gyapjuból készült nyers munkák megalkotására szükséges 6 lóért 24 pftal 144 ft. Ugyanezen nyers anyagok megalkotására kívánt 4 hónap alatt 6 lóra szükségelt költség havonként 108 pftot véve 432 ft. - A kiadás tehát összesen 4594 ft. 41 kr.
- B) *Bevétel*. Ugyan azon 81 mázsa és 54 font gyapjú feldolgoztatván adott összesen a) 169 halina véget, - mi (egy véget 15 réffel véve) tett 2535 rőföt; s esett érette (rőfjét 1 ft. 24 kral pp. számítva 3549 ft. pp. - b) 102 darab pakróczot, miért (darabját 3 pftal véve) bejött 306 ft. pp.; - az összes bevétel tehát 3855 ft., a kiadás pedig 4594 ft. 41 krt. tévén; a veszteség 739 ft. 41 kr. pp. volt.

E veszteségnek jövőre eltávolítása végett a jász-kún kekerületeknek 1851-ik évben tartott gazdasági gyűlése a felkelő pénztárba volt mintegy 1700 v. cz. ft adósságát az intézetnek nem csak elengedte, hanem alaptőkejeül egy 25 ezer ftról szóló status kötelezvényét is oda ajándékozta, melyből habár csak kétszázföldi jövedelem huzatott is, az intézet felsegállítására vajmi jótékonyan hatott.

Alapítványok a jász-kún kerületekben több rendbeliek léteznek, jelesen:

1. Minden egyes községben van egyegy tehát a három kerületben összesen 25 *kórház alapítvány*. Alapjai gyűjtettek az örök bevallási forintok egy százalékából, továbbá kegyes hagyományokból, és némelly birságokból, különösen a Jász-Berényi kórházi alaphoz egy körül belől 100 holdnyi rét is tartozik. Ezen alapítványok jövedelmei nagyobb részben folyvást tőkesítenek, egy részben azonban a vagyontalan nyomorultak segélyezésére fordítatik. Félegyházán és Majsán az illyen pénztárból már köz árpolda épített - az elsőben 69, a másodikban 18 szegény ápoltatik. Jász-Berényben e pénztárból egy nagyobb kórház ép mostanában épített. - Szabad-Szálláson ezen pénztár jövedelmének egy része a községi orvos fizetésére fordítatik. Valamennyi illyes pénztárnak elegendő öszvegre nevedése után végcélja: Kórház felállítás. E kórházi alapítványok mennyisége iránt szolgáljon adatul azok pénztára állapota felől 1850-ik évi december hó végeig vezetett következő kimutatás:

Folyó szám	Neve a községnek	Bevétele						Kiadásai		ápoltak száma
		A tökepénz alap mennyisége		Évi jövedelme ka- matból, és más egyebekkel		őszves jövedelmi állása váltóban				
		ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	
1	Jász-Berény	40468	-	3653	03 ⁴⁰ / ₁₀₀	44121	3 ⁴⁰ / ₁₀₀	4755	30	131
2	Árokszállás	14948	27	1282	11 ⁷³ / ₁₀₀	16230	38 ⁷³ / ₁₀₀	172	42 ⁵⁰ / ₁₀₀	-
3	Fénszaru	6737	44 ⁸⁰ / ₁₀₀	336	28	7074	12 ⁸⁰ / ₁₀₀	100	-	-
4	Dósa	3500	-	390	-	3890	-	60	-	-
5	Felső Sz.-György	1702	18 ⁶⁰ / ₁₀₀	102	07	1804	25 ⁶⁰ / ₁₀₀	100	-	-
6	Apáti	7139	-	427	44 ⁵⁰ / ₁₀₀	7566	44 ⁵⁰ / ₁₀₀	-	-	-
7	Kisér	9236	11 ⁵⁰ / ₁₀₀	1034	17	10270	28 ⁵⁰ / ₁₀₀	358	12	-
8	Ladány	6360	37 ⁵⁰ / ₁₀₀	430	09	6790	46 ⁵⁰ / ₁₀₀	37	-	-
9	Alsó Sz.-György	2966	26 ⁵⁰ / ₁₀₀	177	59	3144	25 ⁵⁰ / ₁₀₀	125	-	-
10	Jákohalma	2765	-	337	20	3102	20	35	40	2
11	Miháltelek	1166	42 ⁵⁰ / ₁₀₀	66	-	1232	42 ⁵⁰ / ₁₀₀	60	-	3
12	Karczag	49380	29 ⁵⁰ / ₁₀₀	2962	48	52343	17 ⁵⁰ / ₁₀₀	881	7 ⁵⁰ / ₁₀₀	-
13	Kisujszállás	19175	52 ⁵⁰ / ₁₀₀	1150	30	20326	22 ⁵⁰ / ₁₀₀	429	17	24
14	Túrkeve	30869	47	1852	6	32721	53	728	-	-
15	Madaras	11875	2	712	30	12587	32	60	-	-
16	Kúnhegyes	11740	46	704	24	12445	10	60	-	-
17	Sz.-Márton	16092	16	965	31	17057	47	60	-	-
18	Félegyháza	22694	9	2523	45 ⁵⁰ / ₁₀₀	25217	54 ⁵⁰ / ₁₀₀	2486	19	87
19	Halas	37490	-	3489	-	40979	-	809	58	11
20	Majsa	6223	24	649	6	6872	30	801	38	15
21	Dorosma	11274	11 ⁶⁰ / ₁₀₀	592	58 ³⁰ / ₁₀₀	11867	9 ⁹⁰ / ₁₀₀	445	16 ⁵⁰ / ₁₀₀	24
22	Kún-Sz.-Miklós	21073	35 ⁶⁰ / ₁₀₀	1448	9	22521	44 ⁶⁰ / ₁₀₀	693	21	20
23	Szabad-Szállás	13507	53	823	58	14331	51	778	20	-
24	Fülöp-Szállás	8298	48 ⁶⁰ / ₁₀₀	802	28 ⁶⁰ / ₁₀₀	9101	17 ²⁰ / ₁₀₀	224	-	8
25	Laczháza	12682	49	1135	41	13818	30	6	-	1
	Öszvesen	369369	32 ²⁰ / ₁₀₀	28050	15 ³ / ₁₀₀	397419	47 ²² / ₁₀₀	14267	21 ⁵⁰ / ₁₀₀	326

Kelt Jász-Berényben Junius 12-kén 1851.

Morzál István mk. segédszámvevő által.

2. *Jász-Berényben van egy vagyontalan Árva alapítvány*, melynek jövedelme a vagyontalan árvák, mesterség tanulók felsegállítására fordítatik. 1849/50-ik év végével ez alapítvány tőke pénze 2887 ft. 21 kr., - egy évi kamatja 173 ft. 14 kr. volt v. cz.
3. *Mihály-Telkén a Csomortányi hagyomány* szorosan egyházi szükségek fedezésére, 2000 ft tőkéje az egri káptalan által kezeltetik.
4. *Halason a Tomo Imre-féle alapítvány* tőkéje 800 pfrt. községi felügyelet alatt kezeltetik, célja: iskolai tanítás előmozdítása.
5. *Dorozsmán Dianovszky alapítvány* tőkéje 1072 ft. 31 kr. pp. célja: szegények ápolása, községi felügyelet alatt.
6. *Ugyanott Kókai alapítvány* tőkéje 400 pfrt. hason rendeltetésü.
7. *Fülöp-Szállásán Nagy Sándor alapítvány* tőkéje 400 pfrt. az egyházi gondnok kezelése alatt, célja: szegény tanulók segéllése.
8. *Ugyanott Kisdedóvó alapítvány* 838 ft. 45 kr. v. cz. hasonló kezelés alatt.
- 9) *Kún Szent-Miklóson Szabó István alapítványa*, tőkéje 1150 ft. v. cz. a község által kezeltetik; célja: szegény tanulók segéllése.
10. *Ugyanott Már András alapítványa* 1067 vft.
11. *Ugyanott Már Mihály alapítványa* 450 vft - mindkettő jobb tanulók felsegállítására, az iskolai ügyelő kezelése mellett.
12. *Jász-Berényi középtanodai alapítvány*, a jászközségeknek 1827-ik évben legfelsőbbleg elengedett adó hátralékaiból keletkezett. Főkapitányi felügyelet mellett külön pénztárnok által kezeltetik, s jövedelméből a Jász-Berényi középtanodai oktatók fizettetnek, s illetőleg özvegyeik nyugdíjaztatnak. 1851-ki ápril hó 20-kán kelt pénztári kimutatás szerint ez alapítványnak kamaton kint volt tőkepénze 24627 ft. 28 ⁷/₁₆ kr. kamat 1477 ft. 38 ¹/₅ kr. - Kiadatik évenként tanítók fizetésére 1086 ft. nyugdíjakra 160 ft. összesen 1186 ft. egyéb rendszeres kiadás nem lévén, a kamat maradék az alapítványi tőke nagyobbitására fordítatik. - Ugyan azon fentebb érintett adó hátralékokból Kis-Ér város reformata vallású községe illetményéhez képest egy külön alapítványt alkotott, mely községi felügyelet alatt kezeltetvén, növekedtével orgona építésre s orgonista fizetésére tüzetett ki. - Végezetre
13. *Valamennyi katolikus község bir egy templom alapítvánnyal*, a községi előljáróság kezelése alatt, melyből a templom szükségai fedeztetnek. Ugy szinte mindenik *protestáns egyház* község egyegy egyházi *pénztárral*, melyből egyházi hivatalnokaik s szolgálai fizettetnek; mindezek egyeseknek hagyományaiból s adakozásaiból keletkeztek.

XXIV. Tanügy.

A jász-kún fiatal nemzedék neveltetése, - miként az egyes községek alább következő leírásában látandjuk, a Jász-Berényi és Félégyházi r. kath. kisebb IV. osztályú, s a Kis-Újszállási, Halasi, Kún Sz-Miklósi reform. kisebb gymnasiumokon, s minden egyes községben létező elemi iskolákon kívül, egyéb tanintézetek által nem segítették elő. - A testi erő s növés fejlesztésére olly hatásteljes gymnastikai gyakorlatok eddigél sehol sem szemlélhetők. Az érintett tanodákat is általán csak kevés ideig látogatják a jász-kún gyermekek, - e helyett a „panem et circenses” elvénél fogva a mezeti munkákra idő előtt alkalmaztatnak; innét van: hogy bár mindenik község bir tanodával, még is igen sok jász-kún fi és nő van, ki sem írni sem olvasni nem tud.

1837-ben a Nagy-Kúnság öt községében 37 tanító, 2113 fiu és 1823 leány; összesen 3936 tanuló számláltatott.

1851-ik évben volt jelesen a

	Tanító		Tanuló				Összesen tanuló		
			fi		leány				
	r. kath.	helv.	r. kath.	helv.	r. kath.	helv.	r. kath.	helv.	együtt
A Jászságban	37	4	2544	213	1884	173	4428	386	4814
Kis-Kúnságban	7	39	515	1897	484	1665	999	3562	4561
Nagy-Kúnságban	22	29	1292	1196	1024	947	2316	2143	4559
Összesen	66	72	4351	3306	3392	2785	7743	6091	13834

XXV. Börtönügy.

A Jász-kún kerületi börtönök rendben tartására s a foglyok és rabok feletti ügyeletre nézve következő rendszabályok lőnek a jelenlegi főkapitány által 1851-ki junius 23-kán életbeléptetve:

A) *Börtönöket illetőleg*: Minden börtönben, butor darabok következők: 1. Mindenik fogoly, vagy rab számára egy egy nyugpad (prits) legalább 5 láb hosszú, és 2 $\frac{1}{2}$ láb széles. 2. Mindenik nyugpadra egy szalmazsák, és szalmavánkos, mellyekben a szalma félvényként frisitendő. 3. Egy fogas polcz. 4. egy ivó cseber és kupa. 5. Egy mosdó dézsa. 6. Elegendő köpő ládák. 7. Egy seprő és szemetesláda. 8. Egy üritkező cseber.

A börtönök tisztán tartása végett: a) minden börtön naponként kétszer kiszellőztetik; b) a börtönök padlója, ugy fa bútorai nyárban hetenként, télben pedig hónaponként kimosatnak; c) minden börtön April és October hónapok első hetében kimeszeltetik; d) az üritkező, mosdó és ivó edények minden nap kitisztítatnak; e) minden börtön naponként reggel kisépertetik.

B) *Az elzártakat illetőleg*. Ezek három osztályba soroztatnak: *Foglyok*, kik bizonyos vád következtében behozattak, de még ítéletet nem nyertek; *hatósági rabok*, kik már ítéletet nyertek, de nem küldettek a dolgozó intézetbe; *dologházi rabok*, kik egyenesen dologházi rabságra vannak ítélve.

A velők bánásmód ezen osztályok szerint különbözik:

I. *Foglyok*. 1. Ha ugyan azon vád, több fogoly ellen van emelve, vagy egy büntény elkövetésében több részesek fogattak be, a foglyok mindenike külön börtönbe záratik, s köztük minden közlekedés akadályoztatik, - ugyan azon börtönbe csak különböző vétek miatt vádoltak záratathatnak többen el. - 2. A foglyok rendszerint vas nélkül tartatnak, tetten kapás, vagy folytonos üzés közbeni elfogatások esetében azonban megvasalandók. - 3. A foglyoknak megengedtetik, hogy magokat ágyneműekkel, élelmi szerekkel, házuktól vagy saját költségükre ellássák, szeszes italok behordatása; lakmározás, részeskedés, s illyes ürgy alatt másokkali közlekedés szorosan tiltatik. Ha hazurul nem táplálkozhatnak az alább leírandó rabtartás szerint láttatnak el élelemmel. - 4. A foglyok kényszerített munkára nem köteleztetnek, szabadságukban áll azonban, maguk részére olly ártatlan munkával foglalkozni, mellyet a börtön helyzete megenged s a bezárt társaknak nem alkalmatlan, ártó műszerek használata tilalmas. - 5. Az állam-ügyész engedelmé mellett könyveket olvashatnak, szép művészetet gyakorolhatnak. - 6. Törvényes cselekedeket kellő felügyelet mellett véghez vihetnek.

II. *Hatósági rabok*. 1. Ezek egy börtönbe többen is lezáratathatnak, mindenik börtönre nézve a kerületi fő orvos határozandja meg, hogy hány rabot fogadhat be az egészség veszélyeztetése nélkül. - 2. Ha csak az ítélet másképp nem hangzik, ezek valamenyien megvasalandók; s lábaikról a vas szenvedésük egész idején, betegség esetében az orvos rendeletét kivéve, semmi szín alatt le nem vehető. - 3. A hatósági rabok, ha csak ítéletileg meg engedve nincs, házuktól magokat nem táplálhatják, szeszes italoknak orvos rendelet nélküli élvezésétől szorosan eltiltatnak. - 4. Az I-ső 6-dik pontja átalában s üres idejükben az I-ső 5-dik pontja is reájuk nézve is alkalmaztatik. - 5. Az ítéletileg különösen ki nem vett rabok kényszerített közmunkára használtatnak. - 6. A kerületi középületek és udvarokban tisztogatások, s minden ide vonatkozó szolgálatok, a hatósági rabok által ingyen teljesítendő. - 7. Magánosok használatára, de csak a város falain belül, s mindig egy hajdú őrizete mellett kiadhatók; - midőn a tartáson kívül téli hat hónapban, a hajdú napi díja 15 – a rabé 6 – a nyári hónapban a hajdúé 25 – egy rabé pedig 10 vkrra szabatik. - 8. Egyéb foglalkozás hiányában a rab köz munka, a hatósági főváros szállítására fordítandó, még közelebbiről a fő vagy járási kapitány által a helybeli előljárósággal határoztatik meg. - 9. A nő rabok kötelesek minden elzártak ruháit hetenként mosni, s ha szükség kijavítani.

III. *Dologházi rabok*. 1. A II-dik 1. 3. 4. és 5-dik pontok alatt előadattak, ezekre nézve is alkalmazandók. - 2- Ezek rendszerint vasban teljesítik a reájuk mért munkát, felhatalmaztatik azonban az intézet felügyelője, hogy olly raboktól, kiket szakmányuk teljesítésében a vas akadályoz; a mester meghallgatása mellett, a munka időre a vasat levéthesse. - 3. A dologházi munka, nyári hónapokban 12, téliekben pedig 8 órára szabatik, melly időnek körülmények szerinti felosztása az intézeti felügyelőre bízatik, megjegyeztetvén; - a) hogy délben evés és mozgásra legalább egy óra szakitassék. - b) hogy az ülő munkával foglalkozóknak őrizet nélküli mozgás naponként engedtessek. - 4. Intézeti munka hiányában a II. 6. 7. 8. 9-dik pontjai a dologházi rabokra is alkalmaztatnak.

Mindenik osztályu elzárt maga tartozik magát sorsához mért ruházattal ellátni; azon esetben ha semmi vagyonnal nem bír, s ruhái leszakadoznak, a Várnagy jelentésére két pár fehérnemű, nyárban egy vászon ujjas s könnyű főveg, télben ezeken túl, egy pár fejelés csizma, egy szűr vagy bunda, a közpénztár rovására fog számokra szereztetni.

A magokat táplálni nem bíró foglyok, úgy az illetőleg ki nem vett hatósági és dologházi rabok élelmezésére, naponként egy részlet jól kisült egészséges kenyér s három pengő krajczár fordítatik. - Az étel neműek ezen napi kr-okból szerzendők bé; igyekezni kell, hogy minden délben s kétszer egy héten savanyu meleg leves, egy részlet főzelék, vagy zöldség, s háromszor egy hétben főtt vagy sült hus állitassék ki, mellyeknek elkészítésére a Várnagy által kiszemelt rabok s rabnők alkalmazandók.

A kenyér kiszolgáltatás, minthogy cs. k. élelmi raktárak a Jász-Kúnságban nem léteznek, egyes vállalkozók által kezeltetik, kikkel a szerződés a helybeli vagy legközelebbi állomáson lévő katonaság számára árlejtés utján megállapított kenyér mennyiség, minőség, árszerint időnként köttetik, s a vállalkozó illetékeit, havonként múlt hórúl a jövő hó közepén nyeri.

C) *A börtöni egészség ügyet illetőleg.* 1. Minden fogoly behozatala alkalmával, úgy minden rab elitelése után a kerületi seb-orvos által megvizsgálandó, s ha egészségtelennek találják, orvosi ápolás alá veendő, - a vizsgálatról a seb-orvos, különösen a foglyokról, s különösen a rabokról jegyzőkönyvet vezet, melyeknek elsejéből az ítéletet nyertek neve veres ónnal kihúzandó, s a másik jegyzőkönyvbe iratik, melyből kiszabadulásuk alkalmával huzatik ki. - 2. Szabályszerűleg a seb-orvos minden héten, a főorvos pedig minden hónapban a rabok s foglyok egészségi állapotuk felett szemlét tart. - 3. Minden egyes betegség esetében köteles a seborvos, s a fontosabbakban a főorvos, az elzártakat szorgalmasan gyógyítani, szabadságában hagyatván a betegnek más orvos segélyét is saját költségére igénybe venni. - 4. A kórházi szobában az elől említett butorokon kívül, butor darabok következők: a) Nyoszolyák, b) egy asztal, c) három karszék, d) író eszköz, e) vizes palaczk és több pohár, f) nagyobb betegek számára, egy pár szőrrel vagy tollal tömött vánkös, g) törülkezők és rongyok, h) betegláda. - 5. A kórházba került betegekről a főorvos s illetőleg a seborvos által rendes kórház könyv pontosan vezetendő. - 5. A gyógyszereket kiszolgáltató gyógyszerész köteles egy vénykönyvet készíttetni, mi általa meglapozva, s átszinorozva, az állam-ügyész hivatalos pecsétével meghitelesítetik. Minden a beteg rabok számára kellő vények ezen vénykönyvbe irandók, még pedig egy lapra csak egy vény, a vény lapra feljegyeztetik a beteg rab neve, s a kórház könyv azon száma, mely alatt abba beírva van, - a vénykönyv rab száma pedig, a kórház könyv 5-dik rovatába jegyzetik be. - 7. Kórházi rendes ápolásra a hatósági rabok s illetőleg rabnők használandók, kiknek kötelességeit az eljáró orvos határozza meg, szükség esetében, sőt szakmányaéhoz tartozó minden esetekben a kerületi bába tartozik teljesíteni az ápolási köteleességeket.

D) *A kezelés részleteit illetőleg.* 1. A börtönbe hozott fogoly elsőben is a Várnagy eleibe állítatik, ki felőle anyakönyvet szerkeszt, melynek 20 első rovata az előállítás alkalmával, a többi pedig időnként töltendő be. - 2. Mind a foglyokat mind a rabokat a börtönökbe a tömlőcztartó osztja be, a Várnagy azonban felügyel, hogy a beosztásnál a B) 1-ső és 2-dik úgy II. 1-ső és 2-dik pontjai megtartassanak. - A tömlőcztartó az általa elzártakról börtön könyvet vezet, ebben mindenik külön börtön számára több lap külön szakítatik s mindenik lapra felül az illető börtön száma feljegyeztetik. - 3. A tömlőcztartó minden vasárnap a rabok létszámáról heti kimutatást készít s azt az állam ügyésznek bemutatja. - 4. A rabok tartására kellő készlet kenyerektől s napi krockról minden 5 napra a a tömlőcztartó ötöd napos jegyzéket készít, s azt aláírásával megerősítvén az államügyésznek átadja, ki azt az iménti pontban említett kimutatással egybevetvén, a napi krockat a tömlőcztartónak kézbesíti, a kenyér részletek pontos kiszolgáltatására a Várnagy által felügyeltet, s a jegyzékeket a rabtartásról minden évnegyedben szokott módon készítenő számadása mellé okiratakul csatolja, - megjegyeztetik, hogy ezen ötöd napos jegyzék, a hónap 25-dik napján túl annyi napra készítenő, mennyi a hónapból még hátra van. - 5. Általában a rabtartásról a tömlőcztartó naplót vezet, melynek illető lapjaival a 7-dik jegyzéknek meg kell egyeznie, - a Várnagy ennek fontos vezetésére, úgy arra is szigorán felügyel, hogy minden elzártak napi illetménye kiadassék. - 6. A közmunkára magánosoknak kiadott rabokról a tömlőcztartó által napló vezetendő. A munkabér mindig előlegesen fizetetik a tömlőcztartó kezeibe, ki azt naponként a Várnagnak beszámolja s ez az átvételt a napló illető rovatában elismeri. Előleges fizetés nélkül a rabok kiadása megtagadtatik. (B. II. 7.) - 7. A most említett naplóból a Várnagy havi kimutatást szerkeszt, s azt egy példányban az állam ügyésznek bémutatja. - A rabok keresete tartásuknak, a mennyiben vagyonukból be nem hajtattott, költségeire fordítandó, különben elkerülhetlen ruháztukra, vagy szabadon bocsátatásukkor, kezükhez adandó. - 8. Az eddig elősorolt jegyzőkönyvek s kimutatások alapján az államügyész minden negyedévben a börtön ügy állásáról egy általános kimutatást készít, melyet egy példányban a főkapitányi hivatalhoz, másikban pedig a törvényszéki Elnökséghez mutat be.

Vége a börtöni fegyelem fentartását illetőleg; a feletti szigorú örökös, a rendetlenségeknek önhatalmulag eligazítása s a kihágásoknak az állam ügyészhez bejelentése, a Várnagy legszorosabb kötelességei közé tartozik. - A kisebb kihágásokért a kihágók rabságát az államügyész sanyaríthatja, különös fenytéket érdemlő kihágásokat pedig a törvényszék eleibe terjeszti.

Ezen rendszabályokat, miként fentebb is érinténk, a Fejedelem magas kegynyilvánításaiban épen úgy ismételve részesült, s mint a derék Jász-Kunok szeretetével párosult bizalmát teljesen bíró jelenlegi Jász-Kún főkapitány, 1851-ki június 23-kán, addig is, míg egy országos börtön rendszer felsőbbbileg tüzetesen fog megállapítani, ideiglenes szabályul adta ki.

Kimutatása
a Jász-kún kerületi börtönökben lévő vizsgálat alatti foglyokra és elítélt rabokra havonként fordítani szokott
élelmezési és őriztetési költségeknek.

		közös ór személyzet	Ezek havi költsége		Élelmi költség Vizsgálat alatti foglyokra		Elítélt rabokra		Öszvesen	
			ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
1	Jász kerületben Berényi Tömlöczöknél.									
a	A rendes tömlöczök körül van 6, dologháznál 4 börtönőr és 1 gazda (profuz), kiknek fizetése évenként 80 ft., ruházata 67., gazdai fizetés 120; összesen 1658 ftból esik egy hónapra	11	138	10						
b	Vizsgálat alatti foglyoknak, ez idő szerint 38-nak élelmi költségek				114					
c	Elítélt van jelenleg 130 rab, kiknek élelmezése egy hónapra						390			
Jász-Berényben e szerint öszvessen		11	138	10	114	390			642	10
2	Nagy-Kúnságban. Szent Mártoni Tömlöczöknél.									
a	Négy börtönőr és egy gazda fizetése, ruházati költsége, a fentebbi szám szerint egy hónapra	5	63							
b	Vizsgálat alatti 30 fogolynak élelmezése				30					
c	Elítélt rabok, jelenleg 25 számmal lévőeknek élelmi költsége						75			
E szerint a Nagy-Kún Sz.-Mártoni tömlöczöknél		5	63		30		75		168	
Kis-Kúnságban. Félegyházi tömlöczöknél										
a	Hat börtön őr, és egy gazda fizetése, és ruházati költsége a fentebbi számítás szerint	7	87	30						
b	Vizsgálat alatti foglyoknak élelmezése egy hónapra				90					
c	Elítélt, ez idő szerint 55 raboknak egy hónapi élelmezése						165			
Kis-Kún Félegyházi börtönöknél e szerint		7	87	30	90		165		342	30
A kerületi három tömlöcznél öszvesen		23	288	40	234		630		1152	40

Jegyzések. 1. Az őrszemélyzetnél nem foglaltatik a Várnagy, sem az Őrségnek fegyverzeti, sem a rab-vasalási költség. - 2. Az egyes járás bíróságoknál is vannak kint vizsgálat alattiak, és kisebb büntetésű elítéltek is, - kik a fenebbi számításban nem foglaltatnak. Kelt Jász-Berényben October 14-kén 1851. Kalmár József m. k. helyettes álladalmi ügyész. - Az eredetivel megegyeztetve *Mengeringhausen*, kiadó.

Számát illetőleg a kerületi börtönökben létező raboknak; 1831-1840 tiz év alatt 5555 rab közül 5553 rendes 2 rögtön ítélő bíróság által ítéltetett el, és pedig per alatt, felmentve, s fél évi rabságon alól 4460 - félévi s azontúli rabságra 1095 ítéltetvén - a tiz évi öszves rabszámból 558 - a fél évi s azon túl raboskodókból 110 jut középszámitással egy évre.

Ugyan ezen 10 év alatt egy évre s azon túl összesen 482 ítéltetett; miből egy évre 28 esett.

1840-1850 év közötti tiz évről vett középszámitással évenként következő volt a rabok száma. Elítelt egy éven alól 50, egy évre s azon felül 139, összesen elítelt 189; vizsgálat alatt 68; együtt összesen 257.

1851-ki sept. 16-kán összesen elzárva volt 257 egyén, e közül ítéletileg letartóztatva 189, kik közül 139 egy évi - s ezt haladó rabsággal fenytve, 50 pedig egy évnél rövidebb fogságra ítélve; 68 várta a megítéltetést, kik közül 15 ítéletileg volt letartóztatva bővebb nyomozás végett, 53 pedig már a vizsgálaton keresztül esett; 41 az épen alakult társas bíróság által, 12 pedig a törvényszék által megítéltetendő.

XXVI. Adóügy.

A Jász-kún kerületeknek a köz hadi adótáron kívül még több más pénztára volt; nevezetesen házi pénztára mind a 3 kerületnek összesen, s egyenkinti mindeniknek külön. Amabból fizettetett a nádor évenkénti 3000 arany tisztelet díjja, továbbá a kerületek köz tisztviselői, szolgái s más köz költségek; emeből pedig huzzák fizetéseiket a kerületi tisztviselők, s ebből fedeztettek a kerületi köz költségek. Ezeken kívül a 3 kerületnek ismét volt egy *felkelési* és egy gazdasági közpénztára; az elsőbetti minden magát megváltott földbirtokos aránylag járult 5000 ft. fizetéséhez, hogy ebből szükség esetében a törvényes felkelés gyorsabban s kevesebb terheltetéssel eszközölthessék. - A *gazdasági* pénztárba a megváltás alkalmával közösen fenntartott Páka és Mérges puszták jövedelmei folytak be, s ebből fedeztettek a tisztviselők napi díjjai, községek lovai tartására, előfogatok kiegyenlítéseire s a szegény adozó nép felsegállítására szükségelt kiadások.

1852-dik évben Náadori portáinak száma 100 volt; - 1846-ki nov. hó végével *hadi adótartozása* 40071 ft. 55 ²⁶/₄₀ kr.; 1847-ki april hó végével pedig 59958 ft. ⁴/₁₀ kr. volt pp., a forradalmi korszak előtt 125 nádori porta után fizetett

hadi adóban	86061	ft.	4	¹ / ₁₀	krt.
hadfogadkóra	1500	„	33	⁹ / ₁₀	„
tartom. biztossági hivatalnokok évi fizetésére	195	„	46	³ / ₁₀	„
évenként összesen	87667	ft.	23	¹⁰ / ₁₀	krt.

1847⁷/₈-ik évre hadi s házi adó járandóságának községenkénti kivetését a következő számadatok mutatják:

		A hadi adóba rovás 8 ft. 2 krral				A házi adoba	
		egész	oct.	forint	kr. p. p.	forint	kr. p. p.
Jász-	Berény	1107	5	8897	55 ² / ₁	2658	18
”	Árokszállás	584	4	4695	29	1402	48
”	Apáti	574	4	4615	9	1378	48
”	Kisér	304	6	2448	9 ⁴ / ₁	731	24
”	Ladány	374	1	3005	28 ² / ₁	897	54
”	Alsó Sz.-György	324	5	2607	49 ² / ₁	779	6
”	Fényszaru	329	2	2644	58 ⁴ / ₁	790	12
”	Jákóhalma	251	2	2018	22 ⁴ / ₁	603	-
”	Dósa	167	3	1344	34 ⁶ / ₁	401	42
”	Miháltelek	135	2	1086	30 ⁴ / ₁	324	36
”	Felső Sz.-György	118	6	953	57 ⁴ / ₁	285	-
Nagykun	Karczag	850	2	6660	17 ⁴ / ₁	1983	55
”	Kisujszállás	547	1	4285	48 ⁶ / ₁	1276	37 ⁴ / ₁
”	Túrkeve	536	2	4200	37 ⁴ / ₁	1251	15
”	Madaras	437	1	3424	8 ⁶ / ₁	1019	57 ⁴ / ₁
”	Kunhegyes	396	1	3102	58 ⁶ / ₁	924	17 ⁴ / ₁
”	Sz.-Márton	361	1	2875	48 ⁶ / ₁	856	37 ⁴ / ₁
Kiskun	Halas	879	7	6687	3	1994	23
”	Félegyháza	790	4	6007	48	1791	48
”	Sz.-Miklós	470	6	3577	42	1067	2
”	Szabadszállás	401	2	3041	54	907	14
”	Fülöpszállás	262	2	1993	6	594	26
”	Laczháza	204	-	1550	24	462	24
”	Majsa	352	6	2680	54	799	34
”	Dorosma	413	5	3143	33	937	33
	Mind össze	11181		87550	28	26119	52

Házi pénztárának kiadásait a következő rovatok tüntetik elő:

	A jász és kun ker. köz pénztár.						A jász kerület külön pénztár					
	183 ² / ₃ -ik évbe kiadatott		183 ³⁹ / ₄₀ -ik évbe kiadatott		184 ² / ₃ -ki évbe kiadatott		183 ² / ₃ -ik évbe kiadatott		183 ³⁹ / ₄₀ -ki évbe kiadatott		184 ² / ₃ -ki évbe kiadatott	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Tisztikar fizetésére	18955	46	31605	46	18980	29	2185	31	2240	-	2240	-
Cselédek béreire	969	5	842	40	842	40	1853	40	1884	-	1894	-
Szolgák öltözete- és fegyverzetére	343	-	733	55	856	54	275	33	384	42 ² / _{...}	389	25
Esetleg fizetendő napidijakra	120	28	34	10	178	7	16	30	17	24	36	20
Írószerekre	399	56	251	18	291	42	124	50	133	12	126	54
Rabok tartására	-	-	-	-	-	-	668	0	802	51 ² / _{...}	1128	8
Nyilvános épületek javítására	999	14	1501	3	1667	8	686	57	116	12 ⁴ / _{...}	-	-
Hidak-utakra	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	329	24
Katonai veszteség	29919	49	8723	18	13464	54	-	-	-	-	-	-
Véletlen károk megtérítésére	379	46	50	15 ⁶ / _{...}	1280	57	-	-	-	-	-	-
Közügybenjáró tisztviselők szekerezésére	-	-	5206	54	4931	47	932	36	1084	15	835	27
Vegyes szükségekre	5499	51	337	29 ³ / _{...}	2392	38	371	40	266	37	455	30
Az adózók által tett mult évi felül fizetések	599	11	78	1 ² / _{...}	-	-	-	-	27	1	-	-
Mult évi fölös kiadások	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Öszveg	59982	33	40364	50 ⁷ / _{...}	14886	56	7457	45	6896	15	7435	8
	Nagy Kúnság külön pénztárából						Kis Kúnság külön pénztár.					
Tisztikar fizetésére	1510	1	1510	-	1471	6	1860	-	1902	46	1808	53
Cselédek béreire	1862	-	1962	-	1890	-	2612	40	2555	-	2396	56
Szolgák öltözete- és fegyvereikre	222	26	186	36 ⁴ / _{...}	281	2	321	50	445	48	485	15
Esetleg fizetendő napidijakra	4	12	-	-	15	29	16	48	83	42	12	54
Írószerekre	81	8	98	20	96	36	121	8	124	42	113	48
Rabok tartására	646	7	1029	30 ² / _{...}	721	10	582	12	1965	28 ¹ / _{...}	1820	37
Nyilvános épületek javítására	8	36	-	-	1618	48	977	5	66	48	-	-
Hidak-utakra	-	-	-	-	549	40	-	-	-	-	-	-
Közügybenjáró tisztviselők szekerezésére	1331	5	1277	47	1005	15	1798	5	2201	8	1677	16
Vegyes szükségekre	153	52	1026	45	272	11	417	30	467	49 ¹ / _{...}	531	54
Az adózók által tett mult évi felül fizetések	-	36	17	48 ⁴ / _{...}	-	-	432	27	632	49 ¹ / _{...}	-	-
Öszveg	5820	3	7108	50 ² / _{...}	7921	17	9139	54	10446	16	8847	23

Kimutatása az 1851-ki october hó végén beszedett s hátramaradt valamennyi Jász-kúnsági adóknak:

- I. Hadi-adó hátralék 18⁴⁹/₅₀-ik év végén 56,570 ft. 30 ⁶/₈ kr. ebből 16671 ft. 15 kr. lefizettetvén, maradt 39899 ft. 21 ⁶/₈ kr.
- II. Rovat-adó-hátralék: 18⁴⁹/₅₀-ik év végén 86032 ft. 1 ⁴/₈ kr.; ebből 74435 ft. 59 ⁴/₈ kr. lefizettetvén, maradt 11596 ft. 2 kr.
- III. Földadó 185⁰/₁-re fizetendő volt 193179 ft. 28 ⁶/₈ kr. ebből 113372 ft. 4 ¹/₈ kr. lefizettetvén, maradt 79807 forint 24 ⁵/₁₀ kr.
- IV. Házadó 185⁰/₁-re 12660 ft. 15 kr.; lefizettetett 5510 ft. 12 ⁴/₈ kr.; maradt 7150 ft. 2 ⁴/₈ kr.
- V. Személy- s kereseti adó 185⁰/₁-re 58929 ft. 29 ²/₈ kr.; lefizetett 20730 ft. 34 kr., maradt 38198 ft. 55 ²/₈ kr.
- VI. Jövedelmi adó 18⁴⁹/₅₀-re 1141 ft. 39 ¹/₈ kr., 185⁰/₁-re 5976 ft. 41 ⁴/₁₀ kr., lefizettetett 3063 ft. 11 ⁵/₁₀ kr. maradt 4055 ft. 9 kr.
- VII. Az utóbbi négy rovat alatti adók összesen tettek tartozásba 271887 ft. 33 ⁵/₁₀ krt., lefizettetett 142676 ft. 2 ²/₈ kr., maradt 129211 ft. 31 ³/₁₀ kr.

E helyre tartozik felemlíteni a Jász-kúnoknak hazánk oltárára tett, s törvénytárunkba is örökített pénzbeli áldozatait; a *pesti vakok* intézetére 1844-ik évi január 1-én kelt alapítvány levélnél fogva mindenik kerület egy egy növendék tartására külön külön 144 pftot fizet évenként.

A nemzeti színház alaptőkéjéhez 8933 ft. 23 ¹⁰/₁₆ krral járult.

A cs. katonaság részére természetben kiszolgáltatni szokott élelmi czikkek ár-értéke a katonai pénztárakból 1850-ki majus 10. napjától kezdve következő árszabály szerint rendeltetett megtéríteni:

	Jászságban.			Kis- és Nagy-Kúnságban.		
Pék liszt mázsája	3	ft.	38 kr.	2	ft.	57 kr.
Rozs vagy kétszeres mérője	2	”	16 ”	1	”	50 ”
Zab	1	”	33 ”	1	”	12 ”
Árpa	1	”	51 ”	1	”	26 ”
Szalma 12 fontos kéve	-	”	5 ”	-	”	5 ”
Kemény fa őle	15	”	40 ”	7	”	38 ”
Kenyér egy adag	-	”	3 ⁷ / ₁₀ ”	-	”	2 ⁸ / ₁₀ ”
Zab egy adag	-	”	11 ⁶ / ₁₀ ”	-	”	9 ”

Előleges költségvetés, a Jászkún kerületben valószínűleg előfordult kiadásokról az 185⁰/₁ évben.

- I. Közigazgatási hivatalnokok. 1 Főkapitány 2900 ft. - 1. Alkapitány 1200 ft. - 1 Titkár 900 ft. - 1 Igtató 600 ft. - 1 Kiadó 600 ft. - 1 Pénztárnok 1000 ft. - 1 Ellenőr 800 ft. - 1 Könyvvezető 500 ft. - 1 Számvevő 900 ft. - 1 Számtiszt 500 ft. - 3 Járásbeli kapitány, pr. 100 ft. irodai, - 200 úti átalány 900 ft. évi fizetéssel 3600 ft. - 2 Járásbeli kapitány, pr. 100 ft. irodai, 200 ft. úti átalány, 800 ft. évi fizetéssel 2200 ft. - 5 Járásbeli alkapitány 500 ft. évi fizetéssel 3500 ft. - 3 Járásbeli Csendbiztosok 300 ft. évi fizetéssel 900 ft. - 1 Pusztai főhadnagy 250 ft. - 1 Pusztai főhadnagy 250 ft. - 3 Kerületi mérnök 200 ft. évi fizetéssel 600 ft. - 3 Kerületi várnagy 1-400 ft. évi fizetéssel 2-200 ft. fizetéssel 800 ft. - 1. Kerületi Baromorvos 200 ft. - 2 Kerületi Ügyész, - az egyik 695 ft. a másik 745 ft. évi fizetéssel 1440 ft. - Öszveg 22,640.
- II. Törvénykezési hivatalnokok. 1 Törvényszéki Elnök 2500 ft. - 8 Törvényszéki Ülnök 1200 ft. fizetéssel 9600 ft. - 1 Törvényszéki Ügyész 1200 ft. - 1 Törvényszéki Jegyző 800 ft. - 1 Törvényszéki Pénztárnok 700 ft. - 1 Törvényszéki Igtató 600 ft. - 1 Törvényszéki Kiadó 600 ft. - 4 Törvényszéki Irnokok 300 ft. fizetéssel 1200 ft. - Öszvesen 17,200.
- III Egészségi-Osztály. 3 kerületi főorvos, egy 500 ft. évi fizetés, 15 ft. iroda, 100 ft. szállásátalány. 2500 ft. 15 ft. ir. á. 1645 ft. - 3 Kerületi Sebész, kettő 200 ft. évi fizetés, 40 ft. szállás átal. - egy 200 ft. évi fizet. 680 ft. - 3 Kerületi Bába egy 100 ft. évi fizetés 20 ft. szállás átal. - kettő 100 ft. évi fizet. 320 ft. - Himlőoltási költségek 800 ft. - Öszveg 3,445.
- IV. Rabtartás. 196 Rab 3 kr. kenyérjárulék, 3 kr. pengő nápisolddal 7660 ft. 44 kr.
- V. Kerületi szolgák. 30 pusztázóhadnagy 108 ft. 20 kr. évi fizetéssel 3243ft. 20 kr. - 3 Levélhordozó 100 ft. évi fizet. 300 ft. - 1 Kapus 100 ft. évi fizet. 100 ft. - 3 Tömlöcztartó 100 ft. évi fizet. 300 ft. - 29 Hajdú 80 ft. évi fizet. 2320 ft. 5 Hajdú 60 ft. évi fizet. 300 ft. - 43 Lórészletekért u. m. 3 Csendbiztos, 2 pusztázó főhadnagy naponként 2 részlet öszvesen 10. - 30 hadnagynak naponként 1 részlet öszves. 30. - 3 Levélhordó hajdunak naponként 1 részlet öszves. 3; 5,911 ft. 47 kr. - 30 Hadnagy ruházata pr. 20 ft. évenként 600 ft. - 4 Hajdú ruházata pr. 76 ft. évenként 3116 ft. - Szolgák fegyverei, s egyéb felszerelési eszközeire 150 ft. - Öszvesen 16,341 ft. 7 kr.
- VI. Dijnokok és Napidijjak. 6 Dijnok 1 ft, napidijjal 2190 ft. - Úti költségek, és napi dijjakra az 18⁴⁹/₅₀ évi napló alapján 814 ft. 49 kr. - Törvénykezési osztálynak irodai költségekre engedményezett öszveg 335 ft. 32. kr. - Pénztárnokság,

és számvevőségek költségeire engedményezett összeg 50 ft. - 5 Járáskapitányi irnok 912 ft. 30 kr. - Összeg 4302 ft. 51 kr.

VII. *Rendkívüli kiadások.* Megyei épületek igazítására felsőbb utalványozások szerint 2716 ft. 50 kr. - Megyeház, és börtönök fűtésére 200 ft. ölfá pr. 14 ft. 2800 ft. - Megyeház világítására 300 ft. - Katonai, és hatósági kórházakra, középszámítás szerint 400 ft. - Orvos szerekre, középszámítás szerint 200 ft. - Utak, és hidakra középszámítás szerint 1800 ft. - Kerületi levelezésekért levélvitelbér középszámítás szerint 1468 ft. 46 kr. - Rabkiszértetési költségekre középszámítás szerint 418 ft. 11 kr. - Hálópénz, és főzésdíjakra a katonasággal 18000 ft. - A katonaságnak kiszolgáltatni szokott fa, gyertya, szalma 2121 ft. 40 kr. - Katonatiszti lakok igazítása és butorítása 2086 ft. 15 kr. - A fegyveres csendőrség ellátására 3000 ft. - Relaxátákra 500 ft. - Előre nem látott esetekre 10,000 ft. - Összeg 45,811 ft. 42 kr.

Tételek ismételése. 1. Közigazgatási hivatalnokok 22,640 ft. 2. Törvénykezési hivatalnokok 17,200 ft. - 3. Egészségi osztály 3,445 ft. - 4. Rabtartás 7,660 ft. 44 kr. - 5. Kerületi szolgák 16,341 ft. 7 kr. - 6. Díjnokok és napi díjak 4,302 ft. 30 kr. - Rendkívüli kiadások 45,811 ft. 42 kr. - Összeg 117,401 ft. 3 kr.

XXVI. Egészségi ügy. Endemiák. Orvos rendőri intézkedések.

A nagy róna Jász-Kúnság lakóinak kiváló foglalkozása - miként a maga helyén előadottak tanusítják - földmívelés és marhatenyésztés lévén, az év legnagyobb részét a szabad mezőn, tanyákon, pusztákon élnek, örökös küzdelemben a természeti elemekkel, egyiránt kitétetve melegnek, hidegnek, szélnek, esőnek, szomszárának, erőt kimerítő testi fájdalmak s izzadások alatt. Minél fogva a már a 63 lapon felemlített betegségektől elkerülhetlenül meg kell lepetniök; s betegségeik orvosoltatását vagy elhanyagolják, vagy pedig vak hiedelemben kuruzslók karjaiba vetik magokat, orvost csak a bekövetkezett életveszély végső perczeiben hivatván. - A köznép között is meglehetősen elharapódzott bujasenyv (vulgo: süly) orvoslása, cinoberral, füstölések által, a hatóság tilalmazásaival egyre daczoló parasztnőktől gyakoroltatik; kenő és fenő-nők különösen a Kis-Kúnság községeiben igen is nagy számmal találhatunk; csonttörések, ficzomodások, szakértő parasztoktól várják helyre igazittatásukat. - De midőn egyfelől égalji sajátságos viszonyok és életmodjuk - s foglalkozásukkal szövetkező terhes fáradoalmak miatt több szörványos betegségeknek és honos kóroknak ki van téve a jász-kún nép: másfelől több ízben pusztító járványok által is látogatottatott; miként a cholera 1831-ben 3649 egyént ragadott el, a hagymáz 1847-ben, a scorbút, 1825, 1832 s 1846-ik években, - vérhas 1848 -epeláz 1829, 1830, himlő 1812; 1848-ban ismételve pusztított, nem említve hogy a bekövetkezett szomorú emlékü villongások alatt is a népesedés nem csekély és csak lassanként pótolható fogyatkozást szenvedett.

Uralkodó Endemiák. Ha az összes kerületek végnélküli lapályos fekvését - földjének alk-részeit - climájának uralkodó szárazságát és hőségét - továbbá: ha a lanyha, részint rodthadt kenderrel megromlott folyóit és nádasait - valamint a mindenfele elszórt mocsárok, tavak, posványok, s a fentebb elősorolt folyóknak évenkénti kiöntései által megtelni szokott laposok s erek felett emelkedő mephistikai párolgásokat - és még a nyári hőségnek hirtelen változását, nem különben a jász-kúnok élet módját és ruházatát csak felületesen tekintjük is, könnyen magyarázható: miszerint ezen összes térségen évenként a váltóláznak kelletik uralkodnia oly annyira, hogy kizárólagos uralkodásánál fogva othonos betegségek (endemia) bélyegezhetni. - A betegségek többi serege, mely a földnépét sporadice itt úgy mint másutt - látogatni szokta, csak háttérbe szorítva képez nevezetes csoportozatot - azonban teljes joggal ez utóbbiak egyike sem nézethetik endemiának.

A váltólázak egy évben sem maradnak el - többnyire junius végével vagy julius kezdetén jönnek elő és egész télig tartanak - melyek a nyári hónapokban különbözőleg módosult harmad és mindennapi lázak helyett makacs negyed napi lázkép tűnnek fel, és olykor egész tavaszig tartanak - és számos recidivák társaságában, a gyakran minden orvos szert megvető hasdugulások, lép, máj betegség és innét származó vízkórság nyomorgatja a lakosokat - sőt gyakran megöli.

Átallában az endemicus váltóláznak Rajonja a 3 kerület egész térségére joggal terjeszthető.

Fentebbi okokból származnak a hasznos házi állatok endemicus betegségei is - különösen okozzák és elősegítik a lépbrandot - a köröm és szájbetegséget, valamint a bekövetkező marha vésznek hozadalmas lejárását - továbbá a Koszt a juhoknál, - és végtére a majd minden évben mindenütt mutatkozó ebdühet az ebeknél - melynek száma határtalan.

Érdekeségükénél fogva - ha bár röviden is - soroljuk elő a Jász-kúnság területében érvényes *orvos rendőri intézkedéseket*.

E téren fontos helyet foglal el a köznép közt is terjedező s az emberi társadalom jólétét nagy mértékben veszélyeztető bujasenyv tovább harapódzásának meggátlását czélzó *legszigorúbb* felügyelés a *kéj hölgyekre*, minők a nagyobb községekben legfeljebb 10-12, a kisebbekben itt ott 1-2. - Tekintve

továbbá a viselős nők képzelő tehetségének magzatjaik képzésére tapasztaláson alapult hatmányát, a községek előjáróságai útján intézkedve van, miként az országos vásárokat számosan látogató s az előttök elhaladó nép könyörületességét felgerjeszteni igyekező *koldusok*, kik sajtászerűleg elferdített, idomtalanított, fekélyesített tagjaikat különösen a viselősnők és magzataik kárára mutogatják, a népes vásártérrel elutasítassanak.

Káros erkölcsi kifolyással van a társadalomra nézve a, főleg Jász-Berény városában, elharapodzott ama szokás: miszerint gyermeküktől halálozás által megfosztott, tejjel bővelkedő, de munkától húzakodó nők Pestről *lelencz gyermekeket* szoktak kihordani dajkálás s szoptatás végett. - Országos lelenczház hiányában ugyan mind megbocsátható, mind egy részről szükséges is az illetén vállalkozás, de a vállalattal nem egyszeri visszaélések - a gondatlanság, és önzés által indítva - a kihordott csecsemőkre nézve csak szomorú eredményeket tüntetnek fel. Már 1851-ik év elején a derék kerületi főorvos által kidolgozott s a főkapitány rendeletére életbeléptetett rendszabályok némiképp elősegítették a kihozott lelenczek evidenciában tartását, szabályozák azoknak beoltatását védhimlő anyagokkal s a szegényebbeknek orvosoltatását a városi kórházi pénztár rovasára. A városi tiszt orvos havonként szemlét tart fölöttük s jegyzőkönyvet vezet a dajkáló nőkről úgy miként a kezeik között létező csecsemőről, s ezeknek egészségi állapota vagy halálozása felől. E felügyelés által ama erkölcsi czél is megközelítettik: miszerint tudván a nők, hogy felettük felsőbb hatóság éber szemekkel örködik, a rájuk bízott csecsemőkkel minél emberiebben bánni és gondjukat viselni már csak félelemből is igyekeznek. Az 1852-ik évben Pestről kihordott lelenczek a 255-öt meghaladták, melyek közül az egyházi anyakönyvek szerint 126 halt meg helyben Jász-Berényben; s e szerint e lelenczek halandósága itt úgy áll, mint. 100:49 $\frac{1}{2}$, mely arány borzasztó nagyinak mutatkozik! Időközben többen visszavitettek szülőikhez, s a még maradtak száma a 100-at túlhaladá.

Noha majd mindenik jász-kún községnek megvannak saját vizei, melyeket részint a Zagyva, részint a Tarna, részint pedig állandó és sziksót foglaló tavak nyújtanak, még is a test tisztasága fenntartására egy helyütt sem léteznek se hideg se meleg *fördők*. Ásvány vizek tökéletes hiányában, meleg fürdők csak a folyam vizek megmelegítése által létesülhetnének, mi azonban a tüzelőfa hiánya vagy módfeletti drágasága miatt nem látszik kivihetőnek. Sokkal könnyebben s kevesebb költséggel állíthatatnának fel a folyamokon, a pesti dunafördők modorában, hideg víz fürdők; de ezek is vállalkozók hiányában mindeddig csak az óhajások körében maradtak. Egy ilyen kis fürdő-ház ugyan áll a Jász-Berényi szent Ferencz szerzetesek kertében, de ez csak magán használatra alkalmas.

Az egészségre káros befolyású, és már a nagyhirű orvosok ítélete szerint a váltólázak fejlesztésére tagadhatlan hatású kipárolgások, - melyek a folyamok és erek vizeibe áztatott, s rothadozási folyamatba indult *nyers kenderből* felszálnak, a kerületi főorvosnak indítványozására, a kenderáztatóknak a városokon kívül fekvő helyekre utasításánál fogva - a lakosok légköréből eltávolítottak. - A cs. kir. csendőrség rendszabályai értelmében a nyílt folyamokban, ott, hol vagy zúgók, vagy malmok léteznek, vagy a vizeknek sebes rohanása ismeretes, a *fürdés* szigorúan tilalmaztatik. - A városi rendőrség segélyével folytonos gond fordítatik a *hetivásárokr*a, holott is minden éretlen gyümölcs, gyanús vagy mérges gombák sat. szorosan letiltatnak. Minden *marha vágásoknál* szigorúan örködik a kerületi vagy az illető községi seborvos. Ugyancsak a fűszeres boltok a cs. kir. csendőrség közbenjárásával évenként megvizsgáltatnak, s mind a napi szükségletekre fordított fűszerek kellő minősége szemmel tartatik, mind a mérgeknek alattombani árulása szigorúan fenytetetik. - A *korcsmák* is mindenik községben évenként több ízben vizsgálat alá vétetnek. - A városokban és marhalegelőkön létező *kutak* évenkénti tisztogatásáról gondoskodva van, s az 1851-ki nyáron, még a pusztákon is valóban minden kutak felujjítottak. A városok kebelében elhullott *dögök*, mindenütt e végre rendelt cigányok által a városból ki, és kellő távolságban s elegendő mélységben eltakarítottak. - A kerületben több helyütt üzérkedő *Kuruzslók* irányában, a legujabb büntető törvénykönyv 343. §-a értelmében, a cs. kir. főkapitány minden községi előjárókat figyelmeztette: hogy kuruzsló asszonyoknak, férfiaknak titkos szerek vásárolhatására eddig divatozott rossz szokás szerint felhatalmazó írást ki ne adjanak, és hol még netalán rendszeres Conventióban álló, úgynevezett, *Vesztett-orvosok* léteznének, azok tüstént töröltessenek el, minthogy a községi orvosok az ebdüh esetek orvoslásától nem is vonakodhatnának; s említett Conventiók, az úgy is csekély fizetésű községi orvosok javadalmaihoz toldassanak. - Az emberek társaságában élődő állatok között, a mint egyfelől az embernek leghivebb barátja, úgy másfelől legborzasztóbb ellenségei, a *kutya* lévén - mely házi állataink közül leggyakrabban szokott megveszni: hogy az *ebdüh* fejlődése által a társadalom jóllétét évenként fenyegető veszedelmek elháríttassanak, már 1851-ik évben, a főorvos által kidolgozott rendőri szabályok folytán, a csász. kir. főkapitány a kutyák felesleg számának csökkentése mellett meghagyta: hogy a rendőrség engedélye nélkül házában több kutyát tartani senkinek se szabadjon; minden gazda felelős legyen a kutyája megbetegedéséből származható károkról, mindenki köteleztessék kutyáját hon tartani, nem pedig az utcákon szerteszét barangoltatni; ha valakinek kutyája megbetegednék, az tüstént feljelentsék s

szabályszerinti eljárásnak alávetessék; minden kutya, mely vagy megveszett, vagy alapos gyanu alatt áll, hogy dühös eb által megharapatott, halasztás nélkül agyonüttessék, az alaptalan gyanu alatt levők pedig elzárt helyen orvosilag észleltessenek; az agyonüttetett ebek hullái 6-8 lábnyi mélységre, bőrüket több helyütt bemetélvén, elásattassanak; s minden tárgyak, melyekhez a veszett állat nyála érhetett, lugzás vagy kiégetés által megtisztíttassanak; az állítólagosan gyanús veszett eb által megmart egyének azonnal kellő orvosi gyógybánsban részesüljenek; s hogy mint fentebb említett, az ebdüh orvoslását eddig kezelő horgusok vagy is veszett orvosok (paraszt vagy pásztoremberek) megszüntessenek, sat. - A himlő ragály kiütése s terjedésének meggátlása végett, legfelsőbb rendeletek alapján, évenként minden községben szorgalommal véghezvitt *védhimlő oltásokról* szóló rovatos táblás kimutatások szerint, 1852-ik évben a Jászkerületben magában összesen 2541 gyermek oltatott be védhimlő anyaggal kedvező eredménnyel, (193-mal több mint 1851-ben) köztük száznál több iskolás gyerkőcze revaccinaltatott; mely eljárásnak kifolyása 1852-ik évben annál üdvösebb lehete, minthogy általa a *Ladányon* és *Jákóhalmán* kitört természetes emberi himlő járvány terjedésében megakadályoztatott, s csak kevés egyénekre szorítkozott, lefolyása enyhe, szelid volt, s fölötté csekély áldozatokat kívánt.

Átallános kórállapot. Tekintsük immár az - évi időjáratnak befolyását az emberek és hasznos házi állatok *egészségi állapotára*. A nép közt felmerült s uralgott részint sorványos, részint járványos és ragályos betegségek, s uralgó *kórmentő* könnyebb átnézhetése okáért előlegesen a következő táblázatot előre bocsátani nem lesz érdektelen:

Az általános kórállapot 1852-ben havonként tekintve.

Évi kórnevető	Hónapok	Havi kórnevető	Nyavalyák alakjai	
			Az emberekben	Házi állatokon
Hurutos Csúzos	Jan.	Hurutos czúzos.	Szórványos hörglobok, náthás lázak, alhasi hagymáz	Semmi járvány vagy ragály.
	Febr.	”	Előbbiek; hurutos torok gyík.	”
	Mart.	”	Szór. mellhártyalob; üdült vízkórok halállal végződők.	”
	Ápril	”	Ugyanazok; Kiséren járvány köhhurut (tussis Convuls).	Lovakon Rüh; Árokszálláson, Mihály telkén.
	Május	Csorvás	Keves 3-madnapos Váltólázak; Jászberényben járvány himlőke (Varicellae). Jász-Ladányon ragályos emberi himlő (Variola vera).	”
	Junius	”	Jászberényben járvány kanyarók (morbilli). Ladányon a himlő, két Cholera eset Jászberénybe (felgyógyult).	Szarvaos marhákon Lépfene Árokszálláson; a szárnyas állatok különak.
	Julius	Csorvás epés	Jászberényben, Árokszálláson járvány kanyaró, Alsó Szent Györgyön járvány hörgghurut (bronchialcatarch), 3 napos váltólázak gyéren.	Száj köröm fájás a Jászberényi, Árokszállási szarvasmarhákon.
	Aug.	”	Mint előbb a Kanyaró; Árokszáll. néhány Cholera eset, 3 napos váltólázak gyéren, Kiséren köhhurut.	A marhák egésségesek.
	Sept.	Hurutos lobos	Grippeféle náthahurut Jászberényben, hurutos szemgyulladások mindenütt számosan.	Száj, köröm fájás, az alsó Sz.-Györgyiek Kara, Jenő pusztáin.
	Octob.	”	Ugyanazok az egész kerületben.	”
	Nov.	Hurutos czúzos	Fényszarún, Ladányon a Kanyaró út ki, s uralg. Jákóhalmán ragályhimlő; szorv. mellhártya lobok, kevés 4 napos váltólázak.	Fényszarun rüh a lovakon.
	Dec.	”	Jákóhalmán csekély terjedelemben még áll a himlő ragály, szorv. hörg. mellhártya, szemlobbok; itt ott alhasi hagymáz.	Néhány taknyos ló Mihálytelkén.

- b) *Betegek nyilvános ápolása.* 1. A betegek ápolása tekintetéből őszinte be kell vallanunk, miként az egész Jászkerületben közönséges betegápoló intézet vagy is kórház mindeddig sehol sem létezik, s bár a Jász-kún községek mindegyike nevezetes pénzösszegekkel bir kórházi pénztár czim alatt, azokból még is egy jótékony közintézet sem léptetett életbe; s csupán keves szegény sorsu beteg egyén nyer a gyógyszerházból ingyen orvosszereket; mellyekkel azonban a gyógyítási cél egyedül el nem érhető, minthogy a gyógyszerek mellé még gondos és észszerű ápolás, jó fekhely, az étrend szabályos megtartása s több más kellékek kívántatnak, mellyek a szegények viskóiban fel nem találhatók. Dicséretes példával ment ugyan már elől a többi községek közt a népes és tetemes kórházi pénzalappal bíró Jász-Berény városa az által, hogy a város déli végrészén 1848-1850 években egy, tág szellős kitünő helyen fekvő csinos *kórház épületet* emeltetett, melly mindenki figyelmét magára vonja. Az épület hosszú négy szöget képez, széles folyosó által közepén két részre hasított, mindkét oldalról nyíló elég tág s világos - számra összesen *10 kórszobával*. E városi kórház felszerelésénél és beligazgatásánál legfőképp a tökélyt megközelítő Pest városi sz.-Rókus kórház szervezete tartatott szem előtt. Ennek alapján tétettek ugyan a mostani főkapitány rendeletére lépések néhány kórszobák felszerelése körül, vaságyak, hozzájuk kellő ágynemű készülettel bevásároltattak, a kórszobában ügyes mesterember által csinos és czélszerű kályhák rakattak, s asztalos kézből került több darab butorzat is beszereztetett.
2. A Jász-kún kerületi középponti Jász-Berényi *fegyintézethez* s börtönökhöz kapcsolt kórházban vagy is *kórszobában* s ezenkívül saját börtöneikben a lefolyt 1852 év alatt orvosi gyógyszerelés alá került beteg rabok számszerinti kimutatását, könnyebb áttekintet okáért, az itt következő tablázatban terjesztjük elő:

Öszves rab szám	Beteg volt				Kór alakok szerint														Öszves költség		Jegyzék
	Férfi	Nő	Hajdu	Öszvesen	Váltóláz	Csorvásláz	Köszvény	Különnemű gyulladások	Hasfolyás	Tüdősorv	Scorbut	Buja szenv	Köhögés	Székszorulás	Nyilamlás	Elmekór	Kilések	Külső seb	ft. peng.	kr. pengő	
273	69	6	2	77	23	8	9	11	3	2	1	4	2	2	2	1	3	6	74	2	Halálozási eset egy sem volt

Tekintvén immár a fegyintézetben letartóztatva volt rabok összes évi számát, úgy állandó ez a megbetegedettekéhez, miként 100:28 ^{5/27}; mely *sokkal csekélyebb* fontossággal bírand, ha felvesszük, hogy a megbetegedettek legnagyobb száma többnyire könnyebb fokú, s nem sok ideig tartó betegségben szenvedett; köztük egyetlen egy halálozási eset sem történt; mire nézve állíthatni, hogy általán véve a börtönökbeni egészségi állapot kedvezőnek mutatkozott. - E kedvező körülmény leginkább a mostani cs. kir. főkapitány által, a börtönök rendbentartása végett ideiglenesen életbeléptetett, s fentebb a 94 lapon közölt szabályok szoros fentartásából értelmezendő. Ennek nyomán minden börtön naponként két ízben szellőztetik; padlóik s fabutorzataik nyáron hetenkint, télen pedig havonként kimosatnak; minden börtön évenként kétszer kimeszeltetik, az ivó, mosdó, ürítkező edények naponta kitisztítatnak; minden folyosók kisépértetnek; ezen kívül minden rab naponként (hetenkint két böjt napot kivéve) meleg főtt étellel nem csak elláttatják, de kényszerítve is van; hogy a köztűzhelytől (menage) magát el ne vonhassa, részint marha- részint juhhus naponként főzetik s levesébe főzelékek, tészta félék sat. adatnak; hetenkint legalább is két ízben savanyu levesek, vagy illetlen káposzta váltogatván a savtalan ételek sorát. A böjti napok (kedd, péntek) egymástól szétválasztvák. Ide járul még, hogy azon rabok, kik börtönük falai közül kiléphetnek, naponként munka közti testi mozgást tesznek a szabad levegőn, részint a megyeház udvarában, részint a város kebelében foglalkozván; minek is mind egészségi mind erkölcsi üdvös oldalát tagadni nem lehet. A kerületi dologház munkaterme kellőképp szellőztetik, minél fogva a gyapjából felszálló *por* kártékony behatása a lehelő életmiverekre elhárítatják, mit az évi betegek közt előfordult *köhögések* csekély száma meggyőzőleg tanúsít. Ugyan csak a fentebbi rendszeres élelmezésből értelmezendő, hogy e kerületi fegyintézet, az egyebütt gyakran uralgó, itten legújabb időben gyéren észlelt *Súlybetegségtől* (scorbutus carcerum) egészen megkíméltetik.

3. A Jász-kún községeknek már emlegetett kórházi pénzalapjából *aggok-gyámintézete*, sajátlagos épületben ugyan szinte nem létezik sehol; azonban a községekben el öregedett, el szegényedett lakosok havonkénti segélypénzekkel gyámolítatnak. A *szegény betegek* hasonlóképpen ezen pénzalapból nyernek orvosi segélyt; a gyógyszerekkel ellátott szegények száma azonban aránylag vagy igen csekély, vagy éppen semmi; s a rájuk fordított költségek tekintélytelenek; mi ugyancsak az itt következő számszerinti kimutatásból világosan kiderül:

Község	Szegény beteg volt				Kór alakok szerint								Ezekből			Öszves költség	
	Férfi	Nő	Gyermek	Összesen	Váltóláz	Csorvasláz	Lobbok	Vizkor	Buja senyv	Himlő	Kanyaró	Külső beteg.	Gyógyult	Javult	Halt	ft. pengő	kr. pengő
Jászberény	20	9	1	30	10	12	-	2	3	-	3	-	29	-	1	56	23
Árokszállás	6	8	2	16	2	2	2	1	5	-	2	2	13	1	2	14	58
Ladány	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Fényszaru	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Alsó Sz.-György	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Kisér	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
							tüdő lob.										
Apáthi	1	-	-	1	-	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	24
Jákóhalma	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Miháltelek	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Dósa	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Felső Sz.-György	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

A számos kisebb nagyobb *kórházi tőke alapítványok* legüdvösebben egy alappá egyesíthetnének, s egy *középponti kerületi kórház és agg-ápoloda* létre jöttét igen is lehetővé tennék; minek létrehívása egyébre nem, mint egy felsőbb helyről származandó indítványra vár.

A kerületben létező *számos szembetegekre* nézve vakok intézete is hiányozván, az emberi test e legnemesebb organumának elhanyagolásából értelmezhető a szürkehályog, a mor, a szaruhártya eltömődései (in filtra) és elhomályosodása s egyébre, a nap közt igen gyakori szembántalmaknak javíthatlan fokra fejlődése. 1852-ik évben eszközölt összeírások szerint, a nagyrészt alig gyógyítható vakok s szembetegek száma 50-et meghalad; ide nem is számítva a naponkint előforduló specíficus lobos bántalmát a szemeknek; melyek a szelekkel bővelkedő róna vidéken túlnyomólag kerülnek az orvosok keze alá. Az országos szemorvosnak minden 5-6 évben egyszerű megjelenése a kerületekben, a nép jóléte tekintetéből csak parányi üdvöt árasztthat, s áldani lehet azon leg ujabbán ígért és remélhető intézkedését magas kormányunknak, miszerint minden megyében s népesebb városban külön szemorvosok fognak, illő díjakkal, felállíttatni.

A nép nyavalyái orvoslására szükségelt gyógyszereket a kerületben elhelyezett, jelesen a Jászságban 4 nyilvános *gyógyszertár* szolgáltatja ki; melyek ketteje Jász-Berényben, egy Apáthin, egy Árokszálláson áll fenn; s ha a kerület összes népességét 60 ezerre vesszük fel, úgy esnék mintegy 15 ezer emberre egy gyógyszertár; mindenikre, földterület tekintetéből, 4 $\frac{1}{2}$ mértföld jutván. E tetemes népszám azonban fölötté leolvadozik, mihelyt figyelembe vesszük azt, hogy a köznépnek nagyon kis része szokott bajaiban orvosi segínyt keresni s gyógyszerekkel élni. Ugyanez okból aztán kivilágland az is, hogy a két Jász-Berényi gyógyszertár többi társait jövedelemre s üzlet forgalomra nézve jóval meghaladja. – A nyilvános gyógyszertárak helyezettetésénél fogva a községi seborvosok egyike sincs feljogosítva rendezett *házi gyógyszertár* tartására, s azok, kik a gyógyszertáraktól 2 óra járásnál távolabb laknak, rögtöni szükség esetekben alkalmazandó csekély számú gyógyszerekkel ellátvák, melyek a Jász-Berényi és Apáthi gyógyszertárakból vétetvén, azoknak minőségekről az illető gyógyszerészek eléggé kezkeskednek.

5. A kerületi középponti *műeszköztár* mellett még mindenik Jász község bir egyegy kisebb *sebészi eszköz ládával*, melyben e szülészeti készülteken kívül némelly szükségbe segítő darabok foglaltatnak.

6. A *halottak kémlelése* pontosan kezeltetik, hol fizetési városi orvos létezik, ezek által; melly községnek saját orvosa nincsen, ott egy különösen e célra kijelelt s kellőkép oktatott tanácsbeli tag vagy rendőr végezi e kötelességet.

XXVII. Köz-Utak.

Csinált utakra nézve a Jász-Kúnság olly igen áldott téreit valóban szegénynek mondhatni. *Csinált utai* nincsenek; - *országos útvonalai* Szolnok felől *Kis-Uj-Szálláson* és *Karczagon* keresztül Debreczennek; - Kecskemétről *Félegyházán* keresztül Szegednek; - Pest felől *Laczházán*, *Kún-Szent-Miklóson*, *Szabad-Szálláson*, *Halason* keresztül Szabadkának; - ugyan csak Pest felől Jász-Berényen, Jákóhalmán, Jász-Apáthin keresztül Tisza-Füred- s Debreczennek; - Eger felől Jász-Apáthin s Alsó Szent-Györgyön keresztül Szolnoknak; - Gyöngyös felől Árokszállás s Jász-Berényen keresztül Czeglédnek.

XXVIII. Posta-Állomások.

Jászságban: Jász-Berény, Árokszállás; *levél-szedőség*: Jász-Apáthiban. - *Kis-Kúnságban*: Félegyháza, Halas, Majsa, Kún-Szent-Miklós, Szabad-Szállás, Laczháza. - *Nagy-Kúnságban*: Karczag, Kis-Ujszállás, Túrkeve, Madaras s Kún-Szent-Márton.

XXIX. A Jász-Kúnság alkrészei a jelenlegi politikai felosztás szerint.

I. JÁSZ-BERÉNYI JÁRÁS.

Áll 3 város-, 5 falu- s 1 pusztából, összes területe 11 $\frac{17}{32}$ mértföld; - a községeknek úgy a kerületi szé- mint a járási főhelytől *távolságát*, min szinte *népességét* az 1850-dik évi országos összeírás alapján következő táblázat mutatja:

			Árok-Szállás	Fényszaru	Jász-Berény	Dósa	F. Sz.- György	Jákohalma	Monostor	Tarna Eörs	Mind össze	
Távolsága	kerületi Székhely	Jász-Berényből	2 2/4	3	Szék-hely	2	1 2/4	1	1 2/4	3	mért föld	
	Járási Főhely	Jász-Berényből	2 2/4	3	Fő-hely	2	1 2/4	1	1 2/4	3		
	nem szerint	fi	3969	1838	8003	1260	669	1198	375	595	17907	
		nő	4203	1906	8736	1334	707	1304	421	579	19190	
	nyelv szerint	magyar	8088	3620	16730	2565	1333	2445	686	1166	36633	
		szerb	12	1	-	-	-	-	-	-	13	
		czigány	72	121	-	19	40	57	30	-	339	
		zsidó	-	2	9	10	3	-	80	8	112	
	vallás szerint	r. kathol.	8160	3741	15760	2583	1373	2490	716	1166	35998	
		görög e.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		gör. n. e.	12	1	40	-	-	3	-	-	56	
		evagn.	-	-	15	-	-	-	-	-	15	
		helvét	-	-	915	1	-	-	-	-	916	
		zsidó	-	2	9	10	3	-	80	8	112	
	állapot szerint	nőtlen	fi	2179	1035	4389	715	387	611	198	337	9851
nő			2084	927	4413	665	352	624	208	276	9549	
		házas	fi	1682	738	4413	499	252	544	167	240	8535
nő			1714	757	3441	510	256	556	170	241	7645	
		özvegy	fi	108	65	201	46	30	43	8	18	519
nő			405	222	882	159	99	124	45	62	1998	
	A férfiak közül	17	éves	88	27	107	16	12	14	6	10	280
		18	”	76	41	129	22	14	22	3	10	317
		19	”	42	9	57	10	10	13	1	10	152
		20	”	57	36	119	16	17	19	5	7	276
		21	”	43	10	51	12	10	11	-	12	149
		22	”	44	19	98	12	6	11	3	9	202
		23	”	48	15	106	14	10	18	2	6	219
		24	”	65	25	96	19	11	18	2	12	248
		25	”	88	50	158	17	18	18	3	11	363
		26	”	72	30	87	23	12	20	5	1	150
	Ebből távol van	fi	46	20	150	26	14	46	3	12	317	
		nő	13	2	57	4	11	30	4	10	131	
	Idegenek	vidéki	fi	41	16	296	8	5	8	15	19	408
nő			11	5	41	4	3	12	24	16	116	
		más korona országbeli	fi	3	-	3	-	-	-	-	2	8
nő			-	-	1	-	-	-	-	-	1	2
		külföldi	fi	-	-	-	-	-	-	-	-	-
nő			-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	Valódi létszám	fi	3967	1834	8152	1242	660	1160	387	604	18006	
		nő	4201	1909	8721	1334	699	1286	441	587	19178	
	Együtt összesen		8168	3743	16873	2576	1359	2446	828	1191	37184	

Kerületi Szék- s járási Főhely.

Jász-Berény

I. **Jász-Berény** városa, régi oklevelekben majd *Belén-szállásának*, majd *Jász-Bewolenszállásának* (Zsigmond király 1407 és 1412-ki kiváltságlevelében,) majd *Berén-szállása székének* (Sedes Berénszállása)

(Corvin Mátyás s Ulászló királyok 1469 s 1492-ki okleveleiben); II. Ferdinánd király által pedig 1625-ben már *Jász-Berény* mezővárosának iratik (oppidum Jász-Berény); - telepítése idejéről a városnak különben jeles levéltára mit sem tartalmaz; azonban hogy már 1332-ik évben létezik, kitetszik az egyház könyveiből; sőt a magyar Krónika II. része 21-ik lapján 45-ik szám alatt, Szent István királyunk alakította vármegyeink sorában *Berén vármegye* kitétellel olvastatik; ugyan így a „Corpus Juris”-ban is „in serie Comitatum” szinte mint „Comitatus Bereniensis” emlittetik. Szinte így a már felidézett magyar Krónika I. része 110 és 111-ik lapján a bejött magyaroknak Tisza melletti erős palánkjokról ezek olvashatók: „*ezen vára Tisza mellett vala, és ottan, hol ott most a Jászság lakik*”; továbbá: „*Lakott akkor (azaz 790-ik év táján) Theodor az Avarések Chagánnya egy sánczos palánkban, ottan, holott most Jász-Berény vagyon.*” Ezen vár - Attila várának - helyeül a mai kolostor tája állítatik; a helyzet csakugyan régi vár formáját mutatja s annak oltalmára készült védhelyeket; - a mint is kelet- s délfelől a Zagyva mély csatornájával, nyugot- s észak felől kettős sánczczal, melyekbe víz vala ereszthető - ugy bástya alakra felhányzott partokkal erősítettnek most is megteszik. - 1692-ik évben nyert I. Leopold királytól három - s Mária Theresiatól kétszázados vásár tarthatására kiváltságot. - A törököknek e városbani hosszabb ideig uralkodását, a hazai történet hagyományain felül a város levéltárában létező eredeti levelekből tanuljuk; - ez utóbbiakból hiteles fordításban a következő hatot mutathatjuk fel:

I. Harmadik Murad. Nagy lelkű kormányzók legfőbbike, hires nagyok közt kitűnő hatalmú és tiszteletre méltó, dicső, és tekintélyes, fenséges alaknak kegyeltje, budai kormányzó (tartson örökké szerencséje) és a bírák példánya, jelességnek, és beszédnek bányája - Meolana pesti bíró - növekedjék jelessége, császári jegyemnek³¹ érkezévével tudva legyen: hogy Jász-Berénynek lakossai kapumhoz jelenleg embert küldvén fel panaszták, hogy ők császári jobbágyok lévén a kamarának járó illetményt, és adót biztosok, és kormányzóknak szokták lefizetni - még is jelenben a zászló kerületnek³² környékükre jövő, náluk le telepedő, és ott folyvást lakó vajdái a fenn említett jobbágyok közül minden nap két embert ingyen szolgálatra használván - azon kívül tőlök élelmet elvevén őket mindenképpen sanyargatják. - Ezért parancsolom: hogy magos ítéletem meg érkezvén - ha tetteleg vizsgálat esetében a magán javadalmú városnak jobbágysai a kamarának járó illetményt, és adót biztosok, és kormányzóknak le szokták fizetni, és még is a Zászló kerületnek emberei, csendőrei, és vajdái rájuk ütven, városukban laknak, és naponta az említett Jobbágyok kettejét saját szolgálatukra használják, és tőlök élelmet ingyen elvevén felöttök ennyire kegyetlenkednek - ezt meggátolván a szolgálatot meg ne engedjék és szükség esetében kívánt élelmet pénzen vásároltassatok el annyira, hogy valakinek a törvény meg szegése semmi szín alatt sem adjatok alkalmat, és a jobbágyokat új panasszal jövetelre ne kényszerítsétek - Így tudjátok, magas jegyemnek higyetek. Sevval 22. 986. - 1578-ki novemberben Konstantinápolyban.

II. Harmadik Murad. - Bíráknak és ítélőknek példánya, jelességnek és beszédnek bányája, Meolana pestnek bírája, növekedjék jelessége.

A császári jegynek megérkezévével tudva legyen, hogy Jász-Berény városnak lakossai kapumhoz embert küldvén felterjeszték, hogy biztossai az illetményeket és adót pontosan és törvényszerűleg nem szedvén, törvény és jegyző könyvnek ellenére több pénz hajtának be, és őket ingyen vetés, aratás, fa-szalítás, és béméklői széna behordásra szorítván, és maguk szolgálatára használván, különféle zsarnokságot visznek véghez. Ez okból parancsolom: hogy magos ítéletemnek megérkezévével, ha a dolognak miben léte úgy van, a biztosokat feddje meg, hogy a jobbágyokat ezentúl illy zsarnoksággal ne illessék, és ön illetni ne hagyja. Az illetményeket pedig és az adót a jegyző könyv, és törvény szerint szedesse be s azon felül egy fillért se, és őket törvény ellenére ingyen szolgálatra ne használtsin, és rajtok zsarnokságot üzni ne engedje. Ha pedig felterjesztésre leend szükség, mindent velünk tudasson. Ekként tudja, a magas jegynek higyen. Muhattem ho 29-ik napján 988-ik évben - 1580-iki Marczius közepe táján. Konstantinápolyban. 59. sz.

III. Ezen igaz beszédű iratnak oka: hogy a Hatvani kerületben kebelezt Jász-Berényben lakó gaz keresztyének, és alá való istentelenek (átkozza őket Allah, a sújtó király egész az állapotás napjáig, szüntelen) az igazságos törvényszék, és a törvényes vallás gyűlés előtt (áldja Allah szerzőjét) megjelenvén, céljok, és szándékok magyarázatában előadák: hogy a fennirt város közelében fekvő keresztyén köznép, és istentelen csoport, hiába való szokásuk, és balgatag Tanaik szerinti gaz imádasuknak helye lévő „N. Boldogasszony” nevű szerencsétlen egyháznak haszontalan fedél, és fal részei romlásnak indulván, szertartás, és csalódás nyakasság és kárhózás (!) idejében összegyülekezvén, nyugtalankodástul őrizkedve, megújítás, és erősítésére, az egyenes (!) törvénytől engedelmet kérnek. A Mozlím igaz - és egy Istent hívők közül Mumika kamarás, és Mimi kamarás, a dicséretes tulajdonú profétának törvénye részéről a történetek körülményeiről tudomást szerzendők, elküldetvén s a fentirt egyházat jól megtekintvén a nevezett keresztyéneknek (száradjon rájuk a tűz és vas büntetés) gaz feleletét beszédökhöz illőnek, és csűf megszólításukat előbb mondott szavaikhoz megfelelőnek találták. Végre a tapasztalt versek, és eszmék felől tudósítást adván, e szilárd beszédnek erejénél (rájuk utalva) a fentirt egyháznak elmozdult, és felfordult részeinek alpnál kezdendő megerősítése, és újítása a keresztyének törvényszékileg megengedettett. - Melly eset a kérelem folytán feljegyeztetvén, kezeikbe adatott, hogy szükség esetében az illőrül inthessenek (lehet olvasni inthessenek is) 1033-iki Moharrem 3-ikán 1623-ki october 16-kán. - Tanúk: Mohammed Szipák

³¹ Jegy alatt a felül irt hajtott vonású cs. név értetik.

³² Kisebb kerület.

(lovag vagy hűbértelkes) Szinán aga, Ibrahim lovag s többen. - Felül: Mi alólirva van megerősítetik Ahmedban Mustafa, Hatvani kádi - emberek legszegényebbike által (kinek megbocsáson Allah). 34. sz.

IV. Hatvani törvényszék alá tartozó Berény városában négy boszorkány elfogtván megöletésükre a lakosok engedelmet kértek, mit Mustafa pasa egri kormányzó azon tekintetből, hogy a városbeliek a négynek ártalmátul megmentessenek, rendeletében megengedvén - erejénél ama rendeletnek, a négy boszorkány megöletése után, kerelmökre, hogy undok testöket eláshassák, szennyes testök künn fekvése utálatos lévén, nekik erre is engedelem adatott s e jegy iratott 1064-1653-ben Aodallah fakir Hatvani kádi. 37. sz.

V. Oka ezen iratnak: hogy a cs. magán javadalmú Berény városnak lakosai négy boszorkányt elfogtván, azok kivégeztetése eránt folyamodtak. - Az egri Mustafa kormányzókul e tekintetben kiadott m. rendeletnek következtében - kérelmük, és kívánságuk e részről kihalgattatván - arra engedelem adatott. - Azon négy boszorkánynak szokások szerinti kivégeztetésére kerökbé ime bizonyvitványt kapták, millyet szükség idején előmutathassanak 1064-1653. Haszan Hatvani miriliva. 36. sz. l. a 19. sz.

VI. Nagylelkű kormányzók példánya, Hatvani kerületnek igazgatója (t. d.) tudomásul végye: hogy ez előtt Berény városnak lakosai ide jövőn felpanaszoltak - miszerint némelly boszorkányok, és jobbágyok miatt kárt vallanak, kik megbüntethetésére részünkről engedelem, és kezökbé irat adatott. - Jelenleg négy boszorkányt elfogtván - megölletetésökre ezen rendeletet a fentirt városbelieknek kézbesitetett, s azért hogy e féle károknek véget vessünk, bolond szokásuk szerint hadd üssék öket agyon, minél fogva kártékonyságukat megakasztván bántalmaiktul békében legyenek, s mire nézve tőlünk engedelmet nyertek, s így a jobbágyokat ezentul a fentirt ügyben ne akadályozza, s tőlök egy fillért se kívánván, egyszersmind ne engedje, hogy az ön, és Hatvani biztosok részéről bántassanak.

E rendelet értelmében cselekedjék. Költ 1064-1653 vagy 4-ben Egerben. 19. szám.

VII. Providi. Agiles et Strenui Fideles nobis dilecti - Salutem et Gratiae nostrae Ducalis propensionem. - Noha tudva vagyom hűségteknél a természet szerint való ellenségünk ellen előbbeni dütsösséges szabadságunk megnyerésére czélozó fegyverünk előmenetelére az mostani gyűlésünknek alkalmatosságával minemű subsidiomot rendeltünk vele köz is egyenlő akarattal; mind azon által hogy annak igazságos Repartitioja annyival és inkább Hűségteknek bizonyossabbá lehessen - ezen includált extractusbul bővebb informatiot vehet. - Nem is kétyük hogy vélünk együtt megegyező jó szándékát, késedelem nélkül cselekedetével is úgy contestallya - hogy annak örvendetes gyümölcsét maradékiban is dicsiretesé tegye. Caeterum fidelitates vestras bene valere desiderans - Datum in Castris nostris ad Sajó Köröm positis die 3-a Julii 1707. F. P. Rákóczy mp. Stephanus Sennyey mp. Stephanus Krrebay mp.

Kivülről: Providis, Agilibius ac Strenuis - Vice-Capitaneo Ductoribus, coeterisque. Jazygibus, nec non Majoris ac Minoris Cumaniae incolis fidelibus, et nobis dilectis.

Mindezen okiratokat az eredetivel egyezőleg kiadta Jász-Berény 1852, majus 24-én. *Elefánty Sándor*, főjegyző.

Fekszik a Zagyva folyó mindkét partján, Pest, Vác, és Eger városoktól 7, Kecskeméttől 8, Gyöngyös és Szolnoktól 4, Árokszállás és Apátitól 2 mértföldnyire; a keleti hosszúság 37°35', és északi szélesség 47°30' alatt.

Egészégi tekintetből keleti s északi része relativ legegységesebb, endemice nyugot déli része legegésztelenebb; honosak a különböző típusú és, jellemű váltólázak; egységesegek a betegekhez mint 1:4, a többi felmerülő kórok közt uralkodók a csorvás epeláz - csúzos hurutos bántalmak, (szemgyuladások), máj-lépdugulások, vízkórok; némelly időben nyáron a pokolvar; 1:2-3.

Határ területe $5 \frac{4}{32}$ mértföld 46,000 hold; ebből szántóföld 20066 $\frac{533}{1600}$ hold, kaszálló és legelő 14987 $\frac{1403}{1000}$ hold, szőlő 1577 $\frac{1309}{1000}$ hold. - *Birtok rész:* $\frac{1}{3}$ rész ugar kihagyásával: 21006 hold. A határterület hossza és széle észak felől 1, délről 3, keletről 1 s nyugotról 2 mértföldre nyúlik.

Az adószorozati Bizottmány munkálata szerint mint *teljesen hiteles adatokat* mutatjuk fel:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
		1600 öllre vett cat. hold		általában 1 cat. hold u.		Egészben	
		öll	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		20961	1049	3	40	76386	18
Rét s kert		10028	780	3	32	35494	34
Szőlő		1432	1565	6	55	9752	17
Legelő		9438	1036	1	34	14790	1
Erdő		1792	1387	5	10	9263	9
Nádas		397	1132	3	30	1391	59
Egészben.	termény erő	44052	549	3	20	147078	18
	terméketlen	1859	1575				
Összesen		45912	524				

Földbirtokos van a községben 3991; és a *helyirati szám* 38770-re terjed.

A város birtokához tartozik, Kecskemét, Nagy-Körös, Tatár Szent György és Örkény helységek határai között elnyúló három pusztát: *Lajos*, *Mizse* és *Bene*³³ (ez utóbbinak fele a Jász-Ladányiaké); melyek bár Jász-Berény városától 7-8 mértföldnyire fekszenek, magok a lakosok által műveltetnek. Mind három pusztát területén szét szórt halom dombok csúcsán régi puszták templom-romok láthatók. A Lajos pusztát *Földeáknak* is nevezetlik, s a Pest-Szegedi országútban helyzetetett nagy vendégfogadója mellett posta állomással is ellátva van.

Terem határa tiszta, - és kétszeres búzát, rozsot, árpát, zabot és kukuricizát.

Folyóvizei: a Zagyva, Tarna és Tápio, A Zagyva folyó két szigetet képez, mely fákkal beültetve nyári élvezetet nyújt; egyik *Leopold*, másik *József* szigetének nevezetlik; e nevű néhai nádorok itt mulatása emlékeül így nevezetvén; az utóbbiban emelt oszlop s felirata felől már a 31-dik lapon emlékeznék. - *Tavai*: a Hajta, és Hegyes halom.

Házak. 1801-dik évben 2000 volt; 1826-ban 2862; jelenleg a városban 3540, tanyákon s szállókban 334, s a pusztán 298; - teljes ház van 3535, - lelkes s tanítói lak 3, község ház 1, kerületi közház 1, egy funduson két ház 11.

Népessége: 1801-ben 12000, ebből 600 reform. s 49 görög n. e. - 1826-ban család 3359, öszszves lélek szám 15086 volt; ebből férfi 7496, nő 7590; - hivatalnok s honoratior 50, polgár s mesterember 2181, különféle életpályán lévő 771. - Reformatus volt 900, a többi r. katolikus-, kik közül ugyan azon évben született 776, meghalt 621, s így szaporodás 155. - 1852-ről a népesség következő számadatokat mutat fel: családfő 2956, lélekszám 16873; ebből férfi 7931, nő 8942 = 16873.

Magyar 16684, cigány 120, héber 69 = 16873.

R. Katolikus 15838, reformatus 912, evangélikus 14, görög n. e. 40, héber 69 = 16873.

Nőtlen 4647, hajadon 4344, nős 3408 férjes 3408, özvegy férfi 196, özvegy nő 870 = 16873.

A férfiak közül 107 - 17 éves; 129 - 18 éves; 57 - 19 éves; 119 - 20 éves; 51 - 21 éves; 98 - 22 éves; 106 23 éves; 96 - 24 éves; 158 - 25 éves; 87 - 26 éves.

Főiparága a lakosságnak: mezői gazdaság, szőlőművelés, s kisebb iparüzlet; jelesen

Iparüzőinek száma: 1826-ban volt ács mester 3, asztalos 9, bába 9, bádogos 1, bodnár 10, kereskedő 12, borbély 2, csizmadia 130, esztergályos 2, faragó 52, fazekas 1, magyar szabó 22, német szabó 8, festő 2, fésűs 2, gombkötő 3, kalapos 5, kávé 1, kéményseprő 1, képiro 1, korcsmáros 6, kovács 29, kőműves 3, könyvkötő 1, kötélverő 3, lakatos 6, mészáros 5, vizimolnár 2, nyerges 1, órás 1, orvos 4, ötvös 2, pék 1, pintér 2, posztós kereskedő 3, puskműves 1, rostás 1, serfőző 1, szijgyártó 5, szitás 1, magyar szűcs 129, német szűcs 2, szappanos 1, szögcsináló 1, szűrszabó 5, takács 60, téglavető 3, timár 2, varga 25, vasáros 2, vendégfogadós 1, üveges 1; - 1852-dik évben pedig sütő 3, bodnár 2, könyvkötő 2, csizmadia 166, timár 18, aranyműves 2, üveges, lakatos, asztalos 26, kereskedő 15, kalapos 5, szűcs 173, szijgyártó 3, szabó 33, gombkötő 4, csipész 5, kötélgyártó 5, órás 1, takács 46, kerekgyártó és kovács 40; összesen 549.

A *marhatenyésztést* illetőleg: lovak: 132 egy, 63 két, 26 három éves csikó, 39 mén, 1081 kancsa, 1289 herélt; összesen 2630 ló; 66 öszvér és számár, 701 ökör és bika, 1386 tehen, s 18566 juh.

Adóügy: 184⁷/₈-ik évre *havi adó* fejében 8 ft. 2 krral számított 1107 egész s ⁵/₈ rovás után fizetett 8897 ft. 55 ²/₄ krt., *házi adó* fejében pedig ugyan annyi rovás után 2658 ft. 18 krt. összesen 11556 ft. 13 ²/₄ krt.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* 480 ft. 58 krt. volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben *adó illetéke* s ebből *lerovása* következő volt:

	Föld-adó		Személy kereseti		Ház-adó		Jövedelmi adó		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Adó illeték	19569	4	6121	20	1925	50	1411	-	29117	14
Ebből leroztatott	2323	10 ¹ / ₄	357	1	272	37 ² / ₄	567	10	3519	58 ³ / ₄
Beszedetlen maradt	7335	53 ³ / ₄	5764	19	1653	12 ² / ₄	843	50	25597	15 ¹ / ₄

Községi pénztár:

³³ Ezekről alább maga helyén leendő szó.

A) *Jövedelem.* Korcsmákból 8956 ft. - Malmokból készpénzre véve 10875 ft. - Város földjeiből készpénzre véve 3540 ft. - A búzák között árverés útján eladott kaszálókából 600 ft. - Összesen 23971 ft.

B) *Kiadásai.* Szalmaért 400 ft. Lovak-bikákért 900 ft. Fenyőfa deszkáért 1680 ft. Kőmészért 700 ft. Város adója 205 ft. 12 kr. Kamatra 575 ft. Írószerekre 260 ft. Hivatalnokok és szolgák fizetése 9858 Ft, Építésekre 1600 ft. Uti költségek 700 ft. Napidíjak 1400 ft. Különféle 2000 ft. Mesterembereknek 1200 ft. Becslőmunkák körül alkalmazottaknak 1600 ft. Összesen 23078 ft. 12 kr.

A bevételi 23971 ft-ból levonván a kiadást 23078 ft. 12 krt. pénztári maradvány 892 ft. 48

Egyház-ügy a r. katolikusok egyháza 1332-ik évben keletkezik; anya könyvei még is 1772-ik évtől kezdődnek.

A városnak többnyire kisded s alacsony házai között kegyelet gerjesztő méltósággal emelkedik a mai roppant parochialis szentegyház, mely a lakosság szaporodtával, a hajdani templomból, a Zagyva keleti oldalán építettén 1782-ki július 18-án gr. Eszterházy Károly egri püspök által a magyarok védasszonya, a bold. Szűz menybemenése tiszteletére felszenteltetett. Diszítik e szentegyházat a több szentek szobraival ékített kőkerítés, s annak déli oldalán sz. Rosalia tiszteletére szép góth munkával épült kápolnácska; - és a templomnak bőven megaranyozott magas rezes tornya.- Egyház védjoggal a városi község bir. - Az egri érsek lelki kormányja alatt a Plebánuson kívül 3 segédlelkész teljesíti a hivek lelki szolgálatát.

A város középtáján, a Zagyva partján, emelkedik szent-Ferencz szerzeteseinek kolostora s egyháza; ezen kolostor helyén keresik némellyek - mint fentebb előadtuk - Attilának ékes várát. A szerzet itteni megtelepedésének története következő: a jászoknak igaz hitre térítése körül a Sz.-Ferencz szerzetesek különösen Igal Fábian provinciaális, és Zarnast Gergely atya leginkább fáradoztak; miért is Corvin Mátyás királyunk közbenvetésére IV. Sixtus pápa 1472-ki majus 17-kén kelt Diplomájában megengedte: hogy egyházat s kolostort építsenek, mit is a régi vár helyén Mária nevére csak hamar fel is építvén 1583-ikig birtak, de ekkor *Istvánffy* szerint a törökök által kiűzetvén, kolostorukat Mustafa budai pasa kastély formára erősítette meg. - Azonban 1594-ben, midőn Tieffenbach cs. tábornok, a Hatvan táján vívott győzelem után, a Jász-Berényi kastélyt is a török kezéből kiragadni igyekezett, ide érkezte előtt a török az egész kastélyt felgyújtotta. Romokba maradt a kolostor 1694-ikig, mikor is az a szerzeteseknek visszaadtván, ezek előbb residentiat s sz. László király nevére kis-Kápolnát építették, s ebbe végezték az isteni szolgálatot. 1698-ban még csak 1 Praesidens, 1 Pater s 1 Frater, kik a puszta templomot ez évben már fedél alá juttatták; 1730-ba már a régi kolostor is felépült, s a teljesen elkészült szentegyház üdvezítőnk szentséges nevére fel is szenteltetett. Jelenleg a szerzet tagjainak száma 15, kik a középtanodai ifjúság tanításán felül, a vidéki egri s váci egyház megyei lelkészek segéllésében fáradoznak.

Ékíti még e várost a bold. Szűz tiszteletére épített Kápolna is, mely különben Szentkúti kápolnának hivatik; ennek körében hajdan - 1700-ik évig, - sz. Klára Apáczáinak volt zárdája, kiknek a sz. Ferencz szerzetesek régi jegyzőkönyve szerint, 1533-ba Clemens Abony atya volt gyontatójuk.

A kerületi házban is, a rabok lelki használatára, szinte van egy Kápolna a sz.-Kereszt tiszteletére.

A *helvét* hitvallásnak Eklézsiája már a XVI-ik század végén fenállott; az isteni tisztelet több ízben megszüntetett; végre 1784-ik évben alapított; de anyakönyvei 1783.ik évben kezdődnek. - Fiók községei Tapio-Szele s Lajos.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi fizetésére, díjazására évenként kiadatik 184 kila tiszta buza, 444 kila kétszeres, 115 kila árpa, 650 font hús, 280 fadgyú, 457 font só, 64 $\frac{4}{8}$ öl tűzifa, 5373 ft. 57 kr. készpénz.

Tanodai állapot. Vannak e városban r. kath. és reformata vallás felekezeteknek saját iskoláik.

I. R.-Katolikusoknak: a) IV. osztályú kisebb tanodája 6 tanítóval. A fegyver forгатásban olly igen vitéz jászkún fiak a tudományok ápolásáról sem feledkezének meg; csak hamar a váltsági roppant pénzösszeg egybegyűjtése után, 1767-ik évben két elemi osztályt, s 1768-ik évben pedig két nyelvészeti osztályt nyitván meg Jász-Apáthi városában; Dósa Pál akkori jászkapitány tevé le ennek alapját; s a hármaskerület messzire nyúló téereiről egybesereglett tanuló ifjúságnak vezetését alapítványilag a Jász-Apáthi segédlelkészekre bízta, kik közül egyiknek vagyonából 100, a másiknak pedig 80 pf-tot adományozott, és a helybeli lelkésznek tartásaért 50 pft., egyébbb élelmi szereket akkoriban a város bőkezűleg szolgáltatván; mindazáltal a tanoda csak 1776-ik évben soroztatott a királyi Gimnasiumok közzé a magyar királyi helytartótanács által. Csak hamar azonban - 1779/80-ik évben - e kir. középtanoda Jász-Apáthiból a Jász-Kúnság székvárosába, Jász-Berénybe tétetett át, Maria Theresia királynénak 1779-ki augustus 16-kán kelt rendelete által; - mely a mindig nagyobbra törekvő jászkún nemzet által 1789-ik évben a humanitási két osztálylyal szaporított, s 1795-ik évben királyilag

szentesített; a részint szerzetes atyák, részint világiak alakította tanári személyzet fizetését az országos tan alaphól nyerte, mihez a jászkerület 1795-ik évtől kezdve a már korább letett 1000 ft. kamatain túl évenként 800 ft. segedelemmel járult. - Ezen állapotban maradt e Gymnasium egész 1806-ik évig, midőn is az épen behozott új tanrendszer értelmében a Jász-Berényi Gymnasium is némi változásokat szenvedett; nevezetesen a 3-ik elemi iskola az V. osztályú Gymnasiumhoz kapcsoltatott, és a szónoklati VI-ik osztály V-ik-, az V-ik költészeti osztály hatodik osztálylyá alakittatott; a tanárok fizetéseiket szinte az országos tanalaphól, és a jász-kerület évenkénti adományozásából nyerték, kivéve az első osztályi tanárt, kit a város természetény s pénzbeli fizetéssel látott el. - 1822-ik évben a m. kir. helytartótanács kijelentvén: miszerint az országos tanalaphól a Jász-Berényi Gymnasium többé fenn nem tartható; a jász-kerület pedig annak léteztét a tudomány érdekében szükségesnek tartván, 1832-ik évben, - miután be. I. Ferencz apostoli királyunk az 1825⁷/₇-ki országgyűlésen megengedte: hogy a jász-kerületnek elengedett adója, számszerint 16731 ft. 58 kr. pp. a Gymnasium alaptőkéjének gyarapítására fordíttassék; - a jász-kerület közönségei ezen összeget egyenlő akarattal a Gymnasium alaptőkéjének szaporítására áldozák, s ekként ez alaptőke, egyesek nagylelkű adakozásaival is gyarapíttatva, akkoron 20268 ft. 33 kr. összegből állott. - 1831-ik évben e középtanoda igazgatójává kinevezett helybeli lelkipásztor s apát Stipula József (jelenleg egri kanonok) a nevelési s tanulmányi ügyek szeretetétől ösztönöztetve igazgatói állásához kötött évenkénti 300 pft. fizetését az iskola alapítvány tőkéjének gyarapítására szentelvé, s így igazgatói állomásában eltöltött 20 év leforgása alatt az iskolai alaphoz több mint 6000 pft. hasznat hajtott; ugyan ez idő alatt a vallás s jó erkölcsben magokat kitüntető jászfiak részére 100 pft. ösztöndíj alapítványt is tévén; hasonló ösztöndíjakat alapított Kelemen Ferencz Jász-Mihálytelki születésű, görbedi lelkész, s Harsányi József erki lelkész; az előbbi 100 - az utóbbi 20 pft. tőke összeget tévén le olly kikötéssel: hogy azok kamatai, a vallás- s erkölcsben legkitünőbb ifjak között évenként kiosztassanak. - Az iskola ügy egyébbiránt a legutóbbi időkig semmi változáson sem ment keresztül, míg 1849-ben a cs. kir. közoktatási ministeriumnak „Entwurf der Organisation des Gymnasiums und der Realschulen in Oesterreich” közrebocsátott tervezete szerint, minthogy az alaptőke, mely bár most 27827 ft. 11 ¹/₈ krra gyarapodott, a VIII. osztályú Gymnasium fentartására elégtelen, s Jász-Berényi VI. osztályú Gymnasium 185¹/₂-ik évben négy osztályú altanodává alakittatott s az osztály tanítás helyébe a szaktanítás hozatott be, - és azon évi october 1-sőjén kegyúrilag 3 pft. tandíj megalapítása mellett meg is nyitattott. - A mind ott, hol a fejedelem s haza egyített érdekei szükségelék, nemes áldozat készségben senki által magokat felülhaladni nem engedő jász-kúnok felől nem hihetjük: hogy messze nyuló területükön létező ez egyetlen tanintézetüknek mielőbb VIII. osztályúvá alakításával késedelmeskedni fognak.

Száma az ezen VI. osztályú Gymnasiumban oktatást nyert ifjúságnak az utolsó tíz év alatt, jelesen 184²/₃-tól 185⁰/₁-kig évenként következő volt: 184²/₃-ba 139 s 2 magán tanuló = 141; - 184³/₄-be 141 s 1 magántanuló = 142; - 184⁴/₅-be 149 s 7 magántanuló = 156; - 184⁵/₆-ba 154 s 6 magántanuló = 160; - 184⁶/₇-be 178 s 9 magántanuló = 187; - 184⁷/₈-ba 185 s 5 magántanuló = 190; - 185⁸/₉-be 126 s 8 magántanuló = 134; - 18⁴⁹/₅₀-be 113 s 7 magántanuló = 120; - 185⁰/₁-be 113 s 7 magántanuló = 120; - négy osztályú tanodává alakittatása óta: 185¹/₂-ik évben I. oszt. 23, II. oszt. 28, III. oszt. 8; IV. oszt. 13; összesen 72.

b) Létezik ezenkívül egy II. osztályú elemi tanoda 2 tanítóval; - c) egy külön leány tanoda 1 tanítóval; - d) III. vegyes fi- és nő fiók tanoda 3 tanítóval. - Az ezekbeni tanuló növendékek összes száma 1243, ezek közül fi 701, leány 542. *A tanoda épületek közép karban tartatnak.*

II. A reformatusok fiók vegyes tanodájában 1 tanító alatt tanulók összes száma 83, ezek közül fi 50, leány 33, *a tanoda épület szinte középkarban.*

Egy alsó real tanoda alapítása épen most tervezetik.

Van ezenfelül két kis *leány magány növelde* 20-30 között változó számú leány növendékkel.

Árva ügy: 14 atyától származott 14 árvának összes vagyonértéke 4138 ft. 6 kr. v. cz. kötelezvényekben.

Kórházának 40468 ft. v. cz. tőke utáni kamat s egyéb³⁴ évi jövedelme 3653 ft. 3 ⁴⁰/₁₀₀ kra. megy v. cz. miből 131 egyén ápolására 1851-ik évben 4755 ft. 30 kr. v. cz. adatott ki.

Vásárok. I. Leopold királynak 1692-ik évben kelt kiváltságlevelénél fogva martius 25, augustus 15 s december 8-kán, továbbá Mária Theresia királynőnek 1779-ik évben kelt kiváltsága folytán october 8-kán, - végre II. Józsefnek 1782-ben kelt kiváltsága folytán majus 19-kén *országos vásárok* tarthatására jogositott. E vásárok két két napig tartanak.

³⁴ Így például a birtokosok által a pénztár javára általengedett földnek évi haszonbéréből a jövedelem 1225 ft. tesz.

Heti vásárai kedden és pénteken tartatnak.

Tűz oltó eszközök: 1 vízi puska, 6 lajt kocsi, 6 hordó, 2 dézsa, 4 rocska, 6 lajtorja, 4 csákány, 6 lámpás, 18 csáklya.

Gazdasági szerek: 8 hámos paripa, 14 mén csödör, 26 bika, 8 ökör, 1 hintó, 2 kocsi, 2 szekér, 1 szánka; 4 ökörtalyiga.

Katonaság: 1 lovas század szállásol, s *Csendőrségből* 1 hadnagy alatt 9 lovas csendőr. Egy nagyszerű lovas katonai laktanya most épül, mely 200,000 pft-ba kerülend.

Jász-Berényben a város házában őriztetik, a helybeli előljáróság felügylete alatt, a világ-szerte híressé lett *Jász-kürt*. S ha bár már *Bombardi*³⁵ és *Dugonics*³⁶ tesz felőle említést, köz ismeret tárgya csak 1788-ik évben lön *Molnár* Ferencz egykoron kis-kúnsági kapitánynak Bécsben, két rézbe metszett rajz mellett közrebocsátott értekezése által.³⁷ Később *Decsi* Antal³⁸ és *Horváth* Péter³⁹ bővebb, de mindezeknél *Jerney*⁴⁰ legalaposabb ismertetését adák e jász-kürtnek. Nem lesz érdektelen röviden előadni az e kürt felőli különböző nézeteket. Molnár a kürt vastag kerületénél látszó 8, nézete szerint 5 czimert Atila, Bendegucz, Uldin, Charaton, Balember húnvezérek nemzetségi hadi czimereinek véli. A négy egymásutáni emblemát nemzetünk eredete - költözködésére s Pannonia elfoglalására mutató jelekül mondván, a kürtöt drága kövekkel kirakva, Leel ősz vezér azon tábori kürtjeül mutatja fel, melylyel Konrád német császárt agyonsújtá. Decsi a kürtöt sem tábori sem vadász kürtnek, annál kevésbé Leel öldöklő eszközének, hanem Griff madár körméből készült szentségtartó pogány ereklyének hiszi; s szerinte a rajta lévő képek Belphegor pogány isten tisztelőit jelentenék.

E kürtöt a hagyomány valóban Leel őszvezér kürtjének tartja, melylyel Thúróczy-⁴¹ ként a vesztő helyre vezetett Leel Konrád császárt ütötte volna agyon. Konrád ugyan is azt kérdezte volna Leeltől: micsoda halált választ magának, mire ez felelé: adják ide kürtömet hadd kürtöljek egyet utoljára, azután felelek; mihelyt azonban kezébe adták a kürtöt, azonnal Konrádot agyon ütötte, mondván eregy előre te a más világra, hol szolgálom leszel.” S ha bár a jász-kürtön látható csorba s repedés azt látszik mutatni, miszerint azzal nagy csapás tétethetett, minthogy hosszában fél röff 2 újni nehézsége 3 1/2 fontnyi föbe ütésre szolgálhatott; - Thúróczy előadása történeti alapon már csak azért sem épül: mivel Leel kivégeztetésekor nem Konrád, hanem Ottó volt a németek császára. Ellenben tudós *Jerney*nk a jász-kürtnek vadászat ábrázoló képeit az etruski festésekben és faragásokban majd egytől egyig feltalálhatónak mondja, s magát a kürtöt Hetruscusok maradványának, kik a Pelasgusoktól származtak. „Tekintse bár meg - mond ő - akár ki Goriushál⁴² az Etruskok vallását, szokásait, menyegzői, vendégségi sat. szertartásait ábrázoló festéseket, és tegye hasonlításba a Jász-kürtön lévő képek metszéseit más Etruscus izlésű munkákkal is, könnyen meg fog győződni mondásomról.” „A Pelasgusok pedig *Horvát* István⁴³ tanja szerint „Jászok, vagy is magyar nyelvünkön beszélő roppant Scythia nemzetnek egy ágazati valának.” „Vélekedésem szerint - folytatja *Jerney*nk: - a kastélyon látszó három rendbeli keresztet, nem mint keresztény jelt, hanem mint ékességet kell tekinteni. Ha a szabad Jász nemzet történetével, s viszontagságaival semmi egybeköttetésben nem volna is ezen kürt, a min sok alapos okoknál fogva kételkedni nem lehet, még is mint, a meszszi századok szép művészségének ritka maradványa és bizonyára fejedelmi eszköze, méltó becsben tartathatik minden időben.” „Traditioni cujuscunque gentis in rebus simplicioris Comprehensionis, et memoriae semper aliquid tribuendum”, mond ide alkalmazhatólag *Jordanus*.⁴⁴

Városok.

Árokszállás

II. **Árokszállás** telepítése ideje nem tudatik; Corvin Mátyás királyunknak 1458-ik évi „feria 5-ta proxima post festum B. Mathiae Apostoli” kiadott kiváltság-levélében mint „descensus Philisteorum” említetik. Községül csak 1725-ik évi junius 20-kán lön. - Nevét „Csörsz árka”-nak nevezett azon ároktól, mely a városon már betemetve keresztül vezet, (l. a 63. lapon) kölcsönözte.

³⁵ L. Topographia Magni regni Hungariae 1718. 166. l.

³⁶ L. Etelka III. könyv. 153. l.

³⁷ Mennyire kedves olvasmánya lön ez a közönségnek? kitetszik onnan, hogy mindjárt a következő 1803-dik évben Pesten magyarul másod ízben, ezen czim alatt: „Jász-Berény városában lévő Leel-Kürtének, vagy Jász-Kürtnek ismerete, 8. 31. l.” és ismét 1823-ban újra kiadott

³⁸ A Jász-Kürtön levő metszésekről és azoknak értelméről II. Rész. Miskolcz 1814 és 1816. 8.

³⁹ Értekezés a Kunoknak és Jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról. Pest. 1823. nyolczadét.

⁴⁰ „Gondolatok a Jász-Kürtől” czim alatt a Tudományos Gyűjtemény 1828-ki XI köt. 80-90 lapjain.

⁴¹ Lap. LXXVIII.

⁴² Museum Etruseum exhibens insignia veterum Etruscorum Monumenta aereis Tabulis CC. nunc primum edita et illustrata observationibus Antonii Fr. Gori, Florentiae 1737.

⁴³ Rajzolatok a magyar nemzet legrégibb történeteiből. Pest. 1826. 8.

⁴⁴ In Notis ad Cap. V. Juvenci Caelii Calani sub Lit. A.

Levéltárából a következő okiratokat közöljük:

Fassiones ad instantiam Uxoris Georgii Veres alias Kecskeméti, ut et contra, et adversus Chatarinam Parti, ut I collatae De eo utrum? 1-ső. Vallya meg a tanu tudja-e? látta-e? halotta-e? az Parti Kata szájából, hogy Terjék Jánosné asszonyt ördögnek, s boszorkánynak mondotta lenni, és hogy régen megérdemlette volna a tüzet. 2-or. Hallotta e ugyan a Parti Kata szájából hogy Terjékné asszonyom ette, vagy rontotta volna Veres Györgyné jószágát, és a szolgáját is ő némitotta volna meg. 3-or. Kit tud jó tanúnak lenni?

Prima testis Relicta Gregor Fekete Annor 40 Jur. et Ex J. An. Amn. Felek egyenesen hozzája adván azt is, hogy Terjékné sok árvát hagyott, és így fenyegette Terjéknét, hogy nocsak várjon teszen ő arrúl, csak ne búsuly semmit, hiszen mondotta a fatens Gazdasszonyának Veres Györgynének. Ad 2-dum hallotta az Parti Kata szájából azt is hogy mondotta Veres Györgynének, hogy Terjékné ette és rontotta meg az jószágát, de a szolgája nemitásáruil semmit nem hallott.

2. Decet. Conthoralis Stephani Török Elisabetha Annor 30. Jur. Ad 1-um nihil, ad 2-dum nihil.

3. Conthoralis Andreae Góbor Elisabetha Annor 40 Jur. et Ex ad 1-um nihil, 2-um nihil.

4. Testis Dorothea Vaniska Annor. 30. Jur. et Ex ac ad 1-um nihil Ad 2-um ad 3-um nihil de ceteris nihil.

Ad Instatiam Terjékianae.

NB. NB. Vallja meg a tanú hallotta e Kecskemétin szájából, hogy Kallainénak mondotta volna hogy te Kallainé te etted meg a szolgámat.

8. Testis Caspar Nagy bulg. anno. 30. Jur. et Ex am ad 1-um nihil, ad 2-um nihil, ad 3-am nihil-nihil.

9. Testis Dorothea Vaniska rbn. annorum 30. Jur. et. ex ac. ad 1-um nihil ad 2-um nihil, ad 3-um hil, ad NB. NB. nihil, ultro nihil.

Deliberatum est. Községes votummal elvégeztetett hogy Veres Györgyné mint hogy néző után jól lehet indulván az mind az bizonyságokból és világosan kitűnik, hogy Terjékné asszonyomot boszorkánynak lenni mondotta, miszerint nyelve váltságán, az Tripartiale Decretumnak második részének hetvenkettődik prussa szerint, és szokás szerint Törvény - - tatik, és a felperesnek kölcségének is vissza - - tásán, úgy mind azon által, hogyha az maga - az néző Asszonyra hárihattya tehát az megint ma - - tás alól felszabadúl, és mentnek lenni is Törvényesen pronunciatatik. Tizenötöd nap alatt fáradozzon ma - Törvényes mentségében. Másként az megirt marasztáson. Törvényesen marasztaltatik, tegyen eleget, és az megbecstelenített asszont az ő módgya szerint, mind tisztítsa meg mind pedig Tisztességesen kövesse meg.

Deliberatum est. Kecskemétin alias Veres Györgyné iránt az ennek előtte pronunciat nyelve váltsága iránt volt Törvényünk helybe hagyatik azonfelül, minthogy idegeny Istenhez In Törvénye ellen folyamodott azért 10 forintokon, falú büntetésén elmarasztaltatik. Kállaine Páros Katalin pedig Tüzre méltónak törvényesen találtatott.

Deliberatam est. Minthogy Kecskemétin megátalkodván az tanács ellen, és sok rendbeli kérésire nem engedett, azért az mi szokásunk szerint megnevezett Kecskemétin bűnhődjék, mivel a megkövetés iránt nem tett eleget a sérelmes félnek Terjékné asszonyomnak.

Az eredetivel összeegyezőnek lenni találta Jász-Árokszálláson Május 24. 1852. *Dósa Antal*, főjegyző.

II. Mi, Isten kegyelméből Szentséges Romai Imperiumbeli Herczegh, Galánthai *Esterás* Pál Frakno várának eőreőkeős Gróff ura, Magyarországh Palatinussa, Kúnok és Jászok Feő Biráya aranygyapjas vitéz, Nemess Sopron, Pest Pilis és Soldt vármegyéknek Feő Ispánnya Császár és koronás Király urunk eő Feőlséghe titkos Tanácsa, Komornyékya, Magyarországh Duna innen eseő részeinek, a Hegy allyai végházainak Feő s Eőreőkeős Kapitánnya, s Magyarországhban Feő Helytartóya. Adgyuk tudásokra mindeneknek az kiknek illik ez leveleünk rendiben, nevezet szerint, Feő és Vice Generalisoknak, Kapitányoknak, Hadnagyoknak, Vaidáknak, zászlótartóknak Strásamestereknek, szállás osztóknak, Tizedeseknek és azok alatt léveő vitézleő rendeknek, s minden lovas és gyalog vitézeknek; Hogy my megh halgatván és méltó tekintetbe vévén keserves panaszokat Árokszállás neveü mezeő városban lakozo szegény embereknek, mellyben az sok feöl s alá iáó huzo vonyo kobarlo és az szegénységét fogyasztó ingyen quartélyozó katonák miatt való maradhatatlanságokat teritvén eleönkben. Minthogy az illetén Isten ellen való, és az keőzeőnséges jónak nem keüleőmben Kegyelmes urunk eő Feőlséghe szolgálattjának is hátramaradására czélyozó cselekedetek szabadon és érdemlett beüntetés nélkül a fellyebb említett csavargó és hazánkban járó katonaság által elkövetni ne engedjük. - Minekokaért az fönt említett Árokszállási szegény embereket protectionk s oltalmunk alávévén, hadgyuk és parancsollyuk palatinusi Authoritásunkkal minden rendbelieknek, hogy ezen protectionalis leveleünk ellen senki az megnevezett Árokszállásiakra se zászlottul se csoportosan se pedig magánosan reáyok szállany s ingyen való gazdálkodásra kenszerétteny, avagy sartzoltatni zaklatni Takarmányokban, Marháikban és egyéb akarmi nével nevezendeő értekekben meghkároséttani és személylyekben megh háborgatni semmi lett uton ne merészellye. Egyébaránt a ki ezen Protectionk és oltalom leveleünk ellen cselekedend, méltó büntetést veszi, seőt hogy az ollyan kobarlokot emléttet szegény embereink megh is foghassák, és beüntető helyre vihessék seőt eöldeőzhessék, meghengedteük nekik secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum in Libera ac Regia Civitate Posoniensi die Decima Octava mensis Septembris, Anno millesimo Sexcentesimo Octvagesimo Octavo Paulus Esteras m. p. (L. S.)

Az eredetivel összeegyezőnek lenni találta Jász-Árokszálláson Május 25-én 1852. *Dósa Antal*, főjegyző.

III. *Paulus*, DEI Gratia Romani Imperii Princeps *Esterás* de Galantha, Perpetuus Comes in Frakno, Regni Hungariae, Palatinus Iudex Cumanorum, Aurei Velleris Eques, Comitatum Soproniensis, Pest Pilis, et Solth Supremus Comes - nec non Sacratissimi Principis, ac Domini Dni Leopoldi Dei Gratia Electi Romanorum Imperatoris Semper Augusti, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclavoniaeque etc. Regis, Archi Ducis Austriae, Ducis Burgundiae Intimus Consiliarius Camerarum Partium Regni Hungariae Transdanubianorum Confinior 95. Antemontanor Supremus Generalis, et per dictum Regnum Hungariae Locumtenens, Universis et Singulis Cujuscunque Status, Gradus honoris dignitatis Officii et praeeminentiae hominibus, signanter vero Militiae Campestris simul et Praesidiariae Generalibus, Supremis, et V Colonellis, Capitaneis, Ductoribus, Vajvodis, Vexilliferis, Quarterior Magistris, Vigiliar Praefectis, Decurionibus, et aliis Germaniae, et Nostrae Hungariae Gentis tam Equestris, quam pedestris Ordinis Gregariis Militibus, Cunctis denique, quorum eatenus interesset, Salutem, et quibus Competit, Condignam Officiorum Nostrorum promptitudinem; Quoniam Nos ad demissam Oppidi Nostri Árokszállása Incolarum instantiam Coram Nobis factam, Idem Oppidum, et Andream Csiknek nec non Stephanum Mattyus in Nostram specialem receperimus Protectionem, velimusque Eosdem quietos et pacificos absque damnorum quorumvis illatione Conservare; Ideo Universos et Singulos (quos supra) Officiose requirandos, Nostrae vero jurisdictioni subjectis, Autoritate Nostra Palatinali et Locumtenentiali (qua pleno jure fungimur,) serio et firmiter praecipientes, iisdem Comittendum, et Mandandum esse duximus: (Quatenus praedictum Oppidum Árokszállása, praespecificatosque Andream Csik, et Stephanum Mattyus ejusdem Incolas contra praemissam protectionem, et tutelam Nostram nullo sub praetextu turbare, ac impedire, ac eosdem in personis, rebusque eorum neque domi, neque in Via arestare, et quibusvis incommoditatibus aggravare, damnificare, ac ad illicita quaevis praestanda cogere, adigere nusquam, et nequaquam velint; - Nostrae vero jurisdictioni subjecti, sub gravi animadversione Nostra ausint, praesummant, secus non facturii praesentibus perlectis Exhibenti restituitis. Datum in Civitate Vienna Austriae die 31-a Mensis May Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Nonagesimo. (L. S.) *Paulus Esterás*. Ezen Másolatot az eredetivel mindenekben megegyezőnek lenni bizonyítja. Jász-Árokszállásban Május 26-kán 1852. *Kalmár István*, Jegyző.

Fekszik a keleti hosszúság 37° 40' és északi szélesség 47° 39' alatt Jász-Berénytől észak fele 2 ²/₄ mértföldre.

Egészségi tekintetből éghajlata relativ legegészségesebb; endemice egészségtelen még is, minthogy a váltólázak időszakonként honosak; a lakosok között az egészségesek a betegekhez úgy állanak mint 1:3. - A többi felmerülő kórok között túl-nyomólag uralkodók a csorvás epeláz - csúzos hurutos bántalmak (szemgyulladások); egészségesek a betegekhez mint 1:4. - Máj-lépdugulások, vízkórok; némelly időben, nyáron a pokolvár; = 1:2-3.

Területe 1 ²⁴/₃₂ mértföld; a község adatai nyomán 19833 ⁸⁶/₁₆₀₀ hold; - ebből szántóföld 10643 ⁷⁹³/_{....} - Kaszálló 1336 ⁹⁰⁹/_{....} - szőlő 436 ¹⁰¹¹/_{....} legelő 7416 ⁵⁷³/_{....} hold.⁴⁵

Jegyzet: A legelő kitett mennyiségében az ország-dülő utak, viz-folyások s más haszonvehetlen földek is bennfoglalvák.

Az adósorozati munkálatok *hiteles* adatai:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllre vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld		10644	792	3	12	34095 23
Rét s kert		1327	301	3	7	4169 38
Szőlő		429	1544	3	40	1576 32
Legelő		6194	1062	1	33	9699 30
Erdő		69	1350	5	40	395 47
Nádas		-	-	-	-	- -
Egészben	termény erő	18676	249	2	40	49936 50
	terméketlen	1156	1437			
Összesen		19843	86			

Földbirtokos van a községben 1664; és a *helyrajzi szám* 18433-ra terjed.

Terem tiszta- és kétszeres búzát, rozst, árpát, zabot s kukoriczát.

Folyóvizei: Gyöngyös patak és Ágó ér.

Népessége: 1801-ik évben 5500 lélek; 5 gör. e. kivételével mind r. kath. - 1852-ben család fő 2082, lélekszám 8310; - ebből férfi 4018, nő 4292 = 8310.

Magyar 8228, cigány 72, görög 2, héber 8. = 8310.

⁴⁵ A *Kerekegyházi pusztáról*, mely a községbeliek birtokához tartozik, alább leend szó.

R. katholikus 8300, görög n. e. 2, héber 8. = 8310.

Nőtelen 2198, hajadon 2147, nős 1704, férjes 1704, özvegy férfi 134, özvegy nő 423. = 8310.

A községből távol van: 59; ellenben a községben tartózkodik idegen 54.

Lakosságának *főiparága*: mezei gazdaság, szőlőművelés és kisebb ipar üzlet.

Iparüzők: Csizmadia 76, kereskedő 2, szücs 90, kovács, lakatos, asztalos s kerekgyártó 67, szabó 5, takács 57.

Marhatenyésztés: lovak: 141 egy, 63 két, 52 hároméves csikó, 8 mén, 900 kancza, 659 herélt, összesen 1823 ló; - 63 öszvér és számár, 1713 ökör és bika, 2471 tehén, 16308 juh.

Ház: 1801-ben 890 volt; 1852-ben összesen 1550; ebből birtokos háza 1031, zsellérház 500, lelkész és tanítólak 5, községház 5, korcsma 3, egy funduson két ház 6.

Telek összesen 398.

Adó ügy: 1847⁷/₈-ik évben *hadi adó* fejében 8 ft. 2 krral számított 584 egész s ⁴/₈ rovás után 4695 ft. 29 krt; *házi adó* fejében pedig ugyan annyi róvás után fizetett 1402 ft. 48 krt; összesen 6098 ft. 17 krt.

1849⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* 2452 ft. 37 ⁴/₁ kr. volt.

1850⁰/₁-ki közigazgatási évben *adóilletéke* s ebből *lerovása* következő volt:

	Föld-adó		Szem. kereseti		Ház-adó		Jövedelmi		2. ötöd-rész adó		Népi adó hátralék		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Adó illeték	10393	36	2595	20	876	15	312	16	939	5 ⁶ / ₁	2713	43 ⁴ / ₁	17830	15 ¹⁰ / ₁
Lerovatott	2789	40	549	57	183	48	312	16	441	28	169	17	2446	26
Beszedetlen	7603	56	2045	23	692	27	-	-	497	37 ⁶ / ₁	2544	26 ⁴ / ₁	15383	49 ¹⁰ / ₁

Községi pénztár.

A) *Bevétel*. Kisebb királyi haszonvételekből 11910 ft. 30. kr. Posta föld bérleti összege 240 ft. Kerekegyházi telekbérletből 100 ft. Ház és kerthelyekből 362 ft. 25 kr. Tanácsi határozat szerinti büntetésből 12 ft. 30 kr. Rendőri jövedelemből 375 ft. 21 ⁴/₁ kr. Kerekegyházi pusztai jövedelméből 40 ft. 17 kr. Honosodási díjból 40 ft. Különbféle bevételekből 869 ft. 30 ⁴/₁ kr. Haszonbérlok fogyasztási adó pótléku fizettek 396 ft. 4 kr. Új bérlok évpénzéből 1616 ft. 48 kr. Gabona és takarmányból 30332 ft. 16 kr. Lovakból 200 ft. Szarvas marhákból 427 ft. 30 kr. Dögbörökből 59 ft. Öszves bevétel 46982 ft. 12 kr. váltóban.

B) *Kiadás*. Gabona és takarmányra 12347 ft. 10 kr. Lóra 200 ft. Bikákra 300 ft. Fa és vasbeliekre: 3479 ft. 14 ⁴/₁ kr. Hús, fagyú, háj és zsír 848 ft. 31 ⁴/₁ kr. Mész téglá és nádra 1525 ft. 7 ⁴/₁ kr. Város hivatalnokai és cselédjeinek 5748 ft. 25 kr. Város épületein dolgozó mesterembereknek 3980 ft. 15 kr. Kerekegyházra menő marhák áthajtásaért 120 ft. Cselédek ruházatjára 413 ft. 47 kr. Különbféle költségekre 6477 ft. 25 kr. Uti költségek napi díjakra 3832 ft. 55 kr. Kocsisoknak hosszú útra 26 ft. Irói szerekre 192 ft. 4 kr. Földosztásra 112 ft. Gazdasági eszközökre 117 ft. 30 kr. Bérlok övpénze betudásával 762 ft. 45 kr. Katonaságtól megváltott részletekért 3857 ft. 20 kr. Péknek kenyérsütésért 464 ft. 40 kr. Cserép edényekre 4 ft. 42 kr. Katonaság részére gazdánál csináltatott különbélékért 42 ft. 39 kr. Öszves kiadás 44852 ft. 30 ⁴/₁ kr.

Vagyon bevétel 46982 ft. 12 kr. Kiadás pedig 44852 ft. 30 ⁴/₁ kr. Pénztári maradék 2129 ft. 41 ⁴/₁ kr.

Egyház-ügy: A r. katolikusoknak Szent-Háromság tiszteletére emelt anya-szent-egyháza 1630-ik évben keletkezett, anyakönyvei azonban csak 1712-ik évtől kezdődnek. *Egyház védjoggal* a városi község bir. A plébánoson kívül két segéd lelkész teljesíti a lelki szolgálatot. Egyház kormány tekintetben az egri érseki megyében kebeleztetik. - Van egy kápolna is a községben havazó Boldogságos Szűz tiszteletére. - *Fiók községei*: *Szent-András* pusztai, szent Kereszt felmagasztalása tiszteletére emelt kápolnával (115 lélek) egy órányira; - és *Ágó* járszági pusztai (35 lélekkel) 1 ¹/₄ órányira.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi fizetésére, s díjazására évenként kiadatik 401 kila kétszeres, 400 font hus, 135 font fadgyu. 340 font só, 36 öl tűzifa, 460 öl széna; 3101 ft. készpénzben v. cz.

Tanoda állapot: R. katolikus elemi

III.	osztályban	1	tanító alatt	71	tanuló
II.	„	1	„	65	„
I.	„	1	„	314	„
leány	tanodában	1	„	228	„
	összesen	4	tanító alatt	678	tanuló;

450 fi s 228 leány.

A tanoda épületek jó karban.

Árva ügy: 37 atyától származott 49 árvának összes vagyonértéke 12319 ft. 34 kr. v. cz.

Kórházának 14948 ft. v. cz. tőke utáni kamat- s egyéb évi jövedelme 1282 ft. 11 ⁷³/₁₀₀ kr. v. cz., miből 1851-ben 172 ft. 42 ⁵⁰/₁₀₀ kr. adatott ki.

Vásárok. Mária Theresia királynénak 1756-ki augusztus 8-án kelt kiváltsága folytán február 24-, Augustus 5-, s september 21-kén - továbbá I. Ferenc királynak 1803-ki november 5-kén 10347 sz. a. kelt kiváltsága folytán június 15-kén országos vásárok tarthatására nyert szabadalmat. A kirakó vásárokat barom vásárok előzik meg akként: hogy ez utóbbiak mindenkor vasárnap délután kezdődnek, s a következő nap reggeli 10 óráig tartanak; s ugyan ez nap délutáni 4 órakor végződnek a kirakó vásárok. - Egyébiránt minthogy majd az egész környékben ugyan ez napokon szinte tartatnak vásárok, az Árokszállási vásároknak alig van jelentősége.

Heti vásárai nincsenek.

Tüzolto eszközök: 2 vízi puska, 1 kocsi, 1 bőr- 12 fa rocska, 2 lajtorja, 1 csákány, 2 lámpás, 2 fejsze.

Gazdasági szerek: 1 széna mázsáló, 2 igás- 2 utazó- 1 vízihordó kocsi, 28 bika, 5 tehén, 3 üsző, 7 paripa, 8 csödör.

Katonaság 1 század lovasság szállásol e városban.

Posta-hivatal helyben.

Fényszarú

III. Fényszarú nevezetét vette a „Fényesszarv” Jász-kürttől, mely a monda szerint itt tartatott, mint valaha a Jászok főtanyáján. - Eredete e helynek bizonytalan, annyi való, hogy 1332-ik évben már mint parochialis hely létezett; bizonyítja ezt a Templom építési modora is. - Régi viharos időkben, a Kurucz világban, a körül fekvő helyek lakóinak menedék helyül szolgáltak e hely Zagyva nádasai, s ez oka annak hogy a nép szókiejtése s jellemére nézve inkább Pest s Heves megyei, mint a Jász kerületi közönségek lakóihoz hasonlít; - véd árkok, sánczok, épületek romjai s csont-halmok a határ különféle részein többek találtnak. - A régi oklevelekben különösen Corvin Mátyásnak 1469-ki „die dominico proximo post festum Exaltationis S. Crucis” kelt kiváltság-levelében „Fowen-szaru” nevezettel említettik.

Földe homokos, sovány, mocsáros, s nagy része a Zagyva s Galga kiöntéseinek kitéve lévén, vagyonosságra s népességre nem igen emelkedhetett; miért is időszakonként több családok boldogabb vidékekre elvándoroltak, mint 1770-ik év táján történt, Kis-Kún Félegyházára, a mikor a kivándorlottak s a helyben maradók a harangokkal is megosztottak. Városi címét heti vásárijoggal 1831-ik évben nyerte.

Fekszik a Zagyva folyó balpartján az keleti hosszúság 37° 24', és északi szélesség 47°34' Jász-Berénytől nyugot-észak nyugotra 3 mértföldre.

Kiterjedése e határnak 1 ¹²/₃₂ mértföld körül belül 13,000 hold. Határmivelés alatti része Kötél számra van felosztva a földbirtokos lakosság között. Egy kötel tesz 16 hold szántó- és 12 hold kaszáló földet, bele értvén a Kara pusztai részt is. Az egész felosztott határ tesz 232 kötelet, - ezenfelül van a város külön használatában 60 hold szántó, és 40 hold kaszáló.

Az adósorozati munkálatok hiteles adatai:

Térmérték				Tiszta jövedelem			
1600 öllel vett cat. hold		öll		általában 1 cat. hold u.		Egészben	
ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		6389	1527	2	41	17178	27
Rét s kert		2192	707	3	5	6677	20
Szöllő		345	281	2	32	873	42
Legelő		1400	1072	1	22	1923	14
Erdő		7	69	3	10	22	18
Nádas		115	935	3	30	404	33
Egészben.	termény erő	10450	1391	2	35	27079	34
	terméketlen	2130	959				
Összesen		12581	750				

Földbirtokos van a községben 907; és a helyrajzi szám 21744-re terjed.

Folyóvizei: a Zagyva és Galga.

Terem: rozst, árpát, zabot, burgonyát, s kevés kukuricát.

Határában található az úgynevezett „gyógyító sóstó” és Csán-fele egy képszobor, mely „Jászkép”-nek nevezetik.

Levegője a sok mocsár s kiöntések végett egészségtelen, egyébként az egészségi rovatra nézve 1. a 130 lapon előadottakat.

Népessége: 1801-dik évben 3000 lélek volt; 1852-ben pedig családfő 994, lélekszám 3744; ebből férfi 1838, nő 1906 = 3744.

Magyar 3620, görög 1, cigány 121, héber 2 = 3744.

R. katolikus 3741, görög n. e. 1, héber 2 = 3744.

Nőtelen 1035, hajadon 927, nős 738, férjes 757, özvegy férfi 65, özvegy nő 222 = 3744.

A községből távol van 22, ellenben a községben tartozkodik idegen 21.

1851-ik évben 56-tal több volt a holtak száma a születtekénál.

Lakosainak *főiparája* mezői gazdaság s szőlőmiveles, és csekély iparüzlet.

Iparüzők: csizmadia és szabó 19, asztalos, kerekgyártó, kovács, lakatos és kötélgyártó 19, takács 15.

Marhatenyésztés: lovak: 95 egy, 68 két, 26 három éves csikó, 3 mén, 309 kancza, 147 herélt, összesen 648 ló; - 21 öszvér s számár, 957 ökör és bika, 981 tehén, 2222 juh.

Ház: 1801-ik évben 453 volt; 1852-ben összesen 821; ebből magán épület 800, lelkész, tanító, kántor, jegyző s orvosi lak 7, községi épület 11, egy funduson két ház 3.

Adóügy. 1847⁷/₈-ik évben *hadi adó* fejében 8 ft. 2 krral számított 329 ²/₈ rovás után 2644 ft. 58 ⁴/_{...} kr. s *házi adó* fejében ugyan annyi rovás után fizetett 790 ft. 12 kr. összesen 3435 ft. 10 ⁴/_{...} krt.

1849/₅₀-ik évben *adó hátraléka* 2712 ft. 56 ⁷/_{...} kr.

1850/₁-iki közigazgatási évben *adóilletéke* s ebből *lerovása:*

	Föld- adó		Személy- kereseti		Ház- adó		Jöve- delmi		Házi- adó		2. ötöd- rész adó		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Adó illeték	4319	23 ² / _{...}	1424	30	453	45	81	10 ² / _{...}	835	14 ² / _{...}	528	59 ⁵ / _{...}	7643	2 ³ / _{...}
Levonatott	1450	-	-	-	224	-	-	-	-	-	-	-	1674	-
Beszedetlen	2869	23 ² / _{...}	1424	30	229	45	81	10 ² / _{...}	835	14 ² / _{...}	528	59 ⁵ / _{...}	5969	2 ³ / ₈

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Malom haszonbér, templom malmáért, zabjövedelem 3519 ft. 54 ¹/₂ kr. Kir. kisebb jogok haszonbére 4767 ft. Vásári jövedelem 263 ft. 13 kr. Büntetésekből 205 ft. 25 kr. Karai pusztai jövedelem 686 ft. 30 kr. Bedekovits Lőrincz tartozásából 500 ft. 18 ⁴⁰/₅₀-ki acceptatiókból 934 ft. 55 kr. Biztosítatul befizetett a bérlőktől 600 ft. Különlélekből bejött 240 ft. 39 kr. Bánátpénzekből 599 ft. Összesen 12316 ft. 37 kr. v. cz.

B) *Kiadások.* Conventiosoknak természetnyek ára 521 ft. 40 kr. Fa és vas szerekre 1423 ft. 59 kr. Kö és mész téglára 245 ft. 58 kr. Hús, fadgyú, ház, gyertya 506 ft. 22 ¹/₂ kr. Conventiosok évi fizetése 2618 ft. Különléle költségre 1583 ft. 41 ¹/₂ kr. Város ház alkalmaira 385 ft. 14 kr. Mesterembereknek 1284 ft. 25 ¹/₂ kr. Föld adó bizottmányi tagoknak 912 ft. Írószerekre 181 ft. 29 kr. Hadi költségekre s napi dijjakra 677 ft. 32 kr. Visszafizetett tőkék- s kamatra 962 ft. 45 kr. Kara pusztára marhahajtásért 17 ft. 30 kr. Gazdasági eszközökre 27 ft. 32 kr. Katonaságtól megváltott gyertya árban 58 ft. 30 kr. Hid csinálásra 204 ft. 22 ¹/₂ kr. Visszafizetett bánátpénzek 736 ft. 54 kr. Összesen 12648 ft. 11 kr. v. cz.

A bevétel 12316 ft. 37 kr. - Kiadás 12648 ft. 11 kr., e szerint a kiadás 332 ft. 26 kr.-al v. cz. haladta meg a bevételt.

Egyházügy: a r. katolikusok Minden-Szentek tiszteletére emelt egyháza 1332-ik évben alapított, anyakönyvei 1692-ik évben kezdődnek. Egyház védjoggal a község bir; a plebánoson kívül egy segéd lelkész teljesíti lelki hivatását az egri érsekség egyház kormányja alatt.

Lelkészek, egyháziak, egyháziak s tanítók évi fizetésére s díjazására kiadatik 20 kila tiszta buza, 234 kétszeres, 778 font hús, 142 font fadgyú, 405 font só, 25 öl tűzifa, 340 öl széna, 400 kéve nád, 1493 ft. 15 kr. v. cz.

Tanoda állapot: R. kath. három osztályú (2 fiú s 1 leány) elemi tanodájában 3 tanító alatt (190 fiú s 142 leány) tanulók összes száma 332. - A *tanoda-épület* jó karban.

Árvaügy: 11 atyától származott 22 árvának összes vagyonértéke 3898 ft. 4 ⁴/₁₀ kr. v. cz.

Kórházának 6737 ft. v. cz. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 336 ft. 28 kr. miből 185⁰/₁-ik évben 100 ft. v. cz. adatott ki.

Vásárok. Országos vásárainak határnapja martius 12., majus 12., julius 29. s november 25., az ezek tartására szőlő kiváltságlevelet V. Ferdinánd király 1845-ik évi november 23-kán 16306 sz. a. adta ki.

Heti vásárai hétfőn tartatnak, I. Ferencz királynak 1831-ki junius 17-kén kelt kiváltságlevele folytán.

Tüzoltó eszközök: 1 vízi puska, 6 kézi vízi puska, 2 csáklya, 4 veder, 1 vizes kocsi 2 hordóval, 2 fejsze.

Gazdasági szerek: 3 hámos ló, 1 csödör, 7 bika, 7 kan, 1 paraszt vasas kocsi.

Katonaság 1 század lovasság szállásol a községben.

Faluk.

Jász-Dósa

I. **Jász-Dósa** község telepítésének idejét bizonyossággal nem tudhatni; - a régiektől fiuról fiura átszármazott ősi mondák szerint, első megtelepítése a négyszállási földön történt volna, mit onnan magyaráznak, miszerint a nevezett földön az első helységnek nyomai mai napig is láthatók; s hogy ezen faluhelyről a Dósaiaiak 1600-ik év táján régi templomuknak maradványait Dósára be is hordották, s később a jelenleg fenálló templom oldalába beépítették; - továbbá szintén a régi mondák szerint Négyszállásnak azon része is, mely jelenleg Jász-Berény város tulajdonát teszi, Dósához tartozott; - s azon jászok, kik *Horváth Péter*⁴⁶ által „négyszállási Philisteus”-oknak neveztetnek, a jelenlegi Dósaiaiaknak lettek volna eldődei; - miokon hozatott át utóbb a négyszállási telep? s mikor a jelenlegi, helyre? továbbá miként cseréltetett fel a négyszállási név a Dósa nevezettel? annak a községi levéltárban semmi nyoma nincsen; - annyi bizonyos, hogy a Dósaiaiak - mint már ekként nevezettek, - a négyszállási föld végett, a berényiekkel már 1700-1750-1755-1764-1766- és 1767-ik években perlekedtek, azonban minden eredmény nélkül, mivel azon négyszállási földnek (melytől hajdan állítólag az ő eldődek birtak) fele része van csak az ő birtokukban, fele pedig Jász-Berény város határához tartozik; - mindezek a határjárás okiratok között felelhetők. - Hogy azonban a községnek telepedése - akár négyszállási földön, akár a jelenlegi helyen történt is az - régi időben történt legyen, eléggé bizonyítja a község keleti határán lévő „agyagos” és „tatárjárás” nevű dombok, melyek, az ősök hagyományozta monda szerint, a tatároknak hazánkban dűlése alkalmával ember testekből keletkeztek, a mint jelenleg is ember csontok találhatók azokban; - a határnak nyugoti részén sikon álló „Boldog-Asszony kápolna” dombja keletkezése szinte ezen időre vitetik vissza, mely dombban már több izben emberek csontjai, vasak, karddarabok találtak. Mindezen helyeknek eredete felől a Dósaiaiak mit sem tudhatnának, ha már azon időben ősök ezen helyen megtelepedve nem lettek volna; - továbbá 1600-ik évben az Eörsiekkel határvillongásba keveredvén a Dósaiaiak, akkora Hatvanban lakott török Agától kértek engedelmet: hogy a villongás alatti határon az Eörsiekkel összejöhessenek s barátságosan megegyezhessenek, mind ez a levéltárban lévő határlevelekből megtetszik. - Ugyan ezen levéltárból a következő okiratokat közöljük:

I. Omnibus Christi Fidelibus, tam praesentibus quam futuris praesens scriptum inspecturis, Nicolaus Praepositus, et conventus Monasterii S. Joannis Baptistae de Jászó salutem in omnium Salvatore, et ad universorum notitiam tam praesentium quam futurorum harum serie volumus pervenire; quod nos literas serenissimi Principis Domini nostri Sigismundi Dei gratia Incliti Romanorum Regis semper Augusti, ac Hungariae et aliarum Regni partium Regis cum omni obedientia, et reverentia hunc tenorem continentes accepimus in haec verba: SIGISMUNDUS DEI GRATIA ROMANORUM REX semper Augustus ac Hungariae e. c. t. Rex Fidelibus suis conventui Ecclesiae de Jászó salutem et gratiam. Dicitur nobis in persona Benedicti Filii Laurentii de Kúthvelge, quod ipse in Dominium directae medietatis ejusdem possessionis Kúthvelge existentis in Comitatu Borsodiensi - - - legitime vellet introire, si contradictioni cuiuspiam sibi non obviaretur - - - Fidelitati vestrae firmiter praecipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fide dignum, quo praesente, Mathias et Ladislaus de Sasa seu Mathias de Heghmegh, sive Ladislaus de eadem, neve Franciscus et Georgius de Sasa praedicti. aliis absentibus homo noster ad faciem praedictae medietatis, ejusdem possessionis Kúthvelge vocatae, vicini et cometanei ejusdem universis inibi legitime convocatis, et praesentibus accedendo introducat praedictum Benedictum filium Laurentii in Dominium ejusdem statuatque eandem sibi cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis jure eidem incumbenti perpetuo possidendam, si non fuerit contradictum; contradictores vero si qui fuerint, evocet eosdem contra ipsum

⁴⁶ Értekezés a Kunoknak és Jászoknak eredetéről, azoknak régi és mostani állapotjokról. Pesten 1823. 156. l.

Benedictum nostram specialiter in praesentiam ad terminum competentem rationem contradictionis eorum reddituros, et post haec seriem introductionis et statutionis cum nominibus cunctorum siqui fuerint, terminoque assignato eisdem nostrae speciali praesentiae fideliter rescribatis. Datum in Visegrád feria sexta proxima ante festum nativitatis Virginis gloriosae anno Domini 1412. Nos igitur praeceptis et mandatis ipsius Domini nostri Regis in omnibus fideliter obedire cupientes, ut tenemur una cum praedicto Francisco deducta Sasa homine Regio nostrum hominem, et Fratrem Andream Praesbiterum ad praemissa peragenda pro nostro testimonio transmissis fide dignum: Tandem simul ad nos redeuntes nobis concorditer retulerunt: - quomodo ipsi in festo S. Andreae Apostoli nunc proxime praeterito ad faciem praedictae medietatis ejusdem possessionis Kúthvelge vocatae accessissent, vicinis et cometaneis ejusdem universis inibi legitime convocatis, et eidem praesentibus memorat: Benedictum Filium Laurenty in Dominium ejusdem introduxissent, ac eandem ei jure sibi ineumbenti, cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis quibuslibet annotato Benedicto, et ejus haeredibus universis perpetuo possidendas, tenendas, pariter et habendas, nullo penitus inibi contradictore apparente seu praesente statuissent, et prouti moris est, et Regni consuetudo in facie ejusdem permanendo, et persistendo; in cuius rei memoriam perpetuamque firmitatem Psentes nostra Literas privilegiales permodum Alphabeti intercisas pendentis, et Authentici sigilli nostri appensione eidem Benedicto, et ejus Haeredibus universis concessimus munimine roboratas. Dat. Octava die Festi Epiphaniarum Domini Anno ejusdem 1413.”

- II. Anno millesimo septingentesimo trigesimo secundo die 4-a May. Jász-Mihálytelke Helységében hadnagy tételnek alkalmatosságával egyben lévén három Helységnek u. m. Mihályteleknek, Jákóhalmának és Dósának becsületes birái, kik mint nagyjő igaság szerető Birák: hogy jövendőben egyenlők lennének, a tilalmat feltörőknek büntetésiben, alább meghatározott specificatiók által punethumok szerint, mint jövendőbeli emlékezetre egész három helységeknek becsületes birái előtt feltételt levele bizonyáságul proticuláltatott, kik is így következnek: 1. Ha valamely barom juhon kívül, akár miféle légyen, s be lészen v. találtatna a tilalmas rétben, büntetése lészen egy baromnak már a miféle lészen az egy poltura. 2. Ha a buzából hajtódna be, a vagy találtatna a megnevezett barmok, akár minemű legyen az, még a búza kinem hánnya a feit büntetődik, két idest 2 polturára, - ha pedig a feit kihánnya, avagy annyira rontatik: hogy egészen haszontalannak állitattna jövendőben kárlátás által, a mire büntetődik azon kárt tevő baromnak gazdája, káros embernek kárát azonképen megtéríteni kényszeritetik. Ha juh, nyájastul a tilalmas rétben taláztatik büntetődgyön tizen hét idest 17 polturára; ha pedig a búzában marha lészen tizenhét idest 17 garas. 4. Ezen egyenlő akarattal elvégzett deliberatumot a ki feltöri ugyan egyenlő akarattal statuáltatott büntetése tizenkét idest 12 Rft. - Ezen elvégzett dologban becsületes személyeknek jelenlétele ugymint nagy becsületes Mihálytelki Birák Gulyás Gaspár Törvénybíró. Gulyás Péter, Kis Mihály. Bári Gergely. – Jákóhalmi Birák. Bárdos András törvénybíró. Kis Mátyás, Forgács János, Szöllösi Péter, Gucsonai Ferencz. Turcsányi Ferencz. - Dósai Birák, Bálint Tamás törvénybíró. Szikszai János, Rigó András, Szikszai Miklós. - In Mihálytelke commoralitate congregationis trium locorum Pnominatorum die et anno ut supra.
- III. Anno 1776. 14-ik aprilis a templom előtt az népnek e következők publicáltattak. 1. Az utasoknak és idegeneknek (minekelőtte a helység birájának hirt nem ad) senki 25 pálczák büntetése alatt szállást ne adgyon, ha pedig valaki ollyas jövényeket lappongtatna, és a szomszédgya észre venné, ha az ollyan szomszéd a helység birájának fel nem adgya az is 25 pálczákat fog szenvedni. 2. Valaki nyári időben 10 óra után, téli időben 9 óra után lámpás nélkül járnı tapasztaltatik, az ollyan megfogattatik, áristomba tétetik és 2 ftra büntetetik. 3. Senki ártalmas helyeken ne pipázzon, se ne tüzellyen, mert a kin tapasztaltatik, érdemesen megbüntettetik. 4. Minden gazda a maga házában hordóban vagy kádban vizet tartson, azonkívül minden gazda létrát szerezzen, és az ház fallján felszegezze, mert a kik ezeket végbe nem viszik, keményen megbüntettetnek. 5. Intetik kiki arra is: hogy az attával s teremttével való karomkodástól magát oltalmazza, mert a kin tapasztaltatik, a Berényi temleczbe vitetik, ezenkívül estvéli 10 óra után a Korcsmán sem muzsikálni, sem borozni nem szabad 12 pálczák büntetése alatt. 6. A ki még az verebeket és varnyút meg nem fogta; annak megfogásán iparkodgyon, mert a ki meg nem fogja, minden verebről egy pénzt, és minden varnyútól 1 krt fog fizetni, minden forint portióra 4 veréb, és minden személyre 2 varju esik. 7. A kinek a házán még a numerus megvagon, aztat senki 12 forint büntetés alatt bene mázollya, és elnemocskollya.
- IV. Anno 1783 die 21-a Septembr. a Sz. Mihály temploma előtt publicáltattak Jász-Dósán a következők: 1-ő Bizonyos okokra való nézve kegyelmesen Eö Fölsége II. Josef koronás császárunk, és királyunk 15-ik napjától fogva ezen folyó Sz. Mihály havának megengedte 1-ör. Hogy a Körmöczi, mediolanumi és Venetici aranyoknak (mellyek eddig 18) ezekután legyen és folyon 22 krajczár lázsiája. 2-or. A császár és ezekhez hasonló u. m. Baváriai, Sale Burgiai aranyoknak lázsiája eddig volt 16, ezekután lészen 20 krajczár. 3-or. A Hollandiai ordinare, és ezekhez hasonló aranyoknak volt lázsiája 14 ezekután folyik 18 krajczárjával azaz 4 krajczárral feljebb mint ezelőtt. 4-er. A tizenkét forintos dupla aranyak eddig volt 40 ezekután pedig lészen 51 krajczár, hasonlóan a simpla 6 ftnak volt lázsiája 20, ezekután lészen 25 és fél krajczár. 5-ör. A császár mediolanumi, melly 14 ftn arany, annak ezután 24 krajczár fog lenni lázsiája, az hasonló hét forintos aranyak pedig 12 kr. 6-or. A Galliciai kilencz forintos aranyak 12 krajczár lészen lázsiája. Ezek az aranyokról; - az ezüst pénzokről pedig 1-ör. A Buger nevezetű kétförintos ezüst pénznek volt lázsiája ezek előtt 16 krajczár, ezek után fog lenni 32, azaz két annyi. 2-or. Az négy koronás kétförintos ezüst pénznek volt 12, ezekután lészen 14 kr. a lazsiája, ehez hasonló egyforintosnak pedig 7 kr. lészen úgy: hogy a két forintos két krajczárval, az egy forintos pedig egy krral ment feljebb. 2-or. Tudtára adatik minden restans lakosoknak: hogy a kik még vagy portioval vagy varnyú és verébfővel (a mellyet valamint a portiót oly szorosan bekelletik hozni) tartoznának, minden idő halasztáson kívül hozzák és fizessék be, mivel ha valaki miatt a katona executio kijön hozzánk, a mit nyer, magának ne másnak tulajdonitsa.

V. 9620. Sacratissimae Cesareae, et Regio Apostolicae Majestatis Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici Nomine Dosensis Trivial. vern. Scholae Discipulis - ob gratuitum subsidium per eosdem pro moderni belli Gallici necessitatibus - in duobus Florenis 5 xfris - suae Majestati Sacratissimae benevole, ac spontaneo motu oblatum, laudabilemque illum, tam perfectam hancce oblationem, quam et per ejusdem promptissime praestitam depurationem in commune bonum insigniter testatum zelum penes altissimae gratitudinis testificationem una benignam suae Majestatis Sacratissimae C. R. A. altissimam complacentiam regiam, de benigno altissimo jussu regio hisce notam reddi. Paulus Almássy m. p. Ex consilio Regio Locumtenentiali Hungarico. Budae die 3-a Maji 1797 celebrato. Sigismundus Petróczy m. p. *Kivülről Cassovia*. 9620. Sacratissimae Caesareo Regiae, et Apostolicae Majestatis Consilii Regii Locumtenentialis Hungarici nomine Dosensis Trivial: vemaculae Scholae Discipulis consignandum. per Jász-Berény. Jász-Dósa. Ex off. Anno 1797 die 20-a Junii coram Senatu Jász-Dósaense lecta et publicata sub. Nr. 159.

Mind ez okiratokat az eredetivel egyeztette Jász-Dósán 25. Majus 1852. *Beleznay* József, jegyző.

Fekszik a Tarna folyó mellett keleti hosszúság 37°42 és északi szélesség 47° 34' alatt. Jász-Berénytől 2 mértföldre.

Egességi tekintetből az Árokszállás leírásában, a 130 lapon előadottak e községre nézve is állanak.

Területét (²⁵/₃₂ m.) a község következő számadatokban mutatja fel.

Házak száma	Összes határterület	Szántóföld		Mellyből Kaszálló		Szőlő	
		hold	öl.	hold	öl.	hold	öl.
530	²⁵ / ₃₂ m.	1856	-	578	-	56	-

Van ezenkívül a községnek külső határa is, a sz. Lászlói pusztá, mely legelőül használtatik, ez 1805-ik évbéni felmérés szerint 2040 hold.

Ellenben az adószorozati munkálatok *hiteles* adatai:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				általában	1 cat. hold u.	Egészben	
1600	öllre vett	cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		3434	9	2	46	9522	51
Rét s kert		1490	1306	2	52	4278	22
Szőllő		57	761	3	40	210	32
Legelő		1543	1097	1	55	2958	44
Erdő		40	274	3	10	127	13
Nádas		10	-	2	-	20	-
Egészben.	termény erő	6576	157	2	24	17117	42
	terméketlen	570	1199				
Összesen		7146	1356				

Földbirtokos van a községben 559; és a *helyrajzi szám* 11496-re terjed.

Terem tiszta és kétszeres búzát, rozsot, zabot, árpát, kukuriczá s dohányt.

Folyóvize a Tarna.

Népessége: 1852-dik évben család f 605, lélekszám 2620; ebből férfi 1254, nő 1366 = 2620.

Magyar 2589, cigány 19, héber 12 = 2620.

R. kath. 2608, héber 12 = 2620.

Nőtlen 714, hajadon 710, nős 508, férjes 508, özvegy férfi 32, özvegy nő 148 = 2620.

A községből távol van 18; ellenben a községben tartozkodik idegen 11.

Lakosainak *főiparága* mezei gazdaság s szőlőmivelés.

Marhatenyésztés: lovak: 67 egy, 36 két, 38 három éves csikó, 8 mén, 263 kancza, 228 herélt, összesen 640 ló; - 8 öszvér s szamár, 419 ökör, és bika, 662 tehén, 4738 juh.

Ház összesen 530; - ebből telkes ház 326, keresztény zsellér 188, héber zsellér 7, lelkész s tanító lak 3, község ház 6, (a tanácsház 1815-be épült) (1 vendéglő, s 1 négy kerekű vizi malom; mindkettő 1842-be épült.

Adó ügy: 184⁷/₈-ik évre *hadi adó* fejében 8 ft. 2 krral számított 167 ³/₈ rovás után fizetett 1344 ft. 34 p. krt. s házi adó fejében ugyan annyi rovás után 401 ft. 42 krt. összesen 1746 ft. 16 ⁶/₈ krt.

184⁹/₁₀-ik évben *adóhátraléka* nem volt.

185⁰/₁-iki közigazgatási évben *adó illetéke* s ebből *lerovása* következő volt:

	Föld-adó		Ház-adó		Sze-mély a.		Jöve-delmi		184 ⁸ / ₉ évi ¹ / ₅ rész a.		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Adó illeték	2495	16	216	30	753	-	48	17 ¹ / ₄	268	47 ³ / ₄	3781	50 ⁵ / ₄
Levonatott	932	38 ² / ₄	102	-	192	30	45	6	158	21 ⁶ / ₄	1430	36
Beszedetlen	3427	54 ² / ₄	114	30	945	30	93	11 ¹ / ₄	427	8 ⁹ / ₄	5212	26 ⁵ / ₄

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Majorkodásból 3759 ft. 47 kr. Büntetésekből 253 ft. Telkek kiosztásából 58 ft. 30 kr. Javadalmakból 2005 ft. Piarczbérből 37 ft. 25 kr. Birságból 51 ft. 49 kr. Különfélékből 943 ft. 40 kr. Múlt évi készpénz maradvék 457 ft. 34 kr. Összesen 7566 ft. 45 kr.

B) *Kiadás.* Hivatalnokok fizetése 1848 ft. 30 kr. Cselédek ruházata 200 ft. Jövedelmi adóba 100 ft. Fogasztási adóba 155 ft. 184⁷/₈ ⁸/₉ ⁹/₁₀ évekről bántpénz visszafizettetett az illetőknek 500 ft. Szegődöttek hús s fadgyúja 90 ft. 50 kr. 1849-ik évről kincstári tartozás 250 ft. Majorkodásra 186 ft. Fa és vasfélékre 1191 ft. 58 kr. Mészteglára 402 ft. 42 kr. Gyertya, hús, halzsirra 50 ft. 19 kr. Gazdagságbeliekre 133 ft. 36 kr. Különfélékre 425 ft. 7 kr. Írásbeliekre 111 ft 55 kr. Mesterembereknek 820 ft. 52. kr. Uti költségekre, napidijakra 5101 ft. Összesen 6976 ft. 49 kr. v. cz.

Bevétel 7566 ft. 45 kr. Kiadás 6976 ft. 49 kr. Pénztári maradvány 589 ft. 55 kr.

Egyház ügy: R. katolikusok szent Mihály őrangyalhoz 1778-ik évben épült anya-egyháza 1704-ben keletkezett, anyakönyvei azonban már 1701-ik év óta léteznek; az előtt e község, mint fiók a Jákóhalmi anya-egyházhoz tartozott. Van ezenfelül a községben Boldog-asszony tiszteletére 1777-ik évben épített kápolna; - a Parochia 1750-be épült. Egyház védlői joggal a község bir. A plebános s egy segéd lelkész teljesítik lelki hivatásukat az egri érsekség egyház kormánya alatt.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi fizetésére kiad a község 153 kila tiszta buzát, 180 font hust, 45 font fadgyút, 260 font sót, 15 öl tüzfát, 231 mázsa szénát, 36 iczcze vaját, 1624 ft. 30 krt. v. cz.

Tanoda állapot: R. katolikusok 2 osztályú elemi iskolájában 2 tanító alatt tanulók összes száma 306; ebből fi 176, leány 130. - A tanoda *épületek* meglehetős karban.

Árva ügy: 8 atyától származott 20 árvának összes vagyonértéke 2848 ft. 4 kr. v. cz.

Kórházának 3500 ft. v. cz. tőke utáni s egyéb jövedelmei 390 fra mennek v. cz., miből 1851 ik évben 60 frt. adatott ki.

Sem országos, sem heti vásárai.

Tüzoltó eszközök: 1 három akós vízi puska, 2 vas csáklya.

Gazdagsági szerek: 6 hámos ló, 10 heverőló, 8 bika, 7 darab sertés (5 kan), 1 magyar, 1 lengyel sátoros kocsi; 1 szán.

A községben katonaság s Csendőrség nem szállásol.

Utolsó posta: Jász-Berény.

Jász-Felső-Szent György

II. **Jász-Felső-Szent-György** község megtelepítésének ideje azon idő tájra vitetik vissza, mikor Corvin Mátyás király országlása alatt, 1460-ik év táján, a csehek e helyről elűzettek; a XVI-ik század közepén e föld török kény uralom járma alá esván, a csekély számú lakosok élet-biztosságot a Mátra bércei között kerestek. Másfél század alatt a Hatvani és Jász-Berényi pasák, a Zagyva folyó közelében egy parton, gyakran több ideig, kisebb nagyobb - vagy úgynevezett tatár tábort tartottak; miért is e hely mai napig „*táborhely*”-nek neveztetik, hol a szántóvetők régi sarkantyú, ágyú, láncz, tábori edény, nyíl, kard darabokat és izmos emberekre mutató csontokat csak kevéssel ezelőtt is ekéikkel forgatták fel - A XVII-ik század végén a törökök elpusztulván e tájról, néhány kissé magyarosodott család e helységben megmaradt, melly akkor „*Gál Szent-György*”-nek neveztetett; ezen családnak tagjai mindnyájan *Törököknek* neveztetvén, e nevet mai napig megtartották s többen földbirtokosok; sőt jelenleg is van egy Török nevű községi tanácsos. A Gál Szent-György név 1740-ik év táján *Gál Felő Szent-György* - 1779-be pedig *Felső Sz.-György*-re változtatott.

Levéltárából a következő okiratot közöljük:

Demnach in der Römisch-Kayserlichen, auch zu Hungarn und Böheimb Königlich Majestät, Unsers Allernädigsten Herrns absonderliche Protection und Salva Guardia, Gegenwertiges Dorff Felső B. György sambt habenden wüthtschafften, und allen getreuen Iwohnern, wie auch all-ybrigen Apertinentien an- und aufgenommen worden. ----- Als werden hiemit alle und jede, sowohl Allerhöchstgedacht Ihrer Kayserl. und Königl. Majestät immediat-bestellte, als auch deroselben Allirte Hoch- und Niedere Kriegs-Officier, und ins gemein alle Soldaten, auch KriegsLeuthe zu Ross, und Fuss, Teutsch- und Ungarisch- Croatisch- und Rätzischer Nation, was Würden, Stands, oder Weesens sie seynd, nicht weniger alle und jede Zufuhr- Einlogier- und Quartierungs-Comissarien, auch sonsten männlichen jeder nach Stands-Gebühr ersucht, die meinem Commando Untergebene aber gemässen erinnert, auch ernstlich befelcht /. Ermeltes Dorff Föös- Sz. György sambt habenden wüthtschafft, getreuen Inwohner - und alle-übrigen an- und Zugehörigen, ----- nicht allein mit aller eigen-Einlogier- Einquartierung und anderen dannenhero rührenden Beschwärllichkeiten, durchzügen, Nacht- und still-Lagern, Geld-Pressuren, Abnehmung klein- und grosses Vieh, Ross, Wagen, Geträyd, Wein, Bier, Virtualien und anderen Kriegs-Exactionen, wie die Nahmen haben, oder unter was Praetext selbige gesucht werden mögen, sonderlich aber mit Brandschatzungen, Raub, und Plünderungen, oder auch Gewalthätigkeiten, und straffinässigen, Insolentien gänzlich zu verschonen, weniger anderen dergleichen zu thun keines Weegs zu gestatten, sondern vielmehr in allen Vorfällen festiglich zu schützen, zu manutniren, und Hand zu haben. Hieran geschicht was recht ist, und ist man es umb einen jedwedern Standt-Gebühr nach, zu erwiedern erbietig. Die Untergebene aber vollziehen hieran ihre Schuldigkeit, und diesen ernstlichen Befelch, werden sich auch von unausbleibender Leibs- und Lebens-Straff zu hüten wissen. Signatum. Pest den 17. 9-bris 1710.

Der. Röm. Kais. Meyb. Cammerer, Rath General Feldt-Marschall. Panus Croatiae, General derg. C'aschaürischen garnizon, Obrister über ein Regiment Cuirassier, und in König Reich Ungarn Commadirender General Johann Gwoff (L. S.) Palff.

Az eredetiről meg egyezőleg le irta Pirkler Adolf, Jegyző.

Fekszik a Zagyva partján, a keleti hosszúság 37° 29' és északi szélesség 47° 30' 1/2 alatt. Jász-Berénytől 1 2/4 m.

Éghajlata endemice egészségtelen, fészke a honos váltólázaknak; egészségesek a betegekhez, mint 1:4; - egyébkint a többi felmerülő kórok iránt l. a 130 lapon Árokszállásra nézve előadottakat.

Területét (¹⁸/32 mértföld) a község következő számadatokban mutatta fel:

Összes határ- terület		szántó föld		kaszálló		Legelő		Mellyből Szőlő		Erdő		Nádas		haszonve- hetlen tér	
hold	öl	hold	öl	hold	öl	hold	öl	hold	öl	hold	öl	hold	öl	hold	öl
4596	857	2330	100	375	1250	1108	689	125	25	122	1075	17	280	517	630

Ellenben az adósorozati munkálatok *hiteles* adatai:

Térmérték					Tiszta Jövedelem			
1600					átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
öllre vett cat. hold					ft.	kr.	ft.	kr.
öll								
Szántóföld			2416	1114	2	48	6802	2
Rét s kert			389	249	2	59	1161	46
Szőllő			125	946	3	40	460	30
Legelő			1104	500	1	30	1656	28
Erdő			57	596	3	10	181	41
Nádas			17	120	2	-	34	9
Egészben.	termény erő		4110	325	2	30	10296	36
	terméketlen		421	749				
Összesen			4531	1074				

Földbirtokos van a községben 374, és a *helyrajzi szám* 7296-ra terjed.

Terem: rozsot, árpát, zabot, burgonyát.

Folyó vize: a Zagyva, mellynek partján feküdvén, s közel mocsárai miatt, egészségtelen éghajlattal bir, mi egyik főoka a népesség számában évenként - a mint mindjárt látandjuk - tapasztalható csökkenésnek.

Népesség: 1830-ban községbeliek száma 2000 volt, 1849-ben 1780 s 1852-ben már csak családfe 285, lélekszám 1342 volt; ebből férfi 636, nő 706 = 1342.

Magyar 1310, cigány 26, héber 6 = 1342.

R. kath. 1336, héber 6 = 1342.

Nőtlen 364, hajadon 368, nős 245, férjes 251, özvegy férfi 30, özvegy nő 84 = 1342.

A községből távol van 48; ellenben a községben tartozkodik idegen 7.

Földbirtokos 374 van a községben. Egyébiránt a népesség száma csökkenésének főokául felemlített mocsáros fekvésen kívül, nem csekély tényező e részben a lakosság szegénysége is, „fele ennek proletarius, s jobbadán burgonyával tengeti életét; e községben a nélkülözés egész luxus czikké vált, miért is ezen község méltán „Jászság Irlandja”-nak nevezhető. Magának a lakosok szegénységének pedig tényezője: a határ silánysága.

Főiparága a lakosoknak a mezei gazdaság s szőlőmivelés.

Iparüzők: Csizmadia 5, szücs 2, szabó 1, lakatos 1, kovács 2, kerekgyártó 1, takács 3.

Marhatenyésztés: lovak: 14 egy, 18 két, 5 három éves csikó, 1 mén, 108 kancza, 85 herélt, összesen 231 ló; - 301 ökör és bika, 185 tehén, 1542 juh.

Ház: összesen 321; ebből úri lak 6, telkes ház 152, keresztény zsellér 153, héber zsellér 1, lelkes s tanító lak 3, községház 4, egy funduson két ház 2.

Telkek: 20 holdas telek van $97 \frac{1}{2}$ a határban; jelesen van egész telkes, vagy is 20 és több holdat bíró 27, $\frac{3}{4}$ telket bíró 18, $\frac{2}{4}$ telket 21, $\frac{1}{4}$ telket 53, $\frac{1}{4}$ -nél kevesebbet 37.

Adó ügy: $184 \frac{7}{8}$ -ik évben *hadi adó* fejében 8 ft. 2 krral számított $118 \frac{6}{8}$ rovás után fizetett 953 ft. $57 \frac{4}{1}$ krt., s házi adó fejében ugyan annyi rovás után 285 ft.; összesen 1238 ft. $57 \frac{4}{1}$ krt.

$1849 \frac{50}{50}$ -ik évben adó hátraléka 223 ft. $2 \frac{3}{1}$ kr. volt.

$1850 \frac{1}{1}$ -iki közigazgatási évben *adóilletéke* s ebből *lerovása* következő volt:

	Föld-adó		Ház-adó		Személykereseti		Jövedelmi		ötöd rész adó		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Adóilleték	1061	24	154	-	316	20	43	27	190	$47 \frac{5}{1}$	1765	$58 \frac{5}{1}$
Befizetett	836	40	121	-	247	20	43	27	148	-	1396	27
Beszedetlen	224	44	33	-	69	-	-	-	42	$47 \frac{5}{1}$	369	$31 \frac{5}{1}$

Községi pénztár.

A) *Jövedelem.* Gabonafélékből 2108 ft. 38 kr. Haszonvételekből 1769 ft. Büntetés s lelgelésből 74 ft. 16 kr. Bánáthézn 500 ft. Összesen 4452 ft. 24 kr. v. cz.

B) *Kiadás.* Gabona s takarmányfélékre 190 ft. Fa, vas, kö, mész sat. 264 ft. 2 kr. Hús, fadgyú sat. 203 ft. 40 kr. Cselédek ruházatára 83 ft. Építés s gazdasági szerekre 201 ft. 32 kr. Írásbeliekre 238 ft. 56 kr. Uti költségek, s napi díjakra 541 ft. 1 kr. Különfélékre 1217 ft. 45 kr. Előljárok s szolgák fizetésére 1488 ft. 48 kr. Összesen 4428 ft. 44 kr. v. cz.

Jövedelem 4452 ft. 24 kr. Kiadás 4428 ft. 44 kr. Pénztári maradvány 23 ft. 40 kr. v. cz.

Egyházügy. A r. katolikusoknak van 1701 év óta sz.-György vitéz és vértanú tiszteletére emelt anya-egyházuk, mellynek anyakönyvei is azon év óta vezetettek. Egyház védő a község. A Plebános az egri érsek egyház kormányja alatt teljesíti hivatását. *Fiókhelye:* Kerekudvar pusztá sz.-János tiszteletére emelt kápolnával. (88 r. k. 2 ágos vall. lakossal) $\frac{1}{4}$ órányira.

Lelkeszek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi fizetésére kiad a község 13 kila tiszta búzát, 132 kila kétszerest, 10 kila árpát, 200 font húst, 50 font fadgyút, 270 font sót, 15 öl tűzifát, 165 mázsa szénát, 21 iccze vaját, 448 ft. 48 krt. v. cz.

Tanoda állapot. Egy, r. katolika vallás felekezeti iskola van két osztálylyal, 2 tanítóval, 77 tanulóval (42 fi, 35 leány) a *tanoda épület* jó karban.

Árva ügy: 10 atyától származott 17 árvának összes vagyon értéke 6958 ft. v. cz.

Kórházának 1702 ft. $18 \frac{60}{100}$ kr. v. ez. tőke utáni kamat- s egyéb évi jövedelme 102 ft. 7 kra megy; ebből 1851-ik évben kiadott 100 ft.

Országos- s hetivásárai nincsenek.

Tüzoltó eszközök. 2 kézi vízi puska, 1 vizes kocsi, 1 vizes hordó, 2 bőr, 2 fa rocska, 2 csáklya, 1 létra, 3 lapát, 2 lámpás.

Gazdasági szerek. 2 hámos, 1 csödör ló, 4 bika, 1 tehén, 1 rugott üsző, 1 öreg kan sertés, 1 hintó forma, használaton kívül helyezett bárka, 1 közönséges parasztkocsi.

Katonaság a községben nem szállásol.

Utolsó *posta*: Jász-Berény.

Jász-Jákóhalma

III. **Jász-Jákóhalma** első megtelepítése felől történeti adatok hiányoznak; azonban már 1332-ik évben - mint az egyházi könyvek mutatják - kebelében plébánia létezik; következőleg e község már népesítve volt.- 1357-ik évben pedig I. Lajos királyunk alatt e községnek Jász-Berény városával határbeli villongásai valának, melyek Szécs Miklós országbírája által mikép döntettek el légyen? a következő okirat mutatja:

I.,,Nos Capitulum Ecclesiae Agriensis, memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis, quod accolae Possessionis Jákóhalma in Districtu Jasigum adjacentis et habitae, exhiberi, et praesentari curaverint, Nobis litteras quasdam Magnifici condam Comitis Nicolai de Szécs Judicis Curiae Serenissimi condam Principis Domini Ludovici Dei gratia Regis Hungariae super quadam terrae particula, vulgo Horgas ér-mellyéke vocata adiudicatorias sub pendenti eiusdem Sigillo in Zona Sericia viridi adhuc in Anno Domini Millesimo tercentesimo quinquagesimo septimo emanatas, et confectas, petentes Nos debita cum instantia, ut easdem de verbo ad verbum protocollo huius nostrae Ecclesiae inseri, et transscribi, transcriptumque, sive transumptum earundem, sub sigillo nostro Capitulari usitato, et autentico sibi dare dignaremur; quarum tenor sequitur et est eiuscemodi: „Nos Comes Nicolaus de Szécs Iudex Curiae Serenissimi Principis Domini Ludovici, Dei gratia Regis Hungariae etc, etc. Comitatusque de Thurocz tenens honorem: Memoriae commendantes tenore praesentium significamus quibus expedit universis: quod cum inter Ladislaum filium Eustachii filii Marcelli de gente Wrs Wajvodae Philistinorum, ab una, et inter Dominicum filium Leorandi, filii Thomae Bani dicti Chupor de Jákóhalma parte ex altera in facto eiusdem particulae terrae Horgas ér-mellyéke vocatae, quam ipse Ladislaus ad possessionem suam Berény appellatam vigore efficacissimorum instrumentorum pertinere debere, ipse vero Dominicus ad possessionem suam Jákóhalma ab antiquo pertinuisse, et modo pertinere debere contrariose allegaverat, litis, et contentionis materiei mota et exorta, et coram Nobis modis diversis ventillata, ultimoque ad communem inquisitionem, et litterarum productionem adiudicata (cuiusquidem inquisitionis Series in litteris Capituli Vaciensis, iuxta commissionem nostram iudiciariam, ad octavas festi Penthecostes reportata discussioque eiusdem ad octavas festi nativitatis Virginis gloriosae tunc proximae affuturas prorogata exstisset) Denique ipsis octavis festi nativitatis Virginis gloriosae advenientibus, Nobis una cum venerabilibus in Christo patribus Dominis Nicolao Archi Episcopo Colocensi Aulae Regiae Cancellario, Stephano Nyitriensi Ecclesiae Episcopo Sacrae Theologiae Magistro, nec non Magistro Paulo de Debroö vice iudice nostro Nicolao Domine Nicolai Koncz Palatini et Jacobo nostro prothonotariis, aliisque complurimis Regni Nobilibus in nostra sede Iudiciaria, sedentibus causalesque processus, quorumlibet coram Nobis litigantium in statera aequitatis dimetientibus idem Ladislaus, filius Eustachii actor ab una, et praelibatus Dominicus Incattus ab altera partibus, ad nostrum iudicium accedens conspectum, super praemissis ad pacis reformationis, se, per Nos admitti postularunt humili precum cum Instantia: quos cum nos ad ipsius pacis reformationem, iuxta devotae petitionis Eorum instantiam, veluti amatores pacis, et concordiae liberaliter admissemus, denique partes eadem nostrae iudiciariae admissionis censu, prius, ut praemittitur formiter obtenta omnia iura Eorum in facto praemissae particulae terrae litigiosae iuxta rivulum Toarna adjacentis, aliarumque discolositatum super quibus usque tunc litigionarii excessusque inter ipsos fuerunt ventilati plene, et integre in manus praeattactorum Domini Stephani Epicopi Nyitriensis, ac Magistrorum Pauli de Debroö, alterius itidem Nicolai praeattacti Domini Nicolai Palatini, et Jacobi Nostri Prothonotariorum admiserant eo modo: ut in omnibus praemissis iuxta suorum instrumentorum vigores, irretractabiliter ipsorum reformationi consentirent: Tandem nobis, cum praedictis Praelatis, et Baronibus, Regnique nobilibus, pro conformatione pacis inter easdem partes fiendae, ut omnis discolositatis et rancoris fomes sinceræ tranquillitatis concordiali foedere sedaretur speculativa contemplatione anhelantibus, ipsis causalibus processibus, seu actibus litigionariis, instrumentalibusque eorum iuribus praemetitis, praenotati Ladislaus filius Eustachii, et Dominicus filius Leorandi Bani de praefata Jákóhalma, cum praedictis Eorum arbitris, ad nostram iudiciariam redeundo praesentiam, praedicti arbitri easdem partes, ipsaeque partes se eo modo concordasse retulerunt, quod quia praelibatus Vajvoda Ladislaus nulla litteraria instrumenta super facto dictae Particulae terrae litigiosae se habere sponte confessus exstisset; sed eandem ad possessionem Berény iure duntaxat pignoratitii, in et pro florenis auri puri centum et sexaginta duobus possidere asservisset, ideo ipse praedictam terrae particulam hinc existimamus eidem Dominico filio Leorándi, levatis ab ipso praescriptis centum et sexaginta duobus florenis auri puri, cum omnibus eiusdem particulae terrae litigiosae utilitatibus, pratis vero trans eundem rivulum Tarna-pataka existentibus et loco molendini deserti remittere promptus esset et paratus, quo percepto idem Dominicus Banus praedictam pecuniae summam in crastina diei tunc venturi coram nobis persolvere assumisisset, ipsoque termino nostri in conspectu exolvisset, ideo ipse Ladislaus levatis praescriptis centum, et sexaginta duobus florenis auri puri, eandem particulam terrae litigiosae vulgo Horgas alias Nagyér vocatam, cum omnibus suis utilitatibus, et pertinentiis eidem Dominico spontanea voluntate resignasset, et remisisset ipso facto coram nobis, universas litteras causales, quibus mediantibus praedictam particulam terrae ad possessionem suam Berény illegitime occupatam, vanas, cassas, et frivolas, viribusquo suis carituras relinquendo: quo peracto ipse Banus Dominicus universa sua instrumenta antiqua, super factostrarum praelibatae suae possessionis Jákóhalma in figura nostri Iudicii producendo, vigore eorundem, divtam particulam terrae litigiosam

modo praemisso, ab eodem Ladislao redemptam, in perpetuum sibi adiudicari postulaverat. Unde nos quia praescriptam particulam terrae ex tenoribus dictarum litterarum Reambulatoriarum capituli Budensis, intra veras metas dictae possessionis ipsius Dominici Jákóhalma vocatae, adiacere evidenter compereramus et ad eandem pertinere ex serie dictarum litterarum Capituli Budensis adinveniebamus. Ideo praescriptam particulam terrae Horgas ér-mellyéte appellatam eidem Dominico filio Leorandi, eo Jure quo ipsi dignoscebatur pertinere, sub antiquis suis metis ad dictam possessionem Jákóhalma aplicando una cum Baronibus, et Nobilibus Regni Tribunal Judicarium Nobiscum assidentibus auctoritate nostra iudiciaria comisimus, et reliquimus per Eum ac Heredes ipsius perpetuo possidendam. Salvis Juribus alienis. In cuius rei memoriam, firmitatemque perpetuam praesentes litteras nostras privilegiatas, pendenti, et autentici sigilli nostri munimine roboratas eidem Dominico duximus concedendas. – Datum in Wisegrad 10-o die seriei praemissorum: Anno Domini Millesimo trecentesimo quinquagesimo septimo.” - Unde nos Justis, et legitimis petitionibus praeattactorum accolarum Jász-Jákóhalma Nobis previe factis favorabiliter inclinati peractas litteras adiudicatorias non abrasas, non cancellatas, sed omni prorsus suspicionis nota carentes, sine diminutione, et augmento protocolo Ecclesiae nostrae de verbo ad verbum transscribi facientes, paria eorundem genuina, sub sigillo nostro Capitulari usitato et autentico eisdem accolis antedictae possessionis Jákóhalma extra dedimus iurium eorundem uberiorem ad cautelam. - Datum feria tertia post Dominicam Exaudi. Anno Domini Millesimo septingentesimo primo Lecta per me Nicolaum Krucsay lectorem.”

Közös sorsban osztzkodván ezután a többi Jászkún testvér községekkel, a felszabadulási összeghez 12950 forinttal járult.

Levéltárából még a két okiratot közölhetjük:

II. „Egész Nes Jászságból rendszerént öszveszedett tanúk vallási Tarnán túl való egy darab pörös földnek állapotja végett Jákóhalmi uraimék Instantiájára Jász-Berényi városiék uraimék ellen, mely pörös földnek szabadossann való élése és bírása ennek előtte egynehány esztendőkkel immár deliberáltatott volt akkori nemes Jászságnak gondviselője előtt betsületes és tisztelendő Árokszállási Várkony Péter Mátyás uram előtt több több sok becsületes nemes Jászságbeli emberséges és tudós régi öreg emberekkel együtt. Denuo nunc exacta Inquisitio. Anni millesimo sescentesimo septuagesimo quarto Die praesentis Mensis 30. May.

Primus Testis. In Inferiori Sancto Georgio Mathias Kováts Annor. circit. 70. fide fassus est, hogy midőnn azonn darab pörösföldnek eligazítása végett elsőbenn Jákóhalmi Uraimék Istenben üdvözült boldog emlékeztű Gróf Veselényi Ádám Uramot eő Nagyságát akkori nemes Jászságnak Fő Kapitányát és Ispányát, Vitézlő és Nemzetes Vármegye Ispányát Miklós Deák Uramot requirálták volna egyetemben, átalértvén azért az Úr eő Nagysága a dolgot, hogy Berény Várai Uraimék mód nélkül igazság kívül akarnák birni a földet a tarnán túl egész a horgas érig, hallotta az Úrtól eő Nagyságától, hogy mondotta mind Miklós Deák uram előtt, mind pedig Árokszállási Pater Uram előtt, hogy meg nem engedi azt eő Nagysága soha, hogy bátor város legyen is, de ha igazsága nints a dologhoz, hogy a szegény falunak földjét mód nélkül élje, avagy mint az aprólék halat az öreg elnyelje, erre azt felelte Pater Mátyás Uram mint Jászok gondviselője, hogy tsak eő Nagysága eő kegyelmére bizza a dolgot jó módjával való lelkiismeret szerint való eligazítást téssen, melyet az Úr is eő Nagysága helinn hagyott, eő kigyelme jól emlékezett reá miképen definiáltatott a dolog, ezt halotta eő Nagyságától, mert jelenn voltam Jákóhalmiakval együtt eő Nagysága előtt Fülek várában. - Secundo. Fide fassus est illius temporis Judex Judiciariae Mathias Kováts supra specificatus hogy halotta (mikor a törvényre felmentek Jákóhalmára) mind Takáts Lőrincztől, mind Nyájas Bertalantól mint régi öreg emberektől hogy a malmann alúl való téhelytől fogyvást Berény felől a horgas érig a határ. - Második pedig négy szállás felől a tarna kis szögletin tul a tövis bokrokban. - Tertio Fassus est mikor felmentünk a Törvényre, és a szögletérbe az egész nemes Jászságból convocaltatott uraimékkal leültünk volna a törvénybe, és a perös föld felől jó lelkiismeret szerint való deliberatumot tettünk volna, arra jól és világosan reá emlékezem, hogy a Jákóhalmiak megnyervén a Berényi uraimeket, a hatalomér elmarasztották őket. - Hogy a főleet sok ideig szabadossann élték, mind pedig hogy a tizenhat szekér szénát azonn földről hatalmával fegyveres kézzel elvitték, mely szénák elvitelekor nem gondolván Berényi Uraimék a Jákóhalmi Bíró ezer Aranyig tilalmával, a hatalomért és violentiáért úgy vélem és vallom, hogy a törvénybe ezer aranyokon maradtanak el. Item arra is emlékezem, világosan, hogy a törvény azt is feltalálta, hogy a hatalommal elvitt tizenhat szekér szénát Berényi Uraimék a miképen elvitték és honnét, hasonló formánn azonn helyre vissza vigyék, de az is eő kegyelmeknek maradt, ők tudják hová tették. - Vagyon húsz esztendeje, hogy hatalmasúl oda tartják. Item azt is hallotta, hogy a törvénykezéskor is ott járt hatalmasúl a pörös földönn az ökor csordájok.

Secundus Testis in eodem Pago Mathias Bosdar annor. etiam circit. 70. eodem modo fassus est omnia, ut primus testis fide confirmans omnia, Item azt is vallotta, hiti utánn, hogy hallotta régi öreg emberektől, hogy még mikor a Török Berénybe lakott is, nem háborgatott senkit a Jákóhalmiak közül a horgas érenn innét.

Tertius Testis in eodem pago Martinus Dorók annor. circit. 76. eodem fassus est omnia ut duo priores, fide confirmans omnia. Item azt is vallotta hiti utánn, hogy a Jákóhalmiak mindenkor birták azon darab földet, és rajta is kaszáltanak, és Marhájok is ottan járt, senki az előtt régi Berényi emberek idejébe nem háborgatta őket.

Quartus Testis in Ladány Blasius György annor. circit. 70. fide fassus est, hogy a törvénynek kimondásakor Árokszállási Pater Uram és Jász-Berényi Pater Uram Kulin Istvánnal és többekkel egyetemben békességet szerettek mind a két fél között ilyen formánn, hogy midőnn a mező felszabadását Szent Mihály nap utánn közönségesenn éljék a földet, és mind a Berényi marha a tarnára bejöhessen mind pedig a Jákóhalmi marha is Berényig elmeessen, ennek a végzésnek pedig kötetit vetették ahhoz, a ki felbontja a békességet, azt nem tudom bizonyossan ha ezer

aranyokon való maratságot letegye e, minden urak részről a ki a békességet felbontja, egy általába kötést tettek akkor, a mi a határok dolgát illeti, akkor is a horgas eret állították Jákóhalmi Uraimék Berény felől egyik határnak lenni, a második határt pedig Négyszállás felől, a tarna kiss szögletitül a tövis bokrokban mondották, ezt akkor is helybe hagytuk mindnyáján.

Quintus Testis in Jász Apáti Jakobus Gubitz annor. circit 80. fide fassus est omnia sicut quartus testis. Item ezt is vallotta hiti után, hogy Berényi uraimék általértvén a birságnak állapotját, hogy valóba elfognak maradni, ha az urak székre megyen a dolog, magok kérték Jákóhalmi uraiméket a békességre. - Item a határok felől is azont mondotta ezen tanú mint a negyedik tanú vallotta, hittel erősítvén.

Sextus Testis in Átány Andreus Molnár annor. circit. 70. fide fassus est, hogy hallotta fűleivel, hogy a Berényiek a pörös földnek igazításakor azt állíták, hogy a Tarna félrésze volna a határ Berénytől, a Jákóhalmiak arra úgy feleltek, hogy tsak heted magokkal bizonyítsák meg azt, hogy ott van a határ, a mint behozták a törvénybe; legyen övék a föld. - De a Jákóhalmiak elegendő bizonytságot tanáltak akkor is arra a mennyit a törvény kívánt, hogy a horgas érnél vagyon egyik határ, a másik pedig négyszállás felől a bokrokban. Item azt is vallotta hitivel, hogy mikor Berényi Uraimék elvitték hatalmasul azonn pörös földtől fegyveres kézzel a tizenhat szekér szénát, a Jákóhalmi bíró kiment tiltani a Berényieket, hogy ők ne cselekednének hatalmaságot, a Jákóhalmi bíró törvényre támasztván magát, minden urak részére tiltotta őket ezer aranyig, ezek ellen elmarasztották a Berényieket, azt nem tudom nyilván, ezer aranyokon ezüst vagy tallérokonn, de az ezer volt a számba. Item azt is hallotta hitivel, hogy Árokszállási Pater Uram és akkori Berényi Pater Gergel uraimék békességet szereztek mind a két fél között ilyen formán, hogy ha ennekutánna a békességet valaki felakarja bontani, tenné le elsőbenn az ezrekenn való maratságot minden Urak részéről, és azután állana peri mellé, ezeket erős hittel vallotta a felül megirt hatodik tanú.

Septimus Testis in Árokszállás Georgius Bordás annor. circiter 56. hite után vallotta, hogy hallotta egynehányszor Takáts Lőrintztől, és Nyájas Bertalantól, és akkor is mikor törvénykeztenek Jákóhalmi uraimék Berényi uraimékkal, hogy a horgas ér volna egyik határ Berény felől, a második Négyszállás felől a tarna kis szögletinél a tövis bokorba. Item azt is vallotta, hogy a Jákóhalmiak elmarasztottak a Berényieket a törvénybe minden urak részéről, de nem tudom ezer aranyokon ezüst vagy ezer tallérokonn, de az ezer volt a számba.

Ezen inquisitio lett minden helységbe a főbírák és esküdtek előtt iratva. Mostani Szent Györgyi bíró Várkonyi György. Ladányon Csizmadia Péter, Apátin Zahar Lőrintz, Átányon György János, Árokszállásba Otsai János Bírák uraimék előtt. Die et Anno ut Supra.

Árokszállás, (L. S.) Jász-Apáti, (L. S.) Jász-Ladány, (L. S.) Jász-Szent-György (L. S.).

A külső oldalán. Egész nemes Jászságból rend szerint össze szedett tanúk vallási tarnántól való egy darab pörös földnek állapítja végett nemes Jász-Berényi Uraimék ellen Jász Jákóhalmi uraimék Instantiájára.”

III. „Nos Stephanus Szöllősi Judex coeterique Jurati, et Senatores possessionis Jász Jákóhalma in Districtu Jazigum adiacentis, et habitae. Toenore significamus praesentium quibus expedit unversis: quod Egregiis Joanni Szántó Georgio itidem Csöke dedimus, et atribuimus omnimodam coram venerabili capitulo Vacienisi, et ubique coram legitimis Judicibus Regni Nomine praelibatae possessionis agendi, Procuratores constituendi, contradicendi, simul et protestandi, procuratoresque (ubi necessum foret) revocandi ac removedi, omniaque Juridica remedia modis iustis, et lictis pro parte, et bono antelatae possessionis Jász Jákóhalma exequendi, et peragendi facultatem, et potestatem, potestatisque plenitudinem. - Imo damus et atribuimus praesentium per vigorem, quibus sigillum nostrum est appensum. Datum Jász Jákóhalmae die 10. mensis Julii Anno Domini 1702. Idem qui supra Stephanus Szöllősi Judex, et Senatores praelibatae possessionis Jákóhalma.” (L. S.)- Az eredetivel egyeztetve s kiadta Csöke József, Jegyző.

Éghajlata ugyan olly, mint Árokszállásra nézve a 130 lapon előadva van.

Területe ^{22/32} mértföld, részleteit a község következő számadatokban mutatja fel:

Összes határ- terület		Mellyből							
hold	öll	szántóföld	hold	öll	hold	öll	legelő	hold	öll
7759	¹ / ₄₀	5010	¹ / ₁₃	1261	¹ / ₃	889	¹ / ₂	165	⁴ / ₅

Ellenben az adósorozati *hiteles* adatok következők:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öll vett cat. hold	öll	átalában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld		4585	1394	3	10	14565
Rét s kert		1336	1204	3	34	4784
Szöllő		151	111	3	40	553
Legelő		790	1118	2	35	2048
Erdő		33	980	3	10	106
Nádas		-	-	-	-	-

Egész.	termény erő	6898	7				
	terméketlen	860	33	3	11	22058	29
	Összesen	7758	40				

Földbirtokos 635; - *helyirati szám* 11800.

Folyó vize a Tarna, mellynek kiöntései ellen 214, a holt Tarna ellen pedig 240 öl gáttal védi magát. - *Tavai*: Vak-László, Négyszállás, Csikós és Sarkantyús nevűek. - *Mocsárai*: Bodó, Újktut, Virágos és Nagy-Győr.

Népessége: 1852-ben családfő 575, lélekszám 2486; ebből

Férfi 1180, nő 1306 = 2486.

Magyar 2429, cigány 55, héber 2 = 2486.

R.-Katholikus 2481, görög n. e., 3 héber 2 = 2486.

Nőtlen 613, hajadon 628, nős 544, férjes 544, özvegy férfi 33, özvegy nő 124 = 2486.

Főiparága a lakosoknak földmivelés, marhatenyésztés s csekély iparüzlet; jelesen

Termeszt tiszta és kétszeres búzát, árpát, zabot és kukuricát.

Marhatenyésztése: lovak: 65 egy, 55 két, 12 három éves csikó, 5 mén, 229 kancza, 249 herélt, összesen 615 ló; 16 öszvér és számár, 841 ökör és bika, 872 tehén, 4158 juh.

Iparüzők: csizmadia 25, szücs 9, lakatos 1, kovács 6, szabó 7, asztalos 3, kerekgyártó 2.

Házak: összesen 554, birtokosokké 342, zsellérház 204, lelkész- s tanító lak 3, községház 5.

Adó ügy: 184⁷/₈-ik évre *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 251 ²/₈ rovás után 2018 ft. 22 ⁴/₁ kr., *hadi adója* pedig 603 ft. összesen 2621 ft. 22 ⁴/₁ kr.

185⁰/₁-iki közigazgatási évben.

	Föld-adó		Személy kereseti		Ház-adó		184 ⁸ / ₉ el-mar. kiadó		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Adó illeték	4267	43 ³ / ₁₆	896	¹ / ₁₆	151	30	403	40 ⁵ / ₁₆	5718	54
Ebből lerovatott	3586	16 ⁴ / ₁₆	723	18	119	35 ⁴ / ₁₆	245	50	5675	1 ⁸ / ₁₆
Beszedetlen maradt	681	26 ¹⁵ / ₁₆	172	42 ¹ / ₁₆	31	54 ¹² / ₁₆	157	50 ⁵ / ₁₆	143	52 ⁸ / ₁₆

Községi pénztár.

A) *Jövedelem*. Korcsmák s egyéb javadalmakból 1282 ft. Közmajorkodás s egyebekből 3126 ft. 4 ⁵/₁₆ kr. Összesen 4308 ft. 4 ⁵/₁₆ kr. pp.

B) *Kiadás*. Hivatalnokok fizetésére 812 ft. Építésekre 1674 ft. Majorkodásra 600 ft. Napidijakra 300 ft. Különfélékre 600 ft. - Összesen 4014 ft.

Árvák 1851 ik évben nem léteztek.

Tanoda állapot: r.-katholikusoknak 2 osztályú elemi tanodájában 2 tanító alatt a tanulók összes száma (fiu 151, leány 148) 299, a *tanoda épület* jó karban.

Egyház ügy: r.-katholikusoknak Szent-Jakab tiszteletére emelt anya-egyháza 1332-ik évben keletkezett, azonban anyakönyvei 1705-ik év óta vannak.

Egyház-védnök a község. A Plebános egy segéddel az egri érsek egyház kormánya alatt teljesíti hivatását. - A falu közelébeni kápolna sz. kereszt tiszteletére van építve.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátásához ad a község 1430 ftot v. cz. évenként.

Kórházának 2765 ft. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 337 ft. 20 krt. v. cz.; ebből 1851-ben 2 egyén ápolására kiadott 35 ft. 40 krt. v. cz.

Vásárok: Sem országos sem heti vásárai.

Tüzoltó szerek: 1 nagyobb szerű vizi puska, 6 rocska, 5 csáklya.

Gazdasági eszközök: 3 hámos, 1 mén ló, 7 bika, 2 tehen, 9 kan, 2 kocza sertés, 1 hintó s 1 kocsi.

Katonaság a községben nem szállásol.

Pusztá Monstor

IV. **Pusztá Monstor** község. Heves vármegye Gyöngyösi járásából 1854-ik évben a Jászsághoz kebeleztetett.- Hajdan itt apátság volt, miként ezt a hely nevén kívül a mai napig fenlővő romok, és az úgynevezett „baráti tó” mutatják. Minthogy pedig a váci egyház megyével határos, tévedésből mind *Pázmán* Péter mind *Fuxhoffer* által a váci egyház megyéhez számíttatott. Hogy a Benczéké volt, onnan gyaníthatni, mert Péterffynél - Pázmán catalogusára tett jegyzeteiben - ezek olvashatók: „a szent Mártoni Apát állítja - t. i. ezen apátságról - hogy Benedek rendi volt”, keletkezési korát és történetét homály fedi. Jelenleg czimzetes apátságul adományoztatik.

Fekszik Fénsszaru mellett, Jász-Berénytől, mely utolsó postája, 1 ²/₄ mértföldre.

Határa ¹⁶/₃₂ mértföld termékeny földdel.

Az adószorozati munkálatok *hiteles* adatai:

Térmérték				Tiszta jövedelem			
				általlában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öl.	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		2949	1379	5	14	15479	12
Rét s kert		596	160	4	27	2653	57
Szöllő		126	150	1	40	210	42
Legelő		367	1048	1	46	653	18
Erdő		104	418	3	10	333	20
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egész.	termény erő	4144	1555	4	39	19330	29
	terméketlen	196	575				
összesen		4341	530				

Földbirtokos 158; *helyrajzi szám* 729.

Népessége: 1852-ben családfő 231, lélekszám 828; ebből

Férfi 375, nő 421.

Magyar 686, czigány 30, zsidó 80.

R.-Katholikus 716, zsidó 80.

Nőtelen 198, hajadon 208, nős 167, férjes 170, özvegy férfi 8, özvegy nő 45.

A községből távol van 7, ellenben a községben tartozkodik idegen 39.

Marhatenyésztése: lovak: 2 egy, 3 két éves csikó, 34 kancza, 72 herélt, összesen 111 ló, 110 ökör és bika, 78 tehén, 350 juh.

Házak: összesen 185, ebből urasági 43, keresztény zsellér 123, zsidó zsellér 1, lelkesz- s tanító lak 2; - egy telken két ház 16.

Országos s heti vásárai nincsennek.

Adó ügy: 1851-dik évben személy s föld adó 1367 ft. 48 ¹/₄ kr., ház adó 106 ft. 15 kr., községi adó 520 ft.; összesen 1994 ft. 3 ¹/₄ kr.; ebből évközben lefizetett 338 ft. 38 krt. hátramaradt 1135 ft. 15 ¹/₄ kr.

A község folyó kiadásai 520 ft.

Egyház ügy: A Boldogságos Szűz tiszteletére emelt szentegyház 1830-ik évben lön anya-egyházá, anyakönyvei 1747 óta.

Egyház védlő: a miskei és monostori nemes Thassy család a többi közbirtokosokkal együtt. Az egri érsek lelki kormányá alatt a Plébános maga teljesíti hivatását.

Tanoda állapot: Az egy osztályú iskolában egy tanító alatt 4 fi 6 leány, összesen 10 tanuló. - A tanoda épület jó karban.

Árva ügy: 6 atyától származott 10 árvának összes vagyon értéke 5670 ft.

Tűzoltó eszközök: 2 vízi fecskendő, 2 lajtkocsi, s 2 csáklya.

Tarna-Eörs

V. **Tarna-Eörs** magyar falu; Heves vármegye hason nevű közigazgatási járásából 1854-dik évben a Jászság területébe átkebelezetett.

Fekszik a kel. hosz. $37^{\circ} 44' \frac{1}{2}'$, és ész. szél. $47^{\circ} 35' \frac{1}{2}'$ alatt; Jász-Berénytől 3 mértföldre.

Határa $\frac{18}{32}$ mértföld, melly fekete agyagból áll, igen termékeny lenne, ha a Tarna folyó árja által nem rongáltatnék.

Az adósorozati munkálatok *hiteles* adatai:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				általában 1 cat. hold u.		Egészben	
1600	öllel vett	cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		2550	1350	3	20	8510	42
Rét s kert		1186	871	3	23	4032	1
Szöllő		26	275	3	40	95	58
Legelő		1143	25	1	28	1687	59
Erdő		22	-	5	40	124	40
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	4928	921	2	55	14451	20
	terméketlen	301	628				
összesen		5229	1549				

Földbirtokos 210; *helyrajzi szám* 2340.

Népessége: 1852-ben családfő 260, lélekszám 1221; ebből

Férfi 607, nő 614 = 1221.

R.-Katholikus 1205, evangélikus 2, zsidó 14 = 1221.

Magyar 1194, német 8, cigány 5, zsidó 14 = 1221.

Nőtlen 329, hajadon 320, nős 250, férjes 250, özvegy férfi 15, özvegy nő 57 = 1221.

A községből távol van 19, ellenben a községben tartózkodik idegen 12.

Marhatenyésztése: lovak: 34 egy éves csikó, 2 mén, 181 kancza, 107 herélt, összesen 324 ló; 2 öszvér és számár, 236 ökör és bika, 232 tehén, 5767 juh.

Házak: összesen 214; ebből urasági 14, telkes 57, keresztény zsellérház 135, zsidó zsellérház 1, tanító lak, községi ház 2, egytelken két ház 4.

Telkek: 1 egy és fél, - 8 egész - 34 fél (= 17) - 3 kétharmad (= 2) - 6 egyharmad (= 2) - 6 egynegyed (= $1 \frac{1}{4}$) összesen 32 telek.

Országos- s heti vásárai nincsenek.

Adó ügy: 1851-dik évben személy- s földadó 2387 ft. $16 \frac{4}{12}$ kr., házadó 146 ft. 45 kr., községi adó 550 ft. $42 \frac{6}{12}$ kr. összesen 3084 ft. $43 \frac{10}{12}$ kr.

18⁴⁹/₅₀-dik év előtti adó hátraléka 50 ft. $39 \frac{4}{40}$ kr.

Községi adópénztár.

A) *Jövedelem*. Köztelkekből 92 ft. 40 kr. Korcsmáltatásból 56 ft. Összesen 148 ft. 40 kr. pp.

B) *Kiadások*. 550 ft. $46 \frac{8}{12}$.

Egyház ügy: Sz.-Miklós püspök tiszteletére emelt fiók egyháza az erki (Heves várm.) anyaegyházhoz tartozik, ettől $\frac{3}{4}$ órányira az egri érsek lelki kormányja alatt.

Tanoda állapot: Az egy osztályu tanodában 1 tanító alatt 42 fi, 30 nő leány, összesen 72 tanuló. A tanoda jó karban.

Árva ügy: 3 atyától származott 3 árvának összes vagyon értéke 508 ft. 45 kr. pp.

Pusztá.**Kerekudvar**

Kerekudvar népes pusztá Heves vármegyétől a Jászságba kebeleztetett. Gelylyén, Tormásy, Splényi, Panker, Koós, Bauer, Oláh, Szőke, Fövényes, Fáy, Ottlik, Stettner családok birják.

Fekszik Jász-Berénytől 1 ²/₄ mértföldre.

Területe ⁶/₃₂ mértföld.

Az adósorozati munkálatok *hiteles* adatai szerint:

Térmérték					Tiszta Jövedelem			
					általában 1	cat. hold u.	Egészben	
					ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld	1600	öllel vett	cat. hold	öll				
			1444	1300	5	24	7822	22
Rét s kert			195	700	3	30	684	2
Szőllő			280	87	3	20	1493	37
Legelő			9	1200	1	40	16	15
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			160	1200	2	-	321	30
Egészben.	termény erő		2090	1287	4	56	10337	46
	terméketlen		81	713				
összesen								
			2172	400				

Földbirtokos 436; *helyrajzi szám* 629.

Népessége: fi 37, nő 37, mind magyar és római katolikus.

Nőtlen 20, hajadon 17, házas 17, férjes 17, özvegy nő 3.

A férfiak közül egy 22 éves.

Távol van fi 1, nő 1.

A községben tartózkodik vidéki fi 6, nő 5.

Valódi létszám fi 43, nő 42, összesen 85.

Főiparága a lakosoknak földmivelés.

Marhatenyésztése: lovak: 2 két éves csikó, 12 kancza; 3 herélt, összesen 17 ló; 17 ökör és bika, 2 tehen, 500 juh.

Házak: összesen 12.

Fiok helye a Felső szent György anyaegyháznak (l. a 147 lapon).

II. JÁSZ-APÁTI JÁRÁS.

Áll 4 város-, 3 falu s 5 pusztából, összes területe 10 ³⁰/₃₂ mértföld; - a községeknek, úgy a kerületi szék- mint a járási főhelytől *távolságát*, nem különben *népességét* az 1850-ik évi országos összeírás alapján következő táblázat mutatja fel:

			Alsó Sz.-György	Jász-Apáti	Jász-Kis-ér	Jász-Ladány	Alattán	János-hida	Mihálytelek	Heves Iván pusztá	Kara pusztá	Kócsér pusztá	Mizse Tótkér p.	Sz.-András p.	Összesen
Távolsága	kerületi szék-	Jász-Berénytől	3	2 2/4	3 2/4	4	2	2 2/4	1	3 2/4	8	9	1	3 2/4	
	Járási főhely	Jász-Apátitól	2	fő-hely	1	2 2/4	1 2/4	2	1 2/4	1	7	8	1 3/4	1	mértföld
nem szerint	fi		1903	3870	2311	2572	922	1197	960	41	350	310	8	100	14552
	nő		1987	4120	2380	2655	904	1226	999	38	341	309	12	102	15073
nyelv szerint	magyar		3805	7797	4667	5113	1748	2392	1898	78	691	619	20	202	29108
	német		1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	szerb		-	-	10	-	-	-	-	-	-	-	-	-	10
	czigány		84	193	12	114	25	18	61	1	-	-	-	-	508
	zsidó		-	-	2	-	53	13	-	-	-	-	-	-	68
vallás szerint	r. kathol.		3890	7976	585	5225	1773	2406	1959	78	671	619	20	202	25404
	gör. egy.		-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	g. n. egy.		-	12	11	2	-	-	-	-	-	-	-	-	25
	evangel.		-	-	6	-	-	3	-	-	6	-	-	-	15
	helvét		-	-	4087	-	-	1	-	1	14	-	-	-	4103
	zsidó		-	-	2	-	53	13	-	-	-	-	-	-	68
állapot szerint	nőtlen	fi	1031	2124	1221	1449	531	661	509	23	192	183	-	52	7976
		nő	957	2087	1061	1334	460	601	489	18	184	177	-	52	7420
	házas	fi	831	1648	1023	1077	365	503	412	18	150	125	-	47	6199
		nő	845	1677	1027	1095	365	508	423	18	151	125	-	48	6282
	özvegy	fi	41	98	67	46	24	33	39	-	8	2	-	1	359
		nő	185	356	292	216	81	117	87	2	6	7	-	2	1381
a fér-fiak közöl	17 éves		22	46	38	22	-	-	25	1	6	2	-	-	162
	18	”	38	65	32	34	-	-	19	1	5	5	-	3	202
	19	”	17	59	25	28	-	-	9	1	2	4	-	-	145
	20	”	13	53	38	36	-	-	15	1	2	2	-	1	161
	21	”	9	27	16	14	-	-	4	-	3	2	-	2	77
	22	”	23	34	51	25	-	-	9	-	1	3	-	1	147
	23	”	19	51	32	22	-	-	13	1	6	3	-	-	147
	24	”	21	59	30	22	-	-	10	-	2	4	-	-	148
	25	”	27	54	28	46	-	-	23	-	5	5	-	4	192
	26	”	23	42	29	28	-	-	21	-	3	2	-	2	150
Idegenek	Ebből távol van	fi	88	75	408	86			19	2	2	4	-	1	651
		nő	15	76	352	68	26	6	6	-	2	2	-	1	538
	vidéki	fi	52	30	113	15	25	15	4	-	56	22	-	2	314
		nő	33	2	67	16			2	-	50	18	-	10	218
	más koro-na országi	fi	-	-	1	4	-	-	-	-	-	-	-	-	5
		nő	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	3
	külföldi	fi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		nő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Valódi létszám		fi	1917	3825	2017	2505	1826	2423	945	39	404	328	8	101	14218
		nő	2005	4076	2095	2606			995	38	389	325	12	111	14780
Együtt összesen			3922	7901	4112	5111	1826	2423	1940	77	793	653	20	212	28998

Járási főhely.

Jász-Apáti

I. **Jász-Apáti** város telepítése idejét s egyéb körülményeit homály fedi; de hogy a jászoknak hazánkba költöztükkor egyik s nevezetesebb telepedési hely Apáti volt legyen, alaposan onnan következtethetni: miszerint Zsigmond királynak 1393-ik évben kelt egyik, e tájékat illetőleg határjárást parancsoló, levelében Apáti már említettik; - és hogy száz évvel utóbb 1493-ba már mint népes község létezheték, kitetszik onnan: hogy ekkor már toronynyal ellátott egyháza volt; mi onnan tűnik ki: hogy az egyház most meglévő egyik tornyán - mely kitünőleg régi építmény - annak északi oldalába egy berakott keményebb kőbe vésvé ezen szavak olvashatók: „Hoc opus fecit fieri Lucas Horvát Capitaneus de Apáti szállása. 1493.”

A Jász-Apátiak, a többi jászokkal hasonlóan - miként az inneni emlékből is kitetszik - előjáróikat a hadseregben ismeretes nevekkel nevezték; s a régibb időkben harcra vezető s igazság kiszolgáltató előjáróik a Jász-Apátiaknak helybeli kapitányok lévén annak neve átváltoztával azon hatalmat a bíró, az idők körülményeihez képest a tanács, valamennyi községbeliek vagyona felett, úgy személy s vagyonbeli megsértése esetében, a törvény korlátai között gyakorolta.

A város levéltárában létező Lajstrom-könyvben az 1695-ik év óta bírói s jegyzői hivatalokat viselt egyének nevei olvashatók.

Az 1745-ik évbéli váltság alkalmával - mely után kezdett az Apáti község mind jólétben, mint népesedésben virágozni; - a váltsági összeghez Jász-Apáti 30,000 forintot fizetett, s az 1000 főnyi katonaságból 58 lovast állított s szerelt fel.

1746-ik évi június 11-kén b. e. Mária Theresia királynénktől négy országos vásár tarthatására nyert szabadalmat, mellyek jelenleg is, kivált a marha vásárok, a vidéken legékénkebben látogattatnak. Országos vásárai február 19-kén, június 24-kén, september 8-kán, s december 4-kén tartatnak, és pedig a kitett napokhoz legközelebbi hétfőn, két nap; leglátogatottabbak a június havi vásárok, mellyeken túl-dunai s túl-tiszaiak is megszoktak jelenni. - Heti vásárai azonban nincsenek.

Fekszik a jászföld napkeleti részén, Sz.-András pusztától 1-, Heves városától 1 ¹/₂-, Pélytől 2-, Kis-Ér városától ¹/₂- Mihálytelek, Jákohalma, Dósa és Eörs helységektől 1-, Pesthez 8-, Egerhez 4-, Gyöngyöshöz 3, Jász-Berénytől 2 ²/₄ mértföldnyire.

Éghajlati tekintetből Árokszállás leírásában a 130 lapon előadottak azonosak.

Határ-területe 1 ¹²/₃₂ mértföld. - Az 1745-ik évi örökváltság után a Jász-Apátiak birtokában a sajátlagos apáti határon kívül *Kocsér* és *Kömpöcz* puszták maradtak. - A Majsa és Kis-Telek helységek között fekvő Kömpöcz pusztát később 1750-ik évben Mária Theresia királyné jóváhagyása mellett elcserélték a határos, s egri főkáptalan tulajdonához tartozott *Heves-Ivány* pusztával, a nevezett főkáptalannak toldásul 3000 forintot adván. Ezen *Heves-Ivány* a török iga alatt elpusztult helység most pusztá, hajdan Palócz nemzetség tulajdona volt; kitetszik az egri káptalan levéltárában eredetben, s a Jász-Apáti városnál hiteles másolatban lévő ama okiratokból, mellyekben Corvin Mátyás 1466- s Ulászló 1501-ik évben Palócz nemzetség kérésére Ivány helység határai megújítottak. Mint került utóbb az egri káptalan birtokába? nem tudatik. Régi templomának csak maradék kövei látszanak a pusztá közép táján, hol Apáti városnak „Telek” név alatt kenderföldei léteznek. - Nevezetes az Apáti és Heves-Iványi határokon keresztül vonuló, még most is sok helyen épségben lévő úgynevezett *Kis-Árok*, melly Vácztól kezdődve le egész a Tiszáig terjed (l. a 64. l.) E Heves-Iványi pusztá sik róna, de az Apáti határnál szélesebb föld. - Fentebb említett elsajátítása után Apáti község gazdálkodási módját akként kezdetes kevés változtatással maiglan folytatja: miként a belső határt ugar és vető nyomásokra s legelőre felosztván, Heves-Iványt tavasz alá úgy őszi legelőül használja, hol tanyák is vannak; - ez utóbbi minden 30-ik év elteltével újra osztatik ki, a belső határ pedig 12 évenként jön osztály alá. - Kocsér pusztán 1830-ik év óta szinte vannak tanyaföldek, mellyeken gabonaneműek, de különösen káposzta termesztetik; nagyobb része azonban Kocsérnak közlegelő. - E pusztán is látszanak egy régi templomnak maradványai, szinte azt tanúsítók: miszerint a hajdan létezhetett Kocsér helységet is a többi e környéken létezett helységekkel egyetemben a háborús idők pusztiták el. - A pusztának keleti táján létezik az úgynevezett *Pálffy* halma, s ezen halomtól vezetett hosszú árkolások, mellyek felől a nép-rege azt örökíti: mintha azokba az itten 1670-ik év táján tartott véres ütközetben elhullottaknak tetemeik temetettek volna el. Nem lehetetlen: hogy Kocsér helysége is ugyan ekkor lön elpusztitva.

Határ viszonyai a község részéről ekként mutattattak fel:

Jász-Apáti város saját határa	13000	hold	=	1 $\frac{12}{32}$	m.
Kocsér puszta	10500	”	=	1 $\frac{8}{19}$ ”	”
Heves-Ivány	6500	”	=	1 $\frac{19}{32}$ ”	”
összesen tehát	30000	hold	=	3 $\frac{7}{32}$	m.

ebből szántóföld 14352 hold, mi részint ugar, részint őszi vagy tavaszi vetés alá használtatik; kaszállója kevés és igen rossz 3500 hold, legelője 9380 holdra megy, szőlője 238 hold, erdeje pedig 68 holdon fekszik.

Ellenben az adószorozati *hiteles* adatok a határterületi viszonyokat ekként mutatják:

Térmérték				Tiszta Jövedelem		Egészben	
1600	öllel vett cat.	hold	öll	átallában 1 cat. hold u.			
				ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		10187	1528	2	30	25557	-
Rét s kert		5934	1134	2	9	12772	50
Szőlő		242	828	3	40	889	14
Legelő		1800	1548	1	30	2701	27
Erdő		72	973	2	10	156	-
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	18238	1211	2	18	42076	31
	terméketlen	3242	1116				
összesen		21481	727				

Földbirtokos 1630; helyrajzi szám 25893.

Terem e határban tiszta és kétszeres buza, árpa, kukoricza, dohány, minőségre jó s belsőségre elég.

Az összes határban „békás” és csukás nevű mocsárokon kívül egyéb tavak vagy folyók nincsenek.

Népessége: 1826-ik évben 7683 lélek volt; 1852-ik évben családfő 2175, lélekszám 8624; - ebből

Férfi 4244, nő 4380.

Magyar 8391, német -, cigány 210, héber 23.

R.-Katholikus 8585, reformatus 2, görög egy 1, görög n. e. 13, héber 23.

Nőtelen 2290, hajadon 2285, nős 1819, férjes 1819, özvegy férfi 91, özvegy nő 320.

A közönségből távol van 75, - ellenben a községben tartózkodik idegen 52.

Főiparága a lakosságnak marhatenyésztés, dohány termelés s csekély iparüzlet.

Marhatenyésztését illetőleg: lovak: 177 egy, 103 két, s 45 három éves csikó, 15 mén, 845 kancza, 699 herélt, összesen 1884 ló; - öszvér és számár 44; ökör és bika 1136; tehén 1772; juh 10216.

Iparüzletre nézve van a lakosok között csizmadia 70, szücs 64, szabó 12, takács 58.

Házak: 1826-ik évben volt 1311. Jelenleg a sajátlagos Jász-Apátiban 1480 ház van; ebből telkes ház 940 (jelesen: nyolcz egész telkes, hat $\frac{3}{4}$, hatvan $\frac{2}{4}$ és nyolczszáz hatvanhat $\frac{1}{4}$ telkes) keresztény zsellér ház 514, lelkész- s tanító lak 4, község ház 11, megyeház 1, egy telken két ház 10.

Kocsér pusztán van ház 130.

Adó ügy: 184 $\frac{7}{8}$ -ik évre *hadi adó* fejében 8 ft. 2 kral számitott 574 egész és $\frac{4}{8}$ rovás után fizetett 4615 ft. 9 krt.; *házi adó* fejében pedig ugyan annyi rovás után 1378 ft. 48 krt.; összesen 5993 ft. 57 krt.

18 $\frac{49}{50}$ -ik évben adó hátraléka volt 2930 ft. 17 kr.

185 $\frac{0}{1}$ -iki közigazgatási évben földadója 10051 ft. 7 kr., személy kereseti adó 2547 ft. 40 kr., ház adó 462 ft 15 kr., jövedelmi adó 498 ft. 57 $\frac{1}{8}$ kr.; összesen 13559 ft. 59 $\frac{1}{8}$ kr. pp.; ez összegből az év lefolyta alatt lerótt földadóba 9435 ft. 41 krt., személy kereseti adóba 1474 ft. 40 krt.; összesen 10913 ft. 21 krt.; s így 185 $\frac{1}{2}$ -ik évre adó hátraléka maradt 2646 ft. 38 $\frac{1}{8}$ kr.

Községi pénztár.

A) *Bevétel.* Kisebb kir. jogok haszonbéréből 5063 ft. 12 kr. Majorkodási czélokból 2948 ft. Különfélékből 1300 ft. Összesen 9311 ft. 12 k. pp.

B) *Kiadás.* Majorkodási czélokra 2800 ft. Községi tisztviselők fizetésére 2866 ft. Községi szolgák ruházatja s fizetésére 1300 ft. Különfélékre 2300 ft. Cs. k. Csendőrök-, s katonaságra előlegezve 1500 ft. Összes. 10786 ft. p.

Egyháza a r.-katolikusoknak 1669-ik évben alapított, s anyakönyvei 1698-ik évben kezdődnek. - Azonban, hogy már 1493-ik évben létezőek e községben szentegyház, kitetszik a mai kettős torony egyikének, a napkeletfele balra létezőnek, mintegy két ölnyi magas oldalkövén olvasható eme felírásából:

HOC OPVS FECIT -
FIERI - LVCAS - HORVAT
CAPITANEVS DE APTI
SALASA AD HONOREM
NATIVITATIS BEATE
MARIAE VIRGINIS
1493.

„Opus hoc fecit fieri Lucas Horváth Capitaneus de Apáthi-szállása, ad honorem nativitatis B. Mariae Virginis anno 1493.” E toronyhoz hozzá ragasztva épült 1745-ik évben szent egyház; s minthogy ehez a régi torony alacsony vala, az a mostani s a másik új torony magosságára építettett. - E most érintett szentegyház - mint mondánk 1745-ik évben kezdett épülni; s 1759-ben végrehajtván június 24-kén egri érsek gr. Barkóczy Ferencz által felszenteltetett; hossza 20° 1', szélessége 8° 4'; - de minthogy a város szaporodott népességét utóbb befogadni képes nem volt, 11° 2' térrel meghosszabítása 1825-ik évben Rabl Károly gyöngyösi építész által eszközölésbe vétetett; ez évi május 16-kán Madarassy Ferencz cz. püspök s egri kanonok téven le az alapkövet. A szentegyház a Boldogságos Szűz születése tiszteletére van építve. Egyház védjoggal a város községe bir. Az egri érsek lelki kormányja alatt a Plebánuson kívül két segéd lelkész teljesíti a hivek lelki szolgálatát.

Papok, egyháziak, egyháziak, tanítók évi fizetésére s díjazására évenként 409 kila kétszeres buza, 733 font hus, 233 font fadgyú, 370 font só, 33 ⁴/₈ öl tűzifa, 480 öl széna, 24 iczce vaj, 2387 ft. v. cz. fordittatik.

A városon kívül napkelet fele helyezett temetőben létező kápolna kalváriával 1739-ik évben a dühöngött pestis megszűnteérti fogadalomból épült a lakosok dicséretes buzgalma által.

Tanoda állapot. Jász-Berény város leírásában (I. a 122-124. l.) előadtuk már miként keletkezének Jász-Apátiban 1767-ik évben gramatikális iskolák? s miként vitettek 1787-ik évben Jász-Berénybe át? - Jelenleg a helybeli r.-katolika 4 osztályú elemi tanodában ugyan annyi tanító alatt (II. oszt. 115, I. oszt. 267 =) 382 fi és (II. oszt. 80, I. oszt. 183 =) 263 leány tanulók összes száma 645. Az iskola épület *használható* állapotban.

Árva ügy: 14 atyától származott 21 árva vagyonértéke 10477 ft. 44 kr. v. cz.

Kórháza 7139 ft. tőkepénz után 427 ft. 44 ⁵⁰/₁₀₀ kr. kamatot jutalmaz.

Tüzoltó eszközök: 2 vizi puska jókarban, 5 bőrvéder, 1 létra, 2 csáklya.

Gazdasági szerek: A községnek 4 hámos lova, 7 ménje, 19 bikája, s 3 kocsija van.

Katonaság a városban 1 század lovasság szállásol, s 1 ör mester alatt 5 legény csendőr.

A város házában mindenkinek szemébe ötlük egy falra függesztett kép: Thár Ispán Paulinus képe eme aláírással: „V. F. Joannes Tkarispan Comes Cumanorum, Saeculi Gloria Illustrissimus, patientia, humilitate, extrema paupertate commendatus, ut primum audiret, aut legeret de Passione Salvatoris, protinus lacrimari solitus. Annal. pag. 261. - E Thár Ispán Paulinus atya valaha tehát kún-kapitány vala. A városi levéltár irataiban olvashatni felőle: „Extractus Sinopsis Annalium Eremitarum Ordinis Sancti Pauli Primi Eremitae, per R. P. F. Franciscum Orosz, Ordinis S. Pauli I. Eremitae, Provinciae Hungariae Novitiorum Magistrum concinn. Sopronii 1747. pag. 99. Cap. 20. Beatus Albertus Thár-Ispán in Saeculo Castellanus Castri Budensis, et Comes Cumanorum, saeculari exinde Gloria Illustrissimus, in Ordine vero humillimus Religiosus, passioni Christi addictissimus; ita, ut quamprimum de Salvatoris Nostri Contumeliis, doloribus, ac morte acerbissima aut legisset ipse, aut audivisset ab alio, protinus soluto oculorum profluvio, in commiserationem abriperetur, patientiae vero, et extremae paupertatis laude commendatissimus: relicto apud omnes sui desiderio, circa annorum 1492. plenus dierum piissime obiit. Volumine 1. pag. 261.

Városok.

Alsó-Sz.-György

II. **Alsó-Sz.-György** város telepítése idejét kinyomozni nem lehet; a mondák szerint első telepítési helyének az úgynevezett telket a ladányi határszélen lenni állítják; - a Kurucz világban azonban a Ladányiak, kik akkor Labanczok valának, a Kurucz Sz.-Györgyieknek e letelepülése helyét felégették. Hogy e helyen csakugyan régebbi szállás tartatott, igazolja a földnek még most is kitünő termékenysége. 1466-dik évi

határjárás okiratban *Berta Sz.-György* - Corvin Mátyás királynak 1469-ben kiadott kiváltság levelében pedig „sedes Philisteorum Sz.-György-kitéttel neveztetik. - Felgyújtatván ez első letelepülési helyük a Szent-Györgyieknek, onnan elköltözve mai helyökre települének; - e hely változtatásnak igazi okát tudni nem lehet, azonban úgy látszik: mintha a Zagyva folyam okozta volna azt; - úgy azt sem tudhatni: mikor történt légyen ez áttelepülés? 1704-ik évben hogy már fennállott, akkor létezett egyháza s azon évben vezetni kezdett anyakönyvei tanusítják. A községi jegyzőkönyvek 1736-ik évtől veszik eredetüket. Várossá 1830-ik évben emeltetett, ugyan ekkor vásárok tarthatására is jogasíttatván.

Fekszik a Zagyvával egyesült Tarna folyó partján Jász-Berénytől 3-, Jász-Apátitól 2 mértföldnyire.

Éghajlatára nézve egészségi szempontból a Fénsszarúnál 135 lapon előadottak itt is azonosak.

Területe $26\frac{32}{100}$ mértföld; vagy is 1600 öllel számított 8191 $178\frac{1}{1600}$ holdat foglal; ebből szántóföld 4303 hold, - kaszálló 746 $1182\frac{1}{1000}$ hold, legelő 801 hold. A város kiterjedése, vizek csatornáival s körültre lévő haszonvehetlen térségekkel együtt 336 hold. - Utak, kutak, gátak, berkek 152 $1228\frac{1}{1000}$ - csatorna 7 $800\frac{1}{1000}$ - erdő 31 $1557\frac{1}{1000}$ - mocsárok 1813 $1275\frac{1}{1600}$ hold.⁴⁷ A község eme számadatai ellenében az adószorozati hiteles adatok ezek:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átalában 1	cat. hold u.	Egészben	
1600	öllel vett cat.	hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		5209	792	2	32	13273	2
Rét s kert		1888	77	4	10	7881	5
Szöllő		-	-	-	-	-	-
Legelő		50	183	1	50	91	53
Erdő		34	222	3	10	108	6
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	7181	1274	2	58	21354	6
	terméketlen	1009	-				
Összesen		8190	1274				

Földbirtokos 868; - *helyrajzi szám* 16103.

Folyóvize a Zagyvával egyesült Tarna; mellynek kiöntései ellen 6607 öl gáttal védi magát; - *tavai* nincsenek, ellenben számos *mocsárai*, mellyek közül alsó rét, Füged, Nagy-Bodorkut neveztetnek.

Népessége: 1852-ik évben családfő 1116, lélekszám 4278; ebből Férfi 2101, nő 2177 = 4278. Mind magyar.

R.-Katholikus 4271, görög 1, reformatus 6 = 4278.

Nőtlen 1137, hajadon 1058, nős 918, férjes 932, özvegy férfi 46, özvegy nő 187 = 4278.

A községből távol van 52; ellenben a községben tartózkodik idegen 105.

Főipara a lakosoknak földmivelés, marhatenyésztés, dohány termelés s csekély ipar üzlet; jelesen

Termeszt tiszta- és kétszeres buzát, árpát, kukuricizát s dohányt.

Marhatenyésztése: lovak: 142 egy, 86 két, 45 három éves csikó, 12 mén, 469 kancza, 326 herélt, összesen 1080 ló; 20 öszvér s számár, 1091 ökör s bika, 1236 tehén, 9101 juh.

Iparüzők: csizmadia 46, szücs 31, szabó 6, takács 21.

Ház: összesen 905; ebből úri lak 4, telkes ház 889, lelkész-, tanító- s jegyzői lak 3, község ház 9.

Telkek 400 birtokosnál $62\frac{2}{4}$.

Adó ügy: 1847 $\frac{7}{8}$ -ik évre *hadi* adója 8 ft. 2 krral számított 324 $\frac{5}{8}$ rovás után 2607 ft. 49 $\frac{2}{4}$ kr., házi adója pedig 779 ft. 6 kr.; összesen 3386 ft. 55 $\frac{2}{4}$ kr.

1849 $\frac{49}{40}$ -ik évben *adó hátraléka* 1564 ft. pp. volt.

1850 $\frac{0}{1}$ -iki közigazgatási évben

Földadó	Személykerezeti adó	Ház-adó	Összesen
---------	---------------------	---------	----------

⁴⁷ A községbeliek által birt *Kara* pusztarészről alább maga helyén leendő szó.

	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Adó illeték	5809	2 $\frac{1}{8}$	1555	10	250	15	7614	27 $\frac{1}{8}$
Befizetett	3878	39 $\frac{6}{8}$	1006	-	190	30	5075	9 $\frac{6}{8}$
Beszedetlen	1930	22 $\frac{3}{8}$	549	10	69	45	2539	17 $\frac{3}{8}$

Községi pénztár.

A) *Jövedelem.* Haszonbérékből 8137 ft. Gabonából 3354 ft. 48 kr. Különfélékből 6168 $\frac{1}{2}$ kr. Összesen 17659 ft. 48 $\frac{1}{2}$ kr.

B) *Kiadások.* Conventionatusoknak 3118 ft. 30 kr. Szolgák ruházatára 366 ft. 30 kr. Majorkodásra 5929 ft. Írói szerekre 210 ft. Épületekre 1250 ft. Napidijakra 839 ft. 12 kr. Gazdasági szerekre 985 ft. Községes költségekre 1101 ft. 36 kr. Becslési költségekre 977 ft. Rendkívüli költségekre 2236 ft. Élelmezési költségekre 529 ft. 36 kr. Összesen 17542 ft. 24. kr.

Bevétel 17659 ft. 48 $\frac{4}{2}$ kr. Kiadás 17542 ft. 24 kr. Pénztári maradvány 117 ft. 24 $\frac{1}{2}$ kr.

Egyház ügy: r.-katholikus egyház a sz. Háromság tiszteletére 1704-ik évbe keletkezett, s anyakönyvei is azóta. Egyház-védő joggal a község bir, a plebános 1 segédlelkészszel teljesíti hivatását az egri érsek egyházi kormánya alatt. *Fiók helye:* Százberek pusztája (Szolnok megyében) 2 órányira (126 lélekkel).

Tanoda állapot: r.-katholikus 3 osztályú elemi tanodájában 3 tanító alatt tanulók száma (fiú 205, leány 125) 330. *A tanoda épület jó állapotban.*

Árva ügy: 2 atyától származott 2 árvának összes vagyonértéke 4500 ft. v. cz.

Lelkészek, egyháziak, egyháziak s tanítók ellátásához a község ad 54 $\frac{4}{8}$ kila tiszta, 151 kétszeres búzát, 304 font húst, 60 font fadgyút, 332 font sót, 17 öl tűzifát, 240 mázsa szénát, 6 icce vaját, 979 főt v. cz.

Kórházának 2966 ft. 26 $\frac{50}{100}$ kr. tőle utáni kamat – s egyéb évi jövedelme 177 ft. 59 kr.; ebből 1851-ben kiadott 125 főt.

Vásárok. I. Ferenc királynak 1829-ik évi július 3-án 8066/626 szám alatt kelt kiváltság levele folytán *országos vásárai* január 10-kén (remete Pál), Sz.-Háromság vasárnap utáni hétfőn, augusztus 2-kán, october 15-kén.

Heti vásárai kedden és pénteken.

Tűzoltó eszközök: egy vízi puska, 6 csáklya, 4 veder.

Gazdasági szerek: 4 hámos, 6 ménló, 15 bika, 4 ökör, 14 kan, 2 nyöstény sertés, 1 szekér, 2 kocsi, 2 földhordó kordely, 4 hám, 1 kiséf, 2 járom, 1 tézsla, 4 vas járomszög, 2 nyakszög, 4 lapát, 6 taliga, 8 ásó, 2 vaslapát, 7 kapa, 5 vasvilla, 1 vontató láncz, 1 táblás mázsa, 1 font, 2 mázsás, 2 50-fontos, 1 25-fontos, 1 10-fontos, 1 5-fontos, 2 4-fontos, 2 3-fontos, 1 1-fontos, 2 lajtorja, 2 rudalló kötél, 2 téglavető asztal, 5 forma, 2 kolomp, 5 olló, 6 téntartó s porzó, 1 icce, 11 véka, 3 ficsor, 3 rabvas, 2 feszület, 3 tükör, 3 vasrúd, 22 malomkö, 4 veder, 40 kut ostor, 23 vályu.

Katonaság a községben nem szállasol.

Utolsó posta: Jász-Berény.

Jász-Kis-Ér

III. **Jász-Kis-Ér** telepedése ideje felől a község levéltárában adatra nem találhatni. A budai káptalan által 1391-ik évben kiadott s a község levéltárában ez ideig megőrzött határjárási okiratban Kis-ér már községül említettik. - Ős monda szerint nevét, a várost keleti részén jelenben keresztül folyó *kis-ér* nevű értől vette; a település idején a város mostani területe nádasból állott, s az ezek közötti apróbb szigetek szállattak meg; - és ugyan csak ős monda szerint e községnek első telepítői a mostani határterületnek délnyugoti legdombosabb s legkisebb részét, a ma is így nevezett Rassangházat szállották meg, honnan a tatárok üldözései miatt szorultak a fentebb érintett nádasba, hol a mai község alapított. Várossá lett 1818-ik évben. - Levéltárában négy darab latin nyelven szerkesztett eredeti régibb okirat található; jelesen: a) 1391-ik évről a budai káptalan által, helybeli; még élő Tömösvári család részére, Négyszállási, Apáti és Kis-éri határok fölött kelt határjárási okirat. - b) 1393-ról ugyan azon káptalan által azon család részére, ugyanazon határok iránt. - c) 1425-ikről Zsigmond király által jelenben ismeretlen Mócza család részére Donationalis levél. - d) 1438-ról Hedervári Lőrincz nádor által ugyancsak a fentebb nevezett Tömösvári család részére kiadott határjárási parancs. Másolatait ezen okiratoknak részint szakadottságuk, részint s főleg a betűk ismeretlen alakzata miatt meg nem nyerhettük.

Fekszik a Tiszának hason nevű ere mellett a keleti hossz. 37° 54', és északi szél. 47° 26' alatt.

Éghajlati tekintetből legegésztelenebb mint Jász-Berény a 118 lapon.

Területe 1^{22/32} mfd.; a község felmutatása szerint

belterület	326	739/1600	hold
szőlő	216	686/	„
szántóföld	4939	310/	„
kaszáló	2912	553/	„
legelő	3164	1238/	„
erdő	7	944/	„
nádas	15	971/	„
haszonvehetlen	5068	1007/	„
összesen	16651	48/1600	hold

Ellenben az adósorozati hiteles adatok következők:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átalában 1 cat. hold u.		Egészben	
				ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld	1600	öllel vett cat. hold	5452 16	3	8	17136	32
Rét s kert			4776 624	2	14	10680	18
Szőllő			159 717	2	7	337	47
Legelő			3178 1350	1	7	3586	42
Erdő			7 944	2	30	18	59
Nádas			14 1598	3	30	52	30
Egészben	termény erő		13589 449	2	20	31812	48
	terméketlen		3046 101				
összesen			16635 550				

Földbirtokos 995; - helyrajzi szám 20233.

Bőjt, verem, horgos, és hajdú fertők nevű, *mocsárokon* kívül egyéb *folyóvíz s tavak* a község határában nem találtnak; azonban a Tiszának majd nem évenkénti kiöntései ellen 6931 - a Tarna folyóé ellen 6258 öl hosszú töltéssel kéntelen védeni magát. A *Tisza-szabályozási ügyről* tüzetesen szólni, nem tartozik ugyan e helyre, de a felemlített jász-kis-éri határt illetőleg nem szabad említetlenül hagynunk: miként magát a Tisza szabályozási eszmét már 1839-dik évben *Hegedüs János* - a volt jász-kúnsági alkapitány, jelenleg Karczag járási kapitány Hegedüs Zsigmondnak édes atyja penditette meg, s az ő közbenjárására alakult b. Orczy György elnöklete alatt a Heves városi társulat; melly noha számos gyűléseket tartott, semmire sem ment mindaddig, míg a nagy gr. Szécheni István állván élére a Tisza szabályozási ügynek, a Heves városi társulat Heves vármegyeibe olvadt, hol a Tisza jobb oldalára nézve szinte mi sem történt- Így alakult az új *Jász-Kis-éri* külön egyesület a Tiszának Sarudtól Szolnokig a jobb parton szabályozására leginkább Hegedüs Zsigmond, s Srányi János Almásy családi ügyvéd tényező közbenjárására, mellynek az utóbbi alelnökévé, Stamecz-Mayer János pedig elnökévé választott. A szabályozás alá eső földterület 14 mértföldet foglal magában, s a tervezett töltések mintegy 40000 folyó ölet tesznek. A munka már folyamatban; az előtervezett költség mintegy 340000 pforint. Miből egy holdra közel 3 pforint esik. - Eddig összesen mintegy 4500 folyó öl teljesen elkészülve 2700 öl fákkal beültetve s 25000 köb öl földnél több kiemelve. A töltés teste, miután az előleges terv elkészülte után az 1853-dik évi még az 1830-ki - e vidéken legnagyobb ismert - árvizet is 8 hüvelykkel haladta, ehez képest idomittatott. Az érdekeltek lelkesbjei ez évi illetőségeiket már befizették, a késedelmezők a cs. k. központi bizottmány által kieszközölt politikai uton szorittatik. A jász-kún kerületiek elismerő tiszteletét osztatlanul bíró fentebb említett helybeli közbirtokos, jelenleg karczag kapitány Hegedüs Zsigmond ez alkalommal is tényleg tanusítá a közérdek s a jelenleg országszerte zaklató szükség terhelte kis-érik irányában hazafiui hajlamát, midőn a végrehajtási fenyegetéssel sürgetett ez idei tiszaszabályozási mintegy 17000 pft. költség járulék némi fedezésére 4000 pf kölcsönt vett fel 5 százalékos kamatra; s ez összeget a város számára átadta.

Népessége: 1852-dik évben családfő 1221, lélekszám 4691; ebből Férfi 2312, nő 2379 = 4691.

Magyar 4667, görög 10, cigány 12, héber 2 = 4691.

R.-Katholikus 585, reformatus 4087, evangélikus 7, görög n. e. 10, héber 2 = 4691.

Nőtelen 1221, hajadon 1051, nős 1023, férjes 1027, özvegy férfi 77, özvegy nő 292.

A községből távol van 760, ellenben a községben tartozkodik idegen 181.

Főiparága a lakosoknak földmivelés, marhatenyésztés, dohány termelés s csekély iparüzlet; jelesen

Termeszt tiszta és kétszeres búzát, árpát, kukoriczát, dohányt.

Marhatenyésztése: lovak: 105 egy, 78 két, 40 három éves csikó, 18 mén, 627 kancza, 458 herélt, összesen 1326 ló; 12 öszvér s számár; 444 ökör és bika; 1273tehén; 3955 juh.

Iparüzői: könyvkötő 1, csizmadia 18, festő 1, timár 4, kalapos 3, szücs 16, kömives 1, szabó 8, kovács 12, lakatos 2, kötélgyártó 2, asztalos 4, kerekgyártó 4, takács 10, ács 1.

Ház: összesen 950; ebből telkes ház 537, keresztény zsellér 388, lelkész- s tanítói lak 5, község ház 6, egy funpuson két ház 14.

Adóügy: 184⁷/₈-ik évre *hadi adó* fejében 8 ft. 2 kral számított 304 ⁶/₈ rovás után 2448 ft. 9 ⁴/₁ krt., *házi adó* fejében pedig ugyan annyi rovás után 731 ft. 24 krt., fizetett összesen 3179 ft. 33 ⁴/₁ krt.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185⁰/₁-iki közigazgatási évben

	Adó illeték				Befizetett				Beszedetlen			
Földadó	5032	ft.	3	kr.	4647	ft.	14	kr.	384	ft.	49	kr.
Személy ker.	2021	''	10	''	1881	''	-	''	140	''	10	''
Házadó	292	''	45	''	280	''	14 ⁴ / ₁	''	12	''	30 ⁴ / ₁	''
Jövedelmi	150	''	48	''	150	''	48	''	-	''	-	''
Összesen	7496	ft.	46	kr.	6959	ft.	16 ⁴ / ₁	kr.	537	ft.	29 ⁴ / ₁	kr.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem*. 18⁴⁹/₅₀-ki maradvány 7178 ft. 6 kr. Majorkodásból 210 ft. 6 kr. Dohányból 1589 ft. Kir. kisebb haszonvételekből 2010 ft. Egyéb haszonvétekből 393 ft. 43 kr. Belső telkek váltáságából 193 ft. 3 kr. Lakosítási díjakból 16 ft. Mezei rendőrségből 27 ft. 33 kr. Különfélékből 2 ft. 40 kr. Összesen 11620 ft. 11 kr. pp.

B) *Kiadás*. Majorkodásra 921 ft. 17 kr. Adóba 365 ft. 38 kr. Pálosi gazdászatra 200 ft. Örökitésre 230 ft. 58 kr. Hivatalnokok s cselédeknek 977 ft. 36 kr. Földbecslői tolnoknak 50 ft. Cselédek ruházatára 79 ft. 26 kr. Gazdasági szerekre 28 ft. 54 kr. Mesteremberekre 144 ft. 50 kr. Iroda szerekre 76 ft. 55 kr. Téglavetésre 78 ft. Hivatalnokok termékei váltáságul 310 ft. 16 kr. Kölcsön kamatául 259 ft. Napi díjakra s uti költségekre 400 ft. 40 kr. Dohányföld szántásért 81 ft. Különfélékre 657 ft. 48 kr. Tiszaszabályozásra 83 ft. 20 kr. Behajthatlan községi adó fejében 81 ft. 39 kr. Összesen 5027 ft. 17 kr.

Jövedelem 11620 ft. 11 kr. Kiadás 5027 ft. 17 kr. Pénztári maradvány 6592 ft. 54 kr. Község adóssága 3600 ft. Cselekvőleges állás 2992 ft. 54 kr. pp.

Egyház ügy: a r.-katholikusok sz. Kereszt tiszteletére emelt egyháza 1701-be keletkezett, s 1769-be megújított; - anyakönyvei is 1769 óta. *Egyház védő* nincs. A Plebánost az egri érsek nevezi ki. *Fiókhelye*: Kürth pusztán ¹/₂ óranyira (134 r.-kath. s 1 ág. lakossal).

A helvét vallásuak eklézsiája 1600-ik évben keletkezett, anyakönyvei azonban 1732-ik év óta vannak. Tartozik a Duna-melléki egyház kerület Kecskeméti egyház megye kormányára alá.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak, s tanítók évi ellátása 35 kila kétszeres búza, 200 font hus, 65 font fadgyú, 90 font só, 17 ⁴/₈ öl tűzifa, 220 mázsa széna, 6 iccze vaj, 2600 kéve nád, 327 ft. 30 kr.

Tanoda állapot: a r.-katholikusok 1 osztályú elemi iskolájában 1 tanító alatt 30 fiú, 25 leány tanuló, összesen 55.

A reformatusoknak 3 osztályú elemi iskolájában 3 tanító alatt 163 fiú, 140 leány, összesen 303 tanuló.

A tanoda épületek jó állapotban.

Árva ügy: 21 atyától származott 43 árvának ház, kert, szőlő, szántóföld fekvő vagyonokon kívül kész pénze 3035 ft. 32 kr. pp.

Kórházának 9236 ft. 11 ⁵⁰/₁₀₀ kr. tőkepénz utáni kamat- s egyéb évi jövedelme 1034 ft. 17 kr.; ebből 1851-be kiadott 358 ft. 12 krt.

Vásárok. I. Ferenc királynak 1818-ik év martius 27-kén kelt kiváltság levelénél fogva *országos vásárai* februar 8, april 16, julius 13, november 11-kén tartatnak, és pedig a három vásár a kirakóval egyszerre.

Heti vásárai hétfőn és pénteken.

Tüzoltó eszközök: 2 fecskendő, 2 tűzi csakány, 1 bőrvéder, 2 vízfordó kocsi.

Gazdasági szerek: 5 hámos ló, 9 ménese csödör, 7 ménese kancza, 18 bika, 10 kan- 4 kocza sertés, 2 kocsi, 1 vízfordó kocsi 1, vízfordó szán.

Katonaság nem szállásol a községben.

Utolsó posta: Jász-Berény.

Jász-Ladány

IV. **Jász-Ladány** város megtelepítése idejét tudni nem lehet; azonban kétségtelen: miszerint 1734-ik évben a már 1700 lakost számított községben r.-kath. Plebánia létesített. Az 1745-ikben megkezdett s 1756-dik évben bevezetett földváltás alkalmával 129 család váltott birtokot: 71 $\frac{3}{4}$ telket 18612 forint. Ez idő óta sok viszontagságokon mentek át a község lakosai; ugyan is a Tiszának majd minden évben ismételt roppant áradásai által fenyegetettve lakosai védségükre nagy kiterjedésű töltéseket hánytak, melyeknek területe e mai napig hosszaságban 11920 császári öllre szaporodott, s különféle nevezeteket nyert; ezen védtöltéseket minden erőfeszítések felhasználása mellett is a tulságos vízáradások több ízben elszakítottak, mint történt 1799, 1808, 1813, 1830 és 1842-ik években, a midőn is épen pünkösdi napján harangok félreverésével buzditattak a lakosok a vízroham meggátlására; innen mai napig is e pünkösdi ünnepekben töltött gátnak „pünkösdi töltés” nevezete van.

Topographiai helyzete felette mocsáros s lapályos, innen van hogy katonaság benne soha nincs szállásolva. Egyébkint egészségi tekintetben mint Kis-ér a 170 lapon.

Területét (1 $\frac{18}{32}$ mértföld) a község ekként mutatja fel. 1600 öllel véve 16017 $\frac{78}{100}$ hold; ebből szántóföld 3283, kaszálló 2190 $\frac{36}{100}$, legelő 4804 $\frac{23}{100}$, 637 tanya s 5103 $\frac{19}{100}$ h. haszonvehetlen, mocsár, töltés s vizvette földek, melyeken nád és kákánál egyéb nem terem, szőlő nincs. Ellenben az adószorozati munkálatok *hiteles adatai* ezek:

	Térmetérték			Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	általában 1 ft.	cat. hold u. kr.	ft.	kr.
Szántóföld		7107	552	2	29	17675	48
Rét s kert		2610	131	3	11	8326	13
Szőlő		-	-	-	-	-	-
Legelő		4123	264	-	54	3772	19
Erdő		50	25	5	40	283	25
Nádas		732	136	2	-	1464	10
Egészben.	termény erő	14622	1108	2	9	31521	55
	terméketlen	1394	497				
összesen		16017	5				

Földbirtokos 1058; *helyrajzi szám* 12329.

Folyóvíze a Tiszába folyó Millér szakadék 50 öles hiddal; - *tavak* a határban nincsenek, de a *mocsárok* különféle nevezet alatt 5103 holdat foglalnak el. - Ezenfelül a Tiszának majd nem évenkénti kiöntései látogatják a határt, mik ellen, mint láttuk, 11920 öll hosszú töltéssel védi magát.

Népessége: családfő 1286; lélekszám 5227; ebből

Férfi 2572, nő 2655 = 5227.

Magyar 5180, cigány 38, héber 9 = 5227.

R.-Katholikus 5210, reformatus 6, görög n. e. 2, héber 9 = 5227.

Nőtelen 1452, hajadon 1340, nős 1095, férjes 1095, özvegy férfi 39, özvegy nő 206 = 5227.

A községből távol van 114; ellenben a községben tartozkodik idegen 2.

Főiparága a lakosságnak földmívelés, marhatenyésztés, dohány termelés s csekély iparüzlet; jelesen

Termeszt tiszta- és kétszeres búzát, árpát, kukoriczát s dohányt.

Marhatenyésztése: lovak: 60 egy, 61 két, 27 három éves csikó, 14 mén, 431 kancza, 499 paripa, összesen 1094 ló; 24 öszvér s számár, 702 ökör és bika, 1051 tehén, 7887 juh.

Iparüzők: csizmadia, szücs és kovács 80, takács 38.

Ház: összesen 1022; ebből község ház 10, telkes ház 527, lelkész- s tanító lak 3, keresztény zsellér 463, egy funduson két ház 19.

Telek: összesen 71 $\frac{3}{4}$ és pedig egész telkes 2, $\frac{3}{4}$ telkes 3 (= 2 $\frac{1}{4}$ telek) – $\frac{2}{4}$ telkes 14 (= 7 telek) - $\frac{1}{4}$ telkes 202 (= 60 $\frac{2}{4}$ telek.)

Adó ügy: 184 $\frac{7}{8}$ -ik évre *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 374 $\frac{1}{8}$ rovás után 3005 ft. 28 $\frac{2}{4}$ kr., házi adója ugyanannyi rovás után 897 ft. 54 kr., összesen 3903 ft. 22 $\frac{2}{4}$ kr.

18 $\frac{49}{50}$ -ik évben *adó hátraléka* nincs.

185 $\frac{0}{1}$ -iki közigazgatási évben.

	Adó illeték				Befizetett				Beszedetlen			
Földadó	4176	ft.	43	$\frac{4}{8}$ kr.	3400	ft.	-	kr.	776	ft.	43	$\frac{1}{8}$ kr.
Személy ker.	1429	”	10	”	973	”	-	”	456	”	10	”
Házadó	282	”	-	”	148	”	-	”	134	”	-	”
Jövedelmi	189	”	30	”	-	”	-	”	189	”	30	”
Összesen	6077	ft.	23	$\frac{4}{8}$ kr.	4521	ft.	-	kr.	1546	ft.	23	$\frac{1}{8}$ kr.

Községi pénztár.

A) *Jövedelem.* 18 $\frac{49}{50}$ -ik évről maradék 7992 ft. 17 kr. Gabonafélékből 367 ft. 30 kr. Lovakból 45 ft. 30 kr. Marhákból 500 ft. Sertésekből 31 ft. 48 kr. Dögbörökből 90 ft. Más pénztárakból 724 ft. 32 kr. Kir. kisebb haszonvételekből 7537 ft. 50 kr. Különfélékből 1392 ft. Összesen 18631 ft. v. cz. 27. kr.

B) *Kiadásai.* Gabona, só, széna, szalma, ló, marha s egyéb gazdasági szerekre 2559 ft. 14 $\frac{4}{8}$ kr. Hivatalnokok, szolgák évi fizetésére 3348 ft. 10 kr. Írószerekre 278 ft. Postai költségekre 39 ft. 10 kr. Alkalmazásokra, s vendégek ellátására 386 ft. 1 kr. Uti költségekre s napi díjakra 1462 ft. 56 kr. Mesteremberekre 271 ft. 57 kr. Város szolgálai ruházatára 444 ft. 40 kr. Némelly hivatalnoktól megváltott természetményekért 101 ft. 30 kr. Különfélékre 1896 ft. 9 $\frac{4}{8}$ kr. Rendkívüliekre 1747 ft. 34 $\frac{4}{8}$ kr. Építésekre 945 ft. 34 kr. Ideiglenes kiadásokra 1374 ft. $\frac{4}{8}$ kr. Összesen 14855 ft. 1 kr. v. cz.

Bevétel 18681 ft. 27 kr. Kiadás 14855 ft. 1 kr. Pénztári maradvány 3826 ft. 26 kr.

Egyház ügy: a r.-katholikusoknak a látogató Boldogs. szüz tiszteletére emelt szentegyháza 1734-ik évben keletkezett, anyakönyvei 1740-ik év óta léteznek. *Egyház-védő* a község; a Plebános egy segéddel teljesíti hivatását az egri érsek egyház kormánya alatt.

Papok, egyházak, egyházfiak s tanítók évi fizetésére kiad a község 223 kila kétszeres buzát, 350 font hust, 85 font fadgyút, 330 font sót, 18 öl tüzfát, 240 mázsa szénát, 26 icceze vajat, 2 pár csizmát, 747 ft. 30 krt.

Tanoda állapot: r.-katholikusoknak 3 osztályú elemi tanodájában 3 tanító alatt 286 fiu, 200 leány, összesen 486 tanuló. *Új tanoda épület* keletkezében.

Árva ügy: 11 atyától származott 14 árva összesen vagyon értéke 3782 ft. v. cz.

Kórháza 6360 ft. 37 $\frac{50}{100}$ kr. tőkepénz utáni kamat s egyéb évi jövedelme 430 ft. 9 kr. v. cz.; ebből 1851-ben kiadott 37 ftot.

Vásárok. I. Ferencz királynak 1828-ik évi majus 18-kán kelt kiváltság levelénél fogva *országos vásárai* január 18, april 5, julius 2, november 22-kén tartatnak. *Heti vásárai* nincsenek.

Tüzoltó szerek: 1 vizi puska, 2 kézi vizi puska, 2 lajtörja, 1 lajtördő kocsí, 4 csákán, 8 veder (2 bőr, 6 fa), 2 ponyva.

Gazdasági szerek: 2 parasztkocsi, 1 utazó szán, 6 toló taliga, 4 széna hordó kézi saraglya, 2 boglyázó létra, 4 vasvilla, 2 ásó, 2 kapa, 6 vas csákán, 4 hámos ló, 14 csődör, 24 bika, 8 kan, 2 kocza sertés.

Katonaság a községben nem szállásol.

Utolsó *posta:* Jász-Apáti.

Faluk.

Alattyán

I. **Alattyán** falú, Szolnok megye területéből 1853-dik évben kebeleztetett át. Birtokosai: $\frac{3}{4}$ -ben a jánoshidai premontrei prépost; - és $\frac{1}{4}$ -ben Recsky- és Tahy örökösök, Balogh János, és Balogh Györgyné.

Fekszik a keleti hosszúság 37° 44' és északi szélesség 47° 25' alatt, a Zagyva folyó közelében.

Népessége: 1851-ik évben családfő 416, lélekszám 1826; ebből Férfi 922, nő 904 = 1826.

Magyar 1748, cigány 25, zsidó 53 = 1826.

R.-Katholikus 1773, zsidó 53 = 1826.

Nőtlen 531, hajadon 460, nős 365, férjes 365, özvegy férfi 24, özvegy nő 81 = 1826.

Távol van 26; a községben tartózkodik idegen 25.

A lakosok főfoglalkozása földmivelés; s

Marhatenyésztés; lovak: 87 egy, 87 két, 33 három éves csikó, 2 mén, 136 kancza, 106 herélt, összesen 451 ló, 161 ökör és bika, 265 tehén, 1802 juh.

Határ-területe 5891 $\frac{1}{2}$ holdnak mutattatik fel; mellyből 1851-dik évben 193391 öl földön dohány természetett. Egyébként szántófölde, legelője, rétje, jó és sok. – Azonban

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átalában 1 cat. hold u.		Egészben	
1600	öllel vett	cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		3134	1385	3	15	10227	19
Rét s kert		1056	1232	3	45	3979	23
Szőllő		34	271	3	40	125	17
Legelő		2160	1100	2	32	5503	43
Erdő		50	1558	3	40	186	54
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	6437	746	3	6	20022	36
	terméketlen	1115	1254				
összesen		7552	2000				

Földbirtokos 325, és a helyrajzi szám 3264-ra terjed.

Ház: összesen 343; ebből urasági 22, telkes 134, keresztény zsellér 164, zsidó zsellér 6, lelkész- s tanító lak 2, községi ház 5.

Telkek: összesen 64 $\frac{3}{4}$; ebből egy gazda bir 2-, tiz 1-, negyvenhét $\frac{1}{4}$ -, negyvenkilencz $\frac{2}{4}$ -, tizennégy $\frac{3}{5}$ -, egy $\frac{5}{4}$ -, hét $\frac{1}{8}$ -, hét $\frac{3}{8}$ - és kettő $\frac{5}{8}$ telket.

Adó-ügye: 1850-dik évre ekként állott: a) *hadi adója* 18⁴⁹/₅₀-re kivettett 1000 ft. 15 $\frac{15}{100}$ kr., 184⁸/₉-ről elmaradt 828 ft. 33 $\frac{30}{100}$ kr., előbbi évekről tartozása 2671 ft. 28 $\frac{11}{100}$ kr., összesen tehát 4500 ft. 17 $\frac{16}{100}$ kr.; ebből lerovott 1524 ft. 37 $\frac{14}{100}$ krt., hátramaradt 2975 ft. 40 $\frac{2}{100}$ kr.; - b) *hadfogadói* illetősége: 18⁴⁹/₅₀-re kivettett 17 ft. 58 $\frac{5}{100}$ kr., 184⁸/₉-ről elmaradt 15 ft. 7 $\frac{35}{100}$ kr., s így összesen 33 ft. 6 kr.; ezt az év közben egészen lefizette; - c) *házi adója*: 18⁴⁹/₅₀-re kivettett 670 ft. 50 kr., 184⁸/₉-ről elmaradt 627 ft. 45 kr., összesen 1298 ft. 35 kr.; lerovott 1014 ft. 14 $\frac{30}{100}$ krt.; hátramaradt 284 ft. 20 $\frac{10}{100}$ krral. - 1852-dik évben a) személy és földadó 4186 ft. 20 kr.; - b) házadó 96 ft. 45 kr.; - c) községi adó 713 ft. 50 kr. - Év közben lefizetvén 1815 ftot, adóhátraléka maradt 6268 ft. 54 kr.

Községi pénztár: Jöved. 354 ft. 24 kr., f. kiadásai 1260 ft.

Egyház ügy: Sz.-Mihály főangyalt védszentül tisztelő anya-egyháza 1332-be már létezik; - utóbb elenyészett, de 1743-ba ismét visszaállított. Anyakönyvei szinte ez év óta léteznek. *Egyház-védő* a Jánoshidai prépostság. A lelkész az egri érsek egyház kormánya alatt teljesíti hivatását. Fiókhely: Mizse pusztá (23. lélek) $\frac{1}{2}$ órára.

Tanoda állapot: két vallás felekezetűek 2 iskola osztályában 2 tanító alatt 104 fi, 73 leány, összesen 177 tanuló. A tanoda épület jó karban.

Árva ügy: 9 atyától származott 22 árvának összes vagyonértéke 2335 ft. 27 $\frac{1}{2}$ kr. v. cz.

Sem országos sem heti vásárai.

Katonaság s csendőrség a községben nem szállásol.

Utolsó posta: Jász-Apáti.

Jánoshida

II. **Jánoshida** falu Pest-Pilis megye területéből 1854-dik évben kebelezetett át. Nevét *Bél Mátyás*⁴⁸ a Zagyva folyó itteni hidjától hiszi eredetnek; „Possidetur a PP. Premonstratensibus, qui vicum, Praeposituram de ponte Johannis, (János-hidja) vocant”; e felhívott szavak eléggé mutatják: miként e község hajdan óta, a premontrei prépostság birtoka, melyhez Alattyán község $\frac{1}{4}$ -dén kívül, továbbá Tót-kér és Mizse puszták is tartoztak. Sőt hajdan Tóth - Almás és Szászberek községek, - Abony (akkoriban még pusztá) és Félegyháza jász pusztá. - E kiterjedett birtokot tekintve, a Jánoshidai prépostság egyik a legjövödelmezőbb prépostságok egyike volt; melynek úgy keletkeztét meg nem határozhatni, mint szinte azt sem: vajon a mohácsi vészkor avagy a bekövetkezett belhoni viszályok korában enyészett-e el? *Layeruelius* csupán azt említi: miként a jászói prépostsághoz tartozott légyen; *Pázmán* Péternek a prépostságokról szerkezett sorjegyzékébe szinte befoglaltatik, s I. Leopold 1685-dik évben Meyners Kazmér premontrei kanonok- s hosszabb ideig tábori papnak ebbeli szolgálatai jutalmául adományozá. Ki is e prépostsággal a löcsei lelkészséget is elnyeré, s mint illy irt Alattyáni

⁴⁸ L. Notitia Hungariae Novae Tom. III. 158 l.

alattvalóihoz, őket a király- s magának tartozó hűség megőrzésére felhíván. Utóbb - 1688-ik évben - ugyancsak Leopold király rolsbergi b. Pfendler Miksa - zabrdovici apát és morva országi főpápnak adományozá; ki is Jánoshidát ugyan szerencsésen birtokába vevé, de a Podmaniczkiak által bitorolt Aszodi szent kereszthez czimzett prépostság birtokolásától erőszakkal kizáratott. Ekkor lön Jánoshida a premontreieknek folytonos sajátja, kik alatt szent czélú építkezésekkel olly annyira gyarapitva lön, hogy csak hamar a premontreiek rendes zárdájuk is keletkezék benne. Azonban II. József 1785-ki martius 15-kén a prépostságot is megszüntetvén, javait a vallás alaphoz csatolá;⁴⁹ mig elvégre 1802-ik évben a premontreieknek visszaállításával ismét azok maiglani birtokává és a Csornai prépostsággal egyitve lön; mellyhez Mizse pusztá mintegy 4000 holddal és Alattyán helység $\frac{3}{4}$ része tartozik.

Fekszik: a Zagyva és Tarna egyesült folyók közelében lapály rónaságon, erős töltések által védve az árvizek ellen, melly *folyón* kívül van egy tava *kereksás*, és egy mocsára: *telek-ér*.

Szomszédai: Alsó Szent-György, Jász-Berény és Alattyán.

Határa 6336 hold, sipakas ritka, fekete föld; mellyet száraz időben alig lehet szántani hasadékoszá lett keménysége miatt, - holott esős időben felette ragadós; minden terményre alkalmas, s évenként összesen 16000 posonyi mérőnyit ad. Jelesen szántóföld 1806 h., rét 1330 h., legelő 2815 h., beltelek 108 h., kenderföld 50 h., utak s folyók 227 h.; ebből első osztálybeli úrbéri telek 70 h., község földje 35 h., urasági szántóföld 70 h., kaszálló 490 h., parochialis 21 h. Ellenben az *adószorozati* munkálatok *hiteles adatai* következők:

⁴⁹ L. Fuxhoffer Monasteriologia. Veszpremi 1803. II. k. 57-59. l.

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld		2375	393	3	52	9190 55
Rét s kert		1052	479 $\frac{1}{2}$	2	-	2112 -
Szőlő		-	-	-	-	- -
Legelő		1824	855	2	15	4112 31
Erdő		60	1000	3	40	222 18
Nádas		1	600	2	-	2 45
Egészben.	termény erő	5314	127 $\frac{1}{2}$	2	56	15640 29
	terméketlen	709	731			
összesen		6023	858 $\frac{1}{2}$			

Földbirtokos 420; helyrajzi szám 2793.

Népessége: 1851-ik évben családfő 609, lélekszám 2423; ebből Férfi 1197, nő 1226 = 2423.

Magyar 2392, cigány 18, zsidó 13 = 2423.

R.-Kathol. 2406, reform. 1, evang. 3, zsidó 13 = 2423.

Nőtlen 661, hajadon 601, nős 503, férjes 508, özvegy férfi 33, özvegy nő 117 = 2423.

A községből távol van 6, ellenben a községben tartozkodik 15 idegen.

Főfoglalkozása a lakosoknak földmivelés.

Ház: összesen 433; ebből urasági 12, telkes 184, keresztény zsellér 226, zsidó zsellér 2, tanítói 2, községháza 4, egy telken két ház 3.

Telek összesen 70; ebből 1 $\frac{1}{4}$ telkes 1, egész telek 7, $\frac{3}{4}$ telkes 3, $\frac{2}{4}$ telkes 69, $\frac{1}{4}$ telkes 100.

Adó ügy: 18⁴⁹/₅₀-ik év előtti adó hátralék, jelesen hadi adó 651 ft. 53 ³⁴/₄₀ kr., házi adó 169 ft. 54 ¹⁴/₄₀ kr., összesen 821 ft. 48 ⁸/₄₀ kr. - 1851-dik évben személyes kereseti s föld adó 2798 ft. 39 ²⁰/₄₀ kr.; - b) ház adó 220 ft. 20 kr.; - c) községi adó 1036 ft. 36 kr., összesen 4055 ft. 35 ¹⁰/₄₀ kr. Ebből év közben 1000 frtot leróván, hátraléka maradt 3035 ft. 35 ²⁰/₄₀ kr.

Községi pénztár: a) Bevétel 185⁰/₁-ik évre kivettett 1351 ft. 51 ³³/₄₀ kr.; b) $\frac{1}{4}$ évi korcsmáltatásból 60 ft., összesen 1411 ft. 51 ³³/₄₀ kr.

Egyház ügy: Keresztelő szent Jánost védszentül tisztelő anyaegyháza igen régi; lelkészsege 1670-ik évben keletkezett; anyakönyvei 1711 óta. Egyház védő: a premontrei prépost; a lelkész egy segéddel teljesíti hivatását a váci püspök egyház kormánya alatt.

Tanoda állapot: A földes uraság s község által külön ápolat két osztályú iskolában 2 tanító alatt 122 fi s 120 leány, összesen 242 tanuló; - a tanoda épület használható jó karban.

Árva ügy: 23 atyától származott 26 árvának összes vagyonértéke 1359 ft. 10 ²/₄ kr.

Sem országos sem heti vásárai.

Katonaság s csendőrség a községben nem szállásol.

Utolsó postája: Jász-Apáti.

Jász-Miháltelek

III. Jász-Miháltelek falu; ujonnan telepített 1680-k év körül; - előbb e falu „Füged-halma” nevezet alatt határa közepén egy kerekded halmon - mely mai napig is Füged halmának hivatik, állott; hol közelebbi években történt kút ásás alkalmával is különféle réz edények és egyházi füstölő eszközök ástak ki. E helység is, mint számtalan falvak és városok, a hazánk-történet lapjaiból ismeretes háború-viszontagságos időkben ellenséges kéz által elpusztított, s lakói elszéledtek, kik közül némelyek utóbb tüzhelyeikhez visszatértek, mások pedig a Tarna folyó mellé költöztek, hol kebelükbeli Bakk Mihály nevű halász lakott, ki kúnyhója körül a folyam mellett kis telket felfogván, azt művelgeté; őt az elpusztult faluból időnkint többen is követék, s az említett Mihály halász telke mellett részenként több telket felfogva letelepedtek, s ekként mindnyájan Mihály telke mellé

átköltözködtek; - innen nevezetett azután a helység is „*Mihálytelkének*” vagy is „*Mihályteleknek*.” - Levéltárából a következő okiratot közöljük:

„Mi Komjáti Ábrahám, Nográd vármegyének hites Notáriusa, Zolnai Gombkötő János a Jászságnak s Kúnságnak gondviselő Ispánya, és Füleken egyik lovas hadnagy, Bono János megirt Nográd vármegyének egyik szolgabírája, és Rofi Márton deák azon vármegyének Esküttje, itt Füleki Praesidiumban Nográd vármegyében, Anno praesente 1644, die 27. Januarii az alább megirt dolognak revideálására convocatus személyek lévén, és leülvén, minenkeltette itt azon dologban való deliberationkat leírni, szükséges volt, hogy azon dolog végett szedetett bizonyosságokat az alább megirt pörösöknek jövődöbeli akár mi módon következhető, és egymás között leendő veszekedések eltávoztatására rendszerint beiratnánk, és úgy adatnánk ki mind az két félnek. Mellynek módja ekképpen következik: Mink Mihálytelkén lakozó lakos személyek nevezet szerint: Takács Lőrincz, és azon esztendőbeli eskütt bíró Toth Albert, Nyájas Berta, Toth Márton, Haskó András, Turuppai Gáspár, Turuppai István Pete Mihály s a többi, az mi szomszédságunkban lévő határos falubeli személyekkel, úgymint a Szent-Györgyiekkel minémű határunk között lévő rész darab földön sok idő óta egyenetlenségben lévén, háborgottunk, mellyet mink is miénknek tartván, ő kegyelmek is övének fogván, az kétfelé való kívánása miatt az földnek gyakorta csak nem nagy veszedelem is történt köztünk; melly veszekedésnek, hogy jövődöbeli nagyobb veszedelemnek nemző okai eltávoztassanak közülünk, tehát kényszerítettünk olly böcsületes személyeknek tanúságokhoz folyamodni, mellyeknek hitszerint való vallások által az felül megirt rész darab földön való határ igazán kimutattatnék, hogy így az megjelentett háborúság is közülünk eltávoztatnék, melly által a régi mód szerént való egyes békességünk ismét helyrehozattatnék. Melly dolgot in Anno 1643 nona die Decembris így vittük végbe, tudni illik: Elsőben Kisiren lakozó Tömösvári Gergely, 76 esztendő ember lévén, erős hittel megvallatott, de határit bizonyosan mondani meg nem tudja, de mindazonáltal az Fügedi teleket mindéig Mihálytelkiekének hallotta. 2-dus. Apátin lakozó Varga Gergely 75 esztendő ember lévén, ez is erős hittel megvallatott, bizonyos határát ő is mondani nem tud, de mindazonáltal az Fügedi teleket örökké Mihálytelkiekének hallotta. 3-tus. Szaboltsi István, 60 esztendő ember lévén, erős hittel megvallatott de bizonyos határt mondani nem tud, hanem az Fügedi teleket mind lapossával együtt örökké Mihálytelkiekének hallotta, és más bizonyos urát is soha nem tudta. 4-tus. Ugyanazon Apátin lakozó Kemenczey György is, 40 esztendő ember lévén, erős hittel megesküttetett, és azt vallotta, hogy Mihálytelkén két esztendeig lakván, mind a két esztendőben az határokat megújították, és senki sem ellenzette, és azon kívül azt is mondja, hogy az gazdájától hallotta volna, hogy az derék határon kívül volna még egy határ, de bizonyosan nem tudja (úgy mond) hol légyen. 5-tus. Kisiren lakozó Dobrai Bálint 80 esztendő lévén, erős hittel megvallatott, de mindazonáltal bizonyos határát szintén hol légyen nem tudja, de azért a Fügedi teleket örökké még az attyától is Mihálytelkiekének hallotta. 6-tus. Alattyánon lakozó Kún Gergely 60 esztendő lévén, erős hittel megvallatott, de azt vallotta, hogy az Füged lapossát még az attyától is mindéig Mihálytelkinek hallotta, és az Mihálytelkiektől követték meg is, de bizonyos határát nem tudja. 7-us. Ugyan Alattyánon lakozó Szabó István, 50 esztendő ember lévén, erős hittel megvallatott, de azt vallya: hogy bizonyos határt egyebet azonkívül soha nem tud, a mellyek most fel vannak hanyva, az Fügedi teleket pedig mindéig Mihálytelekinek hallotta. Annak felette azt is vallya, hogy az minémű határra a Sz.-Györgyiek kötötték volt magokat, tehát hallotta, hogy az disznópásztorok hányták volna azt. 8-vus. Ugyan Alattyánon lakozó másik Szabó István az is 50 esztendő lévén, erős hittel megvallatott, de ez egyebet nem tud, hanem azon pörös földön az Mihálytelkiektől követett füvet, és senki sem ellenzette. 9-nus. Ugyan Alattyánon lakozó Geszese János, 40 esztendő ember lévén, megvallatott, és azt vallotta, hogy bizonyos határát semmit nem tud, de az Fügedi teleket Mihálytelkieknek hallotta, és ugyan azoktól követték meg is, az mellyen most pörlenek, és senki nem ellenzette. 10-mus. Ugyan Alattyánon lakozó Meleg Gáspár 40 esztendő lévén, megvallatott, de bizonyos határt semmit nem tud, hanem a Füged lapossát Mihálytelekinek hallotta lenni, és azoktól követték meg is. 11-mus. Dósán lakozó Csató György 30 esztendő lévén, megvallatott, és azt vallotta, hogy hallotta a bátyjától Csató Jósától, hogy a három határig mindéig Mihályteleki volt volna, és az Fügeditelek az hol vagyon, hát elein az falu is ott volt volna, de egy Mihálynevéű gazdag ember, az viznek fogyatkozása miatt kényszerített volt, az mostani falu helyre menni. Mellyre idővel a többi is kimenvén, arrul a Mihály nevű emberről (ki az előtt oda kiment volt) nevezik Mihálytelekének; azt is vallotta, hogy még régen is az Alattyaniak követvén, élték az a földet. 12-mus. Misén lakozó Köszögi Mátyás, 40 esztendő ember lévén, megvallatott, de egyebet bizonyosan mondani nem tud, hanem azt mondja: egyszer Göblyös voltam, és a Kürti Kiss Gergelytől hallottam, hogy szintén a Kisiriekkal volna együtt a határjok az Mihálytelkieknek. Ezek azért, mellyeket az Mihályteleki uraim mostan esküttettek, melly esküttetés illy böcsületes személyek előtt lett, Kisiről jelen volt Ivó István, Tömösvári Gergely, Tömösvári Imre, Kiss Tamás György az Eskütt bírájok, és Dobrai Bálint, Apati megint Varga Gergely, Szaboltsi István és Kemenczei György, Berényből megint két emberséges eskütt ember. Melly megirt bizonyosságoknak rendiből világosan kitetszik, hogy az felül megnevezett Füged lapossa nevű föld, melyen a Sz.-Györgyiek, és Mihálytelkiek most veszekednek, ennek előtte veszekedésben sem volt, hanem mindenkor békességesen az Mihálytelkiek élték, és mások is ő tölök követték. Annak okáért ezen bizonyosságoknak világos tettzéséből az mi törvényünk az megnevezett Füged lapossa nevű földet ítélte az Mihálytelkieknek, mind addig békességesen, és szabadossan birni, és másoknak is élő földét eladni, valamig ezeknél az bizonyosságoknál jobbat, és világosabbat, akár levélbeli igazsággal, akár élő emberek vallásával nem bizonyitnak a Sz.-Györgyiek. Hogy ha pedig az Mihálytelekieket, a Sz.-Györgyiek törvény utja kívül azon Füged lapossa nevű földön, magok, avagy szolgálk személyében fenyegetnék, megfognák, és marháikban megkárosítanák, avagy ha csak akarnák is cselekedni, valahányszor azt cselekednék, mind annyiszor száz száz magyar forintokon elmaradgyonak a Sz.-Györgyiek; kinek executora az Kúnságnak, és az Jászságnak ura, vagy annak Ispánnya, avagy egyik gondviselőjök lehessen. Kinek erősségére és bizonyosságára adtuk ezen pecsétes kezünk írásával megerősített levelünket. Datum die, anno,

et loco suprascriptis. Komjati Abrahám m. p. (L. S.) Bonó János m. p. (L. S.) Gömbkötő János m. p, Füleki hadnagy, (L. S.) Márton Deák m. p. (L. S.)” Az eredetivel egyezőleg kiadta Sipos János, jegyző.

Fekszik a Zagyva és Tarna összefolyása szomszédságában Jász-Berénytől 1 - s Jász-Apátitól $1\frac{2}{4}$ mértföldre.

Éghajlati tekintetben, s a felmerülő kórokra nézve mint Árokszállás (l. a 130 lapon.)

Területe ($\frac{20}{32}$ mértföld) vagy is a község bevallása szerint 5210 hold; ebből szántóföld 3010-, kaszáló 682-, legelő 1055-, szőlő 21-, erdő 42 hold; a belterület, Tarna folyó, ország és dülő utak 400 holdat foglalnak.

Ellenben az *adó sorozati* munkálatok *hiteles adatai* következők:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				általában 1 cat. hold u.		Egészben	
1600	öllel vett cat. hold	öll		ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		2693	1066	3	14	8714	13
Rét s kert		763	337	3	36	2749	-
Szőllő		19	292	3	40	70	20
Legelő		1059	624	2	40	2827	57
Erdő		43	114	3	10	157	56
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	4578	833	3	10	14519	26
	terméketlen	639	1359				
összesen		5218	592				

Földbirtokos 462; *helyrajzi szám* 9348

Folyói: Tarna és Zagyva; a Tarna kiöntései ellen 1371 öl gátak léteznek. *Tava*: Füged lapos, s *mocsára*: Győr.

Népessége: családfő 518, lélekszám 1962; ebből

Férfi 970, nő 992 = 1962.

Magyar 1897, cigány 61, héber 4 = 1962.

R.-Katholikus 1958, héber 4 = 1962.

Nőtlen 508, hajadon 493, nős 412, férjes 423, özvegy férfi 39, özvegy nő 87 = 1962.

A községből távol van 25; ellenben a községben tartozkodik idegen 6.

Főiparága a lakosságnak földmivelés, marhatenyésztés, és csekély iparüzlet.

Termeszt tiszta- és kétszeres búzát, zabot, árpát és kukuricizát.

Marhatenyésztése: lovak: 76 egy, 25 két, 22 három éves csikó, 7 mén, 248 kancza, 121 paripa, összesen 499 ló; 4 öszvér s számár, 358 ökör és bika, 585 tehén, 2866 juh.

Iparüzők: Csizmadia 15, szücs 10, kovács 6, szabó 1, kerekgyártó 3, takács 9.

Ház: összesen 420; ebből birtokos háza 273, birtoktalané 135, község ház 6. Egy funduson két ház 6.

Adó ügy: 184⁷/₈-ik évi *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 135 ²/₈ rovás után 1086 ft. 30 ⁴/_l kr., *házi adója* pedig ugyan annyi rovás után 324 ft. 36 kr., összesen 1411 ft. 6 ⁴/_l kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adóhátraléka* nem volt.

185⁰/₁-ik közigazgatási évben föld adója 2305 ft. 39 kr., ház adó 113 ft. 30 kr., személykereseti adó 593 ft. - Jövedelmi adó 105 ft. 56 kr., összesen 3118 ft. 5 kr., mi is a mondott év végeig tisztán lefizettetett.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem*. Kir. kisebb haszonvételekből 1000 ft. Malom vám keresetből 1672 ft. Különfélékből 1082 ft. Összesen 3754 ft. pp.

B) *Kiadás*. Hivatalnokok s szolgák fizetésére 782 ft. Napidijakra 220 ft. Majorkodásra 980 ft. Különfélékre 814 ft. Összesen 2796 ft. pp.

Jövedelem 3754 ft. Kiadás 2796 ft. Pénztári maradvány 958 ft. pp.

Egyház ügy: A Sz. Márton püspököt védszentül tisztelő anyaegyház 1742-ik évben keletkezék, de anyakönyvei 1701-dik év óta léteznek. - Egyház-védő a község. - A lelkész az egri érsek egyház-kormányára alatt teljesíti hivatását. - Létezik egy kápolna is a község határában havazó Boldogságos Szűz tiszteletére.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátásához ad 27 kila tiszta s 63 kétszeres búzát, 100 font hust, 160 font sót, 16 öl tűzifát, 220 mázsa szénát, 25 icce vaját, 1290 ft. 30 krt. v. cz.

Tanoda állapot: r.-katholikusoknak 2 osztályú elemi tanodájában 2 tanító alatt tanulók összes száma (fiu 135, leány 113) 248. A *tanoda épület* cserép zsindelyre van, teteje jó, vályog fala azonban gyengesége miatt észrevehetőleg száll.

Árva ügy: 6 atyától származott 9 árvának összes vagyonértéke 1413 ft. 38 kr. pp.

Kórházának 1166 ft. 42 ⁵⁰/₁₀₀ kr. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 66 ft.; ebből 1851-ben 3 egyén ápolására 60 ftot adott.

Sem országos sem heti *vásárai*.

Tüzoltó eszközök. 8 kézi vízi puska, 4 bőr rocska, 3 csáklya és 2 létra.

Gazdasági szerek. 3 hámos- 3 ménló, 6 bika, 4 kan- 2 kocza sertés, 2 kocsi és 1 szán.

Katonaság a községben nem szállásol.

Utolsó *posta*: Jász-Berény.

Puszták.

Heves-Iván

I. **Heves-Iván** puszta, melyről már Jász-Apáti város leírásánál (l. a 161 lapon) emlékeztünk; s ugyan itt vannak felvéve földviszonyai is.

Ház: összesen 38.

Népessége: lélekszám 79; ebből férfi 41, nő 38.

Magyar 78, cigány 1.

R.-Katholikusok 78, helvét 1.

Nőtlen 23, hajadon 18, nős 18, férjes 18, özvegy nő 2.

Távol van 2.

Egyházi tekintetben a Jász-Apáti anyaegyházhoz tartozik.

Kara

II. **Kara** puszta fele részben Fén-szarú s fele részben Alsó Sz. György községhez tartozik.

Határ területét az adósorozati munkálatok következő hiteles adatai mutatják fel:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
1600	öllel vett cat.	hold	öll	átalában 1 cat. hold u.		Egészben	
				ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		4263	737	2	45	11711	33
Rét s kert		1155	1067	1	28	1690	33
Szöllő		-	-	-	-	-	-
Legelő		3601	880	1	30	5318	37
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészsb.	termény erő	9020	1084	2	8	18720	43
	terméketlen	511	883				
összesen		9531	1967				

Földbirtokos 1057; - és *helyrajzi szám* 2286.

Ház: összesen 183.

Népesség: lélekszám 691, ebből Férfi 350, nő 341. Mind magyar.

R.-Kath. 671, reform. 6, evang. 14.

Nőtlen 192, hajadon 184, nős 150, férjes 151, özvegy férfi 8, özvegy nő 6.

Távol van 4, idegen tartózkodik 106.

Marhatenyésztése: lovak: 22 egy, 17 két, 9 három éves csikó, 2 mén, 101 kancza, 50 herélt, összesen 181 ló; - öszvér és számár 5, ökör és bika 44, tehén 102, juh 25.

Egyházi tekintetben a Tószeghi (Szolnok megyében) anyaegyházhoz - 1 ¹/₄ órányira - a váci püspök egyház kormányára alá tartozik.

Kocsér

III: **Kocsér** pusztája, melyről szinte Jász-Apáti város leírásában (l. a 161 lapon) már szólottunk.

Határterületét az adószorozati munkálatok következő számadatai mutatják elő:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
1600	öllel vett cat.	hold	öll	átalában 1 cat. hold u.		Egészben	
				ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		1835	607	2	5	3809	43
Rét s kert		500	779	2	10	1084	3
Szöllő		-	-	-	-	-	-
Legelő		8096	787	1	48	12832	41
Erdő		42	439	1	10	49	19
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészsb.	termény erő	10474	1012	1	42	17775	46
	terméketlen	1092	1002				
összesen		11567	414				

Földbirtokos 702; - s a *helyrajzi szám* 1537.

Ház: összesen 137.

Népesség: lélekszám 619; ebből férfi 310, nő 309; mind magyar s r.-kath.

Nőtlen 383, hajadon 177, nős 125, férjes 125, özvegy férfi 2, özvegy nő 7.

Távol van 6, tartózkodik idegen 40.

Marhatenyésztése: lovak: 33 egy, 19 két, 3 három éves csikó, 4 mén, 99 kancza, 86 herélt, összesen 244 ló; - öszvér és számár 13, ökör és bika 89, tehén 106, juh 885.

Egyház tekintetben a Nagy-Körösi (Pest- Solt megyében) anyaegyházhoz - 1 ¹/₄ órányira - a váci püspök egyház-kormányára alá tartozik.

*Mizse**Tóth-kér*

IV. **Mizse és Tóth-kér** puszta. Szolnok vármegye területéből 1854-dik évben átkebelezetett. A jánoshidi apátság birtokaihoz tartozik (l. a 179-180 lapon) ugyan itt vannak felvéve ugy földviszonyai, mint népessége is.

Szent-András

V. **Szent-András** puszta, Árokszálláshoz tartozik, Heves és Csász szomszédságában. Hajdan ez is az egri káptalan sajátja volt, de mellytől 1760-dik évben Matkó pusztáért elcseréltetett, Mária Theresia királyné beleegyezése mellett. Földe nagy részben homokos levén leginkább legelőnek használtatik.

Határterületét az adósorozati munkálatok következő számadatai mutatják elő:

		Térmérték		Tiszta Jövedelem			
		1600	öllel vett cat. hold	öll	átalában 1 cat. hold u.	Egészben	
					ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld			4085	107	3	8	13110 16
Rét s kert			110	1007	3	-	331 53
Szöllő			-	-	-	-	- -
Legelő			3265	884	1	6	3619 19
Erdő			-	-	-	-	- -
Nádas			-	-	-	-	- -
Egészben.	termény erő		7461	398	2	17	17061 28
	terméketlen		306	118			
összesen			7767	516			

Földbirtokos 683; - *helyrajzi szám* 1593.

Ház: összesen 52.

Népessége: lélekszám 202; ebből férfi 100, nő 102; mind magyar s r.-kath.

Nőtlen 52, hajadon 52, nős 47, férjes 48, özvegy férfi 1, özvegy nő 2.

Távol van 2, tartózkodik idegen 12.

Marhatenyésztése: lovak: 1 egy éves csikó, 4 kancza, 9 herélt, összesen 14 ló; szamár és öszvér 3, tehén 34.

Egyházi tekintetben az Árokszállási anyaegyházhoz tartozik (l. a 132 lapon.)

III. NAGY-KÚN-KARCZAGI JÁRÁS.

Áll 6 város- s 3 pusztából, összes területe $20\frac{15}{32}$ mértföld; a *községeknek* ugy a *kerületi székhely* mint a járási *főhelytől távolságát*; nem különben *népességét* az 1850-dik évi országos összeírás alapján következő táblázat mutatja fel:

			Karczag	Kis-Ujszállás	Kúnhegyes	Kún-Sz.Márt.	Madaras	Túrkeve	Csorba pusz.	Hegyesbor	Mesterszáll. p.	Összesen
Távolsága	kerületi Székhely	Jász-Berényből	16 ² / ₄	14	14 ² / ₄	12	16 ² / ₄	14	12	16	11	mértől
	Járási Főhely	Karczagtól	Főhely	2 ² / ₄	3	10	2	4	4 ² / ₄	² / ₄	8	plottól
nem szerint		fi	5990	4771	3291	3724	3504	4509	70		88	25947
		nő	6036	4690	3338	3761	3463	4653	82		89	26112
		magyar	11791	9379	6453	7391	6940	9022	132		177	51395
		német	10	2	-	-	3	-	-		-	15
		tót	3	1	9	-	-	9	-		-	22
nyelv szerint		szerb	1	-	-	-	-	12	-		-	12
		román	-	-	-	-	-	-	-		-	-
		olasz	-	-	-	-	-	-	-		-	-
		czigány	221	73	167	94	24	119	-		-	698
		zsidó	-	6	-	-	-	-	-		-	6
vallás szerint		r. kathol.	1097	14	109	7466	16	195	128		164	9189
		görög e.	-	-	-	-	-	6	-		-	6
		gör. n. e.	26	6	9	10	-	27	-		-	78
		evang.	3	8	10	7	1	2	-		-	31
		helvét	10900	9427	6501	2	6950	8932	4	Karczaggal van együtt felvéve	13	42729
	zsidó	-	6	-	-	-	-	-	-		6	
nőtlen	fi	3188	2714	1697	2208	1776	2563	43	60		14249	
	nő	2748	2289	1465	2067	1457	2330	35	58		14449	
házas	fi	2625	1909	1509	1418	1634	1816	27	26		10964	
	nő	2628	1915	1517	1433	1638	1831	27	26		11035	
özvegy	fi	177	148	85	98	94	130	-	2		734	
	nő	660	486	356	261	368	492	-	5		2628	
17	éves	94	79	47	51	53	46	1	3		374	
18	”	91	59	47	48	51	87	1	-		384	
19	”	67	63	47	36	44	61	-	1		319	
20	”	101	70	45	38	55	62	3	-		374	
21	”	79	72	35	41	39	61	2	-		339	
22	”	81	93	56	41	68	69	4	-		412	
23	”	60	95	43	49	54	75	-	2		378	
24	”	74	63	45	38	63	73	1	1		358	
25	”	94	82	81	66	70	77	-	2		502	
26	”	107	93	61	40	72	86	-	1		460	
Ebből távol van	fi	76	148	52	90	54	133	1	4	658		
	nő	21	34	12	42	41	28	-	3	181		
vidéki	fi	30	39	92	49	33	38	3	-	284		
	nő	20	7	40	12	9	9	-	-	95		
Idege- nek	más korona országbeli	fi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		nő	-	-	-	-	-	1	-	-	1	
	külföldi	fi	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
		nő	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
Valódi létszám	fi	5944	4662	3331	3683	3483	4414	72		84	25673	
	nő	6035	4663	3366	3731	3431	4635	62		86	26009	
Együtt összesen			11979	9325	6697	7414	6914	9049	134		170	51682

Járási főhely.

Karczag

I. **Karczag** vagy *Karczag-Ujszállás*, a Nagy-Kúnság volt főhelye; jelenleg kerületi főváros; - hajdanában nem mostani helyén, hanem az ettől mintegy 1500 öltre fekvő úgynevezett Karczag telken volt építve; itt - egy a reformata Eklesia levéltárában találtató régi vallomási irat szerint - 1682-ik évben már a reformatusoknak Eklesiájuk volt, de a mely a tatárjárás alatt elpusztított. Mostani helyén mikor lett építtetése felől szinte nincsenek biztos adatok; - a mult századokban sokat szenvedett a törököktől, kik a lakosok nagy részét fogságba hurczolák; a hon hagyott 37 lakos kénytelenített az elhurczoltakat tetemes pénzzel visszaváltani, így 1698-ba mintegy száz főt váltottak vissza. A szomszéd tó közép táján létező sziget „*Apavára*”-nak neveztetik, hová a lakosok a török tatár düh ellen magokat elrejtteni igyekeztek. Létezik egy domb is a határban, melybe a harc viharok közben esett áldozatok tetemei mondatnak eltemetetteknek. II. Ulászló királynak 1506-ki „*die Octavarum Sancti Michaelis*” kelt oklevelében mint „*descensus Cumanorum*” említettik. 1793-dik évben a régi templom tornya szét-hánytatása alkalmával talált kövön e szavak olvashatók: HF. STEPHANO HUNIADY. 1633. - A városi levéltárban találtató legrégibb jegyzőkönyvek 1702-ik évben kezdettek. - E levéltárból közöljük Bethlen Gábor erdélyi fejedelemnek következő okiratát:

„Nos GABRIEL Dei gratia Sacri Romani Imperj et Transylvaniae Princeps, partium Regni Hungariae Dominus, Siculorum Comes, ac Oppoliae Ratiboriaeque Dux etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis: Quod pro partibus et in personis Fidelium nostrorum universorum Cumanorum in Sede Kolbásszék comorantium medio fidelis nri Generosi Andreae Keczer de Lipocz eorum Capitaneo exhibitae sunt nobis, et praesentatae litterae quaedam Privilegiales Joannis quondam Hungariae Regis pergameno patenter confectae et emanatae, sigillo injuria temporum per incuriam amisso, loco nihilominus ejus Authenticum fuisse sigillum optime indigitante: Quarum vigore Idem Cuman per Eundem Regem ab omni aliorum judicio et judicatu, rerumque et bonorum suorum quorumlibet Mercimonialium aresto quovis sub praetextu forte fiendo eximi, peculiarumque Comitum et Judicum Ordinariorum dispositioni subiici dignoscuntur, tenoris infra scripti: Supplicatum itaque extitit nobis pro partibus eorum Comanorum Sedis Kolbásszék, quatenus praetactas litteras ipsor Privilegiales, omniaque et singula in Eisdem Contenta, ratas, gratas, et accepta habentes nrum illis consensum, per - - pbere, ac clementer approbare, ratificare et confirmare dignaremur: Quarum quidem litterarum tenor talis est: Joannes Dei gratia Rex Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. Fidelibus nostris universis et singulis, Praelatis Baronibus, Comitibus Castellanis Nobilibus ipsorumque Officialibus: Item Civitatibus, Oppidis et liberis Villis, earumque Rectoribus, Judicibus et Villicis, quibus praesentes ostenduntur, Salutem et gratiam. Cum justi pro injustis et innoxii pro reorum Excessibus non debeant quoquomodo impediri: Ideo Fidelitati Vestrae, et cuilibet Vestrum harum serie firmiter praecipientes mandamus: quatenus dum et quandocunque ac quotiescunque fideles nostri Comani nostri in Sede Kolbásszék commorantes aut eorum alter, hominesque seu familiares eorum, diversa climata Regni nostri perlustrantes cum rebus et bonis eorum Mercimonialibus ad Vestras Terras, Tenuta, possessiones, honores et officiolatus ac Vestri in medium pervenerint, seu alter eorum pervenerit: extunc Eosdem, hominesque et familiares eorum praetactos ad quorumvis instantiam in personis judicare vel Vestro adstare judicatu compellere, aut res et quaevis bona ipsorum Mercimonialia arestare, seu prohibere facere nusquam et nequaquam praesumatis nec sitis ausi modo aliquali. Signanter pro debitis, delictis et excessibus aliorum: - - actionis, vel arestationis contra praefatos Comanos nostros, aut eorum alterum, hominesque et familiares eorum praetactos habent, vel habuerint; hij id - - Comitum et Judicum eorum Comanorum nostrorum legitime prosequantur, ex parte quorum - - omni contra eos querultanti meri Juris et Justitiae, ac debitae Satisfactio - - exhibebunt, prout dictabit ordo juris; ubi autem quispiam ex Vobis semet in praemissis facere attentaverit, extunc serie pntium comm - fidelibus nostris Comitibus ac Vice Comitibus et judicibus Nobilibus Illorum Cottuum, in quibus fortassis hujusmodi mandata nostra non observarentur, ut scita prae-missorum mera Veritate, ad praemissa facienda et observanda etiam non sine damnis vestris et gravaminibus in talibus fieri solitis artius compellant et astringant auctoritate nostra, praesentibus ipsis in hoc parte attributa Justitia mediante. Secus igitur non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Budae Feria quarta proxima post Dominicam Judica. Anno Domini Millesimo Quinquagesimo Tricesimo Nono. (Et more antiquitus usurpato in superiori - scriptum erat m. pp-a Domini Regis.) Nos itaque praemissa supplicatione pro partibus et in personis praenotator Univer Comanor nror nobis modo quo supra porrecta benigne exaudita et clementer admissa, praescriptas litteras eorum Privilegiales non abrasas, non cancellatas, nec in aliqua sui parte suspectas, sed omni prorsus vitio et suspicionem carentes praesentibus literis nostris sine diminutione, et augmento aliquali insertas et inscriptas, quoad omnes ear continentias, clausulas - et puncta, eatenus quatenus eadem rite et legitime existunt emanatae, Viribusque earum veritas suffragatur, acceptavimus, ratificavimus, ac pro - - illis Comanis, eorumque successoribus perpetuo valituras confirmavimus, prout ac acceptamus approbamus, ratificamus et confirmamus. In cujus rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes literas Authentici sigilli nostri munimine roboratas dandas, duximus et concedendas - Datum in Libera Civitate nostra Cassoviensi die Vicesima Sexta Maji Anno Domini Millesimo Sexcen. Vigesimo Quarto. Gabriel m.p. Stephanus Kovácsoczy m. p., Cancellar.”

II. „Adjuk értékre mindennek az kinek illik, hogy ha N. Szabolch vármegye cum asseclis az szegénységet üldözni és rabolni ide jönnek, tehát menten unita vi insurgálunk, úgy hogy fejünk fenállatáig egymást rabolni és hurczolni nem

engedjük, hogy ha penigh valamely helység mellőlünk elállana, és ezen materiában cotradicálna, vagy magát subtrahalna, tehát azon helységen a több helységek statim et de facto exequalhasson maga erejével és hatalmával flor. Rhn. 500 invicibiliter. In Generali Congregatione Cumanorum Majorum Karczag-Újszállásini celebrata die 20 Maji 1717. Karczag-Újszállási lakosok - Madarasi plenipotentiarus Gál Mihály, Deák István - Kúnhegyesi plenipotentiarus Kocsi István, Varga János, Györfi Mihály - Turkevi plenipotentiarus Elek Gyeörgy, Eöri András. Az eredetiről lepáriálta Karczagon Maji 26, 1852. Bányay Lajos, jegyző.

A Karczag város levéltárában Caps. C. fasc. 2. Nr. 1. alatt található eredetiről lepáriálta Majus 26-án 1852. Bányai Lajos, jegyző.

Ugyancsak Karczag városa levéltárában tálatatnak még a következő régi oklevelek, u. m.:

12 darab Palatinalis protectiók 1628, 1629, 1646, 1649, 1650, 1655, 1655, 1665, 1681, 1684, 1695 és 1696 esztendőkről.

3 darab Protectionalissai magyar ország felsőbb részei Fő-Generalissainak 1644, 1650, 1668 esztendőkről.

1 darab Vadászi Pál Kúnok kapitányának oltalmat ígérő levele 1647-ről.

2 darab - I-só Leopold nevében a F.-Camara általma s gondossága alá veszi a Kúnokat 1667 és 1675-ről mellyekben minden Harminczad és Vámostól mentté tétetnek.

1 darab, mellyben II. Ferdinánd Privilegiumait I. Leopold párban kiadva tulajdon aláírásával megerössíti 1682-ről.

1 darab, mellyben Hadi Commissarius Veber Daniel telyes hatalmat ad hogy az elsőkött lakosokat Karczagra vissza hozhassák 1686. II. Josef k. levele, mellyben a Jászokat és Kúnokat hajdani szabadságokban meghagyni megerössíteni méltoztatott 1780.

Mindezek a városi levéltárban Caps. C. fasc. 2. megtalálhatók, azonban az idő viszontagságai után nagyobb részént elrongyolva olly állapotban vagynak, hogy az egymás után következő sorokat hijjános vóltuk s a szúrágás miatt Studiummal is felette bajos, néhol pedig egyátalában lehetetlen kicalculalni. Kelt Karczagon Majus 26-án 1852 jegyzé Bányai Lajos, jegyző.

A város piarczán JÓSEF nádorunknak 1805-dik évben itten mulatása emléket örökíti egy márvány szobor következő felirásokkal:

Napkeleti oldalán:

KIRÁLY'I. ÖRÖKÖS. FEJEDELEM.
ÉS. AUSTRIAI. FŐ. HERCZEG.
IOSEFNEK.
MAGYAR. ORSZÁG. NÁDOR. ISPÁNYÁNAK.
ÉS. KIRÁLYI. HELYTARTOIÁNAK.
A IÁSZOK. ÉS KÚNOK.
IGEN IÓ.
GROFIÁNAK. ÉS. BIRÁIÁNAK.
FELSÉGES. TSÁSZÁR. ÉS APOSTOLI. KIRÁLY.
FERENTZ.
TESTVÉRENEK.
MIDŐN.
A NAGY. KUNSÁGI. KERÜLETET.
ÉS ANNAK. MINDEN. LAKHELYEIT.
SZEMÉLYESEN. ELIÁRVÁN.
BÖV. KEGYESSÉGÉNEK.
MINDENÜTT. ÖRÖKÖS. NYOMDOKAIT.
HAGYNÁ.
SZENT. IAKAB. HAVÁNAK. 17. NAPIÁN.
MDCCCV. ESZT.
A HÁLADATOS. NAGY. KUNOK.
EMELTEK.

Északi oldalán:

REGIO. HAEREDITARIO. PRINCIPI.
ARCHI. DUCI. AUSTRIAE.
IOSEPHO.
HUNGARIAE. PALATINO.
LOCUMTENENTI. REGIO.
IAZYGUM. CUMANORUMQVE.

COMITI. ET. IUDICI.
OPTIMO.
CAESARIS. AUGUSTIS. ET. REGIS. APLICI.
FRANCISCI.
FRATRI.
QUUM.
PROVINCIA. CUMANIAE. MAIORIS.
ET. SINGULA. EIUS. MUNICIPIA.
PERSONALITER. LVSTRANDO.
EXUBERANTIS. SVAE. BENIGNITATIS.
PERENNIA. UBIQUE. VESTIGIA.
RELIQVERET.
DIE 17. KALENDAS. AUGUSTI.
MDCCCV.
GRATI. CUMANI. MAIORES.
POSUERE.

Fekszik a debreczen-pesti országutban nyugotra 16 ²/₄ mértföldnyire Jász-Berénytől.

Éghajlata endemic legegésztelenebb, különféle típusu, jellemü honos váltólázak, vérhas, scorbut (főleg nedves ősszel); egésségek a betegekhez = 1: 3 ¹/₂-4. A többi felmerülő kórok mint Jász-Berénynél (l. a 118 lapon.)

Területe 6 ⁴/₃₂ mértföld, vagy is a község bementése szerint 65000 hold; ebből szántóföld s rétek 15787 - szőlők 600 - a legelő 20428 holdat foglalnak el, 1600 öllel számítva többi részét a határnak mocsár teszi. Ellenben az adószorozati munkálatok hiteles adatai szerint

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
			általában	1 cat.	hold u.	Egészben
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld		15193	650	4	32	68811 36
Rét s kert		5741	975	2	19	13296 14
Szőlő		644	1300	4	43	3037 32
Legelő		34001	1050	1	4	36263 44
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		6006	-	-	42	4204 12
Egészben.	termény erő	61587	775	2	2	125613 18
	terméketlen	2300	175			
összesen		63887	950			

Földbirtokos 3052; *helyrajzi szám* 10385.

Folyóvize a Hortobágy; - *tava* nincs; - *mocsárai* mintegy 20000 holdat foglalnak el.

Népessége: 1837-1846, tehát tíz év alatt összesen született e községben 4972; meghalt pedig 3876; s így szaporúság 1096. Elhaltak pedig életkor szerint

0-1	1-3	3-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90
1084	679	421	200	211	213	203	294	317	202	48

90 éven felül 4.

orvosi előadás szerint e 10 év alatt következő nyavalyákban haltak el a lakosok: bél-lobban 284, forrolázban 44, gyermekágyban 40, gyermek száradásban 201, hasmenésben 90, lázakban 48, idétlenül s halva született 91, inlázban 47, kelevényben 316, korelgyengülésben 245, köhögésben és hurutban 65, mell-vizkórban 31, nehéz kórban 196, sárgaságban 36, száraz betegségben 269, skarlátban 319, szélütésben 119, sinlódásban 191, torokgyíkban 43, tüdő-lobban 38, tüdővészben 174, vér-hasban 26, vizkórban 294, erőszakos halál által 3, fekélyekben 20, öngyilkosság által 8, patécsban és pokolvarban 23, rákfénében 11, szerencsétlenség által 29, viz-iszonyban 2. - E szerint 10 év alatt 40 gyermekágyas halván el, minden 124 születésre egy gyermek-ágyas halál esik, és majd minden 100 születésre 2 idétlen születés.⁵⁰ - 1852-ik évben családfő 3060, lélekszám 12026; ebből Férfi 5990, nő 6036 = 12026.

Magyar 1791, német 10, cigány 221, héber 4 = 12026.

⁵⁰ L. Fáy András Adalék Magyarország bővebb ismeretéhez. Pest 1854.

R.-Kath. 1093, helvét 10900, evangel 3, görög n. e. 26, héber 4 = 12026.

Nőtlen 3178, hajadon 2749, nős 2625, férjes 2628, özvegy férfi 177, özvegy nő 660 = 12026.

A községből távol van 97; - ellenben a községben tartózkodik idegen 50.

Főiparága a lakosságnak földmivelés, marhatenyésztés s csekély iparüzlet.

Termeszt: búzát, árpát, zabot, kukuriczá, kölest, szénát s bort.

Marhatenyésztés: lovak: 164 egy, 212 két, 108 három éves csikó, 22 mén, 1545 kancza, 1304 paripa, összesen 3355 ló; - 19 öszvér s számár, 468 ökör és bika, 1236 tehén, 21942 juh.

Iparüzők: csizmadia 52, fazekas 7, szűcs 35, molnár 15, lakatos 10, kovács 21, kerekgyártó 13, ács 7.

Ház: 1800-ik évben 1428, 1852-ben 2559; ebből telkes 1909, ker. zsellér 595, lelkész- s tanító lak 10, község ház 10, kerületi székház 2, egy telken két ház 33.

Adó ügy: 1847/8-ik évben *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 850 ²/₈ rovás után 6660 ft. 17 ⁴/₁₆ kr., *házi adója* pedig 1983 ft. 55 kr., összesen 8644 ft. 12 ⁴/₁₆ kr.

1850/1-ki közigazgatási évben: *Adóilleték:* földadó 15282 ft. 19 kr., házadó 902 ft., személy kereseti 4048 ft. 10 kr., jövedelmi 254 ft. 33 ³/₄ kr., 1848/9-ről maradt adónak ²/₅-de 1332 ft. 3 ³/₄ kr., összesen 21819 ft. 5 ⁶/₄ kr. - Mind ez összegeket az év folyta alatt teljesen befizette.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Pénztári maradvék 10962 ft. 20 kr. Majorkodásból 8852 ft. 2 ⁴/₄ kr. Kormáltatásból 11500 ft. 48 ⁴/₄ kr. Bolt s postaföld haszonbérből 279 ft. 22 kr. Mészárszékből 100 ft. Vásárokból 1122 ft. 34. kr. Honosításból 20 ft. Birságokból 477 ft. 9 kr. Adósságok felvételéből 22233 ft. 28 ⁴/₄ kr Különfélékből 538 ft. 37 kr. Összesen 56086 ft. 21 ⁴/₄ kr. v. cz.

B) *Kiadások.* Cs. k. országos pénztárra 6738 ft. 11 ²/₄ kr. Más pénztárakra 115 ft. Majorkodásra 23474 ft. 11 ⁴/₄ kr. Hivatalnokok- s szolgálókra 5956 ft. 20 ⁴/₄ kr. Hegyesbori pusztára 884 ft. 27 ³/₄ kr. Segedelmekre 36 ft. 21 kr. Postára 1 ft. Gazdasági eszközökre 1397 ft. 32 kr. Épületekre 3001 ft. Irodai szerekre 443 ft. 38 kr. Napidijakra s uti költségekre 861 ft. 31 kr. Adósság, kamat fizetés 5041 ft. 11 ⁴/₄ kr. Különfélékre 5457 ft. 58 ²/₄ kr. Összesen 53408 ft. 22 ³/₄ kr.

Bevétel 56086 ft. 21 ⁴/₄ kr. Kiadás 53408 ft. ³/₁₆ kr. v. cz. Pénztári maradvány 2677 ft. 59 ¹/₁₆ kr. v. cz.

Egyház ügy: a r.-katholikusok anyaegyháza Sz. István király tiszteletére 1769-be keletkezett, de anyakönyvei 1770-ik év óta vezetettek. - *Egyház-védő* a vallás alap. Fiókhelye: Madaras (l. alább) 2 óranyira. A lelkész az egri érsek egyház-kormányára alatt teljesíti hivatását.

A helvét vallásuaknak a fentebbiek szerint már 1682-ben eklezsiájuk volt, de melyet a tatárok elpusztítanak; a jelenlegi eklezsia mikor keletkeztét nem tudhatni, anyakönyvei 1730 óta léteznek.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítóknak évi ellátásához ad a község 463 kila kétszerest, 299 ⁴/₄ kila árpát, 150 font hust, 40 font fadgyút, 110 font sót, 25 öl tüzfát, 40 mázsa szénát, 5 iccze vaját, 1500 kéve nádat, 4387 forintot v. cz.

Tanoda állapot: a r.-kath. alsó elemi osztályában 1 tanoda alatt 71 fi, 56 leány = összesen 127 tanuló.

A helvét vallásuak 5 osztályú polgári iskolájában 9 tanító alatt 467 fi, 436 leány, összesen 903 tanuló.

A tanoda épületek koronkinti javítás mellett jó karban.

Árva ügy: 62 atyától származott 84 árvának összes vagyonértéke 18148 ft. 8 ⁴/₄ kr. v. cz.

Kórházának 49380 ft. 29 ⁵⁰/₁₀₀ kr. tőke utáni kamat s egyéb jövedelme 2962 ft. 48 kr.; ebből 1851-ben kiadott 881 ft. 7 ⁵⁰/₁₀₀ krt. Mig a tőke kamataival együtt kórház építhetésére elég leend, néhány szegény ápoltatik, s a városi orvos fizettetik a kamatok egy részéből.

Vásárok. *Országos vásárai:* február 23-kán, július 13-kán, september 29-kén, november 30-kán s pünkösöd utáni hétfőn s kedden. Az első négy vásár tarthatására III. Károly király 1734-ik évi september 10-kén s I. Ferencz királynak 1799-ki augustus 30-kán 9038 sz. a. - az 5-ikre pedig ugyancsak I. Ferencz királynak 1807-ki július 3-kán 6333 sz. a. kelt kiváltságlevelével adott szabadalmat. E vásárok két nap tartanak; a kirakóvásárt barom vásár előzi meg. - *Hetivásár:* Pénteken.

Tüzoltó szerek: 3 vízfecskendő, 3 víz hordóskocsi, 3 tüzoltó csákány, 12 bőrvéder.

Gazdasági eszközök: 10 hámos- 13 ménlő, 17 bika, 8 jármos ökör, 1 avult hintó, 1 bőrös utazó- és 1 kis kocsi, 2 teherhordó lovas szekér, 2 ökörszekér, 2 földhordo, s 1 víz hordó talyiga.

Katonaság állandóan nem szállásol a községben.

Csendőrség laktanyája tökéletesen felszerelve, benne 1 őrmester, 1 káplár, 5 közcsendőr (lovas) szállásol.

Posta állomás helyben.

Városok.

Kis-Ujszállás

II. **Kis-Ujszállás** már 1418-dik évben, mint kún helység említetik Bátori István nádor által 1501-ik évben kiadott, s a községnek a kenderesi közbirtokosok ellen 1819-ik évben kezdett határperében látható határjárási okiratból. Azonban akkor még a község legtöbbször „Péterszállás”-nak nevezetett; miért még a múlt század elején is „Kis-Újszállás seu Peter-szállás” említetik. - Ez okirat következő szövege:

„Nos STEPHANUS DE BÁTHOR Regni Hungariae Palatinus, et Judex Cumanorum, ac Comes Temesiensis etc. Memoriae commendamus, tenore praesentium significantes, quibus expedit Universis: quod cum Superioribus annis regnante adhuc et in humanis agente Serenissimo Principe condam Domino Uladislao, praedictae Hungariae, et Bohemiae regnorum Rege, Domino Nostro gratiosissimo felicitis reminiscuntiae, inter certos, nonnullosque nobiles ab una, ac Cumanos Filisteos Regios ab altera partibus, ratione et praetextu Distractionis, et abolitionis certarum metarum in plerisque Locis per Excellentem et invictissimum Principem condam Dominum Mathiam Regem, immediatum praedecessorem suae Majestatis laudandae Memoriae, medio Fidelis sui Egregii condam Stephani Ermen denominati Castellani, Provisorisque Castris sui Budensis, adhibitis, et deputatis penes eum certis Magistris Protonotariis rectificatarum, et renovatarum, occupationis terrarum arabilium, cultarum et incultarum ac pratorum, faenilium, rubetorum, Stagnorumque et arundinetorum, ultro, citroque (ut dicebatur) facto, et in alterutrum patratuae variae Lites et differentiae, caedes etiam, et sanguinum effusiones inter partes praenotatas ex eo motae, subortaeque, et suscitatae fuissent, ac hujusmodi periculosae, cruentaeque Contentiones ad aures suae Majestatis usque devenissent, frequentibus tandem querelis nobilium potissimum in hac parte laesorum et damnificatorum, Majestas sua Regia propulsata, licet hujusmodi Differentiae per certos fideles suos Magistros Protonotarios ac provisorem suum Budensem, Locis in plerisque metali etiam distinctione, atque consignatione ratificari fecerit, arctius tamen praedicti Regni sui rebus et Negotiis, tum ex parte infidelium Turcarum, tum vero internarum seditionum dietim emergentibus praeoccupata et fere obruta, finem ipsi differentiae imponere nequiens, etiam publico, generalique Decreto certificandas, et pro qualitate Jurium Partium praedictarum finiendas obtulisset, verum antequam id effectui mancipare potuisset, Divina vocatione e medio sublata exstisset, Differentiis et Litibus praenarratis in suspensio, in decisoque remanentibus. Serenissimo itaque Principe, et Domino Domino Ludovico ejus filio unico Domino Nostro Clementissimo in solium Paternum feliciter sublimato et Regni Gubernacula adepto, dum universis Dominis Praelatis, ac Baronibus, et Regni sui Nobilibus generalem quamdam Dietam et Conventum pro Festo Beati Michaelis Archangeli in anno gratiae millesimo, quadringentesimo Decimo Octavo, Bachiae celebrans indixisset, certosque articulos pro Regni sui commodo, et quiete ipsi Domini Praelati, ac Barones et Nobiles secum pariter edidissent, inter alias sanctiones hoc quoque constitutum fuisset, ut praenotatae Differentiae, juxta praemissam oblationem Paternam rectificarentur, et perfecta executione de facto roborarentur. Quamvis igitur Majestas sua regia hujusmodi Constitutioni Bachiensis, et ipsi quoque Paternae oblationi satisfacere volens, certos ex fidelibus suis Magistris Protonotariis, et Juratis Assessoribus sedis suae Judiciariae numero binario deputaverit, illi tamen certis impedimentis semper occurrentibus et interjectis, eas rectificare et complanare nusquam potuissent; unde secutum fuerat, ut Partes praenotatae dietim magis et magis ad mutuas coedes asperare videntur; Nos igitur, qui ex suscepti Palatinatus Nri officio calamitatis ejusmodi contentionibus et differentiis viam praecludere tenemur, nolentes id amplius tolerare, ex scintillaque modo praedecelato excussa facem, et ignem succendere permittere, sed fomitem totius contentionis, et Sisaniae e medio tollere, Majestatemque Regiam, aetatem adhuc teneram agentem, tantis querelis, clamoribusque liberare, et partes praenotatas ulterioribus fatigiis, et sumptibus exonerare pariter et absolvere, ac in pacis unionem reducere cupientes, Provinciam hanc Complanationis, et rectificationis Differentiarum praeviarum, tum sponte, nostroque proprio nutu, tum praefato Domino Nostro Ludovico Rege singulariter requirente, subeundam, in nos ipsosque levandam duximus. - Assumptis itaque Nobiscum Venerabili et Magnifico Domino Mathia de Baráth Priore Auranae, et Provisore dicti Castris Budensis nec non Egregiis Magistris Stephano de Werbőcz praesentiae ipsius Domini Nostri Regis Locumtenente, ac Joanne de Illevölgye Protonotario Nostro, item Georgio de Derentsén, Sedis judiciariae Jurato Assessore, praeterea Magistro Alberto de Nádasd, Directore causarum ejusdem Domini Nostri Regis, dum feria secunda in festo videlicet Beatae Agnetis Virginis et Martyris proxime praeterito ad faciem Possessionis Egregii Michaelis Kenderessy de Bial-Kenderess appellatae in Comitatu Pestensi existentis habitationem, consequenterque Territorium inter eandem Possessionem, ac descensus Cumanorum Regiae Majestatis Kakat et Turgony Péter-szállása nominatos adjacens hactenus Partes inter easdem Contentiose tenti, atque possessi, vicinis, et commetaneis earundem nobilibus scilicet et Ignobilibus, ac Comprovincialibus, pariter per praedictas Partes illuc adductis, et aggregatis, memorato etiam Michaeli Kenderessy personaliter ab una, praeterea agilibus et circumspiculis Paulo Seres, Elia Bizenthy, Mathia Garay, ac Alberto Thurgi et Osvaldo Thepse, in Kakat, ac Joanne de Marialaka, altero Joanne Ajaz Petro Jangostha; Gregorio Rado, Petro Csapo, Joanne Marko, Emerico Szakál, et Stephano Beulber Cumanis scilicet Regiis praedictis in Thurgon, Péter-szállása residentibus, in ipsorum, ac caeterorum Cumanorum in eisdem possessionibus commorantium Nominibus et in personis partibus ab alia; - praesentibus cum annotatis Mathia de

Baráth Priore et Provisore, nec non Magistris Stephano Werbőcz Locumtenente, ac Joanne de Illevölgyi Nostro, et Stephano Henczdzy Judicis curiae dictae Regiae Majestatis Protonotariis, item Georgio de Derencsen, et Magistro Alberto de Nádasd Directore Causarum ejusdem Domini Nostri Regis, per praefatum Dominum Regem nobiscum ad id pariter missis et destinatis, plenaria cum autoritate suae Majestatis Nobis in hac parte per Eandem data et attributa personaliter venissemus, et idem territorium praeattactae Possessionis Kenderess, quantum ad usum ejusdem undique circumspexissemus, plurimos deinde testes licet ut in plurimum Ignobiles, honestae tamen famae, et bonae conditionis homines, per praedictas Partes nostrum Judicium in Conspectum exinde adductos, strictissimo sub Juramento super praenotato usu, et fruitione, ac possessione, et Gubernatione - praeattacti territorii antedictae possessionis Kenderess requisitos, et examinatos habuissemus et tandem ex eorundem testium fassionibus et attestationibus, idem territorium contentiosum, saepe numero per dictas Partes contentiose usum et possessum fuisse, totaliter tamen, et ex integro ad praedictam possessionem Kenderess pertinere, ac intra metas ejusdem existere et adjacere comperimus manifeste, - Quibus sic habitis, quamvis praeattacti Cumani in dictis possessionibus Kakat et Thurgon Péter-szállása residentes antedictum territorium contentiosum ad praetitulatas Possessiones regias pertinere declaraverint, nullo tamen documento probabili hujusmodi ipsorum allegationes comprobare poterant. - Quia tamen de usu duntaxat, et fruitione non autem de haereditate, et perpetuitate praedicti territorii Differentiae praemissae verti dignoscebantur: - Ideo nos ad discussionem et decisionem haereditatis ipsius territorii contentiosi nunc ingerere nolentes, praenominatus Michael Kenderessy super usu possessioneque et fruitione ejusdem territorii juxta praedictorum Testium fassiones et attestationes, per nos in praemissis Juris medelam postulavit elargiri. Sana igitur primum cum praenominatis Magistris Stephano Werbőczy Locumtenente, ac Joanne Illevölgyi Protonotario Nostro, et Georgio Derencsen nobiscum in discussione praemissarum differentiarum existentibus, Deliberatione praehabita nolentes Partes praenotatas peramplius in dissensionis et Contentionis Naufragio relinquere, sed easdem ad pacis amoenitatem cupientes reducere, ut quaelibet illarum suam portionem agnoscens, ab ulteriori offensione se praeservare sciat, atque noscat; Territorium ipsius Possessionis Kenderess a praeattactis descensibus Cumanorum Regiae Majestatis juxta praedictorum testium per praedictas Partes adductorum fassiones duximus superandas, - metalique Consignatione sequestrandas: Primo et principaliter in quodam Loco Nagy Telek appellato, fere ad Septentrionem, collateraliter tamen adjacente, penes viam ad Stagnum Nagyréth ducentem, ubi unam metam terream per condam Stephanum Ermény erectam invenientes, quam renovare fecimus; ab hinc versus orientem divertentes et Paludem Kiss-Réth pertranseutes, in quodam Insula Kiss-Sziget vocata, secus Stagnum Nagy-Réth praedictum, aliam metam terream ex novo cumulare, deinde servata eadem Plaga venientes ad aliam Insulam Tövisses-Sziget appellatam, quam communi usui Partium relinquimus. - Unde procedentes per magnum spatium ad colliculum longum Ravaszlyuk nuncupatum, et ibidem reambulationes metales praeattactarum Possessionum Kenderess et Kakat, atque Possessionis Kolbász terminavimus; praeattacto colle Ravaszlyuk Cumanis relicto, ea tamen sub Conditione, ut infra ipsum Collem Ravaszlyuk, et circum terminos ejusdem collis, pecudes et pecora, ac Equi, et Equaces Nobilium et Colonorum de Kenderess libere semper pascuantur, nec easdem ex eodem Cumani Regii impediendi habeant facultatem. Inde reflectendo meridiem versus, et per bonum spatium pergendo, venientes ad quemdam Locum Insulam Fattyú Sziget appellatum, ubi metam quamdam alias per praehibitum quondam Stephanum Ermény erectam reperientes renovare: abinde reflectentes occidentem versus et Paludem Ravaszlyuk - Ere nominatum pertranseutes, veniendoque ad Colliculum parvum Hajónyugodalom nominatum, quem pro meta relinquentes per Arundineta, et Stagna Nagy-Réth nuncupata transeutes, pervenientes ad locum Eértheő denominatum, ubi metam antiquam, alias per antefatum condam Stephanum Ermény erectam et per aquam deletam renovare; - abhinc ad plagam occidentalem divertentes, pervenientes ad quandam planitiem ubi inter terras arabiles aliam metam terream ex novo erigere, deinde amplius procedentes, venientes ad terras peraratas, et ibidem alteram metam cursualem ex terra confodi; unde ad monticulum longum Hosszú-hát dictum accedentes, ubi penes viam, quae de Possessione Kenderess praeattacta ad oppidum Túr ducit, aliam metam antiquam, bene apparentem per ipsum condam Stephanum Ermény cumulatam reperientes, quam renovare: - Deinde venientes ad locum Völgy-hát nuncupatum, ubi secus viam a parte saepefatae Possessionis Kenderess ad jactum Lapidis unam metam antiquam renovare, erigere, atque aggregare et accumulare fecimus, et ibidem Distinctiones metales inter praefatum Michael Kenderessy, ac Cumanos Regios terminavimus, universas terras arabiles cultas et incultas, praeterea faenilia, paludes, Stagna, arundineta, ac prata et cuncta territoria pascualia inter praenarratas inclusiones metales a parte praedictae Possessionis Kenderess adjacentia et existentia eidem Possessionis, consequenterque colonis et Inhabitoribus suis; - a parte vero praescriptarum Possessionum Kakat, ac Turgony, Peter-szállása et Kolbász existentium et habitum eisdem Possessionibus Cumanisque in eisdem residentibus ad utendum et fruendum reliquimus et commisimus, super haereditate autem, et perpetuitate earundem et eorundem unicuique Partium, si quae voluerit, contra alteram ordine Processuque Juris agendi liberam tribuentes et concedentes facultatem; - Imo reliquimus, et commisimus, tribuimusque et concedimus praemissa Regia simul et nostra Judiciaria autoritatibus Jureque et Justitia mediantibus. - In cujus Rei memoriam et firmitatem praesentes Litteras Nostras Privilegiales pendentes et authentici Sigilli munimine roboratas Partibus praenarratis duximus concedendas. Datum Budae Feria secunda proxima post festum Beati Mathiae apostoli Anno Domini millesimo quingentesimo primo (L. S.) sub pendente.”

Hogy ezen másolat a helybeli Levéltárban lévő Kisujszállás és Kenderess helység közt volt határ perbeni okiratról helyesen íratott legyen le, ezennel bizonyítom Kisujszálláson Majus 25-kén 1852. Illési György m. k., főjegyző.

A fentebb említett 1501-dik év utáni történetéből semmi bizonyos tudomás sem létezik; szájról szájra hagyományozás nyomán azonban lakosai azt hiszik: hogy miként Mária-laka, nagy és kis Turgony - mellyeknek egykori határai most Kis-Újszállás határába kebelezték, - akként ez utóbbi is a rácok

által pusztítottak el. Ujlag megülve csak a XVIII-ik század elején lön; és már 1718-ba rendes lelki pásttorral ellátott reformata Eklesia volt benne.

Fekszik a pest-debreczeni országutban Pesthez 6, Debreczenhez 8 mértföldre, Jász-Berényhez 14 - Karczaghoz 2 $\frac{2}{4}$ mértföldre.

Éghajlata mint Karczag leírásában (l. a 105 lapon.)

Területe 3 $\frac{4}{32}$ mértföld, vagy is a községtől vett adatok szerint 33800 hold; ebből 1851-ik évben bevégzett tagosítás s legújabb adó felmerés szerint szántóföld 12006 - kaszálló 4647 - szőlő 426 - legelő 16721 hold. Ellenben az adósorozati hiteles adatok következők:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészben	
			ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		12039	1462	4	17	51485 55
Rét s kert		4655	1557	2	7	9813 25
Szőlő		426	1545	1	55	825 19
Legelő		16720	700	1	3	17471 55
Erdő		-	-	-	-	-
Nádas		-	-	-	-	-
Egészben.		33843	464	2	21	79596 34
termény erő		447	1500			
terméketlen						
összesen		34291	364			

Földbirtokos 2013; - *helyrajzi szám* 6764.

Határa gazdagon termő róna fekete föld, Karczag felől Kara János nevű mocsár terület.

Folyóvize: a Berettyó, macsárai 1400 holdat foglalnak el.

Házainak száma: 1800-ik évben 850 volt, 1852-be 1761; - ebből telkes ház 1753, - község ház 1, - lelkész- s tanító lak 7.

Népesség: családfő 1909, lélekszám 9461; ebből

Férfi 4771, nő 4690 = 9461.

Magyar 9379, német 3, cigány 73, héber 6 = 9461.

R.-Katholikus 14, helvét 9429, evang. 6, görög n. e. 6, héber 6 = 9461.

Nőtlen 2714, hajadon 2289, nős 1912, férjes 1912, özvegy férfi 148, özvegy nő 486 = 9461.

A községből távol van 182; ellenben a községben tartózkodik idegen 46.

Főiparága a lakosságnak földmivelés, marhatenyésztés, a nők nagyban tenyésztett barom-fiakkal Pestre járnak; s csekély iparüzlet.

Termeszt: búzát, árpát, zabot, kukuricrát, kölest, szénát s bort.

Marhatenyésztés: lovak: 216 egy, 195 két, 32 három éves csikó, 14 mén, 1121 kancza, 764 herélt, összesen 2342 ló; 19 öszvér és számár, 304 ökör és bika, 1096 tehén, 17931 juh.

Iparüzők: csizmadia 39, timár 7, szücs 24, bádogos 1, köpöny szabó 1, szijgyártó 6, szabó 4, asztalos 2.

Adó ügy: 184 $\frac{7}{8}$ -ik évben *hadi adó* 8 ft. 2 krral számított 547 $\frac{1}{8}$ rovás után 4285 ft. 48 $\frac{6}{16}$ kr., *házi adó* pedig 1276 ft. 37 $\frac{4}{16}$ kr., összesen 5562 ft. 25 $\frac{10}{16}$ kr.

185 $\frac{0}{1}$ -ki közigazgatási évben

	Adó illeték		Befizetett		Hátramaradt	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Földadó	7660	-	7160	29 $\frac{6}{16}$	499	30 $\frac{2}{16}$
Házadó	585	15	586	15	-	-
Személy kereseti	2410	-	2410	-	-	-
Jövedelmi adó	224	10 $\frac{2}{16}$	224	10 $\frac{2}{16}$	-	-
184 $\frac{8}{9}$ -ik mar. adónak $\frac{2}{5}$ de	857	9 $\frac{6}{16}$	857	9 $\frac{6}{16}$	-	-
Összesen	11737	35	11238	4 $\frac{6}{16}$	499	30 $\frac{2}{16}$

Községi pénztár.

A) *Jövedelem.* Pénztár maradék 6916 ft. Majorkodásból 3361 ft. 8 kr. Kir. kisebb haszonvételekből 3290 ft. 42 kr. Birságból 144 ft. 16 kr. Lakhatási díj 50 ft. Legeltetési bérből 36 ft. 36 kr. Város lovai előfogatózásából 11 ft. 34 kr. Rendőri birság 20 ft. 45 kr. Különfélékből 644 ft. 40 kr. Malmokból 853 ft. 36 kr. Ispotályi pénztárból adósság lefizetésére kivételt 1200 ft. Összesen 16579 ft. 17 kr. pp.

B) *Kiadás.* Község adójába 253 ft. 3 kr. Majorkodásra 3521 ft. 50 kr. Hivatalnokoknak s cselédeknek 3948 ft. Postai költség 3 ft. Gazdasági eszközökre 263 ft. 8 kr. Segedelemre 23 ft. 12 kr. Iroda szerekre 154 ft. 44 kr. Építésekre 852 ft. Uti költségekre 648 ft. Különfélékre 1754 ft. Adósságba 2100 ft. Összesen 13520 ft. 57 kr. pp.

Bevétel 16579 ft. 17 kr. Kiadás 13520 ft. 57 kr. pp. Pénztári maradék 3058 ft. 20 kr. pp.

Egyház ügy: a r.-katholikusok a Túrkevi anyaegyházhoz – $\frac{1}{2}$ órányira az egri érsek egyház kormányja alá tartoznak. 1718-ik évben már rendes lelki pásztorral ellátott reformata Eklezsia, létezik e községben; tornyát 1741-ki october 4-kén kezdték építeni, új templomot pedig 1754-ki julius 24-kén, mely is 1755-ki november 2-kán szokott szertartástól felavatatott. Anyakönyvei 1728-ik év óta léteznek.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátásához ad a község 381 $\frac{4}{10}$ kila kétszerest, 330 kila árpát, 156 font hust, 30 font fadgyút, 215 font söt, 15 öl tűzifát, 150 öl szalmát, 25 kila meszet, 6 pár csizmát, 2227 főt v. cz.

Tanoda állapot: a helvét vallásuak 6 osztályú algymnasiumában 9 tanító alatt 455 fi, 308 leány, összesen 763 tanuló. *A tanoda épületek jó karban.*

Árva ügy: közgyámilag kezeltetett 55 atyától származott 80 árvának 18868 forint 30 krt. pp. tevő ingó és ingatlan vagyona.

Kórházának 19175 ft. 52 $\frac{50}{100}$ kr. tőke utáni kamat- s egyéb jövedelme 1150 ft. 30 kr.; ebből 1851-ben 24 egyén ellátására 429 ft. 17 kr. adatott ki.

Vásárok: I. Ferencz királynak 1806-ki julius 11-ről 6186 sz. a. kelt kiváltság levelénél fogva országos vásárai martius 19, majus 25, september 1, s december 13-kán tartatnak, mindenkor két nap.

Heti vásárai csötörtökön.

Tüzoltó eszközök: 3 vízfecskendő, 2 víz hordós kocs, 2 tüzoltó csákány.

Gazdasági szerek: 8 hámos-, 8 méneses ló, 16 csödör, 8 gulyabeli marha, 12 ökör, 27 bika, 2 kocs, 4 szekér, 2 szán, 4 teherhordó szán.

Katonaság a községben nem szállásol.

Csendőr hat gyalog.

Kúnhegyes

III. **Kúnhegyes** már a Mohácsi ütközet körül (1526) meg volt, hanem *Kakadhegyes* név alatt; mely állítás bebizonyítható egy a község levéltárában létező azon időbeli latin irat által. Idézett irat ugyanis Kakadhegyes helység külső hatáiról, a halmoknak s nevezetesebb tájékoknak megnevezésével olly körülményes tudósítást ad, miként azon meggyőződésre indíthatja az olvasót, hogy a mostani Kúnhegyes már akkor valósággal létezett, hanem más név alatt.

Az érintett okirat hiteles fordításban következő szövegü:

„Mi BATHORI ISTVÁN Magyarországnak Palatinussa, és Kúnságnak Birája. Heves vármegyének Főispánya, ugy szintén az alábbvalóknak Generálissa s Kapitánnya adgyuk tudtara és emlékezetül mindeneknek a kiknek illik, hogy még életében és uralkodásában boldog emlékezetű László király Magyar és Csehországnak királya, egy részről némelly nemesek között, más részről a Kúnok mint király hivei között bizonyos határoknak elrontások vagy villongások eránt, melyet még boldogult Mátyás király idejében (ki is előtte élt) némelly Ermeny István nevű királyi Gondviselője mellette való Itélőmesterek által megigazított, megújított, minden rendbeli szántható vagy nem szántható, élhető vagy nem élhető, rétes, kaszálló, vizes és nádtermő földeket, de említett személyek között villongások sőt vérontások is származtatván, az illy veszedelmes igyekezetek minekutánna eő Felségének füleibe hatották volna, leggyakortabb pedig a nemesek kik megkárosítottak, panaszkodának, a király eő Felsége meghallgatván, bizonyos hivei ugymint Itélőmesterei és Budai Gondviselője által akarván kiváltképen való helyeken a határokat megigazítani, de a sok szorgalmatosságok ugymint Törökkel való, s más egyéb dolgai meggátolván - véget benne nem érhetett, ennek megújítása s elvégezése közönséges elvégezésből által tétetett bizonyos törvényes napokra, minekelőtte pedig azokra a napokra jutott volna e világából kimult - és a versengések fen függőben maradtanak. Hanem Lajos király lévén egyetlen egy Fija, az országnak igazgatására felvétetvén, méltóságos Uraknak, Praelatusoknak és országunk Nemeseinek Sz. Mihály Árkangyal Innepi napjára Ezerötszáztizenhatodik esztendőben országgyűlése hirdtetett, bizonyos árticulusokat az országnak javára és megmaradására méltóságos Urak és Nemesek előadtanak volna, a többek között ezen elvégeztetett, hogy a fenemlített villongások és elhalasztások az ígérlet szerint megigazittassanak, és tökéletesen azonnal

megegyeztetessenek. Jóllehet a király eő Felsége ezen elvégezésnek eleget akarván tenni az ő Hívei közül bizonyos Itélőmestereket és Jurassorokat kettőnként elrendelt, de minthogy bizonyos akadályokról ottan ottan meggátoltattak, míg még el nem igazíttathattak, a fentemlített részek között naponként jobban jobban nevedekett a versengés. Mi annak okáért Palatinusi hivatalunknak eleget akarván tenni, az olly veszedekeseknek utyát tartozunk megelőzni, nem akarván azt megengedni, hogy a kicsiny szikrából nagy tűz támadjon, sőt hogy a. Konkoly közölünk kiirtódgyék, mind pedig eő Felségét, ki még idejére nézve gyenge, annyi zenebonától megszabadíthatnánk, mind pedig a fenemlített személyeket több több költséggel és fáradsággal ne terhelnénk, elvégezni és ezen tartományt békességre hozni, megigazítani akarván, mi önként magunk indulatjából említett Lajos királyunkat megkeresvén magunkra vállaltuk. Minekutánna azért Remete Pál napja után való vasárnap, és utánna több következő napokon arra alkalmas és elegendendőkön Hegyes helység határára jutottunk volna, rész szerint fent megnevezett Lajos királyunknak, rész szerint Kenderesi Mihálynak és több nemeseeknek ugyan azon Hegyesről Heves vármegyében, annak utánna Hegyes körül lévő territoriumokat ugymint Tomaj és Bánhalmaiakat méltóságos Losonczi Sigmondot, nem különben Gyandáról Kompólt Ferenczet, melly Nánáról ugyan azon Heves vármegyében szomszéd határokat nemeseivel és nemteleneivel a kik azokat élték, Kenderesi Mihályt és több Nemeseiket és Kúnokat Hegyes körül, ugy Losonczi Sigmondot oda gyűjtven, jelenlétében Kenderesi Mihálynak és Losonczi Sigmondnak hozzátartozó Baráth Mátyás gondviselőjével, nem különben Itélőmesterek ugymint Werbőczy István király eő Felsége személyes Helytartójával, Etenentig János Itélőmesterrel Nádasdy Albert királyi causáknak Directorával mint említett Lajos királyunktól küldöttekkel és rendeltekkkel ebben a részben mi nekünk teljes hatalom adatván eő Felségétől személy szerint, minekutánna eljöttünk volna, azon határokat mind az ő hasznokra eljártuk, és megvizsgáltuk volna, sok tanukat mind nemeseiket mind nemteleneiket jó híré és becsületes embereket ugyan azon részeken meghordozván, szemünk előtt hit szerint megvizsgáltuk volna. Melly fassiók és tanúbizonyosságok szerint Tanuknak mind a két részről említett Kenderesi Mihály és több Nemeseik, s királyi Kunok valószínű ususban s birtokában ugymint szántóföldeknek élhető, vagy nem élhető, rétes avagy kaszáló, vagy legelő mezeiknek megnevezett határokkal miképen László Királynak életében, ugy annak utánna szabad és békességesen való bírásban megmaradtak, sőt említett Losonczy Sigmond a lakosok által Tomaj és Bánhalmai lakosokban megháborítottak. Nyilván való dolognak tapasztaltuk azért, hogy említett király eő Felsége Helytartójával, Itélő mestereivel, és több hozzánk tartozó nemésekkel Hegyesnek határait a fentemlített Territoriumoknak hasznokra elvégezzük és feljegyezzük. Első határa Hegyesnek kezdődik Napkelet felől való részen Tomaj felől egy hegyecskén, mely *kettős halomnak* hivattatik, kilyebb, melynek tetején földből csinált határ néhai Ermenyi István által csináltatott, melyet is ujonnan felrakattunk. - Onnan északfelé menvén valamely ut *Hegyes* felől *Madaras felé* hasonlóképen más halomra, mely *kettős halomnak* nevezetetik, belyebb határnak hagytuk és jegyeztük. - Onnét elindulván, azon részen mintegy két nyíl lövetnyire által valamely bércezen, és azon a bércezen, vagy halmocskán jutottunk egy helyre, mely *Ravasjuknak* nevezetetik, és ottan azon határt, mely Ermenyi István által csináltatott, megújítottuk. - Onnét ugyan azon rész felé mintegy észak és napnyugot felé, de jobban napnyugot felé tartván és a bércezt jobb kézre napkelet felé hagyván, egy laposon az ut mellett, a mely vezet Hegyesről *Tomajra* egy helyen, mely nevezetetik Ut mellett való szék egy földből csinált határt, melylyet Ermenyi István régen csinált volt, és a feljebb való esztendőben néhai Rajka Balás Ur lévén Tavernicális mester megújított volt, ujabban helyre állítottuk. - Onnét által menvén a széken és az említett uton, és azon rész felé tartván egy földből csinált határt, melyet Ermenyi István csináltatott, és Rajkai Balás által megújított egy hely mellett, mely *Rekettyés fertőnek* nevezetetik, megújítottunk. - Annakutánna napnyugotra hajolván a bércezen mely *Telek halom hátnak* nevezetetik, egy földből csinált határt megújítottunk, és itt tartjuk *Besenyő* nevű pusztával a határt. - Onnét hajolván mintegy napnyugot és dél közt, de jobban tartván téli napnyugotra, jó darabon elmenvén a laposban, egy határt mely *Kocsordosnak* nevezetetik feljebb említett mód szerint csináltatott, mintegy ellenében *Beaenyő Teleknek* megújítottunk, mely pusztának helye leginkább nyári napnyugotra fekünni láttatik. - Annak utánna azon részen jó darabon elmenvén *Hármas halom háta* felé, és azon háton halmot hagyván Hegyes felől való részre, a nagyobbik halom alatt egy hajításnyira a bércezen, vagy is háton egy határt a megmondott mód szerint csináltatva megújítottunk. - Onnét észak felé tartván egyenesen a folyóviz mellett mely *Ér Kakat* a laposon egy határt megemlített időben épített megújítottunk. - Annak utánna ugyan azon részen menvén jó darabon a Kakat mellett egy határt, említett mód szerint csináltatottat, megújítottunk. - Annak utánna mindig csak menvén a folyó viz mellett és azon részre, a folyó viznek partján egy határt, a megmondott mód szerint csináltatottat, megújítottunk, melyet is valószínű határnak hagytunk. - Ott által menvén *Kakat* nevű foló vizen, mintegy napnyugot és dél között menvén, egy halmocskán Sárpán halmának mely nevezetetik, egy földből csinált határt megújítottunk. - Onnét ugyan napnyugot részére tartván egy laposban, mely Sárpán halma lapossának nevezetetik, egy határt, mely felől ugy tartatik, hogy gyakran az árviztől elboríttatik, találtunk, melyet ujonnan megcsináltatni hagytunk. - Onnét ugyan azon részre tartván abban a laposban mely Sárpánnak nevezetetik, más határt, mely régen csináltatott találtunk, azt is megújítottuk. - Onnét ugyan azon részre tartván abban a laposban nem messzire egy helyen, mely *Aszottas hátnak* nevezetetik, eljutottunk ottan egy igen régi határt találtunk, melyet meg is újítottunk. - Annak utánna tartván azon részre, mentünk egy laposon, mely *Ásvány laposnak* nevezetetik, az holott találtunk egy régi határt, melyet megújítottunk. - Onnét elindulván azon részen illendő távolságot elmenvén *Ásován hát* nevű helyen egy régi határt találtunk, melyet meg is újítottunk. - Onnét mindig azon részre tartván ugyan azon laposon, közel az *Ásáshoz*, mely Kún ásásnak nevezetetik egy határt, mely *Ásovány hátnak* nevezetetik láttunk, melyet meg is újítottunk, és ottan szomszéd határos Tisza Szalók. - Onnét a *Kún ásásnak* mentében hajolván dél felé az helyre, mely *Kenderhátnak* hivatik, jutottunk és azon régi határhelyet mostan is határ jeleül meghagytuk. - Onnét a tóra indulván, mely *Gyolcs feneknek* hivatik azon helyet is hasonlóképen, mely határnak régen jegyeztetett határnak jeleül meghagytuk. - Onnét mentünk azon helyre, mely *kissebb Gyolcs feneknek* hivatik, melyet régen határnak jeleül megjegyeztettek - megújítottuk. - Onnét mentünk három felé ágazó vízhez, mely *Három ág*nak nevezetetik,

és ott szakad össze a Burai föld, mely másként *Szilva teleknek* hivattatik. - Onnét egy folyó vizen, mely *Szilva fojásnak* hivatik, mentünk délre egy helyre mely *Szilva főnek* hivatik. - Azután mentünk *Kettős határra Szarvas hát* nevű helyre, mely is régi annak egyikét megujítottuk, másikat a melyet meg nem ujítottunk, Burának hagyunk. - Onnét délre menvén találtunk egy határt, mely *Szilváshátnak* hivatik a régi ut mellett, mely *Hegyesről* jobb felé Roff felé viszen, melyet is megujítottunk. - Által menvén az uton ugyan azon részre tartván, találtunk egy határt, mely *Kún ülésnek* hivatik, melyet hasonlóképen megujítottunk - és ott határos Burával, másként hivatik *Szilva telek*, mely szomszédos *Gyanda* nevű pusztával. - Onnét hajolván dél és napkelet közzé holott a Gyólcs háton a víz mellett mely *Borserének* hivatik, egy határt emeltünk. - Ugyan azon részre tartván, de jobban elérve azon *Gyólcs háton* minthogy *Borsere* nevű tó szárazságnak idején száraz szokott lenni egy határt ujjolag emeltünk. - Onnat egyenesen menvén délre a *Borsháton* illendő tágosságnyra egy régi határt megujítottunk. - Onnét egy kevéssé tartván azon részre mentünk és jutottunk a *Borsere* partjára, az holott egy határa ellenébe a *Borshalmának* emeltünk. - És ugyanott azon ton egészen által menvén, tartván délre jó nagy darabon *Szeghátas* nevű helyre találtunk, holott is egy igen régi határt megujítottunk. - És onnan jó darabon elmenvén által menvén a *Kormó* lapon, melynek tetején a határt megujítottuk. - Onnét hajolva mintegy téli napkeletre *Bánhalma* felé, és a lapon által menvén, mentünk egy határra, mely is igen kitetsző helyen vagy is halmoscára vagy közel *Bolthejer* nevű vízhez, holott is egy régi határt megujítottunk - és itt végződik a határ Gyandával. - Annak utánna ugyan azon részen menvén közel ahoz a helyhez, a holott a *Nagy Sebes ér* öszveszakad Kakattal, egy kitetsző helyen, vagy is háton egy régi határt megujítottunk. *Sebes ér* nevű víz pedig egészen *Hegyesnek* hagyatott. - Annak utánna által menvén a Kakaton, azon részén jó darabon elmenvén némely bércezen, vagy is háton mely *Bodzásteleknek* nevezetik egy régi határt megujítottunk. - Onnét ugyan azon részre tartván és *Hegyes* felől való uton, mely vizen *Bánhalmára* általmenvén, jó darabon menvén találtunk egy régi határt mely *Köveshalomháta* másként határlaponyagnak is nevezetik - ujjolag felrakattunk. És ott határozatit *Hegyes* helységnek határa megnevezett *Bánhalmaival*. - Innen tovább nem mentünk, mert *Hegyes* helysége az ő határát *Kolbászi* királyi Kúnokkal megtartja, és békességben élnek vele, minnyáját azért, mind élhető úgy nem élhető, szántható vagy nem szántható földjeit, réteit, kaszálóit, legelő mezeit melyet a határban befoglaltatnak, határokkal megujitattak, azokat felrakatván, megigazitván, körülbelől lévőkkal egybe, megnevezett Kenderesi Mihálynak, több Nemeseznek, királyi Kúnoknak s azoknak maradékainak birtokába átengedjük. Ennek állandóságára nézvé pedig, kinek ha mi más ellen lehetne törvény Processusa szabadság engedődik. Sőt hagyjuk parancsoljuk ezeket megtartani, azokkal élni levelünknek rendi s tanubizonysága szerint.” Költ Nádudvaron 1521. Lemásolta Polgár János m. k. Jegyző. Majus 29. 1852.

Megületése kezdetét és körülményeit azonban a mult idők sűrű homálya fedi. Hogy már 1640-ik év táján létezett e községben a helvét hitvallásúaknak temploma és tornya, azt az egyháznak legrégibb jegyzőkönyve bizonyítja. Azonban az ezen idő körül már Kúnhegyesnek nevezett helység sok viszontagságokon ment keresztül. Sokat szenvedett nevezetesen a törökök pusztításai által; a helység népe kénytelen volt tűzhelye mellől kivándorolni más barátságosabb menhelyre, s így a falu 15 évig lakatlan maradt. 1698-dik év körül vissza szálíngóztak lakosai, s a templomot romaiból újra fölépítették. De csak kevés ideig élvezheték az áldot békét, mert 1707-ik év körül a helységet templomával együtt a rácok elpusztították, s csak 1711-ik évben lett a helység ismét lakható, s ezen idő óta népessége szemlátomást szaporodott, miglen az, 1811-ik évben kelt királyi rendelet által, a mezővárosok száma közzé soroztatott.

Éghajlata relativ legegészségesebb; időszakonként azonban honos váltólázak uralkodnak; egészségesek a betegekhez mint 1:3-4. A többi kórokra nézve mint Jász-Berénynél (l. a 118 lapon)

Fekszik Jász-Berénytől $14 \frac{2}{4}$ s Karczagtól 3 mértföldre.

Határa róna, kemény fekete föld.

Termeszt: búzát, árpat, kölest, kukuricát, zabot.

Területe: Az egész határ - bele értve a város területét is - teszen $2 \frac{16}{32}$ mértföldet, vagy is a községtől vett adatok nyomán 25079 holdat; melyből szántóföld 8542 hold 1346 öl, kaszáló 5972 hold 1276 öl, szőlő 377 hold 637 öl, legelő 9136 hold; összesen 24029 hold 59 öl.⁵¹ - A község részéről felmutatott ez adatok ellenében az adósorozati hiteles adatok következők:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	átallában 1 cat. hold u.	Egészben	
			hold	átallában 1 cat. hold u.	kr.	kr.
Szántóföld			8541 1346	3	21	28623 19
Rét s kert			5992 14	2	29	14853 22
Szőlő			377 1057	3	40	1384 38
Legelő			9136 -	1	25	12953 51
Erdő			- -	-	-	- -

⁵¹ A látható különbséget a Város fekvése és dülő utak teszik.

Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészb.	termény erő	24047	797	2	24	57815	10
	terméketlen	962	1300				
	összesen	25010	497				

Földbirtokos 1629; *helyrajzi szám* 8455.

Folyóvize, tava s mocsárai nincsenek.

Népessége: családfő 1363, lélekszám 6677; ebből

Férfi 3311, nő 3366 = 6677.

Magyar 6517, czigány 147, héber 13 = 6677.

R.-Katholikus 109, helvét 6536, evangélikus 10, görög n. e. 9, héber 13 = 6677.

Nőtlen 1721, hajadon 1489, nős férfi 1509, férjes 1517, özvegy férfi 85, özvegy nő 356 = 6677.

A községből távol van 164; - ellenben a községben tartózkodik idegen 132.

Főiparága a lakosságnak földmivelés, marhatenyésztés s csekély iparüzlet.

Marhatenyésztése: lovak 221 egy, 143 két, 28 három éves csikó, 13 mén, 894 kancza, 637 paripa, összesen 1936 ló; 37 öszvér s számár, 357 ökör s bika, 558 tehén, 13431 juh.

Iparüzők: könyvkötő 2, csizmadia 39, timár 4, üveges 1, kereskedő 6, kalapos 6, szücs 21, köpönyszabó 1, molnár 8, szijgyártó 2, lakatos 6, kovács 14, szabó 6, kötélgyártó 2, fonó 1, asztalos 15, kerekgyártó 8, takács 4.

Ház: 1800-dik évben 626, 1852-ben pedig összesen 1372; ebből telkes ház 730, keresztény zsellér 618, lelkész- s tanító lak 6, község ház 1, kerületi ház 1, egy funduson két ház 16.

Adó-ügy: 184⁷/₈-ik évben *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 396 ¹/₈ rovás után 3102 ft. 58 ⁶/₁₆ kr., *házi adója* pedig 924 ft. 17 ⁴/₁₆ kr., összesen 4027 ft. 15 ¹⁰/₁₆ kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben:

	Adó illeték				Befizetett				Beszedetlen			
Földadó	9046	ft.	38	kr.	9046	ft.	38	kr.	-	ft.	-	kr.
Személy ker.	2142	''	30	''	1452	''	56	''	689	''	34	''
Házadó	570	''	30	''	-	''	-	''	570	''	30	''
Jövedelmi	254	''	24 ² / ₁	''	-	''	-	''	254	''	24 ² / ₁	''
Összesen	12014	ft.	2 ² / ₁	kr.	10499	ft.	34	kr.	1514	ft.	28 ² / ₁	kr.

Községi pénztár:

A) *Bevétel.* Előbbi évekről kinlévő adó 1042 ft. 9 kr. Haszonbérből 1811 ft. 12 kr. Majorkodásból 900 ft. Különfélékből 2886 ft. 46 kr. Összesen 6640 ft. 7 kr. pp.

B) *Kiadás.* Majorkodásra 2000 ft. Rendes fizetések: 851 ft. 10 kr. Gazdaságra 450 ft. Mesteremberekre 240 ft. 20 kr. Irodaszerekre 220 ft. 40 kr. Cselédek ruháira 200 ft. Különfélékre 1595 ft. 58 kr. Összesen 5558 ft. 8 kr. pp.

Bevétel 6640 ft. 7 kr. Kiadás 5558 ft. 8 kr. Pénztári maradvány 1081 ft. 59 kr. pp.

Egyház ügy: a r.-katholikusok anyaegyháza szent Háromság tiszteletére 1820-ba keletkezett, s anyakönyvei is azóta. - Egyház-védő nincs. Fiókhelyei: Tisza-Roff (Szolnok megyében) 2 óranyira; puszták: Bánhalma 1-, Gyanda 4-, Tomaj 1 óranyira. A lelkész az egri érsek egyház kormányja alatt teljesíti hivatását.

A helvét vallásuak eklezsiájának keletkezte nem tudatik, anyakönyvei azonban 1754-ik év óta megvannak.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátására kiad a község 485 kila kétszerest, 370 kila árpát, 1 ⁶/₈ kila zabot, 100 font fadgyút, 250 font sőt, 16 öl tűzifát, 30 öl szalmát, 4 pár csizmát, 1251 ft. 39 krt. v. cz.

Tanoda állapot: r. kath. alsó elemi iskolájában 1 tanító alatt 6 fi, 9 leány = 15 tanuló.

A helvét vallásuak IV. osztályú polgári iskolájában 6 tanító alatt 299 fi, 299 leány, összesen 598 tanuló. A tanoda épületek mind jó karban.

Árva-ügy: 38 atyától származott 54 árvának vagyonértéke: 205 hold szántóföld, 2 ²⁵⁰/₁₀₀₀ h. szőlő, 13 ¹/₂ h. ház és udvartelek, 3331 ft. 40 kr. pp.

Kórházának 11740 ft. 46 kr. v. cz. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 704 ft. 24 kr. v. cz.; ebből 1851-ben 60 ft. v. cz. kiadott. - Ezen pénztár kamatai a szentegyház építésre felvett 70000 ft. adósság egy része letörlésére fordíttatnak.

Vásárok. I. Ferencz király 1811-ik évi február 1-én 1306 sz. a. kelt kiváltságlevelénél fogva *országos vásárai* február 9-kén, június 8-kán, augusztus 24-kén, october 12-kén tartatnak, mindenkor két nap, - *Heti vásárai* szerdán tartatnak.

Tüzoltó eszközök: 1 vízfecskendő, 3 vízhordós kocsi, 2 tűzoltó csákány, 10 bőrvéder.

Gazdasági szerek: 6 hámos-, 2 heverő ló, 4 csödör, 16 bika, 8 tehén, 8 rúgott borju, 1 kis kocsi, 2 ökör szekér, 2 hintó (rosz karban).

Katonaság nem szállásol a községben.

Utolsó posta állomás Karczag.

Kún-Sz.-Márton

IV. **Kún-Sz.-Márton** város. - Ezen a Körös folyó partján fekvő község 1719-ik évben telepített meg, Jász-Apátiból ide költözött lakosok által; miután mostani fekvésétől fél óranyi távol hajdani volta 1683-ba elpusztított; - az új telepítők számát is 1737-be a pestis igen megapasztá; - 1807-be mezővárossá emeltetett, s ez évben a Földvári családdal közös jövedelmü rév hajója helyett hidat épített; - 1816-ba a nagy árvizektől sokat szenvedett; - 1823-ba pedig egy része a városnak tűz martaléka lett.

Éghajlata közepszerű egészes jellemű; egyébként mint Kúnhegyes (l. a 209 lapon).

Fekszik: Jász-Berénytől 12 s Karczagtól 10 mértföldre.

Területét (1 ¹⁵/₃₂ mértföld) a község következő számadatokban mutatja fel: 26732 hold; ebből szántóföld 8797 - rét 4906 - legelő 12914 - szőlő 115 hold. Ellenben az adószorozati munkálatok adatai következők:

Térmérték

Tiszta Jövedelem

	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészben		
				ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		7027	1375	4	53	34295	32
Rét s kert		628	125	1	38	1023	59
Szőlő		134	1525	1	25	191	11
Legelő		4802	1300	1	18	6218	22
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	12593	1125	3	18	41729	4
	terméketlen	822	1500				
	összesen	13416	1025				

Földbirtokos 1194; - s a *helyrajzi szám* 5168.

Folyóvize: a Körös; *tava s mocsárai* nincsenek.

Népessége: 1800-ban 4016 volt; 1852-ben családfő 1677, lélekszám 7485; ebből Férfi 3724, nő 3761 = 7485.

Magyar 7386, cigány 89, héber 10 = 7485.

R.-Kath. 7463, reform. 2, evang. 7, görög n. e 3, héber 10 = 7485.

Nőtelen 2253, hajadon 2042, nős 1410, férjes 1425, özvegy férfi 98, özvegy nő 257 = 7485.

A községből távol van 132; ellenben a községben tartózkodik idegen 61.

Főiparága a lakosságnak földmívelés, marhatenyésztés s csekély iparüzlet; jelesen

Termeszt: buzát, árpát, kölest, kukuricát, zabot.

Marhatenyésztése: lovak: 327 egy, 196 két, 94 három éves csikó, 29 mén, 1051 kancza, 557 paripa, összesen 2254 ló: 70 öszvér s számár, 1846 ökör és bika, 2342 tehén, 17716 juh.

Iparüzők: bodnár, kalapos, szijgyártó, lakatos, asztalos 23, csizmadia 33, szücs 54, kömives, molnár, ács 34, kovács, kerekgyártó 17, takács 32.

Ház: 1800-ik évben 440 volt; 1852-ben összesen 1058; ebből telkesház 536, ker. zsellér 509, lelkesz- s tanító lak 2, község ház 7, kerületi ház 1, egy telken két ház 3.

Adó-ügy: 184⁷/₈-ik évben *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 361 ¹/₈ rovás után 2875 ft. 48 ⁶/₁₆ kr., *házi adója* pedig 856 ft. 37 ⁴/₁₆ kr., összesen 3732 ft. 25 ¹⁰/₁₆ kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben: földadó 6538 ft. 11 ⁵/₈ kr., házadó 417 ft. 45 kr., személy kereseti 2331 ft. 50 kr., jövedelmi 290 ft. 26 kr., 1849-től maradt adónak ²/₅-de 575 ft. 9 ³/₁₆ kr., községi pótdó 1535 ft., összesen 11678 ft. 22 kr. - Mind ez az év lefolyta alatt teljesen befizettetett.

Községi pénztár:

A) Jövedelem. Pénztári maradvány 391 ft. 13 kr. Boltokból 406 ft. 24 kr. Korcsmák 3573 ft. 20 kr. Halászat 446 ft. 48 kr. Mészárszék 50 ft. 24 kr. Vásárok 605 ft. 36 kr. Serház telekből 60 ft. Városi adókból 1357 ft. 41 kr. Majorkodásból 2388 ft. 1 kr. Pénz kölcsönzésből 2000 ft. Különfélékből 1166 ft. 5 kr. Összesen 12445 ft. 32 kr.

B) *Kiadások*. Hivatalnokok s szolgákra 2333 ft. 38 kr. Város adójába 285 ft. 12 kr. Majorkodásra 4541 ft. 18 kr. Gazdasági eszközökre 21 ft. 36 kr. Irodai szerekre 114 ft. 26 kr. Adósságok és kamatra 882 ft. 2 kr. Épületekre 247 ft. 30 kr. Mesteremberekre 207 ft. Napi díjak s uti költség 407 ft. 36 kr. Különfélékre 1201 ft. 18 kr. Összesen 10241 ft 36 kr.

Bevétel 12445 ft. 32 kr. Kiadás 10241 ft. 36 kr. Pénztári maradvány 2203 ft. 56 kr.

Egyház-ügy: r.-katholikusok anyaegyháza Sz Márton főangyal tiszteletére 1719-k évben létesült s anya könyvei is 1719 óta. Egyház-védő a község. Fiók helye: Mesterszállás pusztá 1 ¹/₂ órányira. A lelkesz 2 segéddel az egri érsek kormánya alatt teljesíti hivatását.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítóknak évi ellátására ad a község 363 kila kétszerest, 170 kila, árpát, ⁴/₈ kila kását, 670 font hust, 225 font fadgyút, 440 font sót, 25 öl tüzfát, 300 öl szalmát, 400 mázsa szénát, 55 iccze vaját, 4 pár csizmát, 8 akó bort, 2 darab sertést, 1844 ft. 30 krt. v. cz.

Tanoda állapot: r.-katholikusok 3 elemi s 1 leány osztályú iskolájában 4 tanító alatt 427 fi, 406 leány, összesen 833 tanuló; - a *tanoda épület* jó karban.

Árva-ügy: 25 atyától származott 56 árvának összes vagyonértéke 8200 ft. 48 kr. pp.

Kórházának 16092 ft. 16 kr. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 965 ft. 31 kr. v. cz.; ebből 1851-ben kiadott 60 flot. Eredeti célja e pénzalapnak: kórház építés; addiglan a kamatokból szegények ápoltatnak, s a városi orvos fizettetik.

Vásárok. I. Ferencz királynak 1807-ik évi július 31-ről kelt kiváltságlevelénél fogva *országos vásárai* február 14-kén, május 22, augusztus 22, november 11-kén; - mindenkor egy nap tartattak. - *Heti vásárai* szerdán.

Tüzoltó eszközök: 2 víz fecskendő, 3 vízfordós kocs, 2 tüzoltó csákány.

Gazdasági szerek: 3 hámos ló, 8 csödör, 8 jármos ökör, 2 ökör szekér készületestől, és 2 kocsi.

Katonaság a községben nem szállásol.

Utolsó posta: Jász-Apáti.

Madaras

V. **Madaras** mezőváros; nevét úgy látszik a közel Madaras nevű tótol nyeré; - megtelepítése felől bizonyos adatul csak azt említhetjük fel: hogy 1633-ik évben már falu volt, 1698-ba az egész országot pusztító tatár - rácz - kuruczok Madarast is megtámadták, s a falut elpusztítva abból a kúnokat olly véletlen s hirtelen üzték ki: hogy - miként a hagyomány tartja - több gazdasszonyok kénytelenek voltak épen teknőbe volt kovászukat magukkal vinni, s azt a Tisza rétjei közt part oldalba ázott lyukakba sütötték meg kenyérnek; - a falu lerombolása után a lakosok veszélyteljes félelmek között a Tisza rétjeibe bujdosnak, később a Zabolch megyei Rakamaz helységbe menekültek, s egész 1703-ig ott maradtak; mikor is a rabló csorda a vidékről elvonulván egyenkint visszatérni kezdettek, s hogy a rendet magok között fentarthassák, magok közül Boros Tamást bírónak elválasztották; de visszatérésük után alig 3 hónapra a rablók újra eljövén a lakosokat ismét Rakamazra futni kényszeríték, honnan csak 1711-be kezdtek ismét vissza téregetni, s Madarast újra megülve felépíteni, hol is maiglan békesen élnek. - Várossá lett Madaras 1812-ik évben.

Fekszik Madaras és Üllő nevű tavak mellett; határa északi részén *Fabiánka* és *Kápolnás* régi helységek nyomai kissé még láthatók Jász-Berénytől 16²/₁ - Karczagtól 2 mértföldre.

Éghajlata mint a Kún-Sz.-Mártoni (l. a 212 lapon).

Területe (2¹⁴/₃₂ mértföld), vagy is a községtől vett adatok szerint 35004⁹⁹⁴/₁₂₀₀ hold; ebből szántás alatt 11626⁶⁰⁰/₁₂₀₀ h., kaszálló 1492²⁰⁰/₁₂₀₀ h., legelő 20911¹¹⁵⁵/₁₂₀₀ hold; melly közt igen sok kopár szik van; s mintegy 4-5000 holdra menő nádas s mocsáros hely, melly a Nagy-Ivány határbeli forrás - úgynevezett Sarkadtól, s hó és eső víz összefutásából kapja a vizet; - szőlője van 546⁸³⁶/₁₂₀₀ h., erdeje 137¹⁷⁰/₁₂₀₀ hold s a beltelkek 290⁴³³/₁₂₀₀ holdat foglalnak. - Ellenben az adószorozati munkálatok hiteles adatai következők:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	átallában 1 cat. hold u.	Egészben		
		öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		9449 1472	3	54	36866	33
Rét s kert		1425 1409	3	22	4812	52
Szöllő		397 500	3	34	1420	26
Legelő		12544 900	1	10	14684	43
Erdő		- -	-	-	-	-
Nádas		- -	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	23817 1081	2	25	57784	34
	terméketlen	718 188				
összesen		24535 1269				

Földbirtokos 1875; - és *helyrajzi szám* 13244.

Határa fekete föld, s igen szép tiszta búzát terem.

Folyóvize, tava nincs, mocsárai 5775 holdat foglalnak.

Népessége: 1837-1846, tehát tíz év alatt összesen *született* e községben 2360, *meghalt* 1934; s így *szaporúság* 426. *Elhaltak* pedig életkor szerint 0-1 év közben 554, 1-3 = 220, 3-10 = 186, 10-20 = 83, 20-30 =

120, 30-40 = 104, 40-50 = 110, 50-60 = 148, 60-70 = 208, 70-80 = 158, 80-90 = 42., 90-dik éven felül 1,⁵² 1852-dik évben családfő 1634, lélekszám 6967; ebből férfi 3504, nő 3463 = 6967.

Magyar 6930, német 3, cigány 24, héber 10 = 6967.

R. Katholikus 11, helvét 6945, evangélikus 1, héber 10 = 6967.

Nőtlen 1774, hajadon 1459, nős 1636, ferjes 1636, özvegy férfi 94, özvegy nő 368 = 6967.

A községből távol van 95; ellenben a községben tartózkodik idegen 42.

Főiparága a lakosságnak földmivelés, marhatenyésztés s csekély ipar üzlet.

Termeszt: búzát, árpát, kölest, kukuricát, zabot.

Marhatenyésztése: lovak: 293 egy, 187 két, 28 három éves csikó, 26 mén, 1166 kancza, 645 herélt, összesen 2345 ló; 25 öszvér s számár, 331 ökör és bika, 659 tehén, 9160 juh.

Iparüzők: csizmadia 68, timár 10, szücs 27, molnár, lakatos, kovács, asztalos, kerekgyártó, ács 57, szijgyártó 3, szabó 3, takács 1.

Ház: 1800-ban 700 volt; - 1852-ben összesen 1571; ebből telkes 934, ker. zsellér 623, lelkes- s tanítói lak 5, községház 8, kerületi ház 1.

Adó ügy: 1847¹/₈-ik évben *hadi adó* 8 ft. 2 krral számított 437 ¹/₈ róvás után 3424 ft 8 ⁶/₁ kr., *házi adója* pedig 1019 ft. 57 ⁴/₁ kr., összesen 4444 ft. 5 ¹⁰/₁₆ kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185⁰/₁-iki közigazgatási évben

	Adó illeték			Befizetett			Beszedetlen		
Földadó	7420	ft.	19 kr.	7420	ft.	19 kr.	-	ft.	- kr.
Személy ker.	2750	”	40 ”	749	”	7 ² / ₈ ”	2001	”	32 ⁶ / ₈ ”
Házadó	508	”	15 ”	508	”	15 ”	-	”	- ”
Jövedelmi	132	”	5 ³ / ₂₀ ”	132	”	5 ³ / ₂₀ ”	-	”	- ”
Összesen	10811	ft.	19 ³ / ₂₀ kr.	8809	ft.	46 ⁸ / ₁ kr.	2001	ft.	32 ⁶ / ₂₀ kr.

Községi pénztár:

A) Jövedelem. Mult évi maradék 5057 ft. 33 kr. Majorkodásból 7998 ft. 35 kr. Korcsmákból 2000 ft. Boltokból 180 ft. Vásárokból 376 ft. Telekváltás 200 ft. Földbér 350 ft. Kerületi házi pénztári osztalék 1625 ft. A kir. kisebb haszonbérbe adása utáni pénzek 780 ft. Különfélékből 701 ft. 13 kr. Költsön 2000 ft. Összesen 21268 ft. 21 kr. v. cz.

B) *Kiadásai.* Község adója 747 ft. 12 kr. Majorkodásra 5486 ft. 57 kr. Hivatalnokoknak 3420 ft. Napi dijak s úti költségek 993 ft. 29 kr. Építések- s mesteremberekre 2506 ft. Írószerekre 154 ft. Adósság törlesztés 3750 ft. Gazdasági eszközökre 597 ft. Különfélékre 2389 ft. 28 kr. Összesen 20044 ft. 6 kr. v. cz.

Bevétel 21268 ft. 21 kr. Kiadás 20044 ft. 6 kr. Pénztári maradvány 1224 ft. 15 kr. v. cz.

Egyház ügy: A r.-katholikusok a Karczagi anyaegyházhoz tartoznak (l. a 198 lapon); - a helvét hitvallásúak anyaegyháza 1692-ik évben keletkezik, anyakönyvei azonban csak 1717 óta léteznek.

Lelkészek, egyháziak, egyháziak s tanítók évi ellátására ad a község 565 kila kétszeres búzát, 496 kila árpát, 1 ⁴/₈ kila kását, 250 font hust, 36 font fadgyút, 130 font sót, 17 ⁴/₈ öl tüzifát, 30 mázsa szalmát, 5 pár csizmát, 1958 ft. 40 krt. v. cz.

Tanoda állapot: helvét hitvallásúak VI. oszt. polgár iskolájában 6 tanító alatt 322 fi, 322 fi, 274 leány, összesen, 596 tanuló. - A *tanoda épület* jó karban.

Árva-ügy: 19 atyától származott 24 árvának összes vagyonértéke 16085 ft. v. cz.

Kórházának 11875 ft. 2 kr. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 712 ft. 30 kr.; ebből 1851-be kiadott 60 ft. v. cz. - Ezen pénztárból szegények táplálásán felől közelebb orvosi lak építettet.

Vásárai. I. Ferencz királynak 1811-ki october 10-kén 12376 sz. a. kelt kiváltságlevele folytán *országos vásárai* január 25-kén, áldozó csötörtök utáni hétfőn, július 25-kén, october 26-kán tartatnak, mindenkor két két nap.

⁵² Fáy András i. m.

Heti vására kedden.

Tüzoltó eszközök: 2 víz fecskendező, 2 víz hordós kocs, 3 tűzoltó csákány.

Gazdasági szerek: hámos ló 8, csödör 5, ökör 10, bika 12, tehén 1, lovas szekér 3, ökrös szekér 2.

Katonaság a községben nem szállásol.

Utolsó posta állomás: Karczag.

Túrkeve

VI. Túrkeve. Nevét vette *Túr* nevű folyótól, (így nevezetett hajdan a város alatt folyó mostani Berettyó) és *Kewe* vezértől. - És hogy e helyen a régibb időkben csakugyan lehetett valami erősség, onnan bizonyos: mert a közelebb, időkbeni építkezések alkalmával több helyen találtak a föld alatt igen erős és vastag kőfal fundamentumokra, tömördek embercsontokra, egész csontvázakra, melyek közül egynek mellén egy kis réz kereszt is találtatott. - Azonban e régibb korát s történetét Turkevinek sötét homály fedi. És csak az 1721-ki jun. 28-án itt véghezvitt, és 1765-ki sept. 27-én az országbirói hivatal levéltárából kiadott vallató nyomazásból, részint a német rend által 1713-ik évi február 15-kén Karczagon véghezvitt Nagy-Kúnsági Conscriptiónak egy a község levéltárában meglévő másolati kivonatából, részint az 1743-ki martius 12-ik napjától fogva az 1769-ki october 19-kig a Túrkevi reformata Eklezsiában lelkészi hivatalt viselt Kaszap, másként Nagy István pontos jegyzéseiből tudhatjuk a következőket: jelesen hogy

Túrkeve a XVII-dik századfele elpusztult állapotban volt ugyan, de volt itt már az előtt is a reformatusoknak ekleziájuk, és voltak prédikátoraik is; jelesen már 1605-ik év táján Czeglédi Nyíró János nevű volt a prédikátor.⁵³ Majd későbbben 1680-ikban Lampe⁵⁴ Budai Bálintról emlékezik 1681-ben már szabad vallási gyakorlattal birtak, mikor hogy Szentpéteri István nevű prédikátora volt légyen, bizonyítja Nagy-Mártonfalvi György Sz. J. M. D. és a Debreczeni Collegium professorának sz. historiája., mellyben bizonyos Körösi Gergelynek Keviben meghaltáról is van emlékezet, ki kétségkívül hasonlóképpen ezen időtájban lehetett itt prédikátor.

Hogy ez idő táj után mind a helység mind az eklezia elpusztult állapotban hevert légyen, bizonyítja a fentebb említett Conscriptio 1713-ban bíró volt Túrkevében Vasati (jobban Vasadi) Mihály, jegyző Deák Sámuel.

Az 1726-ki september havában kezdődő községi jegyzőkönyv pedig világosan tanúsítja: hogy már akkor Turkevében rendezett tanács volt, s előtte rendes perek is folytak. Kik valának azonban a bírák s jegyzők? e felhívott jegyzőkönyvben nem találhatik.

Fekszik Jász-Berénytől 14 - s Karczagtól 4 mértföldre.

Éghajlata középszerű egészséges jellemű; endemice időszakonként honos váltólázak. Egészségesek a betegekhez mint 1:3-4. Az időnkint felmerülő kórokra nézve mint Jász-Berény I. a 118 lapon; climatologiai tekintetben ide sorozható a Csorbai pusztája is.

Területét (2 ²/₃₂ mértföld) a község ekként mutatja fel: 26386 hold; ebből szántó és kaszálló együtt 15753 - legelő 9481 - szőlő 273 hold. A város belterülete 543 hold, a Berettyó folyam elfoglal a határból 173 holdat, - van még egy kis füzes erdeje is.

Ellenben az adószorozati hiteles adatok következők:

⁵³ Mutatja a következő című könyvnek: „Igen szép historia, melly az Machabeusokról irt második könyvből szerezetett versekben Czeglédi Nyíri János által az kevi anyaszentegyháznak lelképásztora által.” Nyomatott 1605-ki eszt, Debreczenben Lipsai Pál által.

⁵⁴ Historia Eccl. 642. I.

Térmérték				Tiszta Jövedelem				
		1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben
					ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			9627	875	5	7	49200	59
Rét s kert			3717	1350	1	49	6734	1
Szőlő			305	1225	1	30	458	7
Legelő			10784	1200	1	23	14827	17
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő		24435	1450	2	54	71220	24
	terméketlen		924	1275				
összesen			25360	1125				

Földbirtokos 1943; helyrajzi szám 8652.

Folyóvíze: a Berettyó; tava, mocsára nincs, néha a Berettyó kiönt, de a víz eloszolván, az alatta volt tér használhatóvá lesz.

Házak: 1774-ik évi iszonyú tűzvész emlékére 1775-ik évben készített területi térkép tanúsítása szerint akkoriban alig volt Turkeviben 300 ház, s e közül csak 31 maradt meg, a többi tüzmartaléka lön. Jelenleg házainak összes száma 1786.

Népesség: a fentebb említett Conscriptio nyomán, - mely 1699-ről, Kevi mint elpusztult hely határainak, és 1713-ban a pusztulás után itt újra megtelepedett lakosok név- és családszerinti mennyiségének feljegyzése; - volt ez utóbbi évben Turkeviben 20 gazda, 6 család, 23 nő és 5 tizenöt éves körüli fi s leány. Jelenleg összes lélekszám 9224. (Egyébkint l. a 191 l.)

Főiparága a lakosságnak földmivelés, marhatenyésztés és csekély iparüzlet.

Termeszt: búzát, árpát, kölest, kukuricát, zabot.

Marhatenyésztése: lovak: 242 egy, 199 két, 52 három éves csikó, 16 mén, 1096 kancza, 744 paripa, összesen 2349 ló; 35 öszvér s számár, 178 ökör és bika, 1079 tehén, 26726 júk.

Iparüzők: csizmadia 58, szücs 34 kőműves 1, molnár 11, lakatos 4, kovács 12, szabó 6, asztalos 3, kerekgyártó 5, ács 1.

Adóügy: 184⁷/₈-ik évben *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 536 ²/₈ rovat után 4200 ft. 37 ⁴/₁₀₀ kr., *házi adója* pedig 1251 ft. 15 kr., összesen 5451 ft. 52 ⁴/₁₀₀ kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben földadó 7253 ft. 57 ⁶/₈ kr., házadó 573 ft. 30 kr., szem. ker. 2822 ft. 30 kr., jövedelmi 208 ft. 20 ⁴/₁₀₀ kr., összesen 10858 ft. 18 ²/₈ kr. - Mindezt az év folyta alatt teljesen befizette.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Majorkodásból 1919 ft. 36 kr. Javadalmakból 2644 ft. 26 kr. Lakhatási díj 20 ft. Birság 30 ft. 16 kr. Különfélékből 2060 ft. 34 kr. Kölcsönöztetett 2100 ft. Összesen 8774 ft. 52 kr.

B) *Kiadás.* Adoba 110 ft. 14 kr. Majorkodásra 855 ft. 1 kr. Conventionatusoknak 1468 ft. 23. kr. Postára 25 ft. 36 kr. Gazdasági eszközökre 61 ft. Mesterembereknek 284 ft. 24 kr. Iroda szerekre 41 ft. 56 kr. Úti költség s napi díjak 391 ft. 24 kr. Vendég ellátás 63 ft. Adósságra 3209 ft. 6 kr. Különfélékre 542 ft. 2 kr. Ujjonczozásra 320 ft. 26 kr. Összesen 7372 ft. 32 kr.

Bevétel 8774 ft. 52 kr. Kiadás 7372 ft. 32 kr. Pénztári maradvány 1402 ft. 20 kr.

Egyház ügy: a r.-katholikusoknak sz. Péter és Pál apostolok tiszteletére emelt anyae gyháza 1878-ba keletkezett s anyakönyvei 1783-ik év óta léteznek. Egyház védő a vallás alap. Fiókhelyei: Kis-Újszállás 1 ¹/₂ óranyira (l. a 204 lapon) puszták: Csorba 1, Ecseg 2 - Kér-Szigeth 2 - Túr-Pásztó 1 óranyira. A lelkész az egri érsek egyház kormánya alatt teljesíti hivatását.

A helvét hitvallásuak eklezsiáját illetőleg, a község történetére vonatkozó adatokban felhozottak kiegészítéseül e helyt csak azt említjük még fel: miszerint a jelenlegi eklezsia 1723-ba létesült, de anyakönyvei csak 1743-ik év óta találhatók.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátásához ad a község 532 kila kétszerest, 532 kila árpát, 430 font hust, 105 font fadgyut, 400 font söt, 24 öl tűzifát, 315 öl szalmát, 1 pár csizmát, 2675 ftot v. cz.

Tanoda állapot: a r.-kath. alsó elemi tanodájában 1 tanító alatt 11 fi, 13 leány = összesen 24 tanuló.

A helvét vallásuaknak V. osztályú polgári iskolájában 9 tanító alatt 425 fi, 348 leány = összesen 773 tanuló.

Árva ügy: 11 atyától származott 17 árvának összes vagyonértéke 9548 ft. 9 kr. v. cz.

Kórházának 30869 ft. 47 kr. tőke utáni kamat s egyéb jövedelme 1852 ft. 6 kr. v. cz.; ebből 1851-ben kiadott 728 ftot v. cz. E pénztárból fizettetik a városi orvos, s szegények gyógyíttatnak. Eredetileg orvosi lak, gyógyszerár s kórház építése tervezetett.

Vásárok. I. Ferencz királynak 1808-ki augusztus 19-kén 8777 sz. a. kelt kiváltságlevelénél fogva *országos vásárai* jan. 10-kén, virágvasárnap utáni hétfőn, június 1-én, augusztus 10-kén tartatnak mindenkor egy egy nap. *Hetivásárai* kedden.

Tüzoltó eszközök: 2 viz fecskendő, 1 vizhordós kocs, 2 tüzoltó csákány.

Gazdasági szerek: 8 hámos ló, 11 csödör, 31 birka, 4 jármos ökör, 12 darab heverő marha, 8 kocs.

Katonaság a községben nem szállásol.

Utolsó postája Karczag 4 mértföldre.

Puszták

Csorba

Csorba pusztája $\frac{1}{4}$ részben Kis-Újszállás, $\frac{1}{4}$ részben Turkevi s $\frac{2}{4}$ részben Kún-Sz.-Márton birtoka.

Éghajlata tekintetben mint Turkeve l. a 219. lapon.

Területe 1 $\frac{21}{100}$ mértföld; az adósorozati hiteles adatok szerint:

Térmérték				Tiszta Jövedelem				
1600	öllel vett	cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben	
				ft.		kr.	ft.	kr.
Szántóföld		24	-	3		30	84	-
Rét s kert		-	-	-		-	-	-
Szöllő		-	-	-		-	-	-
Legelő		7030	1000	2		13	15562	37
Erdő		-	-	-		-	-	-
Nádas		-	-	-		-	-	-
Egészben.	termény erő	7054	1000	2		13	15646	37
	terméketlen	75	-					
összesen		7129	1000					

Földbirtokos 16; - *helyrajzi szám* 27.

Népessége: összesen 134 lélek; ebből 128 r.-katholikusok s 4 helvét.

Marhák: 1 egy éves csikó, 3 kancza, 5 herélt, összesen 9 ló, 14 öszvér s számár, 2 tehén, 638 juh.

Egyházilag a Turkevi r.-kath. anyaegyházhoz tartozik - 1 órányira - l. a 181 lapon.

Hegyesbor

II. **Hegyesbor** Szolnok megye területéből lön átkebelezve Székely Zsigmond, Recsky Istvánné, Lipcsey Károly, Szathmáry Pál, Papszász Ignác, Barkassy József, Dapsy Danielné, Deme Szána, Veresmarthy s Pankotay György örökösei birtokolják.

Népességét valamint a *határ területét* - $\frac{16}{100}$ m. - felmutató adósorozati hiteles adatok Karczaggal együtt vannak felvéve (l. a 196 lapon).

Adóügy: 1849-ik évi october hó végével létezett s az addigi adózók által le nem rótt hadi adó hátraléka s illetőleg pénztári maradéka volt 68ft. 45 kr. mihez hozzáadva az addig adómenteseknek 18 $\frac{49}{50}$ -dik évre adótartozását, vagy is 193 ft. 52 $\frac{20}{100}$ krt., tett ez összesen 262 ft. 37 $\frac{20}{100}$ krt.

Mesterszállás

III. **Mesterszállás** pusztá, a Körös folyó partján, K.-Sz.-Mártonhoz tartozik.

Éghajlati tekintetben mint Kún-Szent-Márton I. a 212 lapon.

Területe ²⁰/₁₀₀ mértföld. Az adósorozati hiteles adatok szerint:

Térmérték				Tiszta Jövedelem				
		1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben
								ft. kr.
Szántóföld			1745	850	4	10	7259	9
Rét s kert			4280	50	2	3	8791	7
Szőlő			-	-	-	-	-	-
Legelő			1080	600	-	20	360	8
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			-	-	-	-	-	-
Egész. b.	termény erő		7105	1500	2	18	16410	24
	terméketlen		247	600				
Összesen			7353	500				

Földbirtokos 571; *helyrajzi szám* 1174.

Népessége összesen 177; ebből 164 r.-katholikus s 13 helvét.

Marhák: 2 egy éves csikó, 10 kancza, 7 herélt, összesen 19 ló; 17 tehén.

Egyházilag a Kún-Sz.-Mártoni r.-kath. anyaegyházhoz - 1 órányira - tartozik. (I. a 214 lapon.)

IV. KIS-KÚN-FÉLEGYHÁZI JÁRÁS.

Áll 2 város- 1 falu- s 8 pusztából. Összes terület $16 \frac{21}{32}$ m. A *községeknek* ugy a kerületi *szék*- mint a *járási főhelytől távolságát*; nem különben *népességét* az 1850-dik évi országos összeírás alapján következő táblázat mutatja:

			Dorosma	Félegyháza	Péteri	Csolyos p.	Jakabszáll. p.	Kisszállás p.	Kömpöcz p.	Orgovány p.	Páka p.	Pálos p.	Sz.-László p.	Összesen
a	Távolság	Jász-Berénytől	21 2/4	13 2/4	15 2/4	17	12	14 2/4	16 2/4	13 2/4	12	17 2/4	16	plottu
	kerületi Székhely	Félegyházától	8	Fő-hely	2	3 2/4	1 2/4	1	3	4	1 2/4	4	2 2/4	
	Járási Főhely	fi	4600	8898	972		515		85	314	107	15	82	15588
	nem szerint	nő	4680	8915	946		473		66	277	119	18	80	15574
		magyar	9195	17506	1908		988		148	586	226	33	162	30752
		német	15	2	-		-		-	5	-	-	-	22
		tót	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-
	nyelv szerint	szerb	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-
		román	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-
		olasz	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-
		czigány	51	192	-		-		-	-	-	-	-	243
		zsidó	19	113	10		-		3	-	-	-	-	145
		r. kathol.	9261	17688	1906		775		148	244	226	24	162	30434
		görög e.	-	10	-		-		-	-	-	-	-	10
	vallás szerint	gör. n. e.	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-
		evang.	-	-	-		-		-	16	-	-	-	16
		helvét	-	2	2		213		-	331	-	9	-	557
		zsidó	19	113	10		-		3	-	-	-	-	145
	nőtlen	fi	2623	5171	565		325		53	188	71	6	43	9044
		nő	2428	4794	522		276		36	142	82	10	43	8319
	házas	fi	1898	3572	388		176		31	119	35	7	37	6263
		nő	1902	3599	390		184		30	119	35	7	37	6303
	özvegy	fi	79	155	19		6		1	7	1	2	2	172
		nő	350	522	34		13		-	16	2	1	-	938
	17 éves	éves	83	173	14		6		1	3	1	1	3	285
	18	”	67	184	13		12		2	8	5	-	3	294
	19	”	69	89	11		10		-	2	1	-	2	184
	20	”	55	147	17		6		4	7	2	1	3	142
	21	”	68	72	12		-		-	3	4	-	-	159
	22	”	62	132	14		14		-	4	1	-	2	229
	23	”	56	90	9		4		1	4	1	-	-	165
	24	”	59	75	10		1		3	1	1	-	1	163
	25	”	43	149	19		7		4	5	2	-	1	230
	26	”	68	89	16		4		2	3	1	-	-	183
	Ebből távol van	fi	35	96	3		6		-	4	-	-	-	144
		nő	30	24	1		4		-	2	-	-	3	64
	vidéki	fi	20	102	31		79		4	61	-	12	20	329
		nő	1	33	10		66		-	31	-	1	2	144
	Idege- nek	fi	-	2	1		-		-	-	-	-	-	3
	más korona országbeli	nő	-	-	1		-		-	-	-	-	-	1
		fi	-	2	-		-		-	-	-	-	-	2
	külföldi	nő	-	-	-		-		-	-	-	-	-	-
	Valódi létszám	fi	4585	8907	1001		588		89	371	107	27	102	15777
		nő	4651	8924	956		535		66	306	119	19	79	15655
	Együtt összesen		9236	17831	1957		1123		155	677	226	46	181	31432

Járási főhely.

Kis-Kún-Félegyháza

I. Kis-Kún-Félegyháza város határát, jász-kún kerületi főkapitányi helytartó Podraczky György kormányzása idejében, 1743-ik évben, leginkább Jász-Fényszaru községbeli, mintegy 219 számból állott családfő szállotta meg; - 1745-ben, legfelsőbb helyről nyert engedelem következtén az új telepítők a Félegyházi határt a többi jász-kún községekkel közös 500,000 ftból reájok esett összeggel megváltották; minden egyes családfő lefizetvén illetékét, a földből járulékot mindenki birtokába vette. Az új község népessége csak hamar rendkívüleg szaporodván, birtokát Csólyos és Galambos puszták megváltásával gyarapította. Így történt, hogy Félegyháza rövid idő alatt a testvér jász-kún községeket népesedésre nézve olly igen felülhaladta, hogy már 1754-ik évben, Halasról a Kis-Kúnsági törvényhatósági ház áttételével, a kerület fővárosává emeltetett; - 1777-be a mezővárosok közzé soroztatott. - Jelenleg járási főhely.

Fekszik: Kecskeméttől dél-délnyugotra $3\frac{1}{2}$, Jász-Berénytől $13\frac{2}{4}$ mértföldre, a keleti hosszúság $37^{\circ} 22'$ és északi szélesség $46^{\circ} 42'\frac{1}{2}$ alatt.

Éghajlata: relativ legegészségesebb az uralkodó kórokra nézve mint Jász-Berény I. a 118 lapon.

Területe: $4\frac{2}{32}$ mértföld; a városi község részéről a következő számadatokban mutattatott fel: Szántóföld 23114 hold, kaszálló 7103 hold, legelő 10285 hold, szőlő 1146 hold.

Ellenben az adósorozati hiteles adatok következők:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		34405	750	2	45	100789	24
Rét s kert		11628	325	2	20	27065	53
Szőlő		1146	600	6	-	6878	15
Legelő		10449	975	1	14	13030	31
Erdő		20	1000	2	27	51	47
Nádas		66	900	7	-	465	56
Egészben.	termény erő	57716	1350	2	34	148280	46
	terméketlen	4363	959				
összesen		62080	709				

Földbirtokos 2676; - *helyrajzi szám* 9764.

Folyovize nincs; *tava:* Pétertava s több apróbb mocsárai.

Népessége: 1837-1846, és így tiz év alatt a *szülöttek* száma 9536, a *halottaké* 5779; s így *szaporúság* 3757. *Elhaltak* pedig életkor szerint: 0-1 év közben 1907, 1-3 = 1032, 3-10 = 1085, 10-20 = 414, 20-30 = 264, 30-40 = 211, 40-50 = 196, 50-60 = 195, 60-70 = 244, 70-80 = 132, 80-90 = 59, 90-dik éven felül 42; jelesen 1846-ik évben két 100 éves egyén élt a városban⁵⁵; - 1852-dik évben családfő 4026, lélekszám 17627, ebből férfi 8822, nő 8805 = 17627.

Magyar 17415, német 2, cigány 210 = 17627.

R.-Katholikus 17621, reformatus 1, görög n. egy. 5 = 17627.

Nőtlen 6809, hajadon 6792, nős 1910, férjes 1910, özvegy férfi 70, özvegy nő 136 = 17627.

A községből távol van 26.

Főiparága a lakosságnak gazdaszat s kisebb iparüzlet; örök földje aránylag kevés lévén az e részbeni hiányt drágán haszonbérrelt földekkel pótolja.

Termeszt: búzát, rozst, árpát, zabot, kukuricát, kölest, burgonyát, kendert és gyümölcsöt.

Marhatenyésztése: lovak: 314 egy, 236 két, 89 három éves csikó, 40 mén, 1200 kancza, 1433 herélt, összesen 3282 ló; - 136 öszvér és számár, 3031 ökör s bika, 2056 tehén, 24532 juh.

⁵⁵ Fáy András i. m.

Iparüzők: csizmadia 141, szücs 83, köműves, molnár, ács 54, szijgyártó és szabó 46, kovács és kerekgyártó 30, lakatos és asztalos 14, takács 77; - a szélalmokkali örlést olly tökélyre vitték a lakosok, minőre egyik környékbeli község sem.

Ház: összesen 1477; ebből lelkész- s tanító lak 6, községház 13, kerületi ház 3.

Adó ügy: 184⁷/₈-ik évi *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 790 ⁴/₈ rovás után 6007 ft. 48 kr., *házi adó* 1791 ft. 48 kr., összesen 7799 ft. 36 kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben

	Adó illeték		Befizetett		Maradt	
Földadó	9204 ft.	8 kr.	8911 ft.	8 ⁴ / ₈ kr.	292 ft.	59 ¹⁶ / ₂₀ kr.
Házadó	819 "	45 "	800 "	18 "	19 "	27 "
Szem. kereseti	6205 "	10 "	5324 "	- "	881 "	10 "
Jövedelmi	243 "	22 ¹⁶ / ₂₀ "	84 "	- "	159 "	22 ¹⁶ / ₂₀ "
Összesen	16472 ft.	25 ¹⁶ / ₂₀ kr.	15119 ft.	26 ⁴ / ₈ kr.	1352 ft.	59 ¹² / ₂₀ kr.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Múlt évi maradvány 4000 ft. Párbér 600 ft. Lovakért 300 ft. Herélt bikákért 500 ft. Korcsmákból 12000 ft. Külső fogadókból 2900 ft. Mészárszék 2000 ft. Boltok 1950 ft. Vásár s piarcz 1900 ft. Posta földért 224 ft. Fűbér 330 ft. Tó haszonbér 76 ft. Felváltalt katonatartás 2683 ft. Háztelkekből 1500 ft. Lakhatási engedélyért 100 ft. Boltok feletti haszonbér 226 ft. Összesen 31286 ft.

B) *Kiadások.* Zabszükséglet 2000 ft. Só 226 ft. 40 kr. Csödör csikók 900 ft. Hámos ló 600 ft. Bikák 3000 ft. Fa s vassfélék 1000 ft. Mész téglá cserep 1500 ft. Hús, fadgyú, zsiradék 1800 ft. Városi adó 1250 ft. Városi hivatalnokok s szolgák fizetésére 12500 ft. Szolgák ruhája 800 ft. Gazdasági eszközök 1250 ft. Épületekre 2000 ft. Posta díjak 50 ft. Irodai szerekre 800 ft. Keresztényi segélyzet 100 ft. Uti költség 800 ft. Alkalmazás 1000 ft. Vegyes költség 1200 ft. Kamat 1500 ft. Összesen 34276 ft. 40 kr.

Bevétel 31289 ft. Kiadás 34276 ft. 40 kr. A kiadások 2987 ft. 50 krral haladták a bevételt.

Egyház ügy: a r.-katholikusok látogató Bold. szüz tiszteletére emelt anyaegyháza 1743-ik évbe keletkezett, s azóta anyakönyvei is. - A kerületi házban kápolna a szent Háromság tiszteletére, a rabok számára; egy másik a kalvárián a Bold. szüz hét fájdalmához. - Egyház-védő a község. - Fiókhelyei: puszták: Ferencszállás 1 - Jakabszállás 2 - Kisszállás 1 ²/₄ - Monostor (Pest várm.) 2 - Páka 1 órányira. Ide tartozik a Péteri egyház Curátia is (l. alább Péterit a 234 lapon). A plebános 4 segéddel teljesíti lelki hivatását a váci püspök egyház kormányja alatt.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók részére évenként ad a község 310 kila tiszta-, 214 kétszeres buzát, 1000 font hust, 267 font fadgyút, 670 font sót, 35 ⁴/₈ öl tűzifát, 270 öl szalmát, 440 mázsa szénát, 22 icceze vajat, 1300 kéve nádat, 2542 főt v. cz.

Tanoda állapot: a r.-katholikusoknak régi szervezet szerinti IV. osztályú kis-gymnasiuma, 3 osztályú elemi - 1 osztályú mesterinas - 1 osztályú nyelvészeti, 1 osztályú zenedei, - s 2 osztályú leányiskolában összesen 12 tanító alatt 640 fi, 467 leány - összesen 1107 tanuló.

Árva ügy: 28 atyától származott 45 árvának vagyonértéke 20000 ftra rúg.

Kórházának 22694 ft. tőke utáni kamat- s egyéb évi jövedelme 2523 ft. 45 ⁵⁰/₁₀₀ kr. v. cz.; ebből 1851-ben 87 egyén ápolására kiadott 2486 ft. 19 krt. v. cz.

Vásárok. Mária Therezia királynénak 1774-ki február 4-kén kiadott kiváltság levelénél fogva *országos vásárai* január 20-kán, majus 27-kén, augustus 20-kán s october 4-kén tartatnak. - *Heti vásárai* kedden s pénteken.

Tűzoltó szerek: 3 vizi puska, 6 lajt, 6 csákány.

Gazdasági szerek: 6 hámos- 8 ménló, 14 bika, 6 ökör, 5 szekér.

Katonaság egy század lovasság. - *Csendőrség* 1 szak parancsnokság.

Posta állomás helyben.

Kis-Kún-Dorosma

II. **Kis-Kún-Dorosma** város Ezen az alsó Kis-Kúnságnak délfelöli sarok pontját képező mezőváros 1719-ik év előtt merő pusztaság volt, s csak egy csárda - nyugot-észak fele Szegedtől mintegy egy órányi távolra

- létezett egy nagy homok domb alatt azon a helyen, hol jelenleg e város északi részén az ugynevezett felső korcsma áll. - E csárda mikor lett építtetését homály fedi, hihető azonban, hogy Mátyás király korában keletkezett; s az sem valószínűtlen: hogy nevezetetését az ugyanazon királyunk alatt hazánkban ide s tova szaguldozott cseh rablóktól nyerte; „Dor3ma” cseh szó magyarul annyit tévén, mint fogadó e szótól „fogd.” - A pusztá 1719-ik évben telepíttetett meg Orczy István jász-kún főkapitánysága alatt. - 1731-ik évben VI. Károly császár által a pesti rokkantak házának elzálogosíttatott; azonban 1743-ban 160 gazda által 11125 forintért visszaszereztetett; - ugyan azon évben tanácscsal láttatott el, hivatalos pecsétét azonban csak 1752-ik évben kezdé használni. - 1807-ben tétetett le a most fenálló csinos községi ház alapköve. - 1838-ban V. Ferdinánd király által 12876/1756 szám alatt kiadott kiváltságlevelél erejénél fogva városi nevezetre s négy országos vásár tarthatására jogosíttatott. Levéltárából ezeket vettük:

I. „Isten sok jókal álgya kieteket Dorosmaiak.

Nemes Szeged várossának levelit, a melyben kiváltképen kietek szomszédtalanságokról panaszkodik, úgy lévén a dolog, hogy kietek azonnal, ha kietek határjára beszalad a város marhája, mingyárt most télnék idején is (a holott kevés, vagy épen semmi kárt nem okoz a marha) behajtyák, nem javallom, és e féle dolgoknak reméltelen végej szoktanak lenni, vigyázzanak azért kietek magokra, hogy e féle szomszédtalanságokkal magokat valamely veszedelemben ne ejcsék, mert a szomszéd mindenkor tanul módot, és alkalmatosságot miképpen szomszédgyát vexálhassa; irtam N. Szeged Városának, és caveáltam Kietek mellett, hogy ennek utánna illetin dolgok iránt panasz nem léssen Kietek ellen; intvén azért Kieteket tovább is kívánom Isten tarcsa s maradok. Pesth 15. Jan. 1753. Jó akarója. Almásy János Fő Kap. m. p. Reflectalhatya magát k. k. hogy mlgos Palatinus Urk interponálta magát kk. mellett az Városnál az exactiok iránt, super sedealt féle illy apró dolgokért ne talán referaltassék.

Kivülről. Nemes Kis-Kúnság. lévő Dorosma Helység. Birájuk és Tanácsnak íram Dorosmára.” Másolat hitelére kiadta Molnár László főjegyző.

II. „Kivonat Kis-Kún Dorosma Város Contributionalis Libellusából.

Quietantia Super Quingentis viginti quinque fl. Rhen. et 14 xr. Quos Possessio Dorosmaiensis pro hyeme Anni 1730 et 1731 id est a 1. Nov. 1730 usque ad finem Aprilis 1731 tam in naturalibus, Anticipatione, quam etiam in paratis Cassae Bellicae rite contentasse attestor. Sign. Dorosma die 31. Aprilis 1731 id est 525 fl. 14 xr. Michael Ficzgerald m. p.” Kiadta Molnár László főjegyző.

Fekszik: Szegedtől észak-nyugodt felé $\frac{1}{2}$ - Félegyházától 8 - Jász-Berénytől $21\frac{2}{4}$ mértföldre, a keleti hosszúság $36^{\circ} 51'$ s északi szélesség $45^{\circ} 36'$ alatt.

Éghajlata: endemice egészségtelen; honos makacs váltólázak; egésségesek a betegekhez, mint 1:3-4. A többi felmerülő kórokra nézve mint Jász-Berény I. a 118 lapon.

Határa igen termékeny; tanyái Átokházán és Ülésen.

Területe $3\frac{3}{32}$ mértföld. 1850-k évben kezdetett felmérétni, s telkei rendes telek könyvbe ígtattatni.

Összes területe a község kimutatása szerint 27000 holdra tétetik; ebből szántóföld 7700 hold, kaszálló 2000 - s szőlő 600 hold, a többi részint közlegelő, részint szikes, részint vizállásos, részint pedig haszonvehetlen homok föld. - Ellenben az adósorozati hiteles adatok következők:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	öller vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			11707	531	2	56	34433 27
Rét s kert			4947	643	2	25	11980 15
Szőlő			791	856	6	-	4749 13
Legelő			11470	1354	-	55	10519 6
Erdő			27	800	1	50	50 25
Nádas			31	109	5	50	181 14
Egészben.	termény erő		28975	1093	2	8	61913 40
	terméketlen		3470	1150			
összesen			32446	643			

Földbirtokos 1639; - *helyrajzi szám* 9745.

Folyóvize nincs; *tava* Mártontava, *mocsárai* kisebbek. - A Tisza folyó kiöntései ide is elhatnak, a Tiszának említett Mátytava által.

Népessége: családfő 2351, lélekszám 9280; ebből férfi 4600, nő 4680 = 9280.

Magyar 9195, német 15, cigány 51, héber 19 = 9280.

R.-Katholikus 9261, héber 19 = 9280.

Nőtlen 2623, hajadon 2428, nős 1898, férjes 1908, özvegy férfi 79, özvegy nő 350 = 9280.

A községből távol van 65; - ellenben a községben tartózkodik idegen 21.

Főiparága a lakosságnak gazdaságát s kisebb iparüzlet.

Termeszt: búzát, rozst, árpát, zabot, kukoriczát, kölest, burgonyát, bort, kendert, gyümölcsöt.

Marhatenyésztése: lovak: 130 egy, 98 két, 17 három éves csikó, 47 mén, 575 kancza, 1198 herélt, összesen 2062 ló; 70 öszvér s számár, 1114 ökör s bika, 1121 tehén, 15180 juh.

Iparüzők: csizmadia, szücs, szabó 35, kovács, lakatos, kerekgyártó 23, takács 59.

Ház: összesen 1148; ebből 354 telkes, 778 ker. zsellér, 1 héber zsellér, lelkész- s tanító lak 2, község ház 1, egy telken két ház 12.

Telek 51 $\frac{2}{4}$; jelesen egész telkes 4 = 4; - $\frac{3}{4}$ telkes 12 = 9; - $\frac{2}{4}$ telkes 40 = 20; - $\frac{1}{4}$ telkes 74 = 18 $\frac{2}{4}$.

Adó ügy: 184 $\frac{7}{8}$ -ki *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 413 $\frac{5}{8}$ rovás után 3143 ft. 33 kr., *házi adója* 937 ft. 33 kr., összesen 4081 ft. 6 kr.

18 $\frac{49}{50}$ -ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185 $\frac{0}{1}$ -iki közigazgatási évben

	Adó illeték				Befizetett				Hátramaradt			
Földadó	7435	ft.	59	kr.	7193	ft.	4	kr.	242	ft.	55	krral
Házadó	496	''	-	''	350	''	-	''	146	''	-	''
Személy kereseti	2837	''	50	''	2726	''	32	''	111	''	18	''
Jövedelmi adó	119	''	20	''	119	''	20	''	-	''	-	''
184 $\frac{8}{9}$ ik mar. adónak $\frac{2}{5}$ de	628	''	42 $\frac{5}{8}$	''	628	''	42 $\frac{5}{8}$	''	-	''	-	''
Összesen	11517	ft.	51 $\frac{5}{8}$	kr.	11017	ft.	38 $\frac{5}{8}$	kr.	500	ft.	13	krral.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Mult évi maradvány 5289 ft 44 kr. Lovakból 915 ft. Marhákból 338 ft. Juhokból 6866 ft. 45 kr. Gyapjuból 2114 ft. 15 kr. Dögbörből 155 ft. 52 kr. Sajt és Zsiradék 201 ft. 54 kr. Piarcz s vásárból 307 ft. 30 kr. Korcsmából 10463 ft. 30 kr. Mészárszék 145 ft. Kölcsön 3333 ft. Boltból 137 ft. 30 kr. Füvek ára 2033 ft. 40 kr. Rétből 1075 ft. 30 kr. Lenföld 575 ft. 30 kr. Krumpli föld 618 ft. 15 kr. Sziksó haszonbér 152 ft. 30 kr. Különféle 727 ft. Összesen 36214 ft. 45 kr. v. cz.

B) *Kiadások.* Hivatalnokok- s szolgálknak 8502 ft. 6 kr. Gabonáért 1407 ft. 13 $\frac{6}{8}$ kr. Sóért 31 ft. Marhaért 150 ft. Sertésért 82 ft. 30 kr. Ólfa 375 ft. Fenyűfa 12 ft. Létz, zsindely 730 ft. 40 kr. Vaszfélek 257 ft. 41 kr. Kö, mész, cserép 104 ft. Vályog nád 4 ft. 40 kr. Hús, fadgyú, gyertya 226 ft. 40 kr. Olaj 50 kr. Vendégek alkalmazása 491 ft. 38 kr. Gazdasági küldöttségek 456 ft. Utazásokra 1617 ft. 20 kr. Iroszerekre 262 ft. 11 kr. Posta 1 ft. 35 kr. Kamatokra 406 ft. Tőke visszafizettetett 5100 ft. Mesterembereknek 191 ft. Borokért 3560 ft. Különfélékre 3647 ft. 12 $\frac{6}{8}$ kr. Ideiglenes kiadások 1274 ft. 55 kr. Összesen 28892 ft. 12 $\frac{4}{8}$ kr.

Bevétel 36214 ft. 45 kr. Kiadás 28892 ft. 12 $\frac{4}{8}$ kr. Pénztári maradvány 7322 ft. 22 $\frac{4}{8}$ kr. v. cz.

Egyház ügy: a r.-katholikusok ker. sz. Jánoshoz tiszteletére emelt anyaegyháza 1725-ik évben keletkezett s ez év óta anyakönyvei; de az isteni tisztelet csak közönséges épületben tartatott, majd 1736-ik évben szentegyházzal is dicsekedett; mit az I-ső jegyzőköny e szavaiban tanusit „anno 1736 die 16. February méltóságos Referendarius Coller urunk eő Nagysága Dorosmaj templomnak tisztességére az nagy oltár eleüben egy rézből öntött lámpást helyeztetett” sat. - 1804-ben e szentegyház megbővítettett, kisded tornya azonban csak 1822-ik évben emeltetett mostani alakjába. - Egyház-védő a község. - Fiókhelyei: pusztá: Sas-ülés 2, - csárda: Forró-Zsombó 1 - Putri $\frac{2}{4}$ órányira; a Plebános két segéddel a vácsi püspök egyház kormányá alatt teljesíti hivatását.

Tanoda állapot: r.-katholikusok III. osztályú elemi tanodájában 3 tanító alatt 198 fi, 211 leány, összesen 409 tanuló. *A tanoda épület jó* állapotban. 1827-ben építettett a most létező s a szentegyházzal szemközt álló diszes elemi tanoda; azonban már 1801-ben is volt a községnek tanítója, ki a kisdedeket egy középületben tanitgató.

Árva ügy: 3 atyától származott 5 árvának összes vagyonértéke 3462 ft. 4 kr. v. cz.

Kórházának 11274 ft. 11 ⁶⁰/₁₀₀ kr. tőke s utáni kamat, s egyéb évi jövedelme 592 ft. 58 ³⁰/₁₀₀ kr.; ebből 1851-ben 24 egyén ápolására kiadott 445 ft. 16 ⁵⁰/₁₀₀ krt. v. cz.

Vásárok. V. Ferdinánd királynak 1838-ik évi october 5-ről 12876/1756 szám alatt kelt kiváltság levelénél fogva országos vásárai februar 5, junius 24, augustus 29, s november 5-kén tartatnak. *Heti vásárai* kedden, pénteken.

Tüzoltó szerek: 3 csákány, 1 lámpa, 1 nagy- 2 kézi puska, 1 létra, 3 vizes kocsi.

Gazdaságiak: 3 hámos- 2 ménlő, 12 jármos ökör, 6 heverő marha, 6 bika, 3 kan sertés; - 1 fődeles- 2 paraszt kocsi, 3 szekér, 3 eke, 5 ehez szükségese, 2 lovas-, 2 ökör szán.

Katonaság a községben nincsen.

Falu.

Pusztá-Péteri

Pusztá-Péteri népesített haszonbérleti helység. Pest Solt megye területéből átkebleztetett. 1830 dik évben lön benépesítve dohány kertészkedés végett. Posta hivattallal és váltással Kis-Telek és Félegyháza között. - Birtokosok: Stamecz Mayer János, és b. Orczy Jósefnő.

Fekszik Félegyházához délre 2, - Jász-Berénytől 15 ²/₄ mértföldre.

Területe ²⁵/₁₀₀ mértföld; ebből a község felmutatása szerint 6460 ¹/₂ hold, de miből 623 hold vizállás lévén, valódi földbirtok csak 5837 ¹/₂ hold. Ellenben az adószorozati hiteles adatok következők:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
	1600	öller vett cat.	hold	átallában 1 cat. hold u.			
			öller	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántó föld			6113 900	2	29	15192	31
Rét s kert			585 1478	1	57	1146	42
Szöllő			165 164	6	30	1073	10
Legelő			1696 1200	-	43	1204	46
Erdő			- -	-	-	-	-
Nádas			26 400	3	21	87	20
Egészben.	termény erő		8587 942	2	10	18704	29
	terméketlen		803 -				
összesen			9390 942				

Földbirtokos 59; *helyrajzi szám* 147.

Népessége: 1851-dik évben: családfő 231, összes lélekszám 1346; ebből férfi 691, nő 652 = 1346; mid r.-kath, s magyar.

Családfő 231, férfi testvér 47, nő 267, nőtlen férfi 413, leány 361, özvegy férfi 3, özvegy nő 24 = 1346.

Ház összesen 215; ebből urasági 1, postaház 1, lelkészi 1, községi 1, iskola 1, magánosoké 210.

Adó ügy: 1851-dik évben személy s kereseti földadója 353 ft., jövedelmi adó 117 ft. pp.

Községi jövedelem 800 pft.

Egyház ügy: 1838-dik évben keletkezett s 1846-ba megújított egyház curatia; anyakönyvei 1838-dik év óta; közkápolnája Sz. Péter és Pál apostolat tiszteli védszentül; tartozik a Félegyházi anyaegyházhoz (l. a 229 lapon). – Fiókhelye: Aranyhegy csárda 1 órányira.

Tanoda állapot: az egy osztályú tanodában egy tanító alatt 90 fiu 53 leány, összesen 143 tanuló.

Árva ügy: 10 atyától született 11 árvának összes vagyonértéke 4640 ft. 33 kr. v. cz.

Vásárai nincsenek.

Puszták.

Csolyos

I. Csolyos pusztá.

Fekszik Jász-Berénytől 17 - Félegyházától 3 ²/₄ mértföldre.

Éghajlati tekintetben mint alább Halas városa.

Területe ¹⁸/₁₀₀ mértföld; az adósorozati hiteles adatok ezek:

	Térmérték			Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u. ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		262	-	1	40	436	40
Rét s kert		1314	-	2	3	2686	5
Szöllő		-	-	-	-	-	-
Legelő		10521	-	1	6	11495	12
Erdő		275	-	-	24	110	-
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	12372	-	1	11	14727	57
	terméketlen	898	300				
összesen		13270	300				

Földbirtokos 3; - helyrajzszám 15. - Megjegyezzük azonban, miszerint ez adatokba az alább következő Pálos puszta adatai is befoglalvák.

Népessége Félegyházával együtt van felvéve; l. a 227 lapon, azonban.

Egyházilag a Majsai anyaegyházhoz tartozik, 2 órányira.

Jakabszállás

II. Jakabszállás puszta; ¹/₄ Fülöpszállás, ²/₄ Szabadszállás s ¹/₄ Majsai városok birják.

Fekszik Jász-Berénytől 12 - Félegyházától 1 ²/₄ mértföldre.

Éghajlati tekintetben mint Szabadszállás l. alább.

Területe 1 ²⁸/₁₀₀ mértföld. Az adósorozati hiteles adatok következők:

		Térmérték		Tiszta Jövedelem			
		1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.		Egészben
					ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld			6587	1146	2	22	15602 21
Rét s kert			936	1576	2	1	1898 36
Szőlő			-	-	-	-	- -
Legelő			8202	602	-	42	5784 45
Erdő			112	800	1	10	131 15
Nádas			11	-	2	30	27 30
Egészben.	termény erő		15850	924	1	28	23444 27
	terméketlen		2864	1075			
összesen			18715	399			

Földbirtokos 1048; helyrajzi szám 2942.

Népessége összesen 1123 lélek; ebből 775 r.-kath., 213 helvét.

Egyházilag a r.-kath. a Félegyházi anyaegyházhoz tartoznak.

Kisszállás

III. **Kisszállás** pusztája $\frac{1}{2}$ Félegyháza, $\frac{1}{2}$ Alsó Sz. György birja.

Fekszik Jász-Berénytől $14 \frac{2}{4}$ - Félegyházától 1 mértföldre.

Éghajlati tekintetben mint Félegyháza a 226 lapon.

Területe $1 \frac{8}{10}$ mértföld s Népessége Félegyházával együtt van felvéve l. a 227 lapon, s egyházilag is ide tartozik.

Kömpöcz

IV. **Kömpöcz** pusztája. Pest Solt megyéből átkebelezetett.

Területe $17 \frac{1}{10}$ mértföld. Az adószorozati adatok következők:

		Térmérték		Tiszta Jövedelem			
		1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.		Egészben
					ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld			1882	1100	1	49	3529 30
Rét s kert			1428	1072	2	4	2968 30
Szőlő			-	-	-	-	- -
Legelő			1102	800	-	33	606 23
Erdő			60	-	-	26	26 -
Nádas			-	-	-	-	- -
Egészben.	termény erő		4473	1372	1	35	7130 23
	terméketlen		721	800			
összesen			5195	572			

Földbirtokos 2; helyrajzi szám 19.

Fekszik Jász-Berénytől $16 \frac{2}{4}$ - Félegyházától 3 mértföldre.

Házszám 31.

Népessége 148 lélek, mind magyar és r.-katholikus.

Egyházilag a Majsai anyaegyházhoz tartozik, 2 órányira.

Orgovány

V. **Orgovány** pusztája Pest-Pilis megyéből kebelezetett át.

Fekszik Jász-Berénytől $13 \frac{2}{4}$ - Félegyházától 4 mértföldre.

Éghajlati tekintetben mint Félegyháza l. a 226 lapon.

Területe 1 ²²/₁₀₀ mértföld. Az adósorozati hiteles adatok következők:

Térmérték				Tiszta Jövedelem					
		1600	öllel vett	cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészben		
					ft.	kr.	ft. kr.		
Szántóföld				3845	1413	1	5	4149	41
Rét s kert				2884	71	1	30	4340	47
Szőlő				-	-	-	-	-	-
Legelő				6855	1274	-	31	3618	26
Erdő				23	68	-	42	16	8
Nádas				652	1333	1	20	870	27
Egészben.	termény erő			14261	959				
	terméketlen			2286	83	-	55	12995	29
összesen				16547	1042				

Földbirtokos 107; - s a *helyrajzi szám* 1147.

Népessége összesen 591 lélek; ebből r.-kath. 244, 331 helvét s 16 héber.

Egyházilag az Iszáki (Pest várm. s váci püspöki megye) anyaegyházhoz tartozik 1 ²/₄ órányira.

Páka

VI. **Páka** pusztja. A Jász-kún kerületek közös birtoka postahivatal- s váltással.

Fekszik Kecskemét s Félegyháza között, emettől 1 ²/₄ - Jász-Berénytől pedig 12 mértföldre.

Éghajlati tekintetben mint Félegyháza a 226 lapon.

Határa homokos, de azért termékeny.

Területe 1 ⁷/₁₀₀ m. Félegyházával együtt felvéve.

Népessége 226 lélek, mind magyar s r.-katholikus.

Egyházilag a Félegyházi anyaegyházhoz tartozik.

Pálos

VII. **Pálos** pusztja Majsja közelében, Jász-Berénytől 17 ²/₄ - Félegyházától 4 mértföldre.

Éghajlati tekintetben mint alább Halas városa.

Területe 18 ¹⁸/₁₀₀ m. Csólyossal együtt felvéve.

Népessége 33 lélek; ebből 24 r.-kath., 9 helv., mind magyar.

Egyházilag a Majsai anyaegyházhoz tartozik 2 órányira.

Szent-László

VIII. **Szent-László** pusztja, ¹/₃ Jákóhalma, ¹/₃ Mihálytelek s ¹/₃ Felső Sz. György birják.

Fekszik Jász-Berénytől 16 - Félegyházától 2 ²/₄ mértföldre.

Éghajlati tekintetben mint Félegyháza a 226 lapon.

Területe 1 ¹/₁₀₀ mértföld. Az adósorozati hiteles adatok következők:

	Térmérték				Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett	cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld				1501 824	1	20	2004	21
Rét s kert				1607 1508	2	16	3632	3
Szőlő				- -	-	-	-	-
Legelő				6522 624	1	9	7461	12
Erdő				- -	-	-	-	-
Nádas				6 962	5	20	35	12
Egészben.	termény erő			9638 718	1	21	13132	48

terméketlen	740	50
összesen	10378	768

Földbirtokos 519; - és helyrajzi szám 2206.

Határának déli részén esővizből eredett folyócska tekenős békákat tenyészt, s közelében kövek ásatnak.

Népessége 162 lélek, mind magyar s r.-katholikus.

Egyháziilag a Majsai anyaegyházhoz – 1 $\frac{1}{4}$ órányira - tartozik.

Utolsó postája Csongrád - 1 órányira.

V. KIS-KÚN-HALASI JÁRÁS.

Áll 2 város- s 3 pusztából. Összes területe $15 \frac{15}{32}$ m. A *községeknek* ugy a kerületi *szék-* mint a *járási főhelytől távolságát*, nem különben népességét az 1850-dik évi országos összeírás alapján következő táblázat mutatja:

			Halas	Maisa	Mérges p.	Móricz- gátja p.	Szánk p.	Összesen	
Távolsá ga	kerületi Székhely Járási Főhely	Jász- Berénytől Halas- tól	18	17	19 ² / ₄	14 ² / ₄	15	plótmén	
nem szerint	fi	6454	3241	19	76	253	10043		
nyelv szerint	nő	6329	3240	16	81	240	9906		
	magyar	12337	6343	35	157	486	19358		
	német	56	11	-	-	-	67		
	tot	-	-	-	-	-	-		
	szerb	-	-	-	-	-	-		
	román	-	-	-	-	-	-		
	olasz	-	-	-	-	-	-		
	czigány	142	59	-	-	-	201		
	zsidó	248	68	-	-	7	323		
	r. kathol.	3753	6413	35	73	212	10486		
vallás szerint	gör. egy.	-	-	-	-	-	-		
	gör. n. e.	-	-	-	-	-	-		
	evangel.	48	-	-	5	25	78		
	helvét	8734	-	-	79	249	9062		
	zsidó	248	68	-	-	7	323		
	fi	3530	1921	10	39	152	5652		
állapot szerint	nőtlen	nő	3080	1762	7	43	137	5829	
	házas	fi	2760	1242	8	34	95	4139	
		nő	2775	1247	8	34	95	4159	
	a férfiak közöl	özv.	fi	164	78	1	3	6	252
nő			474	231	1	4	8	718	
17		éves	110	62	1	3	2	178	
		”	91	80	-	-	2	173	
		”	59	42	-	-	4	105	
		”	74	61	2	3	1	141	
		”	69	36	-	2	1	108	
		”	94	56	-	2	4	156	
		”	69	31	-	1	-	101	
		”	69	37	-	-	3	109	
		”	106	69	-	-	3	178	
		”	82	42	-	1	3	128	
		Ebből távol van	fi	129	50	-	2	2	183
			nő	36	15	2	-	1	54
Idegenek	vidéki	fi	74	8	-	24	28	134	
		nő	29	2	-	9	11	51	
	más korona országbeli	fi	-	-	-	-	1	1	
		nő	-	-	-	-	-	-	
	külföldi	fi	-	-	-	-	-	-	
		nő	-	-	-	-	-	-	
Valódi létszám	fi	6400	3199	19	98	280	9996		
	nő	6322	3227	14	90	250	9903		
Együtt összesen			12722	6426	33	188	530	19899	

Járási főhely.

Kis-Kún-Halas

I. **Kis-Kún-Halas** község telepítése idejét a régiség homálya fedvén, azt igazoló adatnak nyomára jönni nem lehet; csinosan rendezett Levéltárában azonban a gondosan megőrzött régiségek között hiteles nyomára akadhatni annak: hogy Halas már 1451-dik évben olyan kún város volt, mellyben a kúnkapitányok tizenkét tanácsosaikkal együtt törvényszéket tartottak; s Halas egy olly szék volt, mellyhez a Jakabszállási kapitányság s több puszták: mint Cholyosszállás, Fehértó, - Majosszállás - „a mostani Majsa” - Kempeczszállás s több más „descensusok” tartoztak; 1475-ben, az akkori időkben dühöngött pestis és más nyomorúságok miatt e város s a hozzá tartozó szállások népessége annyira megfogyott: hogy Mátyás király az akkori Tóth László és Domokos nevű kúnkapitányoknak megengedte: hogy akár honnan ide lakosokat hívhassanak.- Ez időtől fogva szabadságába rendesen és háborítlanul megmaradt, mindaddig, míg 1643-ig évben ezen anya kúnváros is a török járma alá jutván, egész 1696-ig az alatt nyögött s nyomorgattatott; mint az a levéltárba találtató több eredeti török levelekre tett jegyzésekből látható. – Egyébkint

Halas történeti adatait legelőször a jelen század második évtizede végén halasi tanácsbeli Tóth János kezdé a kerületi hatóság meghagyása folytán összeszedetetni. - E jegyzetek alapján tudjuk: hogy a Pest vármegye hatósága alá jutott városnak 1647-ik évben 4 portája volt, 1668-ban 3, 1683-ban 2, 1691-ben már csak 1 $\frac{1}{2}$, sőt 1692-ben 1 $\frac{1}{4}$. - 1703-ban Kuruczok szállották meg, s a Duna Tisza közötti tájat pusztító ráczokkal itt megütközének; a közölök leölt 234 a ma is „Kurucz domb” nevet viselő helyre temettetett. A városiaknak ekkoron okozott kár 70 ezer forintra számított; - 1703-1705-dik évek alatt a ráczok a halasi határról 1400 ökröt, 800 lovat, 5000 tehenet, 14000 juhót hajtottak el, leölve az ezeket őrzött 24 halasi gazdát, s egy Heister ezredbeli Kuch Simon nevű német közvitét, ki I. Leopold király által Halasra „salva guardia”-ül rendeltetett. - 1706-ban Rabutin tábornok katonái négy napon át annyira kiprédálták a várost, hogy - az akkori István diak jegyző jegyzetei szerint - igás marha nem léte miatt sok ideig a férfiak s nőknek kellett húzni a malmokat, s szekereket. Az ekkor elvittek érteke 21 ezer forintra tétetik. Ez okozta hogy a város Rákoczy pártjára szegülvén ennek seregét Farkas János fő- és Tegzes János alhadnagy vezénylete mellett 51 lovassal szaporította, kiknek kiállítására 6179 rforint s 86 denárba került a városnak. – 1708-ban Virmond cs. ezredes s Szegedi várparancsnok által Halas a posoni országgyűlésre követeket küldeni kényszerítettet. Ugyanekkor Rákoczy Ferencz is Halastól a tályai diaetára követeket kívánt; ez utóbbira Halász Váczi István, halasi jegyző küldetett, ki a Tállyáról Ónodra áttétetett gyűlésen csak ugyan jelen volt. - 1709-ki májusban dőghalál pusztítá a várost, s csak Szent Mihálynap táján szülvén meg 1300 egyént ragadott el. - 1711-ben a Rákoczy okozta károk hatóságilag 108100 forintra számítottak. A ráczoktól szenvedett károk megtérítését felsőbb helyen ismételve szorgalmazó lakosok végre 1703-ik évi adójukból 750 forint elengedést nyertek.

1702-ik évben a jászkún kerületek s azok között Halas város is minden pusztáival I. Leopold király által a német vitézi rendnek örökösén eladatván, az, Kis-Kúnság részéről 1702-ki július 1-ső napján Halason a birtokba beállítatott. Kinek is 1702-től 1712-ig a város jobbágyi adó fejében 5347 rforintot s 96 denárt fizetett; - 1712-től pedig 1745-ig részint a német vitéz rendnek, részint utóbb a pesti rokkantak kórházának 45459 rforintot, nem említve az 1714 óta 1730-ig Orczy István főkapitánynak Deputatum fejébe fizetett 2034 rforintot és 95 denárt; - Mind e mellett még is az ez időben kiűtött Rákóczy zendülés folyama alatt Halas város a felséges uralkodó Austriai ház iránti hűségének s áldozati készségének - miként a levéltárában létező s mindjárt felemlítendő adatok igazolják - igen szembetűnő jeleit adta; temérdek marhával s gabna neműek fuvarozásával segítvén a cs. kir. tábornok. - 1715-ben létesült a halasi helyvét iskola, - 1717-ben pedig Eugen herczeg védlevelet adott a városnak: hogy nyomtatott „Commissariatica assignatio” nélkül a halasiak semmiféle katonaságnak előfogatot ne adjanak. - 1721-ben nyert 3 vásár tarthatására jogot báró Kyan Kristoftól, a német rend felhatalmazottjától, III. Károly királynak e részbeni kiváltság leveleért a város 130 rftot fizetvén. - 1723-ban Albert János főbíró alatt, kezdett rendes jegyzőkönyvet vezetni vácsi Halas István jegyző által. - 1731-ben III. Károly király alatt a pesti rokkantak házában birtokába ment át, s ennek birtokába maradt egész 1745-ig, mikor is a jász-kún kerületek 500,000 forint váltsági összegéből Halas város és lakosai 50,900 forint tőkét, és 7396 frt. 74 $\frac{1}{2}$ denár kamatot fizettek.

1730-ban épült Halason a kis-kún kerületi börtön, - került 806 rft és 78 denárba, mit a kerületi községek, u. m.: Halas, Kún-Sz.-Miklós, Szabadszállás, Fülöpszállás, Laczháza és Dorozsma hozának össze. - Ugyan ez évben Halas a Peró rácz vezér támasztotta pórlázadás elnyomására 47 katonát lóval s minden készülettel állított ki. - Az 1739-ki április 3-án kiűtött s csak szeptember 13-án megszűnt dőghalál 913 áldozatot ragadott el a községi lakosok közül. - Az 1741-ben kiűtött porosz háború közben két év alatt

háromszor adott katonát; először 28-at lóval s minden készüléttel, mi 3088 rft. 50 denárba - másodszor 21 gyalogot, mi 261 rft. 4 den. - és harmadszor 9 lovast, mi 632 rft. 41 denárba kerül; ezenfelül 3 havi tartásukra, s szükségükre 1000 rftot fizetett. -1744-ben történt: hogy bizonyos Nissai Mustafa jancsár basa társával s Angelko nevű kocsisával a váci vásárról Belgrád fele utazván, a Kis-Körös és Halas közötti pusztákon, 4 lovas által megtámadtatott, s társa és kocsisa megöltetvén, mindenéből kifosztattatott. A vizsgálatot eszközölő bizottság elnöke Grassalkovics Antal felhívására a város a török basa által kívánt 2637 rft. felét sajátjától térítette meg. - 1745-ben a porosz ellen ismét 79 lovast állított s mindennel felszerelt, 2016 ftot áldozván. - 1753-ki július 18-án a Kis-Kún kerületi bünyenyítő törvényszék Félegyházára tétetvén át, s le egész jelenkorunkig, midőn ismét közigazgatási járási főhelylyé lön, Halas, melly mint „egy illy régi, bőven adozó, hiven szolgáló anya város nagyon fájlalta, hogy nem csak a Kis-Kúnság eredetével, vagy talán valósággal azzal is, annak az ő közepette felemelt széke, más pedig új ültetés (Colonia) kún városba tétetett át. - 1756-ba felállított nádor lovas ezredhez 51 lovast állított ki 5387 rft. 18 ⁴/₈ krral. - 1758-ban a nagy császárnénak, a kerületek részéről költsön ajánlott 25000 rft-hoz 1563 rfttal, s az 1000 körmőczy aranyhoz 265 ft. 44 krral, az 1759-be ingyen ajánlott 10000 rft-hoz 502 ft. 58 krral, 1760-ban a testőrsereg létesítésére ajánlott 2500 rft-hoz 148 ft. 15 krral járult, az ez évben reá kivetett, s Pestre felszállított 1821 pos. mérő zabon kívül. - Igy 1761-ben is a kerületek által a kir. kincstár felsegíllésére önként ajánlott 200,000 rft-hoz Halas 1350 rftot, - 1762-ben 60000 pos. mérő zabhoz 4036 pos. zabot adott. - 1766-ban a helybeli előljáróság ellen felzendült némelly rosz indulatú lakosok a „nagy-kvartélyház”-ban gyülekezve, a becstelenítve illetett tanács eleibe 14 pontbeli nehézséget terjesztettek elő. A felsőbbleg eszközölt vizsgálat folytán a vizálgodók fejeül vallott 4 egyén a hármaskerületből kizárattott, - más 50 bot ütésre ítéltetett, míg többen magok iránti tértvény adásra köteleztettek. Azonban Albert főherczeg, akkori királyi helytartó, a kerületekből kizárást csupán és egyedül a megátalkodott Jósa Péterre szorította. - 1769-dik évben Mária Theresia rendelete folytán a r.katholikusok Halasra lakosoknak befogadtattak. - 1773-be martius 30-án a város sajátjából 9940 rftot száztól ötös kamattal kölcsönzött a kir. kincstárnak. - 1775-dik évben a katholikus lakosoknak valamint a helybeli két vallás felekezetűek egyházainak szántó s kaszálló földek osztattak. - 1778-ba a porosz háborúhoz 54 lovast állított e város 3337 rft. 45 ⁴/₅ krral s a kerületileg adott 40000 pos. mérő zabból 3272 mérőt adott. - 1779-be Pápai Mihály halasi orvos „déli magyarország holt s ártalmas tavairól”, irt értekezésében a Halas alatt lévő rétes tónak veszedelmes volta s orvoslása módjáról is emlékezett. - 1783-ba a Halashoz tartozó Balotai pusztá egyik részét sáskák lepték meg. - 1788-ki január 1-től kezdve felsőbb rendelet folytán, a város a helybeli helyvét vallású tiszteletessel a keresztes stóla illetéke iránt, a közpénztárból fizetendő 80 rftba megegyezett. - 1787, 1790 év közbeni török háborúk alatt 3 ízben összesen 76 lovast állított 5783 rft. 24 krral. Ugyanekkor a cs. hadseregek tartására hat ízben tartozott adni összesen 565 pos. m. tiszta búzát, 1934 m. kétszerest, 1919 m. rozst, 6036 m. zabot, 22702 adag szénát, 1538 adag szalmát; ugyan ezen háborúk alatt a Város depertitája 30063 rft. 33 ¹/₂ kra számmittatott fel. 1789-be a Budáról Zimonyba vezető posta vonal létesítettvén Halason is posta állittatott; - első tulajdonosa, Péter Ferencz nádori táblabíró, utóbb cs. k. udvarnok volt, ki azonban ezt 1809-ben ns. Székér Ádámnak adta át.

Pecsétén a határbeli tavakban nagy bőséggel találtató halaktól jelöl véve - halak láthatók.

Levéltárából érdekes történeti adatul mutatjuk fel a következőket:

I. Inquisitio contra et adversus *Catharinam Csapó* anno 1751 die 26 Junii in causa supra nominatae Catharinae Csapó criminis magiae insimulatae, talem uti sequitur, magistratualement peregimus inquisitionem de eo utrum:

Primum: Esmerte é tanú Csapo Katalint? és ha esmerte

Secundum: Vallja meg, melly is minemű gonosz boszorkányos cselekedeteit nyilván látta, hallotta kívül a mezőn avagy más helyeken? nyilván tudja-e hogy marhákat avagy embereket rontott volna? - egy szóval vallja meg a tanú minemű természetesen kívül való cselekedeteit fönt nevezett Csapo Kátának nyilván látta, hallotta, és tudja, mind ezekben

Tertium: Kít tud jó tanúnak lenni? letett hiti után vallja meg a tanú?

Testis Prima. *Susanna Kovács*, - consors Steph. Thot. Annor. cir. 25. Inr. Ittr. ad: 1-um. Jól ismeri tanú Csapo Katalint, Bosér Gergely feleségét, - a minthogy - 2-um. Az elmúlt tavasszal történt egy alkalmatossággal, a midőn Borbély Mihály házánál quártelos Obester ő nagysága számára ruhát szappanozott volna, minden hivatal nélkül megjelent ottan Bosér Gergelyné és kérte arra a Fatenst, hogy egy kevés szappanos vizet adna nékie, de mivel a Fatensnek magának is szüksége volt reá, tölle denegálta, azután mindjárt érzette az balkezének megrontását, és nagy fájdalmát, és monda a Fatens Bosérnének: Jaj édes anyám asszony oda van az egyik kezem, semmire sem érzem, mellyre monda Bosérné: „hallgass, ne lármázz édes leányom, jöjj ide hozzám majd ráolvasok, megkenegetem, mindjárt jobban fogod érezni.” A Fatens megindult Bosérné hivatalára, de azonnal leesett a lábáról, sehová sem mehetett, Bosérné pedig leült a padkára, hanem annak utánna hiradással lévén az Obesterhez, hogy a Fatensnek keze megrontatott volna, azonnal oda vitette maga quártélyára a Fatenst, és parancsolt Bosérnének, hogy a Fatensnek kezét meggyógyítaná, mert különben vásra verettettné, kire felel Bosérné: „én nem tudok egyébb

orvosságot, hanem a mint a kisgyermeket szoktam orvosolni,” melyre monda az Obester: „micsoda az, mivel szokad a kisgyermeket orvosolni?” - mond Bosérné: „eresztett tömjén, és ó háj” - kihez képpst adtak néki eresztett tömjént, és ó hájat, mellyel Bosérné a Fatens kezét megkente, és tűz mellett melegítette, azonnal valamennyire érzette jobban lenni kezét, de minthogy tökéletes gyógyulását nem tapasztalta, az után ismét elment Fatens Bosérnéhez kérte, hogy gyógyítaná meg a kezét, mert egészen emberek csufjává lett volna, mond Bosérné: „bizony nem orvoslom én, mert majd azt mondanák, ha én meggyógyítanám, hogy én rontottam meg, hozzá sem nyulok, ha csak a város előljárai nem parancsolják” - kihez képpst a Fatens nzts kapitány Boros Mihály uramhoz elment, panaszát elbeszélte, és Bosérné is mit mondott volna keze orvoslásáról, kire nézve nzts kapitány uram az város házához fölmenvén, Bosérnét felhivatta, és megparancsolta keményen Bosérnének, hogy a Fatens kezét hova hamarább meggyógyítaná, mert különben rosszul lenne dolga, melly parancsolatra Bosérné kezdte a Fatens kezét orvosolni, és a mint mondja a Fatens háromszor kötötte be, fű között, kukoricza, hüvelkes borsó, bab, nyárfa levél, marhaszőre, lószőr, rontó fű, fűzfá levél, voltak egybe csinálva, azzal kötötte be háromszor, és azután meggyógyult, midőn pedig a kötést kezéről levette volna a Fatensnek, a ház tetejére fölhajtván mondta a Fatensnek: „*fölhajtom fiam a ház tetejére, mert igen bánják a gonoszok, ha láb alatt hever.*”

Ad Tertium. Az öreg Borbély Andrásné minden cselédjével tudhatta jó tanúknak, mivel azon alkalmatossággal jelen voltak. 1752 4. octobr. Cor. fig. Jur. auth. confirm.

Secunda testis. *Juditá Vörös* Stephani Thorma quondam Rlca. Aor. ejr. 48. Jur. examta fassa est:

Ad 1-um. Jól esmeri mostan rabságban levő Bosér Gergelyné.

Ad 2-um. „Egykor az elmúlt télen a midőn már a Fatens menyecske leánya Berta Josefné sinlőbeteg lett volna, elment Bosérné a Fatens házához, és kérte a Fatenst arra, hogy szállana a vejével Berta Joseffel, hogy öt fogadná meg szolgállónak, úgy meggyógyítaná a feleségét és csecsemő leányját, hogy holtig is megköszönnek, és ha az ő sütésit vagy főzését nem szeretné a gazda, sütné főzne a Fatens, ő pedig t. i. Bosérné mindennek gondját viselné, és az betegeket is meggyógyítaná, melyre monda a Fatens Bosérnének: „hogy hogy álhatnál be szolgállónak a midőn cseléded vagyon, férjed is vagyon” - felel Bosérné: „de azért, csak fizessen meg, beállok szolgálni s meg is gyógyítom a feleségét”, - többet nem tud Fatens Bosérnééről mondani.

Ad 3-um. Berta Josefet, és a vadkerti orvos asszonyt háza népével tudhatta alkalmas tanúknak lenni. Auth. confirm.

Tertius testis. Andreas Turoczi Aor. 48. Jur. exam. fassus est.

Ad 1-um. Jól esmeri Fatens Bosér Gergelyné.

Ad 2-um. A tavasszal mult két esztendeje, a midőn egy tehene a csordán megellett volna, a csordás a borjút haza hozván ölében, a Bosérné háza előtt hozta által, más napra viradóra mindjárt ment Bosérné a Fatens házához, és kérte a Fatens feleségét, hogy adna nékie édes tejet, kire mond a Fatens felesége: hogy hogy adhatnék, mikor soha senki nem fejte azt a tehenet, még csak csecsi sem volt ember kezében, azonnal Fatens 4 esztendő fiauskájának nyaka csüggedni kezdett, elanyira utoljára, hogy az feje a vállán lógott, minthogy Bosérnének tejet nem adhattak, gyanúságok volt reája, hogy ő rontotta volna meg, kihez képest mond Fatens a feleségének, - hogy vigye el a gyermeket, s Bosérnének mutatná meg, és orvosoltatná véle, - elvitte a Fatens felesége a gyermeket, Bosérnéhez, és a szoba ajtaját benyitván, még nem is köszönhetett a midőn már Bosérné megszólította illy formán: „jók vagytok a nyomorultakat ide hordani, de nem adál egy kis tejet” - mond Fatens felesége: „ha lett volna jó szívvél adtam volna, hanem kérem szépen kegyelmedet, gyógyítsa meg kegyelmed ezt a kis fiamat, mert igen rosszul vagyon a nyakával”, de Bosérné reá sem nézett, azzal haza ment a Fatens felesége kis gyermekével együtt, annakutána ismét elküldötte Fatens feleségét kis fiával együtt illetén izennel: „gyógyítsa meg a gyermekét, ha megrontotta, mert ha meg nem gyógyítja, azonnal lovat nyergelek es T. főkapitány uramtól commissiót vészek, hogy vasra veretessék” - akkor monda Bosérné: „hord ide holnap meggyógyítom” - akkor a Fatens felesége haza ment, más nap pedig egy polturára tejet vásárolván, magához vette a kis gyermekkel együtt elvitte Bosérnéhez, és a tejet oda ajándékozta, akkor mindjárt jobb kedvvel beszéllett a Fatens feleségéhez, fogta a gyermeket, vett a sebéből valami kenyőcséget, mint egy mogyoró akkorát, a gyermeknek nyakát, és derekát megkente véle, s azután mindjárt meggyógyult harmad napra.

Quarta Fatens. Cons. Georgii Jakab *Anna Deák* Aor. cir. 42. Jur. Exam. fatt.: Jól esmeri Bosérnét.

Ad 2-um. Az mult áldozó csőtörtőkön mult esztendeje Bosér Gergelyné elment önként a Fatens házához szilvát kérni így szollván: „édes leányom, én valamit kérek, de azt töllem meg ne tagadd, hanem adj szilvát;” - melyre mond a Fatens: „én meg nem tagadom, vagyon talán egy szakasztó koasárral, de az magunknak is kevés, eddig is csak betegek számára tartogattam” - ezen órában s szempillanatban a Fatensnek férje a pitvarban belépett, kértvén a Fatenstól: „mit kér ez az asszony”, mond a Fatens: „szilvát kér bizony az” - erre felel a gazda: „nem most érik a szilva”, melly szót meghallotta Bosérné a házban állván, kinek a Fatens adott egy tácsa szilvát, mellyet keveselvén, a gazda szavaira boszsankodván haraggal a háztúl elment, és mindjárt harmadnap mulva 4 esztendő férfi gyermekének a bal karja leesett, annak utána Pünkösöd másod napján ismét a jobb karja hasonlóképen így lévén, nagy sírás, rivás között a gyermek, mint egy két hétig, a Fatensnek minden gyanúsága Bosérnéra lévén, minthogy az előtt is szóbeli asszony volt, nagy fenyegetéssel házához hívatta Bosérnét, akkor monda Bosérné: „látom hogy minden szag én reám vagyon, hozzá nyulok gyógyítani; de az ne mondassék ám, hogy a melly eb megmarta, ugyan az meg is gyógyította, mert már én öreg lévén, azt igen szégyenleném, hanem, - monda a Fatensnek: „meny el a szőlőben, és hozz a jegenye fának, fagyal fának, fekete körtvél fának a napkelet felől való leveles ágaiból” - a Fatens el is ment másod magával, ezeket meghozván, Bosérné addig haza ment onnét, hozott

magával „gólya orrú” füvet, mátra füvet, és eresztett tömjént, a mint maga mondotta, mind ezeket Fatens házában megfőzte, megfőrsztvén a gyermeket, egynehányszor meg is kente, eresztett tömjénnel, és hájjal; kilencz hét alatt kezdett a gyermek meggyógyulni, s meg is gyógyult, és ha Bosérné meg nem gyógyította volna, elszáradott volna a gyermek keze.

Ad 3-um. Jó tanúnak tudja lenni Ván Gergelyné menyestül és Berta Josefét.

Quinta testis. *Catharina Darányi* consors Joannis Kis Aor. cir. 37. Jur. exam. fattr.

Ad 1-um. Esmeri Bosérné.

Ad 2-um. Mondhatta, hogy a most folyó 1751. eszt. Sz. Pál nap után egy héttel gyermek ágyban lévén, a Fatens utánna következő circa két hét múlva a Fatensnek össze zsugorodtak keresztben keze és lába, minthogy pedig gyanúság alatt való, és másokat is orvosló személy volt Bosérné, egy hétfői napon hivatta a Fatenst magához, hogy a mint tudná orvosolná, - de a Fatenshez nem ment, hanem Buzás Andrásnéhoz ment beszélgetni, vagy tanácskozni, hanem szerdán minden hivatal nélkül maga a Fatens házában megjelent, kérdezi a Fatenstől, hogy mi nyavalyája volna? felele a Fatens, hogy keze és lába keresztben volna sugorodva, akkor Bosérné ilyen praescriptiót adott, hogy „malomból való fecske fészket, füstös nád farkat, fokhagyma koszorúval elsőben párollyá, annak utánna pedig három kilencz s. v. sertvések ganajjával párolja megromlott tagjait”, a minthogy meg is cselekedte a Fatens, de semmi hasznát nem tapasztalta, hanem harmadnap múlva Pénteken ismét maga Bosérné megjelent a Fatens házában, és a zsebéből valami kenyőcsseget vett ki, azzal megromlott tagjait kente, és a kenés után tapasztalhatóképpen nyavalyájából kiépült, hanem a Fatensnek gyermek ágya kitelvé, hetedik hétben ment volna a templomban, Bosérné az utcán eleibe állott, és mond a Fatensnek, ha valami hibáját érzene még, vagy kezének vagy lábának, menne Kolya István házához is ott megkenné, mivel a Fatens házához nem bátorodik menni, arra a Fatens nem felelvén bement a templomban, és ott devotióját végezvén, hazament, hanem azután két hét múlva egy éjszaka álmából felserkenvén, érzi hogy a bal lába rosszul volna, melly nyavalyájában egy holnapig sinlődött; - azon idő közben jelent meg itt Halason egy görög herélő doctor, és a Fatensnek férje ahhoz recurrált, hogy ha lehetne gyógyítaná meg a Fatenst, a mint a görög doctor el is ment a Fatens gyógyítására, és az említett doctor azonnal megismerte, hogy vesztes volna a lábán, meg is gyógyította, ugy, hogy az óta semmi baja sincsen, nyavalyájától, Bosérné pedig szintén akkor, midőn a Fatenst látni ment a doctor, azon doctornak quártélyára elment, és tudakozta, hogy hol volna a doctor, kire felel a gazdasszony, nem tudja, mellyre mond Bosérné: „tudom én mert Baranyi Kis Jánosné, t. i. a Fatens hivatta volna magához, imé egyszer kentem meg nyavalyájában a lábán, azt hirdeti mindenütt hogy attól gyógyult meg keze és lába.”

Authent. confirmat. et addit.: Midőn tanútól buzát kért Bosérné, nem adhatott, mondván: „mert megette a sáska” - arra Bosérné mondotta: „csak nyüst fonallal keríttesse másszor körül a buzáját, nem eszi meg a sáska.”

Sexta testis. *Elisabetha Kun* Steph. Ván Corsors. Aor. cir. 22. Jur. exam. fassa est ad:

Primum. Jól esmeri Bosérné.

Ad 2-um. Mondja a Fatens ezen folyó esztendőben virág héten egy éjszaka fonni felkelt az napával együtt, kimentenek az udvarra nézni az időt, látták, hogy már hajnal hasadott volna, azzal bementenek, és mond a Fatensnek napa, igen bádjadta a testem, fekünnék le, a minthogy az ágyára le is feküdt, a napa maga pedig a patkán egy bundára lefeküdt, de nem aludt, azomban Bosérné ott előtte megjelent, és lábán elkezdvén fejéig tapogatta, akkor fölragadván kivitte, és az Vas János kemenczéjeig vitte a tanút, ottan a Fatens fölkiáltott mondván: „Uram Jezus Krisztus légy velem! hová viszel te engem?” akkor Bosérné letette a Fatenst, és a szoknyája eleiben olly szép két szakasztóni tiszta buzát mért, mellyhez hasonlót soha nem látott, annak utánna kifordítván Fatens szoknyájából Bosérné a buzát, ismét vissza ragadta, és letette az előbbeni ágyára, és mintegy két óráig úgy tetszett a Fatensnek teste, mintha hangyák mászkálták volna, a bal kezét, lábát pedig 5 napig fájlalta, és azon időben is Bosérné 4 ízben jelent meg a Fatensnél, éjszakának idején, holott égett a gyertya, és könyörgött, de addig mig könyörgött nem láthatta, de mihelyt szemeit behunyta, azonnal előtte láttatott állani, azután pedig hol egy, hol más állatok képeben jelent meg. Isten által pedig keze és laba meggyógyulván, a kísértet is eltávozott tőle.

Ad 3-um. Ván Gergelyné napa asszonyt jó tanúnak tudja lenni.

Addit sub authentne. Majdan két hétig gyötrötte a tanút, de valamikor éjjel hozzá járt, mindenkor ébren és eszén volt a tanú, és midőn imádkozott a tanú, csufolta Bosérné, és a mi atyánkot vissza mondotta volna, de nem mondotta vissza a tanú.

Septima testis. *Ilona Orbán* conth. Georgii Viski. Aor. cir. 23. Jur. exam. fassa est.

Ad 1-um. Jól esmeri Bosérné.

Ad 2-um. Az mult 1751 esztendőben Karácson után egy honapra történt, hogy esztendő leánya, az ő fejét rázta, szemeit fejeével fölforgatta, Bosérné mint régi gyanús személyt orvosnak lenni hallotta, a mint is fizetésért kérte, hogy gyógyítsa meg, s talán négyszer megkenegette, hamar az idő tájban meggyógyította, és mostan is jó egészséges, melly fáradságért adott egy garast, fél kenyeret és egy korsó bort, de mivel kente a Fatens nem tudja.

Ad 3-um. Nihil.

Octava testis. Consors Joann. Kis *Anna Farago* Aor. cir. 26. Jur. exam. fassa est:

Ad 1-um. Jól esmeri Bosérné.

Ad 2-um. Bosérné a Fatensnek házában lévén, ennek előtte tíz héttel, és 10 heti gyermekét megtapogatta, minden oda való hívás nélkül ment oda, és mindnyárt más nap jobb térde kalácsa, háta gerince, és jobb csipeje kifordult az gyermeknek, ezen okból gyanakodván Bosérnéra, mint gyanus személyre, a tizheti gyermeket hozzá vitte a Fatens kérvén Bosérné, hogy gyógyítsa meg; föl nem vállalta gyógyítását, és így meg nem gyógyította, hanem az vadkerti orvos asszonyhoz vitte, és 8 mariasért az gyógyította meg.

Ad 3-um. Kis Annát, az édes anyját, és Kis Jánost férjét jó tanúnak tudja lenni.

Nona testis. *Barbara Molnár*. Cons. Joann. Török Aor. cir. 26. Jur. exam. fassa est.

Ad 1-um. Esmeri Bosérné.

Ad 2-um. A Fatens Torma Istvánné hivatalára Tormáné házához ment fürdőt főzni most Husvét előtt harmad fél héttel, és Torma Istvánné megnyomorodott menyecske leányának fürdőt főzte, kitöltvén a fürdőt, azonközben minden hivatal nélkül Bosérné ottan megjelent „én is főztem volna, úgy mond, - fürdőt, de jobb volna neked ha haza mennél, s főnnél” - mellyre mond a beteg Torma Ilona: „Ah! hogy fonhatnék, holott magammal is jól tehetetlen vagyok” - a minthogy a Fatenst Barbarát azon éjszaka úgy annyira megcsipdesték fürdő főzéséért testében, hogy egy holnapig is kékes, és zöld helyeket a csipdesésnek megmutathatta, de ki csipdeste a Fatenst? nem tudja.

Decima testis. *Katharina Kún* consors. Joann. Bosér Aor. cir. 27. Jur. exam. ftr.

Ad 1-um. Jol esmeri Bosér Gergelyné, mivel a fiának felesége, és egy házban is lakik vele.

Ad 2-um. A Fatens ennek előtte három esztendővel Bosérné ládájának feneke kiesvén, midőn a házat söprötte, egy csomóban talált ruhában czérnával összekötött ember feje csontját, apróra törve, mint egy borsó szem, mellyet a Fatens megnézvén, ismét összekötött, a kályhába tette. Bosérné azon nap estve haza jövé, elő kérte ezt mondván: „nem láttál-e egy kis csomocskát egy ruhában kötve?” - borsos sónak lenni mondotta; - a Fatens így szolla: „találtam egy csomót, a kályhában tettem ott van” mellyet Bosérné elővévén a mosárba megtörte, és az naptól fogva a Fatens mosárának semmi hasznát nem vehette, Bosérné pedig az összetört szer felől így szóllott: „ezzel az orczámat szoktam kengetni.”

Ismét csak hamar azon nyáron Bosérné romlott ládája alól a Fatens kisöprött egy darab emberfejet csontját, mellyet a Fatens a háznak hasatt falában betévén a fal elromlott, a Fatens is igen beteg lévén, nem tudja hová lett azon emberfeje csontja.

Ad 3-um. Annak előtte most a 4 esztendeje nehai Kún Gergely a Fatensnek édes atya Bosér Gergely házában betegen fekvén az ágyon, egyedül maga volt az házban, a midőn ősszel legelsőben a víz megjegesedett a szemetgödörben, Bosérné a Fatens beteg atyának szeme láttára, azon jeget a háznak 4 szegletiben csapta, mellyet látván a Fatensnek atya monda: „leányom ez a te napad jeget vert a háznak 4 szegleteihez”, azonnal a Fatens a háznak 4 szegleteit megnézte, de setétes lévén belől a ház, semmit sem talált, hanem a pitvarnak küszöbe alatt talált egy darab jeget, és azután csak hamar a Fatens atyának száját földre huzván jobb keze, lába össze sugorodva a koporsóba is csak hamar úgy ment.

Undecimus Testis. *Josephus Berta* Anr. 22. Jur. ex ftr.

Ad 1-um. Jol esmeri mostan raboskodó Bosérné.

Ad 2-um. Vallja hogy proxime mult 1750-dik esztendőben Sz. Lőrincz nap előtt, három hetekkel a Fatensnek felesége gyermek ágyban fekvén, mintegy egy hétre oda ment Bosérné, a Fatens feleségétől, néhai Torma Ilonatul, kikérte a lepedő alól leány gyermekét, ki is atya, ölében vevén, mit mivel az ártatlannak? akkoron észben nem vették, hanem egy vagy két hét múlva tapasztalhatóképen látta mind az édes anyja Torma Ilona, mind a Fatens a leány gyermeknek fejtskején egy gödröt, mellyben egy közönséges dió bele fért volna, azon órától fogvást a leány gyermek napról napra fogyott, keze össze zsugorodott s minden testéből kiszáradt, három héttel, meg is holt Husvét előtt, - hasonlóképpen a Fatens felesége is, Torma Ilona azon órától fogvást szemlátomást fogyott, elszáradott s meg is holt Pünkösöd előtt. - A Fatens keseredett szívű lévén, hogy a leánygyermek megholt, a felesége is elnyomorodott, keresvén feleségének orvosságot, hallotta, hogy Vadkerten volna egy orvos asszony, ahhoz vitte feleségét, s ott hagyván őtet magát, miglen orvos asszony füveket összeszedte, biztatta orvos asszony a Fatenst mondván: „ha én elkészítendő s összeszedendő füvekből a fürdőt elkészítem, és a beteget bele ültetem, valahol leszen az a ki őtet elrontotta ide kell jönni azon személynek”, a mint is úgy lett, Bosérné oda érkezett, maga ugyan nem láthatta a Fatens a ferdő házban Bosérné, mert addig mig Fatens nyerges lovan oda érkezett, az orvos asszony házából kiment, hanem hogy a házbéli cselédek megmondották, a Fatens felkereste Bosérné Vadkerten, azonnal, - mellyről tegyen biznyságot az orvos asszony ott levőkkel együtt, - szemeivel látta Bosérné tanú, úgy Farago Panna tanú is vallja, hogy Vadkerten lévén ő is nappal ott látta Bosérné.

Quam inquisitionem modo proprio per me, peractam manu propria subscriptam, sigilloque usuali roboratam, I. Sedriae officiose ac respectue, humillime repraesento et submitto. Actum in oppido Halas die 2. Juny 1752 I. Districtus minor. Cumaniae ord. Jurassor Marc. Mihalovits mpr. L. S.

Anno 1752 die 4. octobris *Sára Pécsi* Andreae Turoczy consors, deposito juramento fatetur per omnia sicut ipsius maritus.

Istennek mondom parancsolatjából a te Sz. hatalmaddal Sz. Háromság Ur Isten, elindula urunk Jezus Krisztus egy sidó városban, vete ő néki egy sidó leány kő vánkost gyékén lepedőt, mint urunk Jezus Krisztus nem maradhatott

köváncoson gyékén lepedőn, úgy ne maradjon keserves fájdalom a csontaid vagy más tagjaidban. Az után pedig a „mi atyánkot” is el kell mondani.

Anno 1752 die 3 Junii coram figura iuris praedeductam orationem recitavit et quod contra morbos ea usa fuerit, fatebatur, ter debuit dicere super iustum jam susurando, sed cupiatim etiam clara voce recitavit; a genitrice didicit hanc orationem qua puella.

Anno 1751. die 24 septembris in possessione Cumanicali Majsa fassio Georgii Toth contra et adversus Catharinam Csapó uxorem Georgii Bosér, nos infra scripti exaudivimus haec formalia.

Interrogatio: Te Tóth Gyurka esmered-e ezen előtted álló vén asszony? - *Responsio:* Esmerem jól, mert tavali esztendőben 1750-ben, mintegy Pünkösöd után, bizonyos északán, Kökut nevű pusztán, sertvésekkel hálván, hozzámjött ezen asszony más két asszonnyal, ilyen kérdést tettek: „aluszol-e”, kire én feleltem: „nem aluszom”; arra Bosérné azt mondotta: „nó gyere velünk” arra én ismét feleltem: „nem megyek bizony én”, így tovább vélek versenkedvén és magamat nékiek nem engedvén erővel föl fogtak és elvittek Balota nevű pusztára, legottan egy kutban bele mórítottak háromszor, és kihuzván onnét engemet egy darabon elvittek, letévén ottan engemet, a Bosérné mellett lévő két asszony így szóllott egyike közülök, mit csináljunk véle, ugyan azon asszonyok közül edgyike azt mondotta: „mit csinálunk, vigyünk el” - de Bosérné monda: „ne vigyük el, hanem törjük vagy csontjait szedjük ki”, - tovább arra Bosérné mellett lévő asszonyok közül edgyike, „ne szedjük, úgy mond, hanem vigyük el, a mint is elvittek Kisszállása nevű pusztára, a hol Kalocsay Tot Pál nevű ember marhája járnak, bizonyos hármashalmon alól, a Szabadkai út mellet esik, ott megállapodván velem, minthogy csak hamar hajnallani kezdett, így szóllottak hozzám: hozzá adván Bosérné ezen kérdést: „esmersz-e engem?” feleltem: „nem esmerem”, de Bosérné monda: hazudsz mert ismeresz, de ha valakinek megmondod, mi megtudjuk, minden csontjaidat összetörjük és csontjaidat kiszedjük”, arra a szóra elmentek, és engemet ott hagytak, s a miképen észre vettem jó két mértföldnyire elvittek engemet, alig tudtam estve felé azon helyre a hol lefeküdtem vala, estve vissza jöni más nap.

Int. Voltál-e vizes reggel ott, az hol téged elhagytak? Hamar lettél-e rosszul? Resp. Mindenem vizes volt! - Mindjárt az nap bádjadozni kezdettem, és hátom is harmadnap mulva csomozni kezdett, mellyett láttak Buza Mihály ur gulyásza Bandi bujtárjaival, megszóllitván engemet, de Gyurka mi lelte a hátodat? én nem mertem egyebet szóllani, hanem mondtam, nem tudom. Annak utánna történt, hogy Szt. Mihály nap után egy héttel Lukács János gazdám sertéseit haza hajtottam, gazdám és gazdasszonyom elcsudálkoztak elnyomorodott voltomon; - mintegy Karácsonyig lábaimon jártam, annak utánna új esztendő után való hétfőn in anno 1751 lábaimról leesvén, ez mai napig is csuszó mászó vagyok, a mint lát kegyelmetek.

Int. Ezeket jó lélek szerént és lelked idvessége alatt mered-e nekie szemében tovább is vallani? Resp. Tovább is lelkem idvessége alatt merem mondani, és halálom órájáig mondom is, mert ezek mind úgy vannak és úgy törtétenek.

Int. Hány esztendős vagy? Resp. Mintegy 16 esztendős vagyok, és Selmeczen lettem e világra, de sem anyámat sem atyámat nem esmertem, hanem mint árva erre a földre leszakadtam, ép koromban szolgáltam Lakács János nevű halasi gazda ember sertései mellett.

Int. Mi okát tudod, hogy tégedet Bosérné összerontott? Resp. Vélem azért, hogy Lukács János sertéseit az udvarán gyakran hajtottam által, vettem is észre, hogy azért, mivel egyszer az udvarát sepevén, azt monda Bosérné, te bizony megbánod esztet, hogy erre hajtogatod a sertvéseket, és még élsz, megbánod, mellyet a gazdám is jól tud.

Int. Estél-e le valamikor a szekérről? Resp. Estem, de még annak előtte esztendővel, de csak Lukács János gazdám üres szekéréről, a mint egy álló esztendeig azon gazdámnál szolgálván semmi bajomat sem érzettem, minthogy meg sem ütöttem magamat, akkori leesésemmel, az üres szekerről hátul lábamra leestem, mindetig egészséges voltam, hanem első esztendőben hideglelt.

Int. Gyógyított-e tégedet Bosérné valamikor? Resp. Most f. 1751-ik esztendőben új esztendő után temető utczai kanásznak házában feküdtem, oda hívták Bosérné a végre, hogy gyógyitana meg engemet, a mint meg is kent kétszer, fizettem azért nekie három garast, tovább kérvén ötet, hogy egészen meggyógyitana, megalkuttam véle egy fiban, ajánlotta is magát, hogy ő földöt fog főzni énnekem, de más nap hozzám jött, azt mondván: majd megnézem a holdat ujság vagyon-e, vagy nem, ismét más nap oda jött azt mondotta: hozzám ne hozzátok ötet, mert én földöt nem merek főzni, az én fiam utca tizedesse, nem merem azt tölle cselekedni, az ólta csak így kinlódom, és nyomorgok valamint láttya kegyelmetek. Coram nobis. Martino Mihalovits, Josepho Farkas, Joanne David, Alex. Bük, Gregor. Szilágyi et adstantibus carcerum vigilibus Joanne Rebék, Joanne Mészáros et Josepho Turcsányi.

Anno 1752. die 4. Mensis Octobris in priv. oppido Halas I. districtus minoris Cumaniae adiacente. Levata causa Egr. Mathiae Zay qua J. Dtum. Jazygum et utriusque Cumaniae Fiscis Magistrualis, ut A. Contra invinculatum Catharinam Csapó; - actionem suam proponit sequentibus. Minthogy Csapó Katalin mind jó Istenünknek, mind hazánkknak törvényét megvetette, és ördögökkel s boszorkányokkal cimborálni, és szövetkezni bátorkodott, el annyira, hogy elmúlt 1750 esztendőben Pünkösöd tájban Tot Gyurka nevű ifjat Balota nevű pusztán háromszor bizonyos kutban - több bűbályos asszonytársaival edgyütt - mártogatta, annak utánna csontjait kiszedte, és nevezett Tot Gyurka ifjat tagjaiban úgy megrontotta, hogy sem nem járhat, sem maga erejével nem kelhet, ezeken kívül 1751-ik esztendőben Kovács Zsuzsánnát, Tot István feleségét kezének hirtelen lett összehuzásával, és lábairól következett leesésével megrontotta, úgy bűbályos szavaival, ördögi segítséggel általa megrontatott neminemű személyeket gyógyítani merészlett, a mint is A., B. és C. megjegyzett tanuk és tulajdon maga vallásiból a megirrt gonosz cselekedetei kinyilatkoznak, kire való nézve említett fiscalis kívánnya, hogy másoknak irtoztató példájára és

maga érdemlett büntetésének elvételére in conformitate art.12. 1723. ad calcem 60. par. 2-dae tractat prax. crim. et quaest. 43-ae cap. több ördögi és bubályos tetteinek kinyilatkoztatására hohér által megkínóztassék, - annak utánna elevenen megégettessék, következő képpen testének hamva vagy vízben vagy levegő égben vettessék. cum reservata.

Anno 1752. die 4. octobris in oppido Halas sub Sedria malefactorum in causa contra Catharinam Csapó erecta: *deliberatum est*. Sub. litt. A et B. producalit inquisitioniból és authenticalt tanubizonyságoknak vallásiból Csapó Katalinnak boszorkánysága nyilván kitetszene, hogy ő sok ártatlan személyeket fenyegetvén némelyeket azok közül megrontotta, és azok közül némelyeket bubályos mesterségével ugyan meggyógyította, de némelyek ugyan ma így ő általa lett megvesztésben nyomorognának, de még azon kívül Kun Ersébettel az mi atyánkot, minekutánna sok izben megcsigázta volna, véle vissza akarta mondani, mindezekre nézve, hogy ezen Isten ellen elkövetett rossz cselekedeteiért és felebarátinak lett nyomorúságoknak okozásáért, elsőben hohér által megcsigáztatik, annakutánna elevenen tűz által megemésztetik.

Anno 1752. in oppido Halas sub tortura elicitata fassio Catharinae Csapó sagae.

1-o. In ostentatione instrumentorum: Omnes corruptas personas negat.

2-o. Ad oppressionem digiti: Aequae omnia negat.

3-o. Ad occisionem Hispanicam: Pariter omnia negat.

4-o. Ad inuentionem: Nec complices revelat, taliter, et actus negat fatendo in figura Hajdonis adstantis eandem in carceribus oppressam fuisse.

5-o. Ad inuentionem sulphuream dorso adhibitam: Pariter complices et magicos actus negat.⁵⁶

II. K. K. Halas városa levéltárában lévő török - eredeti - levelek legrégibb időről:

Nr. 23. - A bajai élelmezési tiszt térítvénye a halasiak által lefizetett hidvámról - (1343: azaz 1633).

Nr. 31. - Az egri basa rendelete, a bajai bírósághoz. - Ebben rendeltetik: hogy jövőben a halasi lakosok a kiszabott tized, és rabsladót - Sklaventax - s büntetés pénzeket, s minden más fizetendő illetékeket, bírájoknak saját kezébe tegyék le, mely utóbbi az átt vett pénzt az élelmezési tisztnek átadni tartozik. Az élelmezési tisztnek, szintugy mint embereiknek és rendőrhivatalnokoknak eltartatik a Halasra való menés, és ott a fent érintett tárgybani erőszakoskodás, ha pedig bátorodik valamelyik mind a mellett is ezt elkövetni, magának tulajdonítsa a kellemetlen következményeket, a mellett ugyan is, hogy illetményét elveszti, vasban leszen Egerbe viendő, s ott rajta egy büntetés, mely sok ideig például szolgáljon, végrehajtandó. - Eger - 1046. - azaz 1636.

III. Kivonat. K. K. Halas városa emlékezetre méltó tárgyak jegyzőkönyvéből 1735-ik évről - (lap 94.)

Kedves Kapitány Úr! - Minémű kemény parancsolatját vettem a Felsőleges Locumtenentiale Consiliumnak, aztat in paribus Maczák úr által ime elküldöttem kegyelmeteknek, a végre, hogy az olyatén parancsolatot publicálja kegyelmed, megparancsolván, hogy minden Notarius aztat le pareálván a népnek megmagyarázza, ugy hogy ha valaki vakmerőképpen az infectus helyre bémegy, aztat mindjárt vagy felakasztassa, avagy agyonlővesse; hogy nagyobb tartaléka legyen a népnek, magát veszedelemtől oltalmazni. - Azomban ha valamely házban valami (a kitől Isten óvjon mindnyajunkat) pestises nyavaja esne, azonnal azon házat földig lerontván, égettesse meg kegyelmed. - Kois katonát rendelem, hogy mindenkor czirkáljon az Districtust, és jól vigyázzon. - Isákiaktól, és Kecskeméti pusztákon lévő Kecskeméti emberektől őrizkedjenek az Halasiak, Dorozsmaiak és Üllésiek, nem különben Fülöp- és Szabadszállásiak, és Kún-Sz.-Miklósiak. Mely okáért jó vármegyéket mindenütt rendelje kegyelmed. - Vigyázzon kegyelmed a pestisre, - az Istenért is kérem, és keményen parancsoljon. - Maradtam Jász-Berény, 11. May 1739. Kegyelmeteknek jó akarója Podhradszky György.

IV. Másolat. Domine Judex, et iurati oppidi Hallasiensis. A multo tempore vobis portionum solutionem mensis May imposui, quam pro hac vice frustra ab excellentissimo Commissario generali comite a Rabatta deprecare intendabatis, etiam si in futurum ex eiusdem mandato considerationem et reflexionem singularem erga vos certo certius habiturus sim, ea propter pro hac vice solutionem pro mensi maio non ulterius differatis, nisi severam executionem militarem brevi experiri velitis, simulque Varkas Abraham una cum socio itineris tum temporis mo, cui boves cum equis meis nupera vice prope Dömschöd ablatis sunt, intraque terminum decem dierum, sub poena centum aureorum, hic se sistat. Signat. in Vetsche die 9-na Aug. 1687. P. H. A. Mensing, mp.

Hátírat. Judici et iuratis oppidi Hallasiensis tradantur. Cito, citius, citissime (egy akasztófán függő, és csonttörő kerék) Hallasini.

Az eredetét lásd: B. - 10- 24.

A fentebbi Kivonatok és Másolatok hitelére *Spühler* Vilmos, Halas városi főjegyző.

Fekszik hasonnevű Tó mellett a keleti hosszúság 37° 9 1/2' és északi szélesség 46° 26' alatt. Kalocsától 5 1/2 - Jász-Berénytől 18 mértföld. A várost több domb veszi körül; ezeknek nagyobb része csatában elesetteknek tetemeit rejt magában. Illyen dombok a sóstó melletti *zöldhalom*, a város végén lévő *piarcshegy* (ezek mint mondják a Kinizsi által megvert csehek holt testeiből emelkedtek). - A város

⁵⁶ Lásd: ezen pert: iu Protocollo dts. minoris Cumaniae de anno 1743.

keleti részén lévő *fekete hegy* és az ugyanott lévő *kuruczhalom* (amaz az Ulászló alatt Szegedre sietett, s itt megállt fekete seregtől; - emez az 1703-dik évben itt Kiba kapitány alatt megöletett s miként a városi jegyzőkönyv mondja: ide temetett 234 kuruczról nyerte neveztetését.)

Éghajlata endemice egészségtelen makacs váltólázakkal; egészségesek a betegekhez = mint 1:3-4. A többi felmerülő kórokra mint Jász-Berényi l. a 118 lapon.

Folyóviz a határt nem futja, s kisebb *mocsárokon* kívül *Halas*, *Fehér*, *Sós*, *Pirtó* nevezetű több más apró tavai vannak. A *Halas* tóban lévő sziget a lakosoknak török s tatárduláskor menhelyül szolgált.

Területe 9 ²⁵/₃₂ mértföld, s a község következő számadatokban mutatta fel:

Ház és tanya szám 2590. - Összes határterület 1600 ölével 120000 hold; melyből szántóföld 15403 hold, 400 öl; kaszálló 4804 hold; szőlő 506 hold, 1200 öl.

Jegyzet: A fenmaradt 99,286 holdnyi földterületnek ¹/₄ része viz, rét, mocsár és szék; - ²/₄ része futó homok, ritkás erdő, cserje, bokrok; - ¹/₄ része pedig közlegelőnek használtatik. - Határához tartoznak a *Fehértó*, *Füzes*, *Balota*, *Zsana*, *Tajó* s *Bodoglár* nevű puszták. - Ezekkel együtt a határ négy részre osztva minden gazdának szántóföldje és rétje két kéthelyen adatott ki. A homokos rész legelőül szolgált. Szőlőskertek a Halastón túli dombon. -

Az adószorozati hiteles adatok határterületi viszonyait ekként mutatják fel:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	ölel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		20682	1115	2	29	51322	46
Rét s kert		10303	905	2	6	21721	17
Szőlő		1758	57	6	30	11427	14
Legelő		55055	80	-	54	49133	41
Erdő		2828	1200	1	22	3882	18
Nádas		1028	-	5	34	5728	20
Egészben	termény erő	91646	157	1	34	143215	36
	terméketlen	34497	1340				
összesen		126143	1497				

Földbirtokos 2709; - *helyrajzi szám* 16902.

Ház: telkes ház 1944, héber zsellér ház 5, lelkész- s tanítói lak 9, község ház 1, egy funduson két ház 8, összesen 1967.

Népessége: 1837-1846 tehát 10 év alatt *született* összesen 5513; *meghalt* 3868; s így *szaporúság* volt 1645. *Elhaltak* pedig életkor szerint 0-1 év között 1037; 1-3 = 970; 3-10 = 413; 10-20 = 205; 20-30 = 192; 30-40 = 146; 40-50 = 179; 50-60 = 227; 60-70 = 249; 70-80 = 192; 80-90 = 51; 90-dik éven felül 7. 1846-ban 3 egyén élt 95 éves koron felül.⁵⁷ 1852-dik évben összes lélekszám 12783; ebből férfi 6454, nő 6329.

Magyar 12337, német 56, cigány 142, héber 248.

R.-Katholikus 3753, reformatus 8734, evangélikus 48, héber 248.

Nőtelen 3530, hajadon 3080, nős 2760, férjes 2775, özvegy férfi 164, özvegy nő 474.

A községből távol van 165; - ellenben a községben tartozkodik idegen 104.

Főiparága a lakosságnak mezei gazdálkodás, baromtenyésztés, s kisebb *ipariüzlet*; jelesen az utóbbit illetőleg borbély 1, bodnár 1, puskás 1, csizmadia 33, festő 2, mészáros 1, timár 3, üveges 1, kalapos 5, kereskedő 43, fésűs 1, szücs 17, késes 1, szíjgyártó 2, szabó 12, kötélverő 3, harisnyakötő 2, lakatos 6, szappanos 1, kovács 17, asztalos 8, kerékgyártó 10, takács 59, ács 7.

Terem a határban kétszeres, buza, rozs, árpa, zab, kukuricza, burgonya, széna.

Marhatenyésztésére nézve: lovak: 73 egy, 44 két, 18 három éves csikó, 30 ménló, 636 kancza, 1288 herélt, összesen 2089 ló. - 167 öszvér és számár, 1915 ökör és bika, 1664 tehen, 20635 juh.

⁵⁷ Fáy András i. m.

Adó ügy: 184⁷/₈-ik évre *hadi adó* fejében 8 ft. 2 krral számított 879 egész, s ⁷/₈ rovás után fizetett 6687 ft. 3 krt.; *házi adó* fejében pedig ugyan annyi rovás után 1994 ft. 23 kr., összesen 8681 ft. 26 krt.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adóhátraléka* nem volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben *adóilletéke* s ebből *lerovása* következő volt.

	Adó illeték			Ebből lerovatott			185 ¹ / ₂ hátra maradt		
Földadó	13259	ft.	- kr.	11241	ft.	- kr.	2018	ft.	- kr.
Személy ker.	5463	''	50 ''	4643	''	33 ''	820	''	17 ''
Házadó	856	''	15 ''	727	''	36 ''	128	''	39 ''
Jövedelmi	499	''	8 ² / ₈ ''	499	''	8 ² / ₈ ''	-	''	- ''
Összesen	20078	ft.	13 ² / ₈ kr.	17111	ft.	17 ² / ₈ kr.	2966	ft.	56 kr.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Belső korcsmából 9040 ft. Külső korcsmából 1546 ft. Vásárpiercz, fűbér, mészárszékből 2609 ft. Boltokból 1117 ft. Csősztelkekből 526 ft. 18 kr. Házhely s honosodási díj 227 kr. Büntetésekéből s város lovak fuvarából 163 ft. 10 kr. Különfélékből 17650 ft. 21 kr. Különféle pénztárakból 29078 ft. 36 kr. Összesen 61957 ft. 25 kr.

B) *Kiadás.* Gabona, széna, só, szalma 8630 ft. 46 kr. Lovak 1450 ft. Fa és vas szerek 927 ft. 56 kr. Szarvas marha 280 ft. Kő, mész, cserep, téglát sat. 140 ft. Hús, fadgyú, haj, gyertya 926 ft. 20 kr. Főzelék 4 ft. 32 kr. Hivatalnokok fizetése 3360 ft. Szolgák és cselédek 3188 ft. 45 kr. Szolgák és cselédek ruráztatja 1237 ft. 39 kr. Gazdasági eszközökre 780 ft. 32 kr. Épületekért mestereknek 562 ft. 14 kr. Iroda szerekre 462 ft. 22 ⁴/₈ kr. Uti költség napi díj 3800 ft. 33 kr. Katonaságtól megváltott természetmenny 122 ft. 12 ⁴/₈ kr. Adósság és kamatfizetés 11336 ft. 18 kr. Különfélékre 5702 ft. 46 kr. Ideiglenes kiadás 4941 ft. 13 kr. Mester- és árjegyzék 541 ft. Posta költség 1 ft. 22 kr. Összesen 48896 ft. 31 kr. v. cz.

Bevétel 61957 ft. 25 kr. Kiadás 48396 ft. 31 kr. Pénztári maradvány 13560 ft. 54 kr.

Egyház ügy: Miként a város történeti adatai között felemlítünk (I. a 244 lapon) a r.-katholikusok e községben lakhatást is csak Mária Theresia nagy királynénknak 1769-dik évben kelt parancsára nyertek. Ugyan ekkor engedtetett számokra egyházhely is; melly Péter és Pál apostolok tiszteletére a kir. kincstár költségén épült ugyan fel, mindazáltal a helybeli helvét vallású lakosok az építészeti szerek összehordásában s napszámokban önként s szívesen részesültek. Ugyan ez évtől vannak meg az egyházi anyakönyvek is. (Azelőtt Halas a Majsai anyaegyházhoz tartozott). - Egyház védő a község. - Fiókhelyei: puszták: Balota 2 - Bodoglár 2 ¹/₄ - Eresztő 1 ²/₄ - Fehértő 1 ³/₄ - Füzes 1 ²/₄ - Göböljárás 1 ³/₄ - Harka (Pest várm.) 1 ²/₄ - Kis-Telek 1 - Kötöny (Pest várm.) 1 - Pirtó 1 - Rekettye 2 - Szállás (alsó) 1 ³/₄ - Szállás (felső) 1 ³/₄ - Tajo 2 - Kőkut csárda 3 órányira. - A Plebános 3 segéd lelkészszel teljesíti a váci püspök egyház kormányja alatt lelki hivatását. -1769-dik évtől kezdődnek anyakönyvei. - Ellenben a helvét hitvallásuk temploma 1566-ba keletkezett, de anyakönyveik csak 1678-ik évtől vannak fiók helyei: Harka, Kötöny s Kis-Szállás.

R.-Kath. papok, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi fizetésére, díjazására évenként kiadatik 35 kila tiszta buza, 20 kila árpa, 100 font hús, 25 font fadgyú, 60 font só, 59 öl tűzifa, 135 öl széna, 6000 kéve nád, 570 frt. v. cz. - A ref. Ekleziához tartozóknak évi fizetésére 3195 ft. v. cz. s 644 kila buza adatik ki.

Tanoda állapot: A római-katholikusoknak Elemi 1 fiú és 1 leány osztályában 2 tanító alatt 96 fiú és 65 leány; - A helvét vallásúaknak Gymnasium, nép reál iskolájában, 6 fi és 3 leány osztályában 10 tanító alatt 342 fiú és 235 leány, összesen 438 fiú és 300 leány tanuló van.

Árva ügy: 24 atyától származott 52 árvának összes vagyonértéke 14550 ft. pp.

Kórházának: 37490 ft. v. cz. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 3489 ft-ra megy váltó czédulában, miből 11 egyén ápolására 1851-ik évben 809 ft. 58 kr. adatott ki.

Vásárok. III. Károly királynak 1721-ik évi szeptember 21-kén kelt kiváltságlevelénél fogva február 28-kán, július 29-kén és november 19-kén, - továbbá I. Ferencz királynak 1804-ik évi november 30-kán kelt kiváltságlevelénél fogva szeptember 15-kén *országos vásárok* tarthatására jogosított; e vásárok két két napig tartanak.

Heti vásárok tarthatására is az utóbb említett kiváltságlevelél által nyert engedelmet, - ezek hétfőn és szombaton tartatnak.

Tüzoltó eszközök: Vizi puska 3, bőrvéder 5, csáklya 9, vízfordó kocsi 4.

Gazdasági szerek: 3 hámos- 3 ménlő, 14 bika, 3 kocsi.

Katonaság 1 lovas század szállásol. *Csendőrségből* 1 káplár alatt 4 legény.

Utolsó posta állomás: Karczag.

Kis-Kún-Majsa

II. Kis-Kún-Majsa város 1743-ik évben „ülés” nevű Dorosmai pusztán települt meg a Jászságból, Heves és Pest vármegyékből ide származott lakosoktól. A kerületeknek 1745-ik évbéli felszabadulása alkalmával, felsőbb rendeletnél fogva Ülésről „Majsa” nevű pusztára költözött; s ez időtől fogva 1753-dik évig gazdálkodásra vonatkozó jegyzékeknél egyebet nem vezetett; - ez évben kezdődnek a birtok felvallási jegyzőkönyvek, váltság szerinti földosztályok, és tanácsi jegyzőkönyvek. - 1837-dik évben V. Ferdinánd királyunk alatt városi és vásári szabadságot nyert.

Majsától keletre $\frac{1}{4}$ órányira fekszik az úgynevezett templom halma, hol hajdan, a török s tatár pusztítások előtt, állott a régi Majsa, mely pusztává tétetvén, régi templomának romjai ugyanott mai napig is láthatók.

A város közelében épületekhez alkalmas darázs kövek ásatnak, melyekből mész is égettetik. Továbbá 1816-ik évben Biliczki Imre Majsai juhász, a közel, Majsához tartozó, Kigyós pusztán 5 darab régiséget, 1 arany csattot és 4 darab arany boglárt talált (hir szerint egy abrakos tarizsnyával arany boglárokat, melyek hihetőleg kardkötőkről és csótárokról, vagy lószerszámokról hullottak le, ezeket nagy részben potom pénzen adogatta el, s kolompjait is ezekből öntötte be, - és így csak a fentebbiek találtattak nála) a magyar museumnak 1831-ik évben átadtván az arany csat 16, a 4 boglár 8 $\frac{1}{2}$ magyar arany nehézségűek; a mű XV-ik századbelinek mondatik, s Jerney János⁵⁸ nyomozódásai szerint Kinizsinek a rabló csehekkeli csatájában elesett valamelyik előkelő vitéznek készletei lehettek. Levéltárából im a következő okiratokat van alkalmunk közölhetni.

I. Kis-Kún Majsa város Borbírói naplójából az 1745-dik évi Május 27-kéről. Számot vévén Győri András csaplárosunktól 32 akó, és 3 köből borral jött volna rajta 32 ft. 45 kr. - de mivel Bórbírói kallódás, volt - floreni 6 xferi 23. - Bírói kallódás fl. 4 xr. 10 . - Püspöky kallódás fl. 8 xri 9. - Csapláros bére fl. 4 xr. 11 - és így maradt adós csaplárosunk fl. 9, ezt kész pénzrel meghfizette. - In praesentia főbíró Rékasi Pál, Patyi János, Varju András, Gáthi István, Tóth András, Dantsó János, Varga András.

II Kedves Kapitány Úr! Minémű kegyes intimatuma érkezett a Fölséges Consiliumnak? tekintetes Főkapitány úr parancsolatjából ime kegyelmednek megküldöttem in paribus, mely így következik: „Distr. Jazygum et utriusque Cumaniae tale gravamen posuerunt, quod ipsorum incolae non obstante sui a solutione Teloniorum et vadorum privilegiali, per modo regnante suam Mtem Ssimam benigne confirmata exemptione, a Consilio hoc Reg. Lttiali sub dato diei 17-ae Sept. anni 1745 circulariter per regnum hoc publicata, in nonnullis teloniis adhuc, ad vectigalis solutionem adigantur; quo per Consilium hoc R. Lttiale suae Mtti Ssimae humillime repraesentato existente, eadem sua Mtas Ssima, sub 25-a labentis hujus mensis rescribere dignata fuit: quod postquam memorati Districtus etiam per articulum 25-tum novissimae dietae in usum avitorum privilegiorum suorum Benignissime confirmatorum repositi, sicque totius Regni consensu stabiliti essent; - evidententer consequatur ipsos immunitate Teloniali, non tantum in Regiis, verum aliis omnibus in Regno hoc erectis teloniis imperturbate posthac erga solitas passuales litteras frui debere, ac proinde ex benigno suae Mttis Ssae mandato praetitulatis Dvestris, v. Civitatis hujus Magistratui intimari, quatenus praefatorum Districtum, privilegiale et legale, a tributaria Teloniorum solutione immunitatem, - a Teloniorum in gremio Comitatus hujus existentium possessoribus - sub poena legali in contra venientibus desummenda inviolabiliter observandam suo modo publicandam noverint. Datum ex Consilio Reo Locumtenentiali Posonii die 29-a May anno 1752. ad officia parati Comes Illésházy m. p., Georgius Fabiankovics m. p., Michael Sido m. p.” Nagy Mátyás, kapitány. Kis-Kún Majsa város tanácsi jegyzőkönyvéből az 1752-dik évi junius holnapról.

III. Kivonat. Kis-Kún Majsa város 1-ső jegyzőkönyvéből, az 1753-dik évi November 14-kéről - 15-dik lap. Jóakaró Birák Uraimék! Az úr Istentől minden jokat kívánok Kegyelmeteknek. Még Jász-Berényben tartatott Grális gyűlés alkalmatosságával sok fontos okokra való nézve elvégzett rendelése, ki vala pedig a szegénységnek gyarapodására való a nemes Districtusokk végezése, hogy minden privilegiált helység, esztendeig való eleséggel Buzával, abrakval és szénával annak idejében minden fogyasztás nélkül rendeltést tévén, és beszerezvén, elsőbben is a kenyert a közönséges helység házánál, Fölséges Asszonyunk hadi seregéből való quártélyos közkatonának - ugy nem különben a Prima plánán lévő altiszteknek, egy s egy portióját, a kegyes Regulamentum szerint font számra a jelentett Helység házából adgyák; - ugy nem különben a ki jó széna, tudni lilik az említett kegyes Regulamentum szerint 8 fontot, a középszerű jóságu szénából 10 - az alább való szénából pedig 12 fontot, ugy nem különben az abrakot is, az Helység házául Regulamentáliter minden Privilegiált Helység Birái osztassák; hogy ha azonban ideje korán, jelentett Birák, mind ezekre jó rendeltést nem tesznek - és mind azokat a nemes Districtusoknak tett végzések szerint nem effectuálják, a fogyasztásokat magok a Birák, és a Tanács, tulajdon károkval fogják bonificálni, ugy annyira hogy a szegénységtől a kenyert duplán fel ne engedjék venni, avvagy azért pénzt fizetni, hanem a jelentett mód szerint Helység házául Regulamentáliter font számra adattassék; - ezen felül ha valamely pénzbeli, avagy más erőszakos huzásokat a szegénységen tenni Birák uraimék észre vesznek, azonnal a magistratualis Tiszteknek jelentvén, azonnal elegendő Satisfactiót kérjenek Tiszt uraiméktul; más különben a Computusnak alkalmatosságával adgyák fel. - Ezen felül nem kevés

⁵⁸ I. Magyar Akademia értesítő 105°/₁ évi 3. füzet. 168 - 172 lapjain, hol e lelt tárgyak természeti minőségükben lerajzolják.

megmaradására céloz a szegénységnek, ha minden Privilegiális Helység érdemes Birái erőssen megtilalmazzák, hogy az lakosoknak amaz hummi csemege gyümölcsöket Buzán és Árpán venni nem engednek, mert szűk lévén ugy is az élet, a tudatlan együgyű szegénység csak maga nyalánságának megelégtetésére is Buzácskáját, Árpácskáját elvesztegetvén, majd továbbá éhen halóvá marad, más humiját kényért eladni. Azért illik in tempore, időnek előtte atyáskodóképen a Birák ebben is a szegénységnek megmaradására céloznak. – Caeterum magokat Birák uraimék az ő Fölsége kegyes Regulamentomjához tartásuk magokat a tekintetes Miliáival, maradok kigyelmeteknek. Költ Félégyházán 14-a die novembris 1753. Jóakarója – tekintetes nemes Három Districtusok Vkapitánya Almásy Pál m. p.

IV. Jegyzőkönyvi kivonatok Kis-Kún-Majsa város levéltárából. Anno 1783 die 1-a Decembris.

- 1-o Sivalkodi Mihályra panasz jöven, hogy irtóztató káromkodással a jó Istent szidalmazni merészlette, mely revisióban vétetvén elvégeztetett: Két hites tanúnak bizonyításából megvilágosodván hogy Sivalkodi Mihály, a kutya ménkü, és milliomm teremtetével káromlani a jó Istent vakmerősködött; mivel mindazonáltal ugyan azon Tanuknak vallásából kislülne: hogy a sok bor italtul elnyomattatván, épen eszén kívül lett volna – könnyebbitvén dolgát az is hogy az előtt még ilyen förtelmes káromkodásról sem nem vádoltatott, sem nem büntetett, most mint elsőben káromkodó, magának megjobbítására, másoknak pedig példájára 25 pálca ütésekkel megvertetetik, ha pedig a veréstől magát menteni megakarná, a Templo számára fizetendő 4 forintokban marasztaltatik.
- 2) Anno 1783 die 31-o Decembris. 13-o és utoljára az rendeltetett, hogy ennek utánna senkinek panasza meg ne halgattasson, ha csak dolgát instantiában nem praesentálja, hogy így apellátába menvén, a felsőbb forumok előtt is világosságban legyen minden panaszosnak állapottya.
- 3) Anno 1784 die 3-a January. 1-o. Lecta sunt praecedentis sessionis acta, mellyekből 2-o. Minthogy a kezes ménesen eddig járt mén ló eldöglött, szükséges volna arrul gondoskodni, azért csak abban határozottat meg a dolog, hogy a Beneficialis Cassának, az új épületre lett kiüresülése végett mostan más mén lovakat szerezni nem lehet, hanem a Communitas lovai közül négy harmadfű csödör csikó istállóra köttessen, és minekutána megszelidülnek fél portió abrakkal provideáltassanak; - melly négy csikóknak kiválasztására, az egész Tanács kimenvén ugyan csak négyet kiválasztottak, és azonnal istállóra köttették, - mellyeknek gondviselésére Kis Pál, minden héten percipiálendő kilencz garasokban megfogadtatott, melly bérért minden kitelhető vigyázással, és szorgalmatossággal tartozik mellettek forgolódni.
- 4) Hogy nemes Kún Majsai helység a Cassális impositionának complanációjára Pipásoktól, egy boltos görögtől és egy molnártól fizetett kezemhez harmincz egy forintokat, és 50 pénzeket; praesentibus quietáltatik Majsa die 4-a Martii 1749 - idest: Cassalis impositióra 8 ft., Pipásoktól 11 ft. 50 denár, Egy boltos görögtől 10 ft, Egy molnártól 2 ft., összesen 31 ft. 50 denár. Már Gergely, ord. kapitány m. k.
- 5) Hogy Privilegiált Majsa helység méltóságos Camerae Praeses úr Ó Excellentiája pálinkájának tizenegy forintokból álló árát fogyasztás nélkül kezemhez fizette; praesentibus quietáltatik. Sign. Majsa die 14-a Martii 1749. Már Gergely, ord. kapitány m. k.
- 6) Quietantia kétszáz Rhén forintokrul, mellyek privilegiált Majsa helységtől legközelebb elmúlt tavasszal adott száztizenöt akóbul álló borom árában fölvettem. Sign. Jász-Berény, die 13-a Mensis Decembris 1756. - Idest Rhenfl. 200 iff. Jankovich Miklós, m. k.

NB. A bor a florenis 3 licitáltatott, tészen tehát sommája 345, melly sommából fölőb quietalt sommát kivonván, marad még is restantia in fl. 145.

Mindezeket az eredetiekkel össze egyeztetve kiadta Busai Károly, főjegyző.

Fekszik a Szék tó partján, körül véve pusztákkal; keletről Szent László jász pusztá, és Kömpöcz, az egri káptalan pusztája-; délről Kigyós és Mérges puszták-, nyugodtról Tajó és Bodoglár, északról Szánk pusztával. Jász-Berénytől 17 - Majsától 3 - Szegedtől 5 - Halastól 3 - Félégyházától 4 mértföldnyire.

Éghajlata mint Halasé l. a 253 lapon.

Belső *határa* kevés fekete, többnyire sivány homok föld és szíkek, mellyeken szíksó separtetik. - Majsához tartozik Jakabszállás pusztának $\frac{1}{4}$ része, jó fekete szántóföldekkel, - és Kigyós pusztá, melly legelőül használtatik.

Területe 3 $\frac{28}{32}$ mértföld. - A község határterületi viszonyait ekként adta elő: belterület 172 hold, szántóföld 12370 hold, kaszálló 2995 hold, legelő 11940 hold, szőlő 763 hold. Ellenben az adósorozati munkálatok hiteles szám adatai következők:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
			átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld		8276	537	1	22	11301 1
Rét s kert		3074	1025	2	21	7241 19
Szőlő		449	1335	6	30	2923 55
Legelő		11212	1000	-	43	8075 2

Erdő	1579	1200	-	34	924	10
Nádas	181	500	5	50	1057	39
Egészb.	termény erő	24774	797			
	terméketlen	3143	460	1	16	31523
	összesen	27917	1257			6

Földbirtokos 1298; - s a *helyrajzi szám* 6979.

Folyóvize nincs, *tava* Szíktó, s számos apróbb mocsárai.

Népessége: családfő 1596, lélekszám 6481; ebből férfi 3199 nő 3292 = 6481.

Magyar 6343, német 11, cigány 59, héber 68 = 6481.

R.-Kath. 6413, héber 68 = 6481.

Nőtlen 1921, hajadon 1762, nős 1242, férjes 1247, özvegy férfi 78, özvegy nő 231 = 6481.

A községből távol van 65, ellenben a községben tartózkodik 10.

Főiparága a lakosságnak gazdaságot s kisebb iparüzlet.

Termeszt búzát, rozst, árpát, zabot, kukoriczát, kölest, burgonyát, kendert, és gyümölcsöt.

Marhatenyésztése: lovak: 102 egy, 59 két, 12 három éves csikó, 15 mén, 462 kancza, 369 herélt összesen 1019 ló; - 54 öszvér és számár, 1112 ökör és bika, 884 tehén, 9001 juh.

Iparüzők: csizmadia 16, kereskedő s haszonbérő 12, kovács 9, lakatos 2, szabó 6, cipész 1, kötélgyártó 1, asztalos 3, kerekgyártó 5, takács 34.

A város délnyugodti részén létező nagyszerű *Szoda-gyárban* első finomságú Szoda égettetik az egész országban.

Ház: összesen 352; ebből keresztény zsellér 341, héber zsellér 2, lelkész- s tanító lak 2, községi ház 6, egy funduson két ház 1.

Adó ügy: 184⁷/₈-ik évben *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 352 ⁶/₈ rovat után 2680 ft. 54 kr., *házi adója* 799 ft. 34 kr., összesen 3480 ft. 28 kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* nem volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben: földadó 6251 ft. 34 kr., házadó 292 ft. 15 kr., személy kereseti 2557 ft. 10 kr., jövedelmi 211 ft. 5 kr., összesen 9312 ft. 4 kr. - Mindezt az év folyta alatt teljesen lefizette.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem*. Mult évi maradvány 3252 ft. Gabona nemüekből 188 ft. 15 kr. Szarvas marhából 328 ft. Adó szedőtől 2081 ft. 50 kr. Katonai élelmezések betudásából 1139 ft. 13 ²/₄ kr. Korcsmákból 1499. Mészárszék 80 ft. Boltok 394 ft. Vásár s piarcz 214 ft. Lakhatási engedélyből 16 ft. Telkek s földek váltásából 576 ft. Szoda gyárból 200 ft. Büntetések 28 ft. Legeltetés díjából 26 ft. Város lovai előfogatából 34 ft. Kölcsön pénz 1000 ft. Különféléből 472 ft. 42 kr. Összesen 11629 ft. ²/₄ kr. pp.

B) *Kiadások*. Gabona nemüekre 832 ft. 46 kr. Szarvas marhákra 358 ft. Fa és vasfélére 898 ft. Kő, mész, téglá 40 ft. Hús, fadgyú, gyertya, ház, zsiradék 158 ft. Hivatalnokoknak 1600 ft. Levelek vitelére, rab kísérésre 264 ft. 15 kr. Város adója 140 ft. Adósság és kamat fizetésre 2742 ft. Városi cselédség ruházata 109 ft. 36 kr. Gazdasági szerekre 51 ft. Építésekre mesteremberekre 385 ft. Irodai szerekre 111 ft. 45 kr. Napi díjak, úti költség 442 ft. 36 kr. Árjegyzékekre 258 ft. 32 kr. Toborzás s egyéb katona állítási költség 316 ft. Ügyvezetői s földbecslési munkálatokra 300 ft. Különfélékre 866 ft. 12 kr. Összesen 9874 ft. 9 kr. pp.

Bevétel 11629 ft. ²/₄ kr. Kiadás 9874 ft. 9 kr. Pénztári maradvány 1755 ft. 9 ²/₄ kr. pp.

Egyház ügy: r.-katholikusok Sz. Mária születését inneplő, s 1743 ik évben alapított anyaegyházának anyakönyvei már 1741-ik év óta megvannak. - Egyház-védő a község. - Fiókhelyei: puszták: Csólyos 2 - Kigyós 2 - Kömpöcz 2 - Mérgek 2 ²/₄ - Mórisczátja 2 - Pálos 2 - Szánk 1 ²/₄ - Szent László 1 ¹/₄ órányira. A Plebános 1 segédlelkészszel a váci püspök egyház kormányja alatt teljesíti hivatását.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók részére évenként ad 75 ⁴/₈ kila tiszta búzát, 318 kila kétszerest, 4 kila árpát, 200 font must, 50 font fadgyút, 120 font sót, 16 öl tűzifát, 6 iccze vaját, 600 kéve nádat, 1 kila meszet, 1250 forintot v. cz.

Tanoda állapot: r.-katholikusok 2 fi s 2 leány osztályú elemi tanodájában 4 tanító alatt 313 fi, 251 leány, összesen 564 tanuló. - A *tanoda épület jó állapotban*.

Árva ügy: 16 atyától származott 31 árvának összes vagyonértéke 3526 ft. 16 ⁶/₁₀₀ kr. pp.

Kórházának 6223 ft. 24 kr. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 649 ft. 6 kr.; ebből 1851-ben 15 egyén ápolására 801 ft. 38 krt. v. cz. adott ki.

Vásárok. V-ik Ferdinánd királynak 1836-ik évi december 9-ki 16441/2041 sz. a. kelt kiváltságlevelénél fogva országos vásárai február 9-kén, Szent Háromság vasárnap utáni hétfőn, augusztus 27-kén, s november 11-kén tartatnak.

Heti vásárai: kedden, pénteken.

Tüzeltő eszközök: 1 vízi puska, 2 vizes lajt, 3 csákány, 2 bőrvéder, 2 lajtorja.

Gazdaságiak: 8 jármos ökör, 4 hámos ló, 2 csödör, 8 bika, 6 kan-, 3 koczasertés, 2 szekér szerszámostól, 2 kocsi s egyéb gazdasági eszközök.

Katonaság nem szállásol.

Puszták.

Mérges

I. **Mérges** pusztá, Füzes pusztá szomszédságában, közösen bírja a hármass kerület.

Fekszik Jász-Berénytől 19 ²/₄ - Halastól 2 ²/₄ mértföldre.

Éghajlata mint Halasnak l. 253 lapon.

Területe ¹⁵/₃₂ mértföld; határ területi viszonyai az adószorozati bizottmány által Majsával együtt lön felszámítva l. a 260 lapon.

Népessége összesen 35 lélek, mind r.-kath.

Ház: 3, 10 lakostálylyal.

Egyházilag a Majsai anyaegyházhoz tartozik. l. a 262 lapon.

Marha: 1 kanca, 8 herélt, összesen 9 ló, 4 öszvér s számár, 16 ökör s bika, 6 tehén, 570 juh.

Móricz-Gátja

II. Móricz-Gátja pusztá Laczháza birtokában.

Fekszik: Jász-Berénytől 14 ²/₄ - Halastól 4 mértföldre.

Határát illetőleg középtáján létezik egy csak nem meg nem közelíthető posványság, s e körül jó kaszállók.

Éghajlata mint Félegyházának l. a 226 lapon.

Területe ¹⁹/₃₂ mfd. Az adószorozati munkálatok hiteles adatai határterületi viszonyait ekként tüntetik fel:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld		912	800	1	40	1474 50
Rét s kert		455	800	1	55	873 3
Szöllő		-	-	-	-	- -
Legelő		3269	-	-	46	2544 51
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		-	-	-	-	- -
Egészb.	termény erő	4637	-	1	3	4892 44
	terméketlen	1047	-			
Összesen		5684				

Földbirtokos 122; helyrajzi szám 352.

Népessége: 157 lélek; ebből 73 r.-katholikus, 79 helvét, 5 héber.

Ház: 33, 41 lakostálylyal.

Egyházilag: a r.-katholikusok a Majsai anyaegyházhoz tartoznak. l. a 262 lapon.

Marha: 8 egy, 1 két éves csikó, 1 mén, 20 kancza, 37 herélt, összesen 67 ló; 1 szamar, 42 ökör s bika, 78 tehén, 225 juh.

Szánk

III. **Szánk** pusztá Kún-Sz.-Miklóshoz tartozik.

Fekszik: Jász-Berénytől 15 - Halastól 3 mértföldre.

Éghajlata mint Félégyházának I. a 226 lapon.

Területe $\frac{24}{32}$ mértföld. Az adószorozati munkálatok hiteles adatai határterületi viszonyait ekként tüntetik elő:

	Térmérték				Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben
Szántóföld			2178	627	1	10	2857	29
Rét s kert			1073	31	2	2	2192	40
Szöllő			26	1264	2	40	71	26
Legelő			6126	810	-	32	3289	17
Erdő			757	800	-	56	703	41
Nádas			241	672	1	38	383	16
Egészben.	termény erő		10403	1004	-	55	9497	49
	terméketlen		2346	596				
összesen			12750	-				

Földbirtokos 204; - és *helyrajzi szám* 812.

Népessége: 493 lélek; ebből 212 r.-kath., 249 helvét, 25 evang., 7 zsidó.

Ház: 94, 108 lakosztálylyal.

Egyházilag: a r.-katholikusok a Majsai anyaegyházhoz (I. a 262 lapon) tartoznak.

Marha: 14 egy, 21 két, 7 három éves csikó, 4 mén, 49 kancza, 55 herélt, összesen 150 ló; 11 öszvér s szamar, 215 ökör s bika, 221 tehén, 2989 juh

VI. KIS-KÚN-SZENT-MIKLÓSI JÁRÁS.

Áll 4 város- s 5 pusztából. Összes területe $13 \frac{26}{32}$ m. A *községeknek* úgy a kerületi *szék-* mint a *járási főhelytől távolságát*, nem különben népességét az 1850-dik évi országos összeírás alapján következő táblázat mutatja:

			Fülöp- szállás	KúnSz.- Miklós	Laczháza	Szabad- szállás	Báfony p.	Bene p.	Kerekegyh. p	Kis-Balázs p.	Lajos- Mizse p.	Összesen
Távolság	kerületi Székhely	Jász- Berénytől	14	11	16 ² / ₄	13 ² / ₄	10	9	11	11	10	plottm
	Járási Főhely	Kún-Sz.- Miklóstól	3 ² / ₄	Fő- hely	3	2 ² / ₄	1	4 ² / ₄	4	3	5	plottm
nem szerint		fi	1390	1885	1572	2200	78		475	177	819	9596
		nő	1483	2320	1625	2255	71		482	188	754	9178
nyelv szerint		magyar	2844	4398	3153	4389	149		548	365	1566	17412
		német	-	5	-	-	-		-	-	-	5
		tót	-	-	-	-	-		-	-	-	-
		szerb	-	-	-	-	-		-	-	-	-
		román	-	-	-	-	-		-	-	-	-
		olasz	-	-	-	1	-		-	-	-	1
		czigány	19	86	-	12	-		-	-	7	124
		zsidó	10	116	44	53	-		-	-	-	223
		r. kathol.	50	676	19	31	52		510	16	1524	5318
		görög e.	-	-	-	-	-		-	-	-	-
vallás szerint		gör. n. e.	10	9	3	5	-		-	-	-	27
		evang.	8	13	14	3	-		10	17	9	74
		helvét	2795	3791	3117	4363	97	Jász-Ladányfal együtt van felvéve	437	332	40	14972
		zsidó	10	116	44	53	-		-	-	-	223
	nőtlen	fi	724	1281	804	1113	45		269	89	487	4812
		nő	686	1108	700	985	40		255	94	405	3273
állapot szerint	házas	fi	631	935	741	1021	31		197	87	322	3065
		nő	632	946	745	1028	31		197	87	322	2988
	özvegy	fi	35	69	27	66	2		9	1	10	219
		nő	165	266	180	242	-		30	7	27	917
a férfiak közöl	17 éves		25	37	32	29	2		8	2	11	146
	18	''	18	31	18	18	2		5	2	21	126
	19	''	14	28	20	17	-		7	2	11	98
	20	''	8	32	24	20	-		5	-	13	102
	21	''	26	26	13	17	1		2	-	6	91
	22	''	17	29	19	27	2		17	-	8	119
	23	''	17	35	23	26	1		6	-	10	118
	24	''	24	36	21	34	-		2	4	16	137
	25	''	15	36	30	41	1		7	2	14	146
	26	''	24	31	25	39	1		9	2	9	140
Ebből távol van		fi	30	81	43	51	2		11	-	7	225
		nő	20	30	14	7	-		5	-	2	78
Idegenek	vidéki	fi	6	61	37	49	3		50	1	66	273
		nő	6	46	21	36	2		27	-	38	228
	más korona országbeli	fi	-	1	-	2	-		-	-	1	4
		nő	-	1	-	-	-		-	-	-	1
	külföldi	fi	1	-	-	-	-		-	-	-	1
		nő	-	-	-	-	-		-	-	-	-
Valódi létszám		fi	1367	2266	1566	2200	79		514	178	879	9049
		nő	1469	2337	1632	2284	73		504	188	790	9277
Együtt összesen			2836	4603	3198	4484	152		1018	366	1696	18326

Járási főhely.

Kún-Szent-Miklós

I. **Kún-Szent-Miklós** város telepítése felől bizonyost mit sem tudhatni; - Zsigmond királynak a jász-kúnoknak adott kiváltság levelében Czepléd, Körös, Kecskemét és *Tatár Szent-Miklós* is említettik; így a jász-kúnoknak a XIII., XIV., s XV-ik századokban nyert számos egyéb kiváltságaikban olvassuk: hogy a kúnok már akkor székekre valának osztva, s ezek között *Tatár-Sz.-Miklós* mint a Mísei székhez tartozó község nevezetetik; s mind ezek oda mutatni látszanak: miként a jelenleg Kún Szent-Miklósnak nevezett község az előtt Tatár-Szent-Miklósnak hivatott légyen. - *Lisznyay* Magyar-Országról írott, „de Origine Gentium” kronikájának 142-ik levelében az mondatik: hogy- a Kúnok elsőben Fülöpszállást és Sz.-Miklóst építették; - s a „szent” előnevet Kún-Sz.-Miklós különösen a szent Miklós tiszteletére épített szentegyházról nyeré. - 1595-dik évben Kún-Sz.-Miklós dombon fekvő, erős s körülasott hely, a törököktől felégettétven elhagyatott, de Miksa herczeg által ismét felépített s megerősített. - 1631-ben lipoti Keczer András kúnkapitány jelentvén II. Ferdinánd királyunknak: hogy Eger városának a török s tatár általi megvételeivel a Tatár Sz.-Miklósi kúnok szabadalmaikat elveszték, ezeknek megújítását kéré, mit a kúnok meg is nyertek. - 1685-ben Mers császári tábor a törököket Sz.-Miklósból kihajtván, előbbi lakói azt ismét megszállották. - Az ez utáni korszakból, jelesen 1669-ik évből mutatunk fel egy nyugtatványt, azt tanusítót: mit fizetett e korban a Kún-Sz.-Miklósi község évi királyi bér fejében:

I. Ego Franciscus Bornemisza Sac. Caesar. Regiae. Camer. Hungar. Proventuum Generalis Perceptor. Fateor et recognosco per praesentes, vacante - neo Palatinali Cumaniae minoris districtus Incolas Kún Sz. Miklósienses nomine soliti Annui Census per eosdem quotannis pendit soliti, manibus meis florenos Septunginta quinque administrasse. Super quibus praeactis - 15, eosdem hisce quietos, et expeditos reddo. - Actum Posonii, die Tertia May Anno Millesimo Sexcentesimo sexagesimo nono. Franciscus Bornemisza. (L. S.)

Az 1838-ki árvíz az anyagot töltést kiszakítván a Dunának hallatlan magas árja, e várost is elborítá, s több házat döntött le és tömérdek kárt okozott.

Régisége, s a XVII-ik század elején divatozott magyar stílus érdekeért mutatjuk fel a város levéltárában eredetben meglévő következő záloglevelet, mely által 1606-ban ráczevi lapos Kup Gáspár, Bojó Jónás kún-szent-miklósi lakosnak zálogba adta Bábonyi (Kún-Sz.-Miklós határ egyik része) földön birt kutját 8 tallérért; a záloglevél maga imez szövegű:

II. „Sok szolgálatom ajánlása után, akarom mindenkinek Tutára Adnom, az kiknek illik, Hogy én Ráczevibe lakozó Kup Gáspár, sok Esztendőig Birtam az Bábonyi Földet, és azon Báboni Föld Birásomban Csináltattam volt egy Kút az Báboni Földön az Bán szállási ert Partján, az, mely én nékem sok pénzemben Allott (itten egy sör olvashatlan) - Azért azt az én Kútamatt Attam Bojó Jónásnak zálogban nyocz Tallirban il okon, Hogy mjgh in is az én Maradikom li nem Tesz az nyocz Tallirt, minden üdőben Birhassa. Ha penigh az én maradikom le Tesz az nyocz Tallirt Tartozik Bojó Jónás is az, vagy maradikja az én Maradikomnak visa ereszenj, az Kutat. Ennek penjgh én Kup Gáspár Adom kezem Írását és pecsitet leveletem. Attam penigh az pecsitet leveletem az ezer Hat Szász nyocz Adjk estendőben Báboni Föld Birásomban Ezeknek Vtánna Agion Isten Mjnden Jó egessiget kigjelmeteknek mjnd Feienkint. Én Ráczevjben Lakozo Kup Gáspár Pest és Pilis Vármegyének és Sot Vármegyik iskütje volt eben az Végezisben Révis Gáspár és Révis Márton. Én Kup Gáspár Adom ezen pecsitet Leveletem.

Az eredeti okiratról le írta Kún-Szent-Miklóson, Majus 30. 1852. Kerch Jósef s. k. főjegyző.

Fekszik a Dunának Bak-ér nevű szakadéka mellett, Jász-Berénytől 11 mértföldre.

Éghajlata endemie egésségtelen, makacs váltó lázakkal: egésségesek a betegekhez = 1:3-4, egyéb előforduló kórokra mint Jász Berény I. a 118 lapon.

Területe (2 ¹⁹/₃₂ mértf.) a hozzátartozó Kerekegyháza (1 ²⁸/₃₂ m.), Orgovány (1 ²²/₃₂ m.), Szánk (²⁴/₃₂ m.) pusztákkal együtt, a község által felmutatott adatok nyomán: összes határ terület 1600 öllel: 58458 hold, 720 öl; melyből szántóföld 14095 hold, 733 öl; kaszáló 15441 hold, 890 öl; legelő 15823 hold, 999 öl; szőlő 477 hold, 1581 öl; erdő 3109 hold, 1000 öl; nádas 328 hold, 644 öl; víz állás, sivány, homok, haszonvehetlen 9181 h. 1273 öl; a legelő átalában véve kopár; - a szántó és kaszáló földeket is a Duna és Turján vize szokta leginkább borítani. Ellenben az adósorozati hiteles adatok következők:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
			átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600 öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld	7959	1392	1	38	13110	33

Rét s kert	10895	626	1	20	12783	5
Szőllő	367	867	2	4	754	56
Legelő	5145	1039	-	33	2862	10
Erdő	10	800	-	51	8	56
Nádas	-	-	-	-	-	-
Egész. termény erő	24378	1524	1	17	29519	40
terméketlen	2957	473				
összesen	27336	397				

Földbirtokos 1087; - helyrajzi szám 5778.

Folyóvize nincs, tavai s mocsárai tavasszal több ezer holdat foglalnak el.

Népessége: családfő 1266, lélekszám 6210 ebből férfi 3107, nő 3103 = 6210.

Magyar 5991, német 10, cigány 86, héber 123 = 6210.

R.-Katholikus 1369, reformatus 4650, evang, 59, görög n. e. 9, héber 123 = 6210.

Nőtlen 1765, hajadon 1534, nős 1255, férjes 1266, özvegy férfi 87, özvegy nő 303 = 6210.

A községből távol van 130; ellenben a községben tartózkodik idegen 269.

Főipara a lakosságnak mezei gazdálkodás, baromtenyésztés s csekély ipar üzlet.

Termeszt búzát 9900, rozst 4950, árpát 6150, zabot 6150, kukuriczát 2479 p. m. 25560 mázsa szénát.

Marhatenyésztése: lovak: 35 egy, 26 két, 11 három éves csikó, 8 mén, 367 kancza, 397 herélt; összesen 844 ló, 25 öszvér számár, 949 ökör bika, 901 tehén, 8284 juh.

Iparüzők: kereskedő s különféle iparos 116.

Ház: összesen 1270; ebből lelkész- s tanító lak 8, községház 6, kerületi 2, egy telken két ház 8.

Adó ügy: 184⁷/₈-ki *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 470 ⁶/₈ rovat után 3577 ft. 42 kr., *házi adója* 1067 ft. 2 kr., összesen 4644 ft. 44 kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben *adó hátraléka* 3714 ft. 22 ⁵/₁ kr. volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben

	Adó illeték				Befizetett				Maradt			
Földadó	13201	ft.	10	kr.	5892	ft.	57 ⁴ / ₁₀₀	kr.	-	ft.	-	kr.
Házadó	461	”	-	”	321	”	48 ⁴ / ₁₀₀	”	-	”	-	”
Szem. kereseti	1788	”	30	”	1733	”	12	”	-	”	-	”
Jövedelmi	170	”	54	”	144	”	-	”	-	”	-	”
Összesen	15621	ft.	34	kr.	8091	ft.	58	kr.	7529	ft.	36	kr.

Községi pénztár:

A) *Jövedelem.* Gabonából, marhákból, lovakból, faszerekből, téglá cserépből, szóval majorkodásból 1610 ft. Mult évi maradvány 3749 ft. Kir. kisebb hasznvételekből, s egyéb közföldek jövedelméből 2024 ft. 48 kr. Összesen 16392 ft. 48 kr.

B) *Kiadás:* Gabonafélékre, lovakra, marhákra, faszerekre, tégláégetésre 4642 ft. Hivatalnokok- s szolgálknak 2006 ft. Városi adó 292 ft. 22 kr. Adósság- s kamatokra 730 ft. Irószerekre s hirlapra 73 ft. Építésre 378 ft. 32 kr. Napidíjak s uti költség 414 ft. Gazdasági eszközök 120 ft. Péknek katonaság kenyeréért 463 ft. Katonaságtól megváltott terményekért s tiszti szálásbér 172 ft. 26 kr. Toborzásra 502 ft. 13 kr. Házvételre 2400 ft. Fogyasztási adó 547 ft. 30 kr. Ügyvezetők 678 ft. 20 kr. Csendőr kaszánya 700 ft. Különfélékre 1192 ft. 14 kr. Vegyesekre 832 ft. Összesen 16143 ft. 37 kr.

Bevétel 16392 ft. 48 kr. Kiadás: 16143 ft 37 kr. Pénztári maradvány 249 ft. 11 kr. pp.

Egyházügy: r.-katholikusoknak Szent Miklóst védszentül tisztelő anyaegyháza 1780-ban keletkezik, - s azóta vannak anyakönyvei. Hajdan a Pereghi anyaegyházhoz tartozott. - Egyház-védllő a vallás alap. - Fiókhelyei: Szalk Sz. Márton város 2 - Tass (3 királyokat védszentül tisztelő fiókegyházzal) 1, - puszták: Adacs 1 ²/₄ - Bábonny ²/₄ - Baracs 3 -Homok 1 - Kerekegyháza 3 - Nagy-Állás 1 - Sz. Tamás ³/₄ órányira. - A Plebános a váci püspök egyház kormánya alatt teljesíti hivatását.

A reformatióval egykorú itteni helvét vallásuak egyházának anyakönyvei pedig 1723 -1735 évtől vezettettek.

Itt a zsidóknak is van Zsinagógájuk.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátására a község évenként 7440 ft 50 kr. v. cz. ad.

Tanoda állapot: római-katholikusok 3 osztályú elemi iskolájában 1 tanító alatt 45 fi, 30 leány = összesen 75 tanuló.

A helvét vallásuaknak VI. osztályú gymnasiumában 2 tanító alatt 34 fi tanuló, és IX. osztályú elemi iskolájában 4 tanító alatt 215 fi 166 leány, összesen 381 tanuló; a *tanoda épületek* mind jó karban.

Árvá ügy: 32 atyától származott 53 árvának összes vagyonértéke 9096 ft. pp.

Kórházának 21073 ft. 35 ⁶⁰/₁₀₀ kr. tőke utáni kamat s egyéb jövedelme 1448 ft. 9 kr. v. cz. ebből 1851-ben 20 egyén ápolására kiadott 693 ft. 21 krt. v. cz.

Vásárok: I. Ferencz királynak 1794-ki julius 10-ről 7540 sz. a. kelt leiratánál fogva *országos vásárai* februar 3, majus 16, augustus 22, s december 29-kén tartatnak.

Heti vásárai: kedden és pénteken.

Tüzoltó szerek: 1 vizi puska, 1 viz hordó, 13 akós, kocsival.

Gazdaságiak: 4 hámos, 6 ménlő, 18 bika, 2 tehén, 3 üsző, 6 kan sertés, 600 juh; - 3 kocsi.

Katonaság 1 lovas század.

Csendőrség 1 őrmester, 1 káplár alatt 6 legény.

Városok.

Kis-Kún-Fülöpszállás

II. **Kis-Kún-Fülöpszállás** egy a legrégibb kis-kún községek közül; telepítése ideje 1124-ik évtől számíttatik, midőn II-ik István király uralkodása alatt a kúnok tatár vezérük alatt magyar országba bejöttek s nekik a Tisza és Duna közötti azon földrészt adatott, melly most is „Kis-Kúnság”-nak neveztetik. – 1279-ik évben az akkori pápa III. Miklós kún László királyunkat a jobb utra téríteni akarván, Fülöp nevű püspököt küldé magyarországba, ki is a még nagyobb részben pogány vallású kúnokat, az igaz hitre térítendő, meglátogatván, Fülöpszállásán is szállásolt; s innen nyerte a község „Fülöpszállás” nevét. Hogy pedig e község az eredeti kúnok telepítő helye volt, az a jászok, nagy- és kis-kúnok 1699-iki

összeírásából meg tetszik, mert a Fülöpszállási lakosok névsorában Szeplch, Vincze, Csukány, Kozár, Tantsu sat. nevek jönnek elő, melyek kétségkívül eredeti kún nevek. -1600-ik év utolján a község lakosai a rácztól sokat szenvedtek, míg végre 1700-ik év elején, midőn a rácok a község minden marháit és juhait erőszakosan elvették s elhajtottak, az egész lakosság fegyverre kapván, a rabló csordát a várostól félórányi járásra utolérte s egy ér mellett megszorította; 23 lakos áldozatul esvén a rabló rác csapatot egytől egyig leölték s jóságaikat visszahajtották. Ezen ér mai napig is „Nyakvágó”nak nevezetik. - A Rákoczy mozgalmak korában minő védlevelekkel láttatott el a város magától Rákoczytól? következő két védlevele tanúsítja:

I. Mi fejedelem felső vadász RÁKOCZI FERENCZ nemes Sáros vármegyének örökös főispánja. Adjuk tudtára mindennek a kiknek illik e mi levelünknek rendiben. Hogy mivel Isten édes hazánk s Nemzetünk az idegen Nemzet sartzoltató igája alatt nyomorgó s szenvedő hajdani állapotját Fegyverünk által naponként szabadította, és szerentsés előmenetellel boldogította. Azért meg értvén édes hazánk illy szabadítása mellett való indulatunkat Philepszállási lakosok közönségesen Hazájokhoz s hozzánk igaz szereteteknek s hűségeknek megbizonyítására nállunk s Táborunkban magokat megjelentették, kívánván egyszersmind Protectionalis levelünket magok személyek jóságok iránt közönségesen. Kiknek kéréseket is méltóknak ítélvén ezen Petsétes Protectionalis levelünk által hűségünk alatt levő mind Lovas s mind gyalog Tiszteinknek ugy Hadainknak mind közönségesen, mind pedig személy szerént parancsolyuk, se személyekben háborgatni, sem Falun mezőn levő javaikban akár mi nével nevezendő jóságokban, sokkal inkább Templom, s kerítésen belől, Templomokban, s Scholákban kárt tenni, s felverni, s felveretni, se maguk Tisztektől meg ne próbálják, se pedig directiojuk alatt való hadainknak elkövetni meg ne merészelyék. Tiszteink is meg ne engedjék. Külömben valakik ezen parancsolatunkat meg vetvén, az ellen cselekesznek, és a megnevezett helynek lakosait személyekben, vagy pedig jóságukban megháborítják, s károsítják, szoros Edictumunk ellen vétkezvén, valamit az Edictum Continentiája hozand magával a szerént való kemény sententiat, s büntetést és halált érdemek szerént el nem kerülnek. Költ Tokajnál lévő Tábor helyünkben Die 23 Mensis octobris Anno 1703. F. Rákoczy, m. k.

II. Salva Quardia. Pro Conservatione Universorum Bonorum mobilium Pecorum Pecudumque, ac Frumenti, ad Incolas Fülepszállásiens Spectantium. Datum ex Castris nostris ad Duna Ordas positis die 15 Mensis May Anno 1704. F. Rákoczy, m. p. (L. S.) Johannes Pápai, m. p.

A rác járás megszüntével Fülöpszállás közönsége idegen helyekről bevándorlottak által népesedni kezdett; - azonban 1749-ik évben a dühöngött pestisnek 326 lakos lön áldozata, - ugyanazon évben marha vészben 811 darab marhája hullott el a községbelieknek. - 1831-ben 186 lakost ragadott el a cholera. - 1835-ben ismét a marhavész uralkodott. - 1838-ban a Duna víz árja okozta csapás kiszámíthatatlan. - 1844-ki július 3-kán dühöngött orkán, a környékben legjobb izléssel épült 32 éves rézfedelű tornyot levetette, a templom tetőt összetörte, s a torony tetővel kapcsolatban állott kövek a tetővel együtt lesodortatván a boltozatot beütötték; - a renden volt szénákat elsepette, a boglyákat s kazalokat felforgatta és csak csekély részét hagyta meg tulajdonosaiknak. - 1850-ik évben a község határát az 1838-ki vízárhoz csak nem hasonló borítván, az ez okozta kár épületekben s terményekben 35688 vft-ra számított fel.

Fekszik a Kigyós érbe szakadó Kis-ér foka mellett a keleti hosszúság 36° 35' és északi szélesség 46° 49' alatt. Szabadszállástól délfele 1, Jász-Berénytől 14, s Kún Sz. Miklóstól 3 ²/₄ mértföldre.

Éghajlata mint Kún Sz. Miklós l. a 268 lapon.

Határa igen termékeny, de vannak néhol szikós helyei is.

Területét: (¹⁹/₃₂ m.) a község következő számadatokban mutatta fel: összes határterület 1200 ölével számítva 28267 hold; mellyből belterület 498 hold, szántóföld s kaszálló 10368 hold, szőlő 711 hold, legelő 7100 hold, erdő 254 hold, utak 400 hold, homok 4586 hold, vízállás 4350 hold. -

Ellenben az adósorozati hiteles adatok ezek:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	ölel vett cat. hold	ölel	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld		5879	1033	1	40	9849 4
Rét s kert		6760	1096	1	7	7567 32
Szőlő		340	964	2	40	869 6
Legelő		5268	1180	-	34	3046 52
Erdő		2	120	-	57	1 58
Nádas		36	-	3	10	114 -
Egész.	termény erő	18287	1193			
	terméketlen	5062	1516	1	10	21448 32
összesen		23350	1109			

Földbirtokos 785; helyrajzi szám 6488.

Folyóvíze nincs, székes tavak elfoglalnak 1184 catastralis holdat, a mocsárok pedig 1463 holdat.

Népessége: családfő 810, lélekszám 3557; ebből férfi 1796, nő 1761 = 3557.

Magyar 3528, cigány 19, héber 10 = 3557.

R.-Kath. 382, reform. 3147, evang. 8, görög 10, héber 10 = 3557.

Nőtlen 915, hajadon 872, nős 775, férjes 775, özvegy férfi 41, özvegy nő 179 = 3557.

A községből távol van 66; - ellenben a községben tartozkodik 54.

Főiparága a lakosságnak mezei gazdálkodás, marhatenyésztés, kereskedés s kisebb iparüzlet.

Termeszt buzát 5000, rozst 3000, árpát 4000, zabot 3000, burgonyát 1000, kukuricát 1000, p. m. szénát 22000 mázsát.

Marhatenyésztése: lovak: 34 egy, 21 két, 5 három éves csikó, 6 mén, 234 kancza, 248 herélt, összesen 548 ló; 33 öszvér s számár, 666 ökör s bika, 482 tehén, 3903 juh.

Iparüzők: csizmadia, kovács, kerék- s kötélgyártó, asztalos, molnár, lakatos 41, szücs, szabó, takács 48.

Ház: összesen 620; ebből birtokosé 360, ker. zselléré 530, héber zselléré 2, lelkész- s tanítói lak 4, községház 4, egy telken két ház 10.

Adó ügy: 184⁷/₈-ki hadi adója 8 ft. 2 krral számított 262 ²/₈ rovat után 1993 ft. 6 kr., hadi adója 594 ft. 26 kr., összesen 2587 ft. 32 kr.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben:

	Adó illeték			Befizetett			Hátramaradt		
Földadó	5388	ft.	- kr.	1564	ft.	41 kr.	3823	ft.	19 krral
Házadó	261	''	30 ''	127	''	- ''	134	''	30 ''
Személy kereseti	1194	''	10 ''	600	''	- ''	594	''	10 ''
Jövedelmi adó	32	''	34 ''	32	''	34 ''	-	''	- ''
184 ⁸ / ₉ ik mar. adónak ² / ₅ de	398	''	37 ⁴ / ₁ ''	398	''	37 ⁴ / ₁ ''	-	''	- ''
Összesen	7274	ft.	51 ⁴ / ₁ kr.	2722	ft.	52 ⁴ / ₁ kr.	4551	ft.	59 krral.

Községi pénztár:

A) Bevétel. Földből 3825 ft. 20 kr. Lovakból 280 ft. Dögbörökből 40 ft. Szálfából 8 ft. Deszkából 4 ft. 15 kr. Csapszékekből 2817 ft. 41 kr. Mészárszékekből 350 ft. Boltokból 726 ft. Vásárokból 90 ft. 30 kr. Házhelyek váltásából s más becslésekből 1231 ft. 30 kr. Lakhatási díj 100 ft. Birság 18 ft. 15 kr. Város lovai előfogatozásából 53 ft. 50 kr. Különfélékből 2568 ft. 30 kr. Adósság felvételéből 10000 ft. Legelőből 45 ft. Összesen 22158 ft. 51 kr.

B) Kiadás. Város adója 526 ft. 11 ¹/₁ kr. 184⁷/₈-ról maradt adónak ²/₅de 750 ft. Köz és külön házi pénztárra 10175 ft. Posta költség 52 ft. 50 kr. Gazdasági költségekre 182 ft. 40 kr. Árjegyzékre közös épületekre 549 ft. Napi díj s uti költség 412 ft. 41 kr. Különfélékre 602 ft. Adósság fizetésre 2275 ft. Konyha költség, város gazdájának 34 ft. Besorozott honvédek elszállítására 153 ft. Gabonáért 758 ft. 10 kr. Két kocsi ló s egy csödör 717 ft. 30 kr. Keményfa 222 ft. Fenyőfa 718 ft. Deszka s zsinde 540 ft. 30 kr. Vasfélékre 74 ft. 21 kr. Kő, mész, téglák, cserép 462 ft. Vályog, nád, vessző 235 ft. Hős, fadgyú haj, gyertya 84 ft. 15 kr. Hivatalnokok s szolgák fizetésére 2578 ft. Írószerekre 49 ft. 45 kr. Összesen 32151 ft. 53 ¹/₁ kr.

Bevétel 22158 ft. 51 kr. Kiadás 22151 ft. 53 ¹/₁ kr. Pénztári maradvány 6 ft. 58 kr.

Egyház ügy: A r.-katholikusok az Izsáki (Pest várm. s Váczi egyházm.) anyaegyházhoz - 1 órányira - tartoznak. A reformációval itt egykorú helvét vallásuaknak anyakönyve 1622-ik év óta létezik.

Egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátásához ad a község évenként 3625 ftot.

Tanoda állapot: helvét vallásuaknak IV. osztályú elemi tanodájában 4 tanító alatt 182 fi, 175 leány, összesen 357 tanuló.

Árva ügy: 6 atyától származott 11 árvának összes vagyonértéke 771 ft. v. cz.

Kórházának 8298 ft. 48 ⁶⁰/₁₀₀ kr. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 802 ft. 28 ⁶⁰/₁₀₀ kr.; ebből 1851-be 8 egyén ápolására 224 ftot v. cz. adott ki.

Vásárok. I. Ferencz királyunknak 1825-ik évi július 22-kén 9613/825 sz. a. kelt kiváltságlevelénél fogva országos vásárai április 8-kán, június 17-kén s december 6-kán tartatnak.

Heti vásárai: kedden és pénteken.

Tűzoltó szerek: 1 vízi puska, 9 bőrvéder, 3 csaklya, 2 vizeshordó.

Gazdasági szerek: 3 hámos ló, 5 csödör, 7 bika, 3 kansertés, 2 kocsi, 1 hintó.

Katonaság a községben nincsen.

Laczháza

III. **Laczháza** elneveztetését *Horváth Péter*⁵⁹ onnan származtatja: hogy IV. László királyunk itten kéj kastélyt tartott, mely akkoriban Laczkó-házának nevezteték. - Hajdani Laczkó-háza feküdt a Ráczkevi szigetet alakító úgynevezett Kis-Duna partján, hol jelenleg is láthatók különösen az egyház romjai, - általában hol a falu feküdt, azon hely máig is belső falunak neveztetik. - Keletkezése felől sok mondák, de igen kevés teljes hitelt érdemlő adatok maradtak fel; - vagynak a nép száján is mondák, mik szerént egy halászkunyhó lett első hajléka a falunak, és azon halász nevére, Laczkótól volna vette volna a hely nevét; - mások ellenben egyenesen magáról Kún László királytól származtatják, mintha ennek gyakori itt lakásától eredtek volna a híres „Laczi-konyha” és „Laczkó háza” nevek, - annyi minden esetre bizonyosnak látszik, hogy Kún László király által a kúnok és jászoknak kiadott szabadság-levél keletkezésekor 1279-ben már ennek a többi kún és jász közönségekkel együtt léteznie kellett; azt pedig hogy később nagy hely volt, gyanítatja azon tér tágassága, mit máig is az idősbekek mutatnak; hogy ezen feküdt a hajdani falu; - a régi temető rendkívüli nagysága is erre mutat. - A legrégebbi időkből e falura nézve semmi írásbeli adatok a közönségnél nincsenek, - csak egyetlen egy hiteles ősi emlékekkel bír e nép, - a falu 200 éves pecsét nyomójával, - mellyen 3 csillagot és egy égő fáklyát ábrázoló czimer körül ez áll: „Laczk. házi falu pecsétje 1651.” - még ekkor régi helyén állt a falu; a fentebb említett kis-Duna azon időben csak egy kis fokocska volt, átadás után a mostaniak beszélik, miként egy ló-fejre lépve ugráltak által rajta őseink, - bizonyítja ezt azon körülmény, miszerint 1851-ik évben a Duna közepén elsüllyedt malom-hajót szedvén ki a Laczházi molnárok, a Dunában egy kámvás kútra akadtak, abból több kámvát, és cserép korsókat szedtek ki, - nem különben Nádor Eszterházi Pál által a Laczkó házi kúnok részére 1696-ban kiadott védlevelével is (eredetie a község levéltárában van), melly szerént azon hely, hol most a Kis-duna folyik, Jakabháza pusztája volt, valami Suppán István nevű nádori adománnyal felkérte Eszterházi Pál nádortól, de ez a később kiadott Protectionalisában nyilván kimondja, hogy hibásan volt értesítve, mert ezen föld ember-emlékezet óta kúnföld volt, ezért a Laczkó háziak ismét vissza nyerték, - s bírják máig is mit még a duna el nem sodrott belőle. - Nevezetes időszaka e falunak a kiköltözés. Erről az öregek szinte átadás után beszélik, hogy ez 1742-ben történt, miután 1741-ben olly rettentő árvíz volt, hogy az egész falut elseperte, és ekkor költözött a nép azon helyre, hol a község most áll; - ennek elég hitelességet ad azon körülmény, miszerént a régi faluból semmiféle egy betű íromány sem maradt fel; hihetőleg igaz: miként mondják, hogy a sebesen rohanó árvíz martalékává lett minden; csak az egy falu pecsétje maradt meg, és egy kis Templom-harang, mi a jelenleg fenálló ref. egyház tornyában volt alkalmazva, 1844-ben megrepedt, és becseréltetett. - Kiköltözésekor ismét összeszedé e nép magát; véletlenség avagy tudomány nivellálta-e néki a helyet? nem tudhatni; - elég az, hogy olly szerencsés helyre tévő le a mostani község alapját, miszerént az azóta szenvedett rendkívüli víz-ömlések megmutatták, hogy egész határban csak ez egyetlen egy hely van, mit az évenként kiömleni szokott dunai víz-ár még ez ideig nem birt meghágni. - Kiköltözés után kevés időre helyre állt a nép közt az előbbi rend s szokás, - már 1747-ben, mint rendezett tanácsú község intézkedett saját ügyeiben, ez időtől mai napig vezetett rendes jegyző könyveit saját levéltárában hiven megőrzé. - A község neve később talán könnyebb kiejtés okáért Laczháza lett, már a későbbi jegyzőkönyvekben így íratott le. - Legnevezetesebb időszakot képeznek életéből egyéb ismert sanyaruságai között az 1838-diki rendkívüli árvíz, - és az 1840-ik év Május 1-én történt szerencsétlen tűzvész, a mit amaz el nem pusztíthatott, emez felemésztett, - a dunai víz-ár elpusztítá jószágát, élelmét a népnek, a tűz pedig felégeté hajlékát, épületeit, alig néhány ház maradt épen az egészből. - Mezővárosi rangba 1839-ik évben jött Laczháza, - városi és vásári szabadságait ez évben nyerte V. Ferdinánd királytól, - ekkor változtatott pecsétét is; a régi czimert egészen elhagyva, egy tágas mezőben kigyózdó széles folyamat vett fel, azt jelölve ki általa, hogy Dunája van. - Egyébiránt *pecsétje* a községnek már 1651-ik évben volt. - Levéltárából közöljük a fentebb előadottakra vonatkozó eme két okiratot:

I. „My Isten kegyelméből Szentséghes Romay Imperiumbéli Herczegh Galanthay ESZTERAS PÁLL, Fraknó Várának örökös Groff Ura, Magyar-Ország Palatinussa, Kunok, és Jászok Birája, Arany Gyapjas Vitéz, Nemes Sópróny,

⁵⁹ I. Comentario de Initiiis ac Majoribus Jazygum et Cumanorum. Pestini 1801. 240 l.

Pest, Pilis és Solt Vármegyéknek Fő-Ispánya, Császár, és Koronás Király Urunk eő Fölséghe Titkos Tanacsosa, Komornikja, Magyar-Ország Duna Felső-Részének, s Hegyalay Végházainak, Feő Generalissa, s Magyar-Országban Helly-Tartója. Adgyuk tudásokra mindeneknek, az kiknek illik, hogy ez elmúlt Esztendőben Nemes Suppán István Hozzánk folyamodván jelentette, hogy Jakabháza nevő Praediumnak, melly Nemes Solt Vármegyében vagyon, Actualis, és legitimus Ura nem lenne, és könyörgött előttünk, hogy megh-irtt Praediumot ex Autoritate Nostra Palatinali eő Kegyelmeinek Conferálnánk, a mint megh halgatván előttünk tett alázatos Instantiáját, Salvo jure alieno, Conferaltuk föllül-irtt Suppán Istvánnak, de mivel az mint másoktul értettük, eő Kegyelme az iránt bennünket Sinistre informált, mert az mint értettük föllül-irtt Jakabháza nevő Pusztá, Emberek emlékezetétül fogvást mindenkor Laczkházy, Kún Föld volt, kitül minékünk Laczkháziak Esztendőnként bizonyos Taxat is füzetnek, de azal nem gondolván Suppán István, nevezett Laczkháziak Marhájok ell-vesztése, s büntetés alatt tilalmazza, hogy here, és engedelme nélkül azon pusztát ne usuállyák, mert valakit ott kaphat kötözve elviteti, és Marhájokat ha ott talállya ellhajattya. Mellyre nézve az föllebb-irtt Laczkháziakat Protectionk, és oltalmunk alá vevén hadjuk, és parancsollyuk Palatinussy Autoritásunkból minden rendbelieknek, hogy ezen Protectionalis Levelünk ellen senki az megh-irtt Jakabház nevő Pusztának bírásában, és Marhájok ott legeltetésében háborgatni semmi lett uttal ne merészellye: Egyéberánt ha ki ezen Protectionk, és Oltalom Levelünk ellen cselekeszik, méltó büntetését várja magára. Költt Kiss-Mártony Várunkban Bőit-elő Havának Tizenharmadik napján, Ezer hatszáz kilenczvenhatodik Esztendőben. Paulus Eszterházy m. p.” (L. S.)

II. „Nos Comes Ludovicus de Batthyán, Perpetuus in Német-Ujvár Regni Hungariae Palatinus Comes, ac Judex Jazygum et Cumanorum, Aurei Velleris Eques, Comitatum Castriferrei perpetuus, Pest, Pilis vero et Solth arlter unitorum supremus Comes, Sacrarum Cao-Regiarum Majestatum Domini Domini Francisci I. Romanorum Imperatoris semper Augusti ac Dominae Dominae Mariae Theresiae Dei gratia Romanorum Imperatricis ac Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniaeque etc. Reginae, Archi Ducis, Austriae, Ducis Burgundiae, Brabantiae, Styriae, Carinthiae, Carnioliae, Comititis Habspurgi, Flandriae, Tyrolis et Goritiae etc. Actualis Intimus Consiliarius, Consily Locumtenentialis Regy, ac Tabulae Septemviralis Praeses, nec non per dictum Regnum Hungariae Locumtenens Regius: Damus pre memoria tenore praesentium significantes quibus expedit Universis: Quod Nominibus et in Personis Circumspectorum Judicis Juratorum Totiusque Comunitatis Possessionis Laczháza Districtui Minoris Cumaniae adjacentis exhibitae sint Nobis et praesentatae certae Literae originales Protectionales, Celmi condan S. R. J. Principis Pauli Eszterházy Regni Hungariae Palatini in Arce Kis-Marton Anno 1696 Die 13-ma February emanatae, Sigilloque ejusdem Authentico roboratae, super Praedio Jakabháza dictae Possessionis Laczháza Communitati elargitae, petendo Nos Debita cum Instantia humillime, quatenus Nos easdem Literas Protectionales transcribi, et transsummi facere, in Transumptoque aliarum Literarum Nostrarum Eisdem extradare dignemur; Quarum quidem tenor sequitur hunc in modum: „My Isten kegyelméből Szentséghes Romay Imperiumbéli Herczegh Galanthay Eszterás Páll, Fraknó várának örökös Groff ura, Magyar-ország Palatinussa, Kúnok és Jászok Birája, Arany Gyapjas Vitéz, Nemes Soprony, Pest, Pilis és Soldt vármegyéknek Fő-Ispánya, Császár és Koronás Király Urunk eő Fölséghe titkos Tanácsosa, Komornikja, Magyar-ország Duna Felső Részének s Hegyalay Végházainak Feő Generalissa s Magyarországbán Helly-Tartója. Adjuk tudásokra mindeneknek a kiknek illik, hogy ez elmúlt esztendőben Nemes Suppán István hozzánk folyamodván jelentette, hogy Jakabháza nevű Praediumnak, melly Nemes Soldt vármegyében vagyon, actualis és legitimus ura nem lenne, és könyörgött előttünk, hogy megh-irtt Praediumot ex auctoritate nostra Palatinali eő kegyelmének Conferálnánk, a mint megh halgatván előttünk tett Instantiáját, salvo jure alieno, Conferaltuk föllül-irtt Suppán Istvánnak, de mivel az mint másoktul értettük, eő kegyelme, az iránt bennünket sinistre informált, mert az mint értettük föllül-irtt Jakabháza nevű Pusztá, Emberek emlékezetétül fogvást mindenkor Laczkházy Kún Föld volt, kitül minékünk Laczkháziak esztendőnként bizonyos Taxát is fizetnek, de azzal nem gondolván Suppán István nevezett Laczkháziak marhájok el-vesztése s büntetés alatt tilalmazza, hogy here és engedelme nélkül azon pusztát ne usuállyák, mert valakit ott kaphat kötözve elviteti, és marhájokat ha ott talállya ell hajattya; Mellyre nézve a föllebb-irtt Laczkháziakat Protectionk és oltalmunk alá vevén hadjuk és parancsollyuk Palatinussy Autoritásunkbul minden rendbelieknek, hogy ezen Protectionalis levelünk ellen senki a megh-irtt Jakabház nevű Pusztának bírásában és marhájok ott legeltetésében háborgatni semmi lett uttal ne merészellye: Egyébbiránt ha ki ezen Protectionk és Oltalom Levelünk ellen cselekszik méltó büntetését várja magára. - Költt Kis-Mártony Várunkban Bőitelő Havának Tizen-Harmadik napján Ezer Hatszáz Kilenczvenhatodik Esztendőben. Paulus Eszterházy, m. p. (L. S.) Anno 1696 Die 20-a February sub Sedria Cottuum Pest, Pilis et Soldt unitorum in Libera, ac Regia Civitate Pesthiensi celebrata praesentes suae Celsitudinis Palatinalis Gratosae Protectionales sunt debito cum Obsequio publicatae. Lectum publicatum et extradatum per Stephanum Laczkovics Suprascriptae Sedis substit. Jur. Notarium m. p. Nos itaque justa et legitima Praememorata Communitatis petitione et instantia permoti et inclinati praeattactas literas Protectionales non abrasas, non cancellatas aut vitiatas, neque in aliqua sui parte suspectas, de verbo ad verbum sine diminutione, vel augmento aliquali transscribi, et transsummi, praesentibusque literis Nostris inseri, et inscribi facientes sub Stylo Nostro Judiciali Authentico Eisdem extradandas esse duximus, et concedendas Comuni Svadente Justitia. Datum in Libera Regiaque Civitate Pesthiensi Die Tertia Mensis Martii, Anno Domini Millesimo Septingentesimo Quinquagesimo Septimo. - Comes Ludovicus de Batthyán, m. p.” (L. S.)

Mindkettőnek eredetie Laczháza város levéltárában találtatik. Laczháza, Majus 24-én 1852. Csilléry Benő, városi főjegyző.

Fekszik közel a Dunához Pesthez délre 4 - Jász-Berényhez 16 ²/₄ s Kún Sz. Miklóshoz 3 m.

Éghajlata mint Kún Sz. Miklós l. a 268 lapon.

Határterülete $22\frac{2}{3}$ m. a község által 8000 holdra számíttatik, ebből szántóföldnek 6000 hold, s szőlőnek 90 hold vétetik, a többi kaszálló és legelő; ellenben az adósorozati hiteles adatok következők:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld		674	1310	2	58	2003 38
Rét s kert		71	508	3	-	213 16
Szőlő		1	1300	1	55	3 28
Legelő		1355	310	1	10	1581 4
Erdő		215	-	1	1	219 30
Nádas		-	-	-	-	- -
Egészben. termény erő		2514	1402	1	48	4513 50
terméketlen		242	406			
összesen		2757	208			

Földbirtokos 849; *helyrajzi szám* 3909.

Folyóvize: a Dunának a ráczkevi szigetet alakító egyik ága; - *tava* nincs; - *mocsárai* mintegy 500 holdat foglalnak el.

Népessége: családfő 887, lélekszám 3197, ebből férfi 1572, nő 1625 = 3197.

Magyar 3151, szláv 2, héber 44 = 3197.

R.-Kath. 19, reform. 3118, evang. 14, görög n. e. 3, héber 44 = 3197.

Nőtlen 804, hajadon 701, nős 741, férjes 745, özvegy férfi 27, özvegy nő 180 = 3197.

A községből távol van 58; - ellenben a községben tartozkodik idegen 58.

Főiparága a lakosságnak mezei gazdálkodás, baromtenyésztés, s csekély iparüzlet.

Termeszt (1851-ben) búzát 6000, - rozst 3000, - árpát 3000, - zabot 5000, - burgonyát 1500, - kukuricát 2500 p. m., - szénát 16000 mázsát.

Marhatenyésztése: lovak: 18 egy, 26 két, 10 három éves csikó, 5 mén, 150 kanca, 486 herélt, összesen 695 ló; 3 öszvér s számár, 530 ökör s bika, 366 tehén, 1453 juh.

Iparüzők: csizmadia 16, szücs 10, molnár 13, szijgyártó 1, kovács 14, szabó 17, asztalos 4, kerekgyártó 6, takács 35.

Adó ügy: 184 $\frac{7}{8}$ -ki *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 204 rovás után 1550 ft. 24 kr., *házi adója* 462 ft. 24 kr., összesen 2012 ft. 48 kr.

1849 $\frac{49}{50}$ -ki *adó hátraléka* nem volt.

1850 $\frac{0}{1}$ -ki közigazgatási évben földadó 3905 ft. 17 $\frac{2}{10}$ kr., házadó 255 ft. 45 kr., személy kereseti 926 ft. 50 kr., jövedelmi 79 ft. 40 kr., 184 $\frac{7}{8}$ -ról maradt adónak $\frac{2}{5}$ -de 310 ft. 4 $\frac{6}{10}$ kr., összesen 5477 ft. 37 $\frac{2}{8}$ kr. - Mindez az év lefolyta alatt teljesen lefizettetett.

Fogyasztási adó a cs. kincstárral egyesség folytán ez évben 117 ft. 30 kr. volt.

Községi pénztár.

A) Bevétel. Kir. kisebb haszonvételekből 2075 ft. 24 kr. Földek haszonbére 899 ft. 30 kr. Vásári jövedelem 160 ft. Közmajorkodás 350 ft. Házi s egyéb köztelkek eladásából 300 ft. Fűbér 40 ft. Különfélékből 120 ft. Pótlék adó a város részére 400 ft. Mult évi maradvány 750 ft. Összesen 5094 ft. 57 kr. pp.

B) *Kiadások.* Hivatalnokok fizetésére 1077 ft. Szolgáknak 450 ft. Község adója 573 ft. 11 kr. Különfélékre 3000 ft. Összesen 5100 ft. 11 kr. pp.

Bevétel 5094 ft. 57 kr. Kiadás 5100 ft. 11 kr. A kiadások 5 ft. 14 krral haladták a bevételt.

Egyház ügy: A r.-katholikusok a Pereghi (Pest várm. s Váczi egyházmegye) anyaegyházhoz – $\frac{2}{4}$ arányra - tartoznak. - A reformatióval itt egykorú helvét vallásuak ekleziája 1743-ba épült, nagybittatott 1820-ban. Anyakönyvei 1739-be kezdődtek; az eklezia birtokában van két 1697-ben készült tányérnak, 1698-ból egy keresztelő kannának, 1735-ből egy tányérnak, 1767-ből ismét egy keresztelő tányérnak (mind czinből).

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátásához ad a község 2740 ftot v. cz.

Tanoda állapot: helvét hitvallásuk IV. osztályú elemi tanodájában 4 tanító alatt 158 fi, 141 leány - összesen 299 tanuló.

Árva ügy: 11 atyától származott 28 árvának összes vagyoneértéke 5850 ft. 54 kr. v. cz.

Kórházának 12682 ft. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 1135 ft. 41 kr.; ebből 1851-ben 1 egyénre kiadott 6 fót.

Vásárok. V-ik Ferdinánd királyunknak 1839-ki február 21-kén kelt kiváltságlevelénél fogva *országos vásárai* február 28-kán, május 25-kén, augusztus 3-kán, s october 15-kén tartatnak.

Heti vásárai: hétfőn és csütörtökön.

Tüzoltó eszközök. 1 nagy vízi puska, 6 bőrvéder, 3 hosszú csáklya.

Gazdaságiak. Két kocsi, 1 szán, 4 hámos-, 2 ménló, 5 bika, 4 kan.

A város javai földek s egyebek haszonbérbe adással kezeltetnek.

Katonaság a községben nem szállásol.

Kis-Kún-Szabadszállás

IV. **Kis-Kún-Szabadszállás** város telepítésének ideje a régiség homályában vesz el; és arról bizonyosságot tudni annál is inkább nem lehet, mivel a városnak jegyzőkönyvei 1741-ik esztendőben kezdődvén, s más egyéb levéltári iratok is csak a XVIII. század elejéig menvén fel, azokban semmi határozottat nem lehet találni a város megtelepedésének idejéről. Hogy azonban Szabadszállás egy a legrégebben telepedett községek közül s hihetőleg a XII. vagy XIII. században már megtelepült, ezt több körülményekből alaposan lehet következtetni. Midőn a mostani templom 1733-1741 években megnagyobbíttatni és újjíttatni elkezdett, az 1-ső számú jegyzőkönyv 144-ik lapján tett feljegyzés szerint a templomnak napnyugoti végében volt régi kar vagy Chorus alsó gerendáján ilyen felirat találtatott: „*Hoc opus aedificatum est a Judice primario Stephano Hintókh anno 1628. Mestere Sarkadi Mihály.*” Ebből alaposan lehet következtetni a község régi megtelepedését; mivel ha már 1628-ban templomot is építettek, ellehet gondolni hogy a templom építésre való juthatás előtt szinte huzamos időig lakván a lakosok a telepedés helyén, a templom építés előtti és utáni idő a város régiségére mutat.

A mi a megtelepedés óta esett történeteket illeti, Szabadszállás város sokat szenvedett háborus események, elemi és természeti csapások miatt. A levéltárban van egy legrégebbi időkig felmenő okirat, mely 30 Szabadszállási lakos nevét foglalja magában, kik 1703-ban a Rácz pusztítások alkalmával legyilkoltattak. - Az első számú jegyzőkönyv felső táblájára ezen megjegyzés találtatik felírva: „Die nona Augusti 1738 hora pomeridiana praedii Bösztör impetuoso favonio et Zephro oratorium solo est aequatum. Mutatja” ezen feljegyzés, hogy e vidék a dühöngő szeleknek is mennyire ki van téve; s valamint 1844-ben, úgy a régebbi időkben is a dühöngő orkánoktól sokat szenvedett. Az 1844-ik évben dühöngött szelek házak tejét fordították le, s mellesleg legyen itt mondván Fülöpszállás templomának tornya is ekkor ledöntetett; kazalok forgattattak fel, és a mezőn kint volt gabona csomok, széna boglyák és rendek levegőben elszóráttak. - 1746-ban a pestis dühöngött, mi az akkori előljáróságot az Isten irgalmának megnyerése végett még a vigasságok és muzsika szó eltiltására is kényszerítette. Az 1831-ben pusztító Cholera - mellynek eleven emlékezte még jegyzőkönyvek nélkül is fenn áll - tárgy hasonlatosságánál fogva szinte itt jegyeztetik fel. - 1763-ki június 28-kán reggeli 6 óra tájban a jegyzőkönyv szavai szerint „alkalmas erőben tapasztaltatott itt azon földingás melly miatt Révkomárom városa iszonyú romlást és veszedelmet szenvedett.” - 1763-ki július 1-sőjén estveli 7 óra tájban olly szörnyű jégeső érte a várost, melly miatt a Bösztöri pusztán lévő buzák összetörtettek, s később 1772-ki május 26-kán délutáni 6 órakor ismét nagy jégeső volt, melly a megelőző 1771-ik évben pusztított jégesőket megújítva követte s a Bösztöri gabonákban sok kárt tett. Különös hogy az 1851-ik évben tapasztalt, különben nem nagy mértékű jégeső a határnak éppen azon részét érte, melly a fönt előszámlált esztendőben mindenkor. Az 1771-ik évben pusztított jégeső által okozott károk enyhítésére 315 Rhftokat utalványoztak a kerületek a közházi pénztárból. - Legveszedelmesebbek voltak az 1770-1776-ik esztendők. A marhadög nagy mértékben dühöngött 1770-1771-1772-1773-1775 és 1776-ik években. Szinte a marhadög uralkodott 1812-ben és a legközelebb elmúlt 1851-ik évben. Adja az ég hogy olly sok egymás után következő években ne sújtsa e veszély a lakosságot mint 1770-ben. Az 1851-ki dög uralkodásának ereje minden esetre az 1770-ben dühöngött marha vészre emlékeztet. - A fentebbi csapást ujjakkal tetézte a gondviselés; mivel nem csak a dühöngött marhavésznek súlyját érezte a lakosság, hanem az 1775-ik és 1776-ik esztendőben a Duna árja egymásután kiöntött és elborította a község határát. Az 1775-ki árvíz a még most is siralmas emlékeztető 1838-ik évi romboló árvizet juttatja eszünkbe. Egyéb károkon kívül hivatalosan tett

becsü után jegyeztetett fel a jegyzőkönyvekben, miszerint a községnek 877 pozsonyi mérő buza vetése elsepergetett, töltései és hidjai össze romboltattak s a város vízárral annyira körül vététt, hogy ladikok nélkül se ki se be nem lehetett járni. Sőt fel van jegyezve, hogy ha az éppen akkor életbe léptetett toronyőrség a lakosságot harang zugásokkal fel nem ébreszti s ez a vízár haladását töltésekkel meg nem gátolja, az egész város ki van téve a vízár rombolásainak. Ezen dolog történetének feljegyzése e szavakkal rekesztetik be a jegyzőkönyvben: „*ez rövideden ekképen emlékeztül beiratván, jusson eszébe az olvasónak, melly hatalmas az úr Isten, a ki a távol levő vizeknek is mint szolgáltnak parancsolván, azokat a nagy romlottsággal ostorul küldheti.*” - Az 1850-ik évi február 17-én medréből ismét kiontott vízár hasonlóul sok kárt okozott e városnak; de eredménnyel még sem olly siralmas mint a fentebbiek. - 1796-ban egy példa nélküli tűzár érezte e város lakosságával mindent megemésztő erejét. A mint ugyan is száz hagyomány után fenn maradt, valamely arató vigyázatlanságából egy csomó meggyulladván, a nyári rekkenő melegség által szárazzá szalt tarlok és learatott gabona neműek, sőt igen sok még lábon levők is - az akkor éppen dühöngött szelek által élesztetvén a tűz - egészen porrá égtek. Már az a levéltári iratok között is feljegyezve találatik, mily kimondhatatlan kár lett ezen tűznek következtével: 10605 csomó gabonája lett semmivé a lakosságnak. - A város előhaladását illetőleg Posta-hivatala 1789-ben keletkezett; jobb gazdálkodás tekintetéből a tagosítás 1812-ben már megtörtént - ekkor tagosítván a belső vagy tanyás földek. Ezen tagosítás későbbben többeknek panasa miatt rectificáltatott 1822-, 1823-, 1824-, 1825- és 1826-ban. A szék kaszálok osztálya véghez ment 1829-1830-ban; a Jakabszállási pusztát birtok egy részét tagosítva felosztották 1840-ben; végre a Balácsi pusztát és az Aranyegyházi pusztának egy részét a közigazgatás megszüntetése után - a város fekvő javaival együtt tagosítva felosztották a legközelebbi múlt 1851-ik esztendőben. - Vásári jogot nyert e község s ez által várossá emelkedett 1819-ben; - egészségügyi tekintetben pedig akkor tett nagy elő haladást, a midőn 1848-ban gyógyszerért állított felsőbb engedelem mellett és egy orvosi állomást rendszeresített. - A város történet-iratából nem lehet kihagyni azon már fentebb megemlíteni kellett körülményt sem, miszerint az 1849-ik évi forradalomhoz július 25-ik és 26-ik napján az ausztriai császári seregnek egy mint egy 30000 főből álló osztálya Ramberg Generalis alatt e városon vonulván keresztül, ezen alkalommal egy részről sok károkat szenvedett a lakosság a had fáradozmai miatt felbőszített katonaságtól, más részről pedig maga a község tetemes áldozattal járulván a hadsereg szükségének kielégítésére, ez által feljegyzésre méltóképpen teljesítette azon kötelességét, mellyel a haza és uralkodó Fejedeleme iránt tartozik. Levéltárából a következő okiratokat közöljük:

- I. „My Bettlenfalvai Groff THURZÓ STANISLÓ, Magyar-országnak Nádor-Ispánnya, Kúnoknak Birája Szepes vármegyének örökös Feő-Ispánnya, az Felsőges Második Ferdinand Romay Császár, Magyar és Csehország Koronás Királyának vs. titkos tanácsa, és Magyarországba helytartója köszönetünk után. Tinektek Kis-Kúnságon lakosoknak, úgy mint Szent Miklós és Szabadszállás feőbiraknak és polgároknak, és az Kis-Kúnsághoz tartozandó egyéb helyeken lévőeknek, azt akaránk értesül adnunk. Jól reá emlékezhetek, hogy az Istenben el nyugott Groff Thurzó György Uram tisztinek méltósága szerint, és az Nádor-Ispánságnak hivatalyából régi Szent királyoknak megh rögzött privilegium és Országunknak szabadsági magával ezt hozván, hogy az Kúnságnak bírái mindenkor az Nádor Ispán. Annak azért megh felelni akarván egész lakó helyeteken csak egy ember sem lakván - hanem olyan sok esztendőkhig nagy pusztaságba lévén, szorgalmatos - - - utánna lévő tisztviselőt, Ispánt - - - az Nemes és Vitézlő - - - egy néhány Falut meg szállított, benneteket oltalmazott, és szabadságokban meg is tartott, mind addig migh szegén Praedecessorunk volt. Az után Forgách Sigmond Uram is, ugyan azon Nádor Ispánságbeli tiszt méltóságával, Strutz Ferenc Uram gongyaviseletére bizott volth és mind az kétt előttünk való Nádor Ispánoktól függöttetek, és az kiket ők magok képekben rendeltének kikhez halgattatok, azoknak szavát fogadtatok, és engedelmességgel voltatok. Miis azoknak halálok után, azon helyes hatalommal Császár Urunk eő Felsőgeitől és az nemes országától Nádor Ispánna választván, és tisztünk méltóságával elni akarván, képünkben való gondotok viselésére az fellyül megh neuzett Keczer András Uramat rendeltük, és az Ispánságnak és Kapitányságnak tisztit eő Kegyelmeének attuk. Hadgyuk azért, és tisztünk szerént serio paranchollyuk, hogy minden illendő dolgokban, Keczer Uramnak mint Ispántoknak és Kapitántoknak szavat fogadgyatok, eő Kegyelmetől és senkitul egyébtül ne halgassatok és levelünk látván eő Kegyelmeivel vagy emberével, hozzánk Semphere vagy az hol leszünk minden haladék nélkül felkülgyetek, kik által az mivel minekünk tartozni fogtok végezni akarunk vélek, és eő általok meg is üzennyük. Ebbe egyebet kemény büntetésünk alatt ne cselekedjete. Mi is az tiszt méltóságunkat szemünk előtt tartván - - - meg nem engedgyük, hogy valaki háborgasson benneteket. Datum in Libera Regiaque Civitate Soproniensi Die - - ma octava Mensis Juny. Anno Domini Millesimo Sexcentesimo vigesimo secundo. Gróff Thurzó Stanizló, m. p. (P. H.) Stephanus Szikszay, m. p.”⁶⁰
- II. „Nos Sacrae Caesariae Regiaeque Majestatis, Domini Nostri Clementissimi Camerae Hungariae Praefectus, et Consiliarius. Universis singulis Illustrissimis nempe Reverendissimis, Splibus Magnificis Admodum Reverendis Generosis, item et Nobilibus Dominis Supremis et Vice Generalibus, Comitatumque Comitibus, Judicibus Nobilibus, et

⁶⁰ A gondolat jellel jegyzett helyeken a szavak olvashatatlank s a szinte megromgyolott papiros miatt s csak megszaggyatva olvasható egy-két szó.

Assessoribus, item Confiniorum Capitaneis, Castellorum Procuratoribus, Vigiliarum Magistris Vexilliferis, nec non quorumcunque Dominorum Praefectis, - Provisoribus, ac aliis Officialibus; Deinde Pontium Vadorum, et Traiectuum Custodibus; demum cuiusvis Telony et Vectigalis Exactoribus, deinde Tricesimatoribus eorumque Contrascris, et Vicesgerentibus, ac aliis quibuscunque Praesentium notitiam habituris Significamus Libertinos Suae Mattis Szabadszallasienses in eo graviter conqueri; Qualiter nimirum non obstante ipsorum praerogativae Nobilitaris immunitate, a Divis quondam Hungariae Regibus elargita, qua et semper gavisi fuissent, gauderentque - etiam de praesenti, dum ipsi hinc inde in Regno Passus Tricesimis, ac aliis Traiectibus et Telonys Subiectos, transirent, Quaestum subinde exercentes, ultra persolutam iustam de rebus Tricesimam insolitis Regalibus et Muletis, per praefatos Tricesimatores, ac alios Officiales praesertim Confiniarios iffligantur et divexentur, damno et praeiudicio praenarratarum immunitatum suarum evidenti. - Cum autem iuxta leges Patrias; quo ad solutionem Tricesimae, intra ambitum itidem Regni huius, de rebus propriis, exceptis inductis et eductis, Obligarentur, multo minus ad ullius insolitas exactiones, et Regalium pensiones Obstringerentur. Qua propter Universos et Singulos, quos supra, nomine et Autoritate suae Mattis requirimus, Tricesimatoribus autem, eorumque Contrascris, et Vices gerentibus, ac aliis ab hac Camara dependentibus Officialibus, serio iniungimus, quatenus memoratas Libertinos Szabadszallasienses Regios, (quorum Protectionis cura post suam Mattem Fisco Eiusdem Regio, et consequenter Camerae huic incumbet) ubique tute et secure liberos, et absque omni impedimento, ac inusitata (excepta iusta Tricesimali) quavis alia solutione, et mulcta ire, redire, stare, morari permittant, et per suos sinant, nec eosdem in personis, vel rebus turbare, et molestare ausint, nisi velint Fisco Regio, eosdem Libertinos suo modo defensandi Ansam contra se se praebere, quin potius in favorem Suae Mattis, cuius Peculium et hi Libertini essent, eosdem eostra quosvis similes Turbatores protegere, desideratoque auxilio et ope adesse non graventur. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Posony, die Septima Mensis Junii. Anno Domini, Millesimo, Sexcentesimo Septuagesimo Nono. Ex Consilio Camerae Hungaricae Die et Anno Suprascriptis. Paulus Mednyánszky.”

A Kun-Szabadszállás város levéltárában található eredetiről. Kiadta Szabadszálláson, majus 29-kén 1852. Kovács Zsigmond m. k., főjegyző.

Határának egy része homokos, hol jegenye s nyárfák ültetvék, szőlő sovány s inkább gyümölcs kedveért tartatik.

Fekszik Jász Berénytől $13 \frac{2}{4}$ - Kún Sz.-Miklóstól $2 \frac{2}{4}$ mértföldre.

Éghajlata mint Kún Szent Miklós a 268 lapon.

Területe ($1 \frac{21}{32}$ m.) 1812-1830 tagosított a belső határban 1200 öllel számított 11644 hold szántóföld, 4102 hold kaszáló, - 1840-be a Jakabszállási pusztán tagosított 1968 hold szántóföld, 984 hold szőlő; - 1851-ben Balázi s Aranyegyházi pusztán tagosított 3500 hold szántóföld, 2500 hold szőlő; a felméréstlen legelő lehet 4702 hold, a szőlő 600 hold, az összes határterület tehát 30000 hold, s a Jakabszállási puszta 1144 hold. - Ellenben az adósorozati hiteles adatok következők:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			10313 1493	2	30	25886	52
Rét s kert			5620 673	1	41	9427	55
Szőlő			620 748	3	20	2068	14
Legelő			6555 1573	-	38	4136	55
Erdő			2 400	1	20	3	-
Nádas			297 317	2	40	792	32
Egészben.	termény erő		23410 404	1	48	42315	28
	terméketlen		4340 870				
összesen			27750 1274				

Földbirtokos 1225; *helyrajzi szám* 8435.

Folyóvize nincs; számos kisebb *tavai s mocsárai* mintegy 5-600 hold területet foglalnak el.

Népessége: családfő 1478, lélekszám 5119; ebből férfi 2557, nő 2562 = 5119.

Magyar 5054, cigány 12, héber 53 = 5119.

R.-Kath. 161, reform. 4888, evang. 12, görög n. egy. 5, héber 53 = 5119.

Nőtlen 1326, hajadon 1143, nős 1159, férjes 1166, özvegy férfi 72, özvegy nő 253 = 5119.

A községből távol van 59, - ellenben a községben tartózkodik 199.

Főiparága a lakosságnak mezei gazdálkodás, baromtenyésztés, marhakereskedés s csekély iparüzlet.

Termeszt búzát 12000, rozst 15000, árpát 5000, zabot 4000, burgonyát 1500, kukuricát 5000, repcét 100 p. m, szénát 22500 mázsát.

Marhatenyésztése: lovak: 48 egy, 28 két, 21 három éves csikó, 12 mén, 262 kancza, 425 herélt, összesen 786 ló; - 57 öszvér s számár, 1234 ökör s bika, 805 tehén, 7785 juh.

Iparüzők: csizmadia 36, kereskedő 8, szűcs 10, kovács 24, szabó 10, asztalos 2, kerekgyártó 5.

Ház: összesen 1043; ebből telkes 565, keresztény zsellér 444, héber zsellér 11, lelkész- s tanító lak 4, község ház 9, egy telken két ház 10. E házak között van 608 ház birtokos lakosok tulajdona.

Adó ügy: 184⁷/₈-ki *hadi adója* 8 ft. 2 krral számított 401 ²/₈ rovat után 3041 ft. 54 kr., *házi adója* 907 ft. 14 kr., összesen 3949 ft. 8 kr.

18⁴⁹/₅₀-ik évben adóhátraléka nem volt.

185⁰/₁-ki közigazgatási évben

	Adó illeték				Ebből lerovatott				185 ¹ / ₂ hátra maradt			
Földadó	7594	ft.	28	⁶ / ₈ kr.	6070	ft.	13	⁶ / ₈ kr.	1524	ft.	14	² / ₈ kr.
Személy ker.	1544	''	50	''	1037	''	-	''	507	''	50	''
Házadó	420	''	-	''	420	''	-	''	-	''	-	''
Jövedelmi	128	''	13	²¹ / ₃₀ ''	128	''	13	²¹ / ₃₀ ''	-	''	-	''
Összesen	9687	ft.	31	²¹ / ₃₀ kr.	7655	ft.	27	²⁷ / ₆₀ kr.	2032	ft.	4	² / ₈ kr.

Községi pénztár:

A) *Bevétel*. Gabonából 5 ft. Marhából 600 ft. Mész, téglá 431 ft. 21 kr. Koresmákból 4138 ft. 30 kr. Boltokból 793 ft. 19 kr. Országos vásárokból 135 ft. 17 kr. Heti vásár kibérléséből 50 ft. Lakhatási díj 60 ft. Szabad telkekből 30 ft. Büntetésekéből 175 ft. 48 kr. Legelő bér 161 ft. 45 kr. Szántóföldek hasznbére 1687 ft. 15 kr. Előfogatokból 12 ft. 37 ¹/₂ kr. Különfélékből 839 ft. 5 kr. Mult évi maradvány 4981 ft. Szinte az 1850-ről 4930 ft. 40 kr. Összesen 24027 ft. 22 ¹/₂ kr.

B) *Kiadások*. Gabonára 2650 ft. 33 kr. Lovakra 600 ft. Marhákra 430 ft. Fa s vasfélékre 696 ft. 35 kr. Mész, téglá 58 ft. 43 kr. Hús, fadgyú 268 ft. 30 kr. Házi pénztárra 110 ft. 12 ¹/₂ kr. Hivatalnokok s szolgákra 2982 ft. 6 kr. Gazdasági eszközök 371 ft. 12 kr. Boltokba 116 ft. 48 kr. Vendég ellátására 149 ft. 9 kr. Posta 26 ft. 14 kr. Építésekre 21 ft. 5 kr. Mesteremberekre 327 ft. 32 kr. Írószerekre 304 ft. 27 kr. Uti költség 757 ft. 54 kr. Különfélékre 3280 ft. 2 ¹/₂ kr. Adóba 1040 ft. Toborzásra 159 ft. 59 kr. Csendőrökre 1590 ft. 59 ¹/₂ kr. Dögvészfelügyelőknek 62 ft. 30 kr. Összesen 16004 ft. 31 ¹/₂ kr.

Bevétel 24027 ft. 22 ¹/₂ kr. Kiadás 16004 ft. 31 ¹/₂ kr. Pénztári maradvány 8022 ft. 51 kr. v. cz.

Egyház ügy: A r.-katholikusok az Izsáki (Pest várm. s Váczi egyházm.) anyaegyházhoz - 2 órányira - tartoznak. A reformációval egykorú itteni helvét lakosoknak már 1626-ba létezett eklézsiájában a megholtak anyakönyve 1739 - születtek s házassultaké 1742-ik év óta vezetetik.

Lelkészek, egyháziak, egyházfiak s tanítók évi ellátásához ad a község 3815 ftot. v. cz.

Tanoda állapot: helvét vallásuak V. osztályú elemi tanodájában 5 tanító alatt 265 fi, 230 leány = összesen 495 tanuló. A tanoda épület jó karban.

Árva ügy: 48 atyától származott 61 árúnak 21647 ft. 45 ⁷/₈ krban tőkesített vagyonértéke közgyámulag kezeltetett.

Kórházának 13507 ft. 53 kr. tőke utáni kamat s egyéb évi jövedelme 823 ft. 58 kr. v. cz.; ebből 1851-ben kiadott 778 ft. 20 kr. v. cz.

Vásárok. I. Ferencz királynak 1819-ik évi november 12-ről 13141 sz. a. kelt kiváltságlevelénél fogva országos vásárai martius 31, julius 7, s october 20-kán tartatnak. - *Heti vásárai* hétfőn, csütörtökön.

Tüzoltó szerek: 2 vízi puska.

Gazdaságiak: 4 hámos ló, 4 csödör, 12 bika, 4 kan sertés, 2 utazó- s egy teherhordó kocsija.

Katonaság nem szállásol.

Csendőr 1 káplár vezénylete alatt 5 lovas.

Puszták.**Bábony**

I **Bábony** puszta Kún Sz.-Miklós közelében, melyet e most nevezett község Pest-Solt megyében kebelezett Törtel pusztáért cserébe nyert.

Fekszik Jász-Berénytől 10 - Kún Szent Miklóstól 1 mértföldre.

Területe $25/32$ m. Az adószorozati munkálatoknál Pest-Solt megyében kebelezett Adács községhez kebeleztetve ezzel együtt tesz egy adó községet.

Népessége: 149 lélek; ebből 52 római-katolikus s 97 helvét.

Egyházilag a Kún Szent Miklósi anyaegyházhoz - $2/4$ órányira - tartozik. (l. a 270 lapon.)

Marha: 19 kancza, 19 herélt, összesen 38 ló; 2 öszvér s számár, 13 ökör s bika, 31 tehén, 376 juh.

Ház 35, 34 lakosztályal.

Bene

II. **Bene** puszta. Jász-Berény - s Jász-Ladány községek birják.

Fekszik Jász-Berénytől 9 - Kún Szent Miklóstól $4 \frac{2}{4}$ mértföldre.

Éghajlata mint Kún Sz. Miklósé l. a 268 lapon.

Területe $1 \frac{9}{32}$ mértföld. Az adószorozati munkálatoknál e puszta adó községül felvételre ugyan, de illynek csak az egész pusztának azon része vétetett, mely Jász-Ladány község tulajdona; a többi rész Lajos-Mizse pusztákkal egyítve vétetett fel; - a Jász-Ladányi részre nézve tehát az adószorozati adatok ezek:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átallában 1 cat. hold u.		Egészen	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		32	-	1	50	58	40
Rét s kert		-	-	-	-	-	-
Szöllő		-	-	-	-	-	-
Legelő		4798	200	1	26	6898	6
Erdő		1417	-	-	57	1351	8
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő	6247	200	1	20	8307	54
	terméketlen	395	800				
	összesen	6642	1000				

Földbirtokos 1; *helyrajzi szám* 47.

Népessége Jász-Ladánynyal van felvéve l. a 175-176 lapon.

Egyházilag a Kecskeméti anyaegyházhoz tartozik – 2 órányira.

Marhái szinte Jász-Ladánynál felvéve a 176 lapon.

Ház száma Jász-Ladánynál van felvéve a 176 lapon.

Kerekegyháza

III. **Kerekegyháza** puszta, Kecskemét határa mellett az izsáki pósta-utban, Árokszállás, Szabadszállás és Fülöpszállás polgárainak birtoka egyenlő részben.

Fekszik Jász-Berénytől 11 - Kún Szent Miklóstól 4 mértföldre.

Éghajlata mint Kún Sz. Miklósé l. a 268 lapon.

Határa róna, homokos ugyan de azért jól termő.

Területe $1 \frac{28}{32}$ m. Az adószorozati hiteles adatok ekként mutatják elő határterületi viszonyait:

Térmérték	Tiszta Jövedelem
	átallában 1 cat. hold u. Egészen

	1600	öllel vett cat.	hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			1345	668	1	22	1839	46
Rét s kert			756	132	1	38	1232	33
Szöllő			1	1300	1	55	3	28
Legelő			10700	400	1	2	11145	7
Erdő			13	800	-	57	12	50
Nádas			164	400	1	25	232	41
Egészb.	termény erő		12981	500	1	6	14466	25
	terméketlen		703	520				
összesen			13684	1020				

Földbirtokos 104; - és helyrajzi szám 436.

Népessége 957 lélek; ebből 510 r.-kathol. 437 helvét, 10 zsidó.

Egyházilag a r.-katholikusok a Kecskeméti anyaegyházhoz – 2 órányira – tartoznak.

Marha: 21 egy, 16 két, 4 három éves csikó, 4 mén, 96 kancza, 132 herélt, összesen 283 ló; 6 öszvér s számár, 165 ökör s bika, 187 tehén, 1871 juh.

Ház 197, 229 lakosztálylyal.

Kis-Balázs

IV. Kis-Balázs pusztája, Fülöpszállás és Szabadszállás birja.

Fekszik Jász-Berénytől 11 - Kún Szent Miklóstól 3 mértföldre.

Éghajlata mint Szabadszállásé, Kún-Szent-Miklósé l. a 268 lapon.

Területe $1 \frac{10}{32}$ m. Az adósorozati munkálatok alkalmával Pest-Solt megyében kebeleztetett Adács községhez kebeleztetvén, ezzel együtt egy adó-községül vétetett.

Népessége 365 lélek; ebből 16 r.-kath. 332 helvét, 17 zsidó.

Marha 19 kancza, 18 herélt, összesen 37 ló; 16 ökör és bika, 18 tehén, 40 juh.

Ház 177 ház, 95 lakosztálylyal.

Lajos-Mizse

V. Lajos-Mizse pusztája, a Pest-Kecskeméti országútban Örkény és Kecskemét közt, postahivatal- s váltással. Jász-Berény város birtoka.

Fekszik Jász-Berénytől 10 - Kún Szent Miklóstól 5 mértföldre.

Éghajlata mint Kún Sz. Miklósé l. a 268 lapon.

Határa homokos bár, de azért termékeny.

Területe $2 \frac{11}{16}$ m. Az adósorozati munkálatok hiteles adatai - figyelve a Bene pusztája leírásában fentebb a 290 lapon előadottakra – következők:

	Térmérték				Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	öll	átallában 1 cat. hold u.		Egészen	
					ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			9118	1111	2	31	23645	1
Rét s kert			694	169	2	40	1850	57
Szöllő			-	-	-	-	-	-
Legelő			13069	121	-	36	7840	22
Erdő			1853	212	-	46	1429	35
Nádas			18	1531	1	35	30	1
Egészb.	termény erő		24753	1544	1	24	34795	56
	terméketlen		4523	759				
összesen			29277	703				

Földbirtokos 610; - s a helyrajzi szám 2434.

Népessége 1573 lélek; ebből 1524 r.-kath., 40 helvét, 9 zsidó.

Egyházilag a Kecskeméti anyaegyházhoz - 2 órányira - tartozik.

Marha 48 egy, 19 két, 4 három éves csikó, 11 mén, 250 kancza, 218 herélt, összesen 550 ló; 11 öszvér s számár, 333 ökör s bika, 315 tehén, 1310 juh.

Ház 302, 351 lakosztálylyal.

XXX. Irodalom.

A Jász-kún kerületeket illetőleg a jelen évszázadban megjelent s általunk is használt munkák s értekezések következők:

Leel Kürthének, vagy Jászkürtnek esmerete. *Molnár* Ferencztől Bécsbe 1788 - nyolczadrét. (1799-be deákul jött ki, s 1803-ba Pesten magyar kiadásban.)

A jász vagy ijász kürtön lévő metszésekről és azoknak értelmekről. Irta nemes *Decsi* Antal Miskolczon 1814. (I. R. 51. I. előbeszéd XXX. I. II. R. 64. I. mindkét résznél a kürtnek egy egy réz táblája.) Ennek

Birálata a tudományos Gyűjtemény 1812-diki év folyam IV. füzeté. 96-103 lapjain.

Kis Kún kerületnek 1805-iki, Januarius első napjától kezdve egész az 1817-ik esztendei december hónapnak utolsó napjáig először helyenkint, azután összvesommázottan leírott statistikai esmérete. Kiadta *Peterka* Josef, a tisztelt ns. k. kerületnek főorvosa. - A tudományos Gyűjtemény 1818-diki évfolyam VIII. füzeté 66-84 l.

Értekezés a Kunokról s azoknak egyik hajdani anyavárosáról *Halasról* Posfay Jánostól, a tudományos Gyűjtemény 1821-iki évfolyam 10-ik füzeté 3-34 lapján.

Kúnoknak törvényes állapotjuk I. Wlászló alatt Magyarországon 1444. a tudományos Gyűjtemény 1832-iki évfolyam 8-12 lap.

Rumy: Bél Mátyás véleménye a Cumanusokról és Jassygesekről a tudományos Gyűjtemény 1834-iki évfolyam VII. füzeté 93-96 l.

A Jászkún kerületeknek földleirati ismerete a tudományos Gyűjtemény 1838-, és 1839-diki évfolyam IX. és X. füzetéi 54-89 és 67-77 lapjain

Jász-Apáti város leírása a tudományos Gyűjtemény 1827-diki évfolyam füzeté 25-32 lap.

Jász-Apáti körtvély fa, a tudományos Gyűjtemény 1826-diki évfolyam I. füzeté 77-80 lap.

Jász-Berény ismertetése a tudományos Gyűjtemény 1827-diki év folyam IV. füzeté 31-44 lap.

Gondolatok a Jászkürtről a tudományos Gyűjtemény 1828-diki évfolyam XI. füzet 80-90 lap.

Commentatio de initiis ac majoribus Jazygum et Cumanorum, eorumque constitutionibus a Petro *Horváth*. Pestini 1801.

Értekezés a Kunoknak és Jászoknak eredetükről, azoknak régi és mostani állapotjukról. Irta *Horváth* Péter. Pest 1823. Egy függeléssel a „*Jászkürtről*”.

A szabad Jász-kún kerületek váltságának első százados öröm ünnepe. Pest 1845.

A Kúnok. Irta *Fehér* György. Pest 1847.

XXXI. Függelék az 56-dik laphoz.

Az egyes községek leírásánál előadott számadatok összege a „*Határ-terület*” rovat alatt az 56-ik lapon lett volna felmutatandó; - azonban azt, az ez adatok később vétele miatt, mondott helyen nem teljesíthetvén, most mutatjuk fel jelen rovatainkban:

I.

Az összes határterület:

Közigazgatási Járás	Száma	termő erő	Határ-terület terméketlen	Összesen
	— + 0 + > . - - 3 +			

	hold		öl		hold		öl		hold		öl	
Jász-Berény	8934	113267	101928	41	7578	1468	109506	1509				
Jász-Apáti	8200	95379	96919	242 $\frac{1}{2}$	13067	661	109986	903 $\frac{1}{2}$				
N.-Kún Karczag	12293	53869	194486	192	6499	138	200985	330				
K.-K.-Félegyh.	6053	25985	151876	958	16148	817	168025	175				
K.-Kún Halas	4333	25045	131461	358	41034	796	172495	1154				
K.-K.-Sz.-Mikl.	4661	27527	112574	367	18225	544	130799	911				
Összesen	44474	341072	789245	558 $\frac{1}{2}$	102553	1224	710899	1182 $\frac{1}{2}$				

II.

A termő erőt illetőleg:

Közigazgatási Járás	Szántóföld		Rét s kert		Szőlő		Legelő		Erdő		Nádas	
	hold	4-szeg öl	hold	4-szeg öl	hold	4-szeg öl	hold	4-szeg öl	hold	4-szeg öl	hold	4-szeg öl
Jász-Berény	55378	314	18752	1478	2974	920	21993	158	2127	274	701	187
Jász-Apáti	46344	783	19848	467 $\frac{1}{2}$	455	508	28161	275	361	475	748	734
Nagy Kún-Karczag	63650	30	26441	680	2285	732	96101	350	-	-	6006	-
Kis K.-Félegyház	66306	264	25333	273	2103	20	56821	429	518	1068	797	204
Kis Kún-Halas	32039	479	14906	1161	2234	1056	75663	290	5166	-	1450	1172
K. K.-Sz.-Miklós	35324	607	24798	4	1332	379	46893	23	3513	732	516	648
Összesen	299042	877	140080	863 $\frac{1}{2}$	11385	415	325632	1525	11686	949	10219	1345

III.

Az adósorozatilag felszámított jövedelem:

Közigazgatási Járás	Szántóföld		Rét s kert		Szőlő		Legelő		Erdő		Nádas		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
Jász-Berény	190362	34	63936	31	15227	45	35443	29	10554	34	2172	11	317687	4
Jász-Apáti	130406	21	51616	18	1422	38	45367	9	1182	57	1519	25	230514	48
Nagy Kún-Karczag	276627	3	59325	-	7317	13	118342	37	-	-	4204	12	465816	5
Kis Kún-Félegyház	176137	55	55718	51	12700	38	53730	21	385	35	1667	39	300333	59
Kis Kún-Halas	66956	6	32028	19	14422	35	63042	51	5510	9	7169	15	189129	15
Kis Kún-Sz.-Miklós	76393	34	33075	18	3699	12	37510	36	3026	57	1169	14	155367	45
Összesen	916883	33	195710	17	54790	1	352437	3	20660	12	17901	56	1658848	56

KÜLSŐ-SZOLNOK VÁRMEGYE.

„Ott, hol hajdaniban zászlóit emelte nagy Árpád,
 És Magyar országlás többes erőre kapott;
 A hol az Osmánok meghízott csontjain annyi
 Sok Magyar áldozatul győzve letette fejét:
 Ott szét-hányt földet, rongyolt épületeket látsz;
 És Tisza, Zagyva között Szolnoki vár fokait.
 Egy kis idő multán az utas sóhajtvá mutatja
 Ujjal: amott állott hajdan a szolnoki vár;

Vitkovits Mihály.

I. Elneveztetése.

Elneveztetése felől elágazók a nézetek. Némellyek onnan indulnak ki: hogy valamint hazánk számos vármegyéi a váraikat építőik neveitől nyerték elneveztetésüket, akként a Szolnoki vár is; - az ős évlapok tudatják ugyan is: miként a hét őszezer egyikének: Uszubenak első hadnagya *Zolok* vagy *Zolouc* avagy *Zoloucu* volt legyen, s a régi - alább is felemlítendő okiratokban Szolnok vármegye hajdan, még a XIII-dik században is „Zounuk”-nak neveztetett. Miután a *I* betű nagyon könnyen cserélthetett fel *n* betűvel, nem épen lehetetlen: hogy Szolnok vármegye az említett Zolouc vagy Zoloucu hadnagytól nyerhette Zounuk-i elneveztetését. - Mások szerint a hely, mellyen Szolnok fekszik, Árpádnak ideérkezése előtt bolgároktól biratott, kiknek nyelvén a *Za-unuch* vagy *Zaunuk* annyit tesz, mint a deák pronepos-unokának unokája; *Zo-unuk* pedig szinte bolgárul annyit jelent, mint *Connepos*; - miután a legrégebbi oklevelekben Szolnok vármegye legelsőbben *Zaunuch* vármegyének neveztetik, e nézet mellett vitatkozók vajmi lehetőnek hiszik: hogy a *z* betű *sz*-vel cserélthetett fel; minthogy a régi imakönyvekben is a „szent” szó „Zent”-nek iratott. - A tót szó származtatók Szolnok elneveztetését is saját nyelvükből akarják származtatni. Szerintök a tót „*szol*” szó annyit téven mint só; s ehez „*nick*” végezetet adva - mi berakást jelent,- a *Szolnik* nevezet só lerakó helyet jelentene, mint a mi Szolnok már az ős korbokban is az volt. - Végre vannak, kik eme régi közmondás alapján: „Szolnokba megszólnak” a „szónok” (orator) szótól akarják Szolnok elneveztetését származtatni; - de e bátran aaptalannak bélyegezhető szó származtatás ellenében elég leendő megjegyezni: miként Geiza fejedelemtől kezdve 400 éven át ezen várnak s vármegyének neve nem Szolnok, hanem miként a fentebbiekben érintünk, *Zaunuch* és *Zounuk* vala.

Ennyit a Szolnok név eredete felől; a mi neveztetéséhez adott „*külső*” előnévét illeti: alább előadandóinkból megértendjük: miként Szolnok vármegye főispánjai 150 éven át folytonosan egyszersmind Erdélyi Vajdák is valának, kik Erdély beljében lakván, a tőlök messzebb esett magyarországi Szolnok vármegyét, megkülönböztetésül is az Erdélyben és a Szilágyságban helyezett más két Szolnok vármegyétől, *Külső Szolnok* vármegyének nevezék el, míg az erdélyi *belső*- és az e kettő között fekvő Szilágysági Szolnok vármegye *közép Szolnok* vármegyének lön elnevezve. - Meg kelletik azonban e helyt jegyezni: miként a XV-dik századbeli minden oklevélben az erdélyi két Szolnok vármegye *Zolnok* - a magyarországi pedig *Zonuk*-nak iratott legyen.

De hogy maga ezen vármegye igen régen viseli a *külső Szolnok* nevezetet, tanusítja IV. László királyunknak 1279-ik évben kelt pecsétes levele, melly által az akkoron külső Szolnok vármegyében kebeleztet (az okirat határozottan „*Zonuk exterioris*” kitételrel él) *Zarvad* helységet visszaadta gróf Hegunnak⁶¹; - *Zarvad* vagy *Szarvad* nevű hely ugyan sem külső Szolnok, sem az ezzel egyitve volt Heves vármegye területében nem létezik; hacsak a Békés vármegyebeli *Szarvas* várost nem kellene érteni. - Azonban hogy már a XIII-dik évszázadban nevezthetett Szolnok vármegye *külső*-nek, a fentebb mondattakhoz képest elegendő igazolható az által: hogy 1252-dik évben már erdélyi Wajda viselte a Zónuki főispánságot; és így a Wajdai hivatalnál fogva Erdélyben tartzkodott főispánra nézve a tőle távol s tartományán kívül eső megyéje *Külső Zonuk*-nak mindjárt akkoriban nem aaptalanul - kezdett hivatlatni.

⁶¹ I. a magyar nemzeti Museumban collectio Diplomatum Chartae Transylvanicae ad ann. 1279.

II. Történeti adatok.

Tekintve a Szolnoki vár kies területét, vidéke termékenységet, de főleg a Zagyva folyónak a Tiszába szakadása által képezett ama védelmi helyzetét, melyben főképen árvizek kiöntései által több mértföldről megközelíthetlenné lesz, vajmi megfogható: hogy az a Marmaros és Ugocha, vármegyéken keresztül hazánkba bejött, s folytonosan a Tisza folyó partja mellett előhaladva, Mátra hegy tövében megállapodott ős apáink Szolnokot erősségnek, s telepedésük- és terjedésüknek mintegy közép-pontjává választák; honnan is Árpád, urunk születése utáni 893-dik évben, az ellene nagy haddal érkező bolgár fejedelem Zalán (vagy Szalánul) ellen ki indult, s őt Olpárnál (ma Pest megyei Alpár helység) legyőzvé, a Tisza s Duna folyók közötti egész területnek urává lön. - Már e korbani jelentőségét Szolnoknak eléggé tanúsítja az: hogy az első keresztény magyar fejedelem hazánkat alkalmasabb kormányzás végett 60 vármegyére osztván, ezek sorában Zónuk vármegyét *Timon* kint⁶² a 42-dik, *Werbőczy*⁶³ szerint pedig a 24-dik helyre tette; mely Zónuk vármegye nevét bizonyára a területbeli legnevezetesebb helytől nyerte.

Az ókor hagyományai azonban csak a XII-ik és XIII-dik századból nyújtanak némi történeti adatot Szolnok vármegye hajdانا felől. 1193-dik évből III. Béla királynak a jerusalemi ispotály rend számára pusztákat adományozó levelét már bizonyos *Macarius* mint Zaunuch vármegye főispánja írta alá,⁶⁴ s 1333-dik évben már négy járása volt a megyének. Azonban úgy ezen, mint a Mohácsi vész bekövetkezett korszakból, a megyének történetére vonatkozólag, főispánjainak alább felhozandó sorozatán kívül, alig mit közölhetünk. 1425-dik évben Zsigmond király Belgrádtól s kerületeért Bulkoviczi György rácz országi kényúr - s Albáni fejedelemnek, hazánk Tisza vidéke több várait, városait s faluit, országunk rendei beegyeztével, csere birtokul adván, a nevezett fejedelem, eme csere birtokából többet Brini Pál versai vezér fiának, rokonának, a budai káptalan - mint hiteles hely előtti bevallásnál fogva, 1432-ben elajándékozott. E birtokok közt volt Zolnick vár és város is, az abban szedetni szokott adóval együtt „cum oppidis Thur et Thissa Varsán.”⁶⁵

Az 1514-dik évben hazánkat pusztított *Dósa* pórlázadást csak annyiban említjük itt fel: mennyiben *Dósa* másként Székely Györgynek külső Szolnok s Pest megyéhez, a mondott évi júniusban, Czepléről intézett lázító levelét e helyre tartozik közlennünk:

„Ad incolas Comitatum Pest et Zolnok. Georgius Zekel strenuus miles, benedictae gentis Cruciferorum Princeps et supremus Capitaneus, Regis Hungariae tantummodo subditus et non Dominorum. Universis, et singulis Civitatibus et oppidis, et villis, infra ambitum Regni Hungariae et praesertim in Comitatibus Pest et Zolnok exteriori existentibus constitutis salutem! Noveritis, quod infideles nobis Nobiles adversus et contra nos, et omnem comitivam cruciferorum ad praesentem expeditionem sacrae Congregationis, violenta manu insurrexerunt, nos sic persequi, molestare, et turbare volentes. Quocirca vobis sub excommunicationis, et aeternae damnationis poena, et etiam sub omnium bonorum, et capitum amissione, mandamus, et commitimus quam strictissime, quatenus mox statim visis praesentibus, procul omni mora, excusationis subterfugio venire, volare, et se se transferre, in Oppidum Czepléd debeatis, et adstricti sitis, ut sic sancta turma, et benedictum Conventiculum vires et manus praedictorum infidelium et maledictorum nobilium, cöercere, et refoenare et compescere valeat. Quod si feceritis, bene quidem, alias in poenam praescriptam incurretis, nec de hoc contenti erimus, sed vos in furca portarum vestrarum ante aedes vestras suspendemus, et suspendi faciemus, et ad cuspides trahi faciemus, et bona vestra in damnum devastando et dilapidando vertemus, ad domorum vestrarum destructionem, uxorum et puerorum interemptionem.”⁶⁶

1459-dik évben Corvin Mátyás király Tisza Várkonyon békült meg teljesen Szilágyival.

1461-ben pedig szinte Mátyás király Mező-Túr alsó részét és Varsányt, özvegyi járandóság fejében Bátori Margitnak, Szilágyi Mihály özvegyének, adományozá; Mező-Túr felső részét pedig a Kállay családnak.

A szerencsétlen mohácsi vész után két király lön a belpártok által még inkább sújtott hazának; a Tiszán túli részeket Zápolya János király tevén sajátává, Szolnok vármegyebeli több helységet övének adományozott; s adománylevelei az 1552. LIX-dik t. cz. erejével I. Ferdinand király által is törvényeseknek nyilvánítottak. Maga Szolnok megyének akkori főispánja Hadnyczer Vítus azonban azon országnagyok egyike vala, kik, a Posonyi káptalan 1527-ik évi jegyzőkönyve tanúsítása szerint,⁶⁷ 1527-dik évi november 5-kén Székes Fehérvárat I. Ferdinándnak hűséget esküdtek. - Birta János király Szolnokot s Szolnok vármegyét 1540-dik évben bekövetkezett haláláig. Utána Zápolya

⁶² I. Imago novae Hungariae.

⁶³ I. Catalogusát.

⁶⁴ I. *Katona* Hist. Critica Hung. IV. K. 459. I.

⁶⁵ I. *Pray* libro V-to Annal. 290. I.

⁶⁶ I. *Pray* Epist. Procerum Regni Hung. Poson. 1806. P. II. ep. 41-a.

⁶⁷ I. u. o. Tom. I. Epist. 109.

Zsigmond birtokába jutott; 1549-vik évben azonban I. Ferdinánd gr. Salm Miklós és Báthori András fővezéreit Szolnok visszafoglalására küldé, kiknek sikerült is az egri vár bevétele után az ekkoriban magára hagyott Szolnokot, minden ellentállás nélkül meghódítani.- Érdekes történeti adatkép kell felemlitenünk a mondott évi „Invocavit” vasárnapon (melly mindenkor a nagy böjt 1-ső vasárnapja lévén tehát február vagy martius hóban eshetett) Heves vármegye közönségének Várdy Pál esztergami érsekhez intézett az iránti levelét⁶⁸: hogy „miután - a törökök kémí tudósítások szerint - a Tiszán a végre szándékoznak felevedzni, hogy Szolnoknál, a Tisza s Zagyva folyók összefolyása képezte szegletben, úgy Heves vármegyének, mint a török által különben is zaklatott egész Tiszai vidéknek, végromlására várat építsenek; ennél fogva kérné fel a királyi Felséget a mondott helynek előbb leendő elfoglalására s azon erősségnek építtetésére, mint a mely a lengyel ország, Morva s Erdély közötti összes földterületnek legbiztosabb oltalma leendő, s legyőzhetlen védőfala.” S valóban! mihelyt csak hatalmukba keríték a császári fővezérék Szolnokot, tüstént a hely színére seregeltették össze az országnagyait s nemeseit, kik szép fényben de mind lovon jelentek meg, a földmivelőknek is oda parancsolt nagy sokasága közben. S minthogy a hét őszvezér által ugyan e ponton épített erősségnek már nyoma sem vala látható: a város területéből egy új várnak felépítésére fordítandó tért olasz építők jelelték ki; a várnak kerítése *Istvánffy* Miklós szerint 3 szögletet képeztek⁶⁹ és fűzfákból készült fonások közzé töltött földekből s hantokból állítottak fel olly magasan (8-9 öll), hogy a várbeli épületek fedele sem látszana ki; minek annál könnyebb eszközzésére a váron túlfolyó Zagyvának nagy árkot ástak, annak földéből létesítvén a kerítést; - a négy szegleten 4 öblös bástyák, alól szélesen kezdve s mind inkább szűkebbre véve, emeltettek, magasabban mint a földhalmazások. Ezen kiszegellések egyike, mely a természetes árkában folyó Zagyvának a Tiszábai ömlésénél fekszik, még ma is látható. A begyepezett földkerítések sűrűen s össze vissza védkarókkal (palisadokkal) valának ellátva. A bástyák magossága a föld színétől véve 6 öll lehetett, úgy szélessége is, a csak e jelen évszázad 2-dik tizedében lerontott kapujáról ítélve, szinte 6 öllnyi; - a Zagyva ázott árkán még 1760-dik évben fenállott a felhuzó hid; erre nézett a még 1812-ben létezett kapuja is a várnak, s 1760-ban a bástyákon még ágyuk valának kiszegezve; most egy szép s erős alkotású de felette keskeny álló hid visz a romladozott várba; e most említett kapun kívül egy kis boltozatos ajtó vezetett le a Tiszához vízholdás végett. Egyébkint a vár 4 ezer embert könnyen befogadhatott. - Azonban *Buday* Esaiásnak⁷⁰ abbeli állítása; miszerint a vár őszi időben, September 16-tól kezdve 17 nap alatt egészen elkészült légyen; tekintve az emberi tehetőség határait, úgy e várnak falait s roppant erővel létesített föld árkait; teljesen hihetetlenként tűnik fel. - Elkészülvén a vár, azt Ferdinánd tíz évre szükségelt eleség - s szerekkel megtölteni rendelte; 24 nagyobb ágyú, 3000 puska, 800 mázsa puskapor s egyéb hadi készletek roppant mennyiségben szállítottak bele; s vár kapitányaul az egri várból Zay Ferencz küldetett; de ki csak hamar Komáromba a Dunán felállított hajos sereg kormányára küldetvén, helyébe 1551-be Horvátinovits Bertalan neveztetett, - ki azonban Bécsbe utaztában Balassa Gyarmat s Ipolyságh között a törököktől lesből megrohantatva elfogatott s Konstantinápolyba küldetett, hol békókbán végezte derék katona életét, daczára annak hogy Verantius Antal bécsi püspök és Zay Ferencz, császári követek, Ferdinándnak 1553-ki június 22-kén kelt levele értelmében, Horvátinovits kiszabadítására a török portánál mindent elkövettek. - Bedeghi Nyári Lőrincz lön ekkor a Szolnoki vár parancsnokává; ki alatt Szolnok ege nehéz fellegekkel tornyosult; - ugyan is a budai török pasa Ali 1552-dik évben Ferdinánd seregeit legyőzvén s Pallavici Sfortzia és Teufelbach császári vezéreket fogságba ejtvén, az erdélyi határszéleken táborozott Achomates, mások szerint Amhát nagy vezérnek javallotta: kísértén meg a török hatalomnak e hazabani megszilárdítása végett Szolnok és Eger várat meghódítani, mert ezt zászlójuk alá szerezvén alsó magyarországnak nem lehetne több oltalma. A javallat elfogadást nyert, s Ali pasa azon választ nyeré: miszerint Szolnok alatt a nagy vezérrel találkozand; addig is azonban rögtön szállaná meg, keritené be s lövődözné Szolnokot; mire csakugyan Ali 12 ezernyi seregével Szolnok alá sietett; a várbeli őrizet 750 katonából állott, kik között 50 spanyol, 300 cseh s német, 400 magyar hajduk, lovasok s gyalogok; - a lovas sereg fejei Pekri Gábor, Strezenkovits Mátyás és Mora Gáspár, mindenik száz száz lovast vezényelvén; s a magyar gyalogság századosa Keledi István volt. *Tinódi* Sebestyén szerint Kassáról 250 gyalog puskás sietett Blaskó Antal, és Zádornik Antal vezénylete alatt Szolnok védelmére; de a már bekerített várba nem juthatván Eger oltalmára tértek vissza. - Ali pasa mondott seregével augusztus 22-kén érkezett Szolnok alá, s mind a várat, mind a várost bekerítvén a Tószeg, Abony s Rékás felőli utakat, egész a Zagyváig, elzárta. S nyolcz napot töltött már a vár alatt, a nélkül hogy folytonos heves ágyúzásai legkisebb eredményre vezethettek volna. Végre megérkezett a nagyvezér is, s roppant táborával

⁶⁸ I. *Pray* Epist. Procerum Tom. II. Epist. 77.

⁶⁹ A vár megtekintése azt látszik mutatni: miként a vár alkotása igazi 3 szögletes nem volt; hanem inkább egy szabálytalan négyszöget képezett, mely dél felől széles, észak felől keskenyebb; de nem egész csúcsra vonodott össze, mint egy szabálytalan Romboides, még is mind a négy szögletben öblös bástyák voltak, melyeknek helye s nyomai ma is szembe ötlének.

⁷⁰ I. Polgári Lexikonában Fáy Ferencz életrajzában.

Szolnoknak Pest megye felé nyúló messze térségét elfoglalván, tüstént követeket küldött be a várba Nyárit a várnak önkéntes átadására felhívó, azt ürügyelvén: miszerint a vár II. Solimán császár és nem Ferdinánd földén van építve; s meghagyván egyszersmind azt is a követeknek: hogy a várparancsnokot az önkéntes átadásra ajándékokkal s ígéretekkel rábírní igyekezzenek; ellenben a kívánság netalán el nem fogadásához fenyegetéseket s ijesztgetéseket is ragaszcsonak. De Nyári ismerte hivatását, tagadó válaszában hajthatlan vala; mire a vár és város 3 napon át szakadatlan lödöztetett, bár eredmény nélkül, mert a vastag hantoss s magas föld bástyák sértetlen kiállották volna az egész ostromot, ha csak a különféle nemzetbeliekből szerkezett, s így különféle érzésektől lelkesített őrsereg is hasonló lelki szilárdsággal bírt volna. Azonban az egymást elcsábított őrség - miután a vár parancsnokot a vár feladására süket nélkül kérte fel, - szeptember 3-kára viradó éj közben titkon oda hagyá a várat. A magyar lovasság, inkább a vár védelmére óhajtott ritka elszántsággal, lovastól Szanda fele a Tiszán úszott át, míg a magyar gyalogság hajókon vergődött át a tulsó partra,⁷¹ a spanyol őrség ezekhez csatolá magát, tudván hogy mint honbeliek, a Tiszán túli táj ismeretével bírók által bizton elkalauzoltatik; a mi csak ugyan szabadulásukat eszközölte. A németek s csehek félig sárral iszapolt hajóikkal részint megfenekeltek, részint késő értek a túl partra, s nem ismerve a tájat bolyongtak inkább mint szaladtak, míg legtöbbjeik a más nap üldöző törököknek kardja alá vagy fogságába kerültek. - Hajnal hasadtával vette csak észre a várparancsnok a várbani egyedül maradtát; s a historia által méltán megrótt őrsége gyávaságában tagadhatlanul osztakozott ő is, midőn egyedül maradtában lóra ülve olly szándokkal szagult ki a vár kapuján, hogy a mezőségen keresztül utját találja távozásra; s csak midőn semerre sem menekülhetését látá, ébrült fel benne őt visszatérésre készítő lélekismerete; - becsukván ekkor a várkapuját határozva várta be el nem maradhatott sorsát. - E közben hajnal hasadtával a török tábor bámulva kezdé tapasztalni: hogy az addig látott várbeli őrség többé sehol sem látható; sebes rohammal közelít most a vár kapujához, s betörve azt a küszöbnél vitézül viaskodott Nyáry Lőrinczet elfogta, s őt, a várnak illy könnyű szerrel bevétele feletti „Alla” öröm kiáltozásai mellett, a nagy vezér táborába hurcolá, honnan Konstantinápolyba vitetett.⁷² A nagy vezér lóra ülve Ali pasa kíséretében vonult be a mindenféle fegyverekkel s ágyúkkal gazdagon megrakott vár elfoglalására, s válogatott török lovasságot és leghivebb jancsárai egy részét a vár oltalmára hagyva, roppant hadával Eger ostromára sietett. „Amittitur Castellum Zolnok - miként a Leibiceriana Chronica méltán megjegyzi⁷³ - fortalitium fortissimum, ac fere inexpugnabile, id, quod non viribus aut gravi aliqua Turcarum oppugnatione amissum est, sed Domino Deo propter peccata nostra maligna sic permitente, qui praefectis castelli tantum incussit terrorem, ut Castello vacuo relicto aufugerent.” Szolnok ekkor egy török kerület „Sángiac”-ság főhelyévé lön.

A Szolnoki várnak ekkénti elfoglalása után csak hamar egész külső Szolnok vármegye, s azon szerint a szomszéd Békés vármegye is a pogányság birtokába jutott.⁷⁴ S 133 éven át folytonosan birta a török Szolnok várát, melly idő alatt a Bégek s pasák által a földtöltések még inkább megerősítettek;⁷⁵ s olly kedves helyévé lön Szolnok a töröknek: hogy abban szinte 2000 fegyverese állandóan szállásolt. - A török eme hosszas uralma alatti gyászos emlékü eseményekben Szolnok megye vidéke szinte részes volt; több pusztá létezik jelenleg e megye területében, melly a török eme uralma alatt tehetős községekből lön pusztává.

1569-dik évből Brutus után *Bethlen* Farkas⁷⁶ egy borzasztó történetet hoz fel. Bizonyos erdélyi szilágysági származású Karátsony György (oláhuul Kretsun Giorgi) nevezetű, - másként nem annyira barna ábrázata miatt, mint a háta hosszán létezett két újni széles fekete vonásról „*homo niger, fekete*

⁷¹ A magyar vezénylő tisztek legfőbbike Pekri Gábor Isabella, Zápolya János király özvegyének, oltalma alá vette magát s Erdélybe települt. A többről nem emlékezik Istvánffy.

⁷² Két évig szenvedett itt fogságban, s habár Ferdinand Verantz Antal pécsi püspök s Zay Ferencz követi által folytonosan szorgalmazá kibocsátását, azt a török császár a békének teljes beáltáig halasztotta el. Már minden reményét veszíté Nyáry kiszabadulása felől; a midőn véletlen egyik török örében honfiára ismer, ki gyermek korában ragadtatván ki hazánkból, Constantinápolyban, csak hogy rabszolgaként ne sanyargattassék, a mozlem vallást vette fel. Nyárinak gyakori meghittebb társalgása feléleszté benne is a hazájába visszajuthatásnak, a mozlem vallásra térés által, ki nem oltott természetszerű vágyat; az együtti megszökést nem csak elhatározá, de fogatosíták is 1554-dik évben. Az ekként hazájába visszajutott Nyáry ezután sem élhetett békés napokat, mert I. Ferdinand előtt árulással, s az esztergami érsek Oláh Miklósnak pénzzeli megvesztegetésével vádoltatott; de a nevezett királytól - mint büntelen - feleletre sem vonatott. (L. erről *Forgách* Ferencznek: „Comment. rerum Hung. lib. I.) Azonban a háladosos Nyáry ismét kereszténynyé lett szabadítóját Kreplan és Konszko Turocz vármegyei helységek, s Szucsánybani néhány háztelek adományzásával jutalmazá. - Nevét is fentartották számunkra a történetek Nyáry derék szabadítójának; *Huszár* Istvánnak hívták a turbán alatt is hazáját minden egyéb felett szerető férfinak, ki ezután Turocz vármegyében megnősödvén törzsoke lett a későbbre elhíresedett, s még ma is viragzó Huszár nemzetségnek, melly számos jeles egyéniségei között több Vármegyék Alispánjaival dicsekedett, kiknek egyik jelesbika - hogy a jelen korban e néven élő derék hazafiakat fel ne említsük - az 1681-iki 23-dik t. czikkben is Turocz megyei Alispánul Huszár Imre felemlítve lön.

⁷³ Ad annum 1552.

⁷⁴ A Török-Szent-Miklósi kis erősség két évvel később esett a török hatalmába mint Szolnok.

⁷⁵ „Die Türken haben ihm (Szolnokot) von feindlicher Gewalt noch besser verwahrt.” I. *Vagner* „Delineatio provinciarum Pannoniae” című munkája I. R. 26. lapján.

⁷⁶ I. Histor. de rebus Transilvanicis Lib. V. ad annum 1569. 179-193.

ember”-nek is nevezett - a köz nép előtt pedig rendkívüli „a lópatkót tetszése szerint hajtogatni s egyenesíteni képes” erőssége miatt, úgy ámitó mézes beszéde- s főleg vallásos buzgolkodásáért igen kedvessé lett egyéniség, a törökök ellen lázadást gerjesztett, azt hirdetvén a köznépek: hogy a pogányság hatalma megrontására Isten őt választotta légyen eszközül. „*Ortum esse nigrum hominem, Deo sanctum virum, qui alter Josua aut Machabaeus Turcarum potentiam esset debellaturus*”.⁷⁷ S ha bár a szavainak könnyen hitt s vezérkedése alatt „szent-Had” névvel, saját költségén, katonáskodó gyűlevész táborban nagy vala is a rend, a fegyelem, s a legkisebb káromkodás szigoron büntetett: még is, minthogy e tábort - mint mondánk - csak gyűlevész nép tömeg alakította, s ahhoz sem a rendes katonaság, sem a század elejéni Dósa lázadásból okúlt nemesség nem vala megnyerhető: a saját sorsát biztosítani kívánó népámitó - mint rendesen történni szokott - árulásához folyamodott. A szolnokvári béghez járult ugyan is, azt ígérve: hogy a következő tavasszal zászlója alá gyűlendő földnépét hatalmába juttatandja, ha ezért s saját-egyénsége átszökéseért méltóan megjutalmaztatik. A kereszténység elnyomását s kizsákmányolását mindennél inkább óhajtott szolnokvári bég kapott az alkalmon, s az árulót el sem eresztette előbb Szolnokból, mintsem ez árulásának egész tervét teljesen kidolgozá. - Tavaszra kelve 1570-dik évben Karátsony György Debreczen közelében táborba szállott; a gyűlevész nép a mult őszi tétlen veszteglés ismétlésétől tartva, morogni kezdett s viadalra vágyott. A fekete vezér tehát kihirdette: hogy a szolnoki bégnak parancsnoksága alatti Balla (ma Török) Szent-Misklósi kastélyt meg akarja támadni; de hogy az őt vezérlő mennyei erő annál inkább felismertessék, az egész táborból csak hatszázat vezénylend a nevezett kastély alá, hátrahagyva minden eleséget, az egek ura csodálatosképen fogván ezt nyújtani. Az együgyű nép lelkesítve az által, hogy a vezér által titkon az utakra hordatott élelmi szerekre akadt, mit sem kételkedék az ámitó szavaiban, ki ezekhez - övéinek még inkább felhevítésére - hozzátevén: hogy mihelyt a célul kitűzött kastély fele közelitendnek, a vár égből leható tűz által meg fog gyújtani, sőt különös isteni erő által a kapuk s bástyák összefognak rogyini s ekként minden fáradság nélkül a kastély uraivá leendene. S csakugyan! mihelyt a török örök a hatszáz paraszt közelgését megsejtették, a fekete vitézzeli alku szerint néhány szalma garmadát gyűjtának meg; mire az ámitott ostromlók, azt a jóslás szerinti égi tűz művének képzelve, merészen a várnak rohantak, de most a törökök egész erővel rájuk iramodván mint barmokat kezdék lemészárlani. Hátrálták ekkor a támadók s tábor-helyükre visszajutni törekedtek, de Mahmud a szolnoki várnagy, a Szent-Misklósi ágyuzás hallattára Sasvár alvezérért 600 lovas s néhány száz gyalog törökkel a csata helyére sietve küldötte, kik a hátráló parasztságot megtámadván, két órái vérengző harcz közben nagy részben levágták, s csak kevesöket kergettek szét; kik siralmas panaszaikkal érkezve a vár alá személyesen nem ment Karátsony György fő urukhoz, ettől a csatázás szerencsétlensége okául azon magyarázatot nyerék: hogy sok hitetlen találkozáván katonái között, jóslataiban kételkedő s nem a hitért, hanem csak a prédaért viaskodó, Isten ezért nem tetézte ocsmány nyereség ásitozó szándékukat boldog kimenettel. Azonban a mi történt, néhány nap mulva bosszúlván leend s megmutatva: mit tehet az Istenben helyezett bizodalom s az igaz hit buzgósága, mert csodálatos erő által leomolván Szolnok várának bástyái, az ellenség martalékul kezükbe jutand. Ebbeli biztogatása azonban szinte teljesületlen maradt, minthogy az általa akasztófára kísértetett, de a polgárok által megszabadított debreczeni bíró Kardos József csak hamar fejét vétette, társát Szűts Lászlót (Ladislaus Pellio) pedig Báthori Miklós katonái megölvén a gyűlevész tömeg szétoszlattatott. - „Fuisse inter cohortes viros incredulos et dubiae fidei respondit - e szavakkal írja le *Bethlen* a nép-ámitó végtragoediáját,⁷⁸ - qui perversis animis praedae non asserendae religionis causa exivissent, ideoque Deum Optimum Maximum turpi et indecoro lucro inhiantibus prosperum successum eripuisse: porro se propediem copias lustraturum, ac cum selectiori manu castra sub arcem Szolnok promoturum, palamque omnibus ostensurum, quantum vera in Deum fides valeat, cum corruentibus divina vi et miraculo moenibus hostes sibi opima praeda sint obventuri. Sed quia in prima pugna eventus dictis ejus non respondit, desperantes de meliori successu ac animos despondentes, quam plurimi dilabebantur. Interim in exercitu ejus omnium rerum inopia oboritur; litteras itaque et Nuncios ad Cives Debreczenienses ac Praetorem illorum mittit, jubetque, ut quamprimum de sufficienti commeatu sibi provideant: sed quia illi haec sibi negassent, Karácson ira percitus cum sua tricenaria peculiari cohorte (cujus milites divinas animas vocare solebat) Debreczenium pergit, ac ad domum Josephi Kardosii divertens Praetorem ad se accersiri curat, et acerbis conviciis illum proscindens, suis iracunda voce imperat, ut eum confestim abreptum ad portam domus suspenderent; quod illis exequi volentibus cives arreptis armis in Karátsonium irruunt, ac erepto ex periculo Praetore, compluribus militibus ejus caesis, ipsum etiam vulnere perstrictum capiunt, quem Praetor ira exacerbatus, reddendaeque in vicem talionis cupidus, manibus post tergum vinctis tortori tradit, ac ad locum plectendis noxiis destinatum perducit, ibique capitis supplicio affici curat. Cujus necis vindicandae studio collega ejus Ladislaus Pellio cum caeteris permotus, colluviem hominum iterum colligere

⁷⁷ I. u. o. 181. l.

⁷⁸ I. i. m. 191. l.

intendit: sed Nicolaus Báthoreus, ne ex hac repentina flamma graviora incendia gliscere possent, missis equitibus suis illum e medio tollendum curavit, quo sublato caetera colluvies promiscuae multitudinis in varias partes et regiones dilapsa est. Hic fuit astu fermentatae et pallio pietatis adornatae expeditionis Karátsonii exitus.”

A törököknek eme hosszas uralkodása alatt s habár az egész Szolnok vármegye török iga alatt szenvedett is; - adózó népe még az 1569. XIX. t. sz. 5 pontjában az egri vár erősítéséhez járulni köteleztetett. S „minthogy a törökök által elfoglalt külső Szolnok vármegyének sem Alispánja sem szolgabirái nincsenek - ezek az ugyanazon 1569-dik évi LII-dik t. cz. szavai, - és több ellátni való ügyek adnák elő magokat, határozott: hogy ezentúl külső Szolnok vármegyének Heves vármegye szolgáltatson igazságot” - s ezóta lön a két megye legujabb korunkig egyesítve, akként: hogy külső Szolnok vármegye Heves vármegyének ugynevezett *Tiszai-járását* képezé. Maga az idézett törvény ekként szölli: „Quoniam Comitatus Szolnok exterior et Albensis sedis Soldt, a Turcis occupati carent Vice Comite et Judicibus Nobilium; variae vero contingunt causae in eisdem Comitatibus revidendae, decretum est; §. 1. Ut imposterum Comitatus Szolnok exteriori per Hevesiensem; Albensis vero Sedis Soldt per Pestiensis judicia administrentur.”

A Szolnok vári bégnek hatalmaskodásait megható szavakkal festi maga Báthori Zsigmond erdélyifejedelem, Erdélynek, 1594-ki júniusban, Gyula (Károly) Fehérvárott tartott Országgyűlését megnyitó beszédében, melylyel az ország rendeit Rudolf király részére s Magyarország oltalmára felhíván ezeket mondá: „Tudjátok - ugymond - hogy a szolnoki bég Sasvár, és más rablók a mi birtokunkból több mint 280 részint falu- részint mezővárosokat elszakasztottak, jármuk alá hajtottak s nehéz adóval terheltek. Ezen méltatlanságot midőn a császárnak Konstantinápolyban bejelentettük volna, egyebet az üres szavaknál és megvetésnél nem nyertünk.”⁷⁹

Ugyan ezen 1594-dik évi júliusban a tatárok Kázi Girainak hitt chám fő-vezérlete alatt - tasnádi születésű - de pogány vallásra tért magyarok Kása János és Forgon Mihály⁸⁰ által kalauzolva, Máramaros Vármegyén kezesztül, berontván hazánkba, s iszonyú pusztításokat, dúlásokat téve, a szolnoki várat is meglátogatták,⁸¹ innen a Győr városát ekkoriban ostromló Sinan török vezérhez indulván.

1596-dik évben Borsod vármegyei Keresztesnél III. Mehemet, Maximilian főherczeg s Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem seregei által, megverettetvén, huzezernyi fegyverese vesztével, 6000 testörével⁸² s Ibrahim vezérével egy éj s fél nap alatt a szolnoki várba futott; honnan néhány napi pihenés után összeszedett seregeit Szerbia fele megindítva, maga csekély számú kísérvével s barátival két evedzős hajócskára szállott, s ezen Titelig evedzett; honnan Belgrádba jutnia sikerült.

Az említett keresztési csata után Maximilian főherczeg Zabolch vármegyében Csegénél hajóhidat vevén a Tiszán, külső Szolnok vármegyébe nyomult. Mit a Török-Szent- Miklosi kastélyban tartózkodott törökök megsejtvén, ez erősségüket, bár fegyverrel úgy mint élelmi szerekkel eléggé ellátva volt, önként felgyújtották s részint Gyulára részint Szolnokba futottak. Maximilian főherczeg eljutván a Balla folyó mellett igen kieszen fekvő de porrá égett kastélyhoz,⁸³ birtokába vévé a talált 8 ágyut, s egyéb hadi s élelmi készleteket; s látván a kastélynak nem csak erős földkerítésekkel, hanem kettős árkokkal megerősített voltát, - minthogy így a törököknek 42 éven át biztos tartózkodási helyül szolgált; a kastély közepén emelkedett nagy kerek tornyot, úgy a föld hányásokat lerontatta, az árkokat betöltötte, s a közel falut felgyújtatta. Ekként pusztult el a régi Balla Szent-Miklós. Innen Maximilian hada a szarvasi s békési kastélyok alá vonult, - de ezek is hasonlókép mint Szent-Miklós, üresen lángoknak adatva lévén, a Szolnok s Gyula közötti 12 mértföldnyi vidéket töröktől megtisztítva, Szolnok alá vonult, hol a Tiszán Tenyő, Sz.-Miklósi uradalomhoz tartozó, pusztja közelében hajo hidat verve, a vár alatt - a mai fekete városi térségen - táborát kifejtette, s a Zagyva partja közelében helyezett ágyuival a várat lödöztetni kezdte. A négy napi ostrom sikerét azonban meggátolta a bekövetkezett kora tél, melynek hidege s egyéb elemi viszontagságai miatt kénszenült a főherczeg, b. Teufenbach Kristóf s Basta György fővezérei tanácslatára, seregeit téli szállásokra bocsátani, a híd őrzésére, míg az összes hadsereg elvonuland, 200 vitézt hátrahagyván; kiket azonban a várból kirohant 600 török, a hátramaradt táborbeliekkel s betegekkel egyetemben lekonczolt.

⁷⁹ I. *Bethlen* i. m. 3-dik R. VII. könyvében.

⁸⁰ Az első Báthori István lengyel király, gyalog katonája volt; hanem rosz maga viselete miatt az ezredből kicsapattatván a Muszkákhoz szökött át; de gonoszsága miatt ezeknél sem türetvén a tatárokhoz szegődött. A másikat Soliman után hazánkat pusztító tatár csordák hurcolák el magokkal, kik között pogány vallásra tért.

⁸¹ I. *Bethlen* i. m. 3-dik R. 364. l.

⁸² I. *Thuróczy* László „Hungaria cum suis Regibus compendio data. Tynnaviae 1768. 439. l.

⁸³ I. *Isvánffy* Hist. XXX. pag. 417.

1596-ban meghallván a Szolnok vári törökök: hogy a keresztesi ütközetben a főherczeg alatt vezérkedett Nádasdy Ferencz erdélyi utjából - hova Báthory Zsigmond fejedelmet kísérte volt, - 300 lovassal visszatérőben lenne, a várból ellene kiindultak, s Tegretz és Varacs⁸⁴ - hitetőleg Debreczen és Ujváros - között, Nádasdyval össze csaptak, de saját vesztükkel, mert a derék magyar vitéz s lovasai a lest hányó török közül 600-at leapritván 7-et elevenen s 30 lovat elfogtak; a vitéz sereg közül 50 legény esett el.

1604-dik évben Hussain szolnokvári bég Bectas budai béggel s Sinán egri pasával együtt, a Borsodmegyei Edelénél győztes erdélyi fejedelem Bocskay Istvánnal egyesült; de miután császári fővezér Basta György a sajó vizénél Bocskayt megszalasztotta, a szövetséges három török vezér szép szavakkal biztatva Bocskayt, tőle elvált, s Hussain bég, seregével együtt, a szolnoki várba tétlen visszatért.

Hosszas béke időszak következék most a szolnoki törökök birtokolására, melyet 1629-dik évben, a hazánkban annyi zavart okozott Bethlen Gábor erdélyi fejedelem, a szolnoki várat is ostromló szándékával megzavart ugyan, de mielőtt az általa meghívott muszkák s tatárok megérkezhetek volna, a mondott év november 15-kén meghalálozott.

Évkönyveink tanusítják: miként e bekövetkezett békes időszak hazánkfiait mind Szolnok- mind más várakban annyira megbarátkoztatá a csak az adó behajtását szorgalmazó törökökkel: hogy a Scitha és Muselman nem egyszer iszdogálának egy pohárból, Jézust és Mahometet is együtt dicsérvén. Sőt - fájdalommal kell bevallani - annyira ment e barátkozás: hogy hazájuk- s királyuknak sérelmére is szövetkezni nem iszonyodának. Ki hinné? ha csak az 1622. XX. t. cz. nyíltan nem tanusítaná: miként hazánkfiái a pogánynyal nem csak, titkos üléseket tartottak, s azoktól követségeket vállaltak sőt őket hazánk megrontására unszolták s ébresztették, s fegyvereket is szolgáltatnak nékiek, és így - miként az 1625. XIII. t. cz. gyászosan örökíti: a béke megtörésének ép azok lettek eszközei, kik azt vérükkel tartoztak volna védelmezni. S „ezen társalkodásból - miként vajmi igazán jegyzé meg Gorove - semmi vigasztalás a Magyarokra nem szivárgott, mert nem a keresztény szelidítette meg a pogányt, hanem ettől tanulta a vadságot a keresztény. A vallás, mely a kegyetlenkedésnek legfogyanatosabb ellentállója, lábbal tapostatott, a Keresztnek jele ritka helyen díszeskedhetett, az Istennek szentegyházai szomorú dűledékekben feküdtek és azoknak helyein török mecsetek emeltettek.”

A törökök eme bekövetkezett 70 éves békes birtokát legelsőbbben a béketlen gr. Tököli Imre háborította meg; kinek hazánkSZERTE kegyetlenkedő fegyveresei 1678-dik évben Szolnokot megszállották, s a megrémült törököktől az erősséget alkudozás mellett elfoglalták, mind addig birván: míg 1683-ik évben a Leopold király diadalmaitól meg rettent Tököli Mehmet török császárral szövetségre lépett, s a kassai országgyűlésen hazánkNAK török oltalom alá juttatásaért a Sultán által királyi czimmettel megtiszteltetett.⁸⁵ E szövetség egyik pontjánál fogva Tököli, a hatalmába volt várakat a töröknek átadni köteleztetvén⁸⁶ Szolnok is ismét a tar birtokába jutott, ki is azt 1683- ki junius hónapban elfoglala. Azonban alig volt két évig a török őrség Szolnokban, mert 1685-ban, miután Schulcz és Caprara cs. vezérek Eperjest és Kassát elfoglalták, Heisler Donat és Merczy cs. tábornokok hadosztálya Ónodból Szolnok alá jött, s azt bekerítvén, a várőrséget feladásra kérte; a parancsnok Beg 24 órai időt kért gondolkodásra; de e megadott idő le sem folyt még, midőn a körülkerítő katonaság a várost füstölögni, majd lángba borítani látja; csak hamar a Tisza folyó hidja, is felgyújtatván kétsételemné lön: miként a török a várat odahagyva a Tiszán át Szeged fele illant, szaladása fedezeteül a hid utolsó ivezetét is lángoknak adván; - a cselekként tapasztaló cs. hadsere, a hamarjában összeszedett gerendákból tutajokat, lábfákat fúratván össze, s néhány hajócska segedelmével, a törökök üldözésére aTiszán rögtönözve átkelt, s két száz török fogolylyal és egyéb gazdag zsákmánynyal megrakodva tért vissza. - Az ekként törvényes királya birtokába visszakerült szolnoki vár bástyáit 1685-dik év végén Caraffa Antal hadvezér megújittatá, s azt német őrséggel ellátva, 1687 év telén át szállásául választá, hova hozzá oct. 31-kén Soleyman Péter akkori török nagyvezértől Mehmed Ága több török kíséretében követségbe érkezett az iránt: hogy engedné őt békekötés végett Bécsbe utazni, alkudozó. De Caraffa Tököli Imre fejét kívánván zálogul, a követséget visszautasította Péterváradra.

Tizenegy évig alig tarthatott Szolnok nyugalma, midőn 1697-ben újabb nyomorok- háborítottásoknak lön kitéve, az előbb ugyan is a német katonák ellen keletkezett, de később Tokay Ferencz által nagyra növesztett zendülés által. Ez esemény Vagner⁸⁷ előadása után következő vala: Zemplén vármegyében kebeleztet S. A. Ujhelyben vásár volt; egy német alszázados 17 közlegénnyel vámot követelt a vásárosoktól;

⁸⁴ I. *Orteliusnál*.

⁸⁵ I. *Szegedy* Joan. in rubricis Jur. Hung. P. III. fol. 224.

⁸⁶ I. *Pray* Hist. R. Hung. Budae 1801. Part. III. ad ann. 1682.

⁸⁷ I. Hist. Leopold. P. II. pag. 384. ad ann. 1697,

mire a felingerült piaczi nép, az épen akkor Deáki ezredéből átszökött néhány huszár által még inkább bátorítottva, a zsarolásnak ellene szegült, a vám követelőt agyon lötte, s a többieket megszalasztotta. Az alkapitány háza lön ezután megtámadva, s ő keresztül szúrva. Mire a zavar nevededett, a huszárok Ujhelyből a szomszéd falukba kinyargaltak, s a kit csak előtaláltak, fegyverfogásra, fenyegetésekkel is, kényszerítették; - a csakhamar néhány ezerre növekedett sereg Tokajba rohant, s itt a német öltözetű, különben csekély számú őrseget egyről egyig lekonzolt; s az ekkénti győzelemtől elkábitatva, Tályát, S. Patakot, s a közbeneső helyeket elpusztítva Szolnokba⁸⁸ nyomult, hol is Tököli fejedelem nevében mindent felégetett s elpusztított, a lakosokat lakhelyeikből kiűzte; míg e négy héten át tartott lázongásainak h. Vaudemonte Klökelsperg s Martini tábornokok véget nem vetének.⁸⁹

Az ekként sokat szenvedett Szolnokiak visszanyert nyugalmaikat öt évnél tovább ismét nem élvezheték. Mert a hazára olly sok zavart hárító II. Rákóczy Ferencz Német-Ujhelyi börtönéből kiszabadulása után, 1703-dik évben, Deáki Ferencz vezérének megparancsolá: hogy iparkodna a szolnoki várat, ostrommal is, bevenni. Sikerült is ennek azt a hajdúk segédkezése s német várnagynak hitszegése által birtokába keríteni; s anynyira ment dühe e szánakozást nem ismerő kuruczoknak, hogy nem eléggel a városban elkövetett rablásokat, a félelmükben Isten házában kereső népet is, még a gyenge nőnemet, vagy ártatlan kisdedeket sem kimélve, kardra hányni nem iszonyodtak. S midőn 1706-dik évi Majus 8-kán Nagy-Szombatban I. József király s Rákóczy Ferencz biztosai között 45 napi fegyvernugvás kötött: a hadi foglyok kölcsönös kicserélésére Szolnok is ki lön jegyezve; de mi a szabadságért ürügyelt harcz folytatása miatt valósítva nem lön; - s csak hamar Rabutin cs. hadvezér Szolnok visszafoglalására sietett, ám de mi nagy vala bámulása, midőn oda érkezésekor azt a pártosok által felgyújtva s magára hagyva találta. – Nagy nehezen sikerült előseregét képezett lovasainak a szálfből készített hidat s a vár védésére szolgáló palánkokat a lángoktól megtartani. A jobbadán összeomladozott várat Rabutin két havi eleséggel s 7 ágyúval rakatta meg, a vár gondviselését s a 200 lovas rácz- és 500 gyalogból állott őrizetet b. Bégánra bízván. Azonban nem sokára parancsot kapott Rabutin, hogy a Tisza mellől seregeivel Budánál táborozó Stahrenberg Guidóval egyesüljön. Látna most a szolnoki várnak tarthatlanságát, először is az ágyukat Szegedre szállíttatá, az őrizet kiindítása után pedig a várnak minden kerítéseit s bányáit földig lerontatá, hadával 1707-ki új-év napján Buda fele megindulván. - 1710-dik évben Rákóczy a pusztán állott Szolnokot, Tisza melléki hadakozásainak központjává teendő, a szomszéd vármegyék parasztságait nagy számban ide rendelé, s ezek által, három ezer lovas katona segédkezésével, Csájági Imre vár kapitány - előbb Érsek-Újvári bíró - vezérlete alatt, a régi vár omladékait kiásatta, a Zagyvából vezetett árkot kitisztította, s a Salm gróf által - miként a 303 lapon előadatott - 3 szögletre épített, de Rabutin által végkép elpusztított vár helyett új 4 szögletű kerek bástyás várat kezdett építtetni, melly 15000 ember befogadására elég leende. Azonban szegedi várkormányzó gr. Herbenstein tartván attól; hogy az előadottak szerint magokat Szolnokban biztosítandó Kurucz felkelők az egész alvidékre veszélyesek leendének, a szegedi őrizet nagyobb részét képezett 2501 ráczot Tököli vezérlete alatt, a vidéket szerte pusztító szolnokvári kuruczok ellen, útnak indítá; s e sereg csakugyan Kecskemétnél találkozott a kuruczokkal, kik is miután megátalkodott viaskodásuk közben kétszáznál többet veszítettek, futva a szolnoki várba vonulának vissza; - de hol tartós maradhatásban nem részesülhettek; mert a császári fegyvereknek mind inkább több diadalai után végkép el lön határozva a szolnoki várnak e kuruczoktól kiűritése; az e célra határozott had, Cusani Jakab marchio vezénylete alatt, Jász-Berényből kiindulva, october 8-kán Szolnok alá érkezett, s közelében a várnak magát besánczolván, mi sem lön mulasztva, mi a várnak sikerrel ostromához szükségeltetett. A váron alól hajóhid állíttatott; s a várbeli kuruczok feladásra hívtak azzal: hogy ha csak egy golyót fognának is az ostromlókra kilönni, ők fognának majd bünhödni azokért, kik e bel-háború kezdésekor a magokéva tett várba beléptükkel, adott szavuk ellenére, a bent talált császári őrseget hitetlenül felkonzolák. Engedett a kuruczok őrsege; s Cusani feltételeit vakon elfogadá; a 400 lovasaival szabad menetelt nyert Csájági gyorsan oda hagyá Szolnokot, melly legottan - october 20-kán - 300 gyalog s lovas őrseg által szállatott meg. - Ekként jutott a szolnoki vár, 3 napi megszállás s 4 fegyveres vesztese mellett, a törvényes hadak birtokába; többé sem kül sem bel ellenség kezébe nem jutó.

Az 184^{8/9}-ki forradalom történetében mint véres csaták színhelyei, e Megyéből *Szolnok* és *Czibakháza* merővárosok szerepelnek.

A legyőzött forradalom után Közép-Szolnok megye önálló megyévé alakíttatott; azonban az előbb hozzá tartozott Poroszló mezőváros, Sarud és Nána faluk Heves - Dévaványa pedig Békés vármegye - s

⁸⁸ I. Friedrich Orbán Hist. Prov.

⁸⁹ A pártosok feje - mint említettük - Tokay Ferencz volt, alig 20 éves ifjú, előbb hajdú, azután közkatonából vásárookra járó kalmár, pártosainak szétűzetése után a Gömör vármegyei Krasznahorkai hegyekbe menekült, de követője, által kézre szolgáltatván Bécsbe vitetett, hol is reformatusból rom. katolikussá levén, bűnbánatosságának tényleges tanúsítása után, guta ütés vetett véget életének.

Alattyan a Jász kún kerülethez; - ellenben Tószegh mezőváros, Paladics pusztával, Pest-Pilis megyétől saját területéhez csatoltattak.

Köz-gyűléseit illetőleg Szolnok vármegyének eddigelé legrégebb oklevelül mutatható fel a Cornides Danielnek, nemzeti Múzeumunk kézirat-tárában lévő II. köt. 145-dik lapján létező; - e szerint 1300-dik évi július közepe táján főispán jelenlétén kívül⁹⁰ Szolnok vármegyebeli „Zendemeter” nevű faluban közgyűlés tartatván, a vármegye négy szolgabírái arról tesznek tudósítást: hogy némelly perlekedő testvérek nyelvváltságban elmarasztatván, az ebbeli birságiumot János-Abrahám fiának, akkori alispánnak, mint magokat a gyűlésben kötelezték, le nem fizették. Ez okirat következő szövegü:

„Nos quatuor Judices Nobilium Comitatus de Zonuk exteriori, damus pro memoria, quod cum secundum continentiam priorum litterarum nostrarum feria secunda proxima ante Octavas Beati Jacobi Apostoli, Stephanus et Eleus filii Sabiani, de judicio lingvali contra Ladislaum fratrem eorum demanserant, de ipso Judicio Comiti Joanni filio Ábram satisfacere et solvere tenebantur tali vinculo interposito, quodsi ipsum terminum observarent, in solvendo extunc sine judicio nostro superfluo trium marcarum ipsi Comiti Joanni ipsam solutionem solvere tenerentur, prout ad hoc se ipsos spontanea coram nobis obligarunt voluntate in ipso die et termino Congreg. praedictor. - De ipso judicio ipsi Joanni filio Ábram non solverunt, nec sibi satisfacere curaverunt. Datum in Zendemeter die et termino praenotato. Anno Dni. MCCC.”

Ugyan ezen Szent Demeter nevű faluban⁹¹ Szolnok vármegyének 1346-ban tartott közgyűlése felől szinte Cornides mutat fel egy másik okiratot,⁹² mely akkor alispán Andrásnak és a vármegye 4 szolgabírájának neve alatt lévén feltéve, szól István Vajda- és főispánnak Csányi birtokába ígátása felől. Ezen sok tekintetben történeti érdekű, de különösen az erdélyi vajdáknak külső Szolnok vármegyébéli főispánkodását tanúsító okirat következő szövegü:

„Nos Magister Andreas filius Endere Vice Comes de Zonuk exteriori et judices Nobilium de eodem damus pro memoria, quod possessionem Chán⁹³ vocatam in Comitatu Zonuk exteriori existentem, feria secunda proxima ante festum Beati Thomae Apostoli in anno Domini MCCCXLVI-o, in persona Magnifici viri Stephani Wajwodae Comitis de Zonuk Magistro Andreae - Vice Comiti suo una cum homine venerabilis Capituli Váradensis, et homine suo Vajvod: - statuere debuissemus, quae olim filiis Ladislai Joanni et Nicolao pertinere dignoscebatur, quos quidem Joannem et Nicolaum filios Ladislai propter nocumentum eorum turpissima morte interfecissent. Nos itaque in quadam Congregatione nostra Generali feria secunda proxima ante festum Beatorum Apostolorum Simonis et Judae, quam in villa Zendemeter habuissimus celebrare, in eadem Congregatione duodecim Juratores et Assessores diligenti requisitione requisivissimus, duodecim juratores confessi exstiterunt, ut ipsum Joannem filium Ladislai merito suspendissent, Nicolaus vero in latrocinio fuisset interfectus et possessio praedicta Comiti de Zonuk fuisset devoluta. Tandem et dum nos in praefixo termino ad faciem dictae possessionis Chán vocatae accessissemus, et eidem Magistro Andreae filio Endere Vice Comiti de Zonuk una cum homine praedicti Capituli statuere voluissemus. Magister Joannes filius Petri de Cshul contradictor exstitit, ea perhibendo interdixit. Stephano vero filio Endere personaliter existente non contradixit. Nos itaque ipsam causam prorogavimus ad feriam secundam proximam post Dominicam Septuagesimam, super ipsa prohibitione eidem Magistro Joanni rationem reddendi. Datum termino supradicto in villa Zendemeter et Anno praenotato.”

Ez oklevél tartalma Szolnok vármegyének három, és pedig mind Zendemeteren tartott gyűléseiről emlékezik, és pedig 1) october vége táján eső Simon Juda napja előtti hétben - 2) kevéssel Szent Tamás napja előtt, tehát decemberben, szintűgy mint az első 1346-dik évben, - 3) 1347-ki Septuagesima vasárnap utáni hétfőn tartottakról.

A Jankovits-féle oklevéltárban is létezik *Tamás* erdélyi vajda és Zonuki főispánnak Visegrádról 1333-ik évben a külső Szolnok vármegyei szolgabírákhoz az iránti irata; hogy nála nélkül tartsák meg a gyűlést „Congregationem faciatis” és az az alispánnak birságokból járó részét szolgáltatassák ki.

Később tartott közgyűléseiről Szolnok vármegyének emlékezik azon két okirat is, melyeknek nádori pecsét s aláírás által erősített másolatai a nemzeti Museumba őriztetnek. - Egyike ezeknek Kakas Mester alispán (Magister Gallus) és a vármegye 4 szolgabírája nevében, nyitva, külről viaszra nyomott 3 kis pecsét alatt, kelt tanúsítja: miként Nagy Réven (de Nogrew) lakó Retsend Pál előttök 1380-ki szent Margit szűz ünnepe utáni hétfőn (tehát júliusban) hitet tett le az iránt: hogy szolgáját, mint tolvajt törvény eleibe kötelessége ellenére nem állította légyen. - A másik szinte nyílt - de csak két kis viasz pecséttel, két alispán⁹⁴ s két szolgabíró aláírásával ellátott okirat Szolnokban 1407-dik évben kelt a

⁹⁰ Ekkoriban Cornides szerint (Collectio Diplom. Tom. I. ad annum 1299) erdélyi vajda *Borsa* György lehetett Szolnok vármegye főispánja.

⁹¹ E falu korunkban már nevével együtt elenyészett, mert, a valaha külső Szolnok vármegye területéhez tartozott egész vidéken, ily nevű akár helységet, akár pusztát hiába keresünk. Hogy pedig a Szolnok közelében fekvő *Szanda* nevű pusztá valaha *Zanda*, *Zandámér*, vagy *Zendemeter* lett volna; történeti valóságul állítani nem lehet.

⁹² I. idézett Collectiója II. k. 146. l.

⁹³ Ezen akkoriban Szolnok megye területében helyezett Csány helység jelenleg Heves megye területében helyezve lévén nyíltan kitetszik: hogy külső Szolnok megye területe a XIV-dik században majd nem a Mátra aljágáig nyúlt ki.

⁹⁴ Ezek egyike *Pázmád* János, másika *Leepes* Loránd.

felől: hogy Szada János és Mihály, kiknek atyjok Jakab, özvegy Retsend Pálné adósságaért kezes volt, öt forintot a két szolgabíró kezébe, az ezeknek járó kis pénzekkel együtt, lefizették légyen.

Léteznek ezenfelül egyes oklevelek, melyeknek keletkezte, például „Datum in oppido populoso Fegyvernek” azt mutatja: miként *Fegyvernek*-en⁹⁵ is tartattak külső Szolnok vármegyének gyűlései; s 1459-ki október 18-án erdélyi Vajda s Szolnoki főispán Csáky László *Szent-Ivány*-on⁹⁶ adott ki Erdődi Bakáts Tamásnak ügyész vallási okiratot saját pecsété alatt.

A török uralom alatt külső Szolnok vármegye - a 310 lapon már előadottak szerint - Heves vármegyéhez csatoltatván, a területében addig tartott gyűlései is megszűntek.

Főispánok: a 301 lapon előadottaink szerint 1193-dik évben *Macarius* nevű volt Zaunuch megye főispánja; 1197-dik évben Imre királynak, posonyi jobbágy Zerobiust nemesítő s Zertzovay jobbágyot felszabadító, leveleiben Zounuk vármegye főispánjául *Hermo* említettik⁹⁷ - 1198-ban ugyancsak Imre királynak a templariusokat magyarországi birtokaikban meggerősítő levele szerint *Péter* Turroynak fia volt Zounuki főispán⁹⁸ - 1220-dik évben II. Endre királynak a királyné kíséretében volt Áhályz nevű nőnek Vidhor földet adományozó levelében *Jula Major* Budrugh és Zounuknak grófja-kint említettik,⁹⁹ ki utóbb 1222-ben *Jula Magnus* de Borthz név alatt már mint Nádor is, jön elő. - 1229-ben *Dénes* tárnok-mester szinte Zounoki főispán volt.¹⁰⁰ - 1233-ban *Dénes* (Dionisius de Vialka II-dus) nádor-ispán Zounuki grófnak is irta magát¹⁰¹ - 1247-ben pedig IV. Béla királynak az ispotály rendieknek Moldva- és Oláhországban több helyeket adományozó levelében Zounuki grófnak *Paulus* nevezetik, ki után *Mathaeus* erdélyi vajda, s utána 150 éven át folytonosan az erdélyi vajdák viselték egyszersmind a Szolnok megyei főispánságot; így 1252-ben *Roland* - 1272-ben Kún Lászlónak a pásztói monostort birtokai- s kiváltságaiban megerősítő levele szerint *Miklós*; 1299-ben *Borsa* György,¹⁰² 1331-ben I. Károly királynak Fekete Halmi várról kelt adomány levelében *Tamás* - 1384-ben Mária királynénak „Conclusio litterarum Mariae Reginae confirmationum Decretorum Andreae et Ludovici Regum” levele végén *László* - s 1389-ben Zsigmond királynak Bajom mező várost Kanisai János esztergami érseknek adományozó levelében *Könyai Frank* - 1407-ben egyszerre ketten, u. m. szántói *Lalzk* Jakab és *Tamásy* Henrik János.¹⁰³ 4) - 1431-ben *Csáki* László - 1463-ban a Szent-Györgyi és Bázini gróf *János*¹⁰⁴ vajda egyszersmind Zounuki főispánnak említettik.

Vannak azonban e tétel ellenében azt tanítók: miként az erdélyi vajdák nem a hazánkbeli külső - hanem az erdélyi belső Szolnok vármegyének valának főispánjai. Már ez utóbbi tan megczáfolására *Gorove*¹⁰⁵ szerint következők harczolnak: Való ugyan: hogy a Zounuki és Zonuki szó mellé igen ritkán adatott hozzá a „Külső” melléktétel a Vajdák czímében; de innen azt követhetnénk nem lehet, mintha a Szolnok nevezet alatt nem külső Szolnokot kellene érteni, mert midőn *Dénes* (Dionisius de Vialka II-dus) nádor, a *Cornides* közölte két oklevele egyikében¹⁰⁶ magát 1233-dik évben Nádor-Ispán- és Zounoki grófnak, a másikkban¹⁰⁷ pedig ugyan Zounoki és Bakonyi grófnak írja: nem volna e képtelenség azt állítani: hogy az ország közepén lakó *Dénes* nádor, az Erdélynek majd nem végső szélén fekvő belső- s nem a Budához közel eső külső Szolnok vármegyének volt légyen főispánja? De még inkább világosított Tamás vajdának Visegrádról 1333-ban kelt, s a 318 lapon már érintett irata, melyben a külső Szolnok vármegyei szolgabírákhoz ekként irt: „Thomas Wajvoda Transilvanus et Comes de Zonuk dilectis *sibi* quatuor Judicibus Nobilium de Comitatu de Zonuk *exteriori* existentibus dilectionem omnimodam!” kívülről pedig: „Dilectis *sibi* quatuor Judicibus Nobilium de Comitatu de Zonok *exteriori* constitutis” czimezvé, meghagyá nekik: hogy gyűlést tartsanak s alispánját a birságokból elégtessék ki. S ugyan ezen *Tamás* vajda szinte Visegrádról ugyan azon időtájban a megye két alispánjához eme szavakkal irt:¹⁰⁸ „Nos Thomas Wajvoda et Comes de Zonuk tibi Magistro Joanni filio Petri Comiti Nostro de Zonuk *exteriori*, vel Paulo Magno vices ejus gerenti damus firmiter in

⁹⁵ Ezen a Tisza partján létező ma már csak pusztának templom maradványai valóban azt látszanak tanusítani: miként e helyütt hajdanában népes mezőváros lehetett.

⁹⁶ Ma már szinte csak pusztá Szolnoktól 2 mértföldnyire.

⁹⁷ I. *Katona* Hist. Crit. Hung. IV. k. 413. 466. l.

⁹⁸ I. u. o. 756. l.

⁹⁹ I. *Spies* „Archivische Neben-Arbeiten” I. R. 144. l.

¹⁰⁰ I. *Katona* i. m. V. k. 752. l.

¹⁰¹ I. *Cornides* Collectio Dipl. III. köt. 179. l.

¹⁰² I. u. o. Dipl. Tom. I. ad ann. 1299.

¹⁰³ Az egyszerre kétfő főispánkodása s Erdélyben két vajdának egyszerre léte felől mindjárt alább szölandunk.

¹⁰⁴ Ez volt utolsó az erdélyi vajdák sorában, kinek czímében a Zonuki főispáni nevezet is találtatik.

¹⁰⁵ I. úgy ezt, mint általában a szolnoki vár régi történetét illetőleg a tud. Gyűjt. 1820-iki évfolyam IX. füz. 3-32, - X. füz. 35-57, - XI. füz. 65-87 lap s az 1821-iki évfolyam VI. füz. 38-62, - és VIII. füz. 45-82 lapjain.

¹⁰⁶ I. id. Collect. III. köt. 179. l.

¹⁰⁷ I. u. o. IV. köt. 770. l.

¹⁰⁸ I. u. o. II. köt. 81.

praeceptis.” De mindezek felett még azt sem szabad feledni: miként az erdélyi vajdák nem csak külső Zonuk, hanem több magyarországi vármegyékben is viseltek egyszerre főispánságot.¹⁰⁹ Nevezetesen épen ezen említett Tamás - Gyöngyös városának is akkoriban földes ura, a közép Szolnoki főispánságon kívül, még Arad és Csongrád vármegyének is kormányzásával meg volt bízva, a mint ezt a Zah Felician elleni oklevélből is láthatni.¹¹⁰ - 1402-dik évben az akkori két vajda u. m. szántói *Latzk* Jakab és *Tamássy* Henrik János¹¹¹ nem csak külső Zonukban, és Temes vármegyében is főispánkodott, hanem a Kúnoknak is Birája volt.- De talán legtöbbet nyom a 318 lapon közlött ama 1346-iki szent Tamás napja előtti héten kelt oklevélnek tartalma is, mely szerint András Mester, Enderének fia, külső Szolnok vármegyei alispán, s a szolgabírák Szent-Demeterben összegyülekezve lévén tanusítják: hogy nagyságos István Vajdát s főispánjukat, a csak most reá háramlott Csány helység birtokába, a Wajda és váradi káptalan emberével az alispán személyében beigtatták. - És végre e helyre tartozik ismét¹¹² felemlíteni azon körülményt is: miszerint a XV-dik századbéli minden oklevélben az erdélyi két Szolnok vármegye *Zolnok*, a magyarországi pedig mindenütt *Zonuk*-nak nevezetett. - S hogy a Zonuki gróf nevezet alatt a külső Szolnok vármegyei főispánt kell érteni: megerősíti *Csáki* László erdélyi Wajda - és *Zonuki* főispán által Drági Jakab Dobokai és *Zolnoki* főispánhoz 1431-ben kelt az iránti irata is,¹¹³ hogy ez Fejes István maradékának a Gyeke és Szent-Miklós¹¹⁴ faluibani birtok részeit, mellyeket, nem tudva Fejes örökösei lételét, Zsigmond részére elfoglalt volt, adja vissza. - És miután az erdélyi Wajda és külső Szolnok vármegyei főispán szabadon nevezhetett magának mind itt alispánokat mind ott alwajdákat: megtörtént az is, hogy megkedvelt külső Szolnoki alispánját erdélyi helytartójává választotta, a mint például 1407-ben külső Szolnoki alispán Leepes Loránddal történt.¹¹⁵ Azonban mind *Huszt* Andrásnál, mind *Cornides* Danielnél szent-Györgyi és bazini gróf János volt az erdélyi vajdák sorában utolsó, ki, 1463-dik évben, czimében a Zonuki főispán nevezetet is használta; mert bazini és szent-Györgyi gróf Péter,¹¹⁶ Ujlaki Miklós s Pongrácz János Corvin Mátyás - Báthori István pedig és Drági Bertalan II. Ulászló alatt, - nem különben Zápolya János II. Lajos alatt volt erdélyi Wajdák egy oklevélben sem nevezetnek külső Szolnok vármegye főispánjainak. - Ellenben Zápolya János és Prényi Péter Wajdasága alatt *Vitus Haynitzer*, másként Hadnitzer volt külső Szolnok vármegye főispánja.¹¹⁷

A Szolnok vármegyének Heves vármegyéveli egyítése utáni korszakot illetőleg e helyt csak azt jegyezzük fel: miként épen a két vármegye egyítését rendelő törvényt (I. a 310 lapon) 1567 iki october 26-kán aláírók között Rádeczi István egri püspök is alá írta, ki mint illy legelső örökös főispánja volt az egyített Heves Szolnok vármegyének, habár ekkoriban még csak czimre nézve, minthogy - a törvény szavai szerint - akkoriban Szolnok vármegyét a török birta.

Pecsétét külső Szolnok vármegyének felmutatni képesek nem vagyunk; a részben sem nyerhetvén biztos tudomást valjon illyel Szolnok vármegye valaha birt e vagy sem? mert ugyan is midőn az 1550-dik évi LXII-dik t. czikk által meg lön hagyva országunk vármegyéinek; hogy Somogy vármegye példájára nyerjenek pecsétet: külső Szolnok vármegye, a 310 lapon előadottak szerint már török iga alatt nyögött; sőt épen e miatt, a mondott törvényhozatala után csak hamar, vagy is 1569-dik évben az LII-dik t. cz. által, „minthogy a törökök által elfoglalt külső Szolnok vármegyének sem alispánja sem szolgabírái nincsenek” - ezek lévén a most felhivott-törvény szavai - Heves vármegyéhez csatoltatott; igen valószínűnek látszik: hogy külső Szolnok vármegye saját pecséttel soha sem birt légyen.

III. Fekvése.

Fekszik a keleti hosszúság 4° 15' - 4° 33' és északi szélesség 47° 40' - 46° 45' alatt; egyébkint fekvésére nézve az egész megye róna, lapály inkább mint emelkedett; mindazáltal bizonyos szelid szépség terül el rajta. Itt szőlő domb vagy berek, a templomok tornyai, majorok, legelők, a rajtok elszéledt csordákkal, ménesekkel, juhnyájakkal gyönyörű vegyületet tüntetnek fel; - hegyei nincsenek; - ha csak ezekül az itt ott emelkedő kis dombocskákat nem akarjuk tartani.

¹⁰⁹ Az e részben számtalan példáról lesz alkalmunk más helyütt tüzetesen szólani.

¹¹⁰ I. *Kovachich* Suppl. ad Vestig. Comitior. I. k. 268. l.

¹¹¹ I. a 320 lapon előadottakat.

¹¹² I. 300 lapon már előadottakat.

¹¹³ I. a magyar nemzeti Museumban in Collectione diplomatum Chartae Transylvanicae.

¹¹⁴ E két helység Doboka vármegyében, Doboka vármegye pedig belső Szolnok vármegyének szomszédságában feküdvén, DrágiJakab vajmi könnyen vihette mindkét megye főispánságát.

¹¹⁵ I. az idézett Collett. Dipl. Ch. Trans. ad ann. 1416. és 1437. - és *Huszt* Andrásnak ugyan csak a magyar nemzeti Museumban lévő „Wajwodae Transilvani” czimű kéziratát 26. k. 328 l.

¹¹⁶ I. *Kovachich* Suppl. ad vest. Com. Tom. II. 301 l.

¹¹⁷ I. *Vagner* kéziratát 26. köt. 328 l.

IV. Határ-szomszédai.

Északról Heves és Borsod; - keletről Zabolch vármegye és a Nagy-Kúnság; - délről Békés és Csongrád vármegye, s részben a Nagy-Kúnság; - nyugotról Pest vármegye, kis részben a Kis-Kúnság; - s végre észak-nyugotra a Jászság.

V. Föld minősége. Éghajlat. Legköri tünetmények.

A föld felső rétege 1-3 lábnyira hantföld (humus) majd aczélos fekete agyag - majd salétromot fedező; s a tartosabb esőzések után a föld. által be nem szívhatott vizekből keletkezett mocsárok csak a nagy nyarakban száradnak ki végkép. - A belréteg 2-3 ölnyre majd fehér majd sárga; s több helyütt szikes agyag, melly jó tiszta buzát, s mindennemű gabonát trágya nélkül is gazdagon terem, mindazáltal a szárazságot hamar megszini; silány homokot csak a Tisza partjain találhatni. Különös azonban, hogy legtöbb helyen alig két lábnyi ásásra víz locsan fel, s innen a *kutak* csak csekély mélységűek lévén nyáron kellemes s friss italt nem igen szolgáltatnak.

Erdő e megyében, a legutóbbi catasteri felmérések szerint, 200 hold 1075 ölnyi tértől több nem létezik. Fája ennél fogva nincs, azonban a Tiszán szállítatnak fenyő szálak, s keményfa. A szegénység télre fűtőléknek tarlót takar, kenyerét is annál süti; tavasszal marhaganáj szedéssel, mellyet megszártván, tűzőköt csinál belőle, hogy ennél főzesse meg ételeit.

Levegője a megyének, minthogy a szelek szabadon járhatják, tiszta, és egészséges. - Tavasz és nyári napokon kellemes látványul emelkedik, a mesze-róna kelet-déli tájain távol habzó tavat, vagy tengert s ebből tornyokat, fákat, épületeket feltüntető *delibáb*, mellynek látására nem egy felföldi utazó már úszni készült csodálkozó, hogy a látott tárgyakat mind egyre be nem érheté.

VI. Folyóvizek, tavak, mocsárok.

- 1) A *Tisza*, a megye határában Tisza-Füred - és Heves megyebeli Poroszló között tör be, és 25 mértföldnyi csavargós folyása után Csépanál Csongrád megyébe lép, szélessége 80-120 öl, mélysége pedig $1\frac{1}{2}$ -2 $\frac{1}{2}$ öl, sőt néhol több is, partjai elég magasak, de medrei igen tekervényesek; hajókázható lévén a kereskedést tetemesen előmozdítja, számos malmot forgat, halakban bővelkedik, azonban gyakori kiöntéseivel szerfeletti károkat okoz.
- 2) *Zagyva*, Nográd megyei Zagyva helység közelében, a Mátra hegyből eredvén, a Jászságon át haladva miután Mihályteleknél a Tarna folyót magába fogadja, Szolnokhoz siet, hol is a vár közelében a Tiszába ömlik; azonban ennek áradásakor folyásában akadályoztatván a felsőbb vidékieknek sok kárt okoz.
- 3) A *Berettyó* Mező-Túrnál lép a határba és a Túrtői dombnál egybeszakad a Körössel.
- 4) A *Körös* a megyének Békés megyével határos szélén folytatban hasonlóul gyakran elszokta tavasszal a vidéket önteni.

Tava a *Fényes-tó*, melly Tószeg határában 200 holdnyi területet foglal el.

Mocsárai azonban igen sok földet gátolnak a művelhetésben, s majd mindenik határban találhatók; nevezetesebbek: az *inokai*, 883 holdat foglal el, *Boda*, *homorszegi* lapály, *Gyöngyere*, *Gondér*, - továbbá: *Igari*, *Derzsi*, *Sz.-Imrei*, *Szöllősi*, *T.-Füredi*, *Burai*, *Roffi*, *T.-Beő*, *Kürüi* stb. mocsárok.

Vizekről szólva mint e részbeni nevezetességét kell felemlíteni e megyének, a XVII-dik század másod felében készült *Mirhógátat* T.-Szalóknál, melly a Nagy-Kúnságon keresztül 17 óra járásnyira termédek földet ment meg a Tiszaárjától; hossza 720°, magassága 2-3 $\frac{1}{2}$ °, szélessége alján 20°, tetején pedig 7-8°.

Ásvány- s gyógyforrásai nincsenek e megyének.

VII. Föld-termékei. Ásvány-, növény- s állatok országából.

Ásványok országából mit sem mutathatván fel

Növények országából terem igen sok és szép tiszta buza, kétszeres, árpa, zab, kukuricza, köles és repce; azonban rozs és burgonya kevés. Vannak határok, mellyekben trágyázás nélkül egyszeri szántás után néha egy szem huszonhat szemet is ad. A gabonát nyomtatják s vermekben tartják. Nagy mennyiségű dohány és szép magas, vastag szálú kender leginkább a Tisza környékén, különösen Kis-Köre tájékán természetik; ázalék középszerűen, de bor, melly nem állandó, elegendő mennyiségben terem; gyümölcse kevés, de rétje s legelője bőven van, nagy részben a Tisza folytonos árjainak kitéve.

Gyékény, sás, nád felesleges a Tisza mocsáraiban. - És ha bár hegyek nem léteznek is e megye területében, vannak azonban rónáin kisebb nagyobb berkek szőlőkkel elhintve; ezek közül a jobb termők: a Csépai, Várkonyi, Szelevényi, kisebb kiterjedésűek ugyan, de bőven termők.

A megyebeli *termelő föld* mennyiségét az adószorozati munkálatok alapján következő számadatokban mutathatjuk fel:

Köz- igazgatási Járás	Térmérték		Tiszta Jövedelem Egészben		
	1600 öller vett cat. hold	öll	ft.	kr.	
I. Szolnok	Szántóföld	58227	340	341293	35
	Rét s kert	33628	643	58263	4
	Szöllő	2721	1109	8025	40
	Legelő	70552	780	92772	11
	Erdő	-	-	-	-
	Nádas	1561	413	2057	37
	$\frac{p}{Egész}$ termény erő	166687	486		
	terméketlen	8772	1400	502412	7
összesen		175460	286		
II. Török- Sz-Miklós	Szántóföld	78659	1593	342418	52
	Rét s kert	32828	1524	65710	49
	Szöllő	1590	515	4723	21
	Legelő	89022	167	132246	23
	Erdő	-	-	-	-
	Nádas	1382	1000	2042	21
	$\frac{p}{Egész}$ termény erő	203933	1599		
	terméketlen	22827	65	547141	46
összesen		226761	64		
III. Tisza- Füred	Szántóföld	29999	1032	92761	50
	Rét s kert	14988	1264	26823	3
	Szöllő	1075	607	3460	22
	Legelő	25255	269	29239	6
	Erdő	200	1075	272	30
	Nádas	461	1085	588	49
	$\frac{p}{Egész}$ termény erő	71981	536		
	terméketlen	13628	952	153145	40
összesen		85609	1488		
Az egész megyében	Szántóföld	166886	1265	776473	17
	Rét s kert	81446	231	150796	56
	Szöllő	5387	631	16206	23
	Legelő	184829	1216	254257	40
	Erdő	200	1075	272	30
	Nádas	4405	898	4688	47
	$\frac{p}{Egész}$ termény erő	442602	1021		
	terméketlen	45228	817	1202695	33
összesen		487831	238		

A rétek, miként e rovatok mutatják, nagy kiterjedésűek, nem csak sokat, de jót is termők, a laposabbak kétszer kaszáltatnak.

Az évenkénti termesztési szokott dohány mennyisége felől csak némi tájékoztató szolgál, az e részben 1849, 1850 s 1851-dik évről nyert következő termelési kimutatás, minthogy a dohány termelésnek jelenlegi magasabb beváltási ára folytán maga a termelés mennyisége is tetemesen növekedett.

Dohányt termesztő Község neve	1849 évben		termesztett 1850 évben		1851 évben	
	mázsa	font	mázsa	font	mázsa	font
Szolnok	-	-	-	-	1281	5

Tószegh	88	20	30	55	65	30
Tisza-Várkony	-	-	-	-	5	-
Tisza-Vezseny	-	-	-	-	97	72
Tisza-Földvár	187	10	127	24	50	7
Czibakháza	26	-	59	-	90	-
Tisza-Csépa	8	-	36	-	78	-
Szelevény	94	75	101	35	28	85
Bessenszőgh	4990	-	5345	-	5620	-
Török-Szent-Miklós	335	20	243	37	294	26
Szakállas puszta	36	-	109	-	-	-
Szent-Tamás puszta	225	-	-	-	-	-
Balla puszta	190	6	106	47	113	67
Kengyel puszta	294	71	361	70	335	20
Tényő puszta	210	68	270	32	681	75
Mező-Túr város	14	75	15	30	126	95
Kenderes falu	-	-	32	-	24	-
Bánhalma puszta	625	9	1089	16	1098	15
Kakat puszta	875	-	541	-	481	90
Tisza-Beő	96	-	83	-	103	-
Tisza-Roff	1912	-	1894	32	672	33
Tisza-Bura	307	-	495	13	962	20
Taskony puszta	362	-	263	-	640	-
Nagy-Kürü	-	-	-	-	40	55
Kötelek	-	-	-	-	120	61
Pusztá Süly	2626	30	2642	49	2257	42
Tisza-Püspöki	-	-	-	-	26	49
Pusztá Fegyvernek	-	-	-	-	491	-
Tisza-Füred	20	-	50	-	51	-
Tisza-Abád-Szalók	180	-	100	-	800	50
Tisza-Szent-Imre	700	-	500	-	400	-
Igar	7	-	8	-	8	-
Pusztá Kocs	100	-	150	-	130	-
Tisza-Derzs	1200	-	800	-	600	-
Tisza-Szöllös	400	-	128	-	120	-
Pusztá Domaháza	109	-	35	-	38	20
Tisza-Eörs	11	83	17	31	30	38
Összesen	16234	67	15633	71	17963	55

A 326-327 lapon kitett termelőföld mennyiségéből, *Ur-béri kézen 1847-ik év végével lévő birtok mennyiséget* előnkbe tüntetik a megye hatóság részéről 1852-ik évi martius 10-én legfelsőbb helyre felmutatott következő rovatszerű számadatok:

Közigazgatási Járás	A földes ur által felmuttert urbéri		A községi előljáróság által felismert urbéri		Hatóságlag elismert urbéri	
	jobbágy	zsell	jobbágy	zsell	jobbágy	zsell
	házhely		házhely		házhely	
I. Szolnoki Járás						
Szolnok	164 $\frac{1}{2}$	1225	164 $\frac{1}{2}$	1391	164 $\frac{3}{4}$	1225
Czibakháza	28	16	28	302	28	274
Bessenszőgh	15 $\frac{1}{4}$	13	15 $\frac{1}{4}$	13	15 $\frac{1}{4}$	13
Tisza-Földvár	61 $\frac{2}{4}$	395	61 $\frac{2}{4}$	395	61 $\frac{2}{4}$	395
Inoka	8 $\frac{13}{16}$	117	8 $\frac{13}{16}$	117	8 $\frac{13}{16}$	117
Tisza-Kürth	27 $\frac{3}{4}$	147	27 $\frac{3}{4}$	147	27 $\frac{3}{4}$	147
Nagy Rév	14 $\frac{2}{4}$	114	14 $\frac{2}{4}$	114	14 $\frac{2}{4}$	114
Tisza-Sass	14 $\frac{6}{8}$	140	14 $\frac{6}{8}$	140	14 $\frac{6}{8}$	140
Tószegh	64	167	64	167	64	167
Tisza-Ugh	7 $\frac{1}{4}$	54	7 $\frac{1}{4}$	55	7 $\frac{1}{4}$	55
Tisza-Várkony	55	163	55	163	55	163
Tisza-Vezseny	20 $\frac{3}{4}$	161	20 $\frac{3}{4}$	161	20 $\frac{3}{4}$	161
Összesen	482 $\frac{5}{12}$	2712	482 $\frac{5}{12}$	3165	482 $\frac{5}{12}$	2971
— Török-Sz.-Miklós	213 $\frac{3}{4}$	668	213 $\frac{3}{4}$	668	213 $\frac{3}{4}$	668

	Mező-Túr	669	1429	669	1429	669	1429
	Tisza-Roff	24 $\frac{7}{8}$	236	24 $\frac{7}{8}$	236	24 $\frac{7}{8}$	236
	Tisza-Beő	40 $\frac{1}{4}$	152	40 $\frac{1}{4}$	152	40 $\frac{1}{4}$	152
	Tisza-Bura	31	118	31	118	31	118
	Tisza-Kötelek	28 $\frac{7}{8}$	96	28 $\frac{7}{8}$	96	31 $\frac{2}{8}$	96
	Nagy-Kürü	41 $\frac{1}{2}$	135	41 $\frac{1}{2}$	137	41 $\frac{1}{2}$	141
	Tisza-Püspöki	30 $\frac{4}{8}$	48	30 $\frac{4}{8}$	48	30 $\frac{4}{8}$	48
	Kenderes	71	272	71	272	71	272
	Összesen ¹¹⁸	1150 $\frac{6}{8}$	3154	1150 $\frac{6}{8}$	3154	1153 $\frac{1}{8}$	3160
III. Tisza-Füredi Járás	Tisza-Eörvény	15	16	15	16	15	16
	Tisza-Igar	11 $\frac{1}{8}$	99	11 $\frac{1}{8}$	99	11 $\frac{1}{8}$	99
	Tisza-Eörs	79 $\frac{4}{8}$	59	79 $\frac{4}{8}$	59	79 $\frac{4}{8}$	59
	Nagy Iván	31	179	31	179	31	179
	Tisza-Sz.-Imre	47	249	47	249	47	249
	Tisza-Derzs	6 $\frac{3}{8}$	143	6 $\frac{3}{8}$	143	6 $\frac{3}{8}$	143
	Tisza-Abád-Szalók	40 $\frac{6}{8}$	465	40 $\frac{6}{8}$	465	40 $\frac{6}{8}$	465
	Tisza-Füred	47 $\frac{5}{16}$	574	49 $\frac{5}{16}$	605		
	Tisza-Szöllös	33 $\frac{2}{8}$	203	33 $\frac{2}{8}$	203	33 $\frac{2}{8}$	203
	Összesen	311 $\frac{5}{26}$	1987	313 $\frac{5}{26}$	2018	264	1413
	Szolnoki Járás	482 $\frac{5}{12}$	2712	482 $\frac{5}{12}$	3165	482 $\frac{5}{12}$	2971
	Török-Sz.-Miklósi J.	1150 $\frac{6}{8}$	3154	1150 $\frac{6}{8}$	3154	1153 $\frac{1}{8}$	3160
	Tisza-Füredi Járás	311 $\frac{5}{26}$	1987	313 $\frac{5}{26}$	2018	264	1413
	Összesen	1935 $\frac{9}{32}$	7853	1946 $\frac{9}{32}$	8337	1899 $\frac{15}{32}$	7544

Egész jobbágytelek után járó szántóföld s rétek mennyisége:

1770 ki octob. 6-kán kelt l. f. kir. parancso- latnál fogva	Szántó-földek					Rétek		
	Helység osztálya szerint					Rét oszt. szerint		
	I.	II.	III.	IV.	V.	I.	II.	III.
			Hold				kaszáló	
	26	28	30	32	-	8	10	12

Állatok országából. Állat tenyésztés virágzó állapotban; a Tisza melléki pusztákat gulyák lepik el; a Mező-Túron tartatni szokott baromvásárok ország szerte híresek, melynek környéke épen ezért hajdan az ugynevezett szegény legényeknek is főszínhelye volt. - Szép szarvas marhát Kürt, Szelevény; sertést T. Püspöki, - birkát pedig Mező-Túr, Kürt, Szent-Imre és Szelevény természetnek leginkább. A gazdák között legtöbb *juhot* tenyészt Mező-Túr városa, még pedig részint birkát, részint hosszú gyapjas magyarfajt s innen sajttal is nem csekély kereskedést üz. - *Sertés* is olly böven tenyésztetik, hogy a tetemes belső szükségén kívül még több ezer darab adathatik el idegen megyebelieknek. - *Méhészettel* kevesen foglalkoznak; - a gazdaasszonyok sok apró marhát nevelnek; mert az ezekkel s tojással kereskedés számos magyar gazdaasszonynak fő jövedelmét teszi. - A mocsárokból ezenként találtató vad-réce, szárcsa, buvár és szalonka, s a kengyeli pusztán némely télen hattyúk is tanyáznak. - Farkas kevés, de nyúl felette sok. - A mocsárok csikban, a a Tisza halakban gazdag; kecsge, viza, tok, csuka, ponty, szüllő, harcsa s egyéb apró halaiért Európában leggazdagabb folyónak tartatik; egyedül Vezsenyben 80 halász foglalkozik e keresettel. Sőt Szolnok mellett, s a Berettyó és Körös vizeiben teknős-béka olly böven halásztatik, hogy már a mult század közepe táján Hollandiába és angol országba mint jelentékeny kereskedelmi czikk, nagyban szállított.¹¹⁹

S ha bár a megye területében lótenyésztést nemesítő közintézet nincsen is, néhány év előtt még is Török-Sz.-Miklóson *lófuttatási társulat* keletkezék; mely azonban az 1848-ki forradalom kezdetén végét találta. Jobb fajú községi csödörök Mező-Túron találhatók, melyek a gr. Szapáry-féle Fegyverneki vagy a Mezőhegyesi ménesből szereztek. - A megyebeli birtokosok közül többen nevezetesebb számú *méneseke*t tartanak, folytonos szorgalommal, tetemes költséggel lovaik nemesítésén törekcsenek; ezek legnagyobbika a b. Podmaniczky Jánosé pusztá Martfűn 400, - továbbá a gr. Szapáry Józsefé Fegyverneken 100, - gr. Tiedge Lajosé Kürthön 70, - Sréter Mihályé Szent-Imrén 60, - Zuberé Kengyelen 40, - Papszász Ignácé Igaron 40, - Jalsoviczky Mihályé Martfűn 20 ménlóval, a kisebb 10-15 darabból álló ménesekeket fel sem említve. - Ujabb időkörünk rovására tartozunk felemlíteni,

¹¹⁸ Pusztá-Fegyvernek-, Súly- és Tisza-Szajolban Urbériség nem létezik.

¹¹⁹ I. Korabinszky: Geogr. hist. und Producten-Lexicon von Ungarn. Press-burg 1786. 718. l.

miként a lótenyésztés e megye területében nem csupán nemesebb fajok szerzése - hanem a cs. k. katonaság részére gyakori vásárlások által tetemes előhaladásnak örvend.

Epreskert csupán Abád-Szalókon van, mintegy 300 fával bővelkedő. Egyébkint a *Selemtenyésztés* mindeddig elő nem haladtának okául főleg az említették is, részvétlenség miatt azzal felhagyni kényszerítettek; - továbbá szakértő ismeret hiány s pozitív felsőbb rendelkezések,- közgyámolítás, - célyszerű épületek- s egyéb eszközök hiánya.

Számmenyiségét illetőleg a megye területében találtató barmoknak, tájékozásul szolgálhatnak e részben az 1850-ik évi országos összeírás következő adatai:

Lovak											
Közigazgatási Járásban	1 éves	2 éves	3 éves	ménló	kancza	herélt	Összesen	öszvér és számár	ökör és bika	tehén	juh
Szolnok	713	391	142	37	2603	2538	6424	67	2371	3922	22574
Tör. Sz.-Mikl.	185	197	40	27	1542	1597	3588	55	1836	2392	18018
Tisza-Füred	891	696	145	122	4597	4365	10865	95	3051	6376	60028
Összesen	2589	1284	327	236	8690	8552	20878	217	7258	12590	100620

Az 1851-ik évben országszerte uralkodott marhavész pusztítása felől a következő hivatalos adatokat mutatjuk fel: 21 községben dühöngött a marhavész; és pedig a marhavész kiütésekor összesen létezett 21734 darab közül 10689 betegedett meg; e közül 7120 kigyógyított; 3568 elesett; s 1 kivégeztetett; - e szerint összesen elveszett 3569; beteg egy sem maradt - s épen maradt 18165.

VIII. Házak, lakostályok s átkelő katonaság szállásolása.

Volt e megye területében, jelesen

a szolnoki	járásban	5841	ház	s	7206	lakosztály
a Török-Sz.-Miklósi	”	7476	”	”	9996	”
a Tisza-Füredi	”	3275	”	”	4925	”
összesen		16592	ház	s	21127	lakosztály

Az 1850-dik évi országos összeírás 16597 ház, 26867 lakosztály számot mutat fel, honnan azonban a kibeblezett Alattyán helység, s Mizse pusztá tételei kihagyandók. - E házak fala többnyire vályogból, némelyek vert falból, mások fecske rakás falból gonddal építvék, tisztán tartatnak úgy az izlet, mint az egészségi igényeket kielégítőleg; s ha tűz megemészti is a tetőt, a fal még erősebb marad.

A fentebb kitett ház-számból *katona szállásul* összeírva

	Tiszti szóba	Kamra	Legényre	Istálló lóra	Fészter	Raktár
Szolnok	161	-	2334	1725	-	-
Tisza-Földvár	32	-	664	88	-	-
Czibakháza	10	-	500	143	-	-
Tisza-Kürth	29	-	337	109	-	-
Tisza-Sass	23	-	319	102	-	-
Török Sz.-Mikl.	55	-	1124	755	-	-
Mező-Túr	55	-	2090	556	-	-
Fegyvernek	5	-	105	110	-	-
Tisza-Füred	127	-	919	259	-	-
Tisza-Eörs	4	-	240	25	-	-
Abád-Szalók	13	-	774	281	-	-
összesen	514	-	9406	4153	-	-

IX. Népeesség; Nyelv, vallás, viselet, testalkat, testtartás, s sajátságok.

A megye összes népeességét következő számadatok mutatják fel:

		Szolnoki	T. Sz. Mikl.	Tisza-Füredi	Összesen	Az 1850-ki or- szágos összeírás szerint volt
		Járásban				
	családfő	7334	10389	4634	22357	
	lélekszám	30801	44096	17904	92801	
nem szerint	fi	15181	21295	8809	45285	46014
	nő	15640	22801	9073	47514	46832
nyelv szerint	magyar	29086	41441	16848	87375	89032
	német	2	1102	25	1129	642
	tót	-	-	-	-	82 ¹²⁰
	zigány	167	335	192	694	721
	zsidó	366	1209	817	2392	2369
vallás szerint	r. kathol.	19373	17848	6273	43494	43926
	görög e.	4	12	2	18	9
	gör. n. e.	10	55	30	95	109
	evang	1199	126	15	1340	847
	helvét	9879	24846	10751	45476	45586
	zsidó	366	1209	817	2412	2369
	fi	8205	12670	4829	25704	25518
állapot szerint	nőtlen	7647	12303	4410	24360	23297
	házas	6597	8436	3838	18871	19372
	fi	6574	8470	3838	18882	19503
	nő	428	483	191	1102	1124
	özvegy	1085	1734	776	3595	4032
	nő	309	529	196	1034	1127
Ebből távol van tartozkodik idegen		513	780	266	1559	2018
Valódi létszám		30951	44344	17952	93247	93737 ¹²¹

E népesség - mint a rovatok tényleg mutatják - *nyelvére* nézve, a mesteremberek kivételével, magyarok, s beszédmodjuk is tiszta magyar; a köznép régi „*Dicsértessék a Jézus*” szép köszönés módját most is megtartja; feljebb - valóságát „alázatosan megkövetem az Urat!” szavakkal szölli meg. - Az év egyes részei megnevezésénél, élet foglalkozásának megfelelő saját kalendáriummal él; eme kérdésre például: „*mikor?*” - „*Ujesztendőkor, Nagy farsangon, Bőtőn, Tavaszkor, Kukuricza kapáláskor, Kendervetėskor, Aratáskor, Nyomtatáskor, Szüretkor, Kis farsangon*” felelnek s ugyan ennél fogva

Vallás tekintetben - miként a tulsó lapi számadatok mutatják - Szolnok megyében a 45476 lelket számító helvét vallásuaknak van többsége a 43494 lélekből álló r. katolikusok felett; - ugyan így a (2412) zsidóknak, az (1340) evangélikusok, (95) gör. n. egyesültek, és (18) gör. egyesültek felett.

Viseletükben is hiven megőrzik a magyar, különösen a debreczeni tartást, a juhász bunda szűr viseletet különösen kedvelvén; olly annyira, hogy már 1750-dik évben a váci püspöki hivataltól szigorú rendeletek adtak ki az iránt: hogy a szolnoki lakosok, a kiálthatatlan zsirszag miatt, juhászbundában az egyházba lépni ne merjenek; de mivel a szolnoki paraszt a piszkos subát gála ruhának, a tisztességes fehér szűrt pedig megalacsonyító öltözetnek tartá, az akkori ismételt rendelkezéseknek nem igen engedelmessékedék; - egyébkint nyáron a férfiak ránczos bő gatyába járnak, nyakokon sokan fekete fátyolt, vagy ugyan e végre készült fekete vászont viselnek; ezenfelül viselnek sötét kék posztó ruhát, nadrágot, mellényt ujjas derék ruhát fehér gombokkal - a rókás menték viseletét lassankint elhagyván; - kerekesebb tetejű kisebb s nagyobb karimás kalapot, - téli időben a tehetősök bagolysüveget, a szegényebbek báránybőrből fehér vagy fekete sapkát; - hogy a lábbelikről a sarkantyú elnem maradhat, mondani is alig szükséges. - A nők sötétkék tarka röklit, vagy prémes kurta ködmönt, kicsin fekete selyem főkött, ránczos rosnyai kék vagy kárton szoknyát, fejüket többnyire fehér ruhával

¹²⁰ Tulajdonképp tót 46, román 7, szerb 29.

¹²¹ Az összes 93737 számból 46510 fi és 47227 nő; - életkor szerint pedig volt 17 éves 708, 18 éves 684, 19 éves 471, 20 éves 552, 21 éves 331, 22 éves 534, 23 éves 506, 24 éves 475, 25 éves 814; 26 éves 591.

bekötve tartják; kedvelik a félgyapjú zöld szoknyát s piros csizmát is. A menyecskék viselnek arany vagy ezüst, a szegényebbek velencei csipkés fekete selyem főkötőt, és azt ünnepnapokon fehér virágos fátyollal borítva hátra kötik.

Test-alkotásukra nézve mind a két nembeliek erősek és jól nőttek.

Tartásukra nézve hiven megőrzik a keleti komolyságot, gondolkodók, kevés beszédűek, ritkán nevetnek, s munkáik közben is alig hallhatni a mindkét nemű fiatalság énekléseit avagy füttyerezéseit; csak a csárdából haza térő énekel, de ez is csak szomorú magyar notát.

Az őseiktől öröklött *vendég-szeretetet* hiven megtartják az unokák; terített asztal, bor- s kenyérrel megrakva, ismerős s vándor előtt mindegyre készen áll.

Eledele a nemzetnél szokásban lévő ételek; ezek között: a gulyás hús, pörkölt, paprikás hús, töltött káposzta, herőcze, tejfeles torma, rétes, kocsonya s a t. kedvencz ételek.

Mulatozásában sem tér el őseitől. A legénység ünnepnapok délutánjain lapdáz, kártyázik s karikát hány; hol seregesen az utcákon ülnek, s enyelgő beszédekkel folytatnak; ha megpendül a csárdabeli zene, vigan tánczol.

Lakadalmaknál Násznagy a menyasszonynyal, mellettök a vőlegény, nyoszolyóasszony ül; a vőfény hordja fel az étkeket verseket mondva p. o. „*az első ételnek tálja, melyet gazdánk szívesen adja, hogy Násznagy többekkel használja*” s a t. mire a zene szálal meg. Ebéd végefele bejő a főzőné bekötözött karjával, s üres tányért tartva panaszképp előadja: hogy midőn az ez alkalmakkal el nem maradhatott *tejes kása* étket feltálalta, összeforozta karját; most tehát, hogy sebét is gyógyithassa, s a kása árát is megtérithesse, a vendégeket könyör-adakozásra hívja fel. - Szokásba van ez alkalmaknál az úgynevezett *reménylőbe való járás* is; mely abból áll, hogy másnap a vőfény legényekkel a jelen volt vendégekhez zene mellett mennek el, s ezeknél folytatják az ivást s tánczot, kulacsot, nyársat hordozván magokkal; az első borral tölti meg a meglátogatott gazda, a nyársra pedig húst, szalonát húz; mit oszt a vőlegény házához tánczolva visznek, s itt folytatják mulatságaikat, míg végre a vendégek megbecsülve megtiszteltetésüket elbucszúznak s házaikba visszatérnek.

X. Szaporúság s halandóság.

E rovat alatt felmutatjuk az 1852-dik évről nyert következő számadatokat:

I. *Született* 1852-dik évben

	törvényes ágyból	törvényte- len ágyból	Ikrek	Összesen	Halva szü- letett
fi	2645	25	61	2731	26
nő	2777	28	65	2870	23
Összesen	5422	53	126	5601	49

II. Meghalt ugyanazon évben

	első évben	1-5	5-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60 év. felül	Összesen
		év-közben								
fi	550	269	90	119	71	105	110	92	106	1512
nő	571	276	76	73	84	103	102	103	90	1478
összesen	1121	545	166	192	155	208	212	195	196	2990

III. Házasságra kelt szinte azon évben 1286 pár.

Fáy András¹²² 1837-1846, és így tíz évi időközben e megyebeli öt községre nézve következő adatokban mutatta fel a születettek s halottak számát:

Meghaltak életkor szerint

Község neve	Született	Meghalt	Szaporúság	1. évben	1-3	3-10	10-20	20-30	30-40	40-50	50-60	60-70	70-80	80-90	90 év. felül
					év-közben										
Mező-Túr	8260	5986	2274	2255	1220	495	242	315	296	259	300	376	174	52	2
T.-Füred	2291	1922	269	587	264	253	97	116	97	119	142	156	70	19	2
T.-Igar	509	413	96	138	60	34	26	33	24	30	28	24	9	4	3
Sz.-Imre	678	513	165	168	39	53	30	37	29	25	47	46	35	4	-
Tisza Eörs	888	646	242	240	98	37	32	101	37	38	32	21	16	3	2

E táblázat szerint Tisza-Füreden tíz év alatt 95 éves koron felül 2 egyén halt el, kiknek egyike 101 éves volt.

XI. Katona kötelezettség.

Mig Heves vármegyével egyítve volt, ujonczait a 32-dik számú (volt Eszterházy - utóbb Esztei Ferdinánd főherczeg nevét viselő) magyar gyalog ezredhez állította; 1853-dik évben a Budapesti kerületre összesen kivetett 4130 ujoncz közül e megye 250 ujonczot állított; és pedig 150-t a 60 számú h. Wasa nevét viselő gyalog; - s 95-t a 12-dik számú gr. Haller nevét viselő huszár ezredbe; és ezen felül 5 legényt az 5-ik számú csendőr ezredbe.

XII. Foglalkozás, ipar és kereskedés.

A gazdák kitünő szorgalommal mivelik földjeiket; mezei gazdaságukat, azonban a hold és állatör csillagaitól mindent feltételező előítélet nyommasztja; - a földmivelő ragaszkodik a száz esztendő kalendáriom jóslataihoz; üszögös Péter és a kántor-bótok neki fontos napok, mert millyen az nap az időjárás, ép olyan marad az négy hétig stb. A babonáskodás illy neme a nap válogatás is; - némelly munkákat csak bizonyos napon kezdik, bár mi nem kedvezők legyenek is a körülmények. - Az aratást többnyire a tótók és palóczok, - hajdan a vármegyei közgyűlés által meghatározott részért szokták végezni; sok helyütt a nyomtatást is; - aratás végével ének szóval hoznak az aratók tiszta buzából kötött pipacs,

¹²² I. Adatok Magyarország bővebb ismeretére. Pest 1854.

buza, s több mezei virágokkal ékitett koszorút a gazdának, az viszont étellel, borral s zenével fogadja őket; - a barmokra, különösen az iga-vonókra nagy gondot fordítanak, kedvök telik sokaknak, ha a szarvadzó kötélnek végére, fehér lószőr bojtot köthetnek; s ha a járomnak veres bél deszkája van, büszkén pattantja a bokrétával ékitett karimás kalapot viselő béres sokszor 3 párjával befogott 6 ökre felett túl terülő hatalmas ostarát. - Mesterember elegendő számmal, kivált a gyér szükséglethez, miután a vasuti közlekedésnél fogva minden értékesebb iparmű a fővárosokban vásároltatik. Jobbak közzé tartoznak a Szolnok, Mező Túr, Török Szent-Miklós és Tisza-Füreden lévők. Jelességükért felemlítjük a Mező-Túri fazekasokat, a Tisza-Füredi nyeregjártókat, kik közül a porosz király 1819-ben két nyereggyártó legényt vitetett országába. - Szolnokon 1851-ben állítottatott fel Ullmann és Schulhofnak egy jó készületű repcze *olajgyára*, mely ló erő által hetenkint mintegy 100 mázsa olajat ad; s ugyan csak Szolnokon a délkeleti cs. kir. állodalmi vasútnak a mozgonyok szivattyúzásához van egy 1 1/2 ló erejű, s a glogniczi gyárban 1849-ben 1600 ftért készített gőzgépe, évenkénti 40 fti javítási kiadás mellett 53° kemény s 7° puha tüzi fát fogyaszt; - így Tisza-Abádon b. Orczy Lászlónak pálinkafőzéshez Bécsben Dolaniski Ferdinánd által 1839-ben 14000 ftért készített 4 ló erejű gőzkatlana működik. - *Malmi* közül megemlítendő az Abádi négy köre, víz húzó géppel; és a Várkonyi fűrészmalom. – Egyébiránt

A mi a *bel-kereskedést* illeti; Szolnok megye lakosai leginkább állatokkal s nyers terményekkel űznek kereskedést, melyet a Szolnok-Pest-Bécsi vasút, - a Tiszán pedig Tokaj fele a gőzhajózás segít elő; - ugyan csak a Tiszán Marmarosból sok só, a Körösön pedig tüzi- és épület fa, s deszka szállítatik nagy mennyiségben.

A kereskedést s *iparüzők számát* illetőleg a Budapest kerületi iparkamarának 1852-dik évi jelentése következő számadatokat nyújt:

Kereskedők: vasáros 1, különfélekkel kereskedő 19, szatócs 4, termény árús 2, rőfös kereskedő 4, összesen 30.

Iparüző mesterek: serfőző 1, csizmadia 264, festő 2, kádár 7, halász 13, üveges: 3, arany- s ezüstműves 2, kalapos 14, szücs 99; köpönyszabó 22, varga 1, közműves 6, molnár 79, szijgyártó 1, timár 39, cserző 14, kötélverő 3, szappanos 1, lakatos 10, kovács 93, szabó 129, csipész 4, asztalos 21, kocsigyártó 49, takács 34, írhász 2, összesen 913.

XIII. Intézetek, egyletek, alapítványok.

Szolnok megyéből intézet gyanánt, jelentetett fel a Szolnok mezővárosában létező kissebbb gymnasium, alapítva a mondott mezőváros közönsége által; alaptőkéje 1850°/1 évb. 9632 pft. 47 2/5 kr. az ezen gymnasumbeli tanítás eszközésére szükségelt tanítók s hitszónok fizetése iránt a mondott k. kamrai város előljáróságának a Seraphikus sz. Ferencz Salvatoriana Provinciával 1843-ik évi november hó 30-án kötött szerződése tartalma szerint, a város, gymnasiuma igazgatási, hitszónoki s tanítási jogát a nevezett szerzet provinciájának örökre átadván, ez magát a gymnasiumnak alkalmas egyénekkel mindenkor ellátására kötelezé, ezeknek a több klastrombeli szerzetesek sorában lakást, élelmet, ruházatot s egyéb szerzeteshez illő alkalmaztatást ígervén, bármi e részben a városi községre háramlandó teher nélkül; azonban a városi község az igazgatónak 160, a hitszónok s tanítóknak fejenként 150, összesen 1210 pft. évi lefizetésére kötelezé magát. Mivel pedig ezen díjjak fizetésére s a már felépült iskola jó karban tartására 21 ezer pft. kamatai kívántattak, a szerződés keletkezésakor azonban csak 17017 ft. 35 2/5 kr. pp. létezik mint alapítványi tőke, s ennek évi kamata a mondott díjjak fizetésére s épület fentartására elég nem volt, a szerzet provinciája a városi községnek azon ajánlatot tevő: hogy miglen a fennirt 21 ezer pft. kiegészítve nem leend, a már gyümölcsöző alapítványi tőkék kamatjával megelégszik; a városi község ez ajánlatot méltányolva 21 ezer pft. kiegészítését lelkiismeretesen ígervén, addig is az iskolai épület jó karban tartását s egyéb mellékes költségeket, az alaptőkék kamatai sértetlen hagyásával, megtenni s fedezni magára elvállalá.

Alapítványokul felemlitetnek:

a) *Szegények kórháza* ugyan csak Szolnokon, szinte a városbeli közönség által alapítva 17733 ft. 30 2/4 kr. v. cz. tőkével, melyet mindenkor egyike városi tanácsnokoknak szokott számadás terhe alatt kezelni. – Célja ezen kórház – vagy inkább ápolóház e városbeli végkép elszegényedett s elaggott lakosok tartása s ápolása, úgy szinte a mindünnen árván maradt kiskorú gyermekek nevelése s tartása, mely jótéteményben 1851-ik évben is harmincz elaggott szegény részesült; ilyen:

b) a *Török Sz.-Miklóson* létező *Kóroda* is, mely az *Almásy család* által alapítottatott, s kezeltetik; legutóbbi időkben azonban a cs. kir. katonaság használatára engedtetvén egy ideig eredeti céljára nem használtatott. Végre:

c) ugyan csak *Török Sz.-Miklóson* néhai *Pozderka János* végrendeleti alapítványa az egyházi hatóság kezelése alatt 16 ezer pftal az ágybér eltörlésére.

Társulatok gyanánt elősoroltattak: a) Szolnokon létező cs. kir. fa és só szállító társulat, mellynek célját maga a társulat neve elég világosan kimondja. Alaptőkéje, valamint jövedelme vagy vesztesége s az általa eszközölt szállítás s más forgalom is változó lévén, határozottan ki nem tehető. Van egy igazgatója, ügyvivője, pénztárnoka, szálmestere s több alá rendelt hivatalnokai, kik a társulat pénztárából fizettetnek. Egyébiránt a cs. kir. pénzügyigazgatóság felsőbb örködése alatt áll;

b) *Olvasó egyesület* ugyan itt helytartótanácsi engedély mellett létező.

XIV. Tanügy.

A népnevelés szent ügye, volt pangó állapotából, csak az újabb kori kormányi intézkedések folytan kezd kibontakozni; az egyes nép-iskolák felől alább a községek leírásában emlékezendünk; e helyt kevéssel csak azt érintjük meg: miként Szolnokon a r.-katholikusoknak 6 tanárral ellátott IV. osztályú *gymnasiuma* 1835-dik évben létesített s a sz. Ferencz rendük kezelésére bízott; nyilvános tanodává azonban csak 1844-dik évben szentesített; jelenleg azonban a derék Budapest kerületi iskola főfelügyelő Haas Mihály előterjesztése folytán, alig ha nem *reál iskolává* leendő átalakítva. - Alapítványa felől már a tulsó 338-339 lapon szoltunk. Az itteni tanuló ifjúság száma - habár a tanodák 400 ifjut befogadni képesek - utolsó években a 23-at túl nem haladá.

Van ezenkívül még Szolnokon III. osztályú fő *elemi tanoda*; továbbá 3 *népiskola leány* gyermekek számára.

A tanulók összes száma Szolnokon 185⁰/₁-dik évben 1173-ra ment fel.

A reformatusoknak Mező-Turon és Török Sz.-Miklóson léteznek népes tanodáik; mellyek közül az első V. osztályú, s úgy a tanulók száma - mint a tanítás sikerére nézve a kitünőbb tanintézetek sorába tartozik.

XV. Börtönügy.

Szolnok vármegyében megyei börtönök eddigelé általában nem léteznek, különben pedig az ideiglenesen letartóztatott rabok a községi börtönökbe zárattak; - a legujabb szervezés azonban Szolnok megyét is saját törvényszékekkel látta el, de melly épületek hiányában csak később fog életbe lépni; addiglan minden e részbeni ügyek Pest-Solt megye törvényszék hatósága alá tartozandnak. - „Azon esetre - így szól a Magyarország politikai és törvényszéki szervezete tárgyában 1854-ki ápril 6-kán kelt ministeri rendelet - ha a szolnoki megyei törvényszék, helyiségek hiánya miatt, azonnal fel nem állíttathatnék, annak Szolnok megye feletti törvényhatósága legfelsőbb helybenhagyással egyelőre a Kecskeméti törvényszékre tétetik át felhatalmazásilag.”

XVI. Egészségi ügy.

Legközönségesebb betegség e megye területében a csömör (forró betegség neve: a bőr alatt a vér összecsomósodik) gyógyítása ennek a köznépnek abból áll: miszerint a beteget földre hozzánt fektetik; s egy egyén a hátát, vállát tapossa, ezután sót, összetört foghagymát eczetbe kevernek, s azzal döröglik a beteg testét. - Egyébb előforduló betegségekben az éheztetés, heverés legszokottabb gyógyítók.

A megye egészségi ügyét 1852-dik évről következő számadatok tüntetik fel:

Közigazgatási Járásban	Orvos				Sebész				Bába				Gyógyszer tár száma
	állam- dalom által fizetve	köz- ségek mágn	összes.	állam- dalom által fizetve	köz- ségek mágn	összes.	állam- dalom által fizetve	köz- ségek mágn	összes.	állam- dalom által fizetve	köz- ségek mágn	összes.	
Szolnok	1	-	2	3	1	1	6	8	1	-	5	6	1
Tör.-Sz.-Mikl.	-	-	3	3	1	1	5	7	1	-	2	3	2
Tisza-Füred	-	-	2	2	1	-	3	4	1	-	-	1	1
Összesen	1	-	7	8	3	2	14	19	3	-	7	10	4

Közigazgatási Járásban		Orvosra		Sebészre		Bábára		Gyógyszert.	
		mér.	lélek	mér.	lélek	mér.	lélek	mér.	lélek

Szolnok	5 ¹ / ₃	11303 ¹ / ₃	2	4238 ⁴ / ₆	1 ³ / ₆	5651 ⁴ / ₆	5 ³ / ₄	33940
Török-Sz.-Miklós	8 ³ / ₄	14230 ² / ₃	3 ² / ₄	6098 ¹ / ₆	8 ³ / ₄	14230 ² / ₃	13 ¹ / ₄	12346
Tisza-Füred	4 ⁴ / ₆	9309 ¹ / ₂	2 ³ / ₄	6206 ¹ / ₃	8 ² / ₄	18619	8 ² / ₄	18619

Betegápoló intézet egyetlen egy van Szolnokon 8-10 beteg befogadására.

A *himlő oltás* minő sükerrel szokott eszkozlése felől szóljanak eme számadatok:

Közigazgatási Járásban	Beoltás		alá került		került			
	alá össz.	iratott			1851	1852		
	1851	Gyermekek 1852 évben	1853	1854	ft.	kr.	ft.	kr.
Szolnok	1095	1668	558	861	88	48	86	6
Török-Sz.-Miklós	2221	2430	1075	870	107	30	87	-
Tisza-Füred	912	1010	779	1024	77	54	102	24
Összesen	4228	5108	2412	2755	272	12	175	30

XVII. Adóügy.

Szolnok melye 1849-ik évig a Heves vármegyével közösen kivetett porták száma szerint fizette adóját. Azért is csak a következő adókimutatásokat mutathatjuk fel:

I. Kimutatása a Szolnok megyei *Szolnok járási* községek *hadi* és *házi adó-jának*:

a) a hadiadó mikénti állása 1850-ben

Hadfogadóba

Folyó szám

Helységek Nevei	18 ⁴⁹ / ₅₀ évre kivettetett		184 ⁸ / ₉ évről elmaradott		Előbbi évekről tartozás		Összesen		18 ⁴⁹ / ₅₀ évre kivettetett		184 ⁸ / ₉ évről elmaradott		Előbbi évekről tartozás		Összesen	
	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
1 Szolnok város	4948	46	5563	38 ²⁵ / _{...}	2076	15 ¹² / _{...}	12588	39 ³⁷ / _{...}	88	54	101	51	-	-	190	45
2 Bessenszög	431	25	417	21	621	11 ⁵ / _{...}	1469	57 ⁵ / _{...}	7	45	7	39	-	-	15	24
3 P. Sz.-Iván	61	34 ³⁵ / _{...}	41	56 ¹⁵ / _{...}	139	15 ²⁰ / _{...}	242	46 ³⁰ / _{...}	1	6 ¹⁵ / _{...}	-	46 ⁵ / _{...}	-	46 ⁵ / _{...}	2	38 ²⁵ / _{...}
4 P. Fokorú adózók	-	-	3	4 ⁵ / _{...}	3	4 ⁵ / _{...}	6	8 ¹⁰ / _{...}	-	-	-	3 ¹⁵ / _{...}	-	3 ¹⁵ / _{...}	-	6 ³⁰ / _{...}
5 P. Szög adózók	-	-	63	25 ¹⁰ / _{...}	126	19 ²⁰ / _{...}	189	44 ³⁰ / _{...}	-	-	1	9 ³⁰ / _{...}	2	19 ²⁰ / _{...}	3	29 ¹⁰ / _{...}
6 Alattyán	1000	15 ¹⁵ / _{...}	828	33 ³⁰ / _{...}	2671	28 ¹¹ / _{...}	4500	17 ¹⁶ / _{...}	17	58 ⁵ / _{...}	15	7 ³⁵ / _{...}	-	-	33	6
7 Tisza-Várkony	333	18 ¹⁰ / _{...}	304	49 ³⁰ / _{...}	436	55 ³⁷ / _{...}	1075	3 ³⁷ / _{...}	5	59 ¹⁰ / _{...}	5	25 ⁵ / _{...}	-	-	11	24 ¹⁵ / _{...}
8 Tisza-Vezseny	526	44 ³⁰ / _{...}	484	51 ³⁰ / _{...}	101	58 ¹⁰ / _{...}	1113	34 ³⁰ / _{...}	9	27 ³⁰ / _{...}	8	49 ³⁰ / _{...}	-	-	18	17 ²⁵ / _{...}
9 Tisza-Földvár	758	48 ¹⁵ / _{...}	1401	23 ³⁰ / _{...}	-	-	2160	12 ⁵ / _{...}	13	37 ³⁵ / _{...}	25	30	-	-	39	7 ³⁵ / _{...}
10 P. Martfű	-	-	4	5 ²⁰ / _{...}	-	-	4	5 ²⁰ / _{...}	-	-	-	4 ²⁰ / _{...}	-	-	-	4 ²⁰ / _{...}
11 Czibakháza	881	37 ¹⁰ / _{...}	970	44 ³⁵ / _{...}	3	6 ³⁰ / _{...}	1855	28 ³⁵ / _{...}	15	50 ¹⁰ / _{...}	17	47 ²⁵ / _{...}	-	-	33	37 ³⁵ / _{...}
12 P. Gyüger Sárszög	-	-	16	22	-	-	16	22	-	-	-	18	-	-	-	18
13 Nagy-Rév	364	16 ⁵ / _{...}	331	25 ²⁰ / _{...}	453	38	1149	19 ²⁵ / _{...}	6	32 ²⁵ / _{...}	6	2 ¹⁰ / _{...}	-	-	12	34 ³⁵ / _{...}
14 Inoka	385	50 ¹⁵ / _{...}	301	45 ²⁵ / _{...}	184	18 ²⁸ / _{...}	871	54 ²⁸ / _{...}	6	55 ³⁵ / _{...}	5	31 ³⁵ / _{...}	-	-	12	27 ³⁰ / _{...}
15 Tisza-Kürth	891	- ²⁵ / _{...}	894	1 ³⁰ / _{...}	930	51 ⁷ / _{...}	2715	53 ³² / _{...}	16	15	16	23 ¹⁰ / _{...}	-	-	32	23 ²⁵ / _{...}
16 Ugh	287	1 ³⁵ / _{...}	269	1 ²⁵ / _{...}	61	25 ³⁵ / _{...}	617	29 ¹⁵ / _{...}	5	9 ¹⁵ / _{...}	4	55 ³⁵ / _{...}	-	-	10	4 ¹⁰ / _{...}
17 Tisza-Sass	476	59 ²⁵ / _{...}	429	37 ²⁰ / _{...}	288	2 ³⁶ / _{...}	1194	40 ¹ / _{...}	8	34 ⁵ / _{...}	7	52 ²⁰ / _{...}	-	-	16	26 ²⁵ / _{...}
18 Csépa	76	32 ²⁰ / _{...}	20	27 ²⁰ / _{...}	110	22 ¹ / _{...}	207	22 ¹ / _{...}	1	22 ²⁰ / _{...}	-	22 ²⁰ / _{...}	-	-	1	45
19 Szelevény helység	63	19 ¹⁰ / _{...}	32	44	358	30 ^{...} / _{...}	454	4	1	8 ¹⁰ / _{...}	-	36	-	-	1	44 ¹⁰ / _{...}
20 Sz.-Istvánháza adóz.	-	-	102	17 ²⁰ / _{...}	266	51 ¹⁵ / _{...}	369	8 ³⁵ / _{...}	-	-	1	52 ²⁰ / _{...}	4	39 ²⁰ / _{...}	6	32

b) Házi adó mikénti állása 1850-ben

Folyó szám	Városok és Helységek Nevei	18 ^{49/50} évre kivett		18 ^{48/49} évről elmaradt		Előbbi évekről tartozás		Összesen		c) adó mentesekre kivett összes adó	
		ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
1	Szolnok	3318	56	4215	13 ²⁰ / _{...}	-	-	7534	9 ²⁰ / _{...}	58	9 ³⁰ / _{...}
2	Bessenszögh	289	20	316	12	-	-	605	32	89	53 ¹⁰ / _{...}
3	P. Sz.-Iván	41	18	31	46 ²⁰ / _{...}	95	10 ³⁵ / _{...}	168	15 ¹⁵ / _{...}	-	-
4	Fokorú	-	-	2	19 ²⁰ / _{...}	4	39	-	-	-	-
5	Szögpuszta	-	-	48	3	89	30 ²⁰ / _{...}	137	33 ³⁰ / _{...}	-	-
6	Tisza-Várkony	223	32	230	57	114	44 ²⁰ / _{...}	569	13 ²⁰ / _{...}	379	31 ²⁰ / _{...}
7	Tisza-Vezseny	353	16	367	21	-	-	720	37	475	17 ¹⁰ / _{...}
8	Tisza-Földvár	508	54	1061	45	-	-	1570	39	1	10
9	P. Martfű	-	-	3	6	-	-	3	6	1983	50 ¹⁰ / _{...}
10	Czibakháza	591	16	735	28 ²⁰ / _{...}	-	-	1326	44 ²⁰ / _{...}	1042	48 ³⁰ / _{...}
11	P. Gyüger Sárszög	-	-	12	24	-	-	12	24	-	-
12	Nagy Rév	244	18	251	6	-	-	495	24	471	10 ²⁰ / _{...}
13	Inoka	258	46	228	37 ²⁰ / _{...}	2	30	489	53 ²⁰ / _{...}	173	54
14	Tisza-Kürth	597	34	677	21	-	-	1274	55	820	44 ¹⁰ / _{...}
15	Tisza-Ugh	192	30	203	49 ²⁰ / _{...}	-	-	396	19 ²⁰ / _{...}	382	27 ³⁰ / _{...}
16	Tisza-Sass	319	54	325	30	-	-	645	24	299	2 ¹⁰ / _{...}
17	Csépa	51	20	15	30	-	-	66	50	324	18
18	Szelevény helység	42	28	24	48	179	29 ³⁵ / _{...}	246	45 ³⁵ / _{...}	340	9 ¹⁰ / ₃₀
19	Istvánháza adóz.	-	-	77	30	193	42 ¹⁰ / _{...}	271	12 ¹⁰ / _{...}	-	-

II. Kimutatása a Török Sz. Miklósi járási községek

1) volt adózó lakosaira 184^{8/9} és ⁴⁹/50 évre kivetett hadi, hadfogadói s házi adójának:

Folyó szám	Városok és Helységek Nevei	Hadi		Hadfoga- dokra		Házi	
		ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
1	Keötelek helység	2798	41 ²² / _{...}	28	19 ⁵ / ₄₀	1154	20 ³⁵ / _{...}
2	Pusztá Sülyi adózók	338	48 ⁵ / _{...}	3	45 ²⁰ / _{...}	694	32 ³² / _{...}
3	Pusztá Fegyverneki adózók	419	1 ²⁰ / _{...}	6	13 ³⁵ / _{...}	238	34 ²¹ / _{...}
4	Mező-Túr felső rész	9112	12 ²⁵ / _{...}	165	15 ³⁰ / _{...}	6515	39
5	Mező-Túr alsó rész	13043	57 ¹⁵ / _{...}	236	21	6261	14
6	Túrpásztói adózók	202	45 ¹² / _{...}	1	7 ²⁰ / _{...}	46	30 ¹ / _{...}
7	Nagy és kis Poói adózók	68	35 ³⁵ / _{...}	-	58 ²⁰ / _{...}	40	18
8	Szent-Miklósi Zug	49	6	-	54	37	12
9	Kenderes helység	6566	33 ³³ / _{...}	43	28 ³⁵ / _{...}	2082	36 ²⁵ / _{...}
10	Bánhalmai adózók	58	11 ²¹ / _{...}	-	15 ³⁰ / _{...}	39	54 ²² / _{...}
11	P. Kakati adózók	61	28 ²⁷ / _{...}	-	27	41	25 ²⁵ / _{...}
12	Tisza-Püspöki helysége	1895	37 ²⁵ / _{...}	23	22 ³⁵ / _{...}	913	30
13	Nagy Körü helység	3390	47 ³⁰ / _{...}	28	37 ²⁰ / _{...}	1552	28 ⁵ / _{...}
14	Tisza-Bura helysége	1124	30 ³ / _{...}	15	38 ³⁵ / _{...}	612	53 ³⁰ / _{...}
15	Tisza-Beő helysége	3502	43 ¹¹ / _{...}	23	16 ³⁵ / _{...}	1172	1 ³⁵ / _{...}
16	Tisza-Szajol helység	161	15 ¹⁰ / _{...}	2	54 ³⁰ / _{...}	111	54
17	Tisza-Roff	1437	38 ⁷ / _{...}	25	48 ¹⁵ / _{...}	1013	5
18	Pusztá Gyendai adózók	196	36 ¹⁵ / _{...}	1	57	96	26 ⁴³ / _{...}
19	Török-Sz.-Miklós városa	6432	42 ⁹ / _{...}	97	6 ³⁰ / _{...}	3834	11
20	Pusztá Sz.-Tamási adózók	293	38 ³⁵ / _{...}	5	19 ³⁵ / _{...}	180	17
21	Kengyeli pusztá	64	44 ²⁰ / _{...}	1	10 ²⁰ / _{...}	68	17 ²⁰ / _{...}
22	Szakálási pusztá	39	28 ¹³ / _{...}	-	21	61	40 ¹ / _{...}
23	Tenyeői pusztá	50	6	-	54	33	36

2) az ugyan ezen járásbeli adómentesekre 18⁴⁹/₅₀-dik évre kivett hadi adó mennyiségét pedig eme rovatok mutatják.

Folyó szám	Város és Helységek nevei			4 ft. 42 kr- ral számi- tott Rovás Száma	Hadi	
					ft.	kr.
1	Kötelki	volt adómentes	Oszály	12 ⁷ / ₈	60	30 ³⁰ / ₄₀
2	P. Sülyi	„	„	79 ⁵ / _„	374	14 ¹⁰ / _„
3	P. Fegyverneki	„	„	224 ⁴ / _„	1055	9
4	Mezőtúr városi	„	„	579 ⁴ / _„	2723	39
5	Túrpásztói s poói	„	„	697	3275	54
6	Bánrévi	„	„	-	191	30
7	Kenderesi	„	„	113 ² / _„	532	16 ²⁰ / _„
8	P. Kakati	„	„	158 ⁴ / _„	744	57
9	Tisza-Püspöki	„	„	25 ¹ / _„	118	5 ¹⁰ / _„
10	Nagy Kürüi	„	„	85 ³ / _„	401	15 ³⁰ / _„
11	Burai	„	„	119 ⁶ / _„	562	49 ²⁰ / _„
12	Tisza-Beői	„	„	94 ¹ / _„	442	23 ¹⁰ / _„
13	Tisza-Szajoli	„	„	53 ⁷ / _„	253	12 ³⁰ / _„
14	Roffi	„	„	111 ⁶ / _„	525	13 ²⁰ / _„
15	P. Gyandai	„	„	117	549	54
16	Török-Sz.-Mikl.	„	„	1190 ⁴ / _„	5595	21

III. Végre a Tisza-Füredi járásbeli községek össze adó illetékét eme rovatok mutatják:

Folyó szám	Helységek Nevei	1. Az 1849 év oct. végé- vel létező s eddigi adó- zók által le- nem rótt hadi adó hátralék, és pénztári maradék		2. Adózók 1849-50 évre eső házi- és hadi adóbeli tartozá- zaik egyenkint		3. Adómentes		4. Őszvesen		5. A mult évi hadi adó hátralék le- rótt összege 1849 nov. 1-től egész feb. végéig, és pénztári maradék.		6. Adózók Még lerovandó házi és hadi adó tartozásaik le- rótt összege Nov. 1-től febr. végéig		7. Adómentes		8. E három Tétel összesen		9. Még leró- vandó hadi adó hátra- lék		10. Adóz		11. Adóment.	
		ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
		ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.	ft.	kr.
1	Abád helysége	971	41 ²⁰ / _{..}	991	6 ³⁰ / _{..}	373	39	2336	27 ¹⁰ / _{..}	360	21 ² / _{..}	991	6 ³⁰ / _{..}	373	39	1758	23 ³⁰ / _{..}	611	20 ¹⁸ / _{..}	-	-	-	-
2	Derzs helysége	580	19 ² / _{..}	782	33	61	6	1423	58 ² / _{..}	580	19 ² / _{..}	782	33	75	12 ²⁴ / _{..}	1438	4 ²⁶ / _{..}	-	-	-	-	-	-
3	Domaházi puszta	8	20	-	-	172	8 ¹⁰ / _{..}	180	28 ¹⁰ / _{..}	8	20	-	-	149	2 ³⁰ / _{..}	157	22 ³⁰ / _{..}	-	-	-	-	23	5 ²⁰ / _{..}
4	Eörs helysége	786	26 ¹⁵ / _{..}	864	12 ³⁰ / _{..}	257	19 ²⁰ / _{..}	1907	58 ²⁵ / _{..}	705	1 ³⁰ / _{..}	864	12 ³⁰ / _{..}	277	-	1846	13 ²⁰ / _{..}	81	24 ²⁵ / _{..}	-	-	-	-
5	Eörsi puszta	64	35	-	-	189	10 ²⁰ / _{..}	253	45 ²⁰ / _{..}	64	35	-	-	197	5 ¹⁰ / _{..}	261	40 ¹⁰ / _{..}	-	-	-	-	-	-
6	Eörvény helysége	1214	4 ¹⁸ / _{..}	311	22 ²⁰ / _{..}	64	37 ²⁰ / _{..}	1590	4 ¹⁸ / _{..}	205	30	311	22 ²⁰ / _{..}	58	-	574	52 ³⁰ / _{..}	1008	34 ¹⁸ / _{..}	-	-	6	37 ¹⁰ / _{..}
7	Füred városa	5679	50 ³² / _{..}	1981	3	686	43 ²⁰ / _{..}	8347	37 ⁵ / _{..}	1231	48 ³² / _{..}	2335	3	689	43 ²⁰ / _{..}	1256	35 ¹² / _{..}	4448	2	-	-	-	-
8	Hegyesbor puszta	68	45	-	-	193	52 ²⁰ / _{..}	262	37 ²⁰ / _{..}	68	45	-	-	193	52 ²⁰ / _{..}	262	37 ²⁰ / _{..}	-	-	-	-	-	-
9	Igar helysége	977	47 ¹⁷ / _{..}	452	57 ³⁰ / _{..}	785	29 ¹⁰ / _{..}	2216	14 ¹⁶ / _{..}	246	40 ³² / _{..}	600	36 ⁵ / _{..}	801	2 ³⁶ / _{..}	1648	19 ³³ / _{..}	731	6 ²⁵ / _{..}	-	-	-	-
10	Gacsa puszta	143	38 ²⁵ / _{..}	-	-	331	56 ¹⁰ / _{..}	475	34 ³⁵ / _{..}	-	-	-	-	334	10 ¹² / _{..}	334	10 ¹² / _{..}	143	38 ²⁵ / _{..}	-	-	-	-
11	Katymár puszta	-	-	-	-	74	36 ³⁰ / _{..}	74	36 ³⁰ / _{..}	-	-	-	-	74	36 ³⁰ / _{..}	74	36 ³⁰ / _{..}	-	-	-	-	-	-
12	Kóts puszta	268	58	-	-	805	27 ³⁰ / _{..}	1074	25 ³⁰ / _{..}	-	-	-	-	719	21 ³² / _{..}	719	21 ³² / _{..}	268	58	-	-	86	5 ³⁸ / _{..}
13	Nagy-Iván helysége	3889	48 ¹¹ / _{..}	784	18 ³⁰ / _{..}	153	55 ²⁰ / _{..}	4428	2 ²¹ / _{..}	2613	6 ²⁹ / _{..}	2091	18 ¹⁵ / _{..}	272	3 ³⁰ / _{..}	4976	28 ³¹ / _{..}	1276	41 ²² / _{..}	-	-	-	-
14	Szalók helysége	1124	7 ¹⁵ / _{..}	908	16 ²⁰ / _{..}	1496	57	3529	20 ³⁵ / _{..}	300	14	1456	10 ¹⁵ / _{..}	1561	17 ⁹ / _{..}	3317	41 ²⁴ / _{..}	823	53 ¹⁵ / _{..}	-	-	-	-
15	Szöllös helysége	2100	31 ¹³ / _{..}	1189	41 ¹⁰ / _{..}	190	13 ²⁰ / _{..}	2580	26 ³ / _{..}	1122	22	1565	33	409	31 ²⁴ / _{..}	3097	27	978	9 ¹³ / _{..}	-	-	-	-
16	Sz.-Imre helysége	2459	12 ¹² / _{..}	1122	42 ⁵ / _{..}	664	37 ³⁰ / _{..}	4546	22 ⁷ / _{..}	390	37 ³ / _{..}	1184	47 ²⁰ / _{..}	664	27 ³⁰ / _{..}	2239	53 ⁴ / _{..}	2068	34 ¹⁷ / _{..}	-	-	-	-
17	Sz.-György puszta	-	-	-	-	222	4 ²⁰ / _{..}	222	4 ²⁰ / _{..}	-	-	-	-	383	49 ²⁰ / _{..}	383	49 ²⁰ / _{..}	-	-	-	-	-	-
18	Tomaj puszta	347	55	-	-	1259	36	1607	31	347	55	-	-	998	33 ³⁰ / _{..}	1346	28 ³⁰ / _{..}	-	-	-	-	261	2 ¹⁰ / _{..}

1851-dik évi october hó végén pedig közpénztárainak állása emez volt:

- 1) *Földadó*: 185⁰/₁ -re fizetendő volt 136231 ft. 59 ²/_{...} kr. egészen lefizetlen.
- 2) *Házadó*: szinte azon évről lefizetlen 6065 ft. 45 kr.
- 3) *Személy-kereseti adó*: szinte lefizetlen 29227 ft. és 52 kr.
- 4) *Jövedelmi adója*: 7167 ft. 13 ⁴/_{...} kr.

A fogyasztási adónak 1851 és 1852-dik évekbeni mennyisége felőli tájékozásul eme rovatok szolgálhatnak:

Község	1851		évben	1852	
	ft.	kr.		ft.	kr.
Szolnok	3000	-	-	5100	-
Czibakháza	180	-	-	400	-
Csépa	313	-	-	500	-
Tisza-Földvár	225	-	-	400	-
Török Sz.-Miklós	1000	-	-	1500	-
Kenderes	115	52 ² / ₄	-	179	24
Fegyvernek	111	30	-	170	-
Mező-Túr	1650	-	-	5100	-
Tisza-Roff	71	15	-	250	-
Tisza-Füred	450	-	-	900	-
Abád-Szalók	225	- ² / ₄	-	500	-
összesen	7331	38	-	15149	24

XVIII. Posta állomás

Szolnokon, Kenderesen, Török Sz.-Miklóson és Tisza-Füreden van.

XIX. Utak.

A közmunka erők ingyeni kiszolgáltatásával helyre állítandó s fenntartandó állodalmi s országos utak vonalait Szolnok megye területében ő cs. kir Fenségének, Albert cs. k. főherczegnek, az ország katonai s polgári főkormányzójának folyó évi junius 16-kán 13331 sz. a. kelt rendelete¹²³ ekként határozta meg: jelesen

I.) **Állodalmi út**: Szolnoki átkelő út; helyben Szolnokon ¹¹⁸²/₄₀₀₀ mértföld.

II.) **Országos utak** következők:

- 1) *Pest-Debreczeni útvonal*: Pest-Solt megyéből Abony mögötti kiléptétől Szolnokon, Török Sz.-Miklóson át a Jászság határáig 7 mértföld.
 - 2) *Szolnok-Kolosvári útvonal*: A derzsi-gáti csárdától Mező-Túron át a Nagyváradi kerület határáig 6 ³⁰⁰⁰/_{...} mértf.
 - 3) *Szolnok-Makói útvonal*: A szandai csárdától a Jászság határáig Kún-Sz.-Miklósnál 4 ²⁰⁰⁰/_{...} mértföld.
 - 4) *Szolnok-Hevesi útvonal*: Szolnoktól Újszász felé a megye határáig ³⁰⁰⁰/_{...} mértföld.
 - 5) *Török-Szent-Miklós-Tisza-Füredi útvonal*: Török-Sz.-Miklósról, Fegyverneken, Pusztá Bánhalmán át a Kunság határáig, továbbá az útnak Madaras mögött ismétli kiléptétől Örsön, Igaron át Tisza-Füredig 4 ³⁰⁰⁰/_{...} mértföld.
 - 6) *Eger-Debreczeni útvonal*: A megyébe léptétől Tisza-Füreden át a megyesi csárdáig, a megye határáig 2 ³⁰⁰⁰/_{...} m.
- Összesen 26 ²⁰⁰⁰/₄₀₀₀ mértföld.

¹²³ I. Magyarországot illető országos kormánylap 1854-dik évi XII-dik darab 20. sz. alatt.

XX. Határterület s politikai, törvénykezési, adói s egyházi felosztás.

Már a 318-dik lapon előadottakban felemlítünk, miként a XIV-dik században külső Szolnok megye területe közel a Mátra hegy aljáig kinyúlt legyen; - a 301 lapon pedig azt említünk fel: miként ugyancsak Szolnok vármegyének már 1333-dik évben négy járása - s ekkint vajmi terjedelmes megye volt legyen. Egyes alkrészeit azonban elősorolni képesek nem vagyunk; annyi, Szolnok megye területét illetőleg, bizonyos: miként - valamint az alföldi társ megyék valamennyiében - számos magán puszták léteznek ma ott, hol előkorunknak „élet s megmaradásért levivott véres harcrai” virágzott községeket juttatának az enyészet zsákmányivá, a nélkül: hogy csak legalább neveiket hagyták volna az utókornak át; így például a „villa *Zendemeter*”-nek még csak helyiségét sem nyomozhatni fel - s a mai puszta *Fegyvernek*-ről is csak annyit tudhatunk: miként az előkori okiratban „*populosum*” tehát a többi községeknél minden esetre népesebbnek említetik. - A Heves megyéveli egyítés alkalmával már mennyire megfogyott Szolnok megye területe? tényleg mutatja az: hogy az összes Szolnok megye Heves megyének ugynevezett Tiszai-járását alakította legyen; és pedig az 184^{8/9}-ki forradalom legyőzteig; mikor ismét önálló megyévé tétetett; azonban az előbb hozzátartozott *Poroszló* mezőváros, *Sarud* és *Tisza-Nána* falvak Heves - *Déva-Ványa* község, *Ecseg*, *Csetan*, *Kérsziget*, *Cséfán* puszták pedig Békés vármegye területéhez s a legujabban létesült végszervezés folytán *Alattyán* helység s *Hegyesbór* puszta a Jász-Kún kerület területéhez, - ellenben *Tószegh* mezőváros s *Paladics* puszta Pest-Pilis megyétől saját területéhez csatoltatott. - Jelenlegi *politikai felosztása* Szolnok vármegyének következő:

Közigazgatási Járás Neve	Mező- város	Falu száma	Pusztá	Határ terület geog mértf.
I. Szolnok	2	9	22	14 9
II. Mező-Túr	2	9	18	8 7
III. Tisza-Füred	1	12	12	18 9
összesen	5	30	52	42 5

Egyes *alkrészeit* pedig Szolnok megyének, s az *egyres községek határterületeit* közigazgatási felosztás szerint, a legujabb cat. felmérés számadatai nyomán következő rovataink mutatják fel.

Köz- igazgatási Járás	Az egyes közigazgatási Járás- hoz tartozó városi vagy fa- lusi község	Határterület catasteri 1600 öllel vett hold	öll
I. Szolnoki Járás	Szolnok ¹²⁴ mezőváros	38391	1263
	Török-Sz.-Mikl. ¹²⁵ mezőv.	103154	163
	Bessenszőgh ¹²⁶ falu	32175	341
	Tisza-Kőtelek falu	8645	1453
	Nagy-Kürü falu	8515	1414
	Tisza-Püspöki falu	5950	410
	Tisza-Szajol falu	1170	1592
	Tisza-Süly falu	19958	206
	Tószegh ¹²⁷ falu	14060	1074
	Tisza-Várkony falu	5914	999
	Tisza-Vezseny ¹²⁸ falu	4224	449
összesen ¹²⁹ 2 mezőváros 9 falu		242161	1364
II. Mező-Túri Járás	Mező-Túr ¹³⁰ mezőváros	75988	1057
	Czibakháza ¹³¹ mezőváros	13631	775
	Csépa falu	4106	498
	Tisza-Földvár ¹³² falu	20668	1507
	Tisza-Inoka ¹³³ falu	4676	400
	Tisza-Kenderes ¹³⁴ falu	17445	75
	Tisza-Kürth ¹³⁵ falu	8836	756
	Tisza-Nagy-Rév ¹³⁶ falu	4968	104
	Tisza-Sass falu	3987	432
	Tisza-Szelevény ¹³⁷ falu	15621	341
	Tisza-Ugh ¹³⁸ falu	4197	947
összesen 2 mezőváros 9 falu		174127	492

¹²⁴ Határterületében 6 pusztá: Derzsik-Gáth, Szanda, Tenke, Álcsi, felső s alsó Varsány.

¹²⁵ Pusztái: Kengyel, Sz.-Tamás, Kis- Nagy-Tenyő, Szakállas, s Balla.

¹²⁶ 7 pusztával, mellyek: Fokorú, Hamarszögh, Sz.-Iván, Sz.-Nagy-Iván, Tenkő, alsó s felső Százberek.

¹²⁷ Pest-Solt megye területéből átkebelezett Paladics nevű pusztával.

¹²⁸ Böhönye nevű pusztával.

¹²⁹ Ismételve felemlítjük e helyütt a Jász-kúnsági térképünkön Kis-Ér és Jász-Ladány között látszó Kürth pusztát is; mellynek Szolnok megyétől a Jász-kún kerületek területéhez – az 57-dik laponi felemlítés szerint – átkebelezése iránti tárgyalás most van folyamatban, s a melly sajátlag Alattyán (I. a 178 lapon) határterületéhez tartozik.

¹³⁰ Pusztái: Nagy és kis Poó, Túr pásztó, Bánrév, s Gabonás.

¹³¹ 3 pusztával: n. m. Gyüger Jenő (melly azonban közigazgatásilag Tisza-Vezseny községhez tartozik) s Sárszögh.

¹³² Martfű, Homok pusztával.

¹³³ Csámpa nevű pusztával.

¹³⁴ Pusztái: Kakat s Bánhalma.

¹³⁵ Göböljárás nevű pusztával.

¹³⁶ Sáp nevű pusztával.

¹³⁷ Istvánháza s Gyalu nevű pusztával.

¹³⁸ Sággh nevű pusztával.

III. Tisza- Füredi Járás	Tisza-Füred ¹³⁹ mezőváros	25635	555
	Tisza-Abád-Szalók ¹⁴⁰ falu	11712	327
	Tisza-Bura ¹⁴¹ falu	8858	1468
	Tisza-Beó ¹⁴² falu	4742	668
	Tisza-Derzs ¹⁴³ falu	2936	1213
	Tisza-Eőrs ¹⁴⁴ falu	5280	963
	Fegyvernek falu	14782	1076
	Tisza-Igar falu	4121	888
	Tisza-Nagy-Iván falu	7529	1510
	Tisza-Örvény ¹⁴⁵ falu	T.-Füred. együtt	
	Tisza-Roff ¹⁴⁶ falu	13548	82
	Tisza-Sz.-Imre ¹⁴⁷ falu	12888	1338
Tisza-Szöllös falu		5203	1154
összesen 1 mezőváros 12 falu		127241	42
Határterület catasteri			
Vagy is együtt		1600 öllel vett hold	öll
a Szolnoki Járásban		242161	1364
” Mező-Túri Járásban		171127	492
” Tisza-Füredi Járásban		127241	42
összesen		543530	268

Közigazgatási felosztását Szolnok megyének ekként alapítván meg az új szervezés; ugyan ez

a törvénykezési felosztásra nézve akként intézkedett; miszerint

Szolnokon, mint megyei törvényszék székhelyén¹⁴⁸, valamint a hasonnevű *Szolnoki járásban* a biráskodást polgári és bűn ügyekben a törvényszék, és a törvényszékek szerkezetét tárgyzó 1853-ki jan. 10-ki l. f. határozmányok 65. §-ának szabálya szerint azok mindenikénél felállítandó városilag kirendelt járási törvényszék gyakorolja.¹⁴⁹ Ennél fogva tehát a *Szolnoki járásban* a járási szolgabíró tisztán közigazgatási ügyekkel foglalkozand;

a másik két; u. m. *Mező-Túri* és *Tisza-Füredi* járásban, a politikai közigazgatást és az illetékes biráskodást a járási szolgabíró hivatalok gyakorolják.¹⁵⁰

Elővizsgálati bírónak- és vétségekből Szolnok megyének mind három járására nézve a Szolnok megyei törvényszék van legfelsőbbleg¹⁵¹ rendelve¹⁵²

Adó tekintetben pedig az új szervezés által akként lön intézkedve: hogy hol a közigazgatási járási főhelyek léteznek, ugyan ott a *Szolnokon* székhelyű *kerületi pénzügyigazgatóság* területébe tartozó adóhivatalok is.

Vallás tekintetben a római-katholikusok az egri érsek és váci püspök lelki kormányja alá - és pedig a Szolnok megyei összesen 16 plebániából az egri érseki megyéhez 11 - a váci püspöki megyéhez 5 plébánia tartozik. - Szerzetes ház 1, Szolnokon, létezik, a szent Ferencz rendüeké;

A helvét vallásuk a Tiszán túli egyház kerületi Superintendenciához tartoznak; - 21 anyaekelesiájuk van;

Az evangélikusoknak pedig csak 1;

¹³⁹ Pusztája: Kócs.

¹⁴⁰ Pusztái: Tomaj s Gyócs.

¹⁴¹ Pusztája: Taskony s Lovasgát.

¹⁴² Pusztái: Gyenda (közigazgatásra).

¹⁴³ Pusztája: Cserőköz.

¹⁴⁴ Pusztája: Gacsa.

¹⁴⁵ Közigazgatásilag ide tartoznak: Domaháza, Sz.-György puszták.

¹⁴⁶ Pusztája: Akolhat.

¹⁴⁷ Puszták: Katymár.

¹⁴⁸ l. ez iránt a 341 lapon előadottakat.

¹⁴⁹ l. Magyarország politikai és törvényszéki szervezete tárgyában a bel-, igazság- és pénzügyi ministeriumok 1844. apr. 6-án kelt rendelete 8. §-át.

¹⁵⁰ l. u. o. 10. §.

¹⁵¹ l. u. o. 11. §. g. pontját.

¹⁵² E részben azonban jelenleg a 341 lapon érintett ideiglenes intézkedésnek van helye.

A görög egyesültek és nem egyesülteknek anyaekelesiájuk Szolnok megyében nem létezik; hanem részint a budai - részint az aradi görög n. e. püspök lelki kormányja alá tartoznak.

A zsidóknak 5 zsinagógájuk van.

XXI. Szolnok megye alkrészei a jelenlegi politikai felosztás szerint.

I. SZOLNOKI JÁRÁS.

Áll 2 mezőváros, 9 falu s 22 pusztából; összes területe 14.9 mértföld.

		Szolnok	T.-Sz.-Miklós	Bessenszögh	Kötelek	Nagy-Kürü	N.-Püspöki	Tisza-Szajol	Tisza-Süly	Tószegh	T.- Várkony	T.-Vezseny	Összesen
	családfő	2486	1994	292	272	283	229	138	230	428	291	269	6912
	lélekszám	10460	8694	930	1213	1414	923	729	972	1680	1444	1244	29713
nem szerint	fi	5117	4315	459	588	691	467	363	477	840	695	620	14632
	nő	5343	4379	471	625	733	456	366	495	840	749	624	15081
nyelv szerint	magyar	10226	8489	922	1190	1380	902	704	934	1628	1433	1228	29036
	német	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3
	czigány	89	67	4	-	28	17	22	6	23	-	-	256
	zsidó	145	135	4	23	16	4	3	32	29	11	16	318
vallás szerint	r. kathol	10281	4259	868	1190	1406	913	725	820	1349	895	16	22722
	görög e.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	gör. n. e.	7	29	-	-	-	1	-	-	-	-	-	37
	evang.	12	58	-	-	-	-	-	-	-	517	6	593
	helvét	15	4214	58	-	2	5	1	130	312	21	1206	5964
	zsidó	145	135	4	23	16	4	3	32	29	11	16	318
	fi	2746	2299	274	328	378	283	197	270	483	376	339	7973
állapot szerint	nőtlen	2530	2078	244	402	422	230	187	271	409	381	343	7497
	házas	2269	1910	183	213	272	176	151	198	343	306	250	6271
	nő	2269	1918	183	212	272	176	147	200	343	310	250	6280
	fi	130	106	15	10	13	10	7	9	25	13	17	355
	özvegy	516	383	31	48	63	48	30	24	77	58	45	1323
	Ebből távol van	67	85	8	-	4	19	4	-	22	6	23	238
	tartozkodik idegen	224	173	23	-	3	7	-	-	-	38	2	470
Valódi létszám		10617	8782	945	1213	1423	897	725	972	1658	1400	1223	29855

Szék- és járási főhely.

Szolnok

I. **Szolnok** mezőváros. Nevezete és őskori történetére vonatkozólag azokon felül, mik a megye történeti adatai közben is (a 300-317. lapokon) már bővebben előadvák; - e helyt csak azt említjük fel: miként *Decsy Sámuel*¹⁵³ „Szolnokot igen régi városnak, még a IX-dik században északi Schithijából ki jött 7 magyar kapitányok által építtetettnek” mondja. - A mohácsi vész utáni korszakban János királynak Szolnok város kiváltságait illetőleg ívrét pergamenen góth betűkkel függő pecsét alatt kiadott s a város irattárában nagy becsben tartott oklevele – mind a mellett, hogy azt az 1739-dik évből és égis felette megrongálta s nagyobb részben olvashatlanná tette, - a városnak hajdani három birtokosát mutatja fel. Ugyan is ez oklevél elő részébe van ígátva Zsigmond királynak a város részére 1422-dik évben „Datum in Zolnok”, kelt nagyobb pecsét alatti kiváltságlevele, melly kétségtelenül azt mutatja fel: miként e város akkoriban a magyar királyok sajátja volt legyen. Ezt követi II. Ulászlónak 1513. sz. Jakab apostol napján (jul. 25.) kelt s Zsigmond most említett kiváltságait titkos függő pecsét alatt jóváhagyó levele, világosan azt tanúsító: miként Szolnoknak akkori birtokosa „Magnificus Michael de Palótz” (akkoriban főajtónálló mester) személyesen jöven II. Ulászló király eleibe, Zsigmond király fentebbi diplomáját olly kérelemmel mutatta be: hogy azt saját városa, Szolnok részére erősítené meg. - Végre Zápolya Jánosnak e két rendbeli kiváltságlevelet megerősítő szavaiból kitetszik: hogy Palóczy Mihálynak magva szakadván Szolnok birtoka testvérbátyja – Palóczy Antalra szállott, ki mint Zemplén vármegye főispánja s egy zászlóalj vezetője Mohácsnál elesvén szinte nem hagyott maradékot. - Ekként háramlott Szolnok Zápolya Jánosra, mint azon ország-rész királyjára; ki azt 1527-ki júniusban hiv szolgálatáért budai várnagy Krón Gothárdnak¹⁵⁴ adományozá; - ki is legottan azon esedezéssel járult János királyhoz: hogy az előbbi királyoktól városa által nyert kiváltságokat ő is helybe-hagyván a bírót, polgárokat, gazdákat s minden lakóit Szolnoknak „Circumspectos Judicem, Cives, Hospites, et universos inhabitatores oppidi Zolnok vocati” a királyi harminczadok, vámok s révbérek alól mentesíténé. Az e felett kelt k. oklevél 1527-ki Sarlós Boldog Asszony ünnepe utáni szombaton, tehát július hó elején, lön kiadva. Hogy azonban Krón Gothárd nem soká bírhatta Szolnokot, kitetszik onnan: mivel ugyancsak János királynak 1538-ki február 1-ső napján Nagy-Váradon a város országos vásárait illetőleg kiadott s a városi levéltárban a pecséten kívül teljes épségében meglévő kiváltságlevele világos szavai szerint, a város akkori földesura „Stephanus de Werbewcz summus et secretarius Cancellarius Noster” könyörgött az iránt: hogy a birtokában lévő Szolnok városát vásári joggal ajándékozná meg a király. Utóbb Henney Miklós, Werbőczy veje, volt huzamos ideig e város birtokosa. - Meg kell azonban jegyeznünk: hogy I. Ferdinánd király is fentartotta igazait Szolnok irányában, a minthogy királysága első évében 1527-ben Palóczy Antalnak fentebb említett magva-szakadtával Szolnokot vitéz Félegyházy Miklósnak; - s ennek 1530-ban magva-szakadtával Devecheri Chorón András - Wespzrem vármegye alispánjának adományozá, azonban, miután az ország ezen részét János király tényleg birta volt: - sem Félegyházy, sem Chorón, nyert birtokukba be nem ígattathattak. - Az egri káptalannak egyik hiteles jelentése nyomán 1560-ba Nádasdy Tamás nádor adományozása folytán Parlaghy György s Horváth testvérek, mint új földes urak ígattattak a törökök ígája alatt létezett Szolnok birtokába. S ugyan ezen káptalannak 1561-ben kelt hiteles jelentése szerint Ferdinánd király Werbőczy István, Erzsébet leányától, unokájának Annának (Dombay nejének) adván Szolnokot, ez némellyek ellenmondásával a káptalan s király embere által birtokba ígattatott. Ezután kik bírták legyen Szolnokot a török kiűzetéseig? kinyomozni nem lehet. Azonban

Az 1710-dik évben Cusáni császári fővezér által elfoglalt Szolnokot, azóta folytonosan a kir. kincstár birta; a 19 évvel utóbb - 1729-ki július 7-kén - III. Károly királynak, a Szolnokiak részére négy országos vásár tarthatására kir. kiváltságot adományozó levelében - melly a város hazában ma is teljes épségében megvan - a város „Oppidi nostri Fiscalis Szolnok” kitéttel említettik.

1739-ki martius 12-ke éjjel Bo'so Imre kertében támadt tűz az egész várost, só-pajtákát, s a sós tiszték lakásait teljesen elhamvasztotta; s alig kezdett a város ismét felépülni, midőn 1742-ki september 19-kén újra 175 ház lön lángok martalékává. Csak az elszigetelve távol álló szentegyház s kolostor maradt mindkét alkalommal bántatlan.

Az 1743-ban uralkodott pestis maj. 4 től 1744-ki február 25-kig 480 embert, - az akkori népesség majd harmad részét, - ragadta el, ezek között 3 lelki atyát is.

¹⁵³ I. Osmanographiája III. Rész. 402. lap.

¹⁵⁴ I. e hiv szolgálatok felől tölem sz. k. Buda város leírását, vagy is jelen munkám I. köt. 32 lapon, hol Jászay után Kún Gothárdnak nevezetik.

1774-ki augusztus 1-sőjén sáskák roppant, s Tószegnél 3 csapatra szakadt seregének egyik csoportja a Tiszán keresztül Debreczen - másik a Jászság felé tartott, - a harmadik Szolnok határát szállotta meg, s csak mindent elpusztítva távozott el.

Az 1775-ki martiusban kezdének a Szolnokiak a szomszéd s gr. Keglevich pusztá-tulajdonos által mérsékelt haszonbér fizetés mellett a városnak engedett *Szanda* pusztán - mezőföldi borok közt nem utolsó minőségű bort termő szőlőket ültetni. Ugyan ez alkalommal, a nevezett gróf a mondott pusztára vezető Tisza hidnak öt illető fele vámját is a városnak engedte át, csak hogy se a hidat, se a rétjén keresztül nyúló hosszú töltést újítani s fentartani ne kénytelenítették.

Az 1790-ki országos szükség¹⁵⁵ alkalmával a város előljárósága, az éhenhalással küzdő lakosok számára, a bánátnban vásárolt búzát, köblét (2 pos. m.) „14 pengő pénzben értendő rénes forintjával.” S minthogy a kenyérszük léte miatt sás s gyékény gyökerekből sült lepényekkel elődött a köznép: - innen a bekövetkezett tavasszal roppant halandóság állott be a lakosok között, mit is ezek pestisnek hittek mind addig, míg az 1791-ki ápril hónapban, helytartóságilag Szolnokba kiküldött országos fő-orvos Veza Gábor által fel nem ismertették.

Az 1848/9 forradalom korszakában, jelesen 1849-ki mártius 5-kén Szolnok véres ütközet színhelye volt; melyet Karger császári - gr. Vécsey s Damjanics forradalmi tábornokok seregei vívtanak; s mellynek következtén Karger seregei Abony felé vissza vonulni kénytelenítettek.

Fekszik a keleti hosszúság 37° 52' 2'' és északi szélesség 47° 10' 32'' alatt, Pesthez 11 1/2 mértföldre, a Tisza és Zagyva vizek összefolyásánál, a Tisza jobb partján.

Bel-Terület. A város maga hajdanában¹⁵⁶ igen csekély kiterjedésű volt; 1549-ben, vagy is midőn a vár építettett, csak az a része állott fenn a városnak, melyet ma is *Katona városnak*, régenten pedig belső városnak (részint mivel a várhoz tartozott, részint mivel bekerítve volt) neveztek; tanúsítja ezt a máig is meglátszó árok, melly a Tisza partján, a sópajták végén, kezdődván a *német utca* s piacz szélein elnyulik, és a Fehér ló vendégfogadó mellett, a kertek közé hatván, hirtelen a Zagyvába szegellik; e gödör a valahai belvárosnak védárkolása volt; valának e mellett földkerítései is, és a négy szögleten mind megannyi bástyái. *Istvánffy*-ként¹⁵⁷ a törökök 1552-ben - midőn a vár pusztán hagyatott (l. a 306 lapon) - a várat és várost rohanták meg sebes szaladással; tehát a bekerített várost is ostromolták; mi azt látszik mutatni: hogy a belső, vagy is a mai katonai város egyszerre erősítettett meg a várral. E hajdani városnak és kerítésének alakja *Ortelius Redivivus* vár rajzai között s *Vágner*-nél¹⁵⁸ iratik le, s miként környezé a várost a Zagyva vize bebecsátására készített árok: ép úgy mentek az árkon belől a város kerítései is, Tiszától a Zagyváig. - E város rész lakosai - mint alább látandjuk - a várbeli katonai hatóság alá tartozván különös s a többi város részekről elszakadt, független, községet képeztek, mellyben a vári katonai kormánynak saját mérszárszéke s az úgynevezett zöldfa vendéglőben saját italmérése volt. - S a hol most az úgynevezett *Tabán* a Zagyva partján csak nem egymásra torlódó házakkal terül el, valaha varádits kóró és gyékény teremvén igen alkalmas vadász hely volt. - Ujabb a Tabánnál az *Újváros* és legujabb a szálház épületen túl úgynevezett *Szent-János városa*, melyet zsinde-csinálók, deszkavágók, téglá-égetők és más munkások s a szálház körüli örök nem igen régen telepítettek, s a Tisza parton lévő Nep. Sz.-János kápolnájáról neveztek el. - A cigányok itt is a városon kívül, az Eger felé vivő út mentében, foglaltak helyet, s a nép ezt is, mint mindenütt, *czigány városnak* nevezte el.

Ház 1821-ben összesen 1300, 1827-ben 1560; jelenleg 1917; - s kivéve a főúczát, melly legközelebb ki is köveztetett, s néhány magánosok elszórt házait, a házak minden rend nélkül egymástól igen elszórva, nagy részben udvar nélkül fekszenek; - közölök 18 urasági, 597 telkes, 1247 ker. zsellér, 3 zsidó zsellér, 7 lelkész s tanító lak, 2 megyei ház, s 30 egy funduson két ház. - Továbbá a szandai és derzségi pusztán 118, s az alsó s felső Varsányi pusztákon 116 ház találhatik.

¹⁵⁵ Az ezen évi rendkívüli szárazság szülte inséget Szatsvai „Hadi történetek” című bécsi magyar Újság írója, augusztus 31-kén kiadott számában, Pécsről augusztus 21-ről vett tudósítás után eme, szavakkal írta le: „melly nagy lett légyen itt a szárazság, bőven meglehet onnan itélni, hogy egy ide nem messze levő helységben magok kénytelenítettek nyomni az emberek a vízi malomok kerekeit, s úgy örölnék.”

¹⁵⁶ Túl a váron kelet felé van a városnak egy kis partos gyepe, mit a város most legelőképp használ és Fekete városnak nevez, azt híven, miként a város valaha e helyen feküdtött légyen; azonban e hit megczáfolására elég azt felemlíteni: hogy épen azon oldalon, merre a fekete város elterül, sem kapuja, sem egyéb nyílása a várnak nem volt, már pedig minden várnak a város felé szokott lenni kapuja könnyebb közlekedés végett. De a történetírók hagyományaiból is bizonyos, miként a Zagyva vize bebecsátására ásott árok választá és zárta el a várat a várostól; és ez árok ma is elválasztja a várost a pusztá vártól; s ennél fogva a hajdani város a mostani helyén feküdtön. - Vagnernál (i. h.) ezeket olvashatni: „Die vornehme, aber kleine Stadt und Festung Zollnok in Ober-Ungarn an dem Flusse Theissa gelegen. - Das Schloss wird durch den Fluss Zagyva (itt annak ásott árka kell érteni), welche dasselbe umgiebt, und hier mit der Theissa sich vereinbart, von der Stadt abgesondert, wie auch die Stadt mit einem geflochtenen dicken Zaun, und dahinter geschüttetem Wall, von Erden, mit Rundeln befestigt, und mit einem tiefen Wassergraben verstärkt.”

¹⁵⁷ I. Lib. XVIII. ed. nov. 207 l.

¹⁵⁸ I. Delineatio Provinciarum Pannoniae II. R.

Telek összesen 164 $\frac{2}{4}$; ebből $\frac{1}{4}$ telkes 304, $\frac{2}{4}$ telkes 116, $\frac{3}{4}$ telkes 40, $\frac{1}{8}$ telkes 16, $\frac{10}{12}$ telkes 4.

Kül-Terület. Mária Therezia királynő uralkodása kezdetén az 1500 lélekből állott lakosoknak a 163 egész telket és $\frac{1}{4}$ helyet tett, szolnoki határ, a föld kövérségét is tekintve, elég bő volt; most azonban - miként mindjárt látandjuk: az olly igen nagyobbodott népesség számához képest szűknek mondható; miért is a város kéntelen több pusztát tartani. - A hatóságilag felmutatott adatok szerint ugyan is a szolnoki sajátlagos határterület 8837 $\frac{491}{1300}$ (1300 öllel számított) holdat teszen, melly határ-területben - mint érinténk - több puszták is befoglaltatnak; jelesen a kincstár tulajdonát tevő *felső Varsányi* 3100, Vodjánaer birtokához tartozó *Szanda* 8000 és Kállay család saját *alsó Varsány* 6400 holdnyi pusztája; s ekként az összes szolnoki határ terület 25937 (1300 öllel számított) holdat s 491 öllel tenne; azonban jelenlegi határterületi viszonyait az adósorozati adatok ekként tüntetik elő:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u. ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld		14313	813	5	18	75824 40
Rét s kert		9692	1452	2	4	20063 42
Szöllő		461	1100	2	30	1157 51
Legelő		13749	1407	1	28	20232 57
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		75	-	-	18	22 30
Egészben.	termény erő	38292	1572	3	3	117301 40
	terméketlen	98	1291			
összesen		38391	1263			

A *határminőséget* illetőleg; a szántóföldek fekete földénél kövérebbet a bántás közepén sem találhatni; egyébkint a határbeli fekete föld igen sok timsót s gáltkövet tartalmaz, s mikor elázik ragadós lévén igen nagy sárat okoz. A sárga agyagos föld, mellyből leginkább rakattak a vár bástyái, bőven adja a salitromot.

Népesség. A katona város lakosai született katonák voltak, s mint a határnokok, mikoron szükségeltetett, fegyveres szolgálatra köteleztettek, a vármegyének azonban nem adóztak, s a városi előljáróság hatósága alá nem - de a várbeli katona tisztéké alá tartoztak; - mikor lettek e város rész lakosaival egyenlővé? bizonyossággal meg nem mondhatni. Annyi bizonyos, hogy 1720-dik évben még azon mentség mellett: hogy hadi szolgálatot tenni tartoznak; a város határában birt földektől a királyi tizedet sem akarták kiszolgáltatni; miglen erre felsőbb helyről nem szoritattak; s az e végre magokat kötelező levélben a katonáskodó gazdák nevei után e szavak olvashatók: „Tota denique universitas praesidii Szolnokiensis militiae nationalis, tam equestris, quam pedestris ordinis.” - S később - mintegy 80 év előtt a már adózások s egyéb közterhek teljesítésére szoritott katona városiak korábbi függetlenségük visszaszerzéseért ismételve felsőbb helyre folyamodtak, készebbek inkább atyáik példájakint katonáskodni sem mint községi előljáróságnak engedelmeskedni. Valóban sokba telt a vármegye hatóságának őket lecsilapítani s a többi lakosokkal egyenlővé tételben megnyugtatni.

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint: 10962 r. kath. s g. e. 17 g. n. e. összesen 10979; - 1837-ben 11680 r. kath. 17 g. n. e. 10 evang. 13 ref. összesen 11720; - 1850/1- ben pedig: családfo 2486, lélekszám 10460, ebből férfi 5117 nő 5343, = 10460.

Magyar 10226, czigány 89, zsidó 145 = 10460.

R.-kath. 10281, g. n. e. 7, evang. 15, zsidó 145 = 10460.

Nőtlen 2746, hajadon 2530, nős 2269, férjes 2269, özv. fi 130, özv. nő 516 - 10460.

Távol 67, vidéki a községben 224.

A határ szűk volta mellett is a szolnoki lakosoknak hajdanában jó s elegendő keresete volt; mert mellözve azt: hogy a Tiszán lévő számos malmok, deszka fűrészelések, ácsolások (fenyőfa bőségében alig van paraszt a faragást nem ismerő) a lakosok nagy részének még most is nyujtnak táplálást; s a szerszámok, hordók, oszlopok csinálására, vajúk-, malmokra alkalmazható kemény fákkal kereskedés vajmi számosokat boldogít; mint a fenyő száalaknak Szegedig vagy Torontál vármegye szélén fekvő Becséig való szállításával szinte sokat kereshetnek; ma már a sónak Pestre felhordását a vasúti szállítás megszüntetvén, a lakosok nevezetes kereseti ágától estek el, de legtöbbet veszítenek azon keresetüknek a kir. só hivatalokkal együtti megszüntetése által: miszerint a Marmarosból leérkezett kősót a vízről vagy is fenyő tutajokról a Tisza parton volt 3 nagy só-pajtába felhordották; mert a

szegény ember, ha bár csak $\frac{1}{2}$ kr. pp. fizettetett is egy kőnek felviteleért, még is 36 kr-ra pp. felvihette napszámát, s a kik benn a pajtákban a sőt összerakták, keresetüket naponként két-, háromszor annyira is nevelhették. - De meg kell vallani: miként éppen ez erőlködés miatt ritka férfiu találatott e dolgozók között, ki testében sérelmet előbb utóbb nem szenvedett, s ezért teljes képű vagy piros arcú parasztot közöttök látni alig - ellenben a beesett halvány képeken nagy terhek hordozását olvasni lehetett. - Volt még ezenkívül a kereseti módnak egy ága, t. i. azon marmarosi kormányos oláhoknak, kik a só szállításokkal lejöttek volt a Tiszán, Szolnokból Debreczenig felfuvarozása, honnan gyalog ballagtak kősziklás hazájukba. E czim alatt a k. kincstár régi szerződésnél fogva minden kormányos oláhért 3 márvást fizetett; de miről a szolnokiak 1818-dik évben lemondottak; ellenben a szálfákat a vízből szárazra kivonni s felsorozni csekély bérért tartoztak; például egy vastag vagy vékony, rövid vagy hosszú fenyőnek szárazra vontatásaért 8 kr. v. cz.; - a fenyő szálnak felhempergetéseért s összerakásaért különbség nélkül 4 kr. v. cz. fizettetett.

Van jelenleg Szolnokon csizmadia 80, halász 13, kalapos 13, szücs 53, kömives, ács s üveges 20, molnár 54, szíjgyártó s cserző 18, kovács, lakatos s kerekgyártó 19, szabó 30, takács 17 s 1 vászon kék festőgyár.

Marhatenyésztése tekintetében az 1850-ki országos összeírás következő számadatokat mutat fel:

Szolnokon: 86 egy éves, 12 két éves, 2 három éves csikó; 3 ménló, 662 kanca, 787 herélt, összesen 1519 ló; 17 öszvér és számár; 897 ökör és bika; 510 tehén; 5266 juh. - *Szanda s Derzsi-gát pusztán:* 2 egy éves csikó, 3 kanca, 1 herélt, összesen 6 ló; 6 ökör és bika, 3 tehen; 30 juh. - *Alsó és felső Varsány pusztán* 4 egy éves csikó, 18 kanca, 5 herélt, összesen 27 ló; 44 ökör és bika: 4 tehen, 300 juh. - Összesen 92 egy éves, 12 két éves, 2 három éves csikó, 3 ménló, 683 kanca, 793 herélt, összesen 1552 ló; 17 öszvér és számár, 947 ökör és bika; 517 tehen; 5866 juh.

Adó-ügy: Fizetett hajdanában a városi község haszonbér fejében a kir. kincstárnak a város minden néven nevezhető javadalmait s haszonvételeiért - a Tisza hid jövedelmét is ide értve - jó pénzben 6600 rftot, később bankó czédulában is jó ideig szinte csak ennyit; - utóbb azonban - mint fentebb láttuk az oláh vitel terhéért felmentetvén - 20000 rfton v. cz. mentette meg magát a jobbágyi szolgálatok-, tized- s egyéb terhektől. Azonban ez összevont tetemes voltáról a község a korcsma, malmok s hidvám jövedelmei mennyiségéhez képest soha sem panaszkodott.

1821-dik évben 537 $\frac{7}{8}$ rovás után, *hadi* adója 4090 rf., *házi* adója 9220 ft összesen 13310 rf. volt. Termeszterményekben szolgáltatott a katonaságnak ez évben 8000 kenyér-, 6700 zab-, 6700 széná- s 3350 szalma részletet.

1849 és 1850-dik évekbeni adója mennyisége felől l. a 342-347 lapokon előadottakat.

185 $\frac{0}{1}$ -ki közigazgatási évben: Adó illeték: Földadó s személy ker. 11234 ft. 51 $\frac{2}{4}$ kr., házadó 643 ft. 45 kr., összesen 11878 ft. 36 $\frac{2}{4}$ kr. - Ebből lerovatott 11194 ft. 44 kr. 185 $\frac{1}{2}$ -re maradt 683 ft. 52 $\frac{2}{3}$ kr.

Fogyasztási adó 185 $\frac{0}{1}$ évben 3000 – 185 $\frac{1}{2}$ pedig 5100 pft. volt.

A nagy állodalmi költsönre 135,000 ftot irt alá.

Községi pénztár: A) Jövedelem: Korcsmáltatásból 18568 ft. - B) Kiadás. 27827 ft. 22 $\frac{2}{4}$ kr.

Árva-ügy: 96 atyától hátramaradt 378 árvának összes vagyon értéke 67395 ft. 51 kr. v. cz.

Egyházügy: A pogányok kezeiből 1685-dik évben kiszabadult Szolnoknak kevés számra leolvasztott lakosai első gonduknak ismerék alkalmas lelki pásztort keresni. El is küldötte kérésükre a szent Ferencz rendűek provincialisa Somodi Bernardin atyát hozzájuk, ki több holnapon át legeltetvén itt az úr nyáját 1686-ki május 5-kén a Hradistyén tartott gyülekezetben akként neveztetett ki Szolnoki praesidensnek: hogy oldala mellett az Isten igéjének sikeresebb terjesztésére még két szerzetes rendeltetnék. Ekként lön visszaállítva a 135 éven át elpusztitva volt Szolnoki parochia. S mivel nem létezék szentegyház, nem vala mit tenni hirtelenében, mint a török mecsetet ezzé alakítani, de minthogy ez a naponta szaporodott lakosok számának meg nem felelt, a különben sem tágas török épülethez, a korunkig épségben maradt Szenthely hozzá építettett. - A 143 lapon előadott, Tokay Ferencz vezérelte, pörzendülők Szolnok várát elfoglalván a szentegyházat is felgyújtották, szétüzetésük után 1698-ban egy tisztí lakházban állittatott fel egy kisdud ima-ház, melyben a visszatért szerzetesek hosszabb ideig - mig t. i. a szentegyház befedeztetetett, végezték az isteni szolgálatot. - A Rákoczy Ferencz kuruczai ismét elhamvasztották a szentegyház fedelét, miután előbb az egyházi készületeket, öltözeteket, drága edényeket elragadozták s az orgonát összezüzták. - Azonban az 1717-be újra befedett várbeli szentegyházba hálálkodni járt község ájtatoskodását nem sokáig gyakorolhatta, mert száma naponta szaporodván, a várbeli hajdani török mecset azon felül: hogy noha nagy részben faragott kővekből volt összerakva, a Tiszára néző oldalán még is több repedéseket szenvedvén - a folyó fele kidülő-félben; s e miatt több ízben csukva is volt; - kicsinsége mellett a Tisza parton elterülő új várostól távol

is esvén, az előjáróknak egy másik, a régi körülbástyázott városon kívül építendő szentegyházról kelle gondoskodnia; mellynek talpkövé, a helybeli kir. sóháznál pénz-szedő *Bereczky Ignác* csak hamar megvetette, a Tisza parton Nagy-Asszonyunk tiszteletére emelt Kápolnána akként építése által, hogy az idővel egy nagyobb szentegyház derekához csatoltathassék. Kiköltöztek ekkor a várbeli szerzetesek is kisdud residentájukból s az új Kápolna közelében fa-házikókban telepedtek meg, miglen mostani 1723-ba épülni kezdett s 1733-ba bevezetett kolostorukba költözhetek. Azonban a mindinkább sokasodott lakosság ez új Kápolnába sem fért; miért is 1736-ba a mostani szentegyháznak dereka *Vörös Ilona* magtalan özvegy sós tisztné segedelmező nagylelkűségéből emelkedni kezdett, mellyhez csatoltatott 1754-ben a Szenthely, a felette ma is fenálló toronynyal együtt, mert szükléte miatt a Kápolnát Szenthelylyé alakítani nem lehetett. - A Szolnokiaknak ájtatossága méltó elismerésül említjük fel amaz, a külső városon kívül álló Kápolnát is, mellyet a község a - miként a 357 lapon előadottakból láttuk - 1744-dik évben dühöngött pestis megszűnté emlékére Xav. szent Ferencz, mint a pestis elleni védszent, tiszteletére épített. Évenként december 3-kán - mint a nevezett védszent évünnepe zászlók alatt szoktak a lakosok ünnepélyes menetet e kápolnához tartani, hol lélek emelkedéssel ülik meg ama pestis által elesett s e Kápolna közelében eltemetve lévő őseiknek emlékét. Visszatartván magokat e napon minden munkától, a piarcz, s magok a kalmárok boltjai sem nyitattván fel e napon. - Van tehát jelenleg Szolnokon a római-katholikusoknak két anyaegyházuk, a szent Háromság s boldogságos Szűz tisztulása tiszteletére, továbbá Xav. Ferencz, Nep. sz. János, s látogató bold. Szűz tiszteletére emelt Kápolna; - anyakönyvei 1698 óta; egyházközség: a cs. kir. pénzügyigazgatóság; a lelki szolgálatokat a sz. Ferencz rendűek teljesítik a váci püspök lelki kormányja alatt.

Fiókhelyei: Szanda $2\frac{3}{4}$ - Alsó Varsány $2\frac{3}{4}$ - Derzs 2, - Felső Varsány (hol páduai Sz. Antal tiszteletére magány kápolna létezik) $1\frac{1}{4}$ órányira.

Tanoda állapot: 1850 $\frac{1}{2}$ -ben még VI. osztályú közép tanodájában a tanulók összes száma 76, s az elemi iskolákban összesen 1008 tanuló volt; 1851 $\frac{1}{2}$ -ben azonban a már IV. osztályúvá tett kis gymnasiumban s az elemi tanodákban összesen 606 fi, s 505 leány, együtt 1111 tanuló volt. A *tanoda épület* jó karban.

Országos vásárai tarthatására - mint fentebb érinténk - III. Károly király adott szabadalmat. Tartattak ezek: az első Mátyás, 2-ik áldozó csötörtök - 3-dik kisasszony, - 4-dik Imre herczeg hete hétfőjén, a marha s kirakó vásár egynapon. Jelenleg országos vásárai február 24, június 1, september 29, s november 5-kén; - *heti vásárai* pedig csötörtökön tartatnak.

Tűzoltó eszközök: 4 vízi puska, 8 vizes hordó.

Katonaság 1851-52-ben a Turn Taxis 50-dik számú gyalog ezred III-dik osztálya - s a

Cs. k. Csendőrségből 12 lovas, 5 gyalog szállásolt.

Török-Szent-Miklós

II. **Török-Szent-Miklós** város; a már 311 lapon előadottak nyomán előkorunkban *Balla-Szent-Miklós*nak - s minthogy várában csaknem annyi ideig tanyázott volt a török mint Szolnokban, ennek belőle kiköltözte után neveztetett *Török-Sz.-Miklós*nak. - Hajdani vára azon helyen feküdt, hol most a r. kath. szentegyház s a lelkészi lak az átellenben lévő iskola épülettel, az úgynevezett *Tintoka* folyó partján. A lelkészi lak megett árkának egy része, mellybe, árvíz idején főleg, víz bocsátatott, most is meglátszik, s földbástyái 100 év előtt még szinte - habár szakadozva - léteztek. A várkastélyba létezik egy kápolna Szent Miklós tiszteletére, mellytől a község nevezetét nyerte. Okiratainkban „*Fanum Sancti Nicolai*” nevezettel említettik. Balla folyónak semmi nyoma és a határban is csak egy tó vagyon, melly mindenkor *Decsének* hivatott. Annyi azonban bizonyos: miként Szent Miklósnek határa észak felől a Tisza partján fekvő Bala pusztáig terjed, és Balla-Sz.-Miklósi régibb nevezetét onnan kölcsönözte. - Jelenleg Török-Sz.-Miklós csinosan rendezett mezőváros, mellytől nevezeti magát az Almássy család, mint a mellynek uradalmát képezi. A határához kebeleztetett puszták s azok birtokosai ezek; *Kengyel* Almássy Edv. id. gr. Almássy György, Almássy Józef csödtömege, gr. Almássy Ernesztő, született Ebenberger Matild, Almássy Zsigmond és Vincze, Koppély Fülöp, Blaskovits Bertalan - *Szent-Tamás* gr. Almásy György, Almásy Károly örökösai, gr. Batthány Imréné, gr. Majláth Erzsébet. *Tenyő* Almásy Edv., gr. Almásy Kálmán és Dénes, Blaskovits Bertalan. - *Szakállas* Irsay, Magyarai örökösök, Borbély Mihály tömege, Szilassy Istvánné, Kormos Sándor. - *Balla* a kir. kincstáré.

Fekszik a Tiszától délre $1\frac{1}{2}$ órai távolra, ennek *Tinoka* nevű kiszakadása mellett; Szolnokhoz 3 mtfd. a Pest-Debreczeni országutban.

Területe hatósági kimutatás szerint 21408 s a hozzá tartozó puszták: *Kengyel* 16330, *Szent-Tamás* 10791, *Tenyő* 11527, *Szakállas* 3450, *Balla* 4109, összesen 104615 hold.¹⁵⁹

Az adósorozati adatok következők:

	Térmérték			Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	átallában 1 cat.	hold u.	Egészben	
			öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		21453	1425	4	28	95780	39
Rét s kert		5198	370	2	35	13475	14
Szöllő		257	1044	2	40	687	4
Legelő		13968	1200	1	37	22482	19
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		30	-	-	39	19	30
Egészben.	termény erő	40908	839	3	14	132444	46
	terméketlen	6245	924				
összesen		103154	163				

Földe kevés szikkel vegyített és észak keletről igen csekély homokot kivéve, átallában gazdag aczélos fekete föld, melly hires tiszta buzát, kétszerest, árpát, zabot, repczét, kölest, tengerit, erős dohányt terem, de burgonyát nem; s rozs nem is vettetik. Legelője a szárazon szikes, a tiszai részen posványos, és árvizvel szokott elöntetni. - 1851-52-ben 57 gazda 253700 öllnyi téren termesztett dohányt.

Népessége az 1827-ki országos összeírás szerint 3029 r. kath., 52 görög n. e., 6011 protest., 9 zsidó = 9101 lélek. - 1837-ben 3150 r.-kath., 4405 reform, 3 evang., 31 gör. n. e. 6 zsidó = 7595 lélek. - 1850⁰/₁-ben családfő 1994, lélekszám 8644; ebből férfi 4315, nő 4379 = 8644

Magyar 8489, német 3, cigány 67, zsidó 135 = 8644.

R.-kathol. 4259, gör. n. e 29, evang. 58, helv. 4214, zsidó 135 = 8644.

Nőtlen 2299, hajadon 2078, nős 1910, férjes 1918, özv. fi 106, özv. nő 383 = 8644.

A községből távol van 85. - A községben tartózkodik idegen 173.

Foglalkozása a lakosoknak földmivelés, s főleg marhatenyésztés; melly uttöbbira vonatkozólag az 1850-ki orsz. összeírás szerint volt 192 egy, 69 két, 17 három éves csikó, 43 csődör, 988 kancza, 1033 herélt, összesen 2341 ló; 26 öszvér s számár, 679 ökör s bika, 1315 tehén, s 11656 juh.

Iparüzők: csizmadia 37, kereskedő 9, szücs s takács 18, molnár 8, kovács, asztalos s kerekgyártó 20, szappanfőző 1 cipész 3, szabó 8.

Ház 1827-ben 1162; 1850⁰/₁ ben 1362, ebből urasági 148, telkes 391, ker. zsellér 804; zs. zs. 3, lelkész s tanító lak 11, község ház 5.

Telek 213 ³/₄; ebből 4 ²/₄ telkes 1, 2 ¹/₂ telkes 2, 2 ¹/₄ telkes 1, 2 telkes 2, 1 ³/₄ telkes 2, 1 ¹/₂ telkes 5, 1 ¹/₄ telkes 1, 1 telkes 29, ³/₄ telkes 32, ¹/₂ telkes 215, ¹/₄ telkes 101.

Adó-ügy: 18⁴⁹/₅₀-dik évbéni adóilletéke felől l. a 342-47 lapon. - 1850⁰/₁-dik évbén: Adó illeték: személyes s földadó 18048 ft. 26 kr.; - házadó 567 ft. 15 kr.; - községadó 3082 ft. 23 ¹/₂ kr.; összesen 21698 ft. 4 ¹/₂ kr. - Ebből lerovott 6903 ft. 12 ²⁰/₄₀ kr. - 1851¹/₂-re hátra maradt 14795 ft. 52 kr.

Fogyasztási adója 1851-ben 1000 ft. s 1852-ben 1500 ft.

A nagy állodalmi költsönre 162,000 ftot irt alá.

Községi pénztár: A) *Bevétel:* 1) köztelkekből 568 ft. 57 ²⁰/₄₀ kr. 2) korcsmáltatásból 348 ft. - *Kiadásai:* 7393 ft. 4 kr. Községi eljáróság évi illetéke 1270 ft.

Egyház-ügy: Sz. Lélek tiszteletére emelt szentegyháza már 1332-ben anya községgel birt; - 1740-be lön visszaállítva s azóta anyakönyvei. - A Kálvária kápolna Kristus kinszenvedése tiszteletére. A lelkész 1 segéddel az egri érsek lelki kormányja alatt működik. Egyházvédő nincs.

¹⁵⁹ Fényes a határterületet összesen 24700 holdra teszi 1200 ölével; ebből úrbériség (belső hivatalnokok 5 telkét kivéve) szántóföld 5796, szántással használt száraz rét 1135 ⁶/₈, tiszai rét 1567 ²/₈, száraz legelő 2536, tiszai réti legelő 1809, urasági tagosítás után szántóföld 2336, hátsólegelő 2312, tiszai réti kaszáló s legelő 4111 hold; - ezenfelül a tiszai réten használaton mocsárok s a hátsó földön vakszikek 1475 holdat foglalnak.

Fiókhelyek: Kengyel pusztá 1 $\frac{1}{2}$ - Szakállos pusztá $\frac{1}{4}$ - Szent-Tamás pusztá 2 $\frac{1}{2}$ - Tenyő pusztá $\frac{1}{2}$ - Surjány major $\frac{1}{2}$ - Gát csárda 2 órára.

A helvét vallásuaknak a Tiszántúli egyház kerület kormánya alatt anyaegyházuk van, mellynek fiókhelye: *Szakállos*.

A görög nem egyesültek az aradi püspök lelki kormánya alatt a *Karczagi* anyaegyházhoz - ettől 3 órányira - tartoznak.

Tanoda állapot: a két vallás felekezetüek IV. osztályú tanodájában 6 tanító alatt 285 fi, 236 leány, összesen 521 tanuló; - a tanoda épület jó karban.

Árvauigy: 171 atyától 264 árva vagyonértéke 33936 ft. 33 kr. v. cz.

Csendőr 8 lovas.

Faluk.

Bessenszögh

I. **Bessenszögh** nagyobb részben a Szathmári káptalan birtokához tartozó falu, a keleti hosszúság 37° 56' s északi szélesség 47° 16' alatt. Szolnoktól északra 2 $\frac{2}{4}$ mértföldre. Birtokosa mint mondánk nagyobb részben a Szathmári káptalan, s ör. Telek István és Halasi örökösök; - a *Sz.-Iváni* pusztát Thalabér örökösök, Pethes János, Csomortányi csödtömeg; - *Hamarszögöt* a Szathmári káptalan, *Fokorú* pusztát Mayer János, *Tenke* pusztát Szolnok város, *Sz. N. Ivánt* b. Orczy György; *Also Százbereket* h. Eszterházy Pál; - *Felső Százbereket* Mayer János birják.

Területe hatósági felmutatás nyomán 800 - s a hozzátartozó pusztákénak jelesen *Szent-Iván* 1000 - *Hamarszög* 11000 - *Fokorú* 1500 - *Tenke* 2500 - *Sz. N. Iván* 4309 - *Alsó Százberek* 4724 - s *Felső Százberek* 4000; összesen tehát 27333 (1300 öllel számított) hold. Ellenben az adósorozati munkálatok hiteles adatai ezek:

	Térmérték			Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben
Szántóföld			4605 437	4	17	19765	4
Rét s kert			6507 1490	2	-	13044	33
Szőlő			- -	-	-	-	-
Legelő			20495 1000	1	24	28770	49
Erdő			- -	-	-	-	-
Nádas			487 800	1	20	650	-
Egészben.	termény erő		32096 527	1	56	62230	26
	terméketlen		78 1414				
összesen			32175 341				

Földei termékenyek; 185⁰/₁-ik évben dohányt összesen 675010 öll téren termesztett.

Népessége: 1827-ki országos összeírás szerint 406 r. k. lakos. 1837-ben 425 r.-k. 185⁰/₁-ben családfő 227, lélekszám 1216; ebből férfi 614, nő 602 = 1216.

Magyar 1208, zsidó 8 = 1216.

R.-kath. 1120; helv. 88, zsidó 8 = 1216.

Nőtlen 398, hajadon 362; nős 211, férjes 211, özvegy fi 11, özvegy nő 23 = 1216.

Távol 9, vidéki 49, pusztákon 74 család lakik.

Marhatenyésztése az 1850-ki orsz. összeírás szerint:

Bessenszögh és Sz.-Iván községben: 32 egy, 27 két, 21 három éves csikó; 1 mén, 100 kancza, 65 herélt, összesen 246 ló; 5 öszvér és szamár, 89 ökör és bika, 190 tehen, 762 juh. - *Fokorú* pusztán: 18 egy, 5 két, 4 három éves csikó, 38 kancza, 33 herélt, összesen 98 ló; 4 öszvér és szamár, 88 ökör és bika, 130 tehen, 1140 juh. - Összesen 50 egy, 32 két, 25 három éves csikó, 1 mén, 138 kancza, 98 herélt, összesen 344 ló; 9 öszvér és szamár, 177 ökör és bika, 320 tehen, 1902 juh.

Ház összesen 1827-ben 58; 185⁰/₁-ben 143; ebből urasági 36, telkes 44, ker. zsellér 58, lelkész- s tanító lak 2, községház 3. - *Fokorú* pusztán 35 ház.

Telek összesen $15 \frac{2}{8}$; ebből egész telek 1, $\frac{1}{4}$ telkes 26; $\frac{2}{4}$ telkes 13, $\frac{3}{4}$ telkes 1, $\frac{1}{8}$ telkes 4.

Adó ügy: 184⁹/₅₀-ik évben volt adóilletéke felől l. a 342-344 lapokon.

185⁰/₁-ik évben *adóilletéke*: személy ker. s földadó 7640ft. 16 $\frac{4}{8}$ kr., házadó 31 ft. 15 kr.; ebből *lerovatott* 1693 ft.; - 185¹/₂-re *hátra maradt* 5978 ft. 31 $\frac{4}{8}$ kr.

Községi pénztár: A) *Jövedelem* korcsmáltatásból 12 ft. - B) *Kiadás* 1125 ft.; - a községi előljáróság évi illetéke 480 ft.

Egyházügy: Ker. szent Jánost védszentül tisztelő anyaegyháza 1792 óta létezik, anyakönyvei 1723 óta; egyház védő a szathmári püspök; a lelkész az egri érsek lelki kormányja alatt teljesíti hivatását.

Fiokhelyei: Szentivány község 1 - Fokorú puszta $\frac{1}{2}$ - Homorszög puszta $\frac{1}{4}$ - Palotás puszta $\frac{1}{4}$ - Tisza-Szög csarda $\frac{1}{4}$ órára.

Tanoda állapot: 1 osztályú iskolájában 1 tanító alatt 185⁰/₁-dik évben 76; - 185¹/₂-dikben 40 fi, 30 leány, összesen 70 tanuló. A *tanoda épület* javítást szükségel.

Tisza-Kötelek

II. **Tisza-Kötelek** falu; fekszik a Tisza jobb partján, árvizes, lapályos helyen.

Határterülete hatósági felmutatás szerint 11500 hold. - B. Baldacsi Antal, gr. Szapáry József, gr. Eszterházy László, Halassy örökösök, Freiseisen István, Helebronth Gáspárné örökösök, gr. Almássy Ignácz örök. s Almássy István örökösei birják.¹⁶⁰ - Adósorozati adatok:

¹⁶⁰ Fényes (l. i. m. II. k. 269 l.) szerint „Határa 11000 hold; melyből 2000 h. szántó, 2000 hold kaszálló, 7000 h. pedig közlegelő. - Urbériség szántó-kaszállóval együtt 2500 h. majorsági szántó 500 hold.”

	Térmérték			Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben ft. kr.
Szántóföld		1701	200	1		25	2399 3
Rét s kert		1941	977	-		54	1746 51
Szöllő		-	-	-		-	- -
Legelő		4529	400	-		46	3459 50
Erdő		-	-	-		-	- -
Nádas		30	-	-		39	19 30
Egészb. termény erő		8201	1577	-		55	7625 14
Egészb. terméketlen		443	1476				
összesen		8645	1453				

Földe nagy részben szikes, búzát, rozst, árpát, zabot terem, de tengerit sehog.

Számos tavai s mocsárai.

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 1201 r.-kathol., 102 zsidó = 1211 lélek; 1837-ben r.-kath. 1287, reform. 3, zsidó 15 = 1305; - 1850-51-ben családfő 272; lélekszám 1213; ebből férfi 588; nő 625; = 1213.

Magyar 1190; zsidó 23 = 1213.

R-kath. 1190; zsidó 29 = 1213.

Nőtlen 328; hajadon 402; nős 213; férjes 212; özvegy férfi 10; özv. nő 48; = 1213.

Marhatenyésztése: 49 egy, 43 két, 19 három éves csikó; 3 mén, 160 kancza, 122 herélt; összesen 396 ló; - 142 ökör s bika; 270 tehén; 4889 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 173; 185⁰/₁-ben 203; ebből urasági 7, telkes 91, ker. zsellér 96, zs. zs. 1, lelkész s tanító lak 3, község ház 5.

Telek 31 ¹/₄; ebből 1 telkes 1, ³/₄ telkes 2, ¹/₂ telkes 26, ¹/₄ telkes 58, ¹/₈ telkes 58.

Adóügy: 18⁴⁸/₅₀-ki illetéke felől l. a 345 lapon. - 185⁰/₁-beni illetéke személyes és földadó 1663 ft. 14 kr., házadó 58 ft., községi adó 415 ft. 12 kr.; összesen 2136 ft. 26 kr. - Lerovott: 1405 ft. - 185¹/₂-re hátra maradt 731 ft. 26 kr.

Községi pénztár: A) Bevétel: Javadalmakból 80 ft. B) Kiadásai. 495 ft. Községi előljárókra 330 ft.

Egyházügy: Egyháza Sz. István király tiszteletére; anyaegyházzá 1742-be lett, s anya könyvei 1731 óta. Egyházvédő nincs. A lelkész az egri érsek lelki kormányja alatt teljesíti hivatását.

Fiokhelye: Süly sz. László király tiszteletére emelt egyházzal 1 ¹/₂ órára.

Tanoda: I. oszt. iskolában 1 tanító alatt 57 fi, 41 leány = 98 tanuló.

Árvauy: 19 atyától 37 árvának 2654 ft. 15 kr. v. cz.

Tüzoltásra 1 csáklya.

Utolsó posta: Bánhalma vagy Szolnok.

Nagy-Kürü

III. Nagy-Kürü falu a Tisza jobb feléni rónaságon, az előbbi helységtől délre 1 ¹/₄ m.

Határterülete hatósági kimutatás szerint 11600 h.; b. Baldacsi Ant.; gr. Szapáry Jos., Petrovay Lász., Fáy család, özv. Pintér Illénné s Freiseisen család birják.¹⁶¹ Adószorozati adatok:

	Térmérték			Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben ft. kr.

¹⁶¹ Fényes (l. i. II. k. 285. l.) szerint „Határa 12530 hold; melyből szántó 1600 h., száraz legelő 1500 h., vizalatti legelő 2500 h., szőlőkert 250 h., belső telek 200 h., kaszálló 4500 h., mind vizalatti; tavak 1980 h, melyek soha sem legelőre, sem kaszállóra nem alkalmazhatók. A szántó-földből úrbérség 1211 hold, majorság 389 hold.”

Szántóföld	1382	740	2	11	3009	28
Rét s kert	790	1544	1	31	1197	17
Szöllő	80	225	2	30	201	5
Legelő	5601	1200	-	45	4209	10
Erdő	-	-	-	-	-	-
Nádas	43	800	-	39	28	17
Egészb. termény erő	7898	1309	1	5	8645	17
terméketlen	617	105				
összesen	8515	1414				

Földe kis részben homokos, s ez szép rozst, zabot terem; - nagy része szíkes, viz állásos, terméketlen, kétszerest terem, zabot, s silány árpát.

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 1361 r. kathol. - 1837-ben 1632 r.-kath.; - 185⁰/₁-ben családfő 283; lélekszám 1424; ebből férfi 691; nő 733 = 1424.

Magyar 1380, cigány 28; zsidó 16 = 1424.

R.-kath. 1406; helv. 2; zsidó 16 = 1424.

Nőtlen 378; hajadon 422; nős 272; férjes 272; özv. fi 13; özv. nő 63; = 1424.

Távol van 4; a községben van idegen 3.

Marhatenyésztése: 56 egy, 28 két, 3 három éves csikó; 3 mén, 190 kancza, 159 herélt, összesen 439 ló; 4 öszvér s számár, 121 ökör s bika, 353 tehén, 2240 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 194; 185⁰/₁-ben 266; ebből urasági 16, telkes 92, ker. zsellér 149, zs. zs. 1, lelkész s tanító lak 2, községház 2, 1 telken két ház 4.

Telek 42 ³/₄; ebből 1 telkes 3, ³/₄ telkes 8, ¹/₂ telkes 52, ¹/₄ telkes 31.

Adó-ügy: 18⁴⁹/₅₀-ki illetéke felől 1 a 345 lapon; - 185⁰/₁-beni illetéke: Személyes és földadó 1833 ft. 29 kr., házadó 69 ft. 30 kr., községi adó 408 ft.; összesen 2310 ft. 59 kr. - Ebből lerovott 976 ft. - 185⁰/₁ hátra maradt 1334 ft. 59 kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: köztelkekből 40 ft. B) *Kiadásai*: 508 ft. Községi előljárokra 300.

Egyháziügy: Egyháza Szent Mária Magdolna tiszteletére, anyakönyvei 1695-től. Egyház védnök b. Baldacci Antal. A lelkész az egri érsek kormányja alatt teljesíti hivatását.

Tanoda I. oszt. tanodában 1 tanító alatt 41 fi, 36 leány = 77 tanító.

Árva-ügy: 32 atyától 47 árvának 4222 ft. értéke v. cz.

Utolsó *posta*: Szolnok, vagy ha a Tisza engedi, Bánhalma.

Tisza-Püspöki

IV. **Tisza-Püspöki** falu Török-Sz.-Miklóshoz nyugodra 1 mértföld.

Határterülete hatóságilag felmutatva 3500 h. a szathmári káptalan birja. Adószorozati adatok:

	Térmérték		Tisza Jövedelem		Egészen	
	1600	öllel vett cat. hold	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld		1381 1000	2	11	3024	24
Rét s kert		1439 1516	-	54	1299	40
Szöllő		- -	-	-	-	-
Legelő		2249 1249	-	52	1964	-
Erdő		- -	-	-	-	-
Nádas		- -	-	-	-	-
Egészb. termény erő		5071 565	1	14	6288	4
terméketlen		878 1445				
összesen		5950 410				

Földe jól termő.

Népessége 1827-iki orsz. összeírás szerint 929 r.-kathol. 1837-ben 1019 r.-kath., 185⁰/₁-ben családfő 229, lélekszám 923; ebből férfi 467, nő 456 = 923.

Magyar 902, cigány 17, zsidó 4 = 923.

R.-kath. 913, g. n. e. 1, helv. 5, zsidó 4 = 923.

Nőtlen 283, hajadon 230, nős 176, férjes 176, özv. fi 10, özv. nő 48 = 923.

Távol van 19; a községben van idegen 7.

A lakosok földművelésen kívül sertéstenyésztéssel s halászáttal foglalkoznak.

Marhatenyésztése: 39 egy, 45 két, 12 három éves csikó; 7 mén, 157 kancza, 122 herélt, összesen 382 ló; 4 öszvér s szamár, 38 ökör s bika, 213 tehén, 1487 juh.

Ház 1827-iki orsz. összeírásakor 131; 185⁰/₁-ben 139; ebből urasági 6, telkes 77, ker. zsellér 50, lelkész s tanító lak 2, községház 3, 1 telkén két ház 1.

Telek 30 ¹/₄; ebből 1 telkes 1, ³/₄ telkes 9, ²/₄ telkes 24, ¹/₄ telkes 42.

Adóügy: 18⁴⁹/₅₀-ki illetve felől l. a 345 lapon; 185⁰/₁-beni illetve: személyes és földadó 1464 ft. 8 kr., házadó 42 ft. 45 kr., községi adó 376 ft. 43 ¹⁰/₄₀ kr., összesen 1883 ft. 36 ¹⁰/₄₀ kr. - Ebből lerovott 1506 ft. 53 kr. 185¹/₂-re hátra maradt 376 ft. 33 ¹⁰/₄₀ kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: Köztelkekből 16 ft. Korcsmáltatásból 50 ft. 24 kr. - B) *Kiadásai*: 528 ft. 34 kr. - Községi előljárokra 176 ft.

Egyház-ügy: Sz. Márton püsp. tiszteletére emelt anyaegyháza s anyakönyvei 1622 óta. Egyház védő a szathmári káptalan; a lelkész 1 segéddel az egri érsek kormányja alatt; a lakosok vallásos kegyelete tanúsításául említjük fel: miként emlékére annak: hogy az 1741-ben Szolnok megye minden részén olly igen dühöngött pestis e községet egészen menten hagyá, szombaton délután soha sem dolgoznak, bár mi magas bér ígertetnék is nekik.

Fiokhelye: Tisza-Szajol község Sz. István királyt tisztelő egyházzal 1 - Tisza-Balla pusztá 1 - Tinoka csárda ¹/₂ órányira.

Tanoda: I. oszt. tanodában 2 tanító alatt 43 fi, 26 leány = 69 tanuló.

Árva-ügy: 8 atyától 12 árvának 1190 ft. v. cz. vagyona.

Tüzoltásra 2 csáklya.

Csendőr 1 lovas s 2 gyalog.

Tisza-Szajol

V. **Tisza-Szajol** falu, Török-Sz.-Miklóshoz 1 mértföldre, a Tisza balpartján.

Határterülete hatóságilag felmutatva 1400 h., Fehér Lajos, Hegedüs, Ivanics cs. birják. - Adósorozati adatok:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld		367	1597	2	48	1032
Rét s kert		12	200	2	30	30
Szöllő		-	-	-	-	-
Legelő		661	-	-	53	589
Erdő		-	-	-	-	-
Nádas		-	-	-	-	-
Egészben	termény erő	1041	197	1	35	1651
	terméketlen	129	1395			
összesen		1170	1592			

185¹/₂-ben 12 gazda 25200 öllnyi téren termesztett dohányt.

Népessége 1827-iki orsz. összeírás szerint 729 r.-kathol., 8 prot., 29 zsidó = 766 lélek. - 1837-be 736 r.-kathol. - 185⁰/₁-be családfő 138, lélekszám 729; ebből férfi 363; nő 366 = 729.

Magyar 704, cigány 22, zsidó 3 = 729.

R.-kath. 725, helv. 1, zsidó 3 = 729.

Nőtlen 197, hajadon 187, nős 151, férjes 147, özv. fi 7, özv. nő 30 = 729.

Távol van 4.

Marhatenyésztése: 6 egy, 8 két éves csikó, 3 mén, 8 kancza, 12 herélt, összesen 172 ló; 4 ökör s bika, 151 tehén.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 102; 185⁰/₁-ben 131; ebből telkes 84, ker. zsellér 44, lelkész lak 1, községgház 2.

Adó-ügy: 18⁴⁹/₅₀-diki adó illetéke felől lásd a 345 lapon; 185¹/₂-ben illetéke: személyes s földadó 264 ft. 26 ²/₁₀ kr.; földadó 44 ft. 15 kr.; községadó 141 ft. 2 kr. - Összesen 449 ft. 43 ²/₄ kr. - Ebből mit sem fizetvén be - 185¹/₂-re hátra maradt: 449 ft. 43 ²/₄ kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: Javadalmakból 1006 ft. B) *Kiadás*: 925 ft. Községi előljárókra 90 ft.

Egyházügy: a r.-katholikusok az 1 órára eső Tiszta-Püspöki anyaegyház tartoznak, van azonban helyben Sz. István király tiszteletére fiók-szentegyházuk.

Tanoda: I. osztályú iskolában 1 tanító alatt 23 fi, 27 leány = 50 tanuló

Árvaügy: 7 atyától 11 árvának 1237 ft. 30 kr. v. cz. vagyona.

Tüzoltásra 2 csáklya.

Pusztasüly

VI. **Pusztasüly** falu; nem régen lőn benépesítve, Kötelekhez 1 ¹/₂ óra.

Határterülete hatóságilag felmutatva 23000 h.; Almássy Istvánné örök., Almássy Ödönné, Almássy Jos. örök., Erős-örök., Eördögh András, Helebronth család, Detrich cs., Rakovszky örökösök birják. - Adósorozati adatok:

	Térmérték				Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett	cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészen		
					ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			2174	-	2	50	6176	55
Rét s kert			4005	206	1	22	5497	42
Szöllő			-	-	-	-	-	-
Legelő			6998	-	-	49	5676	30
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			1539	-	1	10	1795	30
Egészb.	termény erő		14716	206	1	18	19146	37
	terméketlen		5242	-				
összesen			19958	206				

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 525 lélek; 1837-be 682 r.-kath., 4 g. n. e., = 686; 185⁰/₁-be családfő 230, lélekszám 972; ebből férfi 447; nő 495 = 972.

Magyar 934, cigány 6, zsidó 32 = 972.

R.-kath. 820, helv. 130, zsidó 32 = 972.

Nőtlen 270, hajadon 271, nős 198, férjes 200, özv. férfi 9, özv. nő 24 = 972.

Marhatenyésztése: 24 egy, 23 két, 3 három éves csikó, 10 mén, 142 kancza, 92 herélt, összesen 297 ló; 5 öszvér s számár, 120 ökör s bika, 316 tehén, 5670 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 72; 185⁰/₁-ben 163; ebből urasági 92, ker. zsellér 70, lelkész lak 1.

Adóügy: 18⁴⁹/₅₀-ki illetéke felől l. a 345 lapon; 185⁰/₁-beni illetéke: személyes és földadó 1215 ft. 46 kr., házadó 56 ft. 45 kr., községi adó 200 ft.; összesen 1472 ft. 31 kr. - Ebből lerovott 732 ft. 41 kr. - 185¹/₂-re hátra maradt 739 ft. 50 kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: ? B) *Kiadásai*: 200 ft. Községi előljárókra 150 ft.

Egyházügy: a r.-katholikusok az 1 ¹/₂ óránnyira távol eső Köteleki anyaegyházhoz - l. a 372 lapon - tartoznak; helyben azonban sz. László király tiszteletére fiók-szentegyházal bírnak.

Tanoda: I. oszt. tanodájában 1 tanító alatt 34 fi, 20 leány = 54 tanuló.

Tószegh

VII. **Tószegh** elneveztetését Bél Mátyás¹⁶² a Tisza folyó okozta tó s mocsárok által képzett szög helyzetétől származtatja. - Pest Solt megyétől legközelebb csatoltatott Szolnok megyéhez. - Fekszik egy dombon, közel a Tiszaház, Szolnokhoz délre 1 mfd. - A helység alatti *Lajoshalom* nevű domb hajdan kézzel hányatott, s omlásaiból temérdek barom csontok szakadoznak, különösen egy helyen a szakadásból korom fekete réteg látható, mely fejtegetve elkorhadt buzának látszik.

Területe hatósági felmondás szerint 12000 h.,¹⁶³ s a hozzá tartozó *Paladics* pusztá 7000 h. - Az adószorozati adatok pedig ezek:

Térmérték					Tiszta Jövedelem			
					átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
1600	öllel vett	cat.	hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			6811	1110	4	28	30450	35
Rét s kert			2801	130	1	23	3861	28
Szöllő			-	-	-	-	-	-
Legelő			3242	1020	1	38	5307	40
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			158	400	1	13	192	15
Egészben.	termény erő		13013	1060	3	3	39811	58
	terméketlen		1047	14				
összesen			14060	1074				

Földe homok, majd szik, majd gazdak fekete televényföld.

Folyóvize a Tisza, de mellytől a tó és számtalan erek s mocsárok egészen elzárják a községbelieket. A *Gerje* patak itt ömlik a tó mocsárjába, mely a helységet árvíz idején annyira körülkeríti, hogy egyedül keleti oldalról marad 250 széles vízmentt tér, hol a városba juthatni.

Népessége: az 1827-ki orsz. összeírásakor r.-kath. 1299, prot. 339, zsidó 11 = 1649. – 1837-ben 1400 r.-kathol., 320 reform., 10 zsidó = 1730.

185⁰/₁-ben családfő 428; lélekszám 1680; ebből férfi 840, nő 840 = 1680.

Magyar 1628, cigány 23, zsidó 29 = 1680.

R.-kath. 1349; helv. 312, zsidó 29 = 1680.

Nőtlen 483; hajadon 409, nős 343, férjes 343, özv. fi 25, özv. nő 77 = 1680.

Távol 22.

Földmivelés s marhatenyésztés mellett az itt készített házfedél cserepek a vidéken leghiresebbek.

Marhatenyésztését az 1850-ki orsz. összeírás ekként mutatja fel: 33 egy, 55 két, 31 három éves csikó, 1 mén, 213 kancza, 146 herélt, összesen 479 ló; 150 ökör és bika, 479 tehén, 463 juh.

Ház összesen 1827-ben 243; 185⁰/₁-ben 220; ebből urasági 28, telkes 114, ker. zsellér 167, zsidó zsellér 1, lelkész s tanítói lak 4, községi ház 4, egy telken két ház 2.

Telek összesen 64; ebből egésztelek 5, ¹/₄ telek 20, ²/₄ telek 18, ³/₄ telek 5, ³/₈ telek 9, ⁵/₈ telek 43, ⁷/₈ telek 4.

Adóügy: 185⁰/₁-dik évben Adó illeték: személy s földadó 3876 ft. 49 kr., házadó 98 ft. 15 kr., községadó 1577 ft. 26 ⁵/₄₀ kr., összesen 5552 ft. 30 ⁵/₄₀ kr. - Lerovott 1275 ft. 25 kr. - 185¹/₂-re hátra maradt 3277 ft. 5 ⁵/₄₀ kr.

Községi pénztár: A) *Jövedelem*: Köztelkekből 90 ft. - B) *Kiadásai*: 1406 ft. Előljáróságának évi illetéke 388 ft.

Egyházügy: A r.-katholikusoknak Sz. Mihály őrangyalt véd szentül tisztelő egyháza 1727 óta bir saját lelkésszel s anyakönyvvvel. Egyház védő az Abonyi közbirtokosság. A lelkész a váci püspök lelki kormányja alatt teljesíti hivatását.

Fiokhelyei: Tisza-Várkony (1.a 382 lapon) ³/₄ - Kara Fényszarú és Szent- György 1 ¹/₄ órányira.

¹⁶² I. Nova Notitia Hung. III. k.158 l.

¹⁶³ Fényes szerint az összes 12000 hold határból 64 egész úrbéri telek után 2432 hold szántóföld; 1530 hold legelő, 220 hold kaszáló; a többi urasági birtok.

A helvét vallásuaknak a Duna melléki egyházkerületbe tartozó anya községe 1600 év körül keletkezett, anyakönyvei 1730 óta. Fiókhely: Telk.

Tanoda állapot: A két vallásuaknak egyegy tanodájában egy egy tanító alatt összesen 185⁰/₁-ben 150 r.-kath., 32 ref. - 185¹/₂-ben pedig 54 fi, 55 leány, együtt 109 tanuló. A r.-kathol. tanoda épület jó- a reformatusoké rossz karban.

Tüzoltó eszközök: 2 vízi puska, 1 csákány, 30 veder.

Utolsó posta: Szolnok.

Tisza-Várkony

VIII. **Tisza-Várkony** falu, a Tisza jobb partján Szolnokhoz délre 2 mtf. Birtokosai a Guthy - Frater - s Böszörményi ágak örökösei; 1 ¹/₂ telek megváltva. - 1552-dik évben az egri vár védőjét Mecskei Istvánt, ostrom utáni visszatértében a köznép meg nem ismeré.

Területe: hatósági felmutatás szerint 7559 hold.¹⁶⁴ Az adószorozati adatok pedig ezek:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
			átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld		2616	472	3	4	8042 14
Rét s kert		881	21	1	7	990 4
Szöllő		276	-	2	40	736 -
Legelő		1626	300	1	40	2710 19
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		-	-	-	-	- -
Egészben.	termény erő	5399	793	2	18	12478 37
	terméketlen	515	206			
összesen		5914	999			

Földe: kemény fekete, búzát, árpát, zabot, kukuricrát, repcét, lóherét, bükkönyt, szépen terem.

Folyóvize: a Tisza, melly gyakran kecsegéből is gazdag halászatot ad, - partján fenyőállás s deszka fűrészmalom.

Népessége: az 1827-ki orsz. összeírásakor 756 r. kath. 537 prot. 4 zsidó = 1306. 1837-ben. (865 kath. 30 evang. 450 ref. 8 zsidó) 1353, 185⁰/₁-ben családfő 291, lélekszám 1444; ebből fi 695 nő 749; = 1444.

Magyar 1433; zsidó 11 = 1444.

R. kath. 895, ev. 517; helv. 21, zsidó 11 = 1444.

Nőtlen 376; hajadon 381; nős 306, férjes 310; özv. fi 13, özv. nő 58; = 1444.

Távol 6. idegen 38.

Lakosai a földmivelés mellett sok birkát s szarvas marhát nevelnek, e részben az 1850-ki orsz. összeírás adatai ezek: 4 egy-, 23 két-, 4 hároméves csikó, 112 kancza, 94 herélt, összesen 237 ló, 116 ökör és bika, 126 tehén, 1110 juh.

Ház: összesen 1827-ben 186; 185⁰/₁-ben 291; ebből urasági 30, telkes 57, ker. zsellér 199, zsidó zs. 1; lelkes s tanító lak 3, község ház 1.

Telek: összesen 11; ebből egész 1, ¹/₄ telkes 30, ²/₄ telkes 16, ³/₄ telkes 2, ³/₈ telkes 8.

Adóügy: 184⁹/₅₀-dik évbéli adóilletéke felől l. a 343-344 lapokon előadottakat.

185⁰/₁-dik évben:

Adóilletéke: személy-földadó 1605 fr. 8 kr. házadó 93 fr. községadó 411 fr. 11 kr. összesen 2109 fr. 19 kr. ebből lerovott 135 fr. - 185¹/₂-re hátramaradt 1874 fr. 19 kr.

Községi pénztár: A) Jövedelem: korcsmáltatásból 100 fr, egyébből 58 fr. 48 kr. - B) Kiadásai 569 fr. 12. kr. az előljáróság évi fizetése 470 fr.

¹⁶⁴ Fényes (l. i. m. IV. k. 273 l.) szerint a 7720 (1200 öllel vett) hold határból 5600 hold majorsági szántóföld s legelő, szőlő 400, rét 500, községi hivatalnokok földje 60, urbéri szántóföld 630, rét 252, legelő 278 hold.

Egyháziügy: a r. katolikusoknak Bold. Szűz születését tisztelő fiókegyháza a Tószegi anyaegyházhoz (l. a 380. lapon) tartozik.

A helvét vallásuaknak a Dunamelléki egyházkerületbe tartozó anyaközsége 1733-ban fenállott; anyakönyve 1784 óta; fiokhelyei: Jenő és Varsány.

Tanoda állapot: a két vallásuaknak egyegy elemi iskolájában egyegy tanító alatt 185⁰/₁-ben r. kath. tanuló 86, ref. 45; - 185¹/₂-ben pedig 75 fi, 60 leány, összesen 135 tanuló; a tanoda épület közelebb lőn kijavítva.

Árva ügy: 12 atyától 26 árva vagyon értéke 4433fr. 34 kr.

Tisza-Vezseny

IX. **Tisza-Vezseny** falu, a Tisza jobb partján, az ez által képezett félsziget északnyugoti torkolatán Szolnokhoz délre 2 ¹/₂ mtfld.

Területe hatósági felmutatás szerint 2005 h. s a Basch Fülöp által birt *Böhönye* pusztá 3605 hold.¹⁶⁵ i) Az adószorozati adatok ezek:

Térmérték				Tisza Jövedelem			
		1600 öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
				ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		1325	1000	2	59	3960	28
Rét s kert		573	1472	1	8	655	22
Szöllő		-	-	-	-	-	-
Legelő		1708	1084	1	4	1819	38
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		202	800	1	11	239	38
Egészben	termény erő	3810	1156	1	45	6675	6
	terméketlen	413	893				
összesen		4224	449				

Földe: nagy részben szíkes vegyületű, búzát, kukoriczát terem. Árvíz látogatta legelőjét a ló nem szereti; takarmánya egyébkint jó sásas fenyeres.

Folyóvize: a Tisza, sok tavat képez, s a Duna Tisza körét Pest- Arad- Debreczennel összekötő réve erősen látogattatik. Nevezetes itt az év bizonyos részében tartatni szokott gazdag kecsge, néha tok, harcsa, potyka, csuka, s egyéb halak nagymennyiségbeni fogása, mi 80 halászt foglalkoztat.

Népessége: az 1827-ki orsz. összeírásakor 12 r. kath. 1279 prot. = 1291. 1837-ben (22 kath. 1286 ref.) = 1386; 185⁰/₁-ben családfő 269; lélekszám 1244, ebből fi 620, nő 624 = 1244.

Magyar 1228, zsidó 16 = 1244.

R. kath. 16, ev. 6, helv. 1206, zsidó 16 = 1244.

Nőtlen 339, hajadon 343, nős 250, férjes 250, özv. fi 17, özv. nő 45 = 1244.

Távol 23, idegen 2.

Marhatenyéztése felől az 1850-ki orsz. összeírás eme adatokat mutatja fel: 4 egy-, 17 két-, 4 hároméves csikó, 112 kancza, 88 herélt, összesen 225 ló, 38 ökör s bika, 110 tehén, 1000 juh.

Ház: összesen 1827-ben 182; 185⁰/₁-ben 269; ebből urasági 6, telkes 63, ker. zsellér 186, lelkész s tanítólak 3, község ház 2, egy telken két ház 9.

Telek összesen 20 ³/₄; ebből ¹/₄ telkes 44, ²/₄ telkes 18, ³/₄ telkes 1.

Adóügy: 184⁹/₅₀-dik évbani adóilletéke felől l. a 343-344 lapokon előadottakat.

185⁰/₁-dik évbani.

Adóilletéke: személy- s földadó 1018 fr. 22 ⁴/₁₂ kr. házadó 70 fr. 30 kr. községadó 470 fr. összesen 1558 fr. 52 ⁴/₁₂ kr. lerovott: 1098 fr. 28 ²/₄ kr. 185¹/₂-re hátramaradt 460 fr. 23 ¹⁰/₁₂ kr.

¹⁶⁵ Fényes (l. i. m. IV. k. 299 l.) szerint a határbeli 2752 hold úrbériségből 978 hold szántóföld, 279 hold száraz rét, 1405 h. legelő, 10 h. fűzfás erdő, 50 h. belső telek, 30 h. kenderföld. Majorság ugyan ennyi lehet, de nagy része víz alatt áll.

Községi pénztár: A) Jövedelem köztelkekből 160 fr. Javadalmakból 10 fr. korcsmáltatásból 10, egyébből 180 fr;
B) kiadásai 650 fr. Az előljáróság évi illetéke 420 ft.

Egyházügy: A r. katolikusok a czibakházi anyaegyházhoz (l. aláb)

A helvét hitvallásuaknak a dumamelléki egyházkerülethez tartozó anyaközsége 1600 táján keletkezett; anyakönyvei 1742 óta.

Tanoda-állapot: A két vallásfelekezetűeknek egyegy osztályú tanodájában egyegy tanító alatt 185⁰/₁-ben 120, 185¹/₂-ben pedig 53 fi, 60 leány, összesen 113 tanuló.

Árvauügy: 17 atyától 23 árvának vagyonértéke 3792 fr. 37 kr.

II. MEZŐ-TÚRI JÁRÁS.

Áll 2 mezőváros, 9 falu s 18 pusztából; összes területe 8.7 mértföld.

		Mazó-Túr	Czibakháza	Csépa	T.-Földvár	Inoka	Kenderes	Kürth	Nagy Rév	Sass	Szelevény	Ugh	Összesen
	családfő	3866	546	554	992	176	881	327	263	259	292	124	8280
	lélekszám	15886	2012	2332	4135	890	3868	1632	939	1312	930	595	3531
nem szerint	fi	7878	991	1150	2062	440	2017	811	443	647	459	292	17190
	nő	8008	1021	1182	2073	450	1851	821	496	665	471	303	17341
	magyar	15438	2007	2197	4112	886	3760	1627	921	1305	922	586	33761
nyelv szerint	német	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	2
	czigány	100	-	39	-	-	12	-	10	2	4	-	167
	zsidó	348	5	96	23	4	95	3	8	5	4	9	600
	r. kathol.	1204	2001	2099	265	161	1788	167	75	19	868	57	8704
vallás szerint	görög e.	-	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
	gör. n. e.	18	-	3	-	-	8	-	-	-	-	-	29
	evang.	48	2	121	491	19	4	15	15	1	-	-	716
	helvét	14268	-	13	3356	706	1973	1447	841	1287	58	529	24478
	zsidó	348	5	96	23	4	95	3	8	5	4	9	600
	fi	4371	526	468	1142	233	1280	450	245	360	274	165	9514
állapot szerint	nőtlen	4022	495	473	1026	218	1021	423	252	342	244	149	8665
	házas	3346	412	647	875	190	686	336	186	270	183	122	7253
	nő	3365	416	601	881	190	686	336	187	275	183	122	7242
	fi	163	50	33	39	17	51	25	12	16	15	5	426
	özvegy	619	113	110	170	42	144	62	57	49	31	32	1429
	nő	619	113	110	170	42	144	62	57	49	31	32	1429
	Ebből távol van tartozkodik idegen	194	15	48	13	12	92	45	12	20	8	7	466
		298	25	-	92	7	37	28	7	-	23	18	535
Valódi létszám		15990	2022	2284	4214	885	3813	1615	934	1292	945	606	31600

Járási főhely.

Mező-Túr

I. **Mező-Túr** város, régiségét alaposan Gyurikovics¹⁶⁶ onnan következteti: mivel annak mint falunak már a nagyváradi káptalannak 1214-dik évtől 1235-ik évig divatozott tüzes vasi ítélet felett vezetett jegyzőkönyvében¹⁶⁷ világos nyomai találhatók, hol is a 190 és 250-dik §§-ban több másokon kívül némely Túri emberek is, nevezetesen *Voka, Keren, Bensa „de vila Tura”* mint megítéltettek említetnek. - 1411-ki július 12-én Zsigmond király Belgrád helyett ráczországi és albáni fejedelem Wukovics Györgynek, Vuk vagyis Wolfgang fiának, Brank unokájának, Helena hitvesének, s István, György, Lázár fiainak „*Túr és Tisza-Varsány*” mezővárosokat a Tisza partján lévő több várak-, mezővárosok- s falukkal együtt cserébe adta,¹⁶⁸ de 1412-ki szeptember 7-én a nevezett György fejedelem magára vállalván neje s 3 fiának terheit, rokonának, bosnyák fejedelem veronai Brini Pálnak, vallotta be a budai káptalan előtt.¹⁶⁹ - Corvin Mátyás király 1461-ki április 21-én kelt okiratával¹⁷⁰ Diód várát Erdélyben, Világosvárt, *Túr*nak alsó részét és Varsányt, magtalanul elhalt horogszegi Szilágyi Mihály özvegyének Báthory Margitnak - miután ez a férje által birt valamennyi vár-, város- s falukat Mátyás királynak vérség szerinti örökösödési jognál fogva visszaeresztette - 7 ezer arany forintban, mint házassági jutalom, menyegzői ajándék s özvegyi járandóság fejében, lekötötte s ezálogosította - a város felső részét pedig a Kállay családnak adományozta. - És midőn 1552-ben a szolnoki vár, s ezzel csakhamar egész külső Szolnok Vármegye, a török birtokába esett, Szolnok egy török kerület „*Sángiác*”-ság székhelyévé lőn: azon helyek között, melyek e szolnoki ságiác-ság területében helyeztetek, számláltatott Túr városa is Békés tartományában. A törököktől szenvedett veszedelmeknek eme korszakából mutatjuk fel Muráth török pasa; s egri vár kormányzónak 1630-dik év május 5-én a túri lakosokhoz *magyar nyelven* intézett következő szövegű védlevelét.¹⁷¹

„Mi MURATH Bassa Isten engedelmeiből az hatalmas Győzhetetlen Török Császárukunk, az Dunán innen lévő Végh Várainak, Tartományainak Gondviselője és Eger Várnak helytartója. - A Felséges Isten legyen őrzőtök! Ti Túri Tanácsos Birák, és Esküt Emberek és megh öszültek az Győzhetetlen Császár Igaz Jobbadgyi, Isten akarattából néktek azt hagyom és parancsolom, az mely Országokat - Isten az Győzhetetlen Török Császárnak engedett, azokból az Országokból, Városokból és Falukból, az melyek az Győzhetetlen Császár hatalma alá folyamottatok, tekintvén a ti hűségteket, Hatalmas és Győzhetetlen Császáruk is az nagy hatalmu Istenre megh Esküt, hogy azoknak az Országoknak, Városoknak és Faluknak három Esztendeig való adóját szolgálattját és Dénárját ellengedte; - Így hasonlóképpen tinettek Túr varossának Lakosinak ezen Jó akarattját az Hatalmas Győzhetetlen Szultán Szolimán veletek közli; Sőt annak felette minden Város és Falusi Biráknak hagyom és Parancsolom az Győzhetetlen Török Császár parancsolattjából, hogy minden Helyekben, Városokban és Falukban az Szegény-Jobbadság valamennyi Járo marha nélkül szűkölködik, mindenikk ket ket ökröt, és vetni való búzáat ára nélkül hozzám be küldgyetek, és az hatalmas - Győzhetetlen Szultán Szolimán Császár Parancsolattja Hiti és Fogadása szerint; mindeniknek igazán kiadgyuk; Annakokáért minden Helyekből egy egy öreg Tanácsbeli Ember - Jöjjön ide Nándor - Fejér Várban. És it léssen akkor, mind az Hatalmas Fényes Vezér- s több Császár Tanácsos-Uraival edgyütt, hanem ti is minden Helyekből Sz.-György Havának 12 napján it legyetek, és a régi Szultán Szolimán kiadot Fermánnat veletek edgyütt ell hozzátok; hogy ha pedig még is az Győzhetetlen Császár ellen Hodolatlanságtokat fentartjátok, Ha Isten enged az Győzhetetlen Császár büntetést méltán fejetekre várhattjátok.- Irtuk Nándor Fejér Váron 1691. Esztendőben 19. napján Bőitelő Havának. - A Győzhetetlen Császár Fő Szérdás Passaia CSEMENCSES AHMET Passa.”

1753-dik évben némely nyugtalan parasztsorsú lakosok Mező-Túr és H. M. Vásárhely városokban lázadást indítottak, de ez idejekorán elnyomatván, az elfogott főczinkosok Budára vitettek, hol gr. Batthyány Imre hétszemélyes táblai bíró mint Mária Terézia királyné által különösen kirendelt bíróság elnöksége alatt akként ítéltek el: hogy 1754-ben *Bujdosó* Györgynek a budavári Szentgyörgy téren, *Főró* Pálnak Mező-Túron és *Pethő* Ferencznek H. M. Vásárhelyen feje vétetett; - hatan továbbá hathat évi fogságra a péterváradai erősségbe, - egy 3, egy 2, s három egyegy évi törnlöczre békóban az eszéki várba zárattak; Túr és H. M. Vásárhely városi községek pedig katonai laktanyák építésére kényszerítettek.

A városnak - fentebb előadottaink szerint - Corvin Mátyás király által a Kállay család részére 1641-ben adományozott felső része magát 1847-ben örökre megváltotta; miután már előbb 1845-ben a város

¹⁶⁶ I. a tud. Gyűjt. 1826-ki évfolyam V. füz. 19-24 l.

¹⁶⁷ „Ritus explorandae veritatis per Judicium ferri candentis.”

¹⁶⁸ Bonfin Lib. III. Cap. 3.

¹⁶⁹ Ez adomány levelet láthatni Timon-nál: Imago novae Hung. Cap. VII. pag. 49. és Pnay-nál Annal. Reg. Hung. P. II. pag. 290.

¹⁷⁰ Kaprinay: Hung. Dipl. Pars II. pag. 481.

¹⁷¹ Kezünkben is volt eredetiét a város irattárában gondosan őrizi.

alsó részének gr. Erdődy György által birt felerésze magát szinte örökös szerződés mellett megváltotta volt; - ellenben ugyanezen alsó városnak másik felerésze a kir. kincstárt uralván, ennek egész a legújabb időkig 6000 pftot fizetett évenként.

Fekszik a várost félkörben kerítő Berettyó víz partján, nagy rónaságon, Szolnokhoz keletre 5, Török-Szent-Miklóshoz 3 $\frac{1}{4}$ Pesthez 16 mértföldre.

Határ-területe: hatósági felmutatás szerint összesen az alsó s felső városnak 71966 hold; s a hozzá tartozó pusztáknak, jelesen: a) nagy és kis *Poó* 10375 hold. (Okolicsányi György és Gusztáv, özv. Tasy Ádámné s Tóth István, Mészáros Lajos, Péter Károly, Nagy Ambrus, Recsky Borbála, és Szathmáry Király József, Dobse Rozálné, Puky István, Friedvalszky Imre, Fáy Sámuel, Veres Márton, István, Varga Józsefné, Huszt Andrásné, Sana Pál, Deme Sámuelné birják,) - b) *Túr pásztó* 3237 h. (b. Orczy, Józsefné gr. Pejacsevich Francziska;) - c) *Bánrév* 2159 h. (Puky Simon, Szemere Pál, gr. Ráday László, Szemere Ábrahám, Tatay család, gr. Teleky László örökösei, gr. Teleky Józsefné, s Szepes család.) - d) *Gabonás* 2159 hold. (Juhász Antal, Polgár Jóset; Fridrik Antal, Szarka Lajos, Pintér Sám. Szarka Kár. és Istv. s Csanády család birják.)¹⁷² - Az adósorozati adatok következők:

¹⁷² Fényes (I. Magyarország geographiai szótára. Pest 1551. IV. köt. 222 - 223 l.) határterületét ekként adja elő: „határa 75408 $\frac{74}{1000}$ h. s ez két részre oszlik; felső és alsó város határára. A felső részi határ kiterjedése 37704 $\frac{37}{100}$ hold (1200 ölével), melyből 7945 $\frac{41}{100}$ hold szántóföld, a kaszáló, mely szántóföldekkel együtt van kiadva 4413 $\frac{26}{100}$ hold, a városi legelő, miután az uraság részére 2040 kiszakított, 10531 $\frac{76}{100}$ hold, szőlő 669 hold, 693 ö. Erdő az egész határban nincsen. - A felső részi urb. föld 22890 $\frac{43}{100}$ hold, majorsági szántóföld 2539 $\frac{4}{100}$ h.; hat helyen lévő részint kaszáló, részint legelő 12275 $\frac{7}{100}$ hold, dotationalis föld van 15 $\frac{1}{8}$ urbéri telek. - Az alsó részi város határa épen annyi, mint a felsőé, azzal a különbséggel, hogy ez szabályozva soha sem lévén, mind a szántó, mind a kaszáló és legelő a lakosok birtokában van. Szántó és kaszáló földje (1600 ölével) 6148 hold, a többi legelő, 553 hold, 200 ö. szőlő. Dotationalis föld szinte annyi, mint a felső részen.”

	1600	Térmérték		Tiszta Jövedelem				
		öllel vett	cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	kr.	Egészben	kr.
					ft.		ft.	
Szántóföld			29472	1200	5	19	156707	35
Rét s kert			9211	484	2	31	23189	17
Szöllő			908	1139	4	27	3059	8
Legelő			32918	440	1	54	62445	45
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			-	-	-	-	-	-
Egészben.	termény erő		72511	63	3	23	245401	45
	terméketlen		3477	994				
összesen			75988	1057				

Földe hires buzát s kevés mivelés mellett is minden gabonanemet gazdagon termő fekete aczélos, homok nélküli; legelője sokhelyütt vadszikes, mely a Berettyó és Körös kiáradásainak van kitéve, annyira: hogy nem egyszer Túrról Szarvasra csak csolnakon juthatni. – 185¹/₂-ben 19 gazda 56869 ölnyi téren termesztett dohányt.

Folyóvize a már említett Berettyón kívül a Körös, mely mindkettő a város közelébeni *Tütrői* dombnál egymással összeshakad; - s a Tiszának *Kis* és *Nagy Szeg* nevű ága is mossa a határt.

Népessége 1811-ik évben r. kath. 602, g. n. e. 32, ref. 10500, összesen 11134; - 1820-ba összesen 13947; - az 1827-ki orsz. összeírás szerint 777 r. kath. 23 g. n. e. 14936 prot. = 15736 lélek. 1837-be (r. kath. 892, ev. 26, ref. 14856, g. n. e. 20, zsidó 17.) = 15811; - 185⁰/₁-ben családfő 3866, lélekszám 15886; ebből férfi 7878, nő 8008. = 15886.

Magyar 15438, cigány 100, zsidó 348 = 15886.

R. kath. 1204, g. n. e. 18, ev. 48, helv. 14268, zsidó 348 = 15886.

Nőtelen 4371, hajadon 4022, nős 3346, férjes 3365, özv. fi 163, özv. nő 619. = 15886.

Távol van 194, a községben tartózkodik idegen 298.

Iparüzők: csizmadia 84, kerékgyártó 8; kereskedő 12, fazekas 52, köpönyszabó, ruhaszabó s szücs 61, kovács 20, cserző 21.

Marhatenyésztése: 282 egy-, 256 két-, 42 három éves csikó; 51 csődör, 1421 kancza, összesen 3687 ló; 22 öszvér és számár, 1138 ökör s bika, 1616 tehén, 19798 juh.

Ház 1827-ben 2144; 185⁰/₁-ben 2267; ebből urasági 42, telkes 755, ker. zsellér 1385, zsidó zs. 12, lelkész s tanító lak 7, község ház 8 egy telken két ház 41,

Telek 600, ebből 5 telkes 1, 4 ²/₄ telkes 1, 3 ³/₄ telkes 4, 3 ²/₄ telkes 2, 3 telkes 6, 2 ³/₄ telkes 4, 2 ¹/₂ telkes 13, 2 ¹/₄ telkes 10, 2 telkes 20, 1 ³/₄ telkes 12, 1 ¹/₂ telkes 25, 1 telkes 97, ³/₄ telkes 121, ¹/₂ telkes 247, ¹/₄ telkes 299.

Adóügy: 1849-50-dik évb. adó illetéke felől l. a 345 lapon. – 185¹/₂-dik évb. illetéke: személyes és földadó 27385 ft. 31 kr., házadó 1143 ft. 30 kr., községi adó 4507 ft 50 kr.; összesen 33036 ft. 51 kr. - Ebből lerovott 10768 ft. 44 ¹/₄ krt. - 185¹/₂ hátra maradt 22268 ft. 6 ³/₄ kr.

Községi pénztár: A) Bevétel: - B) Kiadás: 3904 ft. Községi előljáróságra 2000 ft.

Fogyasztási adója 1851-ben 180 ft; - 1852-ben 400 ft.

Az állami nagy költsönhöz 400000 pftot irt alá.

Egyházügy: A boldog. Szűz menybemenetelét tisztelő anyaegyháza 1770-be nyert anya községet, anyakönyvei 1771-től, a lelkész a váci püspök szabad adományzája alatt áll.

Fiókhelye: Poó pusztá 1 órára.

A helvét vallásuaknak a Tiszán tuli egyház kerület kormányja alatt anyaegyházuk van, melynek fiókhelye ugyan csak Poó pusztá.

A görög n. egyesültek az aradi püspök lelki kormányja alatt a Karczagi anyaegyházhoz - ettől 3 órányira - tartoznak.

A zsidóknak is van zsinagójuk.

Tanoda állapot: 2 vallás felekezeti VIII. osztályú tanodájában 8 tanító alatt 67 fi, 61 leány, összesen 128 tanuló.

Árvaügy: 77 atyától 107 árvának vagyoni értéke 35816 ft. 52 kr.

Tüzoltó eszközök: 3 vízi puska, 10 bőrvéder, s 3 csáklya. - *Csendőr* 4 lovas.

Czibakháza

II. **Czibakháza** mezőváros; keletkezése felől mi sincs örököltve; nem valószínű, miként a magyar- s erdélyországi történetében nevezetes szerepet viselt Czibak Imre, temesvári főispán, várnagy s erdélyi vajdától nyerhette; ki mint olasz származatú *Cibó* név alatt került hazánkba, mely nevezete itten *Czibak*-ká változott át; Zápolya János királyunknak hűséges embere lévén, ez őt az érdekében tett nagy szolgálatokért, említett főméltóságokra emelte, sőt a váradi püspökség jövedelmeivel is¹⁷³ - s így nem valószínű, hogy birtokával is megajándékozta a nevétől így nevezhetett mai Czibakházának. Később azonban ez elpusztítván, csak 1717-dik évben lön újra megszállva; s ezóta a község magát mindig haszonbérbe birta a földes uraságtól, a Földváry család osztatlan fi és leány ágától, időnkint megújított szerződések mellett. - Az 1848/9-ki forradalmi háborúk közben Tiszáni hidja is elpusztított.

Fekszik a Tisza balpartján a keleti hosszúság $37^{\circ} 53' \frac{1}{2}'$ és északi szélesség $46^{\circ} 57' \frac{1}{2}'$ alatt. Kecskeméttől 5, s Szolnoktól 3 mértföldre.

Területe hatóságilag felmutatva 5128 hold; - s hozzátartozó pusztáinak: *Gyüger* 2448, *Sárszög* 2633, s *Jenő* 7463; összesen tehát 17672 (1300 öllel számított) hold. Ellenben az adósorozati munkálatok számadatai ezek:

¹⁷³ Legelőször 1514-ben a parasztháborúban tüntette ki vitézségét Perényi Ferencz váradi püspök vezérlete alatt. Jelen volt a mohácsi ütközetben s mindjárt a tokaji királyválasztó gyűlésen. Buda várát Ferdinand király ellen 1531-ben oltalmazta; 1533-ba lett erdélyi vajdává; de ezen hivatalát nem sokáig viselhette, mert Gritti Lajos parancsára Dóczi János által álnokul megöltetett 1544-ben.

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld			3597 1425	3	24	12211 14
Rét s kert			1496 1000	1	18	1936 8
Szöllő			445 275	2	46	1229 54
Legelő			6025 1550	1	24	8471 37
Erdő			- -	-	-	- -
Nádas			31 800	1	40	52 30
Egészben.	termény erő		11597 250	2	3	23901 23
	terméketlen		2034 525			
összesen			13631 775			

Földe $\frac{2}{3}$ homokos s $\frac{1}{3}$ feketés; leginkább terem kétszerest, árpát, zabot; tiszta buzát keveset, nádja, hala, füzése bőven; dohányt 185⁰/₁-ik évben hatan termesztettek mintegy 14 holdon.

Folyó vize: a Tisza; nagyobb *tavai:* a Sulymos és Székestő; legnagyobb szárazságban sem száradnak ki.

Népessége: 1827-ki országos összeírás szerint 1561 r.-k. s g. e., 11 ev. = 1572; 1837-ben pedig 1584 r. k., 11 g. n. e. = 1595; 185⁰/₁-ben családfő 546; lélekszám 2012; ebből férfi 991, nő 1021 = 2012.

Magyar 2007, zsidó 5 = 2012.

R.-kath. 2001, ev. 2, zsidó 5 = 2012.

Nőtlen 526, hajadon 495, nős 412, férjes 416, özvegy fi 50, özvegy nő 113 = 2012.

Távol 15, vidéki a községben 25.

Gyüger és Jenő pusztákon 19 család lakik.

Főfoglalkozása a lakosoknak földmivelés, halászat s csekély iparüzlet.

A marhatenyésztést az árvizek nagyon korlátozzák; - van pedig az 1850-ki országos összeírás szerint:

Czibakházán: 17 egy éves, 22 két éves, 12 három éves csikó, 194 kancza, 192 herélt, összesen 437 ló; 148 ökör és bika; 226 tehén; 1452 juh. - *Pusztákon:* 2 kancza, 2 herélt, összesen 4 ló; 3 tehén. - Összesen 17 egy éves, 22 két éves, 12 három éves csikó, 196 kancza, 194 herélt, összesen 441 ló; 148 ökör és bika; 229 tehén; 1452 juh.

Ház: összesen 1827-ben 223; 1851-ben 426; ebből urasági 1, telkes 123, ker. zsellér 299, lelkész- s tanító lak 2, község ház 1. - Gyüger és Jenő pusztákon 18 ház.

Telkek összesen 28; ebből $\frac{1}{4}$ telkes 47, $\frac{2}{4}$ telkes 15, telkes $\frac{3}{4}$ telkes 1, $\frac{1}{8}$ telkes 65.

Adó ügy: 1840-1850-ik évbeni adó illetéke iránt l. a 343-344 lapokon.

185⁰/₁-ik évben személy ker. s földadó 3640 ft. 23 kr., házadó 136 ft. 45 kr., községi adó 420 ft., összesen 4197 ft. 8 kr.; - ebből lerovott 2715 ft.; - 185¹/₂-re maradt 1382 ft. 8 kr.

Községi pénztár: a) *Bevétel* 1527 ft. 20 $\frac{1}{2}$ kr.; - b) *Kiadás* 2061 ft. 45 kr. s a községi előljáróság évi illetéke 480 ft.

Fogyasztási adója 1851-ben 180 ft., 1852-ben 400 ft.

Egyház ügy: Minden szentek tiszteletére emelt anyaegyháza 1723-ba keletkezett, s azóta vannak anyakönyvei is; egyház-védő a váci püspök.

Fiókhelyei: Faluk: Inoka $\frac{3}{4}$, Nagyrév $\frac{1}{4}$, Tisza-Földvár 1, Tisza-Kürt $\frac{1}{4}$, Verzsény $\frac{1}{4}$ - Puszták: Göböljárás 1, Gyalu 1, Martfü $\frac{1}{4}$, Ság $\frac{1}{4}$, Sáp $\frac{1}{4}$ Sártszőgh $\frac{2}{4}$, Tisza Jenő 1, Zsiger 1 órányira.

Tanoda-állapot: 1 osztályú iskolájában 1 tanító alatt 185⁰/₁-ik évben 200 - 185¹/₂-ben 140 fi, 80 leány, összesen 220 tanuló; a *tanoda épület* jó karban.

Árva-ügy: 33 atyától származott 58 árvának összes vagyonértéke 8864 ft. 47 kr. v. cz.

Országos vásárai martius 31, május 30, szeptember 15 s november 18-kán, - *heti vásárai* pedig hétfőn tartatnak.

Tüzoltó szerei: 1 vízi puska, 12 veder.

Katonaság és Csendőrség a községben nem szállásol.

Faluk.**Csépa**

I. **Csépa** Csongrád vármegyével határos falu a Tisza bal partján; mellyet történetivé Aba Sámuel királynak itteni meggyilkoltatása tön.

Fekszik a keleti hosszúság $37^{\circ} 49'$ és északi szélesség $46^{\circ} 48' \frac{1}{2}'$ alatt. Csongrádtól $1 \frac{1}{2}$ - Szolnoktól délre 6 mértföldre; a Tiszától 400 öll távolságra; Domián Pál, Jakobey István, Ajtay Lajos, Czeicz András, Kanyó s Sárközy közbirtokosok birják, mint néhai Móricz József után néhai Tzutz László 5 ágra osztott maradékai. Itt úrbériség nem létezik.

Területe hatóságilag felmutatva 7000 (1300 öllel számított) hold; s egy más számítás szerint (1600 öllel véve) 4955 hold, miből 1205 h. szántó, 1000 h. kaszálló, 340 h. szőlőskert, s 2410 h. legelő. Ellenben az adósorozati munkálatok hiteles adatai ezek:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészben	
			ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		1229	394	2	27	3022 47
Rét s kert		761	604	-	57	727 17
Szőlő		267	300	3	35	957 21
Legelő		1570	-	-	53	1393 -
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		16	-	1	-	16 -
Egészben.	termény erő	3843	1298	1	35	6116 25
	terméketlen	262	800			
összesen		4106	498			

Földe nagy részben aczélos fekete, kevesebb szik és homok; jól megtermi a tiszta búzát, rozsot, árpát, zabot, kölest s főleg a kukuricizát.

Folyóvize: a Tisza; - *tavai:* Nagytó, Kerektó, Csipsán, Fertő s több *mocsárai*.

Népessége: 1827-ki országai összeírás szerint 1733 r.-k. 104 prot., 86 zsidó = 1923. - 1837-ben 1906 r.-k., 104 ev., 9 ref., 3 g. n. e., 101 zsidó = 2123. - 1850⁰/₁-ben családfő 554, lélekszám 2332; ebből férfi 1150, nő 1182 = 2332.

Magyar 2197, cigány 39, zsidó 96 = 2332.

R.-katholikus 2099, g. n. e. 3, evang. 121, helv. 13, zsidó 96 = 2332.

Nőtlen 468, hajadon 473, nős 674, férjes 601, özv. fi 33, özv. nő 110 = 2332.

Távol van 48.

Marhatenyésztését az árvizek nagyon gátolják; az 1850-ki orsz. összeírás szerint volt e községben 57 egy, 27 két, 7 három éves csikó; 2 mén, 168 kancza, 181 herélt, összesen 442 ló; - 3 öszvér s számár, 66 ökör s bika, 225 tehén, 915 juh.

Ház: 1827-ben 246, 1850⁰/₁ -ben összesen 511; ebből urasági 450, keresztény zsellér 38, zsidó zsellér 16, lelkeszt s tanító lak 2, község ház 1, egy funduson két ház 4.

Adó ügy: 1849-1850-dik évbéli adója iránt l. a 343-344 lapokon.

1850⁰/₁-dik évben *adóilleték* személy kereseti s földadó 2097 ft. 33 kr., házadó 150 ft. 30 kr., községi adó 377 ft. 21 kr., összesen 2625 ft. 24 kr.; ebből *lerovott* 1547 ft. 12 krt.; 1851¹/₂-re *hátra maradt* 1078 ft. 12 kr.

Községi pénztár: A) *Jövedelem:* Közelkekből 23 ft. 36 kr., egyébből 442 ft. 8 ¹/₄ kr., összesen 465 ft. 44 ¹/₄ kr. - B) *Kiadásai* 21 ft. 22 ¹/₄ kr.; a községi elöljáróság évi illetéke 480 ft.

Fogyasztási adója: 1851-ben 313 ft., 1852-be 500 ft.

Egyház ügy: Sz. Jakab apostol tiszteletére emelt egyháza a Czibakházitól 1756-dik évben szakítottván el, ezóta vannak anyakönyvei is. A lelkeszt s segédét a megyés vácz püspök nevezi ki.

Fiókhelyek: Tisza-Sass ²/₄ - Tisza-Ugh (sz. Kereszt felmagasztalását ünneplő közkapolnával) 1 - Istvánháza pusztá 2 - Szelevény 1 - Csompoti serház ²/₄, Kelen csárda 1 ¹/₄ órányira.

A zsidóknak zsinagógájuk van.

Tanoda állapot: 1 osztályú tanodájában 1 tanító alatt 185⁰/₁-ben csak 70; - 185¹/₂-ben már 82 fi, 94 leány, összesen 176 tanuló; - a *tanoda épület* jó karban.

Árva ügy: 11 atyától származott 19 árvának összes vagyonértéke 2057 ft. v. cz.

Utolsó póstája: Alpár.

Tisza-Földvár

II. **Tisza-Földvár** egy részben b. Podmaniczky család által birt, nagyobb részben azonban magát megváltott falu, közel a Tisza balpartjához, a kel. hosszúság 37° 56' s ész. szélesség 46° 55' alatt; Czibakházától ³/₄ s Szolnoktól délre 3 mértföldre; észak s nyugot felől Tisza öntötte nádas s mocsáros helyek szomszédságában.

Területe hatásági felmutatás nyomán 737 ¹¹⁰⁰/₁₃₀₀ hold, s a hozzá tartozó, Kővér János s Vodjaner Rudolf által birt, *Martfű* puszta 7649 ¹²⁰⁰/₁₃₀₀ hold;¹⁷⁴ - ellenben az adószorozati munkálatok hiteles adatai ezek:

¹⁷⁴ Fényes (I. Magyarország geographiai szótára. Pest 1851. I. k. 22 l.) szerint pedig „1845-ben a tagosítás megtörténvén egy tagban hasított ki 61 másod osztályú urbéri telek, ismét 12 alapítványi telek, tovább ezek és 395 házas zsellér részére 1928 hold száraz és székes, 1853 hold víz járta, nádas a több részben kaszálható, összesen 3781 hold közlegelő. A fenmaradt mintegy 5000 hold a homoki és martfűi pusztákkal, úgy a vezsenyi hetér és bökényei réttel a birtokos uraság közt aránylagosan felosztott, előbb az egész két részre, aztán az egyik fél rész ismét két részre, a másik fél rész pedig 4 egyenlő részre osztályozva, az egész urasági föld 22000 holdra ütven, egy negyedesnek 5500, egy nyolczadosnak 2750 h. jutott.”

	Térmérték	Tiszta Jövedelem						
		1600	öllel vett cat.	hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészben	
					ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			11233	834	4	7	46214	10
Rét s kert			1019	415	3	20	3405	46
Szőllő			290	656	2	44	795	14
Legelő			6724	1208	1	33	10423	14
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			249	1593	1	-	250	-
Egészben.	termény erő		19517	1506	3	7	61088	24
	terméketlen		1151	1				
összesen			20668	1507				

Az úrbéri föld II. osztálybeli, a majorsági földek többnyire I. osztályúak, de van köztök homok és sok rét is, melyek ugyan nem nagyon elégitik ki a tulajdonosokat. A szántóföld megterem mindennemű gabonát, egy kiszáritott nagy laposa mindennemű zöldséget, kendert, káposztát, burgonyát s dinyét. Ritka földű s hamar száradó lévén rétje nem mindig terem elég szénát; a sarjú pedig nagy ritkaság; s ezért nem csak a földes Urak, hanem a közlakosok is termesztik már a bükkönyt s lóherét.

Folyóvíze a Tisza, mely közel 5000 holdat szokott árjával elborítani.

Népessége 1827-iki országos összeírás szerint r. kath. 74, g. n. e. 4, protest. 3271 = 3349. - 1837-ben r. kathol 64, evang. 582, reform. 2374, g. n. e. 3, zsidó 3 = 2962. - 185⁰/₁-ik évben családfő 992, lélekszám 4135; ebből fi 2062, nő 2073 = 4135.

Magyar 4112, zsidó 23 = 4135.

R.-kath. 265, evang. 491, helv. 3356, zsidó 23 = 4135.

Nőtlen 1142, hajadon 1026, nős 875, férjes 881, özv. fi 39, özv. nő 170 = 4135. - Távol 13; idegen 92.

Kézműves 57. - Egyébkint a lakosság közül az ágostaiak tót eredetűek ugyan, de már mind egyházuk- mind tanodájukban a magyar nyelv divatozván, elmagyarosodtak. - A Martfű pusztán 113 család lakik.

Főága a *gazdálkodásnak* marha és lótarítás, de juhot a legelő szűke miatt a községbeliek nem tarthatnak; egyébkint az 1850-ki orsz összeírás szerint volt:

Tisza-Földváron: 177 egy, 47 két, 7 három éves csikó, 4 mén, 477 kancza, 478 herélt, összesen 1190 ló; 90 ökör és bika, 388 tehén. - *Martfű pusztán*: 33 egy, 47 két, 15 három éves csikó, 7 mén, 69 kancza, 45 herélt, összesen 216 ló; 8 öszvér és számár, 138 ökör és bika, 78 tehén, 1818 juh. - Összesen 210 egy, 94 két, 22 három éves csikó, 11 mén, 546 kancza, 523 herélt, összesen 1406 ló; 8 öszvér és számár, 228 ökör és bika, 466 tehén, 1818 juh.

Ház: 1827-ben 478, 185⁰/₁-ben összesen 690; ebből urasági 31, telkes 184, ker. zsellér 393, zsidó zsellér 2, lelkész- s tanító lak 5, község ház 3, egy telken két ház 72. - Martfű pusztán 50 ház.

Telek összesen 70; ebből egész telkes 7, ¹/₄ telkes 134, ²/₄ telkes 35, ³/₄ telkes 12, ⁵/₄ telkes 1, ⁷/₄ telkes 1.

Országos vásárai nincsenek; *heti vásárai* hétfőn és szombaton tartatnak.

Adó ügy: 1848-1850-ik évbéli adójárandáságát l. a 343-344 lapokon.

185⁰/₁-ik évi *adóilletéke*: személy ker. s földadó 8957 ft. 46 ²/₄ kr., házadó 214 ft. 30 kr., községi adó 1266 ft. 18 ²/₄ kr., összesen 10438 ft. 35 kr.; - ebből *lerovott* 3806 ft. 25 ³³/₄₀ krt; 185¹/₂-re *hátra maradt* 6632 ft. 9 ⁷/₄₀ kr.

Fogyasztási adója 1851-ben 1000 ft.; 1852-ben 1500 ft.

Községi pénztár: A) *Jövedelem* 1527 ft. 50 ¹/₂ kr. B) *Kiadás* 2061 ft. 45 kr. A községi előljáróság évi fizetés illetéke 510 fra megy.

Egyházügy: a r.-kath. a Czibakházi anyaegyházhoz tartoznak (l. a 393 lapon).

A helvét vallásuaknak, valamint a reformatusoknak is saját anyaegyházuk helyben.

Tanoda állapot: a két vallás felekezetűek egy egy osztályú tanodájában 3 tanító alatt 185⁰/₁-dik évben 160 fiu, 125 leány, összesen 285 – 185¹/₂-ben 206 fi, 163 leány, összesen 369 tanuló.

Árva ügy: 57 atyától származott 94 árvának összes vagyonértéke 17565 ft.

Csendőr 5 gyalog.

Tisza-Inoka

III. **Tisza-Inoka** falu, a Tisza balpartján Szolnokhoz délre 4 - s Czibakházához 1 mértföldre; gr. Teleky Domokos, Tihanyi Ferencz, Szirmayné s Kubinyi árvák birják; - a falu s temető közt egy kis dombon egy régi toronynak kis sarka, $1\frac{1}{2}^\circ$ magas, 4' széles, most is fennáll.

Területe hatásági felmutatás nyomán a *Csámpai* pusztával együtt 6334 hold.¹⁷⁵ Ellenben az adósorozati munkálatok hiteles adatai ezek:

	Térmérték		Tisza Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	Egészben
				kr.	ft.	kr.
Szántóföld		781	1150	2	13	1735
Rét s kert		1681	600	-	54	1509
Szöllő		65	50	2	56	190
Legelő		1332	-	-	58	1285
Erdő		-	-	-	-	-
Nádas		28	800	-	57	27
Egész. termény erő		3888	1000	1	13	4746
terméketlen		787	1000			59
összesen		4676	400			

Földe szikes, gyakori essőzések mellett mindent megterem.

Folyóvize: a Tisza; melly a helység 3 oldalát mosván, ha kiönt csak egy felől juthatni szárazon bele.

Népessége: Az 1827-ki országos összeírás alkalmával 84 r.-kath., 1109 prot., 5 zsidó =: 1198.; - 1837-ben 1207 (80 r.-kath., 35 evang., 1086 ref., 6 zsidó); - 185⁰/₁-ben család fő 176, lélekszám 890; ebből fi 440, nő 450 = 890.

Magyar 886, zsidó 4 = 890.

R.-katholikusok 161, evangel. 19, helvét 706, zsidó 4 = 890.

Nőtlen 233, hajadon 218, nős 190, férjes 190, özv. fi 17, özv. nő 42 = 890.

Távol 12, idegen 7.

Pusztáin 47 család lakik.

Marhatenyéztése: 1850-ki orsz. összeírás szerint:

Inokán: 34 egy, 19 két, 10 három éves csikó, 2 mén, 81 kancza, 104 herélt, összesen 250 ló; 4 öszvér és számár, 64 ökör és bika, 74 tehén, 1393 juh. - *Pusztán*: 2 három éves csikó, 2 öszvér és számár, 1 tehén, 35 juh. - Összesen 34 egy, 19 két, 12 három éves csikó, 2 mén, 81 kancza, 104 herélt, összesen 252 ló; 6 öszvér és számár, 64 ökör és bika, 80 tehén, 1428 juh.

Ház: összesen 1827-ben 171; 185⁰/₁-ben 180; ebből urasági 15, telkes 42, ker. zsellér 116, lelkész- s tanító lak 2, község ház 2, egy telken két ház 3.

Telek összesen 9 ¹³/₁₆; ebből ¹/₄ telkes 20, ²/₄ telkes 4, ³/₄ telkes 1, ¹/₈ telkes 16, ¹/₁₆ telkes 1.

Adó ügy: 1849-1850 dik évi adóilletéke felől l. a 343-344 lapokon előadottakat.

185⁰/₁-dik évben *adóilletéke*: személy s földadó 1128 ft. 24 kr., házadó 53 ft. 30 kr., községadó 346 ft. 40 kr., összesen 1528 ft. 34 kr.; ebből *lerovott* 771 ft. 13 ²⁰/₄₀ krt; 185¹/₂-re *hátramartadt* 757 ft. 20 ²⁰/₄₀ kr.

Községi pénztár: A) Jövedelem köztelekből 34 ft, korcsmáltatásból 100 ft. B) Kiadás 61 ft; előjáróság évi illetéke 320 ft.

Egyház-ügy: a r.-kath, a Czibakházi anyaegyházhoz (l. a 393 lapon) tartoznak.

A helvét vallásuaknak anyaegyházuk a Tiszán túli egyház kerület kormánya alatt áll.

¹⁷⁵ Fényes (l. i. m. 135 lapon) szerint 5209 hold; miből szántóföld 2646, rét 860, szöllő 154, lapos vízjárta legelő 890, gyeplegelő 520, kenderföld 30, kaszálló 109, urbériség 8 ¹³/₁₆ telek után 282 hold szántó, hivatalnokoké 32 h. - a többi szántóföld majorság.

Tanoda állapot: 1 osztályú tanodájában 1 tanító alatt 1850-ben 56, 185¹/₂-ben pedig 28 fi, 27 leány, összesen 55 tanuló. A r.-katholikus növendékek is a reformátusok tanodájába járnak. A *tanoda épület* meglehetősen állapotban.

Árva ügy: 14 atyától 24 árvának vagyonértéke 2480 ft. 45 kr. v cz.

Kenderes

IV. **Kenderes** falu; rónaságon.

Határterülete hatósági bemondás szerint 10000 hold; a kir. közalapítvány gr. Károlyi Lajos s Halassy József birják; - pusztái: 1) *Kakat* 10000 hold a rófi Borbély család fi s leány ágai; - 2) *Bánhalma* 500 hold, ezen pusztá hajdan népes község csak 1704-ben pusztult el, templomának romjai ma is láthatók; gr. Szapáry József s a rófi Borbély család birja.¹⁷⁶ E pusztán postahivatal van. - Adósorozati adatok:

¹⁷⁶ Fényes (I. i. m. II. k. 198 l.) szerint „Határa 11001 h., melyből 7227 ¹¹/₁₀₀ h. szántóföld, 3600 h. rét, 173 ³⁷/₁₀₀ szőlő; urbéri belső és külső telek 3456 ⁶²/₁₀₀ h., majorsági szinte csupán használható föld és rét 3791 ⁴⁸/₁₀₀ hold.”

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
			átallában 1 cat. hold u.	Egészen		
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld			6282 1500	3	34	22361 58
Rét s kert			1594 975	2	21	3758 -
Szőlő			88 1200	2	40	236 40
Legelő			8830 -	1	3	9278 30
Erdő			- -	-	-	- -
Nádas			- -	-	-	- -
Egészb.	termény erő		16796 475	2	7	35635 8
	terméketlen		648 1200			
összesen			17445 75			

Földe gazdag fekete, mindent megtermő. - 185¹/₂-ben 352000 öllnyi területen 12 gazda termesztett dohányt.

Folyóvize ugyan nincs, de a *Kakat* folyóból rendszeren minden tavasszal kitóduló árvíz elönti a legelő egy részét.

Népessége az 1827-ki orsz. összeírás szerint 1731 r.-kath. 8 g. n. e., 2961 prot., 11 zsidó = 4711. - 1837-ben r.-kath. 1854, ref. 1608, g. n. e. 7, zsidó 21 = 3490. - 185⁰/₁-ben családfő 881; lélekszám 3868; ebből férfi 2017; nő 1851 = 3868

Magyar 3760; cigány 12; zsidó 95 = 3868.

R.-kath. 1788, g. n. e. 8, evang. 4, helv. 1973, zsidó 95 = 3868.

Nőtlen 1280, hajadon 1021, nős 686; férjes 686, özv. férfi 51, özv. nő 144 = 3868.

Távol van 92; a községben van idegen 37.

Kereskedő s különféle üzlet 20.

Marhatenyésztése: 89 egy, 65 két, 11 három éves csikó, 19 mén, 481 kancza., 371 herélt; összesen 1036 ló; 3 öszvér s számár, 149 ökör s bika, 624 tehén, 5177 juh.

Ház 1827-iki országos összeíráskor 672; - 185⁰/₁-ben 564; ebből urasági 99, telkes 168, ker. zsellér 286, zs. zs. 3, lelkész s tanító lak 6, községház 2, egy telken két ház 14.

Telek 70; ebből 1 telkes 6, ³/₄ telkes 7, ¹/₂ telkes 82, ¹/₄ telkes 77.

Adóügy: 1849-50-ki illetéke felől lásd a 345 lapon. 185⁰/₁-beni illetéke: személyes és földadó 5357 ft. 35 kr., házadó 200 ft., községi adó 1389 ft.; összesen 6946 ft. 35 kr. - Ebből lerovott 4492 ft., 10 krt. - 185¹/₂-re hátra maradt 2454 ft. 25 kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: köztelkekből 100, javadalmakból 120. - B) *Kiadásai*: 1389 ft. Községi előljárókra 580 ft.

Egyházügy: Nagy Boldog Asszonyunk tiszteletére emelt anyaegyháza a vallási alap védnöksége mellett 1776-ba ujjitott meg, s azóta anyakönyvei is. A lelkész az egri érsek lelki kormányja alatt működik. Fiókhelye: *Kakat* csárda 2 ¹/₂ órára.

A helvét hitvallásuak a Tiszántuli egyház kerület kormányja alatt saját anyaközséget képeznek, melyhez *P. Kakad* és *Fegyvernek* fiókközségül tartoznak.

A görög n. egyesültek az aradi püspök lelki kormányja alatt a *Karczagi* anyaegyházhoz - ettől 5 órányira - tartoznak.

A zsidoknak is van zsinagógájuk.

Tanoda: 2 vallásfelekezetnek VI. osz. tanodájában 3 tanító alatt 136 fi, 89 leány = 225 tanuló.

Árvaügy: 33 atyától 61 árvának 7939 ft. 53 kr. v. cs. vagyona.

Utolso *posta*: Bánhalma. (l. a 400 lapon)

Tisza-Kürth

V. **Tisza-Kürth** falu a Tisza bal partján. Szolnokhoz délre 4 ¹/₂ - Inokához ¹/₂ mértföldre. Birják Luby Imre s gr. Tige Lajos.

Területe hatósági felmutatás nyomán 7150 hold, s a hozzá tartozó *Göböljárás* pusztá 1605 hold.¹⁷⁷ ◊)

Az adószorozati munkálatok hiteles adatai pedig ezek:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem					
			átallában 1 cat. hold u.			Egészben		
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.	
Szántóföld		2123	459	2	37	5555	30	
Rét s kert		1260	1535	1	53	2383	23	
Szöllő		512	458	2	40	1366	11	
Legelő		4748	300	-	48	3802	11	
Erdő		-	-	-	-	-	-	
Nádas		99	-	1	42	169	-	
Egészben	termény erő	8743	1152	1	31	13276	15	
	terméketlen	92	1204					
összesen		8836	756					

Földe homokos, szikes s majd fekete agyagos, s minden nemű gabonát jól terem.

Folyóvize a Tisza.

Népessége: az 1827-ki országos összeírásakor 38 r.-kath., 1051 prot., 6 zsidó = 1095 lakos; - 1837-ben (42 kath. 1370 ref., 5 g. n. e., 4 zsidó) 1370; - 1850¹/₁-ben családfő 327, lélekszám 1632; ebből férfi 811, nő 821 = 1632.

Magyar 1627, német 2, zsidó 3 = 1632.

R.-katholikus 167, evangélikus 15, helvét 1447, zsidó zsidó 3 = 1632.

Nőtlen 450; hajadon 423, nős 336, férjes 336, özv. fi 25, özv. nő 62 = 1632.

Távol 45, idegen 28.

Főiparág: földmivelés mellett a marha s főleg juhtenyésztés; az 1850-ki országos összeírás szerint volt.

Tisza-Kürtön: 93 egy, 70 két, 13 három éves csikó, 9 mén, 222 kancza, 118 herélt, összesen 525 ló; 12 öszvér és szamár, 135 ökör és bika, 218 tehén, 1955 juh. - *Kürtiszöllő és Göböljárás pusztán*: 2 kancza, 1 herélt, összesen 3 ló; 18 ökör és bika, 11 tehén. - Összesen 93 egy, 70 két, 13 három éves csikó, 9 mén, 224 kancza, 119 herélt, összesen 525 ló; öszvér és szamár 12, 153 ökör és bika, 229 tehén, 1955 juh.

Ház: összesen 1827-ben 156; - 1850¹/₁-ben 311; ebből urasági 13, telkes 100, keresztény zsellér 180, lelkész- s tanító lak 3, község ház 3, egy telken két ház 12, pusztáin 10 ház.

Telek összesen 31 ²/₄, ebből egész telek 1, ¹/₄ telkes 77, ²/₄ telkes 21, ³/₄ telkes 1.

Adó ügy: 1849-1850-ki adóilletéke felől l. a 343-345 lapokon előadottakat.

1850¹/₁-dik évben *adóilletéke*: személy s földadó 2045 ft., házadó 96 ft. 36 kr., községadó 428 ft. 12 kr., összesen 2569 ft. 42 kr.; az év folyta alatt egészen befizette.

Községi pénztár: A) Jövedelem korcsmáltatásból 50, köztelkekből 484 ft. 42 kr. B) Kiadásai 814 ft. előljáróságának évi illetéke 560 ft.

Egyház ügy: a r.-kath. a Czibakházai anyaegyházhoz (l. a 393 lapon) tartoznak.

A helvét vallásuaknak helyben van anyaközségük a Tiszán túli egyház kerület kormányja alatt.

Tanoda állapot: a két osztályú tanodában 2 tanító alatt 1850¹/₁-ben 165; 1851¹/₂-ben pedig 73 fi, 92 leány, összesen 165 tanuló. A *tanoda épület* meglehetősen állapotban.

Árva ügy: 34 atyától 66 árvának vagyonértéke 21323 ft. 5 ²/₃ kr.

Tüzoltó eszközök: 1 vízfecskendő, lajt, csáklya.

Tisza-Nagy-Rév

VI. **Tisza-Nagy-Rév** falu, mellynek régisége felől már a 319 lapon emlékezünk, a Tisza folyó két felől mosta határában egy úgynevezett magas *Zsidó-halom* s egy nagy árok létezik, a néprege szerint

¹⁷⁷ Fényes (l. i. II. k. m. 284 l.) szerint összesen 10260 hold; miből szántóföld 3140, száraz kaszálló 1460, vízjárta rét 1400, közlegelő 3000, szőlő 850, erdő 310 hold; - úrbéri szántóföld 900, száraz kaszálló 360 hold, a legelő közös; a szőlőkből 820 hold, - a többi mind majorsági.

hajdankorunkban a végre ástott: hogy ez által, mint elszigetelt helyen védhessék magokat a lakosok. - Szolnoktól délre 3 $\frac{1}{2}$ mértföld. - Özvegy Kubinyi Lászlóné, Szödényi Nagy Samú, Beretvás Pálné, Rázó János, Ecsedi János, Nagy Györgyné, Szödényi Nagy Ferenczné, Szarka Jósefné, Sárközi Pál, gr. Teleky Domokos, Tihanyi Ferenczné, Borbély család, s Kubinyi örökösök birják.

Területe hatósági felmutatás szerint 3828 h. s a hozzá tartozó *Sáp* pusztá 1341 hold.¹⁷⁸

Az adósorozati adatok szerint pedig:

	Térmérték	Tiszta Jövedelem				Egészben	
		1600 öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u. ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		1845	872	3	3	5641	17
Rét s kert		574	1354	1	-	574	58
Szöllő		32	1390	3	9	103	41
Legelő		1293	1203	1	34	2018	41
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		64	88	-	36	38	26
Egészben	termény erő	3811	287	2	5	8377	3
	terméketlen	1156	1417				
összesen		4968	104				

Földe fekete s rendes trágyázás mellett gazdagon terem.

Folyóvize a Tisza.

Népessége: az 1827-ki országos összeíráskor 25 r.-kath. 671 prot., 9 zsidó = 705; - 1837-ben (30 r.-kath., 1054 ref., 5 zsidó) 1089; - 1850¹/₁-ben család fő 263, lélekszám 939; ebből férfi 443, nő 496 = 939.

Magyar 921, cigány 10, zsidó 8 = 939.

R.-katholikus 75, evang. 15, helvét 841, zsidó 8 = 939.

Nőtlen 245, hajadon 252, nős 186, férjes 187, özv. fi 12, özv. nő 57 = 939.

Távol 12, idegen 7.

Marhatenyésztése felől az 1850-ki orsz. összeírás eme adatokat mutatja fel:

Tisza Nagy-Réven: 26 egy éves, 26 két éves, 10 három éves csikó; 3 ménló, 83 kancza, 101 herélt, összesen 249 ló; 42 ökör és bika; 58 tehen; 1734 juh. - *Sáp pusztán*: 2 egy, 2 két éves csikó, 5 kancza, 3 herélt, összesen 12 ló; 1 tehen. - Összesen 28 egy éves, 28 két éves, 10 három éves csikó, 3 ménló, 88 kaccza, 104 herélt, összesen 261 ló; 41 ökör és bika; 59 tehen; 1734 juh.

Ház: összesen 1827-ben 101; 1850¹/₁-ben 214; ebből urasági 18, telkes 57, keresztény zsellér 134, zsidó zsellér 1, lelkész- s tanító lak 2, község ház 2. - *Sáp pusztán* 5 ház.

Telek összesen 14 $\frac{2}{4}$; ebből $\frac{1}{4}$ telkes 36, $\frac{2}{4}$ telkes 4, $\frac{1}{8}$ telkes 14, $\frac{3}{8}$ telkes 3, $\frac{5}{8}$ telkes 1.

Adó ügy: 18⁴⁹/₅₀-ki adó illetéke felől l. a 343-345 lapokon előadottakat.

1850¹/₁-dik évben *adó illetéke*: személy s földadó 1298 ft. 5 kr., házadó 59 ft. 15 kr., községadó 384 ft., összesen 1741 ft. 20 kr.; ebből *lerovott* 400 ft.; 1851¹/₂-re *hátra maradt* 1341 ft.. 20 kr.

Községi pénztár: A) Bevétel köztelkekből 40 ft., korcsmáltatásból 10 ft. B) Kiadás: 354 ft. Előljáróság évi illetéke 360 ft.

Egyház ügy: a r.-kath. a Czibakházi anyaegyházhoz (l. a 393 lapon) tartoznak.

A reform. anyaegyháza a Tiszán túli egyház kerület kormánya alá tartozik.

Tanoda állapot: Az egy osztályú tanodában 1 tanító alatt 1850¹/₁-ben 67, 1851¹/₂-ben pedig 36 fi, 30 leány, összesen 66 tanuló. - A *tanoda épület* jó karban.

Árva ügy: 5 atyától 10 árvának vagyonértéke 2234 ft. 39 $\frac{3}{4}$ kr.

Tűzoltó eszközök: 2 kézi vízfecskendő.

¹⁷⁸ Fényes (l. i. m. III. k. 289 l.) szerint összesen 5000 hohl; miből szántóföld 2922, rét 600, legelő 1382, szőlő 56, erdő 40 hold. - Urbéri szántóföld 501 hold, majorság 2320 hold.

Tisza-Sass

VII. **Tisza-Sass** falu, a Tisza bal partján Szolnokhoz délre 5 m. Luby és gr. Tiedge Lajos birják.

Területe hatósági felmutatás szerint 6520 hold¹⁷⁹

Ellenben az adósorozati adatok ezek:

¹⁷⁹ Fényes (l. i. m. IV. k. 16 l. szerint 5220 holdnyi határából szántóföld 768, rét 3403, legelő 841, szőlő 213, erdő 141. Ebből urbéri szántóföld 632, kaszálló 193 ¹/₂, legelő 841, erdő 141, nádas 117 hold. Majorsági szántóföld 136, rét 3210 ¹/₂ hold.

		Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
		1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld			655	465	2	12	1442 3
Rét s kert			536	189	1	35	848 36
Szöllő			198	675	3	59	790 9
Legelő			2274	403	-	44	1679 13
Erdő			-	-	-	-	- -
Nádas			-	-	-	-	- -
Egészben	termény erő		3664	132	1	17	4760 1
	terméketlen		323	300			
összesen			3987	432			

Földe mocsáros s lapossága miatt csak középszerűnek tartatik.

Folyóvize a Tisza.

Népessége: az 1827-ki orsz. összeíráskor 4 r.-kath., 1226 prot. = 1230; - 1837-ben (10 r.-kath., 1154 ref., 6 zsidó) 1170; - 185⁰/₁-ben családfő 259; lélekszám 1312; ebből fi 647, nő 665 = 1312.

Magyar 1305, cigány 2, zsidó 5 = 1312.

R.-katholikus 19, evangélikus 1, helvét 1287, zsidó 5 = 1312.

Nőtlen 360, hajadon 342, nős 270, férjes 275, özv. fi 16, özv. nő 49 = 1312.

Távol 20.

Marhatenyésztését a Tisza árvizei gátolják; - az 1850-ki országos összeírás szerint volt: 47 egy, 23 két, 12 három éves csikó, 1 mén, 115 kancza, 126 herélt, összesen 324 ló; 138 ökör és bika, 150 tehén.

Ház: összesen 1827-ben 175; - 185⁰/₁-ben 252; ebből urasági 6, telkes 66, keresztény zsellér 143, lelkész- s tanítói lak 3, községház 2, egy telken két ház 32.

Telek összesen 14 ⁶/₈; ebből ¹/₄ telkes 18, ²/₄ telkes 7, ¹/₈ telkes 34, ³/₈ telkes 5, ⁵/₈ telkes 1.

Adó ügy: 18⁴⁹/₅₀-ki adó illetéke felől l. a 343-345 lapokon előadottakat.

185⁰/₁-dik évben *adó illetéke*: személy s földadó 2282 ft. 27 kr., házadó 81 ft. 15 kr., községadó 202 ft. 53 kr., összesen 2576 ft. 35 kr.; ebből *lerovott* 1222 ft. 13 ²³/₄₀; 185¹/₂-re *hátra maradt* 1354 ft. 21 ¹⁷/₄₀ kr.

Községi pénztár: A) Jövedelem köztelkekből 6 ft. 48 kr., javadalmakból 272 ft. 48 kr., korcsmáltatásból 24 ft. 48 kr. - B) Kiadásai 556 ft. 32 kr. - Előljáróságának illetéke 360 ft.

Egyház ügy: a r.-kath. a Csépai anyaegyházhoz (l. a 395 lapon) tartoznak.

A helvét vallásuaknak a Tiszán túli egyház kerület kormánya alatt helyben van anyaegyházuk.

Tanoda állapot: a két osztályú tanodában 2 tanító alatt 185⁰/₁-ben 105; 185¹/₂-ben pedig 58 fi, 51 leány, összesen 109 tanuló; a *tanoda épület* jó állapotban.

Árva ügy: 34 atyától 52 árvának vagyon értéke 6098 ft. ²⁶/₄₀ kr.

Utolsó pósta: Alpár.

Szelevény

VIII. **Szelevény** nem régen benépesített falu Csonrád-hoz 1 órányira; hajdan e helyt Kis-Halasi helység volt; Márton, Bogyó, Dévay, Reviczky, Thassy, Fehér családok birják.

Területe hatósági felmutatás szerint 7775 hold s a hozzá tartozó *Istvánháza* puszta 7030 - és a Kecskemét város által birt *Gyalu* puszta 3200 hold; - az adósorozati adatok ekként mutatják fel területi viszonyait:

		Térmérték		Tiszta Jövedelem		Egészben	
		1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.
Szántóföld			6272	715	4	5	25654 23
Rét s kert			5287	1323	1	24	7388 52

Szöllő	133	100	4	21	580	10
Legelő	3622	505	-	48	2875	21
Erdő	-	-	-	-	-	-
Nádas	150	132	2	40	400	13
Egészb. termény erő	15465	1175	2	23	36898	59
terméketlen	155	766				
összesen	15621	341				

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 466 lakos. - 1837-ben 413 r.-kathol., 9 evang. 23 reform. 13 zsidó = 458. - 1850/1-be családfő 292, lélekszám 930; ebből férfi 459, nő 471 = 930.

Magyar 922, cigány 4, zsidó 4 = 930.

R.-kath. 868, helv. 58, zsidó 4 = 930.

Nőtlen 274, hajadon 244, nős 183, férjes 183, özv. fi 15, özv. nő 31 = 930.

Távol van 8; idegen 23.

Foglalkozása a lakosságnak dohány, gabona, bortermesztés mellett marhatenyésztés is; e részben az 1850-ki országos összeírásból eme számadatok szólnak:

Szelevényen: 25 egy, 2 két-, 7 három éves csikó, 5 mén, 56 kancza, 36 herélt, összesen 131 ló; 7 öszvér és szamár, 68 ökör és bika, 88 tehén, 984 juh. - *Istvánháza pusztán*: 2 kancza, 1 herélt, összesen 3 ló; 10 ökör és bika, 5 tehén. - *Gyalu pusztán*: 2 egy, 4 két éves csikó, 8 kancza, 6 herélt, összesen 20 ló; 14 ökör és bika, 13 tehén, 375 juh. - Összesen 27 egy, 6 két, 7 három éves csikó, 5 mén, 66 kancza 43 herélt, összesen 154 ló; 7 öszvér és szamár, 92 ökör és bika, 106 tehén, 1359 juh.

Ház összesen 1827-ben 59; 1850/1-ben 140; ebből urasági 131, egy telken két ház 9.

Urbériség nem létezik.

Adó-ügy: 18⁴⁹/₅₀-diki adó illetéke felől lásd a 342-343 lapon; 1851/2-ben illetéke: személyes s földadó 4053 ft. 46 ¹/₂ kr.; földadó 57 ft. 40 kr.; községadó 810 ft. - Összesen 492 ft. 26 ¹/₂ kr. - Ebből lerovott 2121 ft. 54 ³⁴/₄₀ kr. 1851/2-re hátra maradt: 2799 ft. 21 ²⁶/₄₀ kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: - B) *Kiadás*: 810 ft. Községi előljárokra 340 ft.

Egyház ügy: A csépai anyaegyházhoz tartozik. (l. a 395 lapon)

Tanoda állapot: iskola keletkezében.

Árvaügy: 4 atyától 4 árvának 1125 ft. v. cz. vagyona.

Tisza-Ugh

IX. **Tisza-Ugh** falu a Tisza balpartján, Nagy-Köröshöz 4 mfdl., mocsáros lapos rétségek között; Luby s gr. Tige Lajos birják.

Területe hatósági felmutatás szerint 2308 hold; s a hozzá tartozó *Ságh* pusztá 12805 hold.¹⁸⁰

Az adósorozati munkálatok területi viszonyait ekként mutatják fel:

	Térmérték		Tisza Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészen	
			ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		810	1394	2	11	1773 57
Rét s kert		553	279	1	35	878 53
Szöllő		39	905	3	-	118 42
Legelő		2138	400	-	55	1980 29
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		-	-	-	-	- -
Egészb. termény erő		3541	1378	1	20	4752 1
terméketlen		655	1169			
összesen		4197	947			

¹⁸⁰ Fényes (l. i. m. IV. k. 229 lapon) szerint 3000 holdnyi határából 7 ¹/₄ telek után 232 hold urbéri szántóföld, s az ehhez tartozó réteken s közlegelőkön kívül a többi majorság.

Földe fekete lapos és szíkes.

Folyóvize a Tisza, ez s az úgynevezett holt Tisza sok halat nyújt a lakosoknak.

Népessége: az 1827-ki országos összeíráskor r. kath. 98, prot. 742 = 840. - 1837-ben (91 kath., 897 ref.) 988. - 185⁰/₁-ben családfő 124, lélekszám 595; ebből fi 292, nő 303 = 595.

Magyar 586; zsidó 9 = 595.

R. kath. 57, helv. 529, zsidó 9 = 595.

Nőtlen 165; hajadon 149; nős 122, férjes 122; özv. fi 5 özv. nő 32; = 595.

Távol 7, idegen 18.

Marhatenyésztését az 1850-ki orsz. összeírás ekként mutatja fel: 46 egy, 16 két, 12 három éves csikó, 63 kancza, 52 herélt, összesen 188 ló; 5 öszvér s számár, 54 ökör s bika, 171 tehen, 1523 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 120; 185⁰/₁-ben 103; ebből urasági 14, telkes 19, ker. zsellér 50, lelkész s tanító lak 2, egy telken két ház 18.

Telek összesen 7 ²/₈; ¹/₄ telkes 20, ²/₄ telkes 3, ¹/₈ telkes 1, ⁵/₈ telkes 1.

Adó ügy: 184⁰/₅₀-ik évben volt adóilletéke felől l. a 342-343 lapokon.

185⁰/₁-ik évben *adóilletéke*: személy ker. s földadó 1231 ft. 3 kr., házadó 39 ft. 30 kr., községadó 285 ft. 48 kr.; összesen 1556 ft. 21 kr; ebből *lerovott* 488 ft. 16 krt.; - 185¹/₂-re *hátra maradt* 1068 ft. 5 kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: Korcsmáltatásból 40 ft., egyébből 40 ft. - B) *Kiadás*: 369 ft. Elöljáróságának évi illetéke 264 ft.

Egyház-ügy: A r.-katholikusok a Csépai anyaegyházhoz (l. a 395 lapon) tartoznak.

A helvét hitvallásuaknak a Tiszántuli egyház kerület kormánya alatt álló anyaegyházuk van helyben.

Tanoda állapot: I. osztályú tanodájában 1 tanító alatt 185⁰/₁-ben 56, 185¹/₂-ben pedig 31 fi, 29 leány, összesen 60 tanuló; a *tanoda épület* jó állapotban.

Árva-ügy: 12 atyától 24 árvának vagyonértéke 4202 ft. 1 kr.

III. TISZA-FÜREDI JÁRÁS.

Áll 1 mezőváros, 12 falu s 12 pusztából; összes területe 8.9 mértföld.

			Tisza-Füred	Tisza-Abád-Szalók	Tisza-Beő	Tisza-Bura	Tisza-Derzs	Tisza-Eörs	Fegyvernek	Tisza-Igar	Nagy-Iván	T.-Örvény	Tisza-Roff	T.-Sz.-Imre	T.-Szöllös	Összesen
nem szerint	családfő	lélekszám	1227	1107	968	383	243	239	384	363	380	91	800	549	435	7169
			4313	3871	2008	1607	1080	1326	3754	1306	1941	431	3018	1871	1743	28269
	fi		2095	1896	1005	771	550	653	1252	651	970	227	1457	911	856	13294
	nő		2218	1975	1003	836	530	673	2502	655	971	204	1561	960	887	14975
nyelv szerint	magyar		3922	3668	1572	1551	1054	1308	2581	1179	1889	421	2940	1756	1651	25492
	német		-	25	4	-	-	-	1093	-	-	-	1	-	-	1123
	czigány		50	90	8	15	4	6	18	6	28	-	49	10	1	285
	zsidó		341	88	424	41	22	12	62	121	27	10	28	105	91	1371
vallás szerint	r. kathol.		684	1746	1546	209	24	1313	3439	155	1910	418	622	14	9	12093
	görög e.		-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	11	-	1	14
	gör. n. e.		17	7	-	-	6	-	-	-	-	-	1	-	-	31
	evang.		5	-	-	1	1	1	9	7	-	-	4	1	-	29
	helvét		3266	2035	38	1355	1027	-	244	1023	4	3	2352	1751	1642	14740
	zsidó		341	88	424	41	22	12	62	121	27	10	28	105	91	1371
állapot szerint	nőtlen	fi	1133	1036	576	653	321	351	1262	362	562	137	783	466	461	8103
		nő	1021	1008	543	654	254	333	1582	323	527	95	787	442	407	7936
	házas	fi	938	845	393	105	219	289	394	274	376	86	637	425	386	5367
		nő	938	845	393	105	219	289	394	274	376	86	637	425	386	5367
	özvegy	fi	52	15	45	13	7	19	21	15	34	8	35	20	21	305
		nő	231	122	58	77	60	45	101	58	66	19	139	93	82	1151
Ebből távol van tartozkodik idegen			59	40	51	24	-	10	-	22	15	-	56	13	37	377
			132	61	82	57	-	33	-	-	15	6	123	-	19	528
Valódi létszám			4386	3791	1957	1640	1080	1349	3754	1306	1941	437	3085	1858	1725	28309

Járási főhely.

Tisza-Füred

I. Tisza-Füred: mezőváros, közel a Tiszához, Debreczenhez 7, Poroszlótól $\frac{1}{4}$ mértföld; a kel. hosz. $38^{\circ} 26'$ és ész. szél. $47^{\circ} 40'$ alatt.

Határ-területe hatásági bemondás szerint 10,000 h. Jósza Gáb. öz., özv. Bárczay Györgyné, Péczely Lajos, Gyulai Pál, Farkas Fer. - pusztá: Kócs 12,000 h. Pásztor Lajos, Kovács Lajos, Istv., Zsig., Borbála, Zsanéth, Lipcsey Dén., Szekerka Josef, Laj., Mikl., Gáb., Lipcsey Imre, Várady Mih. Lipcsey Ferencz, Ged., And. s Gáb., Pét., Zsigm., Jos., Veronka, Várady Ján., Hodos Péterné, Nánásy Istv., öz. Katona Istvánné, Szána Pál, Szombathelyi Ján., Veszprémy Istv., Sárközy Pét., Vajda Jánosné, Gábri Mikl., Florentine, Teréz, Menyh, Szegedy Katalin, Kovácsy Laj., Nánásy tömeg, Bernáth Istv., Jankovics alapítvány, Sombory Ferenczné, Csilléry örök., Pankotai And., Szilvás Zsigm., Nánásy Ben. ör., Csiky Fer., Bakó György, László, Jós., Nagy Sánd., gr. Péchy ör., Gyulay Jos., Kürthy Lajos., Kazinczy testv., Okolicsányi Gusztáv, Miksa György, Vataj Lajosné, Zsoldos Andrásné, Vas Györgyné, gr. Csáky Sándor, Komjáthy Sánd., Bernáth Mihályné, Adorján Sámuelné, Kővác György, Jósza László birják.

A volt urbéri jobbágyok, közül (Lipcsey Dénesé) Erdélyi Mihály $\frac{1}{2}$ s (Lipcsey Imréé) Horváth István $\frac{1}{2}$ házhelyet - (Gyulay Jósefé) Szabó István belső telkére nézve, - végre (Jósza Lászlóé) Deák Gergely taksás szinte belső telkére nézve örökre megváltották magokat.

Az adósorozati adatok:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
			átallában 1 cat. hold u.	Egészben		
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld			6177 1240	2	32	15740 27
Rét s kert			3857 360	1	40	6406 24
Szöllő			286 63	2	44	783 6
Legelő			9799 592	1	2	10112 6
Erdő			130 -	1	25	184 10
Nádas			100 -	1	10	116 40
Egészben.	termény erő		20350 655	1	38	33342 53
	terméketlen		5285 1500			
összesen			25635 555			

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 513 r. kathol. 17 g. n. e. 3295 prot. 186 zsidó = 4011 lélek. - 1837-ben 615 r.-kath. 3681 ref. 17 g. n. e. 190 zsidó; = 4403. 185⁰/_I-ben családfő 1227, lélekszám 4313; ebből férfi 2095, nő 2218 = 4313.

Magyar 3922, cigány 50; zsidó 341; = 4313.

R.-kath. 684, g. n. e. 17, ev. 5, helv. 3266, zsidó 341; = 4313.

Nőtlen 1133, hajadon 1021, nős 938, férjes 938, özv. férfi 52, özv. nő 231; = 4313.

Távol van 59; idegen a községben 132.

Iparüzők: csizmadia, szücs, szabó 57, nyerges 14, kovács, kerékgyártó 24, asztalos, lakatos, molnár, ács, kötélgyártó, festő 9.

Marhatenyéztése: 1850-ki orsz. összeírás szerint:

Tisza-Füreden: 15 egy, 14 két, 2 három éves csikó, 4 ménlő, 267 kanca, 338 herélt, összesen 640 ló; 26 öszvér és szamár, 281 ökör és bika, 412 tehén, 155 jüh. - *Kócs pusztán:* 11 egy, 12 két, 1 három éves csikó, 70 kanca, 58, herélt, összesen 152 ló; 7 öszvér és szamár, 221 ökör és bika, 246 tehén, 3831 jüh. - Összesen 26 egy, 26 két, 3 három éves csikó, 4 ménlő, 337 kanca, 396 herélt, összesen 792 ló; 33 öszvér és szamár, 502 ökör és bika, 658 tehén, 3986 jüh.

Ház összesen 1827-ki orsz. összeírásakor 571; 185⁰/_I-ben 803; ebből 80 urasági, 119 telkes, 581 ker. zsellér, 12 zs. zs. 6 lelkész s tanító lak, 5 községház.

Telkek összesen 42 $\frac{1}{4}$; ebből $\frac{3}{4}$ telkes 3, $\frac{2}{4}$ telkes 39; $\frac{1}{4}$ telkes 82.

Adó-ügy: 18⁴⁹/₅₀-ki illetéke felől l. a 346 lapon; - 185⁰/₁-ik évben illetéke: Személyes és földadó 5323 ft. 18 ²/₈ krajczár, házadó 291 ft. 45 kr., községadó 374 ft. 20 ⁴/₁ kr. összesen 5989 ft. 23 ⁶/₈ kr. - lerovott 3406 ft. - kr. 185¹/₂-re hátra maradt 2583 ft 23 ⁶/₈ kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel:* köztelkekből 166, korcsmáltatásból 537 fr, - B) *Kiadásai:* 1076 fr. községi előjáróságra 640 ft.

Egyházügy: 1776-ban lett anyaegyháza Nagy Boldogaszszony tiszteletére; annyakönyvei is 1776 óta; egyházzvédő nincs, a lelkész az egri érsek kormánya alatt teljesíti hivatását.

Fiokhelyei: Tisza-Eörfvény Sz. Anna tiszteletére emelt kápolnával 2 - Tisza-Szöllös ³/₄ - Domaháza pusztá ³/₄ - Kócs pusztá ³/₄ - Homok csárda ¹/₄ - Rokás csárda 1 órányira.

A helvét vallásuaknak, a tiszántuli egyházkerületi kormánya alá tartozó anyaközségük van, *Kócs* leányközséggel.

A görög n. egyesültek az aradi püspök lelki kormánya alatt a *karczagi* anyaegyházhoz - ettől 5 órányira - tartoznak.

A zsidóknak is van zsinagógájuk.

Tanoda állapot: 3 vallás felekezetnek 7 oszt. tanodájában 7 tanító alatt 267 fi, 190 leány, összesen 447 tanuló.

Árvaügy: 87 atyától 139 árvának 19,753 fr. 47 kr. v. cz. értéke.

Tüzoltó szerei: 3 vízi puska, 3 vas csáklya.

Csendőr 5 lovas.

Faluk.

Tisza-Abád és Tisza-Szalók

I. **Tisza-Abád és Tisza-Szalók** egymással egyített faluk. Abád régi helység, már Béla királyunk névtelen jegyzője említi, hajdan Abádi rév, Veszprémvölgyi Apáczák birtoka volt. A Tisza bal partján a kel. hosz. 38° 17' s ész. szél. 47° 30' alatt T. Füredhez 3 mértföld.

Határterülete Abádnak hatóságilag felmondva 8096 ⁶⁸⁰/₁₂₀₀ hold; Orczy László, Borbély Lászl. Mikl. Sám. Gáborné, Szunyogh örök., Domonkos örök., Hollosy Lászl.,¹⁸¹ - *Szalóké:* 9855 ²⁹⁰/₁₂₀₀ h. b. Orczy Lászl. Borhyné, Für Laj. Czövek Ján. Thassy Gáb. Horváth Ján. Végess Viktoria, Magyar Jósefné, Magyar Pál ör. Doboczky Ign. Imre, Lászl. Tormáné, Vratarics Istv. s János örök.¹⁸² - Ide tartozó puszták. *Tomaj* 9929 hold. b. Orczy László s gr. Szapáry - *Derzsi Tomaj* 2685 ¹⁵⁰/₁₀₀₀ hold. Dolinayné, Magyar örök, b. Szobergné, Borbély Mikl. Sám. s Gáborné, Juhász János birják. – Adósorozati adatok:

		Térmérték		Tiszta Jövedelem			
		1600	ölel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészben	
					ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld			10375	1387	3	50	39939 35
Rét s kert			4604	281	2	22	10872 20
Szöllő			402	100	3	46	1513 46
Legelő			5490	19	1	18	7186 53
Erdő			-	-	-	-	- -
Nádas			182	100	1	21	247 21
Egészben	termény erő		21054	287	2	50	59759 55
	terméketlen		658	40			
összesen			21712	327			

Földe Abádnak fekete homok, rozst s zabot leginkább megtermő; - Szalóknak ¹/₈ része szíkes, leginkább tisztabuzát s zabot, - ⁴/₈ része homokos, rozst és zabot; - ³/₈ része mindent gazdagon termő fekete föld.

¹⁸¹ Fényes (l. i. m. I. k. 3 l.) szerint 7887 hold 723 öll; mellyből szántóföld 2821 h. 690 öll, közlegelő 1611 h., 1198 öll, szöllő 325 h., 873 öll, erdő semmi; a Tisza rétye, melly vízjárta 2097 h., 970 öll. Úrbériség 563 hold szántó, 24 ¹/₂ h. rét. – Mojorsági szántó 134 hold, 1135 öll.

¹⁸² (l. u. IV. k. 61 l.) „Határa 9768 h., 743 öll; mellyből szántó 7103 h., 1120 öll, rét 1852 h., 750 öll, legelő 384 h., 536 öll, szöllő 111 h., 1068 öll, Tisza folyása 73 h., 589 öll, belső telek 242 h., 280 öll. Úrbéri föld 584 ¹/₂ h., rét 250 ¹/₂ h., szerződés mellet birnak a lakosok 1077 h szántóföldet, a közönség közösen használ 1697 h., 899 ölet. Majorság a b. Orczy részén, mellyet a Lejeune testvérek birnak haszonbérben 3934 h., 813 öll, az ¹/₄ részen, mellyet többen birnak 2094 h., 888 öll, belső emberek földjei 120 h., 951 öll.

Népessége: a) *Abádnak* 1827-ki orsz. összeírás szerint 217 r. kath. 1191 prot. 6 zsidó; = 1414 lélek: - 1837-ben 242 r. kath. 1295 ref. 6 g. n. e. 5 zsidó. összesen 1548; - b) *Szalóknak* 1827-be 1201 r. kath. 699 prot: = 1900 lélek. 1837-be 1282 kath. 585 ref. összesen 2467. - 185⁰/₁-be az egyített két községben családfő 1107, lélekszám 3871; ebből 1896 férfi, 1975 nő = 3871.

Magyar 3668, német 25, cigány 90. zsidó 88 = 3871.

R.-kath. 1746, g. e. 1, g. n. e. 7, helv. 2035, zsidó 88 = 3871.

Nőtlen 1036, hajadon 1008, nős 845, férjes 845, özvegy férfi 15, özvegy nő 122. = 3871.

Távol van 40; idegen a községben 61.

Marhatenyésztése az 1850-ki orsz. összeírás szerint:

Tisza-Abádon: 12 egy, 8 két éves csikó, 2 mén, 146 kancza, 142 herélt összesen 310 ló; 128 ökör és bika, 195 tehén, 30 juh. - *Tisza-Szalókon:* 19 egy 11 két, 2 három éves csikó, 1 mén, 182 kancza, 157 herélt, összesen 372 ló; 9 öszvér és szamár, 114 ökör és bika, 265 tehén, 982 juh. - *Tomaj pusztán:* 3 mén, 34 kancza, 26 herélt, összesen 63 ló; 224 ökör és bika, 86 tehén, 5360 juh. - *Derzs-Tomaj pusztán:* 2 egy, 1 két, 1 három éves csikó, 1 mén, 6 kancza, 2 herélt, összesen 13 ló; 29 ökör és bika, 8 tehén, 300 juh. - Összesen 33 egy, 20 két, 3 három éves csikó, 7 mén, 368 kancza, 327 herélt, összesen 758 ló; 9 öszvér és szamár, 495 ökör és bika, 554 tehén, 6672 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor Abádon 225; Szalókon pedig 219; 185⁰/₁-ben együtt összesen 692; ebből 121 urasági, 87 telkes, 470 ker. zsellér, 3 zs. zs. 8 lelkész s tanító lak, 3 községház.

Telek összesen 38 ³/₄; ebből 1 egésztelek 2, ²/₄ telkes 62, ¹/₄ telkes 23.

Adóügy: 18⁴⁹/₅₀-ki illetve felől l. a 346 lapon; 185⁰/₁-dik évben illetve: személyes és földadó 6356 ft. 30 ³/₁₆ kr. házadó 295 ft. 30 kr. községi adó 27 ft. 14 ²/₈ kr. összesen 6679 ft. 14 ⁷/₁₆ kr. - lerovott 4720 ft. 17 kr. - 185¹/₂-re hátra maradt 1958 ft. 57 ⁷/₁₆ kr.

Fogyasztási adója 1851-ben 225, - 1852-ben 500 ft.

A nemzeti nagy költsönre 65000 ftot irt alá.

Községi pénztár: A) *Bevétel:* korcsmáltatásból 200 ft. egyéb jövedelemből 122 fr. 39 kr. - B) *Kiadásai:* 1430 fr. - Elöljáróira 600 fr. -

Egyházügy: Szalókon a r. katolikusoknak 1772-ben lett anyaegyháza sz. kereszt felmagasztaltatását ünnepli; anyakönyvei 1763 óta; egyházvédő b. Orczy László; a lelkész az egri érsek lelki kormányja alatt teljesíti hivatását.

Fiokhelyei: Tisza-Bura ¹/₂ - Tisza-Derzs 2 ¹/₂ - Gyócsi pusztá 1 - Taskonyi pusztá 1 s Lovászhati p. ¹/₂ órányira.

A helvét vallásuaknak úgy Abádon mint Szalókon a Tiszántúli egyház kerületi anyaközségük van, az utóbbihoz *Paphalom* és *Varjas* puszták leányközségeikül tartoznak.

A g. n. egyesültek az aradi püspök lelki kormányja alatt a *karczagi* anyaegyházhoz - ettől 3 órányira - tartoznak.

Tanoda állapota - tanodája keletkezőben.

Árvaügy: 42 atyától 53 árvának 8587 fr. 26 ³/₈ kr. v. cz. értéke.

Tisza-Beő

II. **Tisza-Beő** falu, a kel. kosz. 38° 9 ¹/₂' és ész. szél. 47° 18 ¹/₂' alatt, a Tisza balpartján Török-Sz.-Miklóstól 2 mfdre.

Határterülete hatósági felmutatás szerint 6384 hold.¹⁸³ Gr. Batthyányi Imréné, gr. Trautmansdorfné, Károly, Josefa, néhai id. Halassy József tömege, Hellebronth, Dettrich és Rakovszky örökösök birják. - Az adószorozati adatok ezek:

Térmérték		Tiszta Jövedelem	
1600	öllel vett cat. hold	átallában 1 cat. hold u.	Egészben
	öll	ft.	kr. ft. kr.

¹⁸³ Fényes (l. i. m. I. k. 162 l.) szerint pedig: „Határa 6558 hold ⁹⁰⁰/₁₂₀₀ öll; ebből szántó 3460 hold, rét 2406 hold, a lakosok legelője 454 ¹/₂ hold, a közbirtokosoké a szántóföldekkel van; zselléri legelő 169 hold, 1050 öll; a fűzfá erdő a lakosságnak az árvíz járandó posványos helyén kaszállóban adatott ki; szőlő nincs; belső telek az uraké 84 hold, földes gazdáké 50 ¹/₂ hold, zselléreké 18 ⁴/₈ hold. Ürbérség van 1414 hold 50 ¹/₂ egész telek után, a többi majorsági birtokban mi a szántó vagy rét? nem tudatik.”

Szántóföld		1903	1250	2	10	4123	50
Rét s kert		1508	818	1	2	1579	45
Szőlő		-	-	-	-	-	-
Legelő		1207	200	1	4	1286	32
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészb.	termény erő	4619	668	1	30	6990	7
	terméketlen	123	-				
	összesen	4742	668				

Földe nagyrészen szíkes: megteremne azért mindent, ha a Tisza kiáradásától nem szenvedne.

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 1571 r. kath. 183 zsidó = 1754. - 1837-be (r. kath. 1626, ref. 8, ev. 4, zsidó 285) = 1923. 185⁰/₁-be családfő 968, lélekszám 2008; ebből férfi 1005; nő 1003; = 2008.

Magyar 1542, német 4, cigány 8, zsidó 424 = 2008.

R. kath. 1546, helv. 38, zsidó 424 = 2008.

Nőtlen 576, hajadon 543, nős 393, férjes 393, özvegy fi 45, özvegy nő 58 = 2008.

Távol 51, vidéki a községben 82.

Iparüzők: kereskedő s különféle üzlet 27.

Marhatenyésztése: 14 egy, 37 két, 14 három éves csikó; 2 mén, 140 kancza, 176 herélt, összesen 383 ló; - 1 szamar, 58 ökör s bika, 127 tehén, 641 juh.

Ház: 1827-ben 250, 185⁰/₁-ben összesen 305; ebből urasági 40, telkes 65, keresztény zsellér 147, zsidó zsellér 40, lelkész s tanító lak 2, községház 3, egy telken két ház 8.

Telek összesen 48 ¹/₄; ebből 1 telkes 17, ³/₄ telkes 1, ¹/₂ telkes 50, ¹/₄ telkes 11.

Adó ügy: 1849-1850-diki adóilletéke felől l. a 345 lapon.

185⁰/₁-dik évben *adóilleték* személy kereseti s földadó 1999 ft. 46 ²/₆ kr., házadó 104 ft. 45 kr., összesen 2104 ft. 31 ²/₆ kr.; ebből *lerovott* 974 ft. 34 krt; 185¹/₂-re *hátra maradt* 1129 ft. 27 ²/₆ kr.

Községi pénztár: A) *Jövedelem*: Köztelkekből 91 ft. - Korcsmáltatásból 145. - B) *Kiadásai* 634 ft.; a községi előljáráság évi illetéke 200 ft.

Egyház-ügy: Keresztelő Sz. János tiszteletére emelt szentegyháza igen régi, anya-könyvei 1758-tól. Egyház védnök nincs. A lelkész 1 segéddel az egri érsek lelki kormányja alatt teljesíti hivatását.

Fiók község: Fegyvernek Sz. Vendel tiszteletére kápolnával 2 ¹/₄ órára.

Tanoda állapot: I. osztályú iskolában 1 tanító alatt 46 fi, 37 leány, összesen 83 tanuló.

Árvaiügy: 5 atyától 11 árvának vagyon értéke 2962 ft. 25 kr. v. cz.

Tüzoltó eszközök: 1 vízi puska.

Utolsó *posta*: Bánhalma.

Tisza-Bura

III. **Tisza-Bura** falu a kel. hossz. 38° 8' és ész. szél. 47° 30' ¹/₂' alatt a Tisza bal partján, melly épen a helység alatt két kis szigetet képez; - Kúnhegyeshez 1 ¹/₂ mértföld.

Határterülete hatóságilag felmutatva 7728 hold; gr. Szapáry József, Recsky Károly, Recsky Andorné, Sárközy Gedeonné, Fazekas Károly, Ondrejovich Károly birják: ide tartozik pusztá Taskony 4474 h.¹⁸⁴ - Adósorozati adatok:

¹⁸⁴ Fényes (l. i. m. I. k. 187 l.) szerint „Határa 7728 hold, ¹⁸/₁₀₀; melyből a Tisza folyam 393 ²⁵/₁₀₀, tiszai rétek 1221 ²⁶/₁₀₀, beltelkek 147 ⁷⁵/₁₀₀, temetők 3 ³²/₁₀₀ szőlők 134 ²¹/₁₀₀ hold, többi száraz rész 5828 ³⁹/₁₀₀ hold szántóföld, kaszálló és legelő, s részint úrbériség, részint majorság.”

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
1600	öllel vett cat.	hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		2099	534	2	49	5930	31
Rét s kert		1673	954	1	43	2872	45
Szöllő		92	607	2	-	184	46
Legelő		3447	1428	1	27	4839	1
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		108	600	1	10	126	26
Egészben.	termény erő	7421	923	1	52	13953	29
	terméketlen	1437	545				
összesen		8858	1468				

Földe nagy részben fekete, s igen jól terem rozst, repcét, dohányt, s répát.

Népessége: Az 1827-ki országos összeírás szerint 122, r.- kath., 1251 prot., 10 zsidó = 1383; - 1837-ben (128 r.- kath., 1208 ref., 15 zsidó, összesen 1651); - 185⁰/₁-ben családfő 383, lélekszám 1607; ebből fi 771, nő 836 = 1607.

Magyar 1551, cigány 15, zsidó 41 = 1607.

R.-kath. 209, g. e. 1., evangel. 1, helvét 1355, zsidó 41 = 1607.

Nőtlen 653, hajadon 654, nős 105, férjes 105, özv. fi 13, özv. nő 77 = 1607.

Távol 24, idegen 57.

Marhatenyésztése: 38 egy, 36 két, 3 három éves csikó; 3 mén, 187 kancza, 131 herélt, összesen 398 ló; 3 öszvér s szamár, 91 ökör s bika, 219 tehén, 1400 juh.

Ház: összesen 1827-ben 179; 185⁰/₁-ben 253; ebből urasági 15, telkes 61, ker. zsellér 136, lelkész- s tanító lak 3, község ház 2, egy telken két ház 6.

Telek összesen 31; ebből 1 telkes 3, ³/₄ telkes 7, ¹/₂ telkes 40, ¹/₄ telkes 14.

Adó ügy: 1840-1850-ik évb. adóilletéke iránt l. a 345 lapon.

185⁰/₁-ik évb. személy ker. s földadó 2206 ft. 31 kr., házadó 84 ft. 45 kr., összesen 2291 ft. 16 kr.; - ebből lerovott 1646 ft. 23 ²⁶/₄₀ krt.; - 185¹/₂-re hátra maradt 654 ft. 52 ¹⁴/₃₀ kr.

A nemzeti nagy költsönre 18000 ftot irt alá.

Községi pénztár: A) *Bevétel:* Korcsmáltatásból 142 ft. - Javadalmakból 156 ft. - B) *Kiadásai:* 565 ft. 28 kr., községi előljárókra 230 ft.

Egyház-ügy: A. r.-katholikusok a ¹/₂ órára eső *Tisza-Szalóki* anyaegyházhoz - l. a 417 lapon - tartoznak.

A helvét hitvallásuak a Tiszán túli egyház kerület kormánya alatt saját anyaközséget képeznek, melyhez Heves megyebeli Tashon község mint főköhely tartozik.

Tanoda-állapot: II. osztályu tanodában 2 tanító alatt 74 fi, 69 leány = 143 tanuló.

Árva-ügy: 19 atyától származott 34 árvának összes vagyonértéke 3944 ft. 42 kr. v. cz.

Tisza-Derzs

IV. Tisza-Derzs falu a Tisza balpartján Abád közelében, a kel. hossz. 38° 18' ¹/₂' s ész. szél. 47° 31' alatt. Szolnoktól 2 - Poroszlótól 3 mértföld.

Határterülete hatósági kimutatás szerint a *Cserőköz* Tisza mocsárai közti pusztával együtt 4000 h. Borbély Sam., Lászl., Mikl. és Gáborné birják.

Adósorozati adatok:

	Térmérték				Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	öll	átallában 1 cat.	hold u.	Egészben	
					ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			64	216	1	58	125	29

Rét s kert		364	623	1	9	421	36
Szöllő		30	600	3	44	112	2
Legelő		631	445	1	2	645	43
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		-	-	-	-	-	-
Egészben	termény erő	1090	284	1	11	1304	50
	terméketlen	1846	929				
összesen		2836	1213				

Földe hires nagylevelű, színes jóízű szivarra használt dohányt terem.

Tavai: Morotva, Vakvár, Kengyel, Tököstő.

Népessége 1827-iki országos összeírás szerint r. kath. 20, g. n. e. 9, protest. 813 = 842. - 1837-ben 17 r. kathol, 1030 reform., 8 g. n. e., = 1055. - 1850/1-ik évben családfő 243, lélekszám 1080; ebből fi 550, nő 530 = 1080.

Magyar 1054, cigány 4, zsidó 22 = 1080.

R.-kath. 24, g. n. e. 6, evang. 1, helv. 1027, zsidó 22 = 1080.

Nőtlen 321, hajadon 254, nős 219, férjes 219, özv. fi 7, özv. nő 60 = 1080. –

Marhatenyésztése: 1 egy, 9 két éves csikó; 3 mén, 81 kancza, 113 herélt, összesen 207 ló; 40 ökör s bika, 119 tehén, 471 juh.

Ház: 1827-ki orsz. összeíráskor 120; 1850/1-ben összesen 211; ebből urasági 18, telkes 41, ker. zsellér 146, zs. 2, lelkes- s tanító lak 2, község ház 2.

Telkek összesen 7; ebből 3 1/2 telkes 1, 3/8 telkes 2, 1/4 telkes 7, 1 1/2 telkes, 1/8 telkes 28.

Adóügy: 1849-50-ki illetéke felől l. a 346 lapon; 1850/1-ik évbéli illetéke: személyes és földadó 560 ft. 30 kr., házadó 101 ft. 30 kr., községadó 10 ft. 30 kr.; összesen 671 ft. 30 kr. - Teljesen leróvta.

Községi pénztár: A) *Bevétel*: köztelkekből 29 ft. 36 kr., korcsmákból 112 ft. 45 kr.; - B) *Kiadásai*: 310 ft. Előljáróságára 200 ft.

Egyház ügy: a r.-katholikusok a Tisza-Szalóki anyaegyházhoz 2 1/2 órányira - l. a 417 lapon - tartoznak.

A helvét vallásuaknak Tiszántúli egyházkerületi anyaközségük van, melyhez *Tomaj* fiók helyül tartozik.

A g. n. egyesültek az aradi püspök lelki kormányja alatt a *Karczag* anyaegyházhoz - ettől 4 órára - tartoznak.

Tanoda állapota: I. osztályú tanodájában 1 tanító alatt 57 fi, 35 leány, összesen 92 tanuló.

Árva ügy: 11 atyától származott 15 árvának összes vagyonértéke 3506 ft. 58 kr.v. cz.

Utolsó póstája: Bánhalma.

Tisza-Eörs

V. **Tisza-Eörs** falu régi sánczok maradványaival, s határában szántáskor 1335-ik évbéli pénzek találtattak; a kel. hossz. 38° 29' s ész. szél. 47° 30' 1/2' alatt; Tisza-Füredtől 2 1/2 - Debreczenhez 5 mtf.

Határterülete hatóságilag felmutatva 6000 hold s az *eörsi* pusztá 2100 hold; a kassai káptalan birja.

Az adósorozati adatok ezek:

	Térmérték		Tisza Jövedelem			
			átallában 1 cat. hold u.	Egészben		
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld		2811	1195	3	16	9188 11
Rét s kert		108	1200	2	39	289 12
Szöllő		13	118	2	50	37 3
Legelő		1897	900	1	34	2980 17
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		6	-	1	10	7 -
Egészben	termény erő	4837	213	2	35	12501 43
	terméketlen	443	750			

összesen	5280	963
----------	------	-----

Földe fekete s igen termékeny.

Népessége: az 1827-ki országos összeíráskor r. kath. 1155, prot. 17, zsidó 12 = 1184 lélek. - 1837-ben 1260 r.-kath., 8 zsidó = 1268. - 185⁰/₁-ben családfő 239, lélekszám 1326, ebből fi 653, nő 673 = 1326.

Magyar 1308; cigány 6, zsidó 12 = 1326.

R. kath. 1313, evang. 1, zsidó 12 = 1326.

Nőtlen 351; hajadon 333; nős 289, férjes 289; özv. fi 19, özv. nő 45; = 1326.

Távol 10, idegen 33.

Marhatenyésztése: 15 egy, 15 két, 2 három éves csikó, 1 mén, 176 kancza, 152 herélt, összesen 361 ló; 197 ökör s bika, 219 tehen, 1173 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 169; 185⁰/₁-ben összesen 192; ebből urasági 13, telkes 119, ker. zsellér 54, lelkész s tanító lak 2, községház 4.

Telek összesen 79 ²/₄, ebből egész telkes 45, ³/₄ telkes 5; ²/₄ telkes 58, ¹/₄ telkes 7.

Adó ügy: 184⁹/₅₀-ik évben volt adóillétéke felől l. a 346 lapon.

185⁰/₁-ik évben *adóilletéke:* személy ker. s földadó 2307 ft. 57 kr., házadó 61 ft. 15 kr., községadó 272 ft. 58 ⁵/₈ kr.; összesen 2642 ft. 10 ⁵/₈ kr; ebből *lerovott* 1659 ft. 46 ¹⁰/₄₀ krt.; 185¹/₂-re *hátra maradt* 962 ft. 24 ³/₈ kr.

A nemzeti nagy költsönre 16000 főt irt alá.

Községi pénztár: A) *Bevétel:* Köztelkekből 150 ft. 24 kr. Korcsmáltatásból 180 ft. 1 kr. - B) *Kiadás:* 926 ft. 6 ³/₈ kr. Előjáróira 310 ft.

Egyház-ügy: 1767-ben lett anyaegyháza Sarlos Boldogasszonyt tiszteli védszentül, s azóta anyakönyvei is; egyháza nincs; a lelkész az egri érsek lelki kormányja alatt teljesíti hivatását. –

Fiókhelyei: Igar Nep. Sz. János tiszteletére kápolnával ¹/₄ - Tisza-Szent-Imre 1 órányira - Gacsa pusztá 1 - Katymár p. 1 ¹/₄, - Sz.-György p. 1 ¹/₂ - Tisza-Eörsi csárda ¹/₂ órányi távolra.

Tanoda állapot: I. osztályú tanodában 1 tanító alatt 75 fi, 78 leány, összesen 153 tanuló.

Árva ügy: 23 atyától 35 árvának vagyonértéke 4029 ft. 25 kr. v. cz.

Fegyvernek

VI. **Fegyvernek:** hajdan népes község hogy lehetett, már a 319-ik lapon előadottakon kívül a határban most is látható toronynak romjai is mutatják; - mikor pusztult el? nem tudni; - 1845-dik évben ismét a roppant pusztá felső végére gr. Szapáry József svábokat telepített, a részükre kiosztott földeknek zálogos szerződés melletti művelés végett; kik telepítvényüket „*Annaháza*”-nak nevezik. Ugyan ezen svábokból a pusztá másik része is megtelepített „*Szapárfalva*” név alatt, azonban szántóföld nélkül, s csupán kézi munkából élnek.

Fekszik Török-Sz-Miklós és Bánhalma között; a Tisza balpartján.

Határterülete Hatóságilag felmutatva 2000 hold. Jelenleg gr. Szapáry József, gr. Fáy örökösök, özv. b. Wencheim Józsefné, b. Baldacsi Ant., Doboczky Istv. örök., Halassy Jos. ör., Petrovay Lászl., Orczy Ant., Zsoldos Imre, Koller Jos., Farkas Kár. birják. - Adósorozati adatok:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem		átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.	
Szántóföld			6437	1375	4	49	31012	44
Rét s kert			3449	901	2	15	7768	35
Szőlő			19	800	2	40	52	-
Legelő			4517	400	2	26	10993	29
Erdő			-	-	-	-	-	-
Nádas			81	1200	-	39	53	8
Egészben.	termény erő		14505	1476	3	26	49879	56
	terméketlen		276	1200				

összesen	14782 1076
----------	------------

Földe - Habár mintegy 3 ezer holdnyira a Tisza áradásaitól szenved - általában az alföld leggazdagabb földeinek egyike; s mindent megterem.

Népessége 1821-iki orsz. összeíráskor 1396 l.; - 1837- ben (r. kath. 1437, ref. 83) = 1520; - 185⁰/₁-ben család fő 384, lélekszám 3754; ebből férfi 1252, nő 2502 = 3754.

Magyar 2581, német 1093, cigány 18, zsidó 62 = 3754.

R. kath. 3439, ev. 9, helv. 244, zsidó 62 = 3754.

Nőtelen 1262, hajadon 1582, nős 394, férjes 394, özv. férfi 21, özv. nő 101 = 3754.

Marhatenyésztése: 38 egy-, 35 két-, 15 hároméves csikó, 22 mén, 259 kancza, 311 herélt, 680 ló, 13 öszvér s számár, 274 ökör s bika, 553 tehén, 3941 juh.

Ház: 1827-ki orsz. összeíráskor 161, 185⁰/₁-ben 131; ebből urasági 8, ker. zsellér 378, zs. zs. 7.

Adó ügy: 184⁹/₅₀-ki adóilletéke felől l. a 345 lapon. – 185⁰/₁-ik évben *illetéke*: személyes és földadó 7533 ft. 36 kr. házadó 147 ft. 45 kr. összesen 7681 ft. 21 kr.; *lerovott* 1677 ft. 21 ¹/₁₆ kr.; 185¹/₂-re *hátra maradt* 6003 ft. 59 ¹⁵/₁₆ kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel* - B) *Kiadási* 600 ft. községi előljárókra 470 ft.

Fogyasztási adója 1851-ben 111 ft. 30 kr. - 1852-ben 170 ft.

A nemzeti nagy költsönre 54000 ftot irt alá.

Egyházügy: a r. katolikusok az 1 órányira eső Tisza-Beői anyaegyházhoz - l a 419 lapon - tartoznak; van azonban helyben Sz. Vendelin tiszteletére kápolnájuk.

A helvét vallásuak pedig a kenderesi anyaközséghez, l. a 401 lapon.

Tanoda állapot: 2 vallás felekezetnek 2 osztályú tanodájában 2 tanító alatt 75 fi, 75 leány, összesen 150 tanuló.

Árva-ügy: 14 atyától 34 árvának vagyonértéke 3859 forint v. cz.

Tisza-Igar

VII. **Tisza-Igar** falu, a kel. hosz. 38° 28' s ész. szél. 47° 32' alatt Tisza-Füredtől 2 m. Debreczenhez 5 m. a helység déli oldalán van egy tó 863 holdnyi, mely a Tiszából kap táplálékot.

Határ-területe: hatósági felmutatás szerint 6000 hold. Okolicsányi Gusztáv s György, Széki Péter, Veresmarty Istv. Lászlóné, Takács György, Dankó Istvánné, Bertók Jánosné s András, Oláh Bálint s Istv., Papszász Ign. Petrovay Sámuel, Márton, Mihály, Csorba István, Nagy Sám., Döme Sámuelné, Tóth István, Tüdös Mih., János, Gy., Istv., Mih., Dapsy József, Potornay Imre, Istv. s Bálint, Szarvas Istv., Kálmán János, Kiss Jós., Gaál örök., Kovács György, Mih. Istv. Pál, Nagy Pál, Emődi And., Görbe Istv., Laki Istv. Unicsovics Ferencz, Mike Bál., Szele And., Busnyák And., Bagossy Jós., Sárközy Mih., Pataky And., Szabó Jós. Istv., Szathmáry György, Mészáros Gáb. ref. lelkész, s Igar községe birják.¹⁸⁵ - Adósorozati adatok:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat. hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	Egészben	
			ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		1790	239	2	53	5188 6
Rét s kert		994	939	1	27	1472 19
Szőlő		49	1150	2	50	140 52
Legelő		944	1500	1	12	1129 21
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		82	200	1	10	95 49
Egészb.	termény erő	3861	828	2	4	8026 27
	terméketlen	260	-			
összesen		4121	828			

¹⁸⁵ Fényes (l. i. m. II. k. 129 l.) szerint „Határa 7600 hold, melyből szántóföld 2600 hold; legelő 650 hold, vizállásos hely 850 hold, szőlőkert 317 h., erdő 253 h., kaszálló 1917 h. Ebből Urbériség 570 hold.

Földe fekete homok, minden veteményt megtermő.

Népessége: 1827-ki országai összeírás szerint 184 r. kath. 1071 prot., 137 zsidó = 1392 lélek - 1837-ben 184 r. kath. 1030 ref. 12 ev. 152 zsidó = 1194. - 185⁰/₁-dik évben családfő 363, lélekszám 1328; ebből férfi 651, nő 655 = 1328.

Magyar 1179, czigány 6, zsidó 121 = 1328.

R. kath. 155, ev. 7, helv. 1023, zsidó 121 = 1328.

Nőtlen 362, hajadon 323, nős 274, férjes 274, özv. fi 15, özv. nő 58 = 1328.

Távol van 22.

Marhatenyéztése: 6 egy-, 22 két-, 1 három éves csikó, 4 mén, 80 kancza, 87 herélt, összesen 200 ló; 3 öszvér és számár, 1151 ökör s bika, 185 tehén, 695 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 198; 185⁰/₁-ben összesen 253; ebből urasági 82, telkes 28, ker. zsellér 110, zsidó zs. 7, lelkész s tanító lak 6, község ház 2.

Telek összesen 11 ¹/₈; ebből ³/₄ telkes 1, ⁷/₈ telkes 1, ²/₄ telkes 19, ¹/₄ telkes 11.

Adóügy: 184⁰/₀-ki illetéke felől l. a 346 lapon. - 185⁰/₁-ik évben illeték személyes és földadó 1912 ft. - kr. házadó 100 ft. 15 kr. községi adó 214 ft 24 kr.; összesen 2226 ft. 39 kr. lerovott 1666 fr. 16 krt, - 185¹/₂-re hátra maradt 561 ft. 23 kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel* köztelkekből 103 fr. 36 kr. korcsmáltatásból 132 fr. 48 kr. - B) *Kiadásai* 68 fr. előljáróra 320 fr.

Egyházügy: a r. katolikusok a Tisza-Eörsi anyaegyházhoz ¹/₄ órányira - l. a 425 lapon - tartoznak; helyben azonban Nep. Szent János tiszteletére kápolnával bírnak.

A helvét hitvallásuak saját Tiszántúli egyház kerületi anyaközséget képeznek.

A zsidóknak is van zsinagógájuk.

Tanoda-állapot: 2 vallásfelekezeti 2 oszt. tanodájában 2 tanító alatt 58 fi 59 leány = 117 tanuló.

Árvaügy: 3 atyától 3 árvának 170 fr. - kr. v. cz. értéke.

Nagy-Iván

VIII. **Nagy-Iván** falu, Debreczenhez 4 ³/₄ m.

Határterülete hatósági bemondás szerint 8000 ³/₁₆ hold; az egri káptalan birja. - Adósorozati adatok:

	Térmérték		Tiszta Jövedelem			
			átallában 1	cat. hold u.	Egészben	
	1600	öllel vett cat. hold	öll	ft.	kr.	ft. kr.
Szántóföld		2478	1080	2	3	4912 53
Rét s kert		1906	1330	1	25	2719 59
Szöllő		-	-	-	-	- -
Legelő		2191	400	-	35	1311 33
Erdő		-	-	-	-	- -
Nádas		45	-	1	20	60 -
Egészben.	termény erő	6621	1210	1	21	9004 25
	terméketlen	908	300			
összesen		7529	1510			

Népessége: 1827-ki országos összeírás szerint 1849 r. katolikus lakos. - 1837-be 1987 r. kath. 3 ref. = 1990. - 185⁰/₁-ik évben családfő 380, lélekszám 1941; ebből férfi 970, nő 971 = 1941.

Magyar 1889, czigány 28, zsidó 27 = 1941.

R. kath. 1910, helvét 4, zsidó 27 = 1941.

Nőtlen 562, hajadon 527, nős 376, férjes 376, özv. férfi 34, özv. nő 66 = 1941.

Távol van 15, idegen a községben 15.

Iparüzők: csizmadia, szabó s szűcs 23.

Marhatenyésztése: 9 egy-, 13 két-, 3 hároméves csikó, 3 mén, 114 kancza, 107 herélt összesen 249 ló, 6 öszvér s számár, 79 ökör s bika, 130 tehén, 1166 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 45; 185⁰/₁-ben összesen 280; ebből 9 urasági, 84 telkes, 181 ker. zsellér, 1 zsidó zsel. 3 lelkész s iskola lak, 1 községház, egy telken hét ház 1.

Telek összesen 31; ebből 1 ¹/₂ telkes 1, egész telkes 1, ³/₄ telkes 2, ²/₄ telkes 28, ¹/₄ telkes 52.

Adó ügy: 184⁹/₅₀-ki illetéke felől l. a 346 lapon;

185⁰/₁-dik évben *illetéke:* személyes és földadó 1961 ft. 54 kr. házadó 49 ft. 45 kr. községi adó 45 ft. összesen 2056 ft. 39 kr. *lerovott* 2011 ft. 185⁰/₁-re *hátramaradt* 2045 ft. 39 kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel* köztelkekből 80 fr. korcsmáltatásból 90 fr. - B) *Kiadásai* 306 fr. előljáróira 240 fr.

Egyházügy: 1756-ban lett anyaegyháza Ker. Sz. Jánost tiszteli védszentül; egyház védnök az egri káptalan, anyakönyvei 1756 óta. - A lelkész 1 segéddel az egri érsek lelki kormányja alatt teljesíti hivatását.

Tanoda állapot: 1 oszt. tanodájában 2 tanító alatt 150 fi, 110 leány = 260 tanuló.

Árva ügy: 21 atyától 35 árvának 4339 ft. 35 ¹/₃ kr. v. cz. értéke.

Tisza-Eörvény

IX. **Tisza-Eörvény** falu, a Tisza partján Debreczenhez 6 m. T. Füredhez délre ¹/₂ m.

Határ-területe hatásvégi felmutatás szerint 1785 ¹/₂ hold, a kassai káptalan birtoka. (Adósorozatilag T.-Füreddel együtt felvéve.)

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 374 r. kath. 6 prot. = 380 lélek. - 1837-be 346 r. kath. 4 zsidó = 350. 185⁰/₁-ik évben családfő 91; lélekszám 431; ebből férfi 227; nő 204 = 431.

Magyar 421, zsidó 10 = 431.

R. kath. 418, helv. 3, zsidó 10 = 431.

Nőtlen 137, hajadon 95, nők 86, férjes 86, özv. fi 8, özv. nő 19 = 431.

Idegen a községben 6.

Marhatenyésztése: 20 egy-, 22 két-, 6 hároméves csikó, 1 mén, 47 kancza, 48 herélt, összesen 144 ló, 1 ökör vagy bika, 66 tehén, 154 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 50; 185⁰/₁-ben összesen 59; ebből urasági 5, telkes 29; ker. zsellér 20; - 1 lelkész - 2 községház, egy telken két ház 2.

Telek összesen 15; ebből egésztelkes 2, ³/₄ telkes 1, ²/₄ telkes 19, ¹/₄ telkes 11.

Adóügy: 184⁹/₅₀-ki illetéke felől lásd a 346 lapon; 185⁰/₁-ik évben illetéke személyes és földadó 467 fr. 24 kr. házadó 28 fr. községadó 53 fr. 36 kr. összesen 549 fr. 46 krt. 185¹/₂-re hátramaradt 59 fr. 14 kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel* köztelkekből 60 fr. 39 ²⁴/₁₀₀ kr. korcsmáltatásból 18 fr. egyéb jövedelemei 78 fr. 39 ²⁴/₁₀₀ kr. B) *Kiadásai* 132 fr. 15 ²⁴/₁₀₀ kr. előljáróira 90 fr.

A nemzeti nagy költsönre Tisza-Füreddel együtt 41000 ftot irt alá.

Egyházügy: a r. katolikusok a Tisza-Füredi anyaegyházhoz - 2 óra távolnyira - l. a 415 lapon, tartoznak, helyben azonban Szent Anna tiszteletére épített kápolnával bírnak.

Tanoda-állapot: 1 oszt. tanodában 1 tanító alatt 30 fi, 22 leány, összesen 52 tanuló.

Árva-ügy: 13 atyától 31 árvának 6645 fr. 8 kr. v. cz. értéke.

Tüzoltó szerei: 3 vízi puska, 3 vas csáklya.

Tisza-Roff

X. **Tisza-Roff:** falu, a Tisza melletti rónaságon, Tisza-Füredhez délre 5 ³/₄ m.

Határ-területe hatóságilag felmutatva 3276 h. öz. Borbély Gáborné birja. - Pusztái: 1. *Akolhat* 500 h. Domonkos Mih. Borbély Sám. Jós. Laj. Ant. özv. Magyar Istvánné, Kósa Laj. özv. Bárczay Györgyné, özv. Dolinay Istvánné, özv. Zayk Danielné, b. Majthényi Lászlóné, b. Leeberg Mihályné, Magyar Kósa Sámuel birja. - 2. *Gyenda* 6000 h. Helebronth Antal, László, Thorma Ján. Fer. Rakovszky Mártonné,

Bornemisza István örök. gr. Batthány Imre, özv. Végess Károlyné, Végess Mihály, And. Majzik Petronella, Franciska, Sáfár Fer. Zay Mária, Karolina, Kovács Jós. b. Baldacsy Ant. Doboczky Ign. birják.¹⁸⁶ - Adószorozati adatok:

	Térmérték			Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	átallában 1 cat. hold u.	Egészben		
			öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld			4002	372	2	43	10857 43
Rét s kert			2003	579	1	39	3295 24
Szöllő			143	300	2	7	302 38
Legelő			4093	50	-	59	4012 6
Erdő			-	-	-	-	- -
Nádas			-	-	-	-	- -
Egészben.	termény erő		10241	1301	1	48	18467 51
	terméketlen		3306	381			
összesen			13548	82			

Földe részint fekete agyag, részint fekete homok, melly hires de erős dohányt, szép buzát, sok rozst, kukoricát terem.

A Tiszán réve van.

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 68 r. kath. 9 g. n. e. 1907 prot. = 1984. - 1837-ben 75 r. kath. 2028 ref. 7 ev. 8 g. n. e. = 2118. - 185⁰/₁-ben családfő 800, lélekszám 3018; ebből férfi 1457, nő 1561 = 3818.

Magyar 2940, német 1, cigány 49, zsidó 28 = 3818.

R. kath. 622, g. e. 11, g. n. e. 1, ev. 4, helv. 2352, zsidó 28 = 3818.

Nőtlen 783, hajadon 787, nős 637, férjes 637, özv. fi 35, özv. nő 139 = 3818.

Távol van 56, idegen a községben 123.

Kereskedő s különbféle *üzlet* 46.

Marhatenyéztése: 64 egy-, 51 két-, 6 hároméves csikó, 6 mén, 337 kancza, 190 herélt, összesen 654 ló; 14 öszvér s számár, 237 ökör és bika, 519 tehén, 3423 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 283; 185⁰/₁-ben 350; ebből urasági 12, telkes 80, ker. zsellér 234, zs. zs. 2, lelkész s tanító lak 3, község ház 1, egy telken két ház 18.

Telek 80, ebből ¹/₂ telkes 15, ¹/₄ telkes 58, ¹/₈ telkes 7.

Adó-ügy: 184⁹/₅₀-ki illetéke felől l. a 345 lapon. 185⁰/₁-ben illetéke személyes és földadó 3515 fr. 35 ³/₄ kr. házadó 179 fr. 45 kr. összesen 3695 fr. 20 ³/₄ kr. lerovott 3304 fr. 59 ¹⁰/₄₀ kr. 185¹/₂-re hátramartadt 390 fr. 21 ²/₄ kr.

Községi pénztár: A) *Bevétel* - B) *Kiadásai* 1022 fr. 26 kr. községi előljárókra 340 fr.

A nemzeti nagy költsönre 23000 főt irt alá.

Egyházügy: a r. katolikusok 1 órára távol a kúnhegyesi anyaegyházhoz tartoznak, l. a 211 lapon.

A helvét hitvallásuaknak anyaközsége pedig a Tiszán tuli egyházkerületi kormány alá tartozik.

A görög nemegyesültek az aradi püspök lelki kormányja alatt a *karczagi* anyaegyházhoz, ettől 4 órányira, tartoznak.

Tanoda: 2 oszt. tanodában 2 tanító alatt 80 fi 75 leány = 155 tanuló.

Árva-ügy: 53 atyától 71 árvának 8983 fr. 31 kr. v. cz. értéke.

Tisza-Szent-Imre

XI. **Tisza-Szent-Imre** falu, a kel. hosz. 38° 23' s ész. szél. 47 ° 30' alatt Tisza-Füredtől 2 ¹/₂ s Derzstől keletre 1 m.

¹⁸⁶ Fényes (l. i. m. III. k. 295 l.) szerint „Határa 15000 h., mellyből 6000 h. szántóföld, 200 h. szőlőskert, 500 h. dohány termő föld, a többi rét, legelő vagy vízállás. Urbéri föld 756 h. szántó, 324 li. kaszálló, 904 h. legelő. A majorságból 6700 h. szántó és rét, 6316 h. legelő vagy vízállás.”

Határterülete hatósági felmutatás szerint 7170 hold; özv. Sréter Mihályné birja; pusztái: *Sz. György-Katymár*, 4500, ugyanazé, s *Gatsa* 2500 h. Almásy ör. s Halasy család birja. –

Adósorozati adatok:

Térmérték				Tiszta Jövedelem			
				átallában 1 cat. hold u.		Egészben	
1600	öllel vett	cat. hold	öll	ft.	kr.	ft.	kr.
Szántóföld		3950	625	3	3	12116	26
Rét s kert		2496	1081	1	31	3812	51
Szöllő		238	526	2	50	675	16
Legelő		2928	1213	1	29	4321	43
Erdő		-	-	-	-	-	-
Nádas		46	785	1	20	61	59
Egészben.	termény erő	9660	1030	2	10	20988	15
	terméketlen	3228	308				
összesen		12888	1338				

Földe igen termékeny, habár itt ott homokos is.

Népessége 1827-ki orsz. összeírás szerint 314 r. kathol. 7 zsidó = 321 lélek. - 1837-ben 7 r. kath. 1998 ref. 3 ev. 13 zsidó = 1221. - 185⁰/₁-dik évben családfő 549, lélekszám 1871; ebből férfi 911, nő 960 = 1871.

Magyar 1756, cigány 10, zsidó 105 = 1871.

R. kath. 14, ev. 1, helv. 1751, zsidó 105 = 1871.

Nőtlen 466, hajadon 442, nős 425, férjes 425, özv. fi 20, özv. nő 93 = 1871. - Távol van 13.

Marhatenyésztése: 185⁰/₁-ki orsz. összeírás szerint:

Tisza-Sz.-Imrén: 33 egy, 41 két, 9 három éves csikó; 2 mén, 178 kancza, 223 herélt, összesen 486 ló; 4 öszvér és számár, 189 ökör és bika, 213 tehén, 110 jüh. - *Sz.-György pusztán*: 5 egy, 3 két éves csikó; 13 kancza, 2 herélt, összesen 23 ló; 104 ökör és bika, 40 tehén, 3212 jüh. - *Katymár pusztán*: 1 kancza, 1 herélt, összesen 2 ló; 75 jüh. - *Gacska pusztán*: 2 egy éves csikó, 6 kancza, 4 herélt, összesen 12 ló; 6 ökör s bika, 31 tehén. - Összesen 40 egy, 49 két, 9 három éves csikó; 2 mén, 198 kancza, 230 herélt, összesen 253 ló; 4 öszvér és számár, 299 ökör és bika, 284 tehén, 3397 jüh.

Ház: 1827-ki orsz. összeíráskor 45; 185⁰/₁-ben összesen 380; ebből urasági 16, telkes 102, ker. zsellér 255, zs. 2, lelkész s tanító lak 3, községház 2.

Telek összesen 47; ebből egész telkes 4, ²/₄ telkes 74, ¹/₄ telkes 24.

Adó ügy: 184⁹/₅₀-ki adó illetéke felől l. a 346 lapon; - 185⁰/₁-dik évben *illetéke* személyes és földadó 2013 forint 30 kr. házadó 120 ft. községi adó 453 ft. 36 kr. összesen 2587 forint 6 kr. - *lerovott* 1310 forint. - 185¹/₂-re *hátra maradt* 1277 ft. 6 kr.

Községi pénztár: A) Bevétel köztelkekből 22 ft. 24 kr. korcsmáltatásból 100 ft. javadalmakból 50 fr. s egyéb jövedelmei 172 fr. 24 kr. - B) Kiadás: 640 ft. Előljáróira 340 ft.

A nemzeti nagy költsönre 27000 főt irt alá.

Egyház ügy: a r. katolikusok a Tisza-Eörsi anyaegyházhoz tartoznak 1 órányi távolra - l. a 425 lapon.

A helvét vallásuak Tiszántúli egyházi kerületi saját anyaközséggel birnak.

Tanoda állapot: 2 vallásfelekezeti 2 oszt. tanodában 3 tanító alatt 75 fi, 60 leány = 135 tanuló.

Árva-ügy: 12 árvának 1204 fr. 31 kr. v. cz. értéke.

Tüzoltásra: 1 vízi puska s 1 csáklya.

Tisza-Szöllős

XII. **Tisza-Szöllős** falu, a Tisza közelében.

Határterülete hatóságilag felmutatva 6500 h. Elek Menyh. Gábor, Salamonné, Papszász Ign. Horváth Sim. Széki Péter, Kovács István s Komjáthy zálogosai birják; - ide tartozik pusztá *Domaháza* 1500 h. Elek Menyh. Helebront, Rákóczy, Majsik család s Almásy József birják - Adósorozati adatok:

	Térmérték				Tiszta Jövedelem			
	1600	öllel vett cat.	hold	öll	átallában 1 cat. hold u.	ft.	kr.	Egészben
Szántóföld			2350	1450	2	22	5550	43
Rét s kert			656	250	1	16	828	22
Szöllő			55	1250	3	32	198	17
Legelő			1372	-	1	7	1551	30
Erdő			70	1075	1	15	88	20
Nádas			-	-	-	-	-	-
Egész. termény erő			4505	829	1	49	8217	12
terméketlen			698	325				
összesen			5203	1154				

Földe részint gazdag fekete részint szíkes.

Népessége: az 1827-ki orsz. összeírás szerint 27 r. kath. 1486 prot. = 1513 lakos. - 1837-ben 33 r. kath. 1751 ref. 4 g. n. e. 6 zsidó 1794; - 185⁰/₁-dik évben családfő 435, lélekszám 1743; ebből férfi 856, nő 887 = 1743.

Magyar 1651, cigány 1, zsidó 91 = 1743.

R. katolikus 9, g. e. 1, helvét 1642, zsidó 91. = 1743.

Nőtlen 461, hajadon 407, nős 386, férjes 386, özv. fi 21, özv. nő 82 = 1743.

Távol 37, idegen a községben 19.

Marhatenyésztése 1850-ki orsz. összeírás szerint:

Tisza-Szöllösön: 35 egy, 26 két, 13 három éves csikó, 2 mén, 136 kancza, 133 herélt, összesen 345 ló; 46 ökör és bika, 158 tehén, 304 juh. - Domaháza pusztán: 5 kancza, 4 herélt, összesen 9 ló; 26 ökör és bika, 19 tehén. - Összesen 35 egy, 26 két, 13 három éves csikó, 2 mén, 141 kancza 137 herélt, összesen 354 ló; 72 ökör és bika, 177 tehén, 304 juh.

Ház 1827-ki orsz. összeíráskor 210; - 185⁰/₁-ben összesen 352; ebből urasági 28, telkes 89, ker. zsellér 220, zs. zs. 6, lelkes s tanító lak 4, község ház 2.

Telek összesen 33 ²/₄; ebből egésztelkes 1, ³/₄ telkes 3, ²/₄ telkes 38, ¹/₄ telkes 49.

Adó ügy: 184⁹/₅₀-ki felől l. a 346 lapon. - 185⁰/₁-dik évben illetéke személyes és földadó 2216 ft. 21 kr. házadó 115 ft. 30 kr. községi adó 254 ft. 40 kr. összesen 2586 ft. 21 kr. lerovott 2215 fr. 18 krt. 185¹/₂-re hátramaradt 371 fr. 3 krajczár.

Községi pénztár: A) Bevétel köztelkekből 115 ft. 5 ⁸/₁₀ kr. korcsmáltatásból 72 fr. 48 kr. egyéb jövedelmei 280 fr. 30 kr. B) Kiadásai 452 fr. 52 ³²/₁₀₀ krt. előljáróira 290 ft.

Egyház ügy: a r. katolikusok a Tisza-Füredi anyaegyházhoz - ³/₄ órányira (l. a 415 lapon) tartoznak.

A helvét hitvallásuak saját Tiszántúli kerületi anyaközséget képeznek, fiókhelyül ehez Domaháza tartóznán.

A görög n. egyesültek az aradi püspök lelki kormányja alatt a karcsagi anyaegyházhoz - ettől 4 órányira - tartoznak.

Tanoda állapot: 2 vallásfelekezetnek 3 oszt. tanodájában 3 tanító alatt 98 fi 76 leány, összesen 174 tanuló.

Árva ügy: 20 atyától 29 árvának 4120 ft. 20 kr. v. cz. értéke.

Tüzoltásra 2 vízi puska s 2 csáklya.

XXII. Irodalom.

Külső Szolnok vármegyét illetőleg a jelen év században megjelent s általunk is használt értekezések következők:

Szolnok és Heves vármegye ismertetése a tudományos Gyűjtemény 1837-iki évfolyam XII-dik füzetében 1-58 lap. Tahy Gáspártól.

Szolnok várának viszontagságai a tudományos Gyűjtemény 1820-diki évfolyam IX-dik füz. 3-32 l; - X-dik füz. 35-57 l. - XI-dik füz. 65-87 l. és 1821-dik évfolyam VI-dik füz. 38-62 l. és VIII-dik füz. 45-82 l., *Gorovetól.*

Túr leírása a tudományos Gyűjtemény 1826-ki évfolyam V-dik füz. 19-24 lap. *Gyurikovics* Györgytől.

XXIII. Adalék a 112 laphoz.

A köz munka erők kiszolgáltatásával helyre állítandó s fentartandó jász-kún kerületbeli állodalmi s országos utak vonalait Ő cs. kir. Fenségének, Albert cs. k. főherczegnek, az ország katonai s polgári főkormányzójának folyó évi junius 16-kán 13331 sz. a kelt rendelete ekként határozta meg:

I. **Állodalmi út:** *Pest-Szabadkai útvonalban* Vadkertről Kún-Sz-Miklóson át Halasra 7³⁸⁰⁰/₄₀₀₀ mrtf.

II. **Országútak:** jelesen a) *Jászságban* következők:

1) *Pest-Jász-Berény-Dormandi útvonal:* Boldog Káta mögötti beléptétől Jász-Berényen, Jákóhalmán, Jász-Apátin át a Heves megye határáig 5²⁰⁰⁰/_{.....} mrtf.

2) *Kecskemét-Gyöngyösi útvonal:* Pest-Pilis megye határáról Jász-Berényen, Árokszálláson át Heves megye határáig Vámos Györk előtt 4 mrtf.

3) *Szolnok-Hevesi útvonal:* a Pest-Dormándi útból kiágazástól Kis-Éren, Jász-Ladányon át Pest-Pilis megye határáig 4²⁰⁰⁰/_{.....} mrtf. - Összesen 14 mrtf.

b) a *Kúnságban:*

1) *Szolnok-Debreczeni útvonal* Torkolatától kezdve Kis-Ujszálláson, Kardszagon át a Nagy-Várad kerület határáig 5 mrtf.

2) *Török-Sz.-Miklós-Tisza-Füredi útvonal:* Szolnok megye határáról Bánhalmanál Madaroson át a kerület határáig 3 m.

3) *Szolnok-Makói útvonal:* Szolnok megye határáról Kún-Sz.-Márton mögött a Kúnságban keresztül futva Csongrád megye határáig 1 mrtf.

4) *Halas-Kisteleki útvonal:* Halastól Majsán át Csongrád megye határáig Kis Telek felé 5¹⁰⁰⁰/_{.....} mrtf.

5) *Félegyház-Csongrádi útvonal:* Félegyházától Csongrád megye határáig 1³⁵⁰⁰/_{.....} m. - Összesen 16⁵⁰⁰/₄₀₀₀ m.

T. CZ. ALÁÍRÓK NÉVSORA.

A) A buda-pesti kormánykerületben.

I. Budán:

Keszlerffy János csász. kir. udvari tanácsos (jelenleg Nagy-Váradon).

Korizmic László cs. k. pénzügyi tanácsos (Pest ülő út köztelek 25 sz.)

Pozavec Zsigmond cs. k. pénzügyi fő tanácsos (Buda bécsi kapunál).

Eötvös Pál, cs. k. pénzügyi főtanácsos. (Buda vári disztér Eszterházy ház.)

Hesz János, cs. k. pénzügyi tanácsos. (Buda vári Györgytér 13 sz. a.)

Olts Alajos, császári kir. pénzügyi tanácsos. (Buda vári 121 sz. a.)

Veniger Ferencz, cs. k. pénzügyi titkár. (Buda vízi városi főutca 39 sz. a.)

Budai olvasó egylet. (Vár fortuna utca 104 sz. a.)

Koller Ferencz, cs. k. tanácsos s megye törvényszéki elnök. (Buda vári úri utca 28 sz. a.)

Gáger Mihály, császári kir. megyei törvényszéki ülnök. (Budavári országház utca 127 sz. a.)

Korizmic L. cs. k. pénzü. t.

Brandtweiner János, cs. k. törvényszéki ülnök. (Buda vízi városi főutca 27 sz. a.)

Micsinyei Antal, cs. k. törvényszéki ülnök.

Légrády Sándor, cs. k. törvényszéki irattárnok. (Budavári Fortuna utca, saját ház.)

Stern Móricz. (Buda vár szentháromságtér saját ház 196 szám alatt.)

Boros Orbán, cs. k. adósorozati felügyelő. (Buda vár.)

Kraynik Imre, cs. k. adósorozati felügyelő. (Buda vár disztér.)

Patachics József. (Buda vár.)

Hamulják Márton, cs. k. számvevőségi tanácsos. (Buda vár.)

Keller Ferencz, B. vsi tanácsnok

Schmidt Ferencz ” ” ” ”
 Páldy József ” ” ” ”
 Paulovics Alajos ” ” ” ”
 Weidinger Alajos ” ” ” ”
 Kimmach Károly ” ” ” jegyző
 Peitler Antal, pécsi kanonok s cs. k. helytartósági előadó. (Buda vári 71 sz. a.)
 Zsitvay József, cs. k. helytartósági tanácsos. (Budavár disztér)
 Bujanovics Ernő, cs. k. helytartósági tanácsos. (Budavár 129 szám a.)
 Ghyczy Miklós, cs. k. pénzügyi főtanácsos. (Budavár színház utca 222 sz. a.) +
 Christen Lajos, cs. k. helytartósági titkár (jelenleg Prágában).
 Madarassy János, cs. k. helytartósági tanácsos (jelenleg Kassán.)
 Berger György, cs. k. helytartósági titkár (Budán Fortuna ut.)

Összesen 32 példány.

II. Pesten:

Danielik János, egri kanonok s a religio tul szerkesztője, három példány.
 Szekrényessy Endre, cs. k. főtörvényszéki tanácsos.
 Hubay József, cs. k. főtörvényszéki tanácsos (Pest Ujvilág utca saját ház).
 Gombos Bertalan, cs. k. főtörvényszéki tanácsos. (Pest Lipót városi harminczad utca 2 sz. a.)
 Eckstein Adolf (Pest uri utca Horváth ház).
 A pesti cs. k. váltótörvényszék.
 B. Nyáry Gyula, cs. k. Pestmegyei törvényszéki ülnök.
 Fábry László, cs. k. Pestmegyei törvényszéki ülnök.
 Reseta János, cs. k. nyug. egyetemi tanár. (Pest uri utca Horváth ház).
 Paphegyi Kristóf, zálogházi igazgató (a cs. k. zálogházban).
 Szekrényessy József, ügyvéd.
 Soltész Albert, ügyvéd, három példány. (József-tér 11 sz. a.)
 Waisenkorn Ágoston.
 Szendeffi János (Nádor utca Steindl ház).
 Lenhossek György, ügyvéd (Pest uri utca, Trattner-Károlyi ház).
 Dr. Szabó Alajos (Váci utca 2 sz. a.)
 Dr. Zlamál Vilmos. (Statio utca 6 sz. a.)
 Dr. Galambos Márton. (Statio utca 8 sz. a.)
 Dr. Siklósy Károly.
 Dr. Wachtel Dávid.
 Dr. Wagner Dániel (Váci út, 7 sz. a.)
 Ifj. Wagner János, orvos doktor.
 Rósa Lajos, agens.
 Gurovics Tamás.
 Pluhovszky Ferencz, doktor.
 Erényi sebész.
 Dr. Grosz. Leopoldvárosi főorvos.
 Dr. Hunyady János Terézvárosi főorvos.
 Dr. Brunner Ferencz, kórházban.
 Dr. Hirschler Ignác (Nádor utca 7 sz. a.)
 Keresztes Károly, mezei kapitány. (Mészáros utca 2 szám alatt.)
 Ságody Sándor Pestvárosi alpolgármester.
 Gruber Rudolf.
 Walther Béla Pestvárosi jegyző.
 Egri Ferencz ” ” ”
 Benke.
 Gamperl Alajos, Pestvárosi tanácsnok.
 Reinbóth Ferdinánd.
 Pékár Imre.
 Limburg János, Pestvárosi tanácsnok.
 Krupinszky.
 Aigner Miklós, Pestvárosi tanácsnok.
 Feszl Ágoston, Pestvárosi tanácsnok.

Alkér Antal, Pestvárosi tanácsnok.
 Becker Károly. Pestvárosi községtanácsnok.
 Posch János.
 Ráth Károly.
 Tarony.
 Melléky.
 Hebelt Ede.
 Schalatz.
 Orássy.
 Wagner.
 Dr. Rozsai József.
 Hild Károly.
 Lechner János.
 Lángi Ignác ügyvéd.
 Kassovics J. K.
 Szajbely Frigyes ügyvéd.
 Márcsekányi Mihály.
 Tódy Ferenc öt példányra.

Összesen 69 példány.

III. Pest Pilis megyében:

Kapó Ede, császári kir. megyei főnök.
 Püspök Vác város.
 Káptalan Vác ''
 Váci altanoda.
 Szent Endre mezőváros.
 Irsa község.
 Alberti ''
 Pilis
 Nagy Káta város.
 Ráczkeve ''
 Bugyi község.
 Pereg ''
 Rákos-Keresztúr ''
 Aporka ''
 Taksony ''
 Haraszi ''
 Alsó Némédi ''
 Sári ''
 Majosháza ''
 Bacsák Imre, Budakeszi plebános.
 Ladomerszky Imre cs. k. Járásbíró Vácson.
 Nyitránszky Ignác, cs. k. segéd bíró Vácson.
 Suberty Florian, jegyző Tápio-Sápon.
 Hegedüs János, megyei kapitány. +
 Frankhauser Andor, budakeszi jegyző.
 Lechner Ferenc, cs. k. főerdész Budakesziben.
 Simoncsics László, Nagy Kátán.
 Szabó János Nagy Kátán.
 Madách Béla, Ráczkeviden.
 Gyurmán Endre, jegyző Alsó-Dabason.
 Hefler Ferenc, Ürbön.
 Brandner József, Kerepesen.
 Brückner Péter, Mogyoródon.
 Erdélyi István Fóton.
 Körmöczy János, Gödöllőn.
 Király Antal, Új-Pesten.
 Skvor Ede, csömöri jegyző.

Prondvai Biró Pál, Palotán.
 Muraiszky And. Czinkotán,
 Paulovich Ignác, Irsaszegehen.
 Kollárik János, Dányon.
 Budinszky Lipót, Kartalon.
 Szabados Ágoston, hévizi jegyző.
 Vásárhelyi Geiza Tinyén.

Összesen 43 példány.

IV. Pest Solt megyében:

Horvát Mihály cs. k. megy. főnök.
 Dr. Kada, megyei főorvos.
 Halász Gusztáv, Kecskeméten.
 Kalocsa városa.
 Bátya község.
 Ketzel ''
 Kis Körös városa.
 Labuda Tamás, Rékáson.
 Polonyi Imre Rékáson.
 B. Orczy Andor, Ujszászon.
 Csernyus József, Izsákon.
 Kiszél József ''
 Raksányi József, Kis Körösön.
 Sáfáry Pál, ügyvéd '' ''
 Sárkány János '' ''
 Daray Vilmós, Nagy Körösön.

Összesen 16 példány.

V. Jászkún területben:

Jankovich György, cs k. Jászkún főkapitány.
 Hegedüs Zsigmond, cs. k. Jász-kun Karczag járási kapitány.
 Fodor Béla, jászkunkerületi cs. k. 2-od Biztos.
 Jász-Berény városa.
 Árokszállás ''
 Fényszaru ''
 Dósa község.
 Felső Szent György község.
 Jákohalma község.
 Jász-Apáthi városa.
 Alsó Szent György városa.
 Jász Kis Ér városa.
 Jász-Ladány városa.
 Jász-Mihálytelek község.
 Félegyháza városa.
 Majsa városa.
 Halas városa.
 Dorosma városa.
 Madaras község.
 Madarasi izraeliták.
 Kúnhegyes városa.
 Karczag városa.
 Kisujszállás városa.
 Túr-Keve városa.
 Kún Szent Márton városa.
 Laczháza városa.
 Tóth Károly, Fülöpszálláson.

Pap Zsigmond, Kun Sz. Miklóson.
 Szilágyi Lajos ’’ ’’ ’’
 Muhoray János Jászberényben.
 Harsányi Mihály ’’ ’’
 Lőrincz Kristóf ’’ ’’
 Szabó László Félegyházán.
 Gyárfás István Halason.
 Uy Mihály Nagykun Madarason.
 Magyar Nep. János Kunhegyesen.
 Kenéz Elek Turkeviben.
 Darázs Kálmán.
 Csőke József.
 Vágó Ignác Jász Apátiban.
 Antal János ’’ ’’
 Moravcsik György, cs. k. Jászapáthi járási kapitány.

Összesen 42 példány.

VI. Esztergam megyében:

Jagasics Sándor, cs. k. m. főnök.
 Esztergami főkáptalan.
 Gr. Forgách Ágoston, esztergami kanonok.
 Primási egyh. iroda.
 Boltizár József, érseki titkár Esztergamban.
 Schumichraszt Mihály sz. széki jegyző Esztergamban.
 Ferenczy Zs. főgymn. igazgató Esztergamban.
 Esztergam városa két példány.
 Tóth Imre kanonok, Esztergamban.
 Dr. Schwarczel József ’’
 Bukovinczky Vincze ’’
 Farkas Károly ’’
 Visnyey Mátyás ’’
 Kamenszky Elek ’’
 Rédli Sándor ’’
 Bütner Róbert Esztergamban.
 Id. Reviczky Károly ’’
 Ifj. Reviczky Károly ’’
 Pilisy Béla ’’
 Miskey Géza Tatán
 Pápay Ferencz ’’
 Zirk Antal ’’
 Csajághy Károly ’’
 Rostaházy Károly ’’
 Hutter Antal ’’
 Szalay Ignác ’’
 Csáktornyay József ’’
 Kovács Ignác ’’
 Karika Pál ’’
 Kún János, számtartó Tömördön.

Összesen 31 példány.

VII. Csongrád megyében:

Bonyhády István, cs. k. megyei főnök.
 Wöber György, polgármester Szegeden.
 Farkas János, tanácsnok Szeged.
 Pintér János ’’ ’’
 Ifj. Pintér János ’’ ’’

Lengyel Pál '' ''
 Kolb Antal '' ''
 Tápé község.
 Horgas ''
 Nagy István Tápén.
 Tary Mihály ''
 Mihályffy József, Csongrádon.
 Bogyó Mihály, polgármester Csongrádon.
 Blazsik Márton, rendőrbiztos Csongrádon.
 Kertész István, számvevő Csongrádon.
 Makai László közgyámnok Csongrádon.
 Ludvig Lénárt, tanácsnok Csongrádon.
 Verner Andor, aljegyző Csongrádon.
 Dosits György, Csongrádon.
 Kohn Jakab, közpolgár Csongrádon.
 Bednár József segédlelkész Csongrádon.

Összesen 21 példány.

VIII. Borsod megyében:

Máry Pál, cs. k. megyetörvényszéki elnök.
 Miskolczi Casino.
 Kún István Miskolczon.
 Apostol József ''
 Farkas Károly ''
 Baráth József, M. Kövesden.
 Szomolya község.
 Somogyi László, Nemes Bikken.
 Gr. Pejacsevich Károly, Ivánkán.
 Fridrich Ferencz, Ivánkán.
 Orczy Gyula, Bábán.

Összesen 11 példány.

IX. Heves megyében:

Heves megye cs. k. főnöki hivatala.
 Péczely Ferencz, cs. k. Heves megyei első biztos.
 Lengyel Miklós, egri kanonok.
 Schehovits Fer. '' ''
 Bezzegh Endre '' ''
 Stipula József '' ''
 Érseki lyceumi kézi könyvtár.
 Zábráczy István.
 Gyöngyös városa.
 Jekelfalusy Lajos, Gyöngyösön.
 Keszlerffy Antal, cs. k. kerületi titkár.
 Csilagh Beniamin, cs. k. főszolgabíró Egerben.

Összesen 12 példány.

X. Szolnok megyében:

Mező Túr mezővárosa.
 Bossányi József, Szolnokon.
 Gyenes Menyhért ''
 Pethes János ''
 Gedrák Sándor Szolnokon.
 Kreuczer ''

Bódy Imre ’’
Gulyás János ’’

Összesen 8 példány.

XI. Fehér megyében:

Forster Károly, cs. k. megyei főnök.
Novák Lajos, Székes Fehérvárott.
Ferenczy János, polgármester Székes Fehérvárott.
Fanta Károly, tanácsnok Székes Fehérvárott.
Hanekker Ferencz, Székes Fehérvárott.
Janicsár Antal, B. Sárkányon.
Juth Henrik, Csákváron.
Goda Ferencz, Pátkán.
Czigler Antal, zámolyi jegyző.
Szabó János, csurgói jegyző.

Összesen 10 példány.

Összesen a Buda-pesti kormánykerületben 294 példány.

(Folytatása a IV. kötetben.)

NAGYPALUGYAY ÉS BODAFALVI IFJ. PALUGYAY IMRE ÉS MUNKÁSSÁGA

1. Vannak olyan tudományos munkák, kézikönyvek, amelyeket szelvében-hosszában használnak, s maga a munka azonosul szerzője nevével. Ilyen pl. „A Vályi”, amely valójában Vályi András: „Magyar Országnak leírása.” I-III. Buda, 1796-1799. című történeti-statisztikai-geográfiai művét takarja. De említhetjük a magyar írók életrajzi lexikonát, amit „A Szinnyi”-nek, a „Magyar szöveftő szótár”-t, amit „A Bárczi”-nak neveznek; de itt van „A Hómann-Szekfü”, „A Györffy” vagy, hogy a jászok bibliájáról szóljunk „A Fodor” is. E munkák sorába tartozik „A Palugyay” is. Mindenki forgatja, aki a Jászkunsággal, Külső-Szolnokkal, Békés-Csanáddal, Honttal vagy szabadkirályi városokkal akar megismerkedni. S ha Somogglyay vagy Baranyával kezdünk e vidékiek munkához, kínzó hiányát érezzük „A Palugyay”-nak. Alapmű ez, amely méltán illeszkedik abba a kiadványsorba, amelyet a rendszerváltásokor megalakult Jászok Egyesülete elindított, s facsimilében azóta is kiad.

Elsőnek természetesen Fodor Ferenc: „A Jászság életrajza” című munkája jelent meg, majd Gyárfás István nagy műve „A jász-kunok története” négy kötete, de Herbert János: „Jászárokszállás nagyközség monográfiája” is ide tartozik; ismerjük a sorozattervet, amely minden bizonnyal nem áll meg a Jászárokszállás-Jászszentandrás műemlékeinél, hanem folytatódik majd Jászapáti, Jászsósztentgyörgy vagy Jásztelek történetében és olyan munkákban, mint a Sipos Orbán 1879. évről szóló alispáni jelentése vagy más még kéziratban lévő munkák. S hogy így lesz, erre bizonyosság az a sok régészeti, ökológiai, történeti, művészettörténeti, néprajzi előadás, amelyet a Jászok Egyesülete szervez.

A facsimile kiadványok missziót is teljesítenek. Az elmúlt évtizedekben ugyanis némelyik munkába csak kutatók tekinthettek bele vagy legalábbis ezt tartották kíváncsnak; közreadásukat ideológiai okok miatt ellenezték. A jász és kun tudat ápolása szempontjából elengedhetetlen ezek új kiadása, de megvan tudományos hasznuk is: egy új nemezedék könyvtárában válhatnak bőségesen buzgó kútfőkké, indíthatnak el új kutatásokat, miközben az érdeklődő közönség is kézbeveheti.

Amikor az a megtiszteltetés ért, hogy „A Palugyay”-hoz írjak utószót örömmel vállaltam, s mitagadás könnyűnek ítéltém. „A Palugyay”-t ismertem, számtalanszor használtam (még Hont megyére vonatkozóan is), de hogy ki lett légyen Palugyay maga, erről mit sem tudtam. Elvegyült e névvel jelzett munka a többi hasonló kézikönyv között, hisz Marczali, Szilágyi, Jerney, Czuczor-Fogarassy vagy Beöthy sem az, akiről sokat tudunk, s műveiket mégis nevükkel használjuk a történelemben, nyelvészetben, irodalomban. Más azonban utószót írni egy munkáról. Ott meg kell nevezni a szerzőt is. S ekkor döbbsentem meg: hogy ki volt nagy-palugyai és bodafalvi ifj. Palugyay Imre cs. és kir. tanácsos, nem tudjuk. Legtöbbet „A Szinnyi” ír róla, de Mádon, ahol született nem ismerik, noha

nála jelentéktelenebb embernek emléktáblát avatnak; Zemplén megye gyűjteményeiben nyoma sincs nevének, sőt művei is alig fordulnak elő (Sárospatak, Sátoraljaújhely); tudós emberek csóválják fejüket, amidőn adatokat keresek róla. Pedig, ha ő ifj. Palugyayként jelöli magát más neves Palugyaynak is lennie kellett, s volt is (ismét „A Szinnyei” a legbővebb!).

Szinnyei adatai szerint sejtéseim voltak, s 1854-ben ha valaki cs. és kir. tanácsos ez is áruklódó. A történeti multat olyigen őrző Zemplén megyében szembesültem azonban a valósággal, azzal, miért nem tud Mád, a szülőte megye -, s miért nem is akar tudni - ifj. Palugyay Imréről. Zemplén rebellis megye: Rákóczi és Kossuth neve éppen elegendő hivatkozás. Palugyay Imre - aki kiváló statisztikus és szakember -, a szabadságharc után Bach-huszar. Olyanok között van, akiről, mint Jókai írja a megyegyűlésen úgy emlékeztek meg 1860-ban, hogy „meghótt”. S olyan, akiről ezt Keleti Károly az Akadémián 1874. április 30. ülésén elhangzott emlékbeszédében (8 évvel halála után!) ezt le is írja. „Palugyay Imre hivatalt viselt azon kívül, hogy író volt, s viselte e hivatalt a legszomorúbb, az ötvenes években... A mily természetes volt, hogy a hosszan lenyűgözve tartott elemek az 1860-diki események folytán felszabadulva; szabad mozoghatásuk örömeirésztében s szemlélőtlenséggel megőrzött hazafiságuk öntudatában végig harsogták az országon a „meghalt” szót mindazok fejére, kiket balsorsuk az elmúlt rendszert szolgálni kényszerített...”, olyan méltánytalan is volt bizonyos esetben. Az érdemeket másképp kell megítélni; mondja Keleti Károly a modern magyar statisztika atyja; ám rosszallását emlékbeszédében végig érezni, s azt, hogy kellemetlen neki ilyen emberről szólni; hogy ezt az Akadémia kényszerű kötelességévé tette.

Súlyos szó a „meghótt”, a „meghalt”, de valójában Palugyayval ez történt. Műve - mert jó - fennmaradt, ő maga személyében feledésbe merült. Most a Jászok Egyesülete feltámasztja, kiadva kitűnő alapművét. Fel kell-e személyét is támasztanunk, hisz ez oly hites kortársak elveivel ellenkezik, mint Keleti Károly - aki inkább temette, mint emlékét megőriztette -, vagy Fényes Elek, aki 1848-ban meghívta munkatársként az akkor felállított statisztikai hivatalba, de amelyet ő elhagyott?

Úgy vélem igen.

Ma hasonló korszakot élünk, s épp Palugyay Imre életének felidézése lehet példa. Példa arra, miként válasszuk szét az embert és a művet, s miként kellene eljárunk ma, ha igaz emberek akarunk maradni válságos időben. Miként kellene felnőnünk 1848 nemzedékéhez.

Másfelől ezt megkívánja a tudományosság is. Palugyay e munkája csak úgy érthető meg igazán, ha munkássága egészébe ágyazzuk. Márpedig ezek szemlélete, politikai állásfoglalása a 48 felé ívelő úton nem mentes a politikai tartalomtól sem. Ő maga politizált kutatóként is, s ezt nekünk forráskritikai szempontból is értékelnünk kell.

2. Lássuk előbb életpályájának adatait!

1818. október 6-án született a Zemplén megyei Mádon római katolikus családban. Apja Palugyay Pál, anyja Derekassy Zsuzsanna. Nem megyei nemesek. Ősi birtokaik Liptó megyében voltak. A család Nagy Iván szerint Károly Róberttől kapott adománylevelet 1317-ben Nagypalugyára, amelyből Bodafalva is kiszakadt. A Palugyay család több megyében is hivatalt viselt, közeleti szereplést vállalt. Mádra is családi kapcsolatok révén került a család egyik ága. A katolikus többségű Mádról ifj. Palugyay Imre a sátoraljaújhelyi piaristákhoz kerül tanulni, majd bölcséletet Rozsnyón, jogot pedig Kassán végez. Itt nagybátyja Palugyay Imre (ő az „idősebb”) a megyés püspök 1831-1838 között, s minden biznnyal környezetében, s szellemi hatása alatt nevelkedik. A tehetséges fiatal jogász rövid ideig Zemplén, majd Borsod megye patvaristája, s 1840. szeptember 24-én avatják ügyvéddé. Ez év végén már a helytartótanács gyakornoka. Az alig egy év patvarista gyakorlat után e hirtelen emelkedéshez köze lehetett nagybátyjának, aki ekkor már nyitrai püspök és jeles szereplője 1839-40-ben az országgyűlésnek, ahol a vegyes házasságok ügyében tartott beszédeivel emelkedik ki, mint aulikus politikus is.

Ifj. Palugyay Imre 1841-ben „Ügyvédek. Korszerű tervezet ezek ügyében.” című, Budán kiadott munkájával tűnik fel először. Korrekt helyzetfelmérés ez, amely a fennálló törvényes keretekhez igazodik, s azon belül tesz korszerűsítési javaslatokat. Ezt követi az 1842-ben megjelent kisded munka „Werböczy István életrajza”, majd 1844-1848 között négy kötetben kiadott „Megye-rendszer hajdan és most. Törvény-történet-oklevelek s egyéb rokon kútfők után előadva” című fiatalkori nagy munka. Ez utóbbi pályája további emelkedését segítette elő, immár saját érdemei alapján.

1846. július 16-án a tanulmányi bizottsággal egyesítve volt királyi könyvbírálófőhivatal tollvivője, majd 1847. december 29-én a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja lesz 29 évesen. 1848-ban tartja akadémiai székhelyét „Történeti vázlatok Dalmatiának hazánkhoz viszonyairól” címmel

(megjelent 1852-ben Budán). S ezévből jelenik meg egyik leginkább méltatott kis műve „Túrmező oklevelekkel kísért jogtörténeti ismertetése” is.

1848-ban Fényes Elek és Szemere Bertalan belügyminiszter megállapodnak a régóta dédelgetett elképzelés, az Országos Statisztikai Hivatal felállításában, s kidolgozzák a terveket. Fényes Elek - a radikális tudós, Kossuth barátja, akiről Széchenyi azt írta 1847-ben naplójába, hogy „a magyar Marat, akihez képest még Robespierre is pecsovics” - a minden munkájában konzervatív szemléletű, de kitűnő szakember Palugyay Imrét is munkatársul fogadja. E jeles hivatal olyan munkatársakkal büszkélkedhet, mint Jerney János, Bajkay Endre, Kövály László, Bárándy János, Galgóczy Károly és ifj. Palugyay Imre. Ők készítik elő az első magyar választási statisztikát, s számos tervet dolgoznak ki Fényes Elek vezetésével a gazdasági statisztika megalapozására is. A hivatal alig több, mint fél évig működött, mert Windischgraetz seregei az 1849. január 1-5 között kiűrtett fővárost birtokba veszik. Fényes Elek más megbízatást kap, Galgóczy Károly honvédszázadosként harcol. Palugyay Imrét azonban 1849. februárjában már osztrák szolgálatban találjuk. A Windischgraetz által ideiglenesen alakított polgári közigazgatás tanulmányi osztályának titkára, majd - s ez jelzi a szabadságharchoz való viszonyát -, szeptemberben a budapesti főispánság titkára. Időközben elkezdje publikálni élete fő művét „Magyarország történeti, földirati s állami legújabb leírása. I-V. Buda-Pest, 1852-1863. A munka befejezetlen marad.

1855. márciusától a budapesti főispánságon kerületi tanácsos. 1858. január 10-től császári tanácsos címmel a csász. kir. magyar helytartóság pozsonyi osztályánál titkár. E minőségében nyugdíjaztatta magát, s mint Keleti Károly írja „végleg visszavonulva a közéletől, nagybátyja a nyitrai püspök által neki átengedett kis családi birtokra” éldegélt, „...teste akkor már meg volt törve, szellemi tevékenysége megapadt, és - roncsolt családi viszonyaiban sem lelven támaszt vagy boldogságot, - rideg egykedvűséggel hanyatlott kora sírjába” negyvennyolc évesen, 1866. december 7-én Kispalugyán Liptó megyében, a Palugyayak ősi birtokán.

E pályafutást mindenképpen össze kell kapcsolnunk idősebb Palugyay Imrének, a kassai, majd nyitrai püspököknek néhány életrajzi adatával, hogy megérthessük a fiatalon elhunyt ifj. Palugyay Imre pályafutását, s ennek segítségével majd munkái szellemiségét.

Már utaltunk arra, hogy Kassán joghallgatóként az ott élő tekintélyes nagybácsi hatással lehetett rá. A püspök nagybácsi az ősi birtokon élt, s Nagypalugyán született 1780-ban. 1831-től kassai megyéspüspök, 1838-tól 1858-ig bekövetkezett haláláig nyitrai püspök. Az 1839-1840-es évek országgyűlési szerepléséről már szoltunk. De mindennél beszédesebb az, hogy 1849-ben megkapja Ferenc Józseftől a Szent István rendet és valóságos és belső titkos tanácsos lesz. 1852-ben a vaskorona elsőosztályú rend, 1854-ben a Lipót rend nagykeresztje tulajdonosa lesz. Nyitra megyében mint szegényeket pártoló, adakozó kedvű, zárdát, de rangos püspöki palotát (Mocsonok, Nyitra megye) is építő egyházi méltóságot számon tartják, bár a Borovszky-monográfia a jeles megyebeliek között nem említi meg. Ő is láthatólag feledésre ítéltetett a kortársak által.

Az ifj. Palugyay Imre minden tehetsége ellenére e családi terhet is hordozta: a befolyásos nagybácsi szellemisége, gondoskodása kivonta őt a kor nagy áramlataiból, meghatározta munkásságának szellemiségét; bár nem tudjuk, de sokak által említett meghasonlását, munkakedv vesztését és korai halálát is ez okozhatta.

3. Palugyay fő műve a Magyarország leírása. Minden előző műve valamilyen formában ezt készítette elő. Nem haszontalan ezért ezek szemléletét szemügyre venni.

Weböczyről szóló könyvének Császár Ferenc költeményéből választott mottót:

„...A' kik hont 's királyt egyenlőn
Szeretnek, egykép hívek mindenikhez;
Kik őrzik ennek szent jogát; hiven
Védik 's szilárdul a' hon' szabadságát.”

Királyhűség és honhoz való ragaszkodás nála elválaszthatatlan. Ez e korban természetes még akkor is, ha perszonálunió van, s Ausztriához való viszonyunk nem éppen felhőtlen. Werböczyben is ezt keresi. Zápolya pártiságát, s Habsburg Ferdinánd ellen fordulását azonban nehezen tudja magyarázni, mert ez korának a Habsburg ház iránti hűségét is sérti. A hatvani országgyűlés eredményeinek megsemmisítése, egyéni sors, s a Zápolyával való rokonság a magyarázat e „tévedésére”.

Munkájának azonban nem is ez a része érdekes számunkra, hanem az egész mű koncepciója.

Úgy indítja, hogy Mátyás király érdemeit méltatja, s szinte az egekig felmagasztalja. Azt írja, hogy majd minden neki köszönhető: mecénása a tudományoknak és művészeteknek, ő állítja fel Európában az első „rendes katonaságot”, s „...királya volt népének, lelke kormányának! - Minden általa, semmi nélküle nem történt”. Ám éppen ezért őt nyomja „...köz emberi gyarlóságának súlya is.” Mindenért ő felelős, ami halála után romlásban Magyarországon bekövetkezett: „...Milly keveset tett ő a’ magyar nemzetiségért, holott pedig olly sok vala hatalmában tennie! ‘s mennyire erősíthette ‘s tisztázhatta volna erős lelke ‘s világos esze polgári alkotmányunkat! - a’ helyett jövővel nem gondolván, gyászos bizonytalanságra hagyta hazáját.” (Szerzőnk még a Dózsa felkelést, s az azt követő 1514. évi 14. törvénycikket is Mátyás nyakába varrja). S mégis ő az igazságos az utódok szemében, ő a nagy ember.

Másokról, igazi nagyokról pedig a hálátlan utókor megfélemedezik. Ilyen Weböczy István is: „Vannak nevek - írja - melyek a’ késő századokon túl és egy nemzetnek igénylik tiszteletét, ‘s háláját; mert életük -, nem röppent el, mint az egy napos virág’ színvegyülete’, - de halhatlanítva lön tetteik’ nagyságában! - Ilyen honi jogtörténetünk’ fentebbi árva korszakában a Weböczy név...” Werböczyt, mint jogalkotót európai embernek tartja, s méltatlanul elfeledettnek. Hibáit - mint Zápolyához pártolását is - nagy igyekezettel magyarázza, hogy koncepcióját áterőltesse.

Figyelemre méltóbb azonban fiatalkori nagy műve, mely a megyerendszerről szól, hisz ezért akadémiai tagság is járt, sőt Fényes Elek is ezt becsülve választotta maga mellé.

A mű erősen konpillációnak tekinthető. Rengeteg a hosszú, másoktól vett idézet. Olykor egész fejezetek is. Ma úgy látjuk, hogy ez a munka - ha hosszabb ideig él és alkot, ha befejezi a Magyarország leírását teljesen - élete végén újra, s magasabb szinten, teljes önállósággal ismét megíródott volna. Valójában Magyarország leírása csak közbeeső állomás, egy új, megyerendszert feltáró mű megírásában. Korai halála a köztes állomást tette (csonkán) fő művévé.

Ez a mű kifejezetten konzervatív, amely szemben áll a reformkor összes ma értékelt és a kortársak által is méltatott törekvéseivel. Konzervativizmusa oly szilárd, hogy ezt írja: „...olvasóinkat bátrak vagyunk forrásunk, b. Wesselényi Miklós ‘Balítéletek’ című munkájára utasítani.” Azaz bátran idézhet - igaz, számára bizonyító erejű, s kiragadott részeket! - Wesselényitől, s Deáktól is, mégis neki van igaza.

A mű bemutatja a megyerendszer történetét, a megyei hivatalokat, s az akkori megyerendszer felépítését, a megyei kiadásokat, bevételeket statisztikai összehasonlításban. Úgy véli, hogy „Nemzetek vesznek, nemzetek lesznek,” s ez fanyar vigasz. A magyarságnak azonban van egy nagy megtartó ereje a megyerendszer, amely ‘csodaművünk’, s amely minden vihar ellenére is a magyarságot és államiságot megóvta. Albionhoz hasonlít, amelynek fiai sok tekintetben jobbnak veszik a mienket (közigazgatási tekintetben), mint a magukét. Persze sok önkény, durvaság és visszaélés is van e rendszerben, de ezen úgy lehet segíteni, hogy megismerjük a történetében és jelen állapotában is a megyét. „És hogy e’ hiányokat - írja szószerint - orvosolhassuk ‘s megszüntethessük a’ megyei élet’ tágkörén elkerült visszaéléseket - ismernünk kell a’ hiányokat, ismernünk a’ visszaéléseket, ezeknek okait ‘s természetét - ‘s mindezekért: részletesen ismernünk kell megyei életünket!” Nincs egyedül ezzel a gondolattal ekkor, de megkészt vele. A reformkor kezdetén még jól hangzottak volna, de 1843-44-ben már elavult szemlélet, még ha a megye megtartó szerepében sok igazság is rejlik. A nemesi vármegye koncepció már nem tartható. S hogy mennyire nem arra jó péda, ha kiragadunk műből néhány problémakört, főként a jobbágyságot, s a jobbágy-nemes viszonyt. Nem saját gondolatait közli, hanem Sárváry Ferencre, a konzervatív jogászra hagyatkozik egy egész fejezeten át egyetértőleg, noha az nem politikailag, hanem csupán tényszerűen írja le, hogy az utóbbi két országgyűlés miként próbálta a jobbágy kérdést megoldani, szabályozni.

A tézis a következő: a nem nemesek és jobbágyok az egyenes és közterhek viselői; ezért a törvény logikusan a jobbágyság kezében (használatában) levő földről rendezik, mert ez adóalap. Adóalap és nem társadalmi kérdés. Az államnak biztosítania kell az adót, s ennek érdekében hozott intézkedéseket az országgyűlés.

Melyek ezek?

- I. Gondoskodott a törvényhozás, hogy ezen adóalapot csökkenteni ne lehessen, mert a földesúr jobbágytelket el nem vehet, vagy ha elvett vissza kell adnia; a jobbágytelket használó nemes adófizetővé válik; s nem engedtetik meg, hogy a földesúr, a közbirtokosok és a község egyugyanazon helyen földet szerezzenek.
2. Gondoskodott a törvényhozás, hogy az adóalap kellőleg míveltessék, s 4 teleknél több senkinek nem lehet a kezén, de negyednél kisebb sem képezhet önálló egységet; s megvan engedve, hogy a jobbágy a maga

telkének haszonvételét eladhassa (ususfructuatio). Mindezek az adóalapot jelentő telkek javítására ösztönzik majd a jobbágyot.

3. Gondoskodott a törvényhozás, hogy az adóalap a maga céljának megfelelően, vagyis mérsékelte a földesúri terhet, hogy a jobbágyok adó- és közteherviselők lehessenek. Ehhez az kellett, hogy meghatározott földesúri terheket pénzben, munkában, természetben és állandó haszonbérben megszabjanak, s ez még a jobbágyok hozzájárulásával se legyen emelhető.
4. Gondoskodott a törvényhozás, hogy az adóalap mindinkább megerősödjék, s így a jobbágy örökbérlő lett (ami majdnem tulajdon!), de ha magát akarja megváltatja.
5. Gondoskodott a törvényhozás, hogy a földesúr és jobbágy között szellemi kapocs legyen, azaz a földesúr „részesített” a jobbágyok feletti bíráskodásban, a jobbágy községek belső igazgatásában, úgy, hogy szükséges és megfelelő törvényszerű ellenőrzés is létezik.

Az eszmefuttatás Sárváry szavaival, de Palugyay egyetértésével így végződik: „Megnyugvással tekinthet a törvényhozás; mert időszerűtlen kötelességét teljesítette”, hisz „törvényhozásunknak nem új viszonyokat kelle alkotni, hanem a’ meglevőket szabályozni.” „Ezért a földes úr és jobbágy közötti viszonyokat úgy kelle elrendeznie: hogy egyfelől általánosan az országnak nemcsak jelen állapotja biztosíttassék, hanem egyszersmind jövődjére is előkészítő lépések tétessenek...” Ezt európai színvonalú megoldának, sőt némely ponton azt meg is haladónak vélik a szerzők (Sárváry-Palugyay), hisz a törvényhozás „kellő figyelmet fordított” a földesúrra, a jobbágyról pedig „atyailag gondoskodott”.

Mit mondhatunk e felfogásról Kölcsényi, Széchenyi, Wesselényi, Kossuth után, három-négy évvel 1848 előtt? Mit még akkor is, ha Palugyay bizonyos finomításokkal él a következő részekben? Mit, ha későbbi pályáját nézzük, amelynek mottója ott van a Werbőczyről írott munkájában szinte hitvallásként, amikor Werbőczy nádori hivatalvállalását magyarázza: „...vannak helyzetek, melyekben a’ polgári lét bátor szót, ’s a’ hon’ sorsa hivatalviselést parancsol.”

S vegyük nagy munkájának, a Bach-korszakban született Magyarország leírásának néhány vonatkozását is szemügyre. A Jászkun Kerületekről és Külső Szolnok megyéről szólva egyértelműen Habsburg párti. Minden királyi Magyarország ellenes mozgalmat elítél. „...a hazánkban annyi zavart okozott Bethlen Gábor erdélyi fejedelem”-ről szól; a 70 éves békét „a békétlen gr. Tököli Imre háborította meg”, akinek „hazánkszerzte kegyetlenkedő fegyveresei” vagy Tokay Ferenc égető, pusztító, a német öltözetű embereket felkoncoló zendülői megbélyegeztetnek; Rákóczi Ferencet csak pártosnak mondja, de hadait Szolnoknál kegyetlennek, s az iméntihez hasonlóan pusztítónak írja le, míg végre 1710-ben Szolnok vára „a törvényes hadak birtokába” jut, azaz bevonulnak a császári seregek. 1848/49-et forradalomnak nevezi, a forradalom leveréséről szól, s ez bizonyos kiállítás is, bár ha meggondoljuk, hogy Fényes Elek ugyanekkor megjelent munkája a Pest-Budát ostromló császári sereget nyíltan ellenségnek nevezi (1852!), akkor legfeljebb csak tisztességről szólhatunk. De ha elolvassuk a Magyarország leírása sorozat nyitó kötetét, amely Pestről és Budáról szól, s az 1849-es várostromot (Hentzi löveti Pestet), lehetetlen a császáriak iránti szimpátiát nem érezni igen erősen, Hentzi kétségtelen hősiességét, hősi halálát, ugyanakkor Görgey és a hadak zavaros magatartását, amely már-már csőcselék. Óvatos a fogalmazás, ám mégsem eléggé pártatlan, a Cliora is hivatkozik a szerzőre.

Úgy véljük szilárd meggyőződését, életpályája egész ívét neveltetése, családi helyzete, s igaz meggyőződése kormányozta, de érezte, hogy lemarad, kimarad kora valós mozgalmából, a „fő sordort” elkerüli, pedig képzettsége, tehetsége erre predesztinálta volna. Amikor a jobbágyok eltörléséért harcoltak legjobbjaink; amikor a nemesi előjogokat vitatták, akkor ő ezek konzerválását célozta; amikor a függetlenségről volt szó, ő a királyhűséget, habsburgpártiságot tartotta helyesnek; s amikor a nemzet passzív ellenállásba menekült, ő hivatalt vállalt, s ezért „meghótt”. Meg a szó fizikai értelmében is, befejezetlenül hagyva egy nagy művet, amelyhez pedig tehetsége, szakértelme megvolt.

Keleti Károly szavait idézzük: „Palugyay élete és működése, politikai szereplése és irodalmi munkássága között bizonyos disharmonia létezett, mely akadály és gát volt arra nézve, hogy sorsszabta szűk hatáskörén tülemelkedhetett volna. Negyvennyolc előtt jogi s történelmi tanulmányokra adta magát, mikor az ország színe-java a „társadalmi reformok” mozgalmába merült. A negyvennyolczadik átalakuláskor hajlamának megfelelőleg hivatalosan is a statisztikát művelte volna, ha a „politikai mozgalom” erre egyáltalán tért enged vala. A 49-diki események után, ha nem is szerepelt politikailag, de szolgált a „közigazgatás” gyűlölt rendszerét akkor, mikor az egész ország apathikus tétlenségbe vonult meg.” Később pedig már egészsége, kedélye és munkabírása rokkant meg, s „rideg egykedvűséggel hanyatlott kora sírjába.”

„De ha ki csak egy fát is ültetett életében - írja Keleti Károly -, nem haszon nélkül élt az utókorra nézve; mennyire kell becsülnünk az oly férfi működését, ki fáradhatatlan tevékenységgel dolgozott és munkálkodott a szellemi élet terén!” S Palugyay ilyen volt.

Nem válhatott naggyá, mert kimaradt a fő áramlatból, sőt annak ellenébe evezett. Munkáit korlátozta az ókonzervatív felfogás, de épp azért mert maga is a politikai tudományokkal (jog, statisztika, geográfia, közigazgatás történet) érintkezett, vagy éppen azt művelte. Szakértelme, képzettsége, műveltsége és tehetsége azonban rövid és hányatott, bár eseménytelen életében megadta neki azt, hogy mégis maradandót alkosson. S mostmár ezt kell figyelembe vennünk.

4. Gyárfás István nagyszerű kötete a „Jász-kunok története” 1686-ban ér véget, s ma sem bukkant fel az ötödik, megírt kötet kézírata. Palugyay Imre munkája ezért a következő, a redempció korára vonatkozóan is forrásértékű, kortársként pedig múlhatatlan értékű statisztikai adatokat adott közre. Ez utóbbi vonatkozik a Külső-Szolnok vármegyére is. Ha pedig nemcsak a Jászkunság szémszögéből, hanem a későbbi Jász-Nagykun-Szolnok vármegye szempontjából nézzük kétrészes művét, elmondhatjuk, a megye közvetlen előtörténetét tartjuk kezünkben. Sőt nem is az 1876-ban létrejöttét - amelyből Tiszafüred környéke hiányzik -, hanem az 1950-es, Szolnok megye néven létrehozott közigazgatási egységét, a teljes tiszafüredi járással.

A Jászkunság, Hajduság, s a Palugyay Imre által külön is vizsgált Túrmező vagy Turopolya (Zágráb mellett), s a szepességi városok kiváltságos területek voltak az országon belül, és nem illeszkedtek bele szervesen az újkori megyerendszerbe. Éppen ezért, valahányszor modernizálni kívánták a közigazgatást, ezek külön jogai mindig veszélybe kerültek. A török kiűzése után épp úgy, mint II. József korában. Mindig a modern, egységes, európai mintájú közigazgatás volt a hivatkozási alap, amely nem tűr meg külön (feudális eredetű) jogokat. Világos után elérkezett az idő, hogy az amúgy is megszűnt nemesi kiváltságokkal együtt megszüntessék e privilégizált területeket, s a nemesi vármegyét is átalakítsák. Így került sor olyan közigazgatási átrendezésre, amely megbontotta a közös múltú, etnikailag a török után már egységesült és külön jogokkal körülbástyázott jászkun közigazgatást, s végrehajtották a Heves és Külső Szolnok vármegye reformját is, visszaadva Külső Szolnok vármegye önállóságát. Nem tartjuk lehetetlennek, hogy ehhez köze volt a 'megyeszakértő'-ként ismert Palugyay Imrének is, aki épp Külső Szolnok létrehozásáról elégedetten emlékezik meg, mint a forradalom utáni korszak egyik közigazgatási téren elért eredményről.

A Jászkun Kerületek érdekes átalakuláson mennek át (s ebben benne van az 1876-os átalakítás lényege is). Két járás jön létre a Jászságban: a jászberényi és a jászapáti. Az előzőhöz közigazgatásilag hozzácsatolják Pusztamonostort, Tarnaörsöt és Kerekudvart, az utóbbihoz Alattyánt és Jánoshidát, amelyek soha nem voltak a Jászság részei (legfeljebb úgy, mint Kerekudvar). Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy az apáti járás része a kiskunsági Kara, Kocsér, Mizse és Tótkér, miközben nem tartozik a Jászsághoz, hanem a kiskunfélegyházi járásba olvad Szentlászló, s a kunszentmiklósi Bene, Kerekegyháza, s Lajosmizse. A Nagykunságban egy járás, a karcagi van, amelyhez puszták is tartoznak (Csorba, Hegyesbor, Mesterszállás). A Kiskunság három járasa a kiskunfélegyházi, a kiskunhalasi és a kunszentmiklósi, beolvast olyan pusztákat is, amelyek részben vagy egészében ekkor még a jászoké. Palugyay könyve tehát erről az átformált közigazgatási területről szól.

A két részes könyv felépítése hasonló. A Jászkun Kerületek és Külső Szolnok megye összevont történetével kezdi, s okleveleket is közölve kiemeli a kulcsfontosságú vagy érdekes és jól dokumentálható eseményeket. Ezt követi a jászkunok sajátos társadalmának, közigazgatásuk történetének bemutatása, ami hiányzik Külső Szolnoknál, hiszen itt az átlagos megyei szerkezetet kellene leírni. Történeti forrásként Bonfini, Istvánffy, Thuróczy krónikái és Horváth Mihály, Horváth István, Horváth Péter oknyomozó munkáit használja, s közvetlenül merít oklevél kiadványokból, apróbb korabeli munkákból. Nem széles történeti adatbázisa. A történeti statisztikai tekintetben a korábbi adatok Korbinszkytól, Fényes Elektől származnak leginkább.

A munka további részében már elsősorban saját korából, s számára státusa miatt közvetlenül megközelíthető forrásokból merít. A történeti rész után ugyanis geográfiai, statisztikai és közigazgatási leírás következik, amely az éghajlati, föld- és vízrajzi leírással kezdődik. Ezt követi az élővilág bemutatása (ásványok, természetes növény- és állatvilág, majd a termesztett növények, tenyésztett állatok), amelyben történeti vonatkozások már csak utalásként bukkannak fel. Ez kora állapotának hiteles és alapos rajza. Részletező statisztikai adatok jönnek, melyek olykor táblázatba foglalva összehasonlítható jellegűek. A házak, a népesség (a beszállásolt katonaság), a vallás, a nyelv, a nemzetiség, a táplálkozás, az ipar- és kereskedelem, a különböző intézmények, egyletek, alapítványok, a tan-, a börtön-, az adó- és egészségügyi adatai (ez utóbbiban az egészségügyi hatósági intézkedések és

járványügy is benne van) részletezve, községenként, járásonként bontva és együtt is megjelennek. De bizonyos - a katona állítás szempontjából fontos - antropológiai adatok, rövid néprajzi jellemzés (népnyelv, ruházat) is helyet kap, s végül a posta- és úthálózat (megyei és állami fenntartású utak) zárja a sort.

Mindkét rész második fele járási csoportosításban, községi bontásban, előbb a városokat, majd a kisebb településeket tárgyalja azonos séma szerint, de minden rubrikát pontosan kitöltve. Egy-egy település a pontos akkor úgy írott névével (illetve előtte ha van, a település címerével) kezdődik. Megmagyarázza többnyire a község néveredetét (ma ez nem mindig fogadható el: pl. Fényszaru nevét így magyarázza: „nevezetét vette a 'Fényesstarv' Jász-kürttől, mely a monda szerint itt tatatott valaha, mint valaha a Jászok fő tanyáján”; holott a 'fény' - 'föveny', amely, mint talajféleség félívben 'szarv alakban' helyezkedik el a mai névmagyarázat), leírja fekvését, körülhatárolja, jellemzi talaját, élő és holt vizeit, s részletezi táblázatosan művelési ágait, fő terményeit, határának emberépítette nevezetességeit vagy természeti kincseit, klímáját. Pl. Jászfényszaruról így ír: „Határában találhatik az úgynevezett „gyógyító sóstó” és Csán-fele egy képszóbor, mely „Jáskép”-nek nevezetik. Levegője a sok mocsár s kiöntések végett egészségtelen...” Ezt népszámszociológiai adatok követik, ahol nemcsak a legfrissebbeket adja meg, de több évtizeddel vissza is nyúl, úgyhogy adatsort kapunk részletezve (nemzetiség, vallás, családi állapot). Megjelöli akkori fő 'iparágát' (állattartás, földművelés, gabonatermesztés, szőlőművelés), s nagy érték, hogy differenciálja az iparosokat, milyen mesterségből hányan vannak. Ha ezt az 1828-as adatokkal összevetjük, s ugyane területre a hasonlóan részletező Sipos Orbán-féle alispáni jelentést is felhasználjuk, az ipar fejlődésről átfogó képet kaphatunk mind a kerületekre, mind a megyére nézve. A házősszeírás igen összetett adatsor, amely a bel- és külterületet egyaránt feltünteti, elválasztja tőlük a középületeket (lelkész- és tanítólak, község háza, az uradalmi vagy urasági épületeket, s a társadalmi rétegek házait szám szerint). A jobbágyfelszabadítás eredményei közvetlenül, frissen és hitelesen kerülnek művébe. Ez utóbbi Külső Szolnok megyénél rendkívül fontos, hiszen ez nem érintette a kerületeket. Amíg a telkek felsorolása, a telkek mennyiség megadása a Jászkunországban következtelen (van ahol ilyen adatot nem is közöl: pl. Kisújszállás, Jászkisér), addig a volt földesúri településeken igen részletező. Pl. Nagyivánról így ír: „Telkek összesen 31; ebből 1 1/2 telkes 1, egész telkes 1, 3/4 telkes 2, 2/4 telkes 28, 1/4 telkes 52.” Ha más forrásokkal egybevetjük adatait (mint ennél a településnél más vonatkozásban is meggyőződhettem róla) pontos és megbízható. De ugyanígy értékesen részletező az állatállomány adatai is, fajták, korok és minőség szerint. Nagy gondot fordít az adóügyre (már láttuk korábban, hogy mennyire az államháztartás szemszögéből nézi a jobbágyügyet is), s megtudhatjuk, hogy ekkor is csak bizonyos közösségek voltak csak nyereségesen gazdálkodók, sokhelyütt bizony hiány mutatkozott az évváraskor. A községi pénztár kiadásai és bevételei sokrétű jövedelmeforrást (kölcsönt is) feltüntetnek, s ugyanígy részletezik a kiadásokat is. Ezekből az adatokból a községgazdálkodás egy adott metszetben tanulságosan meg is írható. Az egyházügy, a tanügy, árvaügy, a kórházak, a vásárok és a heti piacok szintén a legfrissebbek. A korabeli statisztikai munkáknak volt egy meghatározott rendje minden témánál. Így az is, hogy a vallási megoszlást mindig a római katolikusokkal kezdték, még akkor is, ha 1-2 család élt egy-egy településen. Mégis az egyházügy tárgyalásánál a katolikus Palugyay részletezőbb egy tipikus református közösségben, s bővebb adatolást ad, mint a többségi reformátusságról. Idézzük Kunszentmiklós adatait: „r.- katolikusoknak Szent Miklóst védőszentül tisztelő anyaegyháza 1780-ban keletkezék, - s azóta vannak anyakönyvei. Hajdan a Pereghi anyaegyházhoz tartozott. - Egyház-védő a vallás alap. - Fiókhelyei: Szalk Sz. Márton város 2 - Tass (3 királyokat védőszentül tisztelő fiókegyházzal) 1, - puszták: Adacs 1 2/4 - Bábonny 2/4 - Baracs 3 - Homok 1 - Kerekegyháza 3 - Nagy-Állás 1 - Sz. Tamás 3/4 órányira. A Plébános a váci püspök egyháza alatt teljesíti hivatását. A reformatioval egykorú itteni helvét vallásuak egyházának anyakönyvei pedig 1723-1735 évtől vezetettek. Itt a zsidóknak is van Zsinagógájuk. Lelkészek, egyháziak, egyháziak s tanítók évi ellátására a község évenként 7440 ft. 50 kr. v. cz. ad.”

Palugyay Imre adatközelben volt. A közvetlen adatokat saját korából a legmegbízhatóbban közölte, s ezért különös forrásértékű e kiadvány; friss kortárs adatokkal világítja meg közigazgatási egységenként, ezen belül településenként azt a korszakot, amely a rendi társadalomból átvált a polgári társadalomba. Adatai e nagy forduló tengelyét jelentik, s megbízhatók, kozmetikázás nélküliek. Hogy mennyire más utat jártak be a jászkunorsági települések e váltáskor, mint az úrbéres közösségek, az épp e könyvből tetszik ki. S jó, hogy így egymás mellett, nagyjából azonos szempontok szerint mindkettő elkészült, s most újra megjelenik. A jászok és kunok, hogy magukat jobban lássák, olvassák el a nem jász településeket, hasonlítgassák össze az adatokat, s máris választ kapnak rá: miért lehetnek mások, miért emlegetik a jász és kun különleges fejlődést társadalomtudósaink.

Ha történeti képet nézzük, már korántsem használhatjuk ezzel a megbízhatósággal anyagát. Ennek egyszerű oka van: azóta a történeti, nyelvészeti kutatás meghaladta mindazt, amit akkor tudtak a történelemről. Így

különösen óvatossá kell lennünk a jászok, kunok eredetéről mondottakkal kapcsolatban - csakúgy, mint Gyárfás Istvánnál, s más kortársaknál -, s ott is csak közvetlen adataira, közölt okleveleire kell támaszkodnunk, s nem megállapításaira.

A „jász” név, illetve a „filiszteus” név eredetére vonatkozóan az ‘ijjász’, a ‘jazig’ szófejtéseket emlegeti, ugyanígy hamis a „kun” név magyarázata is. Ezek már a kiindulást is bizonytalanná teszik, félrevezetőek. Itt nem kívánjuk e nevek helyes magyarázatát, s a jász és kun nép helyes történetét adni, hiszen Selmeczi László Gyárfás István művéhez írott szavait kellene újra ismételni. Ugyancsak nem szólnunk arról, hogy mikor és hogyan telepedtek be a jászok és kunok Magyarországra, mert az idézett műben ezek is pontosan leírásra kerültek. Most csak azt említjük, hogy pl. Palugyay szerint Szent László kunok ellen vívott temesközi csatájának foglyai lennének a magyarországi jászok, s épp a Zagyva vidékén.

Fontosabb szólnunk arról, hogy kötetében latinul közölve szerepel IV. (Kun) László 1279-es kun privilégium levele, s Károly Róbert 1323-as, a jászokat először említő és a kunokéhoz hasonló privilégiumokkal ellátó oklevele. Ezek közlése után felsorolja a leglényegesebb, királyok adta okiratokat, amelyek Gyárfás István munkájában megtalálhatók. Jól válogatott, amidőn a tizenöt éves háború után Thurzó Szaniszló nádor kun védlevelét közlésezi, s ha nem is részletezi a Német Lovagrendnek való eladatást - hisz ez az uralkodó egyetértésével történt -, az 1715. évi XXXIX. törvénycikket, Mária Terézia 1745-ös redempciós okiratát, 151-ben kelt, a kerületek közigazgatását szabályozó artikulusait, majd az 1799-es Jászkun Statutumokat teljes terjedelmében közli, s ezzel a redempció századának leglényegesebb okiratait, az ezek közötti eseményeket jól világítja meg. A későbbi leírások már adnak annyi fogódzót - időben visszafelé is -, hogy a XIX. század közepe összekapcsolódjék a XVIII. századdal, s így mintegy átfogóan egészítse ki Gyárfás István négy kötetét, pótolja valamelyest az elveszett ötödiket.

Külső Szolnok leírásánál is a névmagyarázatokra kell elsősorban ügyelnünk, hisz Szolnok nevének három magyarázatát is adja, bár a valós magyarázat is közte van. Tudniillik a „Zounuk” alakban először 1075-ben leírt név „Szónok” ejtésű (a szolnokiak és környékeliek ma is így ejtik), s ‘szószóló’-t, ‘szónok’-ot jelent. A történeti kép itt már kevésbé részletes és jól dokumentált, nem éri el a Jászkunságról közölt színvonalát. Ennek ellenére eléggé hüen és pontosan számol be Szolnok várának 1552-es építéséről, majd elestéről, ha elfogult hanagon is, de részletesebben ír Karácsony György Török-(Bala)-szentmiklós ellen vonulásáról, majd a kuruc kor várharcairól, a vár feladásokról. Azt, hogy miért Szolnok az újonnan létrehozott megye központja, egyáltalán nem érzékelteti, pedig erről, mint kortárs, mint közigazgatási szakember, bizonyára többet tudott nálunk. E részhez igen kevés oklevelet csatol, s ez a községeknél is hiányzik, holott a Jászkunság településeinel nem fukarkodott községi iratok közlésével sem. Külső Szolnok leírása történetileg kevésbé használható, kortárs adatai az értékesek. Ennek persze természetes oka, hogy Külső Szolnok az egyesített megye periférikus része volt. A történetírás Heves megyével, annak egyházaival foglalkozott, s ez minden szempontból mostohán kezelt rész volt. Palugyay történetileg nem végzett eredeti kutatásokat, hanem összefoglalt, válogatott. Míg a Jászkunságnak nagy irodalma volt, önálló levéltára, addig Külső Szolnok éppen csak megjelent Heves és Külső Szolnok megye, az egri és a váci egyházmegye történetében, s nehéz lett volna többet mondania róla.

5. Akik kézbe veszik jelen kötetünket, forrásértékű munkával gyarapodnak a XIX. századot illetően, s részben a Gyárfás István négy kötete mellé egy szűkszavúbb ötödiket kapnak a XVIII. századra vonatkozóan. Feltámasztja ezzel a Jászok Egyesülete Palugyay művét, s kissé magát Palugyayt is, akit kortársai eltemettek, halottnak tekintettek közhivatal választása miatt. Ez is tanulság korunkban, s emberi mérce. Ne is róla beszéljünk zárasként, hanem idézzük Keleti Károlyt, aki akadémiai emlékbeszédében mégis megkísérelte valami módon menteni, s nagy munkája értékét maradandóan megbecsülni:

„Mai fogalmaink szerint s a tudomány jelen színvonalán talán lehetne kifogásunk a tervezet ellen, mely többet karolt fel, mint a menyinyit egy ember kellően betölteni képes. Tekintve azonban, hogy pusztán „földrajzi” leírással el nem éri célját a közönség irányában; hogy Magyarország akkori „állami” leírása inkább visszariasztja a hazafi kesergésben sinlődő olvasót; s hogy egyedül a „történelmi” leírásban birta a fűszert, melylyel művét közönségünk szája íze szerint berendezheti: helyeselnünk kell a felfogást, méltányolnunk a szolgálatot, melyet megírásával hazájának tett... Ha mellőzve jogi és történelmi tanulmányait, merően csak föld- és államrajzi műveit tekintjük: állandó becsünek kell munkálkodását mondanunk. Adatgyűjtései ma már történeti anyaggá lettek nemzetünk irodalmában, s habár korunk egyik legszomorúbb időszakát rajzolják, a történelem elfogulatlan s magasabb

szempontjából oly becsesek, hogy írójának állandóan hálás emléket biztosítanak a haza irodalmi munkásainak sorában.”

Szabó László

ELŐSZÓ.....	2
JÁSZ-KÚN KERÜLETEK.....	3
<i>I. Elneveztetése a' Jász-Kúnoknak. - „Jász-kún” szavak származtatása.</i>	3
<i>II. Történeti adatok.</i>	3
<i>III. Polgári szerkezet. Hajdani szabadságaik; belkormányzás, s tisztviselők.</i>	23
<i>IV. Kerületi székház.</i>	26
<i>V. Pecsét. Czimer.</i>	26
<i>VI. Fekvése.</i>	26
<i>VII. Határ-szomszédai:</i>	26
<i>VIII. Éghajlati viszonyok. Évi időszak, időjárat s légköri tűnemények.</i>	27
<i>IX. Határ terület. Szomszédai. Területi felosztás.</i>	29
<i>X. Föld-alkrészek.</i>	33
<i>XI. Folyóvizek. Tavak. Lápok. Erek. Mocsárok. Kutak.</i>	33
<i>XII. Földtermékek. Ásvány-, növény- s állatok országából.</i>	35
<i>XIII. Házak. Lakosztályok. Átkelő katonaság szállásolása.</i>	37
<i>XIV. Népeség.</i>	38
<i>XV. Szaporúság s halandóság.</i>	41
<i>XVI. Népeség osztályzata.</i>	44
<i>XVII. Test alkat s katona kötelezettség.</i>	45
<i>XVIII. Vallás.</i>	45
<i>XIX. Népnyelv.</i>	45
<i>XX. Nép-ruházat.</i>	46
<i>XXI. Táplálkozás.</i>	46
<i>XXII. Ipar-kereskedés.</i>	47
<i>XXIII. Intézetek, egyletek, alapítványok.</i>	47
<i>XXIV. Tanügy.</i>	50
<i>XXV. Börtönügy.</i>	51
<i>XXVI. Adóügy.</i>	54
<i>XXVII. Egészségi ügy. Endemiák. Orvos rendőri intézkedések.</i>	58
<i>XXVIII. Köz-Utak.</i>	63
<i>XXVIII. Posta-Állomások.</i>	63
<i>XXIX. A Jász-Kúnság alkreszei a jelenlegi politikai felosztás szerint.</i>	63
<i>I. JÁSZ-BERÉNYI JÁRÁS.</i>	63
Kerületi Szék- s járási Főhely.....	64
Jász-Berény	64
Városok	70
Árokszállás	70
Fényszarú	74
Faluk	76
Jász-Dósa	76
Jász-Felső-Szent György.....	79
Jász-Jákóhalma.....	82
Pusztá Monstor	86
Tarna-Eörs	87
Pusztá	88
Kerekudvar.....	88
<i>II. JÁSZ-APÁTI JÁRÁS.</i>	88
Járási főhely.	90
Jász-Apáti	90
Városok	92
Alsó-Sz.-György	92

Jász-Kis-Ér	94
Jász-Ladány	97
Faluk.	98
Alattyán	98
Jánoshida	100
Jász-Miháltelek	102
Puszták.	106
Heves-Iván	106
Kara	106
Kocsér	107
Mizse	108
Tóth-kér	108
Szent-András	108
III. NAGY-KÚN-KARCZAGI JÁRÁS.	108
Járási főhely.	110
Karczag	110
Városok.	114
Kis-Ujszállás	114
Kúnhegyes	117
Kún-Sz.-Márton	121
Madaras	123
Túrkeve	125
Puszták	127
Csorba	127
Hegyesbor	127
Mesterszállás	128
IV. KIS-KÚN-FÉLEGYHÁZI JÁRÁS.	128
Járási főhely.	130
Kis-Kún-Félegyháza	130
Kis-Kún-Dorosma	131
Falu.	134
Pusztá-Péteri	134
Puszták.	134
Csólyos	134
Jakabszállás	135
Kisszállás	136
Kömpöcz	136
Orgovány	136
Páka	137
Pálos	137
Szent-László	137
V. KIS-KÚN-HALASI JÁRÁS.	138
Járási főhely.	140
Kis-Kún-Halas	140
Kis-Kún-Majsa	149
Puszták.	152
Mérgecs	152
Móricz-Gátja	152
Szánk	153
VI. KIS-KÚN-SZENT-MIKLÓSI JÁRÁS.	153
Járási főhely.	155
Kún-Szent-Miklós	155
Városok.	157
Kis-Kún-Fülöpszállás	157
Laczháza	160

<i>Kis-Kún-Szabadszállás</i>	163
<i>Puszták</i>	167
<i>Bábony</i>	167
<i>Bene</i>	167
<i>Kerekegyháza</i>	167
<i>Kis-Balázs</i>	168
<i>Lajos-Mízse</i>	168
XXX. Irodalom	169
XXXI. Függelék az 56-dik laphoz	169
KÜLSŐ-SZOLNOK VÁRMEGYE	171
I. Elnevezetése	171
II. Történeti adatok	172
III. Fekvése	181
IV. Határ-szomszédai	182
V. Föld minősége. Éghajlat. Legköri tünetmények	182
VI. Folyóvizek, tavak, mocsárok	182
VII. Föld-termékei. Ásvány-, növény- s állatok országából	182
VIII. Házak, lakostályok s átkelő katonaság szállásolása	186
IX. Népeesség; Nyelv, vallás, viselet, testalkat, testtartás, s sajátosságok	187
X. Szaporúság s halandóság	189
XI. Katona kötelezettség	190
XII. Foglalkozás, ipar és kereskedelem	190
XIII. Intézetek, egyletek, alapítványok	191
XIV. Tanügy	192
XV. Börtönügy	192
XVI. Egészségi ügy	192
XVII. Adóügy	193
XVIII. Posta állomás	199
XIX. Utak	199
XX. Határterület s politikai, törvénykezési, adói s egyházi felosztás	200
XXI. Szolnok megye alkreszei a jelenlegi politikai felosztás szerint	203
I. SZOLNOKI JÁRÁS	203
<i>Szék- és járási főhely</i>	205
<i>Szolnok</i>	205
<i>Török-Szent-Miklós</i>	209
<i>Faluk</i>	211
<i>Bessenszögh</i>	211
<i>Tisza-Kótelek</i>	212
<i>Nagy-Kürü</i>	213
<i>Tisza-Püspöki</i>	214
<i>Tisza-Szajol</i>	215
<i>Pusztasüly</i>	216
<i>Tószegh</i>	217
<i>Tisza-Várkony</i>	218
<i>Tisza-Vezseny</i>	219
II. MEZŐ-TÚRI JÁRÁS	220
<i>Járási főhely</i>	222
<i>Mező-Túr</i>	222
<i>Czibakháza</i>	225
<i>Faluk</i>	227
<i>Csépa</i>	227
<i>Tisza-Földvár</i>	228
<i>Tisza-Inoka</i>	230

<i>Kenderes</i>	231
<i>Tisza-Kürth</i>	232
<i>Tisza-Nagy-Rév</i>	233
<i>Tisza-Sass</i>	235
<i>Szelevény</i>	236
<i>Tisza-Ugh</i>	237
III. TISZA-FÜREDI JÁRÁS.	238
<i>Járási főhely.</i>	240
<i>Tisza-Füred</i>	240
<i>Faluk.</i>	241
<i>Tisza-Abád és Tisza-Szalók</i>	241
<i>Tisza-Beő</i>	242
<i>Tisza-Bura</i>	243
<i>Tisza-Derzs</i>	244
<i>Tisza-Eörs</i>	245
<i>Fegyvernek</i>	246
<i>Tisza-Igar</i>	247
<i>Nagy-Iván</i>	248
<i>Tisza-Eörvény</i>	249
<i>Tisza-Roff</i>	249
<i>Tisza-Szent-Imre</i>	250
<i>Tisza-Szöllős</i>	251
XXII. Irodalom.	252
XXIII. Adalék a 112 laphoz.	253
T. CZ. ALÁÍRÓK NÉVSORA.	253
NAGYPALUGYAY ÉS BODAFALVI IFJ. PALUGYAY IMRE ÉS MUNKÁSSÁGA	259